

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА РАДА
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ,
ЕТНОЛОГІЇ І АРХЕОЛОГІЇ КАРПАТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕННЯ
УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА КАРПЕНКА

**УКРАЇНСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ
НА ПРИКАРПАТТІ
В ХХ СТОЛІТТІ**

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

ТОМ 1

Книга 2

(1929–1939)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ РЕДАКТОР

ПРОФЕСОР МИКОЛА КУГУТЯК

ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

2014

УДК 94 (477) “1929 – 1939”
ББК 63.3 (4 Укр) 624
У 45

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / відп. ред. М. Кугутяк. – Т. 1. – Кн. 2 (1929–1939). – Івано-Франківськ: КПФ “ЛІК”, 2014. – 600 с.

Документи і матеріали, вміщені в другій книзі першого тому видання “Український національно-визвольний рух на Прикарпатті у ХХ столітті”, висвітлюють боротьбу українців Станіславівщини за національне визволення й українську державність. Вони відтворюють атмосферу польської окупації краю, демонструють політику, методи і засоби дискримінації польським режимом українського населення, засвідчують незламність державницьких прагнень наших краян, окреслюють їхні політичні і суспільні ідеали, розкривають засади та рушійні сили визвольної боротьби.

Видання розраховане на науковців, викладачів, учителів, студентів, учнів, широке коло читачів.

Редакційна рада: Микола Кугутяк, Василь Марчук, Май Панчук, Олександр Реєнт, Олександр Сич, Василь Скрипничук, Ігор Цепенда

Колектив упорядників: Микола Вітенко, Тамара Галицька-Дідух, Ігор Гурак, Олег Жерноклеєв, Микола Кугутяк, Андрій Міщук, Галина Пославська, Тетяна Ходак

Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 2 від 27 вересня 2013 р.)

ISBN _____

ПЕРЕДМОВА

Світова економічна криза кінця 1920-х – початку 1930-х рр. мала масштабні політичні, соціально-економічні та культурні наслідки. Вона посилила протиріччя між великими державами, готуючи підґрунтя Другої світової війни; загострила проблеми національних меншин, суттєво впливала на розгортання національно-визвольних рухів поневолених народів Європи, Америки, Азії та Африки. Одним із ключових у цей час стало українське питання.

Лідери українського визвольного руху усвідомлювали зміну геополітичної ситуації і намагалися дати адекватну відповідь викликам часу. Вони прагнули, хоч і різними шляхами та методами, прийти до однієї мети – відновлення незалежної української держави хоча б на невеликій українській етнічній території, з подальшим розширенням її кордонів і розбудовою Української Самостійної Соборної Держави.

Становище українців Галичини та Волині під владою II Речі Посполитої було складним. Зазначений період характеризувався гострою кризою економічних і політичних відносин у Польщі. В умовах світової економічної депресії, фінансової залежності Польщі від іноземного капіталу стабілізаційні заходи урядів режиму санації були малорезультативними. Політична нестабільність у країні, спричинена протиборством пілсудчиків та ендеків за владу, обмеження й до того незначних демократичних прав і свобод, супроводжувалися активізацією всього суспільства та частими змінами урядів, які намагалися пом'якшити вплив економічної кризи на етнічне польське населення за рахунок національних меншин – українців, білорусів, німців, литовців та ін.

Правляча польська адміністрація, спираючись на підтримку впливового серед польського політикуму табору консерваторів, шукала вихід шляхом посилення мілітарних чинників, а також зміни державного устрою. Вже з квітня 1929 р. польська влада розпочала курс на встановлення режиму “твердої руки” в управлінні, очолюваної “безкомпромісною “групою полковників” санаційного табору”. Польський уряд, під керівництвом Казимира Світальського, а згодом Казимира Бартеля проводив заходи, спрямовані на посилення ролі президента і виконавчих органів влади, з одночасним обмеженням впливу парламенту.

Впродовж січня – березня 1930 р. у Польщі було здійснено конституційну реформу. Однією з причин зміни конституції стало прагнення максимально обмежити повноваження парламентського представництва національних меншин. Однак прихильники урядів санації не спромоглися виробити цілісної концепції національної політики. Загалом вона була органічним продовженням заходів, які вживали щодо українців, білорусів, литовців та німців Польщі в 1919 – 1929 рр., а саме політики передмур'я, сарматизму, побудови Речі Посполитої від Балтійського до Чорного моря. Важливою складовою урядової національної політики стала програма регіоналізму, що передбачала державну асиміляцію “неісторичних” народів (до яких власда відносила українців), витворення з них нового, відмінного від наддніпрянців “духовного і

культурного типу”¹. Щодо українців у Галичині вживали виключно назву “русини”, тоді як на Волині – “українці”. Політика регіоналізму також передбачала виокремлення з українського населення певних етнографічних груп, які позначали як окремі народи або ж частини польського народу, але в жодному випадку не українці чи русини (в Галичині – гуцулів, бойків, лемків, а на Волині ще й “тутейших”, волинян і поліщуків).

Згідно з розпорядженням президента Польщі від 19 січня 1928 р., було створено 12 регіональних комітетів. Вони формувалися при воєводських управліннях, насамперед на західноукраїнських землях. Регіональні комітети підлягали контролю з боку уряду, однак характер їх діяльності безпосередньо залежав від воєводи як голови комітету. У складі регіональних комітетів діяли відділи національних проблем, освіти, фінансів, промисловості, торгівлі, рілляничого і лісового господарства, самоврядування.

Політика регіоналізму, реалізуючи на практиці санаційну концепцію державної асиміляції, передбачала національно-культурну, соціальну й політичну дезінтеграцію західноукраїнського населення, підпорядкування владі всіх сторін його життя, відвернення українського селянства від національної інтелігенції. Вона знаходила свою конкретизацію на відповідних з’їздах воєвод. Так, на початку січня 1929 р. у Львові відбувся регіональний з’їзд керівників Станіславівського, Львівського, Тернопільського, Волинського воєводств, на якому були випрацьовані заходи, спрямовані на координацію діяльності владних структур на західноукраїнських землях у соціально-економічній, національно-культурній і політичній сферах.

Одним із виявів політики регіоналізму була “Волинська програма” Г. Юзефського, викладена на з’їзді поліського, волинського, новогрудського і віленського воєвод у Луцьку 2 – 3 грудня 1929 р. й погоджена з Ю. Пілсудським. Ця програма, ґрунтуючись на польській “рації стану” з урахуванням місцевих умов і специфіки Волині, ставила за мету “державну асиміляцію того краю, також найтісніше, органічне поєднання того населення з Річчю Посполитою”. Державна асиміляція мала здійснюватися шляхом “взаємного проникнення обох культур, також насичення українських національних властивостей польськими первнями”².

Серед тез програми Г. Юзефського, дію яких передбачалося згодом поширити й на Галичину, був пункт про проведення політики “об’єктивного ставлення до українського населення”, залучення до місцевих органів державної влади “відповідних українських сил”. Цим польська влада намагалася розколоти український національно-визвольний рух, зародити недовіру до його лідерів, їхню взаємну ворожнечу.

В економічних питаннях “Волинська програма” передбачала привілейоване інвестування місцевих господарських організацій з виразною пропольською орієнтацією.

¹ Кугутяк М. В. Українська націонал-демократія (1918 – 1939). Т. 1 / Микола Васильович Кугутяк. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. – С. 399.

² Там само. – С. 400.

В основу системи освіти мала бути покладена польська культура. Бікультурний підхід в освіті мав на меті ліквідувати “сепаратистичні нахили української молоді”. З цією метою передбачалося створення при університеті ім. С. Баторія у Вільно відповідних кафедр, призначених винятково для виконання тих завдань.

Церковна політика на Волині й Підляшшя була скерована на нейтралізацію російських впливів у православ'ї. У зв'язку з цим висувалась вимога термінової зміни статусу православної церкви в Польщі.

Десятий пункт “Волинської програми” передбачав суворі репресії проти будь-яких антидержавних акцій українського населення. Всіляку підтримку здобували ті організації української інтелігенції, ідеологія яких розвивалася в дусі польсько-української угоди 1920 р.

Програму Г. Юзефського схвалили інші воєводи. Крім того, її було доповнено пунктами про заміну кирилиці латинським алфавітом у білоруських школах, запровадження нового адміністративно-територіального поділу Польщі в інтересах польської нації тощо.

“Волинський експеримент” був спробою розв'язання українського питання в регіональному плані і мав на меті здійснити державну асиміляцію українців ліберальними методами. Пропозиції Г. Юзефського лягли в основу так званої “польсько-української співпраці” у сфері шкільництва, самоврядування, церкви, кооперації, адміністрації. Значна увага приділялася організації українського суспільства, особливо селянства, що втілювалося у створенні пропольського угруповання зі своїм друкованим органом “Українська нива”.

Важливим елементом програми була ізоляція північно-західних українських земель від націоналістичних впливів Галичини. З цією метою адміністративними засобами було посилено штучний “Сокальський кордон” між двома українськими історичними регіонами, щоб не допустити на Волинь Українське національно-демократичне об'єднання, Організацію українських націоналістів, Українську соціалістично-радикальну партію, “Просвіту”, “Центросоюз” та інші українські політичні партії, громадські організації й товариства.

Волинська програма Г. Юзефського з незначними змінами та доповненнями запроваджувалася і в Станіславівському воєводстві. Певною особливістю для Прикарпаття була реалізація на початку 1930-х рр. іншого регіонального експерименту з метою створення “гуцульського етносу”. Втіленням цих планів у життя зайнялося вище командування польської армії. Польський генералітет вважав, що полонізація гуцулів, з огляду на їх проживання у важкодоступних гірських районах та притаманний їм консерватизм, є неможливою. Тому він виступив за відокремлення цієї етнографічної групи і протиставлення її решті українства.

З цією метою 12 грудня 1933 р. було створено Товариство приятелів Гуцульщини, яке очолив генерал Т. Каспжицький. Прикриваючись піклуванням про розвиток місцевого фольклору, ремесел і туризму в Карпатах, члени цього товариства, спільно з органами поліції та адміністрацією Станіславівського воєводства, домагалися ліквідації українських національних та культурних

впливів і поширювали пропольські настрої на Гуцульщині³. У засобах польської пропаганди гуцулів штучно підносили до рівня слов'янських народів, під час масових заходів (екскурсій, імпрез, фестивалів) вип'ячували унікальність гуцульської культури.

При цьому, за словами сучасного українського історика В. Комара, правдива інформація доходила до українців краю, а гуцули завжди залишалися свідомими своєї національної приналежності. Вони взяли активну участь у творенні ЗУНР у 1918 р., а наприкінці 1938 р. гуцульська молодь масово втікала на Закарпаття і ставала в лави Карпатської Січі, що переконливо засвідчило поразку “гуцульського експерименту”⁴.

Цілісної і послідовної політики Польщі щодо українського питання не існувало. І це негативно позначилося на розвитку польсько-українських відносин. Особливо посилювалася антиукраїнська спрямованість загалом шовіністично налаштованих польських урядовців і громадськості, які всіляко протистояли будь-яким ліберальним намірам окремих польських політиків та державних діячів. Польський уряд у повсякденному житті постійно йшов на поступки керівникам та активним представникам польського націоналізму. Політика регіоналізації сприяла новій хвилі наступу на українське суспільство II Речі Посполитої. Воєводства, заселені переважно українцями, надалі залишалися об'єктом економічної експлуатації, аграрної колонізації осадниками, політичної та культурної дискримінації.

У цей час контрверсійні державно-політичні концепції спричинили розкол українського державницького табору: за порозуміння з Польщею на засадах національно-територіальної автономії, з одного боку, і активізації національно-визвольної боротьби за незалежну соборну українську державу – з другого. Проблема відносин з Польщею стала в центрі політичного життя краю. Протиборство противників і прихильників нормалізації стосунків із Польщею та автономізації спричинило поділ західноукраїнського суспільства на два основні державно-політичні табори.

Польсько-українські протиріччя, з огляду на посилення політичної нестабільності в Польщі, дедалі більше загострювалися. Головним осередком легальної боротьби українців Галичини і Волині за свої національні права залишалися польський сейм та сенат. Посли і сенатори Українського клубу разом з парламентськими представниками інших політичних партій перебували на вістрі українського національно-визвольного руху, беручи найактивнішу участь у польсько-українському протистоянні. Вони намагалися використати кожен нагоду з метою актуалізації державно-політичних прагнень українців.

Знаковими подіями тієї епохи стали виступи в сеймі послів Дмитра Паліїва (31 січня 1929 р.), Володимира Целевича (4 лютого 1929 р.), Павла Васильчука (13 березня 1929 р.) та ін. Українські послы рішуче відкидали історичні претензії польських політиків на західноукраїнські землі; виступали проти радянсько-польсько-румунських домовленостей, спрямованих на

³ Комар В. Л. Концепція прометеїзму в політиці Польщі (1921–1939 рр.) / Володимир Леонович Комар. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. – С. 277–278.

⁴ Там само. – С. 277.

узаконення поділу західноукраїнських земель; заперечували твердження про те, що український національно-визвольний рух інспірований закордонними чинниками; звертали увагу на ігнорування польськими властями потреб українського суспільства, особливо в господарстві та освіті; різко критикували національну політику польської адміністрації – відмову фінансування українських господарських установ, полонізацію освіти, поширення системи цивільного та військового осадництва, підміну принципу правосуддя принципом доцільності для польської “рації стану”. Вони відкрито заявляли: “Жодна акція загарбників українських земель, спрямована на продовження теперішнього фактичного стану, нас не зобов’язує і не може спинити нестримного прагнення до відбудови незалежної України”⁵.

Діючи легальними засобами, українські політики впродовж літа – осені 1929 р. проводили активну організаційну роботу в народних масах. Вони зібрали сотні народних віч і зборів, на яких обговорювали злободенні проблеми українського суспільства. Надзвичайної гостроти в цей час набула проблема ліквідації православних церков на Холмщині.

Однак наступ польських властей на всіх напрямках суспільного життя тривав, а українське парламентське представництво не зуміло протиставити ефективну політичну тактику. Тому, за умов наростання кризи парламентсько-демократичної системи і посилення тоталітарних тенденцій, постало питання про зміну концепції національно-визвольної боротьби. Гостра опозиційна тактика послів і сенаторів від УНДО та деяких інших політичних партій до польської держави та її національної політики не була результативною. Через це вже з кінця 1929 р. в політичних заявах українських легальних політиків спостерігалася певна роздвоєність. Попри загальне опозиційне ставлення до польської санаційної влади, яке й надалі постійно декларувалося, все відчутнішою ставала зміна акцентів. Промови українських парламентарів набували виваженого, поміркованого характеру. Основна увага зосереджувалася на повсякденних потребах українського населення, виконанні польською владою міжнародних зобов’язань щодо запровадження автономії, відкриття українського університету у Львові і т. д.

Поступовий відхід від “безплідної опозиції” спостерігався у виступах і публікаціях українських парламентарів – Дмитра Левицького, Василя Мудрого, Іван Кедрина та інших. Їхні помірковані дії викликали нищівну критику українських соціалістів-радикалів і, особливо, нелегальних організацій, зокрема Організації українських націоналістів.

Однак така позиція дозволяла легальним українським політичним партіям проводити активну проукраїнську діяльність у краї через мережу культурних, громадських та економічних товариств. Одним із найбільш активних було товариство “Просвіта”, яке організовувало урочисті збори, академії, лекції, концерти, аматорські вистави у більшості населених пунктів Галичини, Волині, Холмщини та Полісся. Великої популярності набули заходи на пошану Тараса Шевченка. Лише в першому кварталі 1929 р. у Станіславівському воєводстві

⁵ Кугутяк М. В. Назв. праця. – С. 414.

відбулося 279 таких заходів, з них 147 – у Рогатинському повіті. Популярність “Просвіти” серед населення була величезною. Часто вона була центром усього громадського життя, виступала перед владою від імені молодіжних організацій “Луг”, “Сокіл”, читалень і навіть приватних осіб.

Упродовж 1929–1939 рр., у зв’язку з тиском польської влади на філії “Просвіти”, посилювалася роль інших українських організацій. Так, значного поширення набула мережа культурно-освітнього товариства “Рідна школа” (налічувала понад 40 тисяч осіб), жіночого товариства “Союз українок” (1100 осередків, понад 100 тисяч осіб), спортивних організацій “Сокіл” (380 місцевих осередків) та “Луг” (520 осередків). Попри дискримінаційну політику польських органів влади, активно діяли й українські господарсько-економічні організації, що, однак, постійно зазнавали спротиву й перешкод місцевої адміністрації, поліції, польського населення краю.

Беззахисність українців перед проявами національної дискримінації, а то й терору, спонукала до рішучіших дій і навіть збройної боротьби. Українці дедалі активніше гуртувалися в нелегальні групи та гуртки націоналістичного спрямування. Зрештою створення єдиної організації на Конгресі українських націоналістів 28 січня – 3 лютого 1929 р. у Відні стало завершальним етапом об’єднання націоналістичної течії української політики. Заснування координаційного центру під назвою “Провід українських націоналістів” (ПУН) на першій конференції та рішення про відмежування від усіх інших політичних рухів і партій – на другій, були ключовими моментами на шляху до консолідації націоналістичних сил. Виникнення ОУН стало відповіддю на певну світоглядну кризу в Українській військовій організації (УВО). Молоде покоління націоналістів у Галичині гостро опонувало УНДО. Українська молодь вважала участь у легальному секторі політики фактичним визнанням польської влади на українських землях⁶.

На підставі документів можна стверджувати, що створення ОУН задумувалося низкою діячів (Д. Паліївим, Є. Коновальцем та ін.) як створення легального надпартійного фронту, який би об’єднав усі сили українського державницького табору. Однак уже на Конгресі керівництво ПУН та його голова Євген Коновалець були змушені вибирати між давніми однодумцями й динамічною молоддю. Не пориваючи дружніх стосунків зі старими побратимами, критикуючи їх ідейно, ПУН зробив вибір на користь нової генерації. Консолідація українських націоналістів була частиною загальноєвропейського процесу, адже приблизно в той же час подібні явища відбувалися й серед інших народів Центрально-Східної Європи – хорватів, словаків та ін.

Євген Коновалець та інші учасники ПУН одразу після проведення Конгресу розпочали активну розбудову мережі ОУН на українських землях. Зразу ж передбачалося створити таємні осередки Організації українських націоналістів не лише в Галичині та на Волині, але й на Закарпатті, Буковині, Холмщині, Підляшші і на території УРСР. Однак реалізувати таку

⁶ Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920 – 1939 роки / Петро Мірчук. – К. : Українська видавнича спілка, 2007. – С. 99–100.

організаційну програму через різні причини вдалося не всюди. Територію, на якій діяла Організація, поділили на краї та округи (в Україні), а також на терени та держави (в еміграції). У Галичині передбачалося формування ОУН насамперед із членів Союзу української націоналістичної молоді, частково з колишніх учасників УВО та ініціативної української молоді.

Структурами ОУН у Галичині й на Волині керувала Крайова езекутива ОУН на західноукраїнських землях, що безпосередньо підпорядковувалася ПУН. До її складу входив крайовий провідник, його заступники та референти, які виконували окремі організаційні функції. Територію Західної України згодом поділили на десять округ – Львівську, Бережанську, Тернопільську, Перемишльську, Сокальську, Луцьку, Рівненську, Стрийську, Станіславівську та Коломийську. Три останні охоплювали Станіславівське воєводство. Округи поділялися на повіти, а повіти – на райони й підрайони, що охоплювали три – п'ять сіл. Найнижчою структурною одиницею ОУН були п'ятірки та трійки. Якщо в певній місцевості не було належної кількості членів, то керівником призначали станичного. В перші роки існування ОУН діяла як військово-політична організація. Її члени поділялися на три вікові групи: доріст (8–15 років), юнацтво (15–21 рік) та повноправні члени (після 21 року). Прихильників ОУН називали симпатиками. Вони допомагали ОУН поширювати літературу, підтримували її фінансово, виконували різні доручення в суспільно-громадській роботі⁷.

Серед головних засад функціонування ОУН були такі принципи: опертя на власні сили, намагання стати незалежним суб'єктом міжнародної політики, пріоритетність військової підготовки та плекання мілітаристського духу серед молоді. Українські націоналісти прагнули зміни міжнародної політичної ситуації і орієнтувалися на держави, які домагалися ревізії Версальсько-Вашингтонської системи і спрямовували свою діяльність проти СРСР та Польщі. Такими були Німеччина, Литва, Італія та Японія. Вже на початку 1930-х рр. один із членів ПУН Макар Кушнір висунув також концепцію створення Ліги визволення народів Східної Європи, Кавказу та Закаспію.

Крайову доктрину розробляли члени Крайової езекутиви ОУН: Іван Габрусевич, Степан Бандера, Степан Ленкавський, Дмитро Мирон, Ярослав Стецько, Дмитро Грицай, Олекса Гасин, Роман Шухевич, Ярослав Старух та ін. Вони випрацьовували тактику, відому як концепція “перманентної (постійної) революції”. Суть її полягала в тому, що в умовах окупації український народ зможе здобути свободу лише шляхом силового тиску на ворога. Тому ОУН повинна працювати на те, щоб підготувати суспільство до повстання, а для цього слід широко розгорнути пропаганду ідей революції та безкомпромісної боротьби. Тотальна морально-психологічна мобілізація мас була головною метою українських націоналістів. Другий напрям діяльності ОУН – постійне протистояння польській окупаційній системі, що мало налаштовувати широкі верстви українського суспільства на боротьбу, мілітаризувати простих громадян і залучати їх до безпосередньої діяльності.

⁷ Посівнич М. Воєнно-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках / Микола Посівнич. – Львів, 2010. – С. 52.

Головними напрямками перманентної революції мали бути:

- 1) політична просвіта народних мас, спрямована на донесення головної ідеї – відновлення Української Самостійної Соборної Держави (УССД);
- 2) розгортання бойових дій проти польської окупаційної влади на українських землях;
- 3) системне розгалуження і зміцнення організаційної та політичної мережі ОУН;
- 4) загальне посилення революційного “кипіння” в масах, аж до “проривного моменту” – повстання⁸.

Варто зазначити, що в тогочасних ідеологічних конструкціях важливе місце займала проблема устрою майбутньої Української держави. Найгостріші дискусії велися щодо ролі й місця в ній парламенту. Характерно, що ідеологічні протиріччя в середовищі українських політичних угруповань були викликані тогочасною загальносвітовою кризою парламентаризму і посиленням ролі авторитарних та тоталітарних режимів. Проте ані представники легальних, ані таємних організацій не заперечували доцільності існування українського парламенту. Важливе місце в програмах українських політичних партій і організацій посідали й соціально-економічні проблеми.

Польська влада й українські політичні сили вступили в 30-ті рр. ХХ ст. з окресленими програмами, цілями та методами протистояння. Черговий виток парламентської боротьби українців проти Польщі розпочався в січні 1930 р., коли режим санації почав утілювати проект нової Конституції II Речі Посполитої, спрямований проти національних меншин. У цей же час було зареєстровано 4 законопроекти про військову колонізацію “східних кресів”. Намагаючись протистояти режиму, українські парламентарі активізували свою співпрацю з представниками білоруських та німецьких політичних партій і рухів Польщі. В українському політичному таборі викристалізувалися різні підходи в організації визвольної боротьби: від продовження радикально-опозиційної тактики з використанням парламентської трибуни для пропаганди української справи на міжнародній арені, а також ґрунтовної організаційної розбудови краю, до визнання необхідності польсько-українського порозуміння і висунення гасла автономії українських земель у складі Польщі. Поляризація українського суспільства посилювалася у зв'язку з подіями в УРСР – політичними процесами СВУ, Демпартії, колективізацією, масовими репресіями, а також у результаті загострення етнополітичної ситуації в Галичині влітку – восени 1930 р.

Впродовж 1929–1930 рр. відбувалося організаційне становлення ОУН як політичної сили. Важливу роль у її розбудові відігравав крайовий провідник ОУН Юліан Головінський. Він створив нову Крайову езекутиву, залучивши галицьку молодь – Степана Охримовича, Зенона Пеленського, Романа Шухевича, Степана Ленкавського та ін. Завдяки діям Ю. Головінського відбулося злиття УВО та СУНМ і запровадження нових методів боротьби.

⁸ Посівнич М. Назв. праця. – С. 64.

Дотримуючись засад суворої конспірації та організаційної дисципліни, ОУН використовувала різні методи боротьби: політичні демонстрації і протести, страйки, бойкот польських товарів, проведення “шкільних акцій” тощо. Найдієвішою, на думку самих оунівців, була збройна боротьба. Основні заходи ОУН – замах на одіозних представників польської державної адміністрації – проводилися як засіб самооборони, остаточний і найсильніший аргумент у час, коли всі інші вже вичерпано. Як вважали оунівці, революційний терор мав моральне виправдання ще й тому, що був, по суті, відповіддю на насильство окупантів. Політичне значення революційного терору полягало в тому, що він створював напруження, перешкоджав закріпленню окупаційної влади, підривав авторитет і силу ворожої держави, зміцнював упевненість і надії поневолених мас.

Однією з перших бойових акцій ОУН стали вибухи та пожежа на торговельно-господарській виставці “Таргі Всьходне” 7 вересня 1929 р. у Львові. Ця виставка мала засвідчити світовій громадськості польський характер Галичини, стабільність у регіоні. Натомість іноземні журналісти з подивом відкрили для себе “українське питання”. У травні – червні 1930 р. учасники нападу на “Таргі Всьходне” (Роман Біда, Тарас Крушельницький, Михайло Терещук та інші) були засуджені до різних термінів ув’язнення (док. 257).

Реалізуючи концепцію “перманентної революції”, ОУН уже в першій половині 1930 р. розгорнула широку кампанію бойових акцій. Вони мали захистити Організацію від провокаторів, продемонструвати силу та дієвість українських націоналістів, спонукати українське суспільство до участі в боротьбі, чинити тиск на ворогів, а також засвідчити світовій громадськості прагнення українського народу до незалежності. Одним із різновидів бойових акцій ОУН стала експропріація державних засобів та коштів. Так звані “екси” націоналісти проводили з метою поповнити матеріальну базу визвольного руху. Тактика експропріацій була успадкована ОУН від “Летючої бригади” УВО, очолюваної Юліаном Головінським.

ОУН, будучи таємною організацією, голосно заявила про себе “саботажною акцією” влітку 1930 р. Приводом до акції стало ухвалення польським сеймом чергових законів щодо посилення аграрної колонізації Галичини й Волині польськими цивільними та військовими осадниками. Відбувалася вона в умовах загострення економічної кризи, зростання безробіття.

Рішення про проведення “саботажної акції” було прийнято в червні 1930 р. на засіданні ПУН з ініціативи С. Охримовича та І. Габрусевича за підтримки Є. Коновальця. Згідно зі складеним планом, із середини липня 1930 р. у селах Галичини пройшла хвиля пожеж у господарствах польських поміщиків і колоністів. Загалом вона охопила понад тридцять повітів Західної України. Найбільш інтенсивними саботажами були у Тернопільському воєводстві, де проживало найбільше осадників. На Станіславщині саботажні заходи

охопили переважно Рогатинський повіт. Швидке поширення саботажів усупереч заходам влади, свідчило про добре сплановану акцію⁹.

Друга хвиля підпалів охопила Галичину в останній декаді липня 1930 р. і супроводжувалася “ексами” – нападами оунівців на поштові відділення та карети. Найбільш резонансний відбувся 30 липня біля м. Бібрки. Керівництво цими операціями здійснював Ю. Головінський. Згодом, 20 вересня 1930 р. його було схоплено польською поліцією, а 30 вересня після тортур розстріляно поблизу м. Бібрки без суду, нібито при спробі втечі.

Польська влада жорстко відреагувала на саботажі. Було заборонено “Пласт”, “Луг”, “Сокіл”, філії “Просвіти” та кооперативи, закрито українські гімназії у Станіславові, Рогатині, Дрогобичі, Тернополі, які звинуватили у вихованні бойовиків ОУН. Галичиною прокотилася хвиля арештів. Зрештою наслідком саботажної акції стала пацифікація (“умиротворення”) – фізичний і моральний тиск, терор на все українське населення, розправи польської поліції та військ над свідомими українцями, українськими культурно-освітніми, фінансово-економічними, спортивними та іншими організаціями й установами.

Загалом з 15 вересня до 30 листопада 1930 р. великі загони озброєної польської поліції та військової кавалерії вчинили напади на майже 800 українських сіл. Застосовуючи принцип колективної відповідальності, вони оточували населені пункти, нищили українські культурно-просвітні осередки, економічні інституції, бібліотеки, школи, приватні гімназії, грабували їхнє майно, зганяли на майдани сіл громадських діячів, учителів, священиків, селян і жорстоко їх били. Тисячі українців зазнали тортур, багато з них згодом померло, більше 4 тисяч стали каліками. Було заарештовано понад 2 тисячі українців, переважно студентів та селян; біля третини з них ув’язнено на тривалі терміни. До в’язниць потрапили 30 українських послів до сейму та сенату, майже весь провід Українського національно-демократичного об’єднання, ряд лідерів Української соціалістично-радикальної партії (УСРП)¹⁰. Пацифікація охопила, насамперед, повіти, де було активним українське легальне громадське та культурне життя – без огляду на те, чи були в них підпали та інші саботажі. Міністр внутрішніх справ Польщі Ф. Славой-Складковський пізніше визнавав: “якщо б не пацифікація, то в Західній Україні ми б мали збройне повстання, для придушення якого були б потрібні гармати і дивізії солдатів”.

Українські партії засудили репресивну акцію польського уряду щодо населення Галичини, хоча й негативно поставилися до саботажної кампанії українського підпілля. ЦК УНДО апелював до уряду та місцевих властей з вимогою припинити політичний терор проти українського населення. Невдачею завершилася спроба митрополита Греко-католицької церкви А. Шептицького досягнути порозуміння з урядовими колами з метою зупинення “пацифікаційної” операції. Хвиля репресій, тиск властей на українське громадянство спричинили зменшення українського представництва у вищих законодавчих органах Польщі. В ході виборів 1930 р. українці Галичи-

⁹ Швагуляк М. М. “Пацифікація”. Польська репресивна акція в Галичині 1930 р. і українська суспільність / Михайло Швагуляк. – Львів, 1993. – С. 10, 13 – 14.

¹⁰ Лялька Я. С. Ольга Басараб та її доба / Ярослав Лялька. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2007. – С. 62.

ни здобули в сеймі 20 місць (до цього було 46) та в сенаті – 4. Новообрана УПР виступила в сеймі та сенаті з осудом протиправних дій польської влади, вимагала покарання винних та надання допомоги потерпілим. Водночас робилися спроби пошуку шляхів послаблення польсько-українських протиріч (наприклад, переговори між представниками УПР і польських урядових кіл у лютому 1931). Режим санації використав ситуацію в Західній Україні для посилення своєї влади загалом у державі. Драматизм подій засвідчує і те, що, задіюючи війська і поліцію під час виборів для різноманітних зловживань і фальсифікацій, провладний блок здобув понад 90 % голосів виборців саме в Галичині й на Волині, загалом отримавши по країні біля 60 %. І це за умов, що насправді українське населення негативно ставилося і до Польщі, і до її правлячих кіл.

Одним з головних наслідків пацифікації стало зростання серед українців національної свідомості, настроїв ворожості до польської держави, що вело до подальшого загострення українсько-польських взаємин і посилення національно-визвольної боротьби українців. Наступні події засвідчили певну роздвоєність українського суспільства. Старше покоління схиялося до підтримки легальних політичних партій та громадських, освітніх і культурних організацій, церкви, тоді як галицька молодь дедалі більше симпатизувала ОУН. Така тенденція спостерігалася до початку Другої світової війни.

На початку жовтня 1930 р. КЕ ОУН видала наказ про припинення підпалів та інших саботажів. Однак брутальні дії спеціальних пацифікаційних підрозділів у селах, погроми українських установ викликали різке обурення серед населення. Тому в жовтні – листопаді 1930 р. відбулися нові стихійні підпали, напади, під час яких зрізали телефонні й телеграфні стовпи, знищували поліцейні дільниці. Траплялися випадки нападів на окремих осіб, що брали активну участь у пацифікації. Точна кількість таких подій досі не встановлена. Найбільший резонанс мав напад ОУН на поліцейний постерунок у с. Гаях під Львовом. Це була відплата за вбивство поліцейськими цього відділу двох українських юнаків у ході “умиротворення”. Покарано було й тих поліціантів, що вбили крайового провідника ОУН Юліана Головінського. Бойові акції ОУН проти активних учасників пацифікації відбувалися і впродовж першої половини 1931 р.¹¹

Загибель Ю. Головінського та масові арешти української молоді на деякий час позбавили ОУН частини керівництва. Певні кадрові втрати Крайовій ексекутивні доводилося терміново заповнювати новими лідерами. Крайовим провідником став Степан Охримович. Один із нових членів КЕ ОУН Степан Бандера очолив референтуру пропаганди.

Протистояння ОУН з польськими каральними органами було жорстким і супроводжувалося значними жертвами. Вже весною 1931 р. С. Охримовича заарештували. На допитах він тримався мужньо і нікого не виказав. Польська поліція була змушена випустити його, але вже через кілька днів після звільнення, 10 квітня 1931 р. він помер від отриманих під час ув'язнення ран у

¹¹ Мірчук П. Назв. праця. – С. 205–206.

домі своїх батьків у с. Завадові Стрийського повіту Станіславського воєводства. Новим крайовим провідником ОУН на досить короткий час став Степан Нижанківський. Уже 9 червня 1931 р. він помер після важкої хвороби. Надалі до 23 березня 1932 р. в Галичині ОУН очолював Іван Габрусевич.

Незважаючи на масові арешти й пацифікацію, бойова референтура КЕ ОУН відновила “екси”. 31 липня було здійснено одночасні напади на поштові транспорти поблизу сіл Бірчі (Перемишлянський повіт) та Печеніжина (Коломийський повіт), а також на банк у м. Бориславі. Керував цими акціями новий бойовий референт ОУН Роман Шухевич. Особливо відзначилися бойовики Василь Білас і Дмитро Данилишин. Вони також узяли участь у нападі оунівців на пошту в Трускавці 8 серпня 1931 р. Завдяки цим акціям ОУН здобула майже 100 тис. злотих.

Великий суспільний резонанс мало вбивство в Трускавці В. Біласом і Д. Данилишином 29 серпня 1931 р. відомого польського політика, публіциста, одного з представників табору санації та ідеологів концепції прометеїзму Тадеуша Голувка. Керівництво ОУН вважало його особливо небезпечним ворогом українського суспільства, “сірим кардиналом” партії пілсудчиків, який тактикою незначних поступок УНДО та українським економічним організаціям намагався розколоти єдиний український антипольський фронт, сприяючи політиці державної асиміляції українців.

1 вересня 1931 р. бойовий провід ОУН, очолюваний Романом Шухевичем організував черговий комбінований напад на польські державні структури і пошту. Так, одночасно було здійснено наліт на поштовий диліжанс поблизу Коломиї у Станіславському воєводстві; перерізано телефонні і телеграфні дроти, спиляно телеграфні стовпи між Дрогобичем та Бориславом; пошкоджено залізничне полотно між Львовом та Володимиром Волинським. Характерно, що польська поліція на цей час ще не знала про ОУН і всі ці акції продовжувала приписувати УВО.

Масові обшуки та арешти серед української молоді Галичини змушували Крайову експозитуру ОУН дещо зменшити свою активність. Цьому сприяла й постать нового керівника Крайової експозитури – священика Ярослава Чемеринського. Він до червня 1932 р. займався, насамперед, організаційною та пропагандистською діяльністю, не вдаючись до насильства, трохи обмеживши діяльність вплив в Організації Романа Шухевича.

Однак боротьба населення Галичини проти польської влади не припинялася. Соціально-економічні негаразди, високий рівень безробіття, нестача продовольства і злидні спровокували масові заворушення населення 9 вересня 1931 р. в Калуші. Дискримінація української освіти спричинила виступ українських селян с. Слобідки Косівського повіту з вимогою навчання в школі українською мовою.

Економічна й політична криза в Польщі, а також пацифікація спонукали й легальні українські партії та організації шукати нові форми та методи боротьби. Українські послы і сенатори звернулися до Ліги Націй з проханням дослідити дії каральних відділів під час пацифікації і змусити Польщу виконати свої міжнародні зобов'язання щодо українців Галичини. Рада Ліги Націй створила

так званий “Комітет трьох” для вивчення ситуації на західноукраїнських землях. Провівши розслідування, Рада осудила дії польської влади.

Представники Української парламентарної репрезентації, враховуючи складність внутрішньополітичної ситуації в Польщі та загострення протиріч у Європі, сподівалися порозумітися з польською владою хоча б у незначних питаннях. Прихильники нормалізації польсько-українських стосунків звернулись до представників урядової парламентської фракції Безпартійного блоку співпраці з урядом (ББСУ) – послів Т. Голувка і Е. Енджеєвича з проханням вплинути на уряд, щоби припинити репресії, закриття гімназій, культурно-освітніх і спортивних товариств, відшкодувати матеріальні втрати. 24 лютого 1931 р. на засіданні ЦК УНДО було вирішено уповноважити делегацію УПР для переговорів з поляками. Офіційні перемовини представників УПР О. Луцького, В. Загайкевича й М. Галуцинського з лідерами парламентського блоку ББСУ Т. Голувком і Е. Енджеєвичем відбулися 25 лютого 1931 р. Однак умовою для подальшого діалогу з польського боку було висунуто вимогу скласти українським послам у сеймі заяву лояльності до Польщі, а також відкликати з Ліги Націй скаргу стосовно пацифікації. Через неможливість вести далі переговори на таких умовах ЦК на засіданні 7 березня прийняв ухвалу про їх припинення.

Певні сподівання на покращення становища українців в УНДО та інших партіях викликав розгляд у сеймі законопроекту про територіальну автономію західноукраїнських земель у складі Польщі, внесеного 13 жовтня 1931 р. Польською партією соціалістичною (ППС). У законопроекті ППС пропонувала утворити автономну провінцію у складі Станіславівського, Тернопільського, чотирнадцяти східних повітів Львівського, Волинського воєводств, а також Камінь-Каширського і Сарненського повітів Поліського воєводства. Поза межами автономії залишалися Лемківщина, Холмщина, Підляшшя та інші українські землі. В автономії планувалось обрання сейму, призначення крайового міністра. Спроби окремих членів УНДО порозумітися з владою викликали осуд не лише в середовищі української молоді та ОУН, але й у середині самої партії. Особливо різко “угодовство” критикував Д. Паліїв.

Після вбивства Т. Голувка лідери УНДО, українських економічних товариств, Греко-католицької церкви рішуче засудили діяльність ОУН, висловили співчуття родині загиблого. Вони побоювалися нових репресій і наступу польської влади на українське суспільство, а з іншого боку – ще сподівалися на порозуміння з владою. В офіційному комунікаті УНДО, опублікованому в газеті “Діло” 2 вересня 1931 р., ішлося: “Українське Національно-Демократичне Об’єднання завжди протиставлялося з засадничих мотивів методам особистого чи масового терору як засобам політичної боротьби. Тому і в даному випадку Екзекутива і Президія Української Парламентарної Репрезентації безумовно й рішуче осуджують акт убивства пок. посла Тадея Голуфка, без огляду на те, хто не був би його спричинником” (док. 286).

На поглиблення протиріч в УНДО вплинули виступи міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького в сеймі, основний зміст яких зводився до тези:

спочатку лояльність українців до польської держави, а вже потім рівність громадянських прав. Про загострення курсу польських властей щодо українського населення свідчили направлені урядом до сейму законопроекти: про військову колонізацію північно-західних українських земель; про державне і приватне шкільництво, що обмежував функціонування українських шкіл; про зміну територіальної самоуправи і створення в Галичині збірних громад, управи яких узалежнювалися від повітової влади. Проти цих законопроектів УНДО розгорнуло широку петиційну кампанію.

Боротьба в партії відбувалася в формі “газетної війни” стосовно автономії. Внутріпартійна автономістська полеміка згодом переросла в загальнополітичну дискусію, до якої долучилися представники інших українських політичних партій. Ще більшої актуальності проблемі автономії надали дії 65-ти англійських парламентарів, які в жовтні 1932 р. звернулись із петицією до Ліги Націй через невиконання Польщею взятих на себе міжнародних зобов’язань щодо надання Галичині територіальної автономії.

На підтримку англійської петиції Д. Левицький 3 листопада 1932 р. виступив на сесії сейму з офіційною декларацією, у якій від імені парламентського представництва УНДО було висунуто перед польським урядом вимогу національно-територіальної автономії українських земель у складі Польщі. Автономістська заява УПР була переломним етапом в еволюції державно-правової думки націонал-демократів. Уперше, не беручи до уваги окремих посольських виступів, найвпливовіша західноукраїнська політична партія через своє парламентське представництво звернулася до польського уряду про запровадження територіальної автономії. Вимога автономії свідчила про пошук шляхів польсько-українського порозуміння.

Упродовж січня 1931 р. – червня 1932 р. в повітових і воєводських центрах Галичини відбувалися показові суди над учасниками українського підпілля. Українську молодь карали за участь у саботажах та “ексах”. Так, 20 лютого 1931 р. у Коломиї відбувся процес проти 18 українців, звинувачених у допомозі політичним в’язням. Завдяки адвокатам підсудних було звільнено. Так само вдало для підсудних 9 березня 1931 р. закінчився процес над Василем Дейчаківським та Семеном Спільчаком у Станіславові. Обоє в’язнів звинувачували у саботажах на території Ямниці. Того ж дня в Коломиї на рік було ув’язнено Романа Олейка за розклеювання оунівських листівок у Городенці. Загалом у Галичині за ґратами опинилися сотні українських юнаків та дівчат.

4 вересня 1931 р. за особливим розпорядженням польської Ради міністрів розпочали роботу т. зв. “наглі суди”. Вони мали покінчити з виправдувальними вироками звичайних судів на користь ув’язнених і таким чином ліквідувати українське підпілля. “Наглі суди” розглядали “проступки з характером бандитизму” – насамперед політичні процеси. Вони відбувалися без досудового слідства. Слідчі обов’язки покладалися на прокурора. Такі суди були наділені повноваженнями ухвалювати смертні вироки за злочини, що передбачали покарання ув’язненням терміном від 6 місяців до 15 років. Інші злочини, що каралися зазвичай грошовими штрафами чи ув’язненням до 6 місяців, “наглі

суди” могли карати присудом від 10 до 15 років. Дане розпорядження було спрямоване насамперед проти українського революційного руху, а самі “нагли суди” нагадували військово-польові. Лише після шквалу критики частини польського суспільства, світової демократичної громадськості 6 березня 1934 р. польський уряд обмежив діяльність таких судів, а 28 жовтня 1934 р. взагалі їх ліквідував¹².

На знищення будь-яких проявів організованого українського політичного і національно-культурного життя спрямовувалася також спеціальна військово-поліційна формація – Корпус охорони пограниччя, владі й розпорядкам якого підлягало прикордонне населення. Конфронтаційна політика польського уряду, спрямована на ліквідацію національної культури, церкви, шкільництва, посилила ненависть до польської держави українських селян, робітників, інтелігенції, особливо молоді, яка найбільше потерпала від безробіття.

Українських підпільників такі заходи польської влади не надто лякали. Свідченням цього стали нові різноманітні бойові акції, розповсюдження пропагандистських листівок. Доволі поширеним став індивідуальний терор ОУН щодо польських урядовців, поліцейських, таємних агентів. Пік таких дій припав на 22 березня 1932 р., коли у Львові членом ОУН Юрієм Березинським було вбито комісара польської поліції Емільяна Чеховського.

Режим санації відповідав репресіями. Так, наприклад, 30 березня 1932 р. було заарештовано Степана Бандеру, уродженця с. Старий Угринів Калуського повіту, 2 вересня – Степана Ленкавського, уродженця с. Угорники Станіславського повіту. Кількість арештів знову сягала сотень.

Загострення політичної та національної боротьби українців відбувалося на фоні соціально-економічної кризи, з якої санаційний уряд шукав шляхи виходу, застосовуючи адміністративні та силові чинники, що не могло не викликати опір населення. Великий суспільний резонанс серед галицьких українців мало селянське повстання в Ліському повіті Львівського воєводства, що тривало з 19 червня до 9 липня 1932 р. й охопило 19 сіл. Українські селяни протестували проти запровадження під виглядом “свята праці” трудової повинності з ремонту шляхів. Вони порівнювали дії польського уряду з відновленням панщизняних порядків. У повстанні взяли участь понад 30 тисяч селян. На його придушення були кинуті значні сили польської поліції (біля 1 500 осіб), армія (3 піхотні полки, 4 кавалерійські ескадрони з артилерією, бронетехнікою та авіацією). На підтримку повсталих виступали українські парламентарі, іноземні делегації. Польській владі вдалося розправитися з повсталими й виправдати себе в очах світової громадськості, мотивуючи свої дії боротьбою з “комуністичною загрозою”. В липні 1932 р. аналогічне повстання охопило Ковельський, Любомильський, Сарненський та Луцький повіти Волині. Соціальні вимоги поступово переростали в національні і сприяли зростанню авторитету ОУН.

За таких обставин Євген Коновалець погодився з пропозицією Івана Габрусевича створити нову Крайову експозитуру. Крайовим референтом у ній

¹² Мірчук П. Назв. праця. – С. 223–224.

став Богдан Кордюк, а його заступником – Степан Бандера. На початку липня 1932 р. після конференції керівництва українських націоналістів у Празі відбулася реорганізація ОУН. Усі наступні дії Організація вела від імені Проводу українських націоналістів. Метою таких заходів було посилення конспірації, покращення управління окремими групами, активізація ідеологічної роботи серед членів ОУН, її симпатиків і простого населення.

Польська влада намагалася діяти оперативно, часом поспіхом і не добираючи методів, мало маскуючись під демократію. Свідченням цього стали нові хвилі арештів української молоді. Особливо багато українців опинилося за ґратами у вересні 1932 р. Так, 8 вересня відбувся суд над Оленою Бутковською, Яремою Савчинським та Степаном Рошком у Стрию, одночасно арештовано учнів 7 і 8 класів української гімназії в цьому ж місті – друзів підсудних. 22 вересня 1932 р. в Академічному домі у Львові поліція заарештувала одночасно 210 українських студентів, звинувативши їх у підготовці антипольського повстання, призначеного на 1 листопада.

Впродовж листопада 1932 р., у зв'язку з пошкодженням телефонної лінії і поширенням оунівської літератури, відбулися арешти в селах Павелчому, Стриганцях, Межигірцях, Чесникахи, містах Галичі, Рогатині та низці інших населених пунктів Станіславівського воєводства.

У листопаді 1932 р. ОУН повернулася до практики експропріацій, але не завжди вдало. 30 листопада 1932 р. Роман Шухевич та Микола Лебідь організували напад на пошту в м. Городку Ягеллонському. Несподіванкою виявилось те, що всі працівники пошти були колишніми військовими і мали при собі пістолети. Хоча гроші вдалося забрати, в перестрілці загинули Юрій Березинський та Володимир Старик, а Степан Куспіль, Дмитро Данилишин, Маріян Жураківський, Степан Мащак і Григорій Купецький отримали поранення. На учасників нападу було організовано справжнє полювання. До рук польської поліції згодом потрапили уродженці Трускавця Дмитро Данилишини та Василь Білас. У регіоні пройшла нова хвиля арештів. Деякі з оунівців під тиском тортур давали свідчення. 17–22 грудня 1932 р. над В. Біласом і Д. Данилишиним відбувся “наглий суд” у Львові, що справило значний вплив на українську і світову громадськість. Їх було засуджено до страти, а 24 грудня повішено (док. 289–291).

Судовий процес, поведінка на ньому підсудних мали велике морально-політичне значення для патріотичного піднесення українського населення Галичини, а з іншого боку спонукали ОУН до перегляду методів боротьби. У січні 1933 р. КЕ ОУН очолив Степан Бандера, який заборонив “екси”. Він запропонував на Конференції Проводу ОУН 3–6 березня 1933 р. нову тактику боротьби, яку отримала підтримав ПУН. Активніше розгорталася агітаційно-пропагандистська діяльність, здійснювалися бойкоти, мітинги, демонстрації та інші масові акції проти національно-політичного і поліційного терору польської влади. У результаті цього молодь масово вступала в ОУН.

З ініціативи С. Бандери розпочалася т. зв. “шкільна акція” – звернення до українського населення з метою запровадження української мови у школах. Українських школярів ОУН закликала приєднуватися до боротьби, не

соромитися мови своїх предків (док. 314). Здійснювалися й інші заходи. Було вирішено завдати бюджетові польської держави збитків за рахунок бойкоту алкогольних та тютюнових виробів. У листівках КЕ ОУН пропагувала: “Борці за Волю не вживають алкоголю, борці за Україну не вживають нікотину”. Антиалкогольна та антитютюнова кампанії велися через мережу “Просвіти” й товариство “Відродження”; вони завдали Польщі великої шкоди, посиливши серед українців патріотизм і солідарність.

Значний вплив на розвиток українсько-польських взаємин із січня 1933 р. мала зовнішньополітична ситуація. У зв’язку зі світовою економічною кризою стосунки між багатьма європейськими державами загострилися. Низка країн виступала за перегляд Версальсько-Вашингтонської системи і встановлення нових кордонів. Назрівали передумови чергової великої війни. Це породжувало сподівання на успішний результат боротьби за українську державність. Прихід до влади в Німеччині нацистів, підтримка ними радикальних німецьких груп у Речі Посполитій, висунення територіальних претензій до останньої сприяли певному покращенню відносин між урядом санації та легальними українськими партіями й організаціями. Серйозні корективи в розгортанні українського національно-визвольного руху під владою Польщі мали також трагічні події в підрадянській Україні, особливо масові репресії 1929–1933 рр. та голодомор.

Західноукраїнська громадськість рішуче протестувала проти переслідувань української інтелігенції радянським режимом. У місцевій пресі підкреслювалося, що в СРСР судять зовсім не зрадників українського народу, а свідомих борців за національне й соціальне благополуччя, добробут українців. Обурення громадськості Галичини та Волині викликала й антицерковна політика більшовицького режиму. Українське населення Речі Посполитої було глибоко зворушене новими повідомленнями про масові репресії, пов’язані з примусовою колективізацією. У краї вона сприймалась як боротьба проти всього народу, оскільки найважливішим носієм ознак української національності було саме селянство (док. 304).

Вістки про голод на Наддніпрянщині надходили на Західну Україну протягом 1932 р., а на початку 1933 р. таких повідомлень у західноукраїнській стало надзвичайно багато. Газети друкували листи наддніпрянців до родичів на західноукраїнських землях, свідчення очевидців голодомору – іноземних журналістів, дипломатів, утікачів, яким вдалося перейти кордон (док. 296–299).

З прикордонних надзбручанських повітів усе частіше надходили повідомлення про втікачів з радянської України, або ж спроби перейти кордон, які часто закінчувалися трагічно. Відомий політичний діяч, посол до польського сейму Степан Баран, до виборчого округу якого входили прикордонні повіти Тернопільщини, повідомляв: “Від часу передираються до нас селяни понад густий більшовицький кордон. Не одну жертву, що старалася вирватися із більшовицького пекла покрили навіки хвилі Дністра. Не одна згинула від куль московського червоноармійця, заки дісталися по цей бік ризької межі. Від Збруча у березні стали нестися стогони мільйонів загибаючого селянства” (док. 300).

Для населення Західної України не були таємницею як справжні причини голодомору, так і його трагічні наслідки. Свідчать про це численні документи. “Не спричинили голод ні повінь, ані посуха, ні інші нещастя, – писала газета “Діло”, – а тільки божевільні експерименти сьгоднішніх керманічів червоної влади”. Голова Української парламентарної репрезентації (УПР) Дмитро Левицький, виступаючи в польському сеймі, зазначив: “На совітській Україні політичний терор прибрав незнані до тепер в історії людства форми, а про розміри голоду приходять щораз жахливіші вісті. Впродовж зими і весни 1933 р. вимерло з голоду на Україні щонайменше 5 млн. людей. Причини того, що розміри тої страшної катастрофи не доходять до цивілізованого світу є те, що чужинецьким кореспондентам невільно обіздити території, охоплені катастрофою голоду, що цензура забороняє поміщувати найдрібніші вісті про голод” (док. 299).

Для західноукраїнської громадськості стало очевидним, що українство на Наддніпрянщині приречене на загибель. Трагічне становище українського народу в СРСР мобілізувало на Західній Україні громадські й політичні сили суспільства на захист нації. Суцільне винищення українства викликало різко негативне ставлення західноукраїнського населення до більшовицького режиму та його політики, спричинило докорінну зміну суспільних настроїв у краї. З ініціативи українських послів до польського сейму 16 липня 1933 р. відбулася нарада представників наукових, культурних, професійних та економічних крайових установ, на якій створено Громадський комітет, що мав своїм завданням розробити детальний план подальшої роботи¹³.

На 25 липня 1933 р. Президія Української парламентарної репрезентації скликала у Львові з’їзд представників 48 громадських організацій Західної України. Редактор газети “Діло” Василь Мудрий ознайомив учасників з’їзду з планом дій “допомогової акції для погибаючих наддніпрянських братів”. Присутні одностайно вирішили: “1) Почати негайно працю в обороні загроженого існування широких мас українського населення на Великій Україні; 2) Уконституюватись у Громадський Комітет Рятунку України (ГКРУ); 3) Обрати Діловий Комітет для негайного започаткування праці” (док. 301). Головою Громадського комітету було обрано лідера партії УНДО, керівника УПР Дмитра Левицького. Безпосереднє керівництво ГКРУ здійснював Діловий комітет (ДК) в складі Василя Мудрого (голова), Зенона Пеленського (секретар), Мілени Рудницької (заст. голови), Володимира Кузьмовича, о. Михайла Блозовського та Володимира Целевича (члени ДК). На цьому ж з’їзді було прийнято відозву “Український народе!” (док. 303).

На трагедію українців Наддніпрянщини однією з перших відгукнулася Греко-католицька церква. Ще 24 липня 1933 р. весь галицький єпископат на чолі з митрополитом Андреем Шептицьким звернувся з пастирським листом “В справах подій на Великій Україні до всіх людей доброї волі”. “Україна в передсмертних судорогах, – відзначалося в пастирському зверненні, – населенне вимирає голодовою смертю. Перед цілим світом протестуєм проти

¹³ Кугутяк М. В. Голодомор 1933-го і Західна Україна (Трагедія Наддніпрянщини на тлі суспільних настроїв західноукраїнської громадськості 20–30-х років) / Микола Кугутяк. – Івано-Франківськ, 1994. – С. 24.

переслідування малих, убогих, слабих і невинних, а гнобителів обвинувачуємо перед судом Всевишнього. Усіх християн світу просимо прилучитися до цього голосу протесту та болю. Про страшну долю конаючих з голоду селян знали їх брати, над ними боліли, терпіли та за них молилися” (док. 303).

Звернення греко-католицького єпископату і Громадського комітету рятунку України знайшли відгук у серцях мільйонів українців краю. Невдовзі були утворені місцеві Громадські комітети рятунку України, які розгорнули активний збір коштів, продуктів, організацію протестаційних віч і демонстрацій, направлення відповідних телеграм до радянського посольства і консульств. Спеціальним комунікатом ГКРУ звернувся до західноукраїнської громадськості з проханням “збирати і надсилати до Комітету листи з Великої України з описом про тяжке становище тамошнього населення, про голод, які потрібні для міжнародних гуманітарних організацій” (док. 302).

Із сіл та містечок Галичини і Волині до Громадського комітету у Львові масово надходили кошти, зерно на порятунок голодуючих братів над Дніпром. Західноукраїнські селяни, робітники, інтелігенція, які самі жили незаможнo, ділилися останнім. Однак, із розгортанням акції порятунку України, ставало очевидним, що радянський уряд, який заперечував факт голодомору, не допустить міжнародної допомоги голодуючим (док. 303).

Проте робота не припинялася. Жевріла надія на Лігу Націй, міжнародні гуманітарні організації, у першу чергу Міжнародний Червоний Хрест, нарешті на світову громадськість. Діяльність ГКРУ все більше набирала інформативного, протестаційного, викривального характеру¹⁴.

По всій Західній Україні проходили масові віча та демонстрації протесту проти більшовицької політики голодомору в Україні. З ініціативи націонал-демократів і радикалів велике протестаційне віче відбулося 19 серпня в Станіславові. В резолюції віча вказувалося: “Ми українці Станіславщини шлемо нашим братам і сестрам на Придніпрянщині, на Соловецьких островах, на Сибірі і в льохах ДПУ наш гарячий привіт та взиваємо їх видержати в тяжкій боротьбі з московськими окупантами. Протестуємо перед цілим культурним світом проти засобів, якими більшовики винищують український нарід та домагаємося від усіх народів, аби вони доти не спроваджували збіжжя із Совітів, доки Міжнародна Комісія не ствердить, що населення України має запевнений прожиток на цілий рік” (док. 304).

Повідомлення про страхіття колективізації і голодомору на Наддніпрянщині спричинилося до різкої зміни суспільних настроїв на Західній Україні, нового перегрупування політичних сил. Замість поширених у 1920-х рр. радянофільських настроїв серед молоді генерачії української інтелігенції, а за нею й ширшого загалу, все більшого впливу набував новітній націоналізм як реакція на трагічне становище народу. Катастрофічні національні та соціальні умови існування української нації посилили крайні течії. На народних вічах з приводу голодомору в Україні західноукраїнське населення не тільки засуджувало політику більшовицького режиму на Наддніпрянщині, але й висловлювалося проти

¹⁴ Кугутяк М. В. Голодомор 1933-го і Західна Україна... – С. 26.

носіїв комуністичної та радянофільської ідеології в краї. Львівський повітовий Народний комітет на засіданні 22 липня закликав “все громадянство львівського повіту, щоби всіма силами поборювало руйницьку роботу платних московсько-більшовицьких агентів, які оправдують московську роботу на Україні та намагаються й тут руйнувати наші національні надбання” (док. 301). Громадськість Станіславщини на своєму вічі “заповіла боротьбу запродацям і наймитам Москви та зобов'язалася безпощадно поборювати пресу, яка стоїть на услугах більшовиків” (док. 302).

Під тиском громадськості та внутрішнього розкладу, викликаного подіями на Наддніпрянщині в кінці 1920-х – на початку 1930-х рр., прокомуністичні й радянофільські газети та журнали самоліквідувалися. За короткий період радянофільство, як суспільне явище, зникло з громадського життя Західної України. “Від стрілів Хвильового й Скрипника, голодової катастрофи, – писала газета “Діло”, – розвіялися рештки галицького радянофільства, що вислугувалося більшовизмові. Почали відскакувати від більшовицького табору всі чесніші одиниці, появилися заяви каяття, посипалися протибільшовицькі ревелюції, самочинно припиняли своє животіння радянофільські часописи. У нас в Галичині пропало радянофільство, до якого майже ніхто не признається” (док. 308).

У той же час припинили свою діяльність усі легальні прокомуністичні та радянофільські політичні партії. Ще в 1930 р. самоліквідувалась Українська партія праці. Не викликала помітного спротиву західноукраїнської громадськості заборона польською владою в 1932 р. впливової раніше легальної прокомуністичної партії “Сельроб”. Спроби комуністів утворити нову легальну політичну партію – Українське селянське об'єднання – не мали успіху. Гостра криза, посилена драматичними подіями на Україні, охопила й саму КПЗУ. Нове керівництво партії на чолі з Мироном Заячківським і Григорієм Іваненком було звинувачене Комінтерном і ВКП(б) в націоналізмі, оголошене “замаскованими агентами” ОУН. Арешт М. Заячківського, Г. Іваненка та інших членів Політбюро ЦК КПЗУ деморалізував партію остаточно. Все це спричинилось до того, що частина комуністів, колишніх сельробівців, перейшла до національного табору.

На ґрунті подій на Наддніпрянщині та нового польського наступу на українство в краї все більший вплив здобував націоналізм. На початку 1930-х рр. ОУН поширила свої впливи на сільську молодь, вела активну роботу в легальних культурно-освітніх, виховних і спортивних організаціях.

З приходом у червні 1933 р. до керівництва Краєвою езекутивною ОУН Степана Бандери бойову референтуру було скеровано, насамперед, проти комуністичного підпілля, носіїв радянофільських настроїв та представників польської влади. З метою протидії польсько-радянському зближенню і на знак протесту проти сталінської політики голодомору в Україні 22 жовтня 1933 р. оунівець Микола Лемик застрелив працівника радянського консульства у Львові Олексія Майлова. Частиною протикомуністичної акції ОУН були бомбовий атентат на редакцію газети “Праця”, а також криваві зіткнення з

комуністами в Стебнику, Добрівлянах, Яворові, Нагуєвичах та інших населених пунктах.

Про загальне “поправіння” суспільних настроїв свідчила поява на правому крилі західноукраїнського політичного спектра українських католицьких партій – Української народної обнови (УНО) та Українського католицького союзу (УКС), які, незважаючи на певні релігійні і політичні розбіжності між собою, виступили за посилення ролі церкви в громадському житті, поборювали атеїзм і комунізм. Про вплив українських католицьких партій серед населення свідчить релігійно-національне свято “Українська молодь Христові” з нагоди 1900-річчя смерті і воскресіння Ісуса Христа, яке відбулося 7 червня 1933 р. з метою демонстрації підтримки Української католицької церкви. На демонстрацію до Львова прибуло більше 50 000 молодих українців.

Трагічні події на Наддніпрянщині позначились і на політиці націонал-демократів. Партія УНДО вважала за необхідне за цих умов домагатись автономії українських земель у складі Польщі, а також досягти політичного компромісу з польськими правлячими колами. Все це мало, на думку лідерів ундовців, створити політичні, національні та соціально-економічні передумови для всебічного розвитку українства в краї. Західна Україна в цих умовах розглядалася як місце зосередження всеукраїнського національно-політичного руху, новітній П’ємонт. Своє завдання УНДО бачило в консолідації всіх національних сил, спрямуванні їх на “безоглядну боротьбу з комунізмом у всіх його явних і замаскованих (радянськості) видах”, який проголошувався найнебезпечнішим ворогом українського народу. Голова УНДО Дмитро Левицький, виступаючи в польському сеймі 3 листопада 1933 р., заявив: “Підносимо голосний протест перед цілим світом проти фізичного винищення мільйонів нашого народу і заявляємо, що будемо витривало мобілізувати психічні сили народу до боротьби з більшовизмом” (док. 311–312).

Діячі УНДО через Громадський комітет рятунку України доклали чимало зусиль до організації акції допомоги голодуючим України та руху протесту проти політики більшовицького режиму. З їхньої ініціативи ГКРУ оголосив 29 жовтня Днем національної жалоби і протесту з приводу голоду в Україні. Це рішення підтримав греко-католицький єпископат Галичини у своєму другому пастирському листі в справі голоду. В день свята Христового Царства по всіх уніатських та православних церквах було проведено урочисті богослужіння. Всі громадські організації у цей день проводили збори, засідання, віча та демонстрації на знак жалоби і протесту. В селі Делятині Надвірнянського повіту відбулися богослужіння, панахида, велелюдне народне віче. Аматорський гурток поставив одноактову п’єсу Уласа Самчука “Слухайте! Слухайте! Говорить Москва!”. У Львові, Станіславові, Тернополі та інших містах краю було організовано жалібні сходини “Лугу”. Українські послы до польського сейму взяли участь у сотнях народних віч, де збирали кошти на допомогу голодуючим, приймали резолюції протесту¹⁵.

¹⁵ Кугутяк М. В. Голодомор 1933-го і Західна Україна... – С. 30–31.

У зв'язку з підписанням радянсько-польського договору про ненапад польські органи влади всіляко обмежували, а часто й не дозволяли відзначення Дня національної жалоби і протесту. Мотивуючи вбивством оунівцями співробітника радянського консульства у Львові, власті заборонили у Львівському воєводстві будь-які громадські зібрання. У низці сіл поліція заборонила зачитати пастирські листи. У с. Перемишлянах Борщівського повіту за виголошену проповідь про голод на Україні о. Омелян Ковч був засуджений на три тижні арешту.

Особливу реакцію західноукраїнського населення викликали повідомлення про знищення відомих радянофілів, які виїхали на територію радянської України. Їхня доля була трагічним уроком для тієї частини української громадськості західноукраїнських земель, яка в котре захопилася політичним москвофільством.

Тим часом на Західну Україну надходили повідомлення про нові масові репресії та винищення наддніпрянської інтелігенції, повсюдні чистки партійного й державного апарату від свідомого українського елемента. Незважаючи на те, що репресій зазнали ідейні противники західноукраїнських національних партій, на своїй нараді у Львові 26 грудня 1933 р. представники останніх висловили протест проти терору.

Голодомор, повальне винищення українства на Наддніпрянщині спричинились до консолідації розпорошених раніше національно-демократичних сил Західної України та діаспори. “Те, що робиться на Великій Україні, – писала газета “Діло”, – як пожежа мусить притягнути увагу цілої Української Нації і кожного українця по цілій земській кулі. Загибає Нація! Це вже сьогодні не істерична фраза, але реальний факт. На цей факт має чинно зреагувати ціла Українська Нація, бо катастрофа є національна. Прийшов час скликати Всеукраїнський Світовий Національний Конгрес, щоби обміркувати свою долю, в першу чергу страшний стан своїх братів на Великій Україні”.

Початок 1934 р. ознаменувався новими народними виступами. Вже в січні – лютому оголосили страйк селяни 6 повітів Волинського воєводства. Вони відмовлялися працювати у фільварках за існуючу платню, вимагали припинення продажу землі польським колоністам. Загалом у страйку взяло участь понад 80 тисяч осіб.

Події на Волині засвідчили намагання лівих політичних сил відновити свій вплив на Західній Україні і спонукали ОУН до поновлення бойових акцій проти польської держави. Крайовою експозитурою було прийнято рішення перейти до терору проти перших осіб Польщі¹⁶. Актом помсти за пацифікацію стало вбивство членом ОУН Григорієм Мацейком 15 червня 1934 р. в центрі Варшави міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького. У відповідь на це президент Польщі Ігнацій Мосціцький 17 червня підписав розпорядження про створення табору для політичних злочинців у м. Березі-Картузькій. До кінця 1934 р. в цьому таборі опинилися представники польсь-

¹⁶ Є підстави припускати, що ОУН здійснила невдалий замах на Ю. Пілсудського, але підірвана бомба у Бельведерському палаці лише поранила кількох осіб. Надалі керівництво Речі Посполитої замовчувало інформацію про цей замах, щоб не зміцнювати авторитет ОУН.

кого, українського, білоруського демократичних рухів, окремих терористичних груп, комуністи. Членів ОУН було найбільше. Концтабір, попри протести громадськості, існував до вересня 1939 р. За різними оцінками в ньому впродовж 1934–1939 рр. перебувало понад 5 тис. українців, серед яких – Василь Бандера, Тарас Боровець, Олекса Гасин, Дмитро Грицай, Дмитро Донцов, Іван Климів, Ісидор Нагаєвський, Ярослав Старух, Іван Чмола, Роман Шухевич та багато інших відомих українських політичних, громадських, військових діячів, журналістів, істориків.

Після вбивства Б. Перацького польська поліція діяла особливо активно. Було проведено масові арешти української молоді з метою виявлення оунівців. Ще напередодні замаху, при спробі перейти польсько-чехословацький кордон, було заарештовано Крайового провідника ОУН Степана Бандеру та його заступника Богдана Підгайного. Згодом було затримано й інших членів Крайової ексекутиви. Всього в руки поліції потрапило понад тисячу учасників українського підпілля. Цьому сприяло те, що польським спецслужбам вдалося ввести до складу керівництва ОУН свого агента Романа Барановського. Негативно позначилася на ситуації в українському підпіллі й передача чехословацькими спецслужбами урядові Польщі т. зв. “Архіву Сеніка”¹⁷ з документами про національно-визвольну боротьбу, учасників ОУН.

Масові арешти молоді не припинили збройної боротьби українців. Хоч і в менших масштабах, ОУН активно діяла й надалі. Свідченням цього стало вбивство 25 липня 1934 р. директора української гімназії у Львові Івана Бабія, якого звинувачували у співпраці з польською поліцією, видачі останній членів ОУН з числа гімназистів та студентів, саботажі святкування українських національних свят тощо. Проте кількість таких акцій ОУН, їхній суспільний резонанс зменшувалися.

Убивство Б. Перацького та наступна хвиля арештів дещо затінили одну з найважливіших подій у легальному громадсько-політичному житті Західної України – Український жіночий конгрес у Станіславові 23 червня 1934 р. Учасників Конгресу вітали представники жіночих організацій Великої Британії, Німеччини, Норвегії, Туреччини, Чехословаччини, Румунії, Литви, численних українських організацій і товариств. Роботу Конгресу висвітлювали понад 30 українських, польських та інших європейських часописів. У результаті авторитет Союзу українок, який організував Конгрес, суттєво зріс. Відбувалося це за умов тиску і репресій польської влади. У рішеннях і програмних документах Конгресу підкреслювалося прагнення українців Галичини та Волині до незалежності.

¹⁷ Омелян Сенік був членом “Летючої бригади” УВО, Начальної та Крайової команд УВО. Брав участь у створенні ОУН, входив до складу ПУН. О. Сенік був також редактором часопису “Сурма”. У нього зберігалася значна кількість документів ОУН. Заарештований поліцією Чехословаччини, а згодом звільнений. Вилучені під час обшуків матеріали – 418 оригіналів та 2055 фотокопій – були передані у вересні 1934 р. полякам. Втрата архіву та викриття Р. Барановського спричинили кризу ОУН, посилили суперечності між Проводом українських націоналістів та Крайовою організацією. Довести зраду О. Сеніка не вдалося. Згодом він приєднався до крила ОУН, очолюваного А. Мельником. Загинув 30 серпня 1941 р. у складі “похідної групи” ОУН у Житомирі.

На платформі боротьби на захист нації, за відновлення Соборної Самостійної Української Держави відбулось поступове зближення різних політичних партій. На програму Всеукраїнського національного конгресу (ВНК) погодились націонал-демократи, радикали, соціал-демократи, члени Української народної обнови та ряд емігрантських організацій. 24–28 грудня 1934 р. вони провели у Львові передконгресову нараду. Співпраця різних українських політичних сил у краї та за кордоном сприяла згуртуванню і мобілізації всіх здорових творчих сил на захист інтересів нації. Однак повної консолідації не було досягнуто. Перехід націонал-демократів на автономістську платформу загострив стосунки між УНДО і ОУН. Націонал-демократи були звинувачені ОУН в угодовстві і зраді національної справи. У відповідь на спільному засіданні ЦК УНДО і УПР 13 липня 1934 р. була прийнята ухвала, в якій вказувалося, що “діяльність ОУН є з національного погляду позбавлена всякого політичного змісту та є в своїх наслідках шкідлива” (док. 321).

Обмеження парламентської демократії в Польщі набирало нових обертів. З приходом до влади в Німеччині нацистів II Річ Посполита опинилася між двома тоталітарними режимами. Її керівництво мало всі підстави побоюватися за своє майбутнє і вживало різноманітні заходи для посилення своєї влади. Одним з них стало прийняття в 1935 р. нової конституції, яка надавала маршалу Ю. Пілсудському майже диктаторські повноваження. Законодавчі права сейму були істотно урізані. Однак Ю. Пілсудський 12 травня 1935 р. помер від важкої хвороби. Влада зосередилася в руках вищого генералітету і пов'язаних з ним політичних структур. Тим часом перед УНДО та іншими українськими політичними партіями постала важлива проблема – вибори до польського сейму і сенату. Новий виборчий закон фактично позбавляв українські політичні партії можливості висувати своїх незалежних кандидатів. Згідно з ним лише окружна комісія, яку представляли органи влади, остаточно затверджувала список кандидатів на послів. Намагання українських послів внести зміни до закону були безрезультатними. Українські політичні партії позбавили можливості демократично обрати нове українське парламентське представництво і вести через сейм і сенат активну політичну діяльність. Особливу загрозу це становило для УНДО як найважливішої політичної партії в краї.

Такі обставини спонукали оновлене керівництво партії на чолі з В. Мудрим зайняти більш лояльну до Польщі позицію. 29 травня 1935 р. українська делегація в складі виконуючого обов'язки голови УНДО В. Мудрого, посла О. Луцького та сенатора Ю. Павликовського на зустрічі з міністром внутрішніх справ Польщі М. Косцялковським досягла виборчої угоди, за якою в 15 виборчих округах Галичини націонал-демократи висували погоджені з польською стороною списки українських кандидатів. Виборча угода розглядалась як початок нормалізації польсько-українських стосунків. Ця угода, як і подальші домовленості між проводом УНДО та польським урядом, одержали в політичній та історичній літературі назву “нормалізації”. Влада обіцяла надати послам УНДО кілька керівних посад у сеймі. Українське національно-демократичне об'єднання натомість припиняло антиурядові виступи.

У межах Польщі УНДО закликало до боротьби за національно-територіальну автономію українських земель, право на вільний розвиток усіх ділянок національного життя. Новий державно-політичний курс УНДО розділив українське суспільство на два непримиренні табори – прихильників та противників політики націонал-демократів. До перших належали клерикальні кола, організовані в УНО та УКС. Рішучими противниками нормалізації та участі у виборах були ОУН, ФНЄ, УСРП та УСДП.

На виборах 1935 р. УНДО здобуло лише 13 мандатів до сейму та 4 – до сенату. В. Мудрий став віце-маршалком сейму. Українські делегати сейму підтримали внесені урядом законопроекти щодо зміцнення національної безпеки. Натомість уряд підготував закон про амністію політичних в'язнів. Українські кооперативи “Маслосоюз”, “Сільський господар” та інші, існування яких опинилося під загрозою, отримали урядові кредити.

Заходи центрального уряду наштотувалися на нерозуміння місцевих польських чиновників та “кресовяків”, які більше керувалися власними інтересами та уподобаннями. Особливо активно себе проявили озброєні польські загони “Кракус” із числа осадників, що влаштовували погроми українців на Холмщині, а також Корпус охорони прикордоння. Про довготривалу співпрацю легальних українських партій і польської влади не могло бути й мови.

“Нормалізація” відбувалася за умов коли велося слідство, а з листопада 1935 р. судовий процес над членами ОУН, звинувачуваними у вбивстві Б. Перацького, і членами Крайової ексекютиви. Підсудні розмовляли тільки українською мовою, не визнавали права Польщі на західноукраїнські землі, закликали боротися не лише з окупаційною польською адміністрацією та місцевими комуністами – агентурою Радянського Союзу, але й з угодовцями, зокрема з УНДО. Особливо мужньо в суді поведився Степан Бандера. Смертний вирок, винесений судом С. Бандері, М. Лебедю та Я. Карпинцю, з огляду на “нормалізацію” польсько-українських взаємин, було замінено на пожиттєве ув'язнення. Судовий процес у Варшаві, а згодом і у Львові сприяв піднесенню авторитету ОУН серед української молоді.

Організація дуже швидко поповнила кадрові втрати. Лев Ребет, який зайняв посаду крайового провідника, обмежив бойові акції, щоб захистити молодих членів ОУН від арештів і провести певну їх підготовку. Це привело до конфлікту між Левом Ребетом і більш радикально налаштованими Зеноном Коссаком та Романом Шухевичем. Зрештою на деякий час перемогла точка зору Л. Ребета, оскільки його опоненти опинилися в концтаборі Береза-Картузька.

Намагання унормувати українсько-польські взаємини в Польщі, розпочаті проводом УНДО, і недотримання польським урядом узятих зобов'язань та посиленій тиск на українців спричинили гостру кризу в УНДО, услідок якої Дмитро Левицький зрікся головування. УНДО очолив Василь Мудрий.

“Нормалізація” не сприяла покращенню ситуації. Польський уряд посилив колонізацію українських земель, обмежив діяльність українських кооперативів на Волині та Поліссі. Не відбулося помітних змін і в культурно-

освітній сфері. Польські власті не мали наміру реалізовувати будь-які автономістські проекти. У зв'язку з цим, виступаючи в сеймі 11 червня 1936 р., В. Мудрий заявив: “Маємо рік досвіду. На підставі того досвіду можна ствердити, що ні я, ні мої колеги не є переконані, що наші великі зусилля стосовно нормалізації знайшли з польської сторони відповідне розуміння і відповідальних дій”.

Усе це спонукало УНДО до активних виступів на захист прав українського населення. Восени 1936 р. націонал-демократи розпочали організацію широкомасштабної антиколонізаційної акції. За час від 15 жовтня 1936 р. до 1 січня 1937 р. в краї відбулося біля 200 антиколонізаційних віч. Незадоволення проводу УНДО політикою “нормалізації” наростало впродовж 1937 р. Гостра дискусія розгорнулася на Крайовій нараді УНДО 3 липня 1937 р. Опозиція у складі Д. Левицького, В. Кузьмовича, С. Барана, Г. Тершаковця, Л. Куницького та інших вимагала від керівництва партії офіційно заявити про банкрутство “нормалізації”, відмежуватись від політики УПР, а в сеймі та сенаті перейти до рішучої опозиції. Незважаючи на відсутність позитивних результатів “нормалізації”, Крайова нарада УНДО опосередковано висловила за її продовження, а також закликала польські власті “до заспокоєння висунутих УПР мінімальних потреб українського народу, а УПР до безперервної боротьби за реалізацію українських національних постулатів у Польщі”.

Результати голосувань, як і загальне співвідношення сил в ЦК, свідчили про те, що прихильники автономістсько-нормалізаційної політики ще мали в керівництві партії переважаючі впливи. Попри те провід УНДО не почував себе впевнено, що й спонукало його до політичного маневрування, критики дій уряду, загострення тактики УПР у сеймі та сенаті. Виступаючи в сеймі 1 грудня 1937 р., В. Мудрий констатував, що, незважаючи на три роки “нормалізації”, польсько-українські стосунки погіршилися, польський уряд посилив антиукраїнський курс в усіх ділянках суспільного життя. Висловлюючи невдоволення політикою уряду, УПР вперше за роки “нормалізації” голосувала проти бюджету на 1938 р.

Бурхливий перебіг подій напередодні війни спонукав УНДО до поступового відходу від політики “нормалізації”, пошуку нових державно-політичних концепцій. Помітний вплив на еволюцію державотворчої політики націонал-демократів мав утворений 6 грудня 1937 р. у Львові Контактний комітет (КК), до складу якого увійшли представники УСРП, УСДП, УНО, ФНС, Союзу українок та ундовської опозиційної групи “Діла”. Контактний комітет розглядався як зав'язок консолідації державницьких сил, координативний центр боротьби проти польського наступу. Члени КК в цілому засуджували політику “нормалізації”. Певні надії покладались на черговий з'їзд УНДО.

З'їзд УНДО відбувся 4–5 січня 1938 р. Опозиційна група “Діла” повела себе на з'їзді нерішуче. Її програмові вимоги, висунуті в промові В. Кузьмовича, зводились до двох основних положень – загострення опозиційного курсу до польської влади, аж до відмови від політики “нормалізації”, а також відокремлення УПР від керівництва УНДО. Це мало

привести до зміни керівництва партії. Більшість делегатів з'їзду вважали необхідним загострення тактики УНДО і УПР до польських властей, при цьому частина їх виступила за те, щоб офіційно політику “нормалізації” не зривати. Така позиція була відображена і в резолюціях з'їзду. При цьому підкреслювалося, що в основі автономістсько-нормалізаційної політики є консолідація всіх державницьких сил для боротьби з “московським більшовицьким імперіялізмом” (док. 365).

Посилення опозиційних настроїв у партії і загалом у суспільстві спонукали керівництво УНДО до більш рішучих заходів. На засіданні ЦК 7 травня 1938 р. В. Мудрий заявив, що польський наступ на українське організоване життя посилюється. Від репресій і обмежень польські власті перейшли до ліквідації українських товариств і організацій. Констатуючи провал “нормалізації”, голова УНДО в той же час виступив за її продовження. Більшість ЦК висловилися проти відкритого розриву польсько-українських стосунків.

На засіданні ЦК було прийнято важливий державно-політичний документ – “Декларацію у справі положення українського народу в польській державі”. Головна вимога націонал-демократів зводилась до “визнання українського народу в Польщі окремою національною особовістю – себто підметом державного права”. З огляду на те, що всі українські землі в Польщі становлять політичну і господарську цілість і що “національні відносини в краї вимагають окремого упорядкування”, у Декларації було зафіксовано потребу “введення на всіх тих землях територіальної автономії” (док. 367). При цьому автори Декларації згадували міжнародні зобов'язання Польщі від 14 березня 1923 р.

Рішучий тон Декларації з вимогою автономії викликав занепокоєння у польських властей. Політична гострота Декларації посилювалась тією обставиною, що вона співпала з виступами судетських німців у Чехословаччині. Декларація зміцнила авторитет проводу УНДО в масах. Однак чергові вибори до сейму і сенату в листопаді 1938 р. у котрі спричинили загострення міжпартійних відносин, посилення внутріпартійної боротьби.

У результаті переговорів керівництва УНДО з головою польського уряду Ф. Славой-Складковським було досягнуто домовленості про дотримання умов виборчої угоди 1935 р. Інші українські політичні партії (ФНС, УСРП, УСДП), через дискримінаційний виборчий закон, виступили проти участі у виборах. Усе це унеможливило створення широкого виборчого блоку. В силу цього спроби членів Контактного комітету створити Всеукраїнську національну раду також завершилися безрезультатно.

Політичною платформою УНДО в період передвиборної агітації стали вимоги травневої Декларації ЦК партії, зокрема ідея створення національно-територіальної автономії українських земель у складі Польщі.

Напередодні виборів етнополітична обстановка в краї різко загострилася, що було спричинено складним перебігом міжнародних подій, зокрема проголошенням автономії Закарпаття, намаганням Угорщини захопити українські землі і підтримка цього польським урядом. Західноукраїнська громадськість схвалювала процес суверенізації Закарпаття. Особливо активну позицію зайняла Організація українських націоналістів. У листопаді 1937 р. Є. Коновалець

скликав нараду ПУН, на якій було розроблено план дій щодо цього краю, а до літа 1938 р. почалося ідеологічне обґрунтування дій ОУН. У Закарпатській Україні вбачали зав'язок української державності, який би приймав до себе українських політичних емігрантів з різних країн Європи. З листопада 1938 р. значні групи оунівців під керівництвом Романа Шухевича, Івана Бутковського, Мирослава Тураша та Володимира Тимчія перейшли польсько-чехословацький кордон. Вони мали стати кістяком армії Карпатської України. У Галичині здійснювали набір добровольців із колишніх вояків УГА, Дієвої Армії УНР. Також проводили збір коштів, медикаментів, амуніції.

Українські державницькі прагнення наштовхнулися на опір Польщі та Угорщини. Уряд Речі Посполитої розробив план військово-політичної операції “Лом”. Вона передбачала блокування кордону із Закарпаттям, напади на відділи чехословацьких прикордонників, поширення агітації за приєднання краю до Угорщини, проведення різних провокацій боївками польського “Стшельця”. Польська влада влаштувала судові процеси над нелегалами в Самборі, Бережанах, Станіславові, Коломиї, Стрию за перехід кордону. Лише у Станіславівському воєводстві було затримано 142 нелегали. Успішно перейшло кордон біля 2 тисяч осіб. Більшість підсудних отримали до 1 року ув'язнення. Провід українських націоналістів був змушений обмежити масові переходи української молоді в Карпатську Україну, побоюючись посилення польських репресій і сподіваючись залучити її до майбутніх акцій.

Паралельно з боротьбою проти українського підпілля польська влада обмежувала діяльність українського легального сектора. Зокрема 5 липня 1938 р. Львівське воєводське управління заборонило Союз українок. У відповідь лідери товариства Мілена Рудницька, Олена Шепарович, Костянтина Малицька та Олена Кисілевська створили нове жіноче політичне об'єднання “Дружина Княгині Ольги”, яке працювало аж до початку Другої світової війни. Владні органи обмежували діяльність інших українських організацій та партій.

У такій політичній обстановці 6 листопада 1938 р. відбулися вибори до сейму. Переконливу перемогу здобув польський проурядовий блок. Українці одержали таку ж кількість голосів, як і в 1935 р. Від УНДО було обрано 13 послів, від УНО – одного. Значна частина виборців участі у виборах не брала. На виборах у сенат 13 листопада 1938 р. УНДО одержало два мандати.

Після виборів у керівництві УНДО і УПР посилювались критичні настрої щодо результатів і перспектив “нормалізації”. Виступаючи 3 грудня 1938 р. з декларацією новообраної УПР на бюджетній сесії сейму, В. Мудрий зазначив, що справа “нормалізації” позбавлена всяких об'єктивних умов реального існування, а українська проблема в Польщі вимагає свого вирішення у формі територіальної автономії, якої українці будуть рішуче домагатись (док. 392). На знак протесту УПР голосувала проти бюджету на 1939 р.

Тема територіальної автономії знайшла своє продовження на засіданні сейму 3 грудня 1938 р., коли 15 українських послів з Галичини та Волині подали проект конституційного закону про “Галицько-Волинську Землю” (ГВЗ), який передбачав створення територіальної автономії всіх українських земель у Польщі. Виконавчу владу в “Галицько-Волинській Землі” мала

здійснювати Рада міністрів, яка обиралась місцевим сеймом. До компетенції сейму входив контроль за діяльністю уряду, прийняття бюджету, визначення податків тощо. Сейм обирався на 5 років. Президент Польщі мав право розпуску сейму.

На території ГВЗ було передбачено діяльність Найвищого суду в справах судових, цивільних і карних, Найвищого Адміністративного Трибуналу, який повинен був відповідати за дотримання норм адміністративних актів, а також Компетентнісного трибуналу з розгляду спорів між судами й органами влади. Судді ГВЗ іменувались Президентом Польщі.

Збройні сили ГВЗ мали формуватися за територіальною ознакою і складатися з жителів автономії. Одночасно вони вважались б складовою частиною збройних сил Польщі.

Важливо відзначити, що для кожної нації на території ГВЗ мав діяти самоврядний орган для опіки справами шкільництва, віровизнання. Вчителі, урядовці й судді були зобов'язані володіти українською і польською мовами. Урядування мало здійснюватись українською і польською мовами. Урядовці, вчителі й судді мали походити з ГВЗ.

На території автономії визнавалось верховенство польської конституції від 23 квітня 1935 р. До компетенції автономії не входили закордонні справи, грошова система, засоби зв'язку, а також загального польського бюджету і збройних сил. У зв'язку зі створенням автономії передбачалося внесення до законодавства змін стосовно адміністративно-територіального поділу (док. 387).

За задумом авторів проекту, автономія українських земель у Польщі мала створити передумови для національно-культурного, господарського і політичного розвитку українства, а при кардинальній зміні міжнародної обстановки стати зав'язком української державності. Це добре розуміли і в польських урядових колах, у зв'язку з чим проект закону було відхилено.

Великою втратою для українського національно-визвольного руху стала загибель у результаті вибуху бомби 23 травня 1938 р. у Роттердамі (Нідерланди) керівника Проводу українських націоналістів Євгена Коновальця. Його вбив агент НКВС Павло Судоплатов (під час виконання операції мав документи на прізвище Валюх), виконуючи особистий наказ Сталіна. Радянські спецслужби тривалий час полювали на Голову ОУН, занепокоєні його активною діяльністю, спробами створити українське національне антирадянське підпілля в УРСР, мережу українських антирадянських емігрантських організацій у Бельгії, Франції, Канаді, Китаї, Манчжурії, Японії та інших державах (док. 369–373).

Смерть Євгена Коновальця посилила внутрішню кризу в ОУН, недовіру осередків Організації в Галичині та на Волині до емігрантського центру. Вона викрила фундаментальні розбіжності між членами ОУН у Західній Україні та членами ПУН. Крайові кадри прагнули відстоювати ідеї та методи боротьби, пропаговані Дмитром Донцовим. Натомість старше покоління, яке перебувало за кордоном, було більш поміркованим.

У боях 15–19 березня 1939 р. спробу українців створити свою державу на Закарпатті було рішуче придушено угорськими військами¹⁸. У полон потрапило більше 1500 воїнів Карпатської Січі. Частина оунівців відступила на територію Румунії (окремих з них румунськими прикордонниками було видано угорцям). Інші ж пробували прорватися на територію Львівського та Станіславівського воєводств. 17 березня 1939 р. угорські жандарми привели на Верецький перевал захоплених галичан-січовиків. Їх було передано полякам. Наступного дня польські військові розстріляли військовополонених. Аналогічні розстріли, але в дещо менших масштабах, були здійснені польськими прикордонниками на Яблунецькому та Вишківському перевалах¹⁹. Точну кількість загиблих поки що не встановлено. За різними підрахунками сучасних українських істориків поляками було розстріляно від кількох десятків до кількох сотень осіб. Окрім спогадів очевидців, інших документальних підтверджень розстрілів знайти не вдалося. З кінця 1990-х рр. здійснюються пошуки тіл розстріляних, які тривають і сьогодні.

Члени ОУН узяли активну участь у формуванні та подальшому розвитку Карпатської Січі. Однак вони не змогли перетворити мілітарну організацію на регулярну армію. У боях за незалежність Карпатської України загинули сотні оунівців. Чимало згодом було розстріляно чи потрапило в угорські концтабори та польські тюрми. Події на Закарпатті продемонстрували лідерам ОУН хибність орієнтації на підтримку Німеччини. Вже з березня 1938 р. частина Проводу ОУН почала пошук союзників в інших державах. Після загибелі Є. Коновальця ПУН очолив полковник Андрій Мельник. 27 серпня 1938 р. на Другому великому зборі українських націоналістів його було офіційно затверджено Головою ПУН. Це викликало невдоволення членів ОУН у Галичині. Степан Бандера, Роман Шухевич та інші домагалися зміни тактики Організації, оновлення складу ПУН і усунення з нього осіб, підозрюваних у зраді і масових арештах членів ОУН (Я. Барановського, О. Сеника, С. Чучмана). Конфлікт посилювався ще й через розбіжності в зовнішньополітичних орієнтирах. ПУН на чолі з А. Мельником орієнтувався на Німеччину, Італію та Японію, тоді як ОУН в краї розраховувала тільки на власні сили. Розбіжності стали очевидними для всіх із початком Другої світової війни, коли Бандера з прихильниками вийшов із польського ув'язнення. Вони в лютому 1940 р. створили Революційний Провід ОУН і надалі діяли під назвою ОУН (р), або ОУН (б). Натомість прихильники Андрія Мельника продовжували вживати назву ОУН, а також нову назву ОУН (м).

Наприкінці 1930-х рр. польсько-українські стосунки опинилися в глухому куті. Це спричинила політика польського уряду щодо національних меншин, спрямована на зміцнення “польськості” східних окраїн Польщі. Цілеспрямовану політику асиміляції українців було посилено. Лише в 1938 р. на Холмщині

¹⁸ Запеклі бої угорських військ із окремими підрозділами Карпатської Січі у високогір'ї Карпат тривали до кінця березня 1938 р., хоча основна частина краю потрапила під владу Угорщини вже до 20 березня.

¹⁹ Вегеш М. Велич і трагедія Карпатської України / М. Вегеш // Альманах УНСоюзу. – 2009. – С. 54–56; Пагіря О. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України / О. Пагіря. – С. 109, 139–145; Посівнич М. Назв. праця. – С. 217.

було знищено понад 100 православних церков. Масові демонстрації українців восени 1938 р. – весною 1939 р. на підтримку Карпатської України зазвичай закінчувалися сутичками з поліцією.

Польська влада в Галичині створювала різні перепони для українців у купівлі землі, інтенсивно стимулюючи переселення польських колоністів та збільшуючи чисельність т. зв. “шляхти загородової”. Весною – літом 1939 р. польська адміністрація вдалася до масштабних репресій, поборюючи анти-польські виступи ОУН. Проводилися численні обшуки та арешти. У серпні 1939 р. Міністерство юстиції видало циркуляр, у якому доводило необхідність арештів ненадійного українського елемента серед сільської та міської інтелігенції.

Впродовж 1938–1939 рр. головнокомандувач польської армії маршал Е. Ридз-Смігли та міністр військових справ генерал Т. Каспшицький розробили план звільнення південно-східних “кресів” від українців. Генерал М. Янушайтіс готував акцію з виселення і часткового фізичного знищення українців у Західній Україні. Активно діяв у цьому напрямі Корпус охорони прикордоння, який відселяв українців із прикордонних смуг²⁰. У Галичині, у зв’язку з подіями в Карпатській Україні, було зосереджено значні військові сили. Ситуація нагадувала пацифікацію, але в більших масштабах. Польській армії в ході ексекуцій над мирним українським населенням допомагали польські колоністи, учасники польських парамілітарних організацій. Такі заходи польської влади лише посилювали опір українців, спонукали їх до дедалі активнішої збройної боротьби і майже повної відмови від спроб співіснування з поляками в одній державі.

Загроза війни активізувало перед проводом УНДО завдання вироблення чіткої державно-політичної програми. На засіданні ЦК партії 22 квітня 1939 р. В. Мудрий окреслив позицію УНДО з актуальних міжнародних і внутрішньополітичних проблем. Голова партії зазначив, що падіння Карпатської України значною мірою дезактуалізувало українське питання на міжнародній арені; вказав на те, що українська проблема залишається об’єктом, а не суб’єктом міжнародного права. Від польського уряду УНДО вимагало створення територіальної автономії і дотримання прав українського населення. Однак польські власті не йшли на жодні поступки. 25 травня 1939 р. голова Ради міністрів Польщі Ф. Славой-Складковський відкинув вимогу українців про територіальну автономію, звинуватив українську сторону у зриві “нормалізації”.

Польський уряд надалі ще активніше продовжував реалізовувати програму злиття “Східної Малопольщі з рештою краю”. Польська влада сприймала легальні українські політичні партії майже так само, як і ОУН. Відбувалося це в час, коли Гітлер готував напад Німеччини на Польщу. Щоб уберегти свої позиції, уряд Речі Посполитої ініціював протягом листопада 1938 – вересня 1939 р. проведення широкомасштабних операцій з ліквідації ОУН. Так, у ніч з 21 на 22 березня 1939 р. польська поліція вчинила масові

²⁰ Посівнич М. Назв. праця. – С. 222.

арешти учасників конгресу Союзу українських студентських організацій під Польщею (СУСОП). За ґрати потрапили 87 осіб; фактично всі делегати конгресу були побиті, а в приміщенні, де відбувався захід, проведено обшук. Арешти тривали. Окремі з українських студентів перебували в ув'язненні аж до 21 вересня 1939 р. Польські тюрми були переповнені, а суди і прокуратура не встигали ухвалювати судові рішення.

З 1 квітня до 30 червня 1939 р. в Станіславівському, Тернопільському та Львівському воєводствах за членство в ОУН, згідно з рішеннями судів, було ув'язнено 234 особи; крім того, у тюрмах під слідством перебували 1316 осіб. Ще за 252 українцями було встановлено нагляд поліції. Всього ж упродовж 1938 – 1939 рр., за підрахунками П. Мірчука, польська поліція і служба безпеки заарештували близько 20 тисяч осіб, хоча чисельність ОУН на той час не перевищувала 14 тисяч²¹. В'язні зазнавали тортур та знущань. Арешти набрали характеру терору проти українського населення й супроводжувалися, як зазначали послі УНДО у сеймі 23 травня 1939 р., безжальним і нічим не виправданим нищенням майна. Останній політичний процес проти членів ОУН у Речі Посполитій відбувся 14 вересня 1939 р.

Дії польської влади зумовили зміни в керівництві ОУН. Так, на початок 1939 р. КЕ ОУН підпорядковувалося 18 округ (на території Станіславівського воєводства – 3: Станіславівську очолював Олекса Луцький, Стрийську – Костянтин Цмоць, Коломийську – Петро Федорів). Крайовим провідником 7 лютого 1939 р. став Мирослав Тураш. До Крайової експозитури увійшли Володимир Тимчій, Дмитро Грицай, Василь Турковський, Дмитро Мирон, Петро Мірчук, Богдан Рибчук та Роман Малащук.

Нова КЕ ОУН розпочала активну військово-політичну діяльність, запобігаючи терору польської поліції та армії. Окремі акції проводилися на захист конкретних осіб. У с. Божикові на Тернопільщині, наприклад, 27 березня 1939 р., після арешту кількох юнаків, за них вступилися односельці і відбили в'язнів. Крайова експозитура ОУН робила нові спроби створити збройні загони. Здійснювалися напади на постерунки поліції та “стшельців”. ОУН активізувала розгортання своєї мережі на Волині й мала там чималий успіх.

Передбачаючи початок Другої світової війни, Організація ОУН посилювала військово-політичну підготовку своїх членів. У інструкції КЕ до ланок на місцях від квітня 1939 р. зазначалося, що необхідно покращити військовий та бойовий вишкіл, збирати зброю, гроші, проводити ідеологічне навчання 15–17-річних юнаків, збирати й опрацьовувати розвідувальну інформацію про польські війська, армійські склади, озброєння та чисельність поліції, повітові та гмінні органи влади й управління, політичні організації та військово-спортивні товариства, фінансові установи, поштові відділення, аптеки, лікарні. ОУН з'ясовувала національний та соціальний склад кожного населеного пункту Галичини та Волині, наявність у них комуністів, діячів польських організацій та партій, учителів та священників.

²¹ Мірчук П. Назв. праця. – С. 571

Протягом весни – літа 1939 р. на території Волинського, Львівського, Станіславівського та Тернопільського воєводств польські органи безпеки зафіксували посилення навчань та практичних тренувань членів легальних українських спортивних і пожежних товариств. Чергова інструкція KE ОУН вимагала організувати у випадку війни антипольське повстання. Члени ОУН мали ухилятися від призову до польської армії, об'єднуватися у повстанські загони. Однак ці плани ОУН повністю не вдалося реалізувати. На перешкоді стали домовленості між СРСР та Німеччиною про поділ сфер впливу в Центральній і Східній Європі та приєднання Галичини й Волині до Радянського Союзу.

За цих умов особливої ваги набувала проблема консолідації національних сил, створення єдиного політичного центру. Під кінець літа 1939 р. в українських політичних колах активізувались інтеграційні процеси. 26 серпня 1939 р. у Львові відбулось засідання Народного комітету УНДО за участю членів ЦК, УПР. У прийнятій резолюції вказувалося, що найважливішою вимогою часу є об'єднання українського народу, створення єдиного національного проводу. Ідею організації державно-політичного центру підтримали інші українські політичні партії. 31 серпня 1939 р. на засіданні представників УНДО, УСРП, УСДП, УНО і ФНС було вирішено створити Український національний провід (УНП), підготовлено його маніфест і установчі документи, які мали бути прийняті на Конгресі українських громадян 4 вересня 1939 р. (док. 433).

Провід УНДО підготував проект Конституції Українського національного проводу, який складався з п'яти статей. Передбачалося, що УНП буде представляти політичні інтереси українського народу в Польщі, а також “порядкувати українським національним життям”. Правильник устрою, організації праці та компетенції УНП визначав, що УНП буде складатися з Президії у складі 11 осіб і Головної ради, до якої входитимуть члени Президії і ще 24 члени Ради. На тих же засадах мали формуватись воєводські й повітові УНП.

У Розділі III Правильника зазначалося, що до компетенції УНП “входять всі справи українського зорганізованого життя”. Президія УНП зобов'язувалася вести всі поточні справи й виконувати ухвали Головної ради, яка, своєю чергою, була покликана виконувати “справи передані їй до рішення Президією”, приймати відповідні постанови, видавати маніфести. Діяльність політичних партій обмежувалась тільки організаційною і пропагандистською справами (док. 435).

Маніфест УНП закликав український народ у Польщі до єдності, організованості, політичної пильності та виваженості, застерігав від зовнішніх провокацій, необдуманих і передчасних виступів.

Документи УНП свідчать про те, що провідні діячі УНДО, інших українських політичних партій усвідомлювали складність міжнародної обстановки напередодні війни, допускали ймовірну загибель польської держави, готувались до обставин, за яких можливим ставало відродження української держави.

Таким чином, український національно-визвольний рух у Західній Україні в 1929–1939 рр. розгортався за складних умов і зазнавав впливу

багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників. Серед учасників визвольної боротьби утвердилася ідея боротьби за соборну незалежну українську державу в результаті воєнного розгрому СРСР. Західна Україна мала стати форпостом боротьби проти більшовицького режиму, що, відповідно, вимагало нормалізації польсько-українських відносин на засадах автономії Західної України в складі Польщі. Зростання тиску польської влади й загроза початку Другої світової війни спонукали українські легальні партії та товариства посилювати свої вимоги до влади, породжували сподівання на крах Речі Посполитої і створення сприятливих умов для відновлення української державності. На відміну від легальних українських сил, ОУН послідовно боролася проти польської держави. Кінцева ж мета легального й підпільного секторів українського визвольного руху була одна – утвердження Української Самостійної Соборної Держави.

* * *

Даною книгою колектив працівників Навчально-наукового центру досліджень українського національно-визвольного руху імені Олександра Карпенка Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника продовжує реалізовувати концепцію наукового археографічного проекту, який дозволить ознайомитися з історичною спадщиною української нації – історією українського національно-визвольного руху у ХХ ст. на Прикарпатті.

Друга книга першого тому даної серії репрезентує документи з 1929 до 1939 р. (від створення ОУН і до початку Другої світової війни). Вона умовно розділена упорядниками на такі розділи:

1) Консолідація українського національно-визвольного руху в умовах світової економічної кризи та загострення міжнаціональних протиріч у Польщі (3 лютого 1929 р. – 28 грудня 1934 р.); 2) Національно-визвольна боротьба українців Станіславщини напередодні Другої світової війни (29 грудня 1934 р. – 1 вересня 1939 р.).

Перший розділ містить матеріали, які охоплюють події від створення Організації українських націоналістів до завершення Варшавського судового процесу над С. Бандерою і товаришами. Другий розділ мовою документів та матеріалів висвітлює перипетії української національно-визвольної боротьби в умовах посилення авторитаризму в Польщі від початку “нормалізації” польсько-українських відносин і до початку Другої світової війни.

Загалом у даній книзі вміщено 203 документи, різних за характером та видовою приналежністю: політичні програми, постанови з’їздів, відозви, судові рішення, матеріали тогочасної преси, донесення польської поліції, листівки. Вони послідовно відтворюють історію українського національно-визвольного руху на Прикарпатті в 1929–1939 рр., повертають із забуття імена краян, які поклали своє життя на вітар української незалежності

Звертаємо увагу читачів на те, що мовні й правописні особливості документів збережено, а упорядники лише в низці випадків виправили технічні помилки, про що вказано в примітках.

Пошукову та науково-технічну роботу над збірником виконували співробітники Навчально-наукового центру досліджень українського національно-визвольного руху імені Олександра Карпенка Інституту історії, політології і міжнародних відносин Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника кандидати історичних наук, доценти Микола Вітенко, Тамара Галицька-Дідух, Ігор Гурак, Андрій Міщук, кандидат юридичних наук, доцент Тетяна Ходак та магістр Галина Пославська. Значна кількість документів і матеріалів увійшла до збірника за сприяння докторів історичних наук, професорів Олега Жерноклеєва, Миколи Кугутяка та кандидатів історичних наук, доцентів Лілії Бурачок і Андрія Королька. Іменний покажчик упорядкував Микола Вітенко, а географічний – Андрій Міщук. Список умовних скорочень склала Тетяна Ходак. Колектив упорядників працював під керівництвом відповідального редактора доктора історичних наук, професора Миколи Кугутяка.

Редакційна рада й упорядники збірника документів висловлюють щире подяку за сприяння в роботі над збірником керівництву і працівникам Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (далі – ЦДІА України, м. Львів), Державного архіву Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), Державному архіву Львівської області (далі – ДАЛО), а також ректорату Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Івано-Франківській обласній раді за фінансову підтримку проекту.

Сподіваємося, що ця книга сприятиме відновленню історичної правди, нагадає про славне минуле й поверне українському суспільству пам'ять про його героїв, розкриє досі не відомі сторінки боротьби нашого народу за свою державність.

Микола Кугутяк, Микола Вітенко

РОЗДІЛ 4. КОНСОЛІДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ВІЗВОЛЬНОГО РУХУ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ ТА ЗАГОСТРЕННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ПРОТИРІЧ У ПОЛЬЩІ (3 ЛЮТОГО 1929 р. – 28 ГРУДНЯ 1934 р.)

№ 236

Зі звіту Станіславівського воєводського управління про ліквідацію приватних українських шкіл у Печеніжинському повіті

13 квітня 1929 р.

Таємно

5 грудня ц. р. ліквідовані приватні українські школи, що нелегально існували в таких місцевостях Печеніжинського повіту: в Космачі – 5 груп, в Мишині – 2, у Великому Ключеві – 4, в Нижньому Березові – 1.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 669, арк. 8.

Копія. Машинопис. Переклад з польської мови.

№ 237

Стаття в часописі “Сурма” про виступи членів УВО, ОУНта репресії проти них польських властей

Квітень 1929 р.

Хроніка

Арешти та судові процеси. З кінцем січня арештовано в Тернополі гімн. студ. Ф. Кордубу, І. Лобая, О. Слівінського та В. Дудика, обвинувачуючи їх у приналежності до УВО на цій підставі, що в одного з них найдено “Сурму”.

– У зв'язку з збіркою на українських політичних в'язнів в часі панахиди за бл. п. О. Басарабову, арештовано у Львові Наталію Юрчинську, Валю Танашевич та Надію Петрик. По переведенні розправи звільнено їх.

– Оборонці І. Вербицького та В. Атаманчука внесли відклик від засуду суду присяжних у Львові, що присудив Вербицького на кару смерти, а Атаманчука на 10 літ тюрми.

– В днях 4–7 березня відбулася розправа Е. Скицького та І. Штокала, обвинувачених за участь у нападі на пошту у Львові, що мав місце в літі минулого року. Обох їх засуджено на 4 роки тюрми.

– 11. III. відбулася у Львові розправа проти селянина К. Огородника та 2 студентів: Ю. Гошовського і С. Новицького, обвинувачених за кольпортовання органу УВО “Сурма”.

– Перед судом у Самборі відповідав дня 8. III. Ілько Тисовський за злочин зради стану з § 58. Тисовського звільнено по розправі.

– Дня 11. III. станула перед судом у Самборі Е. Шемердяківна, абс. учит. сем., обвинувачена за злочин після § 65, який мала допуститися через відчит у “Соколі” про могили стрільців. Суд звільнив її від вини й карі.

– У Коломиї відбувся 20.III. процес проти студ. Д. Печенюка за кольпортовання летючок УВО та “Сурми”. Обжалованого звільнено.

– Наглий суд у Львові засудив члена УВО Романа Мицика за участь у нападі на грошового листаря на 7 літ тюрми.

– Дня 12.III. відбулася в Празі (ЧСР) розправа проти М. Пазюка, обвинуваченого за намагане вбивства польського конзуля в Празі. УВО своєчасно спростувала твердження чеської преси, неначе б Пазюк був членом УВО. Пазюка засуджено на 1 і 1/2 року тюрми. Оборонець вніс відклик від засуду та зажалення неважності.

– В останніх місяцях мали місце у Львові численні арешти серед української молоді у звязку з нападом на грошового листаря, похоронами бл. п. Любовича і т. д. Из-за недостачі місця не реєструємо їх.

Похорони Ярослава Любовича, студ. II. р. права і члена УВО, що згинув у вуличній боротьбі з польською поліцією, мали відбутися у Львові в суботу 9 березня 1929 р. о год. 15. Однак, передбачаючи, що похорони стануть великою маніфестацією українського громадянства, яке вповні солідаризувалося з “бандитом” (як покійного називала польська преса), поліція тайком похоронила тлінні останки бл. п. Я. Любовича вже о год. 11 ранком.

Тим часом о год. 15 згромадилися товпи українського громадянства на означеному місці, щоб віддати останню прислугу молодому героєві. 3000 маса, довідавшись про небуденну поведінку поліції, уставилася самочинно в похід, який лавою рушив в напрямі кладовища, щоби на гробі зложити вінки та відправити панахиду. В міжчасі, однак, наспіли сильні відділи пішої поліції, які біля брами цвинтаря старалися здержати похід, так, що лише незначній частині його учасників вдалося дістатися на свіжу могилу. З черги поліція, якій прийшли на поміч кінні відділи, щоб розігнати похід, припустила шаржу, ранячи багато учасників походу та тратуючи жінок і дітей. Дикі герці поліції тривали більш години. Числа ранених не вдалося усталити тому, що заосмотрювали їх приватні лікарі, бо тих, які зголошувалися на ратункове поготівля, сейчас арештувала поліція.

В міжчасі на цвинтарі частина походу даремне ждала на других. Вкінці приступлено до торжественної відправи. Поліція, однак, не пошанувала релігійного обходу та не завагалась перед профанацією. Ледви пронеслися перші звуки панахиди, поліція почала розганяти присутних, бючи їх прикладами крісів з насадженими штиками. І тут герці поліції тривали біля години.

Під замітом “тльорифікації бандитів” арештовано 20 учасників.

Українське громадянство, що, рискуючи арештом і нараженням життя, прийшло вшанувати пам'ять погибшого члена УВО, доказало зайвий раз, що балачки про згідне польсько-українське співжиття є ніколи не здійсними нісенітницями.

“Цесус” і листопадові події. З приводу подій у перших днях листопада ц. р. у Львові видав “Центральний Союз Українського Студентства” довгий меморіал у мовах: українській, французькій, німецькій та англійській, який доповнюють численні знімки понищення ляхами українських виставок, мистецької установи і т. д.

Книжка про УВО. Накладом Пропагандивного Відділу УВО вийшла книжка п. з. “УВО”, в якій зібрано у відповідному порядку та обробленні поодинокі статті із “Сурми”, що дають інформації про ідеологію та тактику УВО. Окрема частина є присвячена тактиці збройної боротьби поневолених народів.

Сурма. – 1929. – Ч. 4 (19). – Квітень.

№ 238

Редакційна стаття часопису “Сурма” про експропріаційні виступи УВО

Квітень 1929 р.

“З приводу останньої події”

Спроба здобуття державних польських грошей, що мала місце у Львові дня 6 березня ц. р., покінчилася відомим вислідом: один член УВО та один поляк убиті під час погоні, один поляк ранений і врешті один член УВО зловлений і засуджений польським наглим судом на 7 літ тюрми.

Не раз уже, за час існування УВО, приходилося їй здобувати на польському державному майні необхідні для її діяльності засоби. Ріжні теж були висліди таких заходів. Коли вони були вдачні, то проходили зовсім непомітно, бо ж не лежало в інтересі УВО їх розголошувати й цим самим вказувати польській поліції, де саме треба шукати справників. Коли ж натомість цього рода спроби покінчилися невдачею, яку навіть при ідеальній підготовці годі передбачити, тоді польська поліція докладала всіх зусиль, щоб кожний такий випадок (було їх досі лиш чотири на протязі довголітньої діяльності УВО) використати для своїх цілей. З одного боку, старалася вона похвалитися перед польським громадянством своєю зручністю та “спренжистосьцьов”, з другого знов боку, доклала всіх зусиль, щоб у очах українського громадянства обезславити так саму УВО, як теж безпосередніх справників. Особливо для досягнення цієї другої цілі вона вживала всіх засобів, які мала в розпорядимости саме брехні в пресі та в часі аранжованих процесів, ріжних наклепів на УВО, які пускала через своїх агентів безпосередно в українське громадянство і т. п.

Рішаючися отже на здобуття необхідних грошей шляхом експропріацій, УВО мусіла завсіди рахуватися, що на випадок невдачі повстануть для неї великі труднощі, зокрема, на безпосередніх виконавців на випадок арешту спадуть великі кари, коли не засуд смерті. Тому лише в крайній потребі уживано цього способу добуття грошей.

Що більше, після невдалої спроби здобуття грошей на поштовому уряді у Львові, що мала місце в минулому році, видала Команда УВО наказ здержатися від дальших спроб здобування засобів шляхом експропріацій, бо досвід минулорічної спроби показав, що користи, що їх можна осягнути, не стояли в ніякій пропорції до втрат, які при невдачі мусіла понести УВО.

Сталося, однак, так, що один провідник відділу, сам по собі надзвичайно ідейна людина, з охотою прислужитися УВО, випрацював плян здобуття засобів шляхом нападу на грошового листаря; вправді предложив його до затвердження Команді, однак, не очікуючи її остаточного рішення, в глибокому переконанні, що переведення пляну мусить йому вдатися, приступив до його виконання.

Висліди відомі. Слід ствердити, що сам плян був добрий, однак вибрані для переведення його люде не були належно підготовані. Цею саме обставиною треба пояснити цей так болючий вислід. Поза браком належної підготовки, поведення самих учасників заслуговує на признання. Зокрема, слід склонити голову перед бл. п. Я. Любівичем, який волів понести смерть, ніж попасти в руки польських посіпак.

Все ж обставини, на які вище вказано, приневолили Команду видати наказ перевести доходження в цій справі.

Які б одначе висліди цих доходжень не були, слід би застановитися над цею справою цілій українській суспільности. Однак не критика революційної ідеї, не кидання каменем на УВО мають бути вислідом цієї застанови. Місто звертати очі поза себе, хай кожний запитає себе: чи сповнив він свій обовязок супроти УВО?! Чи причинився він до цього, щоб найбільш ідейні одиниці не мусіли йти на смерть за пару тисяч злотих?! Чи зробив він що-небудь, щоб люде, які можуть віддати користь на інших ділянках, не потребували займатися невідповідними для них справами?! Ходить про усунення причин, що спонукують УВО послуговуватися такими засобами, а не про докори, обвинувачення або й про порохунки ріжних політичних груп.

Тому відрадним явищем являється масова участь українського громадянства, зокрема молоді, робітництва й міщанства, в похоронах бл. п. Я. Любівича. Незважаючи на це, що вже саму участь у похоронах члена УВО польська поліція вважає злочином, зійшлося біля 3000 осіб, що маніфестували свої почування та симпатію з членом УВО, що впав у кривавій боротьбі. Ця подія свідчить, якою живою є ідея УВО в українських масах. Це свідчить, що зростають кадри цих, які стоять твердо при УВО та в яких у кість увійшло переконання, що боротьба, яку веде УВО, – це боротьба за кращу долю цілої української суспільности, а тому не кидати каменем на УВО, але подати їй помічну руку є повсякчасним обовязком цілої української суспільности. Бо УВО це частина цієї суспільности.

Сурма. – 1929. – Квітень. – Ч. 4 (19).

**Із ситуативного звіту Станіславівського воєводського управління про
напрями діяльності УНДО, випрацювані президією ЦК партії**

11 травня 1929 р.

Uzyskane materiały informacyjne świadczą, że partja nie jest bezczynna i wskazują przedmiot jej obecnego zainteresowania. Takim źródłem informacyjnym jest okólnik 1.6. z daty Lwów 30 kwietnia 1929 r. skierowany do przewodniczących Powiatowych Narodnych Komitetów do partyjnych mężów zaufania oraz do posłów i senatorów a podpisany przez D. Lewickiego jako przewodniczącego i przez L. Makaruszke jako gl. sekretarza przydjum CK.

1) punkt tego okólnika zawiadamia o majacem się odbyć walnem zgromadzenim Ridnej Szkoły we Lwowie w dniu 20 maja b. r. w sali Muzycznego instytutu przy ul. Szaszkiewicza 5. oraz wzywa powiatowe narodne Komitety do przypilnowania by delegatami Kółek powiatowych wybrane były wyłącznie tylko świadome i zdyscyplinowane jednostki któreby na walnem zgromadzeniu stanęły twardo i z godnością na straży nacionalnego charakteru Ridnej Szkoły i głosowały tylko na jedna nacionalistyczna liste.

2) punkt porusza sprawę wyborów do Kasy chorych i poleca podawać do wiadomości Krajowej narodnej kancelarji wszystkie materiały dotyczące odbytych w poszczególnych powiatach wyborów do Kasy Chorych.

3) punkt okólnika poświęcony jest sprawie wyborów do izb rzemieślniczych, przypomina on termin naznaczony na przeprowadzenie wyborów i wzywa Powiatowe Narodne Komitety do bezwzględneho nadesłania odpowiedzi na rozesłany w tej sprawie kwestjonarjusz.

Punkt 4) zawiadomią o przydzieleniu powiatu borszczowskiego senatorowie Wasylowi Baranykowi.

Punkt 5) zwraca uwagę, że ostatnio odzział porady prawnej przy Krajowej narodnej kancelarji otrzymuje wielka ilość zapytań odnośnie rozporządzeń władz, któremi nieprawnie obciąża się gminne budżety świadczeniami na Wychowania Fizyczne na Straż Pożarna, na cele wojskowego przysposobienia i t. p.

Punkt 6) odpowiada na zapytania w sprawie t. zw. regionalnej polityki (tworzenia regionalnych komitetów, zbieranie materiałów do regionalnych monografij i t. d.) i przypomina dyrektywy wydane w tej sprawie w poprzednich okólnikach.

Stwierdza że regionalna polityka jest próba rozbicia rozproszkowania jednolitego narodowego organizmu ukraińskiego na odrębne niezwiązane niczem terytorjalne grupy, co odbić się może bardzo niekorzystnie na całości ukraińskiej nacionalnej polityki.

Punkt 7) stwierdza, że w ostatnim czasie daje się zauważyć na ukr. ziemiach wzrost moskalofilizmu. Jest to prąd sztuczny i przejściowe wywołany przez czynniki stojące poza ukr. nacionalnym organizmem, jednak należy zwrocie na to uwagę, stwierdzić stan rzeczy w tym kierunku w poszczególnych powiatach.

Пункт 8) poświęcony jest sprawom szkolnym oznajmia on że w marcu b. r. krajowa narodna kancelarja rozesłała do wszystkich parafjalnych urzędów około 3.000 kwestjonarjuszy w sprawie szkolnej statystyki.

ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 29, арк. 81–82.
Оригінал. Машинопис. Мова польська.

№ 240

Із тижневого звіту Станіславівського воєводського управління про активізацію діяльності УНДО на Прикарпатті

25 травня 1929 р.

Z pośród rusińskich partij polit. czynne jest tylko UNDO. Posłowie undowscy (Paljiw, Kuzyk) urządzają wiece poselskie, na których omawiają ze stanowiska partyjnego 1) sytuację gospodarczą w Państwie a zwłaszcza na ziemiach zamieszkałych przez ludność rusińska, 2) politykę gospodarczą Rządu, 3) zadania samorządu oraz 4) inne sprawy polityki wewnętrznej. Przemówienia tych posłów kończą się z reguły wezwaniem do zorganizowania się społeczeństwa w partijach i stowarzyszeniach społecznych.

ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 29, арк. 105.
Оригінал. Машинопис. Мова польська.

№ 241

Редакційна стаття газети “Сурма” про завдання визвольного руху – створення власної держави

Травень – червень 1929 р.

“Наш шлях – національна революція”

Сьогодні кожний з нас, чи він селянин, робітник, ремісник, учитель, священик, урядник, купець, письменник, учений, чи він живе на Західних чи Східних Землях України чи за кордоном, відчуває аж надто добре, що як довго не будемо мати **власної держави**, так довго всім нам буде зле. І не тільки нам, але й нашим дітям і внукам – цілій нації.

Кожний з нас бачить щодня наглядно, як вороги стараються нас знищити: політично, культурно й економічно. Вони відбирають нам нашу мову, нашу церков, нашу школу, нищать нас матеріально, розеднують свідомість. Та все-таки знищити нас як нарід їм не вдається й не вдається ніколи, так як не вдалося нас знищити за кількасотлітнього поневолення царській Росії, шляхетській Польщі й пізніше Австро-Угорщині.

Слід, однак, ствердити, що на землях, окупованих Польщею, наші змагання від часу програної оружної боротьби носять **здебільша оборонний характер**: ворог знаходиться стало у наступі, а наші зусилля, за нечисленними

віймками, зміряють до задержання дотеперішніх наших позицій. І хоч завзята оборона, а часто навіть пасивний опір творять запоруку перед знищенням нас як нації, все ж **не вистарчають вони для досягнення нашого національно-державного ідеалу**. Що більше, не слід забувати, що під польською окупацією ми понесли на деяких ділянках діймаючі втрати.

Возьмім справу нашого шкільництва. Не тільки замкнення кількох тисяч українських шкіл, але перенесення українських учителів до корінної Польщі й обсада народніх шкіл на українських землях поляками, зліквідовання частини середніх шкіл та польонофільські реформи в останніх, зліквідовання українських кафедр на Львівському університеті та обмеження доступу Українцям до високих шкіл і т. д. – все це наглядні наші втрати.

Не ліпше представляється справа в сільськогосподарських відносинах. Не говоримо вже про податкову систему, яка видушує з нашого селянина останній гріш (який іде на зміцнення польської держави!), про економічний визиск наших рільних робітників, який більшає з дня на день; але гляньмо на кольонізацію наших земель польськими зайдами. Тут наступ поляків має **найбільш небезпечний характер**. Бо треба собі зясувати, що й коли б ляхи забрали нам всі школи, придушили кожний прояв політичного життя, коли б знищили нашу церков, а навіть заборонили говорити й писати по-українськи, то, оскільки **задержимо національну свідомість**, все це відзискаємо в моменті вибуху повстання й війни проти Польщі. Не так представляється справа зі землею. Для нації й держави земля має величезне значіння. Земля – це терен, на якому й з якого живе нація та з якого черпає своє багатство. Земля – це основа існування та розвитку нації. Без землі нація не може утворити держави: сама національна свідомість до цього не вистарчає. Тому й ляхи кладуть таку велику вагу на найскоршу кольонізацію наших земель. Вони роздумують так: коли за кільканийцять чи кількадесять літ більшість українських земель буде знаходитися в руках польського елемента, коли відповідною економічною політикою (високими податками, низькою заплаатою за працю й рільні продукти, нищенням української сільськогосподарської кооперації і т. д.) винищать другу частину українського селянства, яка буде тоді змушена продавати землю й емігрувати до міст і за кордон та коли решту українських селян, що залишаться на землі, зпольонізують (польські школи, польські костели, окруження польським кольонізаційним елементом), тоді українська небезпека в Галичині буде раз назавсїгди усунена. Бо не тільки по містах, але й по селах поляки досягнуть більшість.

І що pomoже тоді нам, українцям, коли наш селянин буде хоч би й дуже свідомий, але буде знаходитися в Бразилії чи Канаді, а його дотеперішня земля буде страчена для нас? На його землі буде сидіти поляк, який буде боронити її як свою землю – перед українцями. Як зможе опертися польській навалі сам міський елемент, який, як це знаємо з історії, є найбільш податний на винародовлення? Навіть коли б нам колись вдалося відібрати ці землі від Польщі, то буде на них сидіти польська більшість, ворожо настроєна до української держави.

Звідси випливає конечність відповідної тактики в наших визвольних змаганнях. Пасивний спротив й взагалі оборонний характер змагань не є вистарчаючі; зрештою, не все можна ці форми примінити. Бо прим., коли нам зліквідують українське державне шкільництво, ми можемо вести приватне, коли заборонять приватне, будемо вчитися тайно; коли нам позамикають церкви, ми все-таки залишимося тим, чим доси були; коли заборонять організуватися політично, підемо в підпілля; коли заборонять друкувати по-українськи, будемо це робити тайно або за кордоном. **Всі ці оборонні засоби вправді не виженуть ляхів з наших земель, не створять нам держави, але збережуть нас як націю.** Однак вони ніяк не забезпечують нас перед кольонізацією наших земель, перед переходом землі в руки польських зайдів. Тим менше зможемо що-небудь зробити законною дорогою, бо **законною дорогою взагалі не зможемо ніколи охоронитися перед наступом ляхів на культурному, економічному й політичному полі.** Українці не мали ніякого впливу на складання й касовання законів в умовах демократії й парламентаризму в Польщі, тим більше не будуть мати впливу в умовах диктатури Пілсудського чи кого іншого.

Отже?

Коли не бажаємо втопитися в польському морі, згинуть як нарід, коли хочемо задержати землю у своїх руках, захопити міста та розвиватися як державна нація, – **підготовляймося якнайскорше до війни. Лише національна революція й війна зможе нас забезпечити перед культурним, економічним й політичним знищенням, може нам принести волю та державну незалежність.**

До часу цього збірного наступу мусимо для охорони себе прийти до активного спротиву. Насильство поборювати насильством. Терором і саботажами треба відстрашити польських зайд вступати на нашу землю. Хай кожний кольоніст буде свідомим того, що мусить стратити землю скорше чи пізніше, чим скорше позбудеться землі сам, тим ліпше для нього, бо не наражує свого життя та майна.

Слід пам'ятати, що в умовах поневолення **кладемо безмірно більші жертви, ніж у війні**, й то жертви, що не помагають нам у нічому, зате скріпляють сили ворога! Ворог їсть наш хліб, живе з наших податків, творить військову силу з нашого рекрута, розпаношується на наших землях. Десятки тисяч дітвори винародовлюється у польських школах і гине для нації. Сотки тисяч людей примирає голодом та дегенерується фізично й морально. Десятки тисяч втікає за кордон, і рівно ж скорше чи пізніше є страчені для нації. Має це тревати даліше. З якою ціллю? Для кого з цього користь? Зможуть що змінити в цьому наші послі в польському парламенті? Що pomoже легальна боротьба?

Що проти тих безплідних жертв означають жертви, зложені у війні, веденій за волю народу, жертви кладені для тріумфу ідеї Вільної України?! Є нас сорок мільйонів українців, сорок мільйонів рабів, що кладуть кожного дня жертви – для своїх катів і для свого поневолення. Чи не ліпше покласти хоч

би вдесятеро й сотеро більше жертви для забезпечення існування Української Нації?

Тому не залишаючи оборони, ведучи пасивний і активний спротив, підготовляймося до нашого збірного наступу – національної революції, що приверне нам дотеперішні втрати і забезпечить перед новими та відкриє можливості широкого розвитку нашого народу на всіх ділянках. Памятаймо не тільки про себе, але й про наших нащадків та не забуваймо заповіту наших батьків і братів, що пролили кров у оружній боротьбі 1917–1920 рр. Вони показали нам садинокий шлях до кращої долі Української Нації.

Сурма. – 1929. – Ч. 5–6 (20–21). – Травень – Червень.

№ 242

Із ситуативного звіту Станіславівського воєводського управління про діяльність УНДО серед культурно-освітніх товариств Прикарпаття

7 вересня 1929 р.

Z pośród stronnictw ruskich najczynniejszem było U.N.D.O. Odbyły się 4 wiecje, na których posłowie (Maksymowicz i Welykanowicz) zajmowali się głównie sprawą ukr. szkolnictwa i wzywali ukr. społeczeństwo do podjęcia masowej walki o publiczną szkołę ukr., do rozbudowy Ridnej Szkoły i wogóle ukr. stowarzyszeń społecznych.

Charakter ukr. ruchu politycznego objawił się raczej w działalności stowarzyszeń a nie partji politycznych. Dotyczy to działalności Proswity, Ridnej Szkoły, Łuhów, Sokołów, Płasta, Ukr. Tow. Ochrony Wojennych Mogił, oraz Ukr. Tow. Opieki nad inwalidami. Wszystkie te stow. pozostają pod wpływami U.N.D.O. One też jest czynnikiem które daje im inicjatywę do akcji i akcją kieruje. Dlatego też działalność tych stowarzyszeń pozornie społeczna ma charakter i cel polityczny, dlatego wszystkie te stowarzyszenia tworzą podstawę politycznego ruchu undowskiego. Wszelka akcja powyższych stow. służy w gruncie rzeczy tendencjom separatystycznym.

ДАІФО, ф. 226, оп. 1, спр. 30, арк. 36 зв.–37.

Оригінал. Машинопис. Мова польська.

№ 243

Звернення ЦК УНДО про потребу активізації організаційно-політичної діяльності та консолідації національних сил

5 жовтня 1929 р.²²

До українського громадянства!

Обговоривши всесторонно на засіданні дня 5-го жовтня ц. р. загальну ситуацію українських земель під Польщею в сучасну хвилю Центральний

²² Дата звернення.

Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання постановив звернутися до широких кругів українського громадянства з отсим закликом.

Теперішня політична ситуація українського народу під Польщею – кожному громадянину відома – накладає на все громадянство і кожного зокрема виїмкові обов'язки.

Працю на громадській ниві мусимо збільшити.

Організацію на всіх полях мусимо скріпити.

Національну солідарність мусимо затіснити.

Міжпартійні міжусобиці і особисті непорозуміння – там, де вони ще є – мусять уступити місця солідарній, на взаємнім довірю опертій праці.

Конечність цього вимагає. Теперішній момент це наказує.

З тим коротким закликом звертаємося у цей відповідальний момент до всіх українських громадян, зокрема до членів нашої партії. Переживаємо часи, в яких, як ніколи, треба праці, організації і національної солідарности.

Львів, дня 5-го жовтня 1929 р.

За Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання: Д-р Дмитро Левицький, голова; Гринь Тершаковець, о. Леонтій Куницький, Василь Мудрий, Володимир Целевич, Сергій Хруцький, заступники голови; Д-р Любомир Макарушка, Володимир Кохан, секретарі.

Свобода. – 1929. – 13 жовтня.

№ 244

Протест Української парламентарної репрезентації проти розгортання антиукраїнського терору в УРСР

16 листопада 1929 р.

Проти червоного терору на Рад. Україні.

Протест Української Парляментарної Репрезентації.

Українська Парляментарна Репрезентація на свому засіданні з дня 14 листопада 1929 р., розглянувши масові арештування українських діячів на Рад. Україні, приняла одноголосно слідуочу постанову:

Комуністична диктатура на Великій Україні повела в осені ц. р. черговий, цим разом дуже нагальний і масовий наступ на представників української інтелігенції, зокрема ж на визначних діячів української науки й літератури, на українську молодь середніх і вищих шкіл, на діяльних представників українського селянства й робітництва. Завданням цього наступу є ломання всього національного українського руху та дискредитування його при допомозі політичних монстрпроцесів і накінець відстрашення від нього населення при допомозі кривавих екекуцій над його провідними діячами. Словом – на всій території Великої України котиться грізна хвиля червоного терору, жертвою якого падуць найкращі сини нашого народу.

Українська Парляментарна Репрезентація, розглянувши цю справу, протестує перед цілим культурним світом проти цього комуністичного наступу

на українське національне життя і зокрема проти червоного терору, що нищить провідні кадри української нації.

Діло. – 1929. – 16 листопада.

№№ 245-247

Матеріали засідання Народного комітету УНДО

29 листопада 1929 р.²³

№ 245

Наради Народного Комітету. Відкриття і порядок нарад.

В п'ятницю, 29 листопада ц. р. в год. 10.30 ранку відкрито в великій салі Української Бесіди наради Народного Комітету, найвищої по Народньому зїзді інстанції Українського Національно-Демократичного Об'єднання. Наради відкрив голова партії д-р Дмитро Левицький при переповненій делегатами з краю, членами ЦК партії і членами Української Парляментарної Репрезентації салі. Всіх учасників було 170. На порядку нарад поставлені такі справи: 1) Політичний реферат (про теперішнє положення українського народу); 2) Реферат генерального секретаріату про організаційні справи; 3) Реферат про громадське самоврядування.

Представники влади на салі.

Перший реферат виголосив голова партії д-р Дм. Левицький. Заразже на початку його промови явилися на салі два представники Городського Староства, які заявили президії, що мають доручення бути присутніми на нарадах. Голова д-р Дм. Левицький запротестував проти їх присутности на салі, бо наради відбуваються за запрошеннями на основі § 2 закону про збори. Збори вислали до Городського Староства послів д-ра Загайкевича і д-ра Блашкевича для інтервенції в цій справі. Делегати самого старости не застали, а його заступник заявив, що представників влади з наради відкликати не може, бо вони пішли туди на основі розпорядження старости Кльоца. Крім того він покликався на § 12 закону про збори, який, на його думку, передбачає участь представників влади навіть на довірочних нарадах. Про це становище Городського Староства закомунікував учасникам наради учасник інтервенції пос. д-р В. Загайкевич. Таким чином представники влади остали на салі нарад.

Промова голови партії.

Не маючи технічної змоги подати цілої промови, ми подамо бодай найважливіші її моменти. Зясувавши коротко теперішню політичну ситуацію в світі, промовець підійшов на тій основі до аналізу політичних і господарських відносин у Польщі. Щойно на такій широкій підставі розглядає політичне й господарське положення українського населення в межах Польщі. З черги спинився довше над теперішньою кампанією урядових і проурядових чинників за зміною конституції.

Над безбістичним проектом зміни польського державного устрою і накінець над відношенням українців до цієї важної проблеми. Промовець

²³ Дата події.

підкреслив, що Українська Парляментарна Репрезентація мусить енергійно протиставитись пропонованим проурядовим бльоком ББ конституційним змінам, бо ці зміни спрямовані передовсім проти інтересів українського народу, зокремаж намічують вони обмеження парламентарних прав українського населення. Спинився далі коротко над евентуальними виходами Польщі з теперішньої внутрішньополітичної ситуації.

Розглядаючи наші внутрішньо-національні відносини, промовець підкреслив кількакратні спроби Українського Національно-Демократичного Обеднання в напрямі створення єдиного національного фронту з іншими українськими національними партіями, що були безуспішні не з вини Обеднання. Відбуту перед трьома днями (27.XI. у Варшаві) конференцію українських, білоруських і литовських національних партій у справі співпраці на парламентарній і позапарляментарній аренах промовець скваліфікував як незвичайно важний і далекосяглий факт у політичному і національному житті усіх тих народів. Зокремаж підкреслив з тієї нагоди дуже відрадний факт у нашому житті, а саме: що в згаданій конференції у Варшаві засіли згідно і солідарно за одним столом усі українські національно-незалежницькі угруповання (УНДО, УСРП, УСДП, Сельсоюз), що без сумніву може мати дуже додатний вплив і на внутрішній уклад українських національних сил у краю.

Накінець спинився на таких моментах нашого життя як радянофільство найновішого типу зокрема на завданнях журналу "Нові Шляхи", що відіграють цілком негативну й розкладову роль на нашому літературному фронті. Партія мусить поборювати цей журнал як і людей, що згуртовані біля нього. У звязку з цим порушив і справу останніх демонстрацій української національної молоді проти червоного терору на Радянській Україні і проти радянофільства. Молодь, очевидно, зареагувала на більшовицький терор над українськими національними діячами своїм молодечим темпераментом, але при тій нагоді слід з усією рішучістю відперти комуністичні заміти немовто українські національні кола й українська молодь осуджують червоний терор під польським впливом.

Голова закінчив свою промову закликком до праці над розбудовою національного життя і зокрема над розбудовою партії.

Реферати д-ра Л. Макарушки і посла В. Целевича.

З черги прийшов до слова головний секретар партії д-р Макарушка Любомир, що виголосив обширний реферат на організаційні теми і предложив Народньому Комітетові до одобрення новий організаційний статут, прийнятий Центральним Комітетом партії у травні ц. р.

Пос. В. Целевич проаналізував фактичний стан, в якому найшлося громадське самоврядування на українських землях і освітлив цей стан з правного становища. Він ствердив, що в нас замало інтересуються самоврядуванням, зокремаж не використовують належно тих правних засобів, які прислугують нашому населенню проти всяких надужить, особливо в бюджетовій ділянці самоврядування. Далі спинився довше на справі громадських бюджетів. Цього реферату з технічних причин теж не можемо подати. Прелегент обговорював ці

справи частинно на сторінках преси, а крім того доповнить їх ще цілою низкою статей на сторінках “Діла”.

По рефератах голова зарядив десятихвилинну перерву. Хід дискусії, що відбулася по перерві та прийнятті резолюції через недостачу місця подамо завтра.

Діло. – 1929. – 1 грудня.

№ 246

Наради Народнього Комітету в п'ятницю, 29 листопада 1929.

Дискусія над рефератами.

По рефератах, як це вже вчора зазначено, голова зарядив десятихвилинну перерву. По перерві дискусія тягнулася до год. 2, коли то заряджено обідову перерву на дві години. Точно в 4 годині пополудні почато знов наради. Дискусія продовжувалася аж до год. 9 вечером.

Дискусія була дуже оживлена, цікава, а при тім різнородна своїм змістом. Поодинокі промовці порушували і теоретичні і чисто практичні справи, звязані з нашим життям. В дискусії забирали слово: пос. М. Струтинський, сен. К. Троян, д-р Мурович (Заболотівщина), селянин Скасків (Підгаєччина), пос. Кохан (Сокальщина), д-р Конрад (Турчанщина), радн. Пісецький (Скалатщина), П. Даньків (Бучаччина), о. сен. Татомир (Самбірщина), Луцький Антін (Лука – Самбірщина), о. Фединський (Городеччина), о. Маринович (Війське – Добромильщина), пос. Хруцький (Холмщина), селянин Чукур (Печеніжинщина), пос. Луцький Остап (Львів), Гораль Петро (Борщівщина), пос. Паліїв Дмитро (Львів), селянин Лішак Михайло (Рогатинщина), д-р Хичій (Копичинеччина), о. прал. пос. А. Куницький (Львів), Мурафа Степан (селянин з Болшовець), пос. Мілена Рудницька, пос. В. Целевич, сен. М. Галушинський, селянин Доманський Іван (Сянїччина), студент Зубик Роман, Проців Михайло (Миколаївщина), о. проф. Стефанович Олександр (Львів), ред. Гладкий Гр. (Львів), пос. д-р Біляк (Городок), робітник Козицький Іван (Львів), д-р Сохацький (Калуш). Коли до тієї листи учасників дискусії додати, що деякі промовці забирали два рази слово (пос. Хруцький, пос. Целевич, о. Фединський, о. сен. Татомир, д-р Мурович, радн. Пісецький, пос. Кохан, д-р Хичій), то вже з самого списку промовців можна собі уявити різнородність нарад.

Багато уваги присвячували учасники справам діяльності нашої Парляментарної Репрезентації, яку всі одобрювали, організаційним справам партії на місцях, шкільництву, самоврядуванню, національній і партійній пресі, господарськ. положенню нашого села, нашим установам і т. д. Найбільше уваги присвячено в дискусії офіційній польській політиці на наших землях, відігріваному і регенерованому останніми часами москвофільству та останнім репресіям комуністичної диктатури на Україні. У звязку з цим останнім присвячено багато уваги і місцевому радянофільству, яке всі гостро осуджували. Взагалі в дискусії порушувано безліч дуже важних і актуальних справ, які годі й вичислити в цьому короткому огляді. Цілої дискусії не можемо

подати з технічних причин. Бо, щоби передати її докладно і в подробицях, то на це требаб посвятити щонайменше цілий об'єм одного числа "Діла".

Партійному проводови і Парляментарній Репрезентації висловлено однодушно повне довіря та щире признання за дотеперішню працю. Народній Комітет ухвалив цілу низку резолюцій, які подамо в черговому числі.

Слід зазначити, що під кінець дискусії представник молоді Зубик подав Народньому Комітетові до відома всі ухвалені українською академічною молоддю на її вічу 21 листопада резолюції.

В год. 9 вечером голова партії д-р Дмитро Левицький закрав наради короткою промовою, в якій ствердив незвичайно численну участь делегатів з краю (на 200 запрошених прибуло 170), що є дуже додатнім явищем у житті партії, далі підкреслив незвичайно високий і поважний рівень дискусії, подякував за вислови довіря та признання для партійного проводу і Парл. Репрезентації за таку численну участь у зїзді і накінець візвав усіх до жертвенности праці та грошами на загальнонаціональні і зокрема на партійні цілі.

Діло. – 1929. – 3 грудня.

№ 247

Резолюції Народнього Комітету приняті на нараді дня 29 листопада 1929 р.

Народній Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання вислухавши на своїй нараді, відбутій у Львові дня 29 листопада ц. р., реферат про політичне положення українського народу і перевівши над ним основну дискусію, прийняв слідуєчі резолюції:

I. Народній Комітет висловлює Партійному Проводови і Парляментарній Репрезентації повне довіря та щире признання за всю їх діяльність.

Народній Комітет приймає і вповні одобрює: а) резолюції Центрального Комітету Партії з дня 9 жовтня ц. р. про важке положення українського населення в межах Польщі; б) відозву Центрального Комітету Партії з дня 9 жовтня ц. р. до українського народу в справі консолідації національних сил; в) резолюцію-протест Української Парляментарної Репрезентації проти масових арештувань українських національних діячів і проти систематичного переслідування українського національного руху більшовиками на Великій Україні.

II. Резолюцію про польську політику на українських землях з цензурних причин пропускаємо.

III. Так само з цензурних причин пропускаємо резолюцію про церковну політику на північних наших землях.

IV. Народній Комітет з усею рішучістю осуджує комуністичний режим диктатури на Великій Україні, зокремаж протестує перед цілим культурним світом проти червоного наступу московських комуністів на український національний рух, проти переслідування українських вчених і культурних діячів, проти арештувань українських селян і робітників, і накінець проти кольоніальної політики московських комуністів у ділянці українського промислу та проти рабівничої політики і руїнницьких експериментів у ділянці сільського господ-

дарства, які цілковито руйнують добробут українського села і тим самим підривають екзистенцію цілої селянської верстви на Україні, яка є фундаментом української нації.

V. Народній Комітет різко осуджує й нап'ятовує поведінку всяких радянофілів по цей бік Збруча, особливо ж тих споміж них, що під серпанком українського націоналізму намагаються в рабський і негідний спосіб оправдати московсько-більшовицькі репресії супроти українських національних діячів на Великій Україні та беруть в оборону всю комуністичну кольтоніяльну політику супроти України.

VI. Народній Комітет закликає весь український національний загаль до консолідації власних сил, щоби дати гідну відправу новому московському, москвофільському й іншим ворожим наступам на український національний рух.

VII. Зокремаж Народній Комітет взиває всіх членів Українського Національно-Демократичного Об'єднання до скріплення рядів партії, до подвоєння організаційної праці на місцях, до підтримки й поширення національної партійної преси і до інтензивної праці на всіх ділянках національного життя.

VIII. Народній Комітет горячо вітає започатковану на конференції в Варшаві дня 27 листопада ц. р. співпрацю українських національних партій (УНДО, УСРП, УСДП і Сельсоюз) з білоруськими й литовськими національними репрезентаціями і пересилає з цієї нагоди білоруському й литовському народам братерський привіт.

Діло. – 1929. – 4 грудня.

№ 248

Із ситуативного звіту Станіславівського воєводського управління про активізацію вічевої кампанії, а також про спільну конференцію УНДО і УСРП у Коломиї

1 грудня 1929 р.

Akcja polityczna U.N.D.O. ożywiła się znacznie w miesiącu grudniu w szczególności zaś w powiatach kołomyjskim, rohатынским, tłumackim i kosowskim.

W powiecie kołomyjskim do ożywienia akcji przyczynili się posłowie Celewicz i Palijew, którzy w dniu 1 grudnia 1929 r. zaaranżowali w Kołomyi poufną naradę, między-partyjną UNDO i USRP. Na naradzie tej oprócz wymienionych posłów brał udział z ramienia U.S.R.P. Dr. Stachiw, redaktor "Hromadskiego Hłosu" ze Lwowa, oraz około 230 osób z powiatu Kołomyjskiego i innych powiatów okolicznych. Wygłoszono na tej naradzie szereg referatów których tematem była sprawa rad gminnych oraz ustosunkowanie się partji do tych rad. W tym też celu U.S.R.P. i UNDO muszą się jednoczyć i podjac na wsi odpowiednia akcja aby woj tow i rady gminne poddać wyłącznie swoim wpływom i przeprowadzić gruntowne odpolszczenie gmin wiejskich.

Po ogłoszonych referatach i po przeprowadzonych debatach nad referatami dokonano wyboru członków Ekzekutywy, do której weszli ze strony USRP: Dr. Nowodworski, Dr. Turjanski i Dr. Kuzmycz, a ze strony UNDO: adwokat Dr. Szypajlo, Dr. Kozak, Michał Berład. Wybrani członkowie Ekzekutywy mają podzielić między siebie powiat i przystąpić do organizowania silnej opozycji w radach gminnych.

Tegoż dnia odbyła się w Kołomyi poufna konferencja działaczy UNDO przy udziale posłów Celewicza i Palijewa. Na konferencji tej występowało ostro przeciwko radykałom za brak patriotyzmu i wynoszenia interesu partji ponad interes ojczyzny. Żadnych uchwał nie powzięto.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 743, арк. 11.
Оригінал. Машинопис. Мова польська.

№ 249

Промова голови Української парламентарної репрезентації посла Дмитра Левицького у сеймі про польську політику щодо українців

5 грудня 1929 р.²⁴

Польська політика супроти українців.

Висока Палато! На початку третьої сесії теперішнього сойму і другої нормальної бюджетової сесії, і до того в 10-тім році фактичної влади над Східн. Галичиною слід підкреслити факт, який, здається, не викликає найменших сумнівів у нікого з шан. членів цієї Високої Палати. Цим фактом є дальше загострення польсько-українських відносин. Представники уряду можуть у своїх офіційних енуціяціях повторяти теорію гумористичних передовиць “Краківського Курера Ілюстрованого” про “почціви людек рускі”, що не має нічого спільного з українськими провідниками; польська дипломатія може на далі управляти дуже наївну методу голошення світові, що в Польщі, мовляв, нема вже національного питання, бо всі національні меншости, а в їх числі й українці на першому місці, є з теперішнього стану якнайбільше задоволені. Одначе мимо цього факт остане фактом, що національне питання в Польщі не тільки не рушило з місця і не дійшло до ніякого полагодження, але навпаки ввійшло в стадію нового ускладнення й загострення.

Немаю тут на увазі цих актів терору, що мали в останньому часі місце збоку конспіраційних українських організацій, за діяльність яких не бере на себе відповідальности репрезентована мною партія і Українська Парламентарна Репрезентація. Хоч ці акти є без сумніву немаловажним показчиком пануючих серед української молоді настроїв, що не малиб місця при інших умовах українського життя, та не хочу, як кажу, цими актами послуговуватися як аргументами для тверджень, які виголошуємо з цієї трибуни. Мірилом польсько-українських відносин є саме відношення польської влади і польської суспільности, відповідно настроєної владою до українського села, до широких

²⁴ Дата події.

верст працюючого українського народу, до українського робітника й української працюючої інтелігенції, до найістотніших культурних і господарських потреб українського населення, не кажучи вже про свободи політичного характеру. Отже саме в тій ділянці стверджуємо, що політика потравневої влади в останньому році завернула з цілим розгоном до часів найстрашнішої реакції та національного гнету хієнопястівського правління, а накінець перегнала це правління і з кожним днем далі його переганяє.

Діється це тоді, коли національна проблема, що скривається нині поза скромною назвою “квестії національних меншин” набирає що-раз більше характеру міжнародної проблеми, що-раз частіше виринає на різних зїздах, конгресах і міжнародних засіданнях, стає що-раз актуальнішою і знаходить що-раз краще зрозуміння серед державних мужів, що проводять світовою політикою.

Без огляду на менш-більше вдатні заходи представників держав, для яких національна справа є справою “делікатною” і дуже “дразливим” пунктом – а серед них на першому місці пана міністра закордонних справ Залеського, щоби зіпхнути справу національних меншостей до ряду “внутрішніх” справ кожної держави – без огляду на пусті фрази й деклямації виголошувані при різних нагодах на міжнароднім форумі, все-ж таки очевидно є річю, що ніщо не в силі стримати течію, щоби надавати що-раз більші права т. зв. недержавним національностям. Відмовляти кількамільоновим національностям, що живуть суцільною масою, найпримітивніших культурних і господарських прав, це із міжнародного становища вже дивогляд, якого не можна вдержати на довшу мету, ні скрити перед закордонною публичною опінією оманною й баламуцтвом.

У той час, як британська імперія рішає задовольнити претенсії єгипетських націоналістів, коли вона змінює радикально курс своєї політики в Індії, коли середньоевропейська преса присвячує що-раз більше уваги національному питанню в своїх державах і чужих, коли врешті на сході у СРСР, відосередні національні рухи що-раз-то кріпшають і примушують диктаторський більшовицький уряд до нагальних репресій, тоді в Польщі національна справа або спить собі блаженним сном або служить як терен для найдикіших експериментів.

Дивне явище: від 10 літ чуємо невпинні деклямації про вагу національної проблеми і потребу “її розв'язки”. Що-правда ті деклямації виголошують виключно “на свято”, звичайно *ad usum externum*. А національне питання рішають у той спосіб, що завсігди і скрізь виправдуються якимись важнішими державними справами, які буцім-то не дозволяють урядови присвятити цьому питанню відповідну скількість часу й потрібну увагу. Отже “розв'язка” національного питання полягає в дійсности на провізорії, якої змістом є розпорядки й засоби адміністративних органів, що знову зводяться до дошкулювань і переслідувань.

Ясну й щирі національну програму в Польщі має польська ендеція, що не бавилась ніколи в пусті деклямації, не ошукувала себе, ні інших і послідовно вводила в життя свою теоретичну програму. Виразником цієї програми в політичній ділянці було не признавати українцям (як і всім іншим польським

національностям) права участі в рішеннях, що мають загальнодержавне значіння. Є це поділ громадян, що несуть на собі рівні тягарі супроти держави, на дві категорії, з різними правами, які має супроти них держава. Теорія національної держави і польської нації, як самотнього господаря в польській державі, знайшла не тільки свій вислід в історії вибору першого президента польської республіки, але й у ряді пізніших конкретних актів, послідовно переведених польською народовою демократією.

Ця теза сконкретизована в устрою польської держави, реалізувалася шляхом централізації державної адміністрації та виєлімінування з урядів й адміністрації українців і шляхом ліквідації останків давнього краєвого самоврядування у Східній Галичині. У культурній ділянці національна політика ендеції клясично виявилася у шкільнім утравізімі, який стався руїною українського народнього шкільництва, в похороненні справи українського університету, в утримуванні правного хаосу у православній церкві і в переслідуванні українських культурно-освітніх організацій.

У господарській ділянці ендецька програма вела до знищення окремих українських господарських установ, а то шляхом позбавлення їх державних кредитів. Ендецька програма була ясна і щира тому, що її творці заявляли явно, що мають на меті винародовити українське населення і що вони вірять в осягнення своєї мети протягом певної, визначеної кількості літ. Санаційні уряди тримаються іншої тактики. В першій добі своєї влади вони оперували обманливою фразеологією про національну толеранцію, про їх рівноправність, справедливість й об'єктивізм, а деякі головні санаційні органи у передових статтях висловлювали симпатії для самостійницьких стремлінь українців за Збручем і навіть натякали на творення українського національного піємонту на українських етнографічних землях у межах Польщі.

Міністром публічної освіти назначено п. Суйковського, який виразно заявив українській пресі, що “рушить з місця” справу українського університету. А перший санаційний міністр внутрішніх справ пок. ген. Млодзяновський стояв навіть на чолі спеціальної комісії, яка опрацьовувала т. зв. “мінімальну програму” для українців. Але скоро залишено деклярування своїх симпатій для українських визвольних змагань навіть за Збручем. А знову у внутрішній політиці на перший знак ендеції усунено панів Суйковського і Млодзяновського, кинено до кошика цілу “мінімальну програму” та інші проекти і вступлено на зовсім іншу дорогу. Ця дорога, це т. зв. регіоналізм, або загонювання всіх не-поляків до польського санаційного табору. Бо клич про творення спільних організацій, клич, який, на перший погляд, здається дуже шляхотним, ліберальним і демократичним, є нічим іншим, як дослівним повторюванням ендецького гасла утравізму в школі, що став могилою для українського шкільництва. Суспільний і господарський утравізм “моральної санації”, здійснюваний в т. зв. регіональних радах, є лапкою на українські...²⁵, є параваном, за яким криється програма нагального майоризування української більшості польською меншістю і підпорядкування собі всіх суспільних, культурних і господарських

²⁵ Конфісковано польською поліцією.

змагань українців. Адже нині маємо вже докладний образ, чим є ті регіональні організації, як відбуваються регіональні зїзди, чим є той славетний регіоналізм. “Спільний суспільно-організаційний табор” у краю, або, кажучи модною мовою, “в терені” є йота в йоту подібний до суспільного табору в сойм. клубі ББ. Українці в регіоналізмі займають якраз таке саме становище та мають таке саме значіння, як панове Богуславський і Сегейда в ББ. Отже оскільки ендеція пляново і свідомо нищила українське життя у всіх його ділянках, не квестіонуючи при тім відрубности того життя, оскільки санаційний регіоналізм нищить саму засаду відрубних і самостійних українських установ. Тому нічого дивного, що на наших т. зв. “кресах” ендеція ані пальцем не кивне проти регіоналізму, бо моментально зрозуміла, що є це ще хитріший і підступніший спосіб від їх власної ендецької політики денаціоналізації.

Взагалі нема такої ділянки, в якій не можна б ствердити ідеального наслідування ендецької політики моральною санацією. Ось, наприклад, згадана вже ендецька теза про дві категорії громадян у державі. А чейже ніхто інший, тільки ультрасанаційний прем'єр Світальський виключає Український і Білоруський Клуби від нарад у бюджетових справах, а понад стовідсотковий санатор п. Славек робить те саме, коли мова про нараду в справах конституції. (Пос. Радзівіл: Ви себе самі виключили). О, ми не ображені на пп. Світальського та Славека, що не зволили нас запросити на урядовий чайок і цьому подібні імпрези. Навпаки, ми є вдячні за заощадження нам труду відбувати наради та стилізувати відповіді у справах заслужених згори на “фяско”. Ми вдячні офіційним представникам правлячої нині в Польщі політичної ідеї тим більше, що своїм актом вони звернули увагу світа на те, що в Польщі є таки дві категорії громадян і що українці таки творять якусь “екстра групу”, яка довільно може мішатися або не мішатися до т. зв. внутрішніх справ польської держави і що сам голова уряду і голова проурядового соймового бльоку, вважають навіть державний бюджет і навіть конституцію, цей підставовий державний закон, за таку “внутрішню справу”, до якої не належить мішати кількох мільйонів громадян держави... Панове Світальський і Славек своїм поступованням стали офіційно на становищі тези про дві категорії громадян у польській державі, приймаючи рівночасно стару, братами Грабськими випробувану тактику ділення меншостей на негідні славянські та гідні неславянські в цілях їх взаємного непорозуміння.

Що більше, санаційна преса в роді названого вже раз краківського “Курерка” починає в передових статтях пропагувати теорію етнічної окремішности українців, русинів, гуцулів, бойків і лемків, або взагалі квестіонувати само існування українського народу. Здається, що початок цієї теорії дав міністр Незабітовський своєю славетною заявою на бюджетовій комісії минулого року, але перед тим цю саму теорію голосили не хто інший а пп. Прушинський і Грабський, поручаючи підтримування етнічної окремішности в українському народі, щоби таким чином штучно довести до нівеляції вищого національного типу. Чи міг би найбільший щоденник у Польщі, власність п. М. Домбровського, посла з Клубу ББ дозволити собі на цього роду ельокубрації, якщо політика польського уряду і Клубу ББ йшла б в іншому

напрямі? Словом у національних справах тріумфує грабщина при правлінні моральної санації, яка ніби то й воює з ендецією.

Три і пів року панують у Польщі уряди т. зв. санації і три і пів року існує в санаційній політиці такий самий стан як і в усіх інших ділянках державного життя, є це стан провізорії при одночаснім континуванні давних передтравневих, ніби то зненавиджених ендецьких методів правління. Санаційні верхи заняті справою зміни конституції і, задивлені в конституційний проект ББ, не мають часу на ніякі інші справи. Я мав уже честь заявити, що до змісту польської конституції не прив'язуємо надто великої ваги, бо навіть найбільш ідеальна конституція немає ніякої вартості, коли її не переводять в життя. Хибно була сконструована березнева конституція, але власне низка відносно найкращих її статей не була зовсім реалізована. Отже наше становище не є рівнозначне з невмішуванням до внутрішніх справ польської держави, до яких ми маємо право й обов'язок мішатися вже на підставі наших чинитьб для держави, але впливає з глибокої свідомости мас, які репрезентуємо, що конституційний закон не є найважливішим, згідно найпильнішим у польській державі законом, бо є цілий ряд інших справ, що вимагають негайного поладнання. Польський уряд стоїть на іншому становищі: “не має часу”. Однак життя теж “не має часу” і не чекає, аж Польща дістане нову конституцію, по чім сплине на населення ціла струя добродійств. А що треба щось робити і тому, що “немає часу” на видумування нових річей, повторюється старі річі, не застановлюючися глибоко над тим, що вони є вже анахронізмом і чим більше повторювані то тим більше справу ускладнюють. І це є істотною причиною перемоги т. зв. передтравневих метод у національній політиці.

Другою важною причиною є факт, що за винятком може деяких одиниць, що дезорієнтовані, не знаючи суті української проблеми та експериментуючи на ній, щойно вчаться, – весь апарат є в руках старих, тепер на санаційно перемальованих ендеків. Тільки така аналіза нац. політики санаційного правління може виявити її існування. Бо те, що діється тепер у тій ділянці, не знаходить ніякого іншого вияснення, не може знайти ніякого оправдання в якійнебудь політичній концепції, не може знайти оправдання не тільки з української точки погляду, але навіть зі становища польської державної рації. Санація немає власної національної програми так же, як немає її в ніякій іншій ділянці державного життя. Вона оперує тільки фразами, при чому в національній політиці вона так само облудна і криклива як і в усіх інших своїх посуненнях.

Маю під рукою цілий ряд фактів з ділянки самоврядування, зборів, преси і т. д., які наш Клуб подасть до відома Високої Палати при нагоді подрібної дискусії. Ці факти докажуть як виглядає в Польщі українська правдива дійсність, а не “видумана” дійсність, на яку складаються факти, а не маячення ендецьких газет про мнине фаворизування українців санацією, маячення, якими ендеки постійно підбичовують і шантажують посвоячений з ними санаційний табор. Десять літ провадиться політику: “спочатку успокоєніє, а потом реформи”. Ну й очевидно згідно з історичним досвідом ця політика до

“успокоєнія” не довела, а реформи теж так і не видно. Не віримо у близький кінець того трагічного експерименту. Що більше, ми є переконані, що він буде тривати ще довго. Але всеж віримо в його банкрутство і в те, що навіть його виконавці будуть приневолені до цього банкрутства признатися.

Кажуть нам, що ми вміємо тільки критикувати, але не висуваємо позитивної програми. Це не відповідає правді. Передовсім ми ведемо українську політику, а не польську, але мимо цього у відношенні до польської політики не оперуємо виключно негативами. Позитивні наші домагання містяться в цілому ряді докладно і совісно опрацьованих внесень і законопроектів у культурній і господарській ділянці. Ці внесення не мають характеру замахів, змови чи “іриденти” і не мають навіть взагалі нічого спільного з політикою. Але при тім зривають, очевидно, з дотеперішною системою польської національної політики і надають напрям іншій політиці.

Тією політикою, єдиною, яка надається до ведення при існуючій етнічній складі польської держави це перш за все здійснювання рівноправности. Та політика має полягати не тільки на тому, щоби брати, але й давати те, що населенню належить: школи в рідній мові, найширше самоврядування, кредити, всі можливості для свобідного національного розвитку. Є це обовязок польської держави і то обовязок узятий на себе в міжнародніх актах, а почасти й у власнім законодавстві, згодом знехтованім.

І ми не перестанемо домагатись, щоби цей обовязок дотримати. А якщо наші виступи з такими домаганнями є рішучіші і мають тон, що не подобається урядові, то він приневолює нас до цього такими подіями, які я мав честь тут Вам, Панове змалювати. Своєї тактики, домагання, щоби заспокоїти справедливі потреби українського населення ми не покинемо і підчас теперішньої соймової сесії. Тому-то й далі будемо ставити ділові внески і надалі протестуватимемо проти актів насильства. Розігривка між двома таборами польської суспільности нас не цікавить, наскільки вона є фактичною боротьбою за владу, бо ми навчились уже за останніх десять літ не вірити насліпо якимнебудь майбутнім володарям, що вони будуть кращі від нинішніх.

Одначе в боротьбі, що ведеться проти парламентаризму, ми стоїмо безоглядно на боці парламентаризму. Ми є свідомі справжнього відношення, яке заняв до нас попередній і теперішній польський сойм і знаємо, що нічого ми від нього не придбали й не придбаємо. Але сама ідея парламентаризму й демократії є стримом для самоволі уряду й адміністрації. Тому маючи вибирати між ворожим нам соймом і ворожим урядом, вибираємо ворожий сойм. Бо в соймі цьому існує бодай та трибуна, звідки вільно нам сказати і соймові і урядові слова правди. Ці слова невпинно відбиваються від уха і серця панів, мов горох об стінку. А все-ж таки колись історія видасть свій суд, хто з нас казав правду, а нам залежить на суді історії.

З огляду на все сказане заявляю, що наш Клуб голосуватиме за відкиненням бюджету.

Діло. – 1929. – 10, 11 грудня.

№ 250
Місячний інформаційний звіт в часописі “Сурма”
про витути членів УВО і ОУН

Грудень 1929 р.

Хроніка

Пожежі, напади, бійки. У листопаді повстали дальші пожежі на фільварку в Гонятичах, пов. Львів, як рівно ж у державних лісах у Винниках. Польська преса твердить, що це діло УВО. Ця ж преса твердить, що рівно ж ділом УВО є напад на польську стежу під Білою Підляською та стрілянина до польського літака.

– У Шляхтинцях, пов. Тернопіль, ляхи знищили таблицю на високім дубовім хресті, розсунули могилу під хрестом та порозкидали вінки і квіти, а українців, що відновили хрест, покарано.

– 17.X. арештовано в Комарні І. Рудовича та М. Пеленського. Арештованих заразом міщан І. Мусякевича, В. Іваська та І. Грошевського випущено на волю.

20.X. у Кінчаках, пов. Станиславів, арештовано на вічу 24 громадян з Горожанки та 3 з Кінчаків.

22.X. у Галичи арештовано Ів. Корчинського й переведено ревізію у др. Меркуна.

– 22.X. арештовано в Коломиї уч. гімн. Никифорчина, а 18 інших учеників потягано до відподальности за приналежність до тайного пластового товариства.

15.XII. прийшло знову у Волоскій церкві до бійки між українськими студентами й москвофілами. У звязку з тим арештовано студ. П. Рака, Д. Новосада, В. Колодія та робітника В. Чермака.

– У звязку з демонстраціями у Львові арештовано Б. Кравціва, Шиманського, Верхову, В. Мурина, Д. Немитовича, Р. Драгана, В. Кметика та гімн. уч. Б. Дякова, В. Брика, Б. Бриневича, Б. Петляру та І. Курянського.

Про демонстрації і напад українських націоналістів на большевицький консулят у Львові та на ріжні редакції радянофільських часописів писала преса цілого світу; з браку місця не реєструємо її відзивів. Одночасно численні українські організації у краю та на еміграції відбули протестні сходи та віча, які осудили большевицький терор над українським народом. Всі ті протести реєструвала українська краєва легальна преса.

Судові розправи. Ляцький суд судив 26 хлопців з Гаїв Великих за приналежність до нелегального “Пласту” (§ 285–287) та з них засудив В. Яцишина й Я. Дунака на 3 міс. арешту зі завіщенням кари на 3 роки, а 21 по 1 міс. арешту зі завіщенням на 3 роки. 3 звільнено.

Того ж дня окружний суд у Тернополі засудив п. А. Конрадову на 14 днів арешту (або 200 злп. кари) за організованя помочі арештованим учням української гімназії, між якими був і її син. Перед тим староство покарало в

адміністраційній дорозі 5 учениць укр. гімназії, 3 учеників і 5 абсолювентів за “демонстраційне ношенне харчів” для арештованих товаришів.

Сурма. – 1929. – Ч. 12 (27). – Грудень.

№ 251

Повідомлення газети “Діло” про організаційну діяльність УНДО

3 січня 1930 р.

На організаційному фронті Косівщина

Переломовим моментом у партійному житті Косівщини був день 5 серпня 1928 р., коли то після відслонення пам'ятника Шевченка в Косові пос. УНДО Паліїв і Луцький уладили посольське справоздавче віче. Тоді зібраний майже з усіх сіл Косівщини наряд побачив, що “не тільки світа, що у вікні”, що крім радикальної партії є ще також інші українські партії і що послі цих партій – у цім випадку ундівські – боронять народніх інтересів не лише не гірше, але навпаки – далеко мужніше і не бояться навіть поставлених багнетів, про що зібрані народні маси переконалися наочно.

Від цього моменту Повітовий Народній Комітет розпочав інтенсивну працю з метою приєднання членів для УНДО в Косівщині і ця півторарічна праця Повіт. Комітету увінчалася гарним успіхом. У цьогорічнім повітовім зїзді УНДО в Косові взяла участь точно сотка членів, що на косівські відносини є замітною подією, бож прийти на повітовий зїзд пішки 60 км – то неабияка посвята і треба на це пильного завзяття й великої ідейности.

Повітовий Зїзд, у яким взяв участь посол 53 округи Дмитро Паліїв, перейшов незвичайно поважно. Зїзд запротестував проти червоного терору, який шаліє на Великій Україні і проти масових арештів там-же найідейніших одиниць з селянства, робітництва й інтелігенції та висловив признання й подяку Українській Парляментарній Репрезентації за її мужню оборону прав та інтересів українського народу.

До Повітового Народнього Комітету на 1930-ий рік вибрані: д-р Петро Рондяк, адвокат у Косові – голова, д-р Лев Скобельський, декан у Старих Кутах – заст. голови, Антін Хухра, управитель складу П.С.К. у Косові – секретар, Степан Григорців, кон. будівничий у Косові – касієр і Володимир Сабат, ем. суд. радник, Михайло Процюк, міщанин, Микола Лепкалюк – селянин – члени.

Діло. – 1930. – 3 січня.

Заява посла Сергія Хруцького в сеймі від імені УПР проти проведення польським урядом політики регіоналізації

7 січня 1930 р.

Дня 4 січня у бюджетовій комісії підчас дискусії над бюджетом президії ради міністрів пос. Сергій Хруцький зложив таку заяву:

Виходячи із заложення, що за національну політику відповідає рада міністрів, головнож президент ради міністрів, маю честь із нагоди розглядання бюджету президії ради міністрів зложити таку коротку заяву в імени Українського Клубу:

Ми ні трохи не обманюємо себе щодо того, щоби остання зміна уряду була рівнозначна зі зміною післятравневої системи, а в цьому і дотеперішньої національної політики. Не обманюємо себе ні інших. А як виглядає дотеперішня національна політика, про це доволі обширно говорив м. і. президент нашого Клубу на пленумі сойму при нагоді першого читання бюджету. Мимоходом кажучи було характеристичне, що на час цієї промови демонстраційно кинув салю сойм. засідань увесь уряд, не виключаючи навіть найнижчих урядовців. У цій, не дуже тактовно, на мою думку, збойкотованій урядом промові п. президент схарактеризував дотеперішню нац. політику так (у скороченні): Порівнюючи ендецьку політику з теперішньою санаційною, п. президент сказав: Наскільки ендеція пляново та свідомо нищила українське життя в усіх його ділянках, одначе не квестіонуючи окремішности того життя, настільки санац. регіоналізм нищить сам принцип окремішних і самостійних українських інституцій культурних, економічних, спортових і всяких інших. Суспільний та господарський утравізм моральної санації, що є лише дослівним повторенням ендецького клича утравізму, здійснюваний в т. зв. регіональних радах, є пасткою на українські душі, є пораваном, за яким скривається програма майоризування української більшости польською меншістю та підпорядкування собі всіх суспільних, культурних і господарських українських стремлінь. Нічого дивного, що на наших т. зв. окраїнах ендеція навіть пальцем не киває проти регіоналізму, бо вмить зрозуміла, що це ще хитріший та підступний спосіб їх власної ендецької політики винародовлювання. Виразником цієї політики сан. регіоналізму був дотеперішній волинський воєвода п. Юзефський, тепер іменованій міністром внутр. справ. А що від часів санац. урядів керівництво цілої нац. політики перенесено з президії ради міністрів до мін-ва внутр. справ п. Юзефському каже здогадуватися, що вище схарактеризована т. зв. політика регіоналізму не лише не зміниться, а ще скріпиться. Тому стоїмо й далі на нашому опозиційному становищі, а як вислів того зголошую внесення на скреслення диспозиційного фонду президії ради міністрів.

Діло. – 1930. – 7 січня.

Стаття Ю. Каменецького у виданні “Літопис Червоної Калини” про спорудження в Рогатині пам’ятника борцям за волю УкраїниСічень 1930 р.²⁶**З діяльності Товариства Охорони Воєнних Могил***Як вибудовано пам’ятник поляглим у Рогатині*

Почин до будови пам’ятника стрільцям УГА на цвинтарі в Рогатині вийшов від пластунів, які кожного року на Зелені Свята і в листопадові дні впорядкували стрілецькі могили. Вони перші почали збирати жертви на його будову. Навесні 1927 р. з ініціативи професора К. зорганізовано комітет будови пам’ятника, зложений з представників всіх місцевих культурно-освітніх і економічних установ. Зорганізований комітет почав вже підготовчі праці, коли Т-во Охорони Воєнних Могил у Львові оголосило, що воно вже правно затверджене і що можна організувати Філії в краю, для впорядкування воєнних могил і будови на них пам’ятників. В осені 1927 р. відбулися вже перші загальні збори Філії Т-ва ОВМ, на яких вибрано слідуючий виділ: Ю. Каменецький, голова, пані Муринова, заст. голови, дир. М. Ромах, писар, д-р С. Гладкий, скарбник, інж. Р. Грицай, студ. прав. М. Червінський.

Найважливішою справою для Виділу було: зібрати потрібні фонди, подбати про відповідний проєкт, полагодити всі формальні труднощі, звязані з затвердженням проєкту, набути більшу площу, як займали могили на цвинтарі, та перевести ексгумацію

Проєкт пам’ятника виготовив вже в літі 1928 р. інж. Роман Грицай. Кошторис пам’ятника обчислено на приблизну ціну 4000 зл.

Маючи готовий проєкт, треба було побороти формальні труднощі, що були звязані з його затвердженням. В зимі 1928 р. внесла Філія Т-ва ОМ через рогатинське Староство до станиславівського Воєвідства (Дирекція публичних робіт) прохання про затвердження проєкту. В лютім 1929 р. одержала Філія потверджуючу відповідь, а при кінці квітня на прохання Філії референт для Воєнних Могил з Воєвідства перевів ексгумацію. При ексгумації Філія покрила тільки кошти самих ексгумаційних робіт (домовина, ексгумація, перевезення), члени Комісії, в тому і міський лікар Др. Штейн, зрезигнували зі звороту коштів.

Та тяжче пішла справа з магістратом, до якого Філія звернулася з проханням про відпущення площі на цвинтарі на будову пам’ятника. Справу відтягано. Зажадали перше від Філії дозволу з Воєвідства. Дозвіл доручено. Потім, який буде напис на пам’ятнику. Потім, хто лежить похований в могилі. Видно було, що роблять труднощі чисто формальні, бо напис на пам’ятнику затверджує Воєвідство, а хто лежить в могилі, це загально відома річ. Щойно при помочі заходів наших радних, витягнуено справу з магістрацької канцелярії на засідання Громадської Управи, яка однодушно ухвалила відступити потрібну площу на будову пам’ятника. Коли вже була площа, Філія звернулася з

²⁶ Дата публікації.

домаганням до Громадської Управи признати за допомогу на будову пам'ятника у виді будівельних матеріалів. Справа пішла на повне засідання Громадської Ради і по невеличкому спротиві тільки одного радного, Рада однодушно признала дати матеріал на будову вартости 850 зл. – Не знаю, які рішали тут мотиви, що ухвала запала майже однодушно. Пояснюють, що польським і жидівським радним ходило про голоси українських радних в інших справах і тому старалися тим способом зєднати наших радних.

Будова почалася з початком липня і з малою перервою тяглася до падолиста ц. р. На будову пішло 103 м³ будівельного каміння, 6500 цегол, 32 бочки цементу, 15 м³ шутру і 10 м³ піску, не числячи інших матеріалів. Будівельний камінь возилося з Демні, коло Підвисокого, 12 км від Рогатина, а на різьбу на насадку пам'ятника з Чепирносова, коло Перемишлян (20 км від Рогатина). Камінярів спроваджено з Жидачівщини (п. Косович), а різьбарів зі Струсова, коло Теробовлі (брати Конради). Треба з признанням підчеркнути, що одні й другі виконали роботу солідно й акуратно.

Кошторис пам'ятника обчислено на 4000 зл. Коли Філія ТОВМ приступила до будови, мала готівки в касі 1600 зл. Вже початкові праці виявили, що за кошторисну ціну пам'ятника не побудується. Кошторис кошторисом, а за матеріал і за роботи треба заплатити не 4000, а 10000 зл. Та в цій справі Філії ТОВМ прийшли з допомогою не тільки члени Філії, але й всі культурно-освітні і економічні установи та громадянство Рогатина й повіту. Філія видала 20000 цеголок на будову пам'ятника; два рази в 1928 і в 1929 роках перевели за дозволом Староства прилюдні збірки в Рогатині і повіті; всі члени, а має їх Філія звиш 200, підписали осібні деклярації на будову від 3–50 золотих. Культурно-освітні і економічні установи Рогатина деклярували від 20–200 зл.; студенство Рогатина влаштувало на ту ціль двічі вечерниці і дало одну виставу; на ту ціль дохід з оперетки “Запорожець за Дунаєм” Просвітянський Театр в цілости передав Філії; студенство перевело збірку на Кооперативнім Святі ц. р. і всі культурно-освітні установи по Кооперативнім Святі зорганізували Великі Народні Вечерниці, признаючи цілий дохід на будову пам'ятника. З великою поміччю прийшли і доокличні громади, які безплатно звозили каміння на будову. Перше місце в цій роботі треба признати Пуківцям, які під проводом о. Соловія і п. Соломки доставили камінь на фундаменти: ціла валка зложена з 48 фір одного дня проїхала Рогатином на Стрілецьку Могилу. Крім Пукова дали фіри на безплатну звізку каміння такі громади: Рогатин, Бабинці, Вербилівці, Путятинці, Жовчів, Данильче, Чесники і Добринів. І Т-во ОВМ у Львові прийшло з дуже великою поміччю і позичило на догідні сплати 1000 зл. Дуже приємну несподіванку зробив нам також один Рогатинець з Америки, який в найбільше скрутний час будови прислав 25 долярів і то з власної ініціативи.

Особливе признання за поміч при будові пам'ятника належить кооптованим членам Виділу: учителеві М. Пирогові, який цілі ферії займався справами будови пам'ятника, і пані меценасовій Д. Бабюковій, яка не жаліла ніяких трудів, коли ходило про зорганізованя збірок, вечерниць чи інших імпрез, що приносили дохід на будову.

Одно явище є гідне уваги й підчеркнення: будова пам'ятника об'єднала всіх Українців, без огляду на партійні переконання.

Пам'ятник готовий і представляється величаво, так що Рогатинщина може ним гордитись. Посвячення відбудеться на весні 1930 р.

Ю. Каменецький

Літопис Червоної Калини. – Львів. – 1930. – Ч. 1.

№ 254

Заява Української парламентарної репрезентації проти чотирьох законопроектів польського уряду про військову колонізацію українських і білоруських земель

25 лютого 1930 р.

Деклярація Українського Клубу.

Високий Сойме! На денному порядку нинішнього засідання знаходяться аж по 4 проекти законів у користь військової колонізації на українських і білоруських землях.

Перший проект закону торкався жалюгідних фактів військової колонізації з воєнних літ 1920–1922 на господарствах тоді тимчасово покинутих власниками, фактів колонізації переводженої безправно ще заки оречення I. інстанції увійшло в силу.

Слідуючий законопроект поширює важність закону з 17 грудня 1920 р. про військову колонізацію на деякі дальші повіти виленського воєводства.

Третій законопроект у справі зміни закону з 17 грудня 1920 р. бажає утворити для військових колоністів право вигідного відклику від оречень повітового колонізаційного Комітету, коли він згідно з обов'язуючим законом усуває колоніста з дарованого йому господарства за те, що він на ньому навіть не замешкає і зовсім його не управляє.

Нарешті четвертий законопроект має на меті створити новий запас землі для військової колонізації знову виключно на непольських землях. Цілий запас землі передбачений законом з 17 грудня 1920 р. на військову колонізацію вже зужито на цю ціль.

Високий Сойме! Польський нарід, на якого землях ще так недавно перепроваджувано колонізацію, добре знає, що значить кожна чужа колонізація і які пристрасти вона розбуджує серед місцевого населення та цілої нації доведеної державою до ролі внутрішньої колонії. З усіх колонізацій найбільше перечить духові сучасної європейської цивілізації військова колонізація. Культуру співжиття народів завертає вона брутально до часів Сулли. Польща пішла цим шляхом у літах воєнного оп'яніння. Ще більше відсталим і болючим фактом є поставлення проектів на створення нового запасу землі для військової колонізації на денному порядку сойму в 10 літ по війні. Українське селянство, передовсім у Східній Галичині, завмирає задля

надмірного малоземелля і перелюднення. Може бути, що на українській Волині і на українському Поліссі ще можна би найти для нього хоч деякі кращі варстати праці. Тимчасом, саме на тих наших землях ведеться польську військову і невійськову колонізацію. Така політика створює атмосферу, в якій дихати годі.

Новий соймовий регулямін не дозволяє нам поставити внесення на відкинення усіх вищеназваних законопроектів без дальшого розгляду у комісіях. Український Клуб буде їх там поборювати. Однак вже нині заявляємо, що коли з такими законопроектами виступає правительство, то не хто инший, тільки воно само кидає палаючий смолоскип на розпуку малоземельного українського селянства. За те робимо правительство відповідальним перед нинішнім часом і перед історією.

Діло. – 1930. – 28 лютого.

№№ 255–256

Матеріали засідання ЦК УНДО, на якому розглядалися проблеми військової колонізації українських земель, ліквідації православних церков на Волині та колективізації на радянській Україні

8 березня 1930 р.

№ 255

Засідання ЦК УНДО

В суботу, 8 березня ц. р. відбулося вечором засідання Центрального Комітету Українського Національного Демократичного Обеднання. На порядку нарад були такі справи: 1) Звіт з діяльності Української Парляментарної Репрезентації; 2) Вибори на Волині; 3) Біжучі справи.

Засідання відкрив голова партії д-р Дм. Левицький. Звіт з діяльності Укр. Парляментарної Репрезентації виголосив пос. Волод. Целевич. Він також обговорив наше політичне положення під теперішню хвилю. По рефераті відбулась обширна дискусія, яка закінчилась однодушним прийняттям внеску д-ра Ст. Витвицького, що одобрює всю політичну діяльність і тактику Української Парляментарної Репрезентації та висловлює їй повне довіря.

Справу уневажнення виборів у луцькій окрузі до сойму і в цілому волинському воєводстві до сенату реферував голова УНДО пос. д-р Дм. Левицький. По рефераті відбулась коротенька дискусія, вислідом якої було однодушне прийняття постанови про активну участь партії у виборах до сойму в 57 луцькій виборчій окрузі та до сенату в волинському воєводстві під національними гаслами обеднання і під прапором боротьби за виборчі успіхи листи ч. 18. Рівночасно рішено робити заходи в тому напрямі, щоби не допускати до боротьби між українськими національними листами.

З черги обговорено багато технічних справ, звязаних з виборами і передвиборчою акцією.

Накінець прийнято цілий ряд резолюцій ще до першого реферату посла В. Целевича, а саме: 1) про політичне положення в Польщі; 2) в справі нової

кольонізації; 3) в справі православної церкви у Польщі; 4) в справі колективізації на Радянській Україні і в справі переслідування релігії на Україні та в цілому Рад. Союзі.

Діло. – 1930. – 12 березня.

№ 256

Резолюції ЦК УНДО

1) Центральний Комітет вислухавши звіту Української Парляментарної Репрезентації з її діяльності за час останньої сесії посольських законодавчих установ, приймає політичну лінію і тактику Укр. Парл. Репрезентації.

2) Центральний Комітет протестує проти нових 4-ох урядових законопроектів про військову кольонізацію на українських і білоруських землях, які є тепер на порядку нарад сойму, а які передбачають нові запаси землі під військову кольонізацію у той час, коли українське селянство загибає від малоземелля. Також рішучо Ц.К. протестує проти наміреної урядом продажі кольоністам української церковної землі на Холмщині і Підляшшу.

3) Ц.К. протестує проти намагання польських партій у соймі обмежити права повітової і громадської самоуправи на українських землях. Зокрема протестує проти законопроектів про виборчу ординацію доповітових рад та сільських і міських громад в Галичині, які мають штучно і несправедливо запевнити в самоуправі польську більшість, та проти постанови законопроекту, що радні сільських і міських рад мусять знати в слові і письмі польську мову. Це в нечуваний спосіб нехтує права української мови і суперечить постановам міжнародних договорів, а в практиці дає адміністрації широкі можливості до надужити.

4) Ц.К. стверджує, що по відкиненні усіх річевих внесків Українського Клубу часто голосами всіх польських груп у соймі тоді, коли бюджет випробувано до величезної суми трьох мільярдів золотих.

5) Ц.К. протестує проти дальшого штучного підтримування польською владою хаосу і безладдя у справах православної церкви в Польщі. Ц.К. вважає недопустимим вмішування міністра віросповідань, як світського адміністраційного чинника, до таких суто внутрішніх церковно-православних справ, як справа собору православної церкви. Стоючи на програмовому становищі Укр. Нац. Дем. Об'єднання – “значіння церкви в житті народу” – Ц.К. рішуче заявляється проти зазіхання на стан посідання однаково грек. кат., що й православної церкви в Польщі з якої б це не було сторони і тому одобрює тактику Українського Клубу, який виступив проти цього роду засобів підривання екзистенції та обезправнювання православної церкви, як т. зв. ревіндикаційні процеси. Ц.К. доручає президії і надалі піклуватися якнайширше цими справами і вірить, що український православний нарід Волині, Холмщини, Полісся та Підляша вийде побідно з боротьби за свою віру і церкву, яку веде на два фронти – проти польської влади і клеру та московського русифікаторського духовенства.

6) Ц.К. з обуренням стверджує, що Москва повела новий страшний наступ на саму підставу існування українського народу. Цим разом у формі колективізації, руйнуючи всю працю й здобутки та касуючи земельну власність, що була все головною підвалиною буття, культури і політичного розвитку української нації. Ц.К. протестує проти насильного перетворювання відвічних самостійних індивідуальних господарств у т. зв. колективи і проти переміни українських сіл у касарнені поселення, чим Москва намагається знищити українську націю як історичну та політичну індивідуальність. Ц.К. Укр. Нац. Дем. Об'єднання глибоко співчуває всьому селянству Наддніпрянської України та вірить, що більшовицький експеримент колективізації закінчиться поразкою для комуністів і принесе перемогу селянству.

7) Відчуваючи глибоко весь трагізм положення вірних української автокефальної церкви як і всіх інших церков на Україні та в цілому Радянському Союзі у зв'язку з московсько-більшовицькими переслідуваннями віри, церкви, духовенства і вірних, Ц.К. якнайенергійніше протестує проти московсько-більшовицького релігійного терору, висловлює щире співчуття всім його жертвам та апелює до всього культурного світу, щоби він став в обороні потоптаних більшовиками найелементарніших прав кожної людини, а саме: прав на свободу її совісті і віри та вільного вияву релігійних почувань у питомих для кожної релігії формах.

Biblioteka Narodowa. – Warszawa, № 70047, арк. 50-53.

№ 257

Місячний інформаційний звіт у часописі “Сурма” про антиурядові виступи членів УВО і ОУН та репресії польських властей

Травень 1930 р.

Хроніка

Напади й саботажі. В Романові, біля Бібрки, невідомі особи підпалили стирти збіжжа власности Потоцького. Поляки добачують у тому акт саботажу.

– 17.V. хтось укинув ручну гранату до салі польського “Сокола” в Бориславі в часі, коли там відбувався концерт із нагоди 11-ї річниці опановання міста поляками; хоч граната не вибухла, все ж спричинила велику паніку між публікою, яка зі страхом втікала зі салі.

– 18.VII. у Вислобоках, біля Львова, в маєтку б. польського міністра війни ген. Мальчевського вибухла пожежа, що спричинила значну шкоду; сконстатовано, що об'єкти підпалено з кількох боків. На місці пожежі найдено українські летючки з окликами – “За Сян ляхи”! та погрозами нових актів терору. Польська преса твердить, що це діло УВО.

– 22.VII. в Синевідську Вижнім, пов. Сколе, підпалено бараки польської фірми “Тодуля”, що спровадила робітників-мазурів. Поліція твердить, що це діло УВО.

Ревізії та арешти. У Перемишлі заарештовано в травні гімн. уч. В. Ориша, К. Рудавського й С. Козика – як подає польська преса – у звязку з “відкриттям арсеналу вибухових матеріалів”.

– 8.V. заарештовано в Майкові, на Рівенщині (Волинь), 23 молодих селян під закидом приналежносте до УВО. При ревізії найдено кілька прим. “Сурми”. Арешти стоять у звязку з постріленням Д. Осадчука в листопаді 1929 р. – 9 заарештованих випущено по тижні на волю.

– Часті пожежі, що траплялися в польських кольоніях у Рудниках, Заставчу, Маркові та Бокові Підгаєцького повіту дали привід до арештів у дооколичних селах. І так у Заставчу заарештовано Осипа та Волод. Пришляків, причому ревізії переведено у трьох інших селян; у Середнім заарештовано Бойчука, І. Кифора та С. Душника. В Новосі переведено труси в О. Бзової та В. Мороза, а в Марковій у Сараби.

– 18.V. переведено ревізії в Раві Руській у К. Процика, С. Сеника, М. Чіха, С. Котовської, К. Гуляківної, В. Кухара, С. Галаня, Р. Шостака й Л. Жовтого в пошукуванні за “Сурмою”.

– 23.V. переведено ревізії в Академічному Домі у Львові та заарештовано студ. О. Дюшку та О. Мащака.

– 22.V. заарештовано на вічу в Дублянах Дубенського повіту на Волині Маринюка під закидом бунтовання селян проти влади.

– 23.V. в Тустановичах переведено ревізії (у звязку з киненням бомби до польського “Сокола”) в читальні “Просвіти”, кооперативі “Злука”, “Соколі”, “Пласті” та у др. М. Терлецького, П. Бойрака, П. Веприка, І. Гаврилова, М. Добрянського, Хархана, І. Зарицького; крім того заарештовано, по переведенні ревізій, П. Драгана, Г. Муплу, В. Маціва, Я. Волошина, Я. Ількова та С. Бабяка, однак по переслуханні випущено їх на волю. Задержано М. Сеніва та М. Гнатова.

– В Книгиничах Рогатинського пов. відбулося кооперативне свято при участі 6.000 людей, під час якого прийшло до сутички з поліцією; заарештовано 5 людей.

– 26.V. в Гошеві, пов. Долина, заарештовано селянина М. Шияна під закидом приналежності до УВО та кольпортажі “Сурми”. По двох днях випущено його на волю.

– З початком червня заарештовано в Рогатині Л. Прокоповича та студ. Осадчука. Закидають їм приналежність до УВО.

– 12.VI. біля Бенева заарештовано 6 пластунів, що вибралися на прогульку; за виїмком Е. Плашовецького, інших випущено на волю.

– У Львові заарештовано Ю. Дудка під закидом приналежності до УВО; по кількох тижнях випущено його на волю.

– Заарештованих у звязку з плянованим замахом на большевицький конзулят у Львові ремесників Малиновського, Ткача і Пелеха випущено на волю.

Судові розправи. 21–22 травня відбулася у Львові перед судом присяглих розправа проти І. Пасіки, обвинуваченого в убивстві польського

запроданця С. Твердохліба. Пасіку засуджено на 10 літ тюрми, даруючи йому на підставі амністії з 3.V.1928 р. одну третину кари.

– 18.VI. відбулася у Львові перед судом присяглих розправа проти В. Шабана, обвинуваченого в приналежності до УВО. Шабана засуджено на 4 роки в'язниці.

– В днях 26.V. – 28.VI. відбулася у Львові перед судом присяглих розправа проти 17 українців, обвинувачених за участь у замаху на “Таргі Всьогодні”. Засуджено: Р. Біду на кару смерті, Т. Крушельницького на три роки тюрми, М. Терещука на 4 роки, І. Вацика на 4 р., О. Наорлевича на 4 р., В. Махницького на 4 р., О. Кирилюка на 3 р. та Р. Качмарського на 2 роки тюрми. Інших, а то В. Попадюка, С. Сушкевичівну, М. Колодзінського, Л. Гошовського, В. Лемішку, С. Огородника, Ю. Онишкевича, Я. Кульчицького і Я. Клішівну випущено на волю.

Сурма. – 1930. – Травень. – Ч. 5 (32).

№ 258

Газета “Діло” про лист голови УПР Дмитра Левицького до генерального секретаря Ліги Націй

28 серпня 1930 р.

Ліга Націй і українці.

Голова Української Парляментарної Репрезентації посол д-р Дмитро Левицький звернувся до Секретаря Ліги Націй п. Дрюмонда з довгим особистим листом, в якому протестує проти недбалої і зневажливої поведінки органів Ліги Націй із жалобами української національної меншини в Польщі, звертаючи увагу на відповідальність, яку несе Ліга Націй за розвиток подій, зв'язаних із справами, порушеними в отих жалобах, і просить щоби секретар Ліги Націй ще раз уважливо переглянув покvapно відкинені в останніх часах українські заяви, зокрема в справі самоврядування, застереженої в міжн. актах краєвої самоуправи та шкільництва.

Крім того президія Української Парляментарної Репрезентації внесла до Ліги Націй нову жалобу в справах Православної Церкви в Польщі.

Діло. – 1930. – 28 серпня.

№ 259

Повідомлення газети “Сила” про підпали панських маєтків у селах Західної України

31 серпня 1930 р.

Горять фільварки

Львів протягом одної ночі відтятий від світа. Польські буржуазні газети переповнені повідомленнями про щораз нові підпали панських скирт і фільварків по наших селах. За останні кілька днів були пожежі панських скирт у Старім Селі і в Стрільках (повіт Бібрка), в Павелчу (повіт Станіславів), Гвіздці Старім (коло Коломиї), в Городенці і ще кількох місцевостях. Поліція шукає справників цих підпалів, але дотепер не вдалося їх знайти.

Вночі з 17 на 18 ц. м. якась невідома рука поперетинала телеграфічні й телефонні проводи на лініях: Львів – Борислав, Львів – Стрий, Львів – Перемишль. Наслідком того Львів був протягом цілої ночі аж до 10 години другого дня відтятий від світу.

Сила. – 1930. – 31 серпня.

№ 260

Місячний огляд часопису “Сурма” експропріаційних і саботажних виступів членів ОУН та репресій польських властей проти них

Серпень 1930 р.

Хроніка

Експропріації, саботажі, напади. Дня 30. VII. б. р. в полудне біля **Бібрки** напали члени УВО на поштовий амбулянс, що віз біля 50 000 злп. Поліцай Молевського, що ескортував віз, вбито. По розбитті скринок, справники забрали гроші й втікли до поблизьких лісів. В часі погоні, що невдовзі зачалася завдяки тому, що поліцію залярмував візник, якого життя виконавці пощадили, поліція надібала в хлібовицькому лісі одного із справників, студ. прав **Г. Пісецького**, родом з **Корнева**, пов. Городенка. Вивязалася обопільна стрілянина, в часі якої ранено Пісецького двома кулями; не можучи далі втікати та не бажаючи попасти в руки ляхських посіпак, Пісецький револьверовим стрілом відібрав собі життя. Хоч залярмовано всі доколичні поліційні постерунки й прийшла поміч зі Львова враз із поліційним псом, хоч погоня тривала кілька днів та переведжено масові арешти по цілім краю, та ні справників, ні грошей поліція не дістала в свої руки.

– У **Сновичах**, пов. Золочів, прийшло 20. VII. б. р. до бійки між українцями а москвофілями, в часі якої не обійшлося без стрілянини; в бійку вмішалася поліція, що пробила багнетом М. Гайдара. На другий день переведено численні арештовання.

– 3. VIII. прийшло до бійки в Прошовій між українцями а членами польського “Стшельца”, причому українці тяжко потурбували ляхів. Заарештовано 10 селян.

– 3. VIII. прийшло рівно ж до стрілянини між українцями а москвофілями в Куликові.

– В липні незнані справники перетяли на границі Коломийського та Косівського повітів, на шосі до Пістиня, телеграфічні дроти. Польська преса подає, що це діло “українських саботажистів”.

– 16. VIII. б. р. поперетинано телефонічні і телеграфічні дроти навколо Львова, який залишився від 11 год. вночі до год. 10 рано відрізаний від світа. Польська й чужинна преса твердить, що це діло УВО, “яка робить вправи в саботажах із своїми членами”.

– 19. VIII. б. р. вибух з невідомої причини вогонь в каблевім відділі міської електривні у Львові, причому згоріла частина магазину; шкода виносить 60 000 злп.

– 22. VII. вибухла пожежа на фільварку С. Пельда в **Макареві**; шкода виносить 20 000 злп.; поляки твердять, що це підпал членів УВО – 27. VII. в Гайворонці підпалено забудовання поляка Вахирича; польська преса твердить, що це пімста українців за живу патріотичну діяльність Вахирича. – 5. VIII. підпалено фільварки оо. Францішканів в **Чижикові** та ген. Розвадовського в **Миклашеві**, пов. Львів. – 8.VIII. підпалено збіжжа на фільварку Зофіївка біля **Струсєва**, пов. Терєбовля, власности б. львівського воєводи Борковського. – Того ж дня підпалено фільварок З. Тичковської в **Шилах**, біля **Збаража**. Після польських голосів, це акти саботажу. – 13.VIII. в **Бишові**, пов. Сокаль, підпалено магазин збіжжа Ю. Тарновського. – В другій половині серпня згоріли – як подає польська преса – наслідком саботажів стирти збіжжа в **Стрїлках**, під Бібркою, далі в **Воловім**, в маєтку Цєнцяли, в **Старім Гвоздці**, пов. Коломия в маєтку бар. Гороха, та в **Городенці** власности Любомірського. – 23. VIII. згоріли стирти збіжжа в с. **Данильцях**, пов. Рогатин, у маєтку Бєсядецького.

Ревізії та арешти. Є загально знане, що по кожнім виступі УВО ляцька поліція переводить арешти направо і наліво, по-перше тому, що сподівається, що між заарештованими натрапить на дійсних справників, а по-друге, щоби показати польській суспільности, що вона щось робить. Це має місце й тепер. Численні виступи УВО, що мали місце в останньому часі, потягнули за собою численні арешти в цілім краю. Реєструємо останні арешти та додаємо, що багато з заарештованих вже знаходиться на волі. – 30.VI. б. р. в с. **Дзвиняч**, пов. Заліщики, переведено трус в помешканні о. Ганкевича та заарештовано його сина Миколу та учит. Сохацького; крім того переведено трус у свідоміщих селян та заарештовано сел. **Думного**. – 9.VII. в **Стрїлкові**, пов. Стрий, був трус у **І. Ковальчука, М. Романчука, Д. Столярського й І. Цапа**; заарештовано **Ковальського**. – 11.VII. у с. **Поляниця**, біля **Болехова**, заарештовано **В. Будова, В. Шмегу, В. Дякова, М. Шмегу-Лєсюка, М. Дубова і С. Піжика**. – В **Гошові** заарештовано **М. Шияна**. – В **Долині** заарештовано **Ю. Антоновича**, учит. **Вірстюка, В. Медведя та М. Шумського** під закидом приналежности до УВО. – 17.VII. в **Підлісках Малих**, пов. Львів, був трус у **М. Дєдика, В. Пришляковича, В. Макогона та В. Максимовича**. – В половині липня в **Дрогобичі** заарештовано **М. Андрушкова**, якому закидають приналежність до УВО. – 14.VII. в **Сколім** по трусі заарештовано **І. Бутковського та А. Медведя**. – 17.VII. у звязку з пожежею фільварку у **Вислобоках** переведено трус у **С. Дєдика у Вислобоках, у М. Сениці, В. Кремінецького та В. Цигана в Запитові**, причому двох останніх заарештовано, дальше в **Ременові та Підлісках Малих** у свідоміщих селян, при чому заарештовано **М. Карамаха, М. Чайківського і Куземського**; закидують

їм приналежність до УВО. – 23.VII. переведено в **Підгайцях** труси у пластунів **Федеркевича, Пенкальського й Пеніського**. – 26.VII. в **Тернополі** був трус у **А. Жуковського, Я. Романівної та Г. Романівна**. – 27.VII. заарештовано **В. Вільшинського, В. Бичковича, Б. Увасикова і В. Бориса**. – 28.VII. в **Звенигороді** переведено ревізію у батька засудженого на 7 років вязниці за напад на пошту у Львові **В. Мироша**; крім того, у селян **П. Шкварка, К. Жуковського, І. Шкварка** та др. – 30.VII. заарештовано в домі батька погибшого члена УВО **Г. Пісецького** в **Корневі**, пов. Городенка, його брата та **Д. Кузика і М. Степаняка**. – 29.VII. в Коломиї заарештовано **К. Сельського і М. Кузьму**, коли вони розліплювали на мурах “Сурму”; крім них переведено численні ревізії та арештовано три особи. – 31.VII. на станції в **Перемишлі** арештовано інж. **А. Милянча**, при якому найдено “Сурму” та “Розбудову Нації”. – В **Букшовичах**, пов. Перемишль, заарештовано **М. Павлика**, братів **Захатинських, В. Колодія** та ремісника **Дудка**, у якого найдено “Сурму”. – В **Стрию** заарештовано **І. Бутковського** під замітом головної зради; як подає польська преса, він переховував в лісі гранати, запальники та крісові кулі, що мали бути власністю УВО. – З початком серпня арештовано в **Рогатині** **Б. Прокопова та Р. Пелеха**. – 1.VIII. в **Теребовлі** був трус у **В. Пасіки**. – У **Звенигороді**, пов. **Бібрка**, заарештовано **І. Порайка та Г. Балана** під замітом участі в саботажах. – 4.VIII в **Ходорові** були ревізії у **Пеленських, Василика, Гаврилюка, Лукашевського** та ин. Арештовано **Яворського**. – У Львові арештовано **І. Теслю** в духовнім семінарі. – У **Свіржі**, біля **Бібрки**, заарештовано **В. Брилинського**. – При переході чеської границі заарештовала чеська поліція 2 українців, що подають свої назвиска, як **Лугові**: чехи подають, що це, правдоподібно, одні з учасників нападу на поштовий амбулянс під **Бібркою**, що однак минається з правдою. – Рівно ж на чеській границі заарештовано **Я. Рудакевича**, при якому найдено револьвер. – 6.VIII. в **Нестребі**, пов. **Збараж**, заарештовано **В. Борща**. – Того ж дня в **Бродах** заарештовано **З. Тернавського** під замітом приналежності до УВО. – В **Новім Селі**, біля **Збаража**, заарештовано під тим самим замітом **І. Малюцу**. В перших днях серпня мали місце в **Борщеві** масові ревізії; арештовано **Гайовського, В. Крицуна та М. Никифорчука**. – 8.VIII. в **Бібрці** заарештовано **Я. Коцюмба і Е. Лукаевича**. – Трус був у **Найгольника** в **Лопушні** та у **Паука** в **Вільхівці**. Того ж дня у **Винниках**, під **Львовом**, заарештовано **Я. Кульчицького, Р. Лисого, В. Гарапа, Я. Домазаря**. – У звязку з підпалом фільварків в **Чижиках** та **Миклашеві** заарештовано в **Чижикові** **В. Романова, М. Ратушинського та М. Корженця** із **Закомаря**, пов. **Золочів**. – В **Тернопільській** тюрмі сидять заарештовані: **О. Галиш й Б. Гошовський** із **Золочева, Залуський** із **Збаража, Т. Дзюбинський** з **Панасівки**, біля **Залозець, Яцишин** з **Гаїв Вел.**, біля **Тернополя, Антін і Ярослав Романюки, С. Чубатий, М. Рушак, А. Луговий** з **Тернополя, В. Бринявський** із **Львова і Р. Осінчук** з **Гниличок**, пов. **Збараж**; всім їм закидають приналежність до УВО. – 12.VII. в **Перемишлянах** заарештовано **Р. Фостяка і Бучацького**. – В **Бишові**, пов. **Сокаль**, заарештовано **В. Савчука, Мандюка, Пуру і Сафіяна**. – В **Городенці** переведено труси у **Корн. і Яр. Паничевських, Р. Олейника,**

С. Семенюка, Як. і Вол. Сілецьких, В. Бандурака, С. Перейми, Л. Дорожинського, Р. Сербинського, І. Ступара, М. Годинського, Я. Хамова і М. Угриня; заарештовано І. Березовського та Т. Юзькова з Поточиськ.

Суди. 23–24.VII. б. р. та 2.VII. перед окружним судом у Золочеві відбулася розправа проти 10 українців за опір поліції та злочин публичного насилля. Це вони мали допуститися супроти польської поліції, яка арештувала їх в часі посвячення хреста на козацькій могилі під Зборовом, за оклик “ганьба лотрам!”, зверненням на адресу ляхів, що попереднього дня зрізали хрест на тій могилі. Засуджено **І. Стельмаха, О. Полевого, Е. Стойкевича, Б. Крохмалюха і Н. Качоровського** на карі від 10–30 днів арешту.

Уступлення. У звязку із скріпленням діяльності УВО уступив воєвода львівський Голуховський; польські часописи пишуть, що “причина лежить в українському рухові, якого п. Голуховський не вмів опанувати”. Крім нього уступив також другий стовп польської влади – львівський староста (директор поліції) А. Кльоц. Як бачимо від ряду літ по кожнім більшим виступі УВО польські центральні влади наганяють своїх місцевих експонентів та присилають більш “спренжистих”, які у свою чергу показуються нездарними в “опануванні українського руху”.

Ляцькі варвари. В Романівці, пов. Тереховля, громадяне висипали могилу для вшановання пам'яті полеглих на війні українців; постерунок ляцької поліції розкопав ту могилу.

– В с. Магдалівка, пов. Скалат, селяне впорядкували та прикрасили могилу хор. української армії І. Білецького. 8.VI. мало відбутися посвячення хреста на могилі. 7.VI. поліція розгребала могилу, а хрест забрала на постерунок. Крім того, скалатське староство покарало **П. Стадника, Вол. і Мирослава Голоядів** арештом на 7 днів за прикрашування могил.

– В с. Завалові за поправлення та прикрашення могили стрільця УГА **М. Думника** заарештовано **С. Душника, І. Скальського, С. Моравського, Р. Дідору і С. Банаха**, а крім того 10 хлопців староство покарало грошовою гривнею; накінець поліція при асисті ляцького ксьондза Маршала розкинула могилу та поставила варту, щоб ніхто до могили не мав приступу.

– В с. Сольце біля Підгайців за поправленням могили стрільця УГА Г. Барана заарештовано Г. Джулинського, В. Цибульського, М. Сурмея, Ів. та Олексу Баранів, а 4 хлопців покарано грошовою гривнею. Староство в Підгайцях казало громаді збудувати могилу, а коли та відмовила це зробити, покарало 5 українських радних грошовою гривнею. Біля могили поставили ляхи вахту, щоб ніхто не мав до неї приступу.

Сурма. – 1930. – Серпень. – Ч. 8 (35).

№ 261

Промова члена ЦК УНДО, головного редактора газети “Діло” Василя Мудрого на VI Конгресі національних меншин у Женеві

5 вересня 1930 р.²⁷

Ми, українці з анектованих Польщею українських земель не можемо пристати на пропозицію п. Бріяна в їх теперішньому змісті, а це з оцих причин:

Пропозиція Бріяна побудована на ідеї об'єднання існуючих тепер в Європі держав у теперішніх їх кордонах. Мало цього! Федеративний статут мав би по пропозиції п. Бріяна нетрифікувати теперішні державні кордони, значить, мав би ще закріпити всі ті державні твори, видані на світ сумної слави мировими договорами.

До такої політ. думки ми, українці, ніколи і під ніякою умовою пристати не можемо. Проти волі звиш 6 мільонів автохтонної української людности прилучено величезні українські області до так званих побідних держав. В самій Польщі вони творять добру четвертину цілого державного населення.

Наш нарід якнайповажніше протестував проти цього насильства над правом національного самоозначення, і ми вірно й твердо далі стоїмо за цим протестом. Ми не хочемо і не можемо погодитися на таке федеративне пропозиція, яке ґрунтується на статус кво існуючих кордонів.

Із сказаного виводиться ясно наше скептичне й відмовне становище до Бріянівського протесту. Ми вважаємо його за безцільний, а навіть за шкідливий.

Якби колись мало прийти до європейської федерації, то вона могла б побудуватися єдино тільки на засаді права національного самоозначення.

Діло. – 1930. – 10 вересня.

№ 262

Постанова ЦК УНДО в справі виборів до польського сейму і сенату

5 вересня 1930 р.²⁸

1) Центральний Комітет одобрює постанову Екзекутиви партії з дня 30 серпня ц. р. взяти участь у розписаних виборах до сейму і сенату.

2) Центральний Комітет уважає розписані вибори боротьбою за національний характер земель. Вибрана в цих виборах парламентарна репрезентація має бути виразником волі українського народу і його теперішніх змагань. Тому Ц.К. взиває все українське громадянство до якнайактивнішої участі у виборах.

3) Виходячи з цього засадничого становища Центральний Комітет одобрює постанову Екзекутиви з дня 30 серпня ц. р. у справі Єдиного

²⁷ Дата події.

²⁸ Дата події.

українського виборчого блоку партій, що стоять на національному і демократичному ґрунті і уповажнює Президію до переведення цієї справи.

4) Ведення цілої виборчої акції так у Галичині як і на північно-західних землях має бути зцентралізоване у Народній Канцелярії у Львові.

5) Центральний Комітет доручає Президії переведення всенародної збірки в краю і серед американських українців на виборчий фонд та оподаткування членів партії відповідними сумами.

Діло. – 1930. – 7 вересня.

№ 263

Стаття в часописі “Розбудова нації” присвячена аналізу дій польської влади, військ та репресивних органів у Галичині у ході “пацифікації”

Серпень–вересень 1930 р.²⁹

“Пацифікація” Східньої Галичини.

Уряд Пілсудского рішився за одним замахом ліквідувати українське питання в Польщі способом, практикованим колись турками супроти вірмен або царсько-російськими чорносотенцями супроти жидів. Він вислав на українські терени **карні експедиції поліційних відділів і кавалерії, які чинили страшні спустошення на землях Східньої Галичини; нищили культурні й господарські надбання українського народу і люто катували мирне українське населення.**

Цей ганебний дикий погром українського народу польський уряд назвав “пацифікацією” Східньої Галичини. Ота дика “пацифікація” зачалася в половині вересня і з кожним днем прибирала щораз жахливіших форм. Ті події викликають обурення й огиду в кожній культурної людини. Коротко справа виглядає так: 21 вересня вирушив відділ поліції, стягнений із корінної Польщі та з учнів поліційної школи в Мостах, числом 2000 на “усмирення” українського населення в повітах: Збараж, Бережани, Тернопіль, Підгайці, Рогатин, Бібрка, Львів, Яворів, Сокаль, Рудка, Самбір і т. д. Рівночасно залили українські села скадрони польської кавалерії з 6-го корпусу. І почалося криваве жниво...

Вибрано насамперед ті повіти, села та міста, де українське населення національно найсвідоміше і де найкраще розвинена культурна й господарська діяльність. Туди впадали відділи поліції або кавалерії і плюндрували всі культурні та економічні надбання українського населення.

В кожнім місті та селі, куди загостила карна експедиція (тих сіл сотки) переводилося пацифікацію за такою програмою: відділ з 80 до 150 поліцаїв чи уланів оточував нагло село, щоби ніхто з мешканців не втік, опісля командант відділу ділив своїх людей на окремі загони, що мали виконати призначені завдання. Громадському урядові давалося наказ протягом 2–3 годин скласти контрибуцію, а це від 5 до 200 і більше сотнарів вівса або іншого зерна, кілька

²⁹ Дата подій.

штук свиней, худоби, кілька десятків фір паші й соломи, та, крім того, для кожного жовніра чи поліцайя приготувати обскубану курку чи гуску. В деяких місцевостях вимагали ще кілька бочок пива чи інших напоїв. Коли у призначений речинець село не встигне виконати того “замовлення”, то за кару контрибуція зростає вдвічі, а війта та громадських радних так побють, що вони й рушитися не можуть. По деяких селах накладали, крім того, також і грошеві кари. Найгостріші контрибуції, звичайно, накладало військо; поліція здебільшого обмежувалася пивом, горівкою, забранням свиней, курей, гусей – словом всього того, що дасться спожити.

А тим часом окремих карний загін ловив усіх тих людей, яких імена подала місцева поліція або місцеві поляки. Тих людей заганяли до громадського уряду або до якогось більшого приміщення і там виконували над ними страшну езекуцію – жахливі середньовічні тортури. Це діялося, звичайно, під безпосереднім доглядом командантів відділів.

В число тих нещасних жертв попадали місцеві інтелігенти і найсвідоміші селяне, без огляду на вік і пол, що попри господарство чи інше заняття проводять також і культурно-освітню або економічну громадську діяльність, члени управ і надзірних рад кооперативів, читалень, диригенти хорів, оркестр і т. д., словом – найкультурніша частина села була об'єктом нелюдських знущань.

Езекуція відбувалася так: викликають вибрані жертви по черзі, здирають убрання й білля, кладуть на лавку або на підлогу, вкладають в уста мокру шмату, двоє людей сідає на голову, двоє на ноги, командант визначає кількість буків – звичайно 25–50, а то і сто й більше. Коли нещасна жертва зімліє, то відливають водою й катують далі. Крім чисто фізичних мук, видумували оті модерні кати ще й моральні муки. Наприклад, за кожним десятком нагаїв приказують жертві кричати: “Нех жеє маршалек Пілсудскі” або співати “Єще Польска не згінула”, то знову кажуть катованій людині цілувати “польську” землю і лаяти Україну. Не щадили навіть старців, напр., 57-літнього Матвія Мітрінгу – продавця кооперативи в с. Петрикові, пов. Тернопіль, побито в страшний спосіб, змушувано танцювати та співати соромицькі пісні, й коли він того не хотів, то кольбами його так скатовано, що він впав без притомности і тепер бореться зі смертю. Шестидесятилітній Іван Панчишин, справник кооперативи в Наконечнім-Яворові, дістав 200 нагаїв. Побито страшенно 85-літнього Щєбиволока в Денисові, пов. Тернопіль, та ин.

Взагалі вимір кари залежить од дотеперішньої громадської активності жертви. Коли хто займав рівночасно кілька громадських становищ, то бють його за кожне становище зокрема. Напр., війт Гриць Береза в селі Гущанці, пов. Збараж, був виділовим споживчої кооперативи, молочарні, читальні “Просвіти”; отож бито його за Україну, кооперативу, “Просвіту”, молочарню і за сина, що втік перед побоями; за кожен оту “провину” по 25 нагаїв.

На катуванні людей “праця” експедиції не кінчиться. Інші уланські загони чи відділи поліцаїв ідуть рівночасно по хатах насамперед тих власників українців, яких взято на “індекси”, і під претекстом пошукування зброї розшивають стріхи, розбивають вікна, образи, особливо образи українських діячів, поряють кожухи, подушки, висипають піря, бють горшки, посуд,

висипають муку та мішають її зі сміттям, пірям, болотом. Розбирають стіжки зі збіжжям і розкидають по цілому подвір'ю. А то й страшними побоями змушують самих власників тяжко запрацьованого майна розбирати свої хати, розкидати збіжжя, рубати й зривати підлоги й т. д. Притому б'ють навіть жінок і дітей; у селі Швейкові, повіт Підгайці, побито жінку Василя Дутки, яка лежала в полозі.

Найважливіше завдання має та частина експедиції, що йде робити "ревізії" по культурно-освітніх і економічних установах. У кооперативах найперше забирають задармо товар, який їм подобається, або деколи платять для форми по кілька сотиків за товар, що коштує десятки золотих, а відтак складають на купу весь крам і поливають його нафтою. Так, напр., у селі Купчинцях, пов. Тернопіль, скадрона 9 полку уланів із Теробовлі нищила кооперативу "Надія" тим способом, що весь товар мануфактурний, галянтерійний і споживчий скинуто на землю, полито нафтою, оливою й медом та все потоптано ногами. Тій одній кооперативі зроблено шкоди понад 100 тисяч золотих. Там же знищено дощенту велику модерну масарню й молочарню.

Цілковитому знищенню підпадають насамперед товари, продуквані в українських підприємствах, мило – Центросоюзу, паперці – "Калина", цукорки – "Нова Фортуна" й т. д. При тому обов'язково карна експедиція побоями змушує урядовців кооперативи палити або дерти всі касові книги. Опісля під претекстом пошуку зброї експедиція демолує всю обстанову кооперативи, розбиває вікна, рубає підлоги, двері, вивіски. Залежно від "настрою" урядових погромників, знищенню підпадає навіть і будинок, де міститься кооператива чи читальня "Просвіти"; тоді розкидають стріху будинку і валять стіни. По тій "роботі" приговорюють до скатованих людей: "Пропала ваша Україна!". Така сама доля зустрічає кожну читальню "Просвіти", причому насамперед нищать до ґрунту бібліотеки.

У той спосіб знищено дощенту тисячі українських кооперативів, читалень "Просвіти" з бібліотеками, театральним приладдям, музичними інструментами, словом – усю обстановку, не виключаючи самих будинків. Цю руїницьку роботу переводилося не тільки по селах, але також і по містах. Всюди, де тільки був український пам'ятник, експедиція нищила його. Вандальська рука карних експедицій зачепила також Союз кооперативів і філії "Просвіти" по містах. Так, напр., зруйновано дощенту повітовий союз кооперативів із усіма товарами, книговодством і урядженням і філію "Просвіти" з бібліотекою в Бережанах; подільський Союз кооперативів, філію "Просвіти" з прекрасною бібліотекою і друкарню в Тернополі; складницю повітового Союзу кооперативів у Козовій та ін.

На допомогу карним поліційним і військовим експедиціям приходила "невідома" рука, що підкладала під охороною польської поліції бомби під українські установи й висаджувала їх у повітря. Так ось висаджено в повітря українську приватну народну школу Т-ва "Рідна Школа" на Личакові у Львові, читальні "Просвіти" в Монаєві й у Данилівцях, пов. Зборів, читальню "Просвіти" в Збоїсках біля Львова, кинено дві бомби військового типу до кооперативи в Радилічі, пов. Дрогобич, величезну військову бомбу до

повітового союзу кооперативів у Сокалі й т. д. 2 жовтня прийшла черга на краєву централю українських кооперативів, т. зв. “Центросоюз” у Львові. **Вночі покладено в партері 2-поверхової камениці “Центросоюзу” пекельну машину страшної вибухової сили, від вибуху якої дуже знищено каменицю і склад товарів.** Не уникла бомб навіть така установа, як український монастир оо. Студитів у Львові.

Рівночасно з гуком бомб нищив українські установи та приватне майно українців вогонь, підкладуваний “невідомою” рукою також під охороною поліції. Так, напр., спалено читальню “Просвіти” і кооперативу в Воютичах, пов. Самбір, кооперативу в Микуличині, спалено маєтки о. Лисика в Деманові, пов. Рогатин, о. Кочали в Лісниках, пов. Бережани, о. д-ра Юрика в Золочеві, о. Гординського в Чернелиці, пов. Городенка, й т. д.

Розбивання вікон і вітрин – це була звичайна річ, яка вже навіть не робила вражіння. Так, напр., у самім Львові на очах поліції розбито камінюками кількакратно вікна й вивіски в молочарських крамницях “Маслосоюзу” на вулицях Сапеги, Личаківській, Костюшки й на ринку, вибито вікна в каварні “Народня Гостинниця” (і поранено ножем портієра, що зловив одного погромника), в “Науковім Товаристві імені Шевченка”, в книгарні, в каплиці на Замарстинові здемольовано українську захоронку, школу й кооперативу на Левандівці й т. д.

Цей спосіб “пацифікації” був загальноприйнятою формою нищення культурних і господарських надбань та здоров'я українського населення.

Однак не по всіх селах катовано людей по “списку”. Було чимало сіл, де бито й руйновано все, що тільки попадало під руку. Так, напр., у селі Чернилів-Руський, пов. Тернопіль, скадрона уланів, оточивши з усіх боків село і виставивши на всіх дорогах кулемети, загнала на громадський майдан усіх мешканців села з жінками й дітьми. Опісля відлучила всіх дітей нище 13 літ, а також усіх жидів і поляків, і почалося страшне поголовне катування всіх чоловіків, жінок і дівчат. У селі Розкошниці, пов. Збараж, військо зігнало всіх людей на майдан і перебило нагаями всіх людей!

У селі Мозолівці, пов. Підгайці, на 155 господарств знищено 110, здемольовано всю внутрішню обстановку, ліжка, печі, посуд, порізано одіжку, попорено подушки і розсипано піря, розібрано дахи домів, порозбивано образи, вікна, позривано підлоги, понищено машини й т. д. Не пощадили навіть криниць, до яких понасіпано всякого сміття, бруду з розбитих печей і піря. **Били кожного, кого застали в селі, не виключаючи дітей; розлюченість експедиції дійшла до того, що побили навіть смертельно хорого старця Осипа Гальку, який вже рік лежить у постелі. По відході експедиції село виглядало, як по страшнім землетрусі.**

Про вибрики експедицій свідчить оцей факт: по знищенні доценту села Купчинці, пов. Тернопіль, і скатованні населення, карна експедиція рушила до села Денисова. Для розвеселення товариства прив'язано мотузками громадського асесора Олексу Росоляка за шию до воза й ударами нагаїв змушено його бігти разом із кіньми з Купчинець до Денисова.

Маючи всюди таку необмежену “свободу”, карні експедиції не відмовляли собі гвалтувати українських жінок. Так, наприклад, у селі Шилах, пов. Збараж, карна експедиція в розгарі руйнування майна села і катування поголовно всіх людей ловила молодих дівчат і заганяла їх до замкнених приміщень, де їх дикунським способом гвалтовано.

Подібних картин тисячі.

Звіряче катування нещасних людей мало на меті не тільки застрашити українців і понизити їх людську гідність: **карним експедиціям ходило і про те, щоби тими побоями позбавити раз на все здоровля**, а то й відправити на другий світ якнайбільшу кількість цінних українських громадських діячів, невігідних для польського уряду, а яких дорогою закону ніхто не міг карати ні нищити. Багато людей вмерло від побоїв; а велика кількість людей із поламаними ногами, руками, ребрами, з внутрішніми ушкодженнями, і вони в скорому часі попрощаються з життям. До тих людей належать громадяне різних станів: священики, адвокати, вчителі, лікарі, селяне, робітники, студенти. Наприклад: од побоїв згинув Грицина із Соховець, пов. Підгайці, адвокатський писар Бомба помер від побиття, зломлено руку і ребра вїтові Іванові Варениці з Денисова, смертельно скатовано лікаря д-ра Андрія Кокодинського, б. посла Яворського, інж. Андрія Турянського в Новім Селі, пов. Збараж, й т. д.

Як переведжено езекуції, свідчить такий приклад: у селі Данильчі, пов. Рогатин, карна експедиція зачала своє “урядування” з биття начальника тої громади Андрія Гривнака, визначного громадського діяча та кандидата на посла до сойму. Люто катовано його в хаті, де містилася канцелярія громади, а відтак приказано йому вилізти на горище, де ніби мала відбутися ревізія. Там почали його бити вдруге, аж нещасний втратив притомність. Тоді скинули зімлілого вїта з горища на долівку. Пізніше завезли його до сусіднього села і замкнули до сільського арешту, де він просидів дві ночі. Кожної ночі приходило п'ять поліцаїв до арешту і там його знову катовано. В жахливому стані відвезено його до арешту в Рогатині. Побитий по тій “пацифікації” почав плювати й мочити кровю.

Така сама доля стрінула вїта Михайла Герасима з Молошкович, пов. Яворів, що по скінченні університетських студій почав господарювати та провадити кооперативну й культурно-просвітню працю. Карна військова експедиція знищила все село й дуже лютилася, що не застала вїта вдома. По відїзді експедиції поїхав Герасим до Яворова на сесію вїтів, скликану повітовим староством. По відбутому засіданні вийшов він зі староства, і тут на нього чекав десяток уланів 14-го полку. Вхопили його, затягнули до військового тягарового авта й повезли на передмістя Наконечне, де стояла ціла скадрона. Привели його до читальні “Просвіти”, роздягли, положили на підлогу, кілька жовнірів посідало на голову й ноги та, заклавши наперед в уста мокру шмату, дали відразу щось зі сто буків, приговорюючи: “Ти, ск. с., хцеш Україну будоваць?”. Скатований вїт хвилино полежав і, прочутившись, зачав помалу одягатися. Тоді улани в крик: “А тобі то замало!”, і почали катувати його вдруге доти, аж зімлів. Тим самим способом закатували там-таки обсюльвента

фільософії Алексевича Івана; священник, що сповідав його, зімлів при погляді на скатоване тіло. Така ж сама доля стрінула ученика 6 кляси гімназії Остапа Лінду. І так без кінця.

Постійні нагінки польської преси на українських католицьких священників, масові ревізії й безпідставні арешти священників – звичайні явища.

Карні експедиції не тільки нищили майно священників, але й знущалися нелюдськи. Так, напр., у Наконечнім, пов. Яворів, священника там скатовано, помазано йому голову маслом і висипано після на голову піря. Побито також його жінку і примущено цілу родину того священника молотити в неділю збіжжя для війська. Над священником Мандзієм із Богатковець знущалися так: наперед били його кольбами й нагаями по спині; коли він зімлів, привели його зимною водою до пам'яті та перевернули горілиць; один із поліцаїв став йому ногами на груди, а другі били по животі й ногах, а руки пробивали багнетом; коли він удруге зімлів, знову поляли зимною водою, а відтак виляли на нього кипляче молоко, що його варили для себе поліцаї, та один баняк із гарячою бараболею; вкінці кинули на нього 2 столи і з тим відійшли. У Люблині Великім, пов. Підгайці, люто побито священника Дединського, причому під час езекуції приказували йому співати: “Єще польска не згінела”. О. Блововського в Підгайцях побили тяжко в магістраті. Подібних прикладів багато.

У тій “війні” з українським мирним і безборонним населенням показала свою “високу техніку” не тільки поліція, але й полки польської кавалерії, на чолі якої стоїть “еліта” польської шляхти, синки польських дідичів, високих урядовців і магнатів. Оці старшини не тільки кермували цілою акцією й розкошували страхіттям невинно катованих чоловіків, жінок і молоді; вони простягали також свої “шляхетські” руки по тяжко загароване чуже майно, яке не тільки рабували для військових магазинів, але себе й свої родини не забували. Скільки то пішло свиней, курей, гусей та інших ласощів до панської кухні! Скільки то вагонів вівса, паші, видертих під виглядом “контрибуції” з рук українського селянина, продано, щоб наповнити приватну кишеню шляхотських паничів!

Для прикладу: в селі Підберізцях, біля Львова, улани 14-го язловецького полку, нищачи й катуючи людей, не забули перебити в селі майже всіх гусок і курок, яких складено на вигоні. По відбутій “пацифікації” старшини наказали селянам позносити на вигін чисті подушки, бо, мовляв, польське військо не звикло сидіти на голій землі. Розклали огонь, і зачався бенкет. Приїхали на той майдан з панями. До пізнього вечера бенкетувало весело товариство, а по селянських хатах стогнали від ран і плакали скатовані батьки й діти... Військо забралосся, а з ними поїхали до Львова авта, навантажені свіжим добром, а навіть і подушками...

Були й простіші історії: по “пацифікації” передмістя Яворова, Наконечного, стягнуто з українських селян на рахунок контрибуції оден вагон вівса, якого зараз же 20 фір відвезли до військових магазинів на Личакові у Львові, та забрано масу дробу; надвечір приїхали зі Львова автом чотири польські майори і зараз же післали на село жовнірів, які стягнули зі селян три

великих міхи качок і курок та кілька пак яєць. Те все склали до авта, яким старшини відїхали до Львова.

Подібних прикладів також багато.

Вже на підставі повищого стає зрозумілим, **чому по деяких селах українське населення, діставши наперед звістку про прихід карної експедиції, тікало в ліси й очерети.** Так пощастило зробити мешканцям села Голгоче, пов. Підгайці, які встигли сховатися в лісі з родиною й худобою. Але таких щасливців було мало. Перед експедиціями люде рівно ж утікали до поля й до міст, однак горе тому, кого кавалерія дігнала!

Східня Галичина пережила різні страхіття за світової війни. Через ту нещасну землю по кілька разів переходили величезні армії – австрійські, російські й большевицькі, але це все ніщо в порівнянні з тим, що тепер там діялося. Навіть татарські напади не були такі страшні й жорстокі, як “пацифікація” польського уряду, бо татари переходили один раз через якусь місцевість, а зловлених людей брали в полон і не катували. Теперішні карні експедиції не задовольняються одним нападом на село. Ті напади в одній і тій самій місцевості повторюються. Багато є сіл, де протягом двох тижнів було дві, три, а то й чотири карні експедиції. Кожного разу інші відділи поліції й кавалерії. Наприклад, чотири карні експедиції були в селі Денисові, Купчинцях і т. д. Багато людей чотири рази катовано.

Крім знуцань над людьми та нищення майна, заарештовано тисячі українців, яких за браком місця в звичайних тюрмах розміщено по військових арештах, навіть у військових казармах. Заарештовано головно всіх тих людей, які могли б вести виборчу акцію, некорисну для виборчої “лісти” Пілсудского. Польський уряд старався диким терором, масовими арештами, масовим катуванням невинних людей та вандалським нищенням громадського і приватного майна відбити в українського населення всяку охоту голосувати за українські списки. Карні експедиції по деяких селах змушували населення виносити постанови, що обовязують усіх українців голосувати за списком Пілсудского.

Щоб назовні виказати вину українського населення, польська поліція при масових ревізіях вживала метод колишньої царської поліції або теперішньої большевицької чрезвычайки: підкидувала на місцях ревізії обтяжливі матеріяли – нелегальні видання і зброю, а потім розголошувала у пресі про “сенсаційні” висліди ревізії. Зокрема ці методи примінювала поліція при ревізії тих культурних установ, які уряд задалегідь рішив ліквідувати. Ревізію переводилося тим способом, що до приміщення вдиралося 20–30 поліцаїв, виганяли людей, і без свідків “господарювали” в установі, а опісля показували здивованим і заляканим людям “компрометуючі” матеріяли. Для прикладу: в с. Серафинцях, пов. Городенка, при ревізії в селянина Жугаєвича поліцаї загнали до одної кімнати батька й синів, заборонивши їм рухатися з місця, а самі почали перевертати в хаті все шкереберть. Один поліцай вийшов надвір і, **витягнувши зі своєї власної торби льонт**, зачав кричати, що знайшов його під стріхою... Це бачила мала дівчинка, донька Жугаєвича, яка тоді була на подвірї,

а якої поліцай не зауважив. Дівчина зараз завдала в вічі поліцаєві брехню. За те її так скатовано, що вона зімліла.

В приватній українській гімназії товариства “Рідна Школа” в Рогатині поліція перевела ревізію по клясах, кабінетах, у бібліотеці і навіть на горищі, нічогосінько там не знайшла, що стверджено і в протоколі. Помимо того, урядова преса писала про знайдення “багатьох обтяжливих матеріялів”. Аж на третій день по тій ревізії вдирається до гімназії щось із 20 поліцаїв і по трусі йдуть на горище. Директор гімназії і сторож хотіли бути при тій ревізії, але поліція їх туди не пустила. За хвилю поліцаї вже показують бомбу, яку ніби “знайшли” на горищі. Незабаром директор дістав повідомлення від львівської шкільної кураторії про замкнення гімназії на підставі рескрипту міністерства освіти з дня 24 вересня. Подібним способом розв'язано українську гімназію в Тернополі.

Провокації польської поліції йшли так далеко, що за бомбові замаху на українські культурні, економічні установи заарештовано українців під закидом, що це вони виконавці замахів. Напр., під час вибуху бомби в народній українській школі на Личакові (Львів) на першому поверсі спав із родиною сторож тої школи Рудий. Бомба, що вибухла в партері, піднесла долівку на метр угору і знищила ціле внутрішнє урядження тої кімнати. Чудом спасся той сторож од смерті. За десять хвилин по вибуху поліція заарештовує Рудого й пускає сензацію до преси, що це він має бути співвинуватцем того вибуху... Або за вибух бомби, підкладеної під читальню “Просвіти” в Боїсках, поліція заарештовує голову того товариства Гошовського.

Як формальну причину отої дикої “пацифікації” Східньої Галичини польський уряд подавав саботажі, що мали місце на українських землях і були зверненні проти польської держави та польських кольтоністів і поміщиків, яких підтримує польська держава, кривдячи тим українське населення. Ті саботажі приписує влада тайній Українській Військовій Організації. Щодо цього, то треба завважити наступне:

Проти виразної волі українського народу держави Антанти рішенням з дня 14 березня 1923 р. передали Східню Галичину Польщі, яка зобов'язалася трактувати українців нарівні з іншими своїми громадянами й забезпечити їм вільний культурний та господарський розвиток. Однак Польща, не звертаючи найменшої уваги на міжнародні договори, перебравши владу в Східній Галичині, від самого початку послідовно й безпощадно нищить усі культурні й господарські здобутки українців: щось із 3000 українських державних шкіл народніх, що їх мали українці під Австрією, обернено на польські, розв'язано численні українські приватні школи, зліквідовано українські високі школи та більшість середніх шкіл, українських учителів попереношено на корінні польські землі, зачинено сотки церков, переслідується українські культурно-освітні, економічні товариства, головно кооперацію, кладеться непереборні перешкоди і для розвитку спортових товариств, зокрема “Пласту”, скольтонізовано десятки тисяч гектарів землі польськими кольтоністами, тисячі українців звільнено з державної служби та взагалі обмежено українцям вступ до державної служби; подібно як і до високих шкіл, заведено насильну

польонізацію цілого краю, вичеркнено навіть назву “український”, українське друковане слово обмежено цензурою, здушено розвиток політичних організацій, переслідуючи їх та поодиноких діячів за протидержавну діяльність, взагалі заведено режим гнету українства з метою цілковитого його знищення. Зокрема, без огляду на величезний земельний голод українського селянства, польський уряд спроваджує з корінної Польщі бувших вояків і на державний кошт роздає тим військовим осадникам прадідівські українські землі, будує їм оселі, господарства, озброює їх, заохочує кольоністів тероризувати безборонне українське населення й розбивати українські організації. Чи може панувати спокій на такій землі, де горожане одної держави діляться на дві категорії: на людей з правами і привілеями та на людей без прав?

Оця задушлива атмосфера покликала до життя тайну Українську Військову Організацію, яка на безправства й терор уряду й собі відповідає терором. Вже десяток років ця організація бореться з польською державою та піддержуваною польською державою кольонізацією українських земель.

Однак, коли мова про саботажі, що тривали від червня 1930 р., то треба завважити наступне: за цілий час тривання саботажної акції ніде не зловлено ні одного члена УВО на гарячій вчинку. Ще й поготів, польські урядові чинники (воевода Наконечнікоф) у своїх здогадах висловлювали думку, що тільки 50 % підпалів можна уважати за діло УВО. З огляду на повище, навіть і при признанні самої УВО до саботажної акції, нема правної основи вважати підпали за акцію УВО, а тим самим кого-небудь, кому не доказано судовим поступованням участі в саботажах, карати за неї.

А втім од самого початку саботажної акції польська влада переводила **масові арешти** тих, кого запідозрювала в приналежності до УВО та в участі в саботажній акції. І без огляду на те, чи закиди супроти арештованих були оправдані, чи ні, як рівно ж чи були оправдані масові арешти багатьох невинних людей, все ж треба признати, що потягнення чи намагання потягнути до карної відповідальности **винних** у протидержавній акції відповідає законіві, який є опертий на індивідуальній відповідальности за злочин. Ніхто не заперечує права польському урядові потягати до відповідальности членів тайної організації, коли їх вину суд доведе.

А проте карні експедиції не були звернені проти людей, запідозрених у приналежності до УВО чи в участі в саботажній акції; й то **виключно** проти них, а проти **цілого українського населення** та проти його культурного й економічного дорібку, а поголовне катування всього населення села, від дітей почавши, а на старцях і вагітних жінках скінчивши, насилування дівчат, рабування приватного майна українців, демольовання культурних і наукових установ, нищення кооператив, од рабунку товарів почавши, а на нищенні книговодства скінчивши, **не мало нічого спільного ні з законною відповідальністю за саботажі, ні з намаганням найти винувників, ні взагалі з законом.** Ба, той факт, що карні експедиції відвідували, й то по кілька разів, села, де не було ні одного підпалу та ні одного саботажу (напр., Чернилів Руський, пов. Тернопіль, Швейків, повіт Підгайці, та ин.), а далі та обставина, що карні експедиції продовжувалися, коли саботажна акція давно вже

закінчилася, вказує, що “пацифікацій на” акція взагалі не мала законного ні фактичного відношення до саботажів, а звернена була проти **органічної праці** українського населення та її дорібку. Що “пацифікацій на” акція не мала на меті спаціфікувати, отже, втихомирити відносини в Східній Галичині, завести лад і спокій, свідчить і те, що цілий край обернено в **воєнний табор**, що заведено не тільки фактичний воєнний стан, але й режим повного беззаконня й безправства, а що більше, випроковувалося відрухову **реакцію підпольних елементів** у вигляді нових саботажів. З другого боку – той маркантний факт, що карні експедиції проти українського населення зачалися напередодні **виборчої акції** і продовжували свою роботу аж до часу переведення виборів, а, нарешті, що карні експедиції вимушували од катованих людей, а то й од цілих громад, заяви, що вони будуть голосувати за виборчим списком Пілсудского – свідчать, що урядові Пілсудского ходило не тільки про нищення українського національного руху та культурного й економічного дорібку українського населення, але і про **стероризовання українського населення з огляду на вибори**, про відстрашення його від голосування за українські списки.

На вічну ганьбу Польщі, твердині варварства в Європі. – Прага, 1931. – С. 5–15.

№ 264

Звіт генерального секретаря Жіночої інтернаціональної ліги миру і свободи Мері Шіпшінкс та перекладача Гелени Опенгейм про поїздку в Галичину і особисті враження про результати “пацифікації”

Серпень–вересень 1930 р.³⁰

Диктатура в Польщі та терор у Східній Галичині (Особисті переживання)

Українці зі Східньої Галичини, а зокрема жінки, звернулися з наглим закликком до кількох міжнародніх організацій і прохали їх, щоб вони вислали самостійну й незалежну слідчу комісію для розсліду метод, уживаних польською солдатескою й поліцією при “пацифікації”, що тривала від жовтня аж до виборів, які відбулися 15 листопада. У відповідь на ту просьбу виїхали недавно дві жінки, австріячка й англійка, з метою відвідати ту країну, і хоч уряди робили їм значні перешкоди та намагалися унеможливити їм збирання яких-будь відомостей, їм все ж пощастило зібрати цінні свідоцтва з вірогідних джерел про терпіння соток селян із тих околиць, куди завітала польська поліція або польське військо.

В Східній Галичині живе коло 5 мільонів українців або, як їх поляки радше називають, русинів, ті громадяне ріжняються від поляків і расою, і мовою. Мають свою окрему культуру й, хоч є вони католиками та визнають папу й ним признавані, мають свою окрему церкву з літургією, подібною до православної грецької церкви. Їх митрополит, граф Шептицький, людина високоосвічена та

³⁰ Дата подій.

вчена, він один із головних оборонців українського народного ідеалу та проповідник громадянських прав того народу. Уряд skonфіскував його, виданий у жовтні, пастирський лист, в якому він протестував проти польської “пацифікації”. Як показало переведене слідство, причиною гострого карного поступовання, вжитого владою, були пожежі копиць сіна, роблені учнями, що розіждали на роверах країною. Замість того, щоб покарати винних, постановлено стероризувати ціле населення. Українці домірковуються, що гострі урядові зарядження не були відплатою за підпали, а що вони мали залякати населення, щоб воно під час виборів, що наближалися, голосувало за урядовим списком.

Розслід тих випадків безмежно утруднений наступними зарядженнями:

“Уступ I., параграф 1. Кожний, хто умисне подасть чужинцям яку-небудь відомість, видобуде якийсь документ чи щось подібне, що мало б бути в інтересі польської держави заховано від чужих влад, буде покараний п'ятилітньою в'язницею”.

“Уступ V., параграф 1. Кожний, хто б умисне й без дозволу збірив відомости й документи, про які згадано в першій уступі або хто б лише спробував подібні відомости збирати чи ховати, буде покараний трилітньою в'язницею”.

Декілька осіб і справді ув'язнено лише тому, що переховували докази та мали відомости про помсту проти поодиноких осіб і їх майна. Поліція переводить часто хатні ревізії у приватних осіб, а населення так страждає від терору та живе в такій постійній небезпеці нових репресалій, що навряд хто наважиться оповідати, бо це могло б потягти за собою нові муки чи в'язницю. Та все ж таки ми мали нагоду розмовляти з кількома селянами й робітниками з ріжних сіл, що ще терпіли від страшних ран, одержаних при “пацифікації” перед двома місяцями. В усіх випадках був усе той самий плян, а це ясно каже, що наказ ішов згори. Іноді напад на село робила кіннота, а іноді поліційні відділи. Ті наступи починалися звичайно вночі. Зі всіх боків оточували село, розставляючи повсюди скоростріли. Потім висилали кількох вояків зареквірувати в кожного господаря певну скількість харчів, збіжжя, а деколи і грошей. Решта вояків примушували селян нищити свої читальні, бібліотеки та кооперативи. При тім забороняли їм уживати якого-небудь знаряддя, а наказували працювати голими руками, покаліченими і скривавленими руками, на яких часто були рани аж до кости. Далі мусіли селяне підписувати заяву, що це знищення перевели з власної свободної волі. А тимчасом третій відділ війська вишукував найвпливовіших людей села, спис яких звичайно вже мали з собою, насамперед директора кооперативи, голову читальні й інших чоловіків, між ними і вчителів, і священників. Тих нещасних заганяли до стодоли, де їх роздягали, привязували й били грубими палицями й ціпами. Били їх так довго, аж поки вони не вмлівали, тоді їх відливали холодною водою і продовжували бити. Часто давали двіста, триста ударів таких, що тіло на тім місці було страшенно покалічене. В чоловіків, що їх ми оглядали, були по двох місяцях ті рани ще не загоєні. Одна селянка нам оповідала, що бачила, як бито чоловіків із її села; як жовніри намагалися змусити одного парубка признатися, що він має

вдома сховану зброю, і як той нещасний, цілий зтортурований, нарешті сказав, що має під стріхою схований кріс, щоб лише уникнути биття. Вояки пішли шукати зброю, коли ж її не знайшли (її й не було), то затовкли по повороті того парубка на смерть.

Ця сама жінка нам також оповідала, що бачила на власні очі, як якогось зтортурованого чоловіка волокли вулицями, привязаного ззаду до самоходу старшин. А селянок змушували жовніри одягати святочне вбрання, роздобували для них вина та проводити їх громадою до найближчого села. За той час були скатовані чоловіки, зімлілі і скривавлені, запроторені до арештів, де їх полишено двадцять чотири години без медичної допомоги, ба навіть без краплини води.

Було кілька випадків скатування й жінок, дітей та старців. Ми бачили тринадцятилітнього хлопця, якому жовніри зломали ногу; кістка була така розторощена, а рана розятрена, що напевно вже він не видужає. Бачили ми також і шістьдесятитрилітнього старця, що був вже десять тижнів недужий наслідком ударів, що їх він дістав.

Жахливе було те, що жертви позбавлено лікарської допомоги. Лікарям заборонено виїжджати з міста й одвідувати села, а селян, що пробували дістатися до міста до лікаря, завертала поліція назад. В багатьох випадках кинулася на поранені частини тіла гангрена, й жертви повмирили або ж будуть каліками до кінця свого життя.

Як це й завжди буває, коли безборонних селян оддають на ласку озброєних свавільних вояків і поліцаїв, дійшло й тут до найрізніших жорстоких вихваток. Священик о. Мандзій дістав наперед двіста бучків на задницю, відтак його відлили водою й обернули горілиць, та поліцаї топтали його ногами по грудях, били в черево й по ногах. В смертельних муках просив він катів, щоб його доби́ли стрілом із кріса. Тоді поліцаї, що саме варили собі вечерю, набрали гарячої їжі й висипали її до ран нещасної жертви. Незабаром по тім оповістила польська преса про його смерть, але на нещастя для нього він животіє й досі в найжахливіших муках. Сестру його, що з ним мешкала, рівно ж побито, а дім-парохію зруйновано.

В іншому селі жив лікар-жид, що хотів тим людям перевязати рани, але йому це заборонено. Польські шпиталі відмовлялись приймати жертви терору, а в багатьох випадках місцеві лікарі повтікали зі страху перед арештом, бо численних їх товаришів із фаху увязнено за те лише, що хотіли допомогти раненим.

Лікарі подали нам докази тих фактів, і ми маємо в руках спис найрізніших випадків поранення з вказівкою імен, віку і місцевостей, звідки походять жертви; були це випадки гниття розторощених костей, кровотоку, пробитих вух і гангрен.

Щоб унеможливити українським лікарям подачу яких-небудь вісток, переводила поліція ревізії в їх мешканнях по містах; шукали і в сляках зі завареними овочами (конфітурами), і в шафках із діточими забавками, де думали знайти документи й фотографії. Рівно ж адвокатам заборонено заступатися за своїх клієнтів. Декотрі поранені та ті, що їм вояки зруйнували та

рознесли майно, звернулися до тернопільських адвокатів. Але тих (адвокатів) зараз же заарештовано, а їх помешкання зревідовано лише тому, що вони робили собі замітки з оповідань клієнтів. Заарештовано тоді п'ятьох адвокатів. Жінку одного з них, що помагала чоловікові, як секретарка, записувати дані його клієнтів, відвели на постерунок поліції, де її прилюдно перед поліцейями роздягли. Протягом двох місяців тягали її відтак по в'язницях, аж поки вона з розпачу не зачала голодівку. Тоді тільки її випустили на волю.

В іншому випадку наказала поліція дружині одного священика, що лежала тяжко хора в ліжку, негайно встати. Вона не могла того зробити, тоді її витягли силою з ліжка та збили так, що вона зімліла. Рівночасно побили й її доньок, 13–17 літ віком.

Окрім биття, роблено ще й матеріальні шкоди. Розграбовано дома багатьох священиків, знищено урядження, книжки й т. д. Систематично нищено сільські читальні, бібліотеки й кооперативи.

З особливою ненавистю поводитися поліція зі священиками. Єпископа, що відвідав 16 сіл зараз після нападів або ще під час грабунку, заарештовано, а випущено на волю щойно тоді, коли він показав свій єпископський хрест. Станиславівський єпископ, довідавшись, що до ближшого села має завітати карна експедиція, удався до тої місцевости, відіслав пароха у своєму возі, а сам заступив його місце. Коли прибули жовніри, щоб забрали пароха, заявив їм єпископ: “Тепер я тут є парохом”. Його не наважилися діткнути. В численних випадках примушувано жертви биттям і муками співати польський гімн і кричати: “Хай живе Пiлсудскiй”.

Коли експедиція по якомусь часі повторювалися, то населення втікало до лісів, як лише чуло, що військові відділи знова зближаються до села. Там ховалися звичайно кілька днів, а часом і тижнями. По деяких селах примушували вояки селян здирати дахи зі своїх хат або самі їх тим способом нищили. Розбивали всі шиби, розкидали печі, нищили господарські машини й начиння. В кількох випадках занечищено криниці або випущено з них воду. Розуміється, що при всіх наїздах найчастіше турбовано жінок. Маємо списки імен тих, що їх ріжним способом мучено, а також точні відомости, де й коли це сталося.

Це все потвердили нам і інші свідки: жінки, членкині ріжних жіночих організацій, адвокати, посли, священики, а головно єпископи, що їх не наважувалися чинно зневажати і які були в тісному звязку зі священиками та селянами. Мусимо підчеркнути головно кілька точок. По-перше: цю так звану “пацифікацію” переводили з жорстокістю, яку можна хіба порівняти з чинами башибожуків на початку 19 стол. на колишній турецькій території; по-друге: ці насильства не були карою за певні провини, їх роблено без суду, масово, на цілому населенню; по-третє: ці насильства роблено на наказ влади за певним пляном, і не можна їх уважати вибринами нижчих установ; по-четверте: жертвов позбавили якої-будь лікарської помочі; по-п'яте: влада зробила все, щоб унеможливити зіставлення точних справоздань чи статистичних дат щодо карних експедицій. Число зруйнованих сіл становить 500–800, і не можна сказати точно, скільки саме селян і робітників потерпіло, але певно були їх

сотки, коли не тисячі. Арештування відбувалися на велику скалю, а коли арешти були повні, приміщувано в'язнів по військових бараках і інших будовах.

Але коли ціла ця справа є сильно переборщена, як це твердять оборонці Польщі, то дуже дивно, чому влада відмовляється подати точні факти.

Я відвідувала Польщу ще в 1913 р., коли частина її була ще під російським пануванням, та я переконана, що відносини там тепер куди гірші від колишніх. Цей мій погляд потвердили мені й деякі поляки, з якими я балакала. Казали вони мені, що росіяне принаймні обвинувачували й судили, а сьогодні карають людей без суду. Я відвідувала перед війною також і Галичину й бачила спокій та добробут, у якому жили українці. Тим трагічніше виглядає порівняння сьогодні, коли відносини в цій країні так погіршилися.

Публична опінія західніх держав повинна б уже з огляду на інтереси Польщі висловити своє обурення щодо метод цієї нової диктатури. Навіть прихильники партії Пілсудського кажуть, що їх може врятувати від поневолення жорстоким військовим деспотизмом лише публична опінія Заходу і протест чужих влад. У противному випадку військовий деспотизм запустить коріння і примусить тих, що не схотять йому підлягати, або вимандрувати, або робити революцію. Одначе дуже небезпечно, щоб Схід Європи попав до революційних рук або, спровокувавши меншини ріжних пограничних країн, призвів до військового конфлікту, громадянської війни чи навіть до війни проти Німеччини або Росії. Кинуло би це знова, хоча б тільки Східню Европу, до кровавої колотнечі.

Mary Sheepshenks, Helene Oppenheim.

На вічну ганьбу Польщі, твердині варварства в Європі. – Прага, 1931. – С. 97–101.

№ 265

Відгуки американської преси про пацифікацію в Галичині

Серпень–вересень 1930 р.³¹

Американський кореспондент про “пацифікацію.

Negley Farson, кореспондент кількох американських часописів, розповідає в нью-йоркськiм тижневику “The Nation” з 7.I.1931 р. про свої вражіння з побуту в с. Гаях, біля Львова, та з поліційної станиці у Львові. Подаємо переклад частини статті.

“Все вийшло з того, що я легковірно скористав із запрошення польського амбасадора в Вашингтоні, який сказав, щоб кореспонденти американських часописів самі поїхали, коли хотять, до Східньої Галичини і переконалися, як мало правди є в повідомленнях про польські звірства під час “пацифікації” української меншини.

³¹ Дата подій.

Це прийняття запрошення впакувало мене на поліційну станицю, де я перебув п'ять годин муки політичного переслухання, яке, хоч ведене з вишуканою чемністю, скінчилося на тому, що мене від тої хвили не покидали шпигуни. Між ними була одна погана дівчина, яка лазила за мною по вулицях Львова і сиділа перед дверми ресторану, коли я йшов їсти, і псувала мені весь апетит”.

Далі пише він про те, що бачив у селі Гаях, під Львовом.

“Багато селян було на дворі, загортаючи свої хатки в солом'яні “оверковти” (загату)... Розмовляв із ними. Так, жовніри були на селі. Збили багато народу. Хлопці втікали з села й ховалися в лісі, але кавалерія виполошила їх як перепелиць. Знов били. Одного, Тютька, вбили.

В селі Гаях зібрав я докладну історію про замордовання Михайла Тютька, який помер 18 жовтня від побою польськими кавалеристами. Мене заарештовано, або, як поляки кажуть, “поставлено під нагляд”, в селі Гаях, опісля перевезено на простому возі з соломою до головної дороги і під поліційною ескортою назад до Львова, де наступного дня, коли влади вже знали, що я довідався про правдивий стан речі щодо замордування Тютька, – потвердили його смерть, але сказали, що він помер од “серцевого удару”. “Я маю докази, що ще одна особа померла від побиття в поблиській окрузі”.

“В розмові зі мною Митрополит Шептицький, голова уніятської церкви у Львові, якого Пастирський Лист польська влада сконфіскувала 16 листопада, сказав, що найменше трьох селян згинуло від нечувано бруталного побиття польськими солдатами.

В Юрському шпиталі у Львові, охороненому мурами, як належному до митрополитанського церковного подвір'я, бачив я одинадцять селян, яких тіло було змасакроване на шматки. Ці жертви лежать уже п'ятий тиждень, а коло них ходять милосердні сестри”.

Кореспондент описує далі, що українських селян переслідують наче диких звірів, і те, як б'ють селян, а навіть жінок і дітей священників. “Було лише небагато з багатьох сел, щоб до них не “завітали” жовніри. Один чоловік шістидесяти двох років розповів мені, як кавалерія вїхала до його села, женучи селян перед собою, мов худобу. Селян загнали до клуні, де двадцять чоловіків покладали через лавки та били грубими палицями. Деякі з них дістали двісті ударів. Коли хто зомлівав, його оживлювали зимною водою та далі батожили. Ще п'ятьдесят селян приходили до цього шпиталю на лікування своїх ран. Сотки інших лежать по віддалених селах, не маючи змоги користуватися медичною допомогою, бо українські лікарі, які пробували прийти до них, були арештовані. Так фактично стоїть справа”.

Своє оповідання Фарсон кінчає словами:

“Фактом є, що проти всіх тих людей немає ніякосінького обвинувачення. Їх Польща лише пацифікувала”.

На вічну ганьбу Польщі, твердині варварства в Європі. – Прага, 1931. – С. 102–104.

Петиція в імені української меншини в Польщі

До п. Sire Eric Drummond,
головного секретаря
Союзу Народів,
Женева

ВП. П.

Ми, підписані члени британського парламенту, просимо вас запропонувати Раді Союзу Народів наступну петицію щодо порушення та небезпеки дальшого порушення договору, підписаного Польщею, Центральними та Союзними Державами 29 червня 1919 р. та загарантованого Союзом Народів.

З огляду на наглість справи, ми пропонуємо, щоб негайно скликано Комітет Трьох для розгляду змісту цієї петиції згідно з третьою резолюцією, прийнятою Радою Союзу Народів на 51-му засіданні.

Далі закликаємо вас зажадати безстороннього розсліду цих фактів.

Нові події:

Беручи під увагу останні події у Східній Галичині, ми знаємо право та konieczність для польської влади вдержати порядок у межах своїх кордонів, але ми хотіли б звернути увагу на факт, що, згідно з доказами, яким, на нашу думку, годі що-небудь закинути, карні експедиції вислано щонайменше до 700 сіл, яким, здебільша, не закинено ніякої терористичної чи протизаконної діяльності; що сотки чоловіків, жінок та дітей скатовано (побито), деколи побиття були такі тяжкі, що жертви їх були протягом тижнів фізично знищені, деяких із них зруйновано на ціле життя, а деяких забито на смерть; тисячі населення увязнено; та що багато книгозбірень, домівок (клубів) та кооперативних склепів зрабовано та знищено. Зокрема 14 полк кінноти, здається, був кинений на села, щоб бити селян не розбираючи.

Ця акція проти української меншини є порушенням 8 точки, що каже: “Польща перебірає на себе забезпечення повної та цілковитої охорони життя та свободи всіх мешканців Польщі без різниці походження, народности, мови, раси чи віри”.

Докази тої діяльності можуть бути приложені в разі потреби як додаткова петиція.

Громадянство:

Під час нових виборів українців тероризовано, щоб вони не могли віддавати своїх голосів. У Львові стверджено, що фактично всім українцям відібрано голоси, бо наказано їм подати документи, включно до свідоцтва про хрещення та карти тотожності, окремій комісії, щоб перевірити, чи є вони громадянами польськими. Та комісія урядувала одну годину денно протягом

³² Дата подій.

трьох днів – для 18.000 осіб – так, що небагато кому пощастило потвердити своє право голосу. В багатьох випадках неможливо було подати якого-небудь документу, бо багато їх пропало за часів війни.

Така діяльність є порушенням 7 точки, що каже: “Всі народности в Польщі будуть рівні перед законом та будуть користати з однакових для всіх громадських та політичних прав, без різниці раси, мови чи віри”.

Виховання:

У 1920 р. було 3.662 українських шкіл на Україні. 1.XII.1925 р., згідно з офіційною статистикою міністра шкільництва, було 1.055 державних і 19 приватних українських шкіл. Це значить, що між 1920 і 1925 р. українці стратили 2.607 шкіл.

Всіх народних шкіл було на Україні 1.XII.1925 рр. 28.836, з того 22.996 (84 %) були чисто польські; 2.257 (8,3 %) утравквістичних, а 2.083 (7,6 %) мали іншу викладову мову. У 1927–28 рр. було лише 771 українська школа. З 1000 українських дітей – 71 ходить до українських шкіл, а 929 до польських або утравквістичних шкіл.

Ці і багато інших фактів, що їх ми маємо до розпорядимости, є порушенням 8 точки, що каже: “Зокрема будуть мати рівне право закладати, управляти та контролювати, власним коштом... школи та інші виховні заведення з правом уживати своєї рідної мови”.

Кольонізація:

Стверджено, що 200.000 гектарів орної землі у Східній Галичині та таку саму площу на Волині та Поліссі приділено польським кольоністам. А що місцеве українське населення рідко коли посідає понад 1/2–1½ гектара, а перенаселення села узнано дуже поважною проблемою для тих країв, ця польська кольонізація є в основі неправильною.

Існує 3.000 сільськогосподарських організацій на українських землях, та тоді як польські сільськогосподарські організації одержали цього року 79.000.000 золотих, яко підпору від польської влади, українські організації не дістали взагалі нічого.

Ці факти є порушенням тої частини з 8 точки договору, підписаного Польщею, що каже: “Народности в Польщі, що належать до расової, релігійної чи мовної меншини, будуть користати з однакового відношення та забезпечення, на основі законів, як і інші народности в Польщі”.

Ми віримо, що ця петиція в імені української меншини в Польщі зверне на себе повну увагу Союзу Народів, що є законним опікуном меншин та одиноким існуючим органом для додержування (переводження в життя) меншинових договорів.

Підписали:

John Arnott, Walter Ayles, James Barr, G. Benson, J. W. Bowen, A. Fenner Brockway, C. Brown, A. G. Cameron, William Carter, G. Dagger, Rhys Davies, F. W. Lindley, Fred Lengden, Gordon Macdonald, Cecil Malone, S. Markham, S. March, James Marley, F. Marshall, Geo. Mathers, James Maxton, Charles Dundan, Robert Forgan, Peter Freeman, A. G. Gossling, Duncan Graham, H. Graham-White, D. R. Grenfell, T. Griffiths, Somerville Hastings, W. Hirst,

P. G. Hoffman, Jack Mills, Ralph Morley, H. B. Morgan, G. Muff, H. T. Muggeridge, G. H. Oliver, W. Paling, M. Philips Price, Ben Riley, F. F. Riley, Daniel Hopkin, J. F. Horrabin, J. H. Hudson, F. Llewellyn-Jones, J. M. Kenworthy, J. Kinley, Arthur Law, Will Lawther, Jennie Lee, Wm. Lewis, Arthur Shepherd, Bennie Smith, J. Toole, James Welsh, Wifred Wellock, Wifred Whiteley, Ellen Wilkinson, R. S. Young, W. G. Cove, W. J. Brown, A. W. Haycock.

На вічну ганьбу Польщі, твердині варварства в Європі. – Прага, 1931. – С. 104–106.

№№ 267–268

Огляд повідомлень польської періодики про діяльність УВО та ОУН у часописі “Сурма”

Вересень 1930 р.

№ 267

Голоси польської преси з нагоди останніх виступів УВО.

Протягом цілого серпня переводилися саботажі у Сх. Галичині. Польська влада думала, що масовими арештами вдасться їй припинити саботажову акцію. Тоді як понад усякі сподівання, мало це саме противний наслідок: **саботажова акція тільки зміцнилася**. З польського боку піднісся щораз то дужчий голос тривоги та обурення. Так, напр., “**Львовські Курер Поранни**” з дн. 20.VIII. б. р. у вступній статті п. з. “Найвищий час увільнитися від терору” пише: “Щодня телеграми з ріжних сторін краю приносять відомости про нові акти саботажу, про нові злочини гайдамаків. Останнє на порядку дня були підпали фільварків і зібраного в стирти збіжа. З суботи на неділю українські саботажники поширили свою акцію, перетинаючи телеграфічні сполучення вздовж кількох залізничних ліній. **Польська суспільність є щораз більше подразнена та обурена**. Доки йдемо?.. Всі злочини можна виділяти у 3 групи з огляду на атакований предмет. Перша група – це **державна**, її інституції, її репрезентанти і обекти. Друга група – це палення **фільварків**. Трета – напади й побиття приватних осіб. Щодо третьої групи, вкажемо, що в Прошовій побито тільки тих “стшельцуф”, що є **кольоністами**. І в тім міститься, без сумніву, ціль нападу: ходило про **стероризовання кольоністів**. Вже досі **багато кольоністів кинуло свої садиби** в нашій дільниці та виїхало на Захід. Нині український сепаратизм рішив фронтову атаку, **щоби “кольоністів стероризувати, перестрашити і знеохотити до дальшої боротьби з труднощами**. Палення фільварків – це погроза на адресу польських поміщиків, **щоби не парцелювали землі між поляків та щоби зрезигнували зі своєї евентуальної ролі огнищ польськості”**.

“Слово Польське” з 20.VIII. у вступній статті п. з. “Шкідливий гуманітаризм”, пише: “Від кількох тижнів ми знову стали свідками скріпленої саботажної і терористичної акції, веденої з щораз більшою відвагою **організованими українськими бандами**. Вбивства, рабунки, нищення

державних об'єктів і масові підпали. Стероризована і змучена людність ставить собі повне неспокою питання, чому в дванадцятім році незалежності, по десяти літах відновлення на “Червенській землі” польської влади – не заведено тут вповні правний лад та публичну безпеку. І кожний, дивлячися з острахом на такий стан речей, думає про **ліквідацію своїх справ і еміграцію на Захід**. Дехто супроти безсилля державних чинників закликає до самооборони! Всі ті голоси є **виявом зневіря у правний лад**. У ній родяться і неспокій, і резигнація, і воля застосувати терор для самоохорони. Пересічний громадянин тратить віру в успіх санкцій, що ними рядить правний.

Зокрема вшехпольська преса виужиткувала нагоду та виступила проти уряду Пілсудського, закидаючи йому нездатність у поборюванні акції УВО та взагалі нездатність полагодити справи “національних меншин”; із свого боку закликала вона до “самооборони”, що простіше означає – плюндрування українських **культурних та гуманітарних інституцій**. Такий вихід із ситуації був би і справді чи не найлегший та не найліпший для Польщі. Річ у тому, що світ вже прекрасно знає, що УВО бореться з польською владою та її підлеглими органами, як рівно ж і з тими акціями, що їх підпирає **польська держава** (кольонізація), однак не виступаючи проти осілого з давних-давен польського мирного населення, а зокрема – проти його гуманітарних чи культурних інституцій. Раз уже, а саме в 1928 р. за листопадових подій у Львові, руйнація поляками українських **культурних та економічних інституцій** не принесла Польщі слави; передусім завдяки акції заокеанських українців, до якої долучилися українці з інших українських земель, поза польською окупацією, та українці-емігранти, міжнародні установи впрост засипано протестами проти Польщі, а це й зовсім не вийшло на добре.

Здавала собі в цьому справу й теперішня польська влада, і, щоби оминути ту небезпеку, тим більше, бо заходила можливість, що й УВО відплатить тим самим та розпічне боротьбу з польським безборонним населенням та ще й недозволеними засобами, найшла инший вихід із ситуації. З Варшави приїхав 29.VIII. б. р. віце-міністер Перацкі з начальником віділу Сухенком та иншими урядниками й перебрав до своїх рук акцію “ліквідації УВО”. Все це зроблено з великим галасом: призначено нового воєводу, нового директора львівської поліції, відбуто наради з місцевими органами безпеки, виарештовано одного дня кілька десятків людей, уряджено пресові конференції з польськими та чужинними кореспондентами, і вже другого дня польські часописи та телеграфічні агенції доносили: “Ліквідація саботажної акції українців”, “На терені Галичини приступлено до ліквідації УВО”, “Пацифікація Галичини” тощо. На пресовій конференції 30.VIII. б. р. Сухенек заявив, що “цілий штаб Української Військової Організації є вже в руках поліції. Нині ми вже скінчили зі штабом УВО”. Ще й глузував, кажучи, що робота УВО “була дурна”, “йолопи ховали навіть плян старого замаху” та що “цілу акцію скінчать протягом кількох днів”. Та не минуло 24 години й п. Сухенек із Перацкім не заїхали ще до Варшави по “успішній ліквідації УВО”, коли 31.VIII. відбулася низка нових саботажів, а польські газети принесли такі відомости: “Луни підпалених фільварків далі червоніють”, “7 підпалів протягом останньої доби”,

“14 стирт згоріло під Яворовом”, “14 стирт згоріло в Свидниці”, “Саботажники не пощадили Львівського повіту”, “Хто поперетинав телеграфічні дроти під Рогатином?”, “Чотири стирти згоріли на фільварку в Угнові”, “Хвиля саботажів збільшується” і т. д. Сталася компромітація! Сухенек по приїзді до Варшави вже инакше говорив журналістам. Як подає “Газета Поранна” з 2.IX. б. р. “Сухенек представив заступникам преси варшавської положення в Галичині й заявив, що акція ліквідації УВО розвивається успішно, але протягнеться **довший час**”. Той самий часопис влучно пише: “Знаменний той факт, що **терористична акція триває рівнобіжно з акцією органів безпеки**, що має метою пацифікувати край”.

Щоби заспокоїти поляків, новий львівський воєвода, приступаючи до виконання своїх обов'язків, проголосив, що “залізною рукою” задавить акцію “українських саботажистів” й що в тому напрямі ведеться акцію. Та вже 24 год. пізніше в тім же самім Львові, де почав урядувати новий воєвода, відбувся саботаж із метою знищити “Таргі Вєходнє”. Газета Варшавска, з 5.IX. пише: “Факт той викликав нечуване вражіння в мешканців Львова, що були тоді на вулицях. В місті взагалі панує з тої причини великої заколот, передусім серед молоді”.

“Львовські Курєр” пише: “Від понеділка 1.IX., отже, від проголошення воєводи, а перед тим ще від суботи (від проголошення п. Сухенєка) число саботажів не тільки що не зменшилось, а радше **значно збільшилося**”.

“Газета Варшавска” з 5.IX. у статті п. з. “УВО” пише: “Від половини серпня б. р. світять луни пожеж над Галичиною, що їх викликає бандитська рука з-під знаку Української Військової Організації. Почалася та злочинна діяльність од бандитського нападу на поштовий віз під Бібркою і **відтоді, мимомо арештовань та зусиль влади опанувати ситуацію, не припиняється та злочинна акція**. “Частинний виступ”, як події в Галичині називає орган УВО “Сурма”, “позначається щораз то новими актами саботажу”.

І правда, акція УВО, мимомо численних арештовань, що мали метою “остаточно зліквідувати УВО”, тривала далі. Досі ляхи заповнювали пресу статтями про УВО. Тепер їх зденервовання пішло аж так далеко, що починають уряджувати віча. Так із кінцем серпня та з початком вересня різні польські організації влаштували в різних місцевостях Галичини віча з бундючними резолюціями на адресу УВО та українського громадянства. Але без огляду на бундючність, у резолюціях тих віч криється великий неспокій за будучину польського елемента на українських землях. Так, прим., на однім вічу у Львові, як подає “Львовські Курєр Поранни” з 2 б. м., стверджено, що “небезпека, згашена в 1919 р., знову починає розвиватися. Недостача рішучого виступу вповноважених чинників, пасивність громадянства збільшуються, ставляючи під знак запиту наші права як господарів тих земель (!). І сьогодні горять не стирти, але **гонор народу з тисячелітньою традицією**”.

На іншій вічу у Львові говорено: “Коли придивимося до положення Польщі на терені і внутрішнім, і зовнішнім, то побачимо, що **Польща перебуває в такій самій грізній ситуації, як перед 10 літами**”. “Злочини

українських саботажистів – це не тільки робота якоїсь занархівованої групи з т. зв. УВО, але **тішиться вона піддержкою цілого українського суспільства**”.

“Слово Польське” з дн. 3.IX. пише: “У звязку з започаткованою львівською поліцією ліквідацією Української Організації Військової у Львові, а частинно й на терені сусідних воєвідств, Тернопільського та Станиславівського, придержано багато членів тої організації. Акція поліції, однак, виходить поза рамки боєвої Української Військової Організації, а охоплює також і Організацію Українських Націоналістів (ОУН), що творить політичну прибудову УВО, себто на систематичній та рішучій терористичній акції”.

“Львовські Курер Поранни” з 5.IX. у статті “Дуже небезпечна дорога” пише: “Кожний легко зрозуміє, що на кілька мільйонів українського населення насильств і вбивств УВО dokonує найбільше **група кількатисячна**. Одначе здорове міркування рівночасно каже, що діяльність така вимагає відповідної атмосфери, що її витворює цілий український сепаратизм. Правда, уважаємо, що український сепаратизм не опанував ще умів цілого українського населення, але **легко це зробіть**. Деякі поляки, як спосіб боротьби з УВО, радять якесь блище неозначене заспокоєння бажань поміркованих українців, неначе тим признаючи, що робота УВО дасть українському сепаратизмові певні результати!”.

“Газета Варшавска” з 5.IX. пише: “Організатори “частинного виступу” мали, між иншим, намір **поширити акцію на якнайширшім терені** та вжити до роботи українську молодь, згуртовану на засадах ідеології ОУН (Організація Українських Націоналістів). Цей елемент, як говорять інструкції УВО, “є розсадником наказів організації по селах”, себто, безплатним агітатором, що в українській сільській молоді запалює ненависть до всього, що польське, та є моральним винуватцем злочину. Керма акцією, самозрозуміло, лежить у руках УВО. Боевики, розкинені по краю, сидять по селах як “інструктори кооператив”, “освітні діячі”, “спортові тренери “Лугів” і т. п. та зі сховку кермують роботою, не допускаючи до її застою. Команда УВО докладає рук, щоби цей “частинний виступ” якнайдовше підтримати. Загадують на найближче майбутнє цілу низку більших актів саботажів, по яких має наступити період індивідуального терору, спрямованого проти представників влади. Інструкції, що йдуть зі штабу УВО, закликають напружити сили в тому напрямі, щоби “польські дідичі повтікали зі страху до міст, а кольоністи на Захід– і щоби вся земля перейшла до українських рук”.

“Роботнік” в статті п. з. “Заогнення польсько-українського конфлікту” пише: “**Стан напруження польсько-українських відносин у Східній Галичині грізний**. Преса повідомляє про щораз то нові акти саботажу Української Військової Організації. Залишення польсько-українського конфлікту часові могло б покінчитися катастрофою. Треба сподіватися, що влада зробіть все, щоби не допустити до ексцесів з польського боку. Всяку спробу авантури чи розрухів треба безумовно унешкідливити в зародку. Найгірше, коли розгорячкова товпа зачинає помагати владі в урядованні. Не важко тоді за якийсь випадок, що може стати почином сумних наслідків”.

“Газета Варшавска” пише: “Український терор ставляє собі дуже ясні завдання. Польських поміщиків треба стероризувати на те, щоби не продавали землі в польські руки, щоби тримали українську службу та щоби не перешкождали українському сепаратизмові опанувати умів тої служби. Польським кольоністам належить насильством обридити життя в Східній Галичині та змусити їх опустити ту землю. Як відомо, в санаційнім періоді багато кольоністів виїхало на Захід. Вкінці місцевих польських селян належить стероризувати на те, щоби відійшла їм охота організуватися, розвивати польськість та проявляти розвиток та експанзію”. А в ч. 252 з 4.IX. додає: “Коли б українському сепаратизмові вдалося осягнути ту мету, то були б загрожені і цивілізаційна роля польського елемента на східних землях, і польський характер Східної Галичини, і що за тим йде, підстави польської державности на тім терені. Український терор існує від початку існування польської держави: він триває постійно в притишенім стані, а що деякий час вибухає голосно, виявляючися в спеціально яскравих актах саботажу і злочинів. Один і другий вид українських насильств однаково небезпечні”.

“Львовскі Курер Поранни” з 12.IX. пише: “Справа надзвичайно прикра: помимо уставлених вночі вартівників, стирти горять далі, та не можна придержати “гультяїв” на горячім учинку злочину, а тому, осмілені успішним вислідом своїх злочинних намірів, продовжують вони далі свою злочинну акцію”.

А саботажі тривають далі й далі. Не помагають ні дальші масові арешти, не помагають і виступи поляків, що починають палити українські “Просвіти” та приватне майно, бо це має той наслідок, що **кількість саботажів тільки збільшилася**. Досі часописи приносили 1–2 чи трохи більше саботажів денно. Тепер – у другій половині вересня – реєструють часто-густо 7–9 денно; що більше, замість поодиноких стирт чи забудовань кольоністів, починають палати цілі польські села.

Давно вже такого напруженого стану не було в Галичині...

Сурма. – 1930. – Вересень. – Ч. 9/36.

№ 268 **Трагедія України**

Вересень 1930 р.

Польське насильство на Україні набрало тепер більшої сили, ніж щось подібне бувало колись в Європі. Україна стала краєм розпуки і знищення, яке ще більшу увагу звертає на себе тим, що права України запоручив міжнародній трактат, а Ліга глуха на просьби й аргументи, і дальший світ нічого про все те не знає або не клопочеться...

У відносинах, які на Україні існують, насильство є по обох сторонах, але насильство поляків переходить всяку міру. Українська робота позначилася

підпалами і нищенням телеграфічних дротів, і про це польська преса пише, але про польські звірства, що є пляновими і на ширшу міру, не згадує цілком.

Тероризування прихильників самоуправи.

Українці хочуть самоуправи і добивалися її різними способами. В тій їх роботі випадкові насильні виступи, що є майже завжди викликані польськими арештами або засудами на смерть українських в'язнів, мають мале значіння. Українські провідники їх не схвалюють, і цілого загалу не можна робити за них відповідальним, але тепер, проте, завдають терпіння цілому народові.

Польські “карні експедиції” звернені не проти одиниць, але проти цілого народу, головню ж проти кооперативних молочарень і інституцій – загалом проти цілої народньої культури. Які б вибрики одиниць не були по обох сторонах, є фактом, що польська поліція й кавалерія вживає масового насильства, а його жертвами є звичайні люде, не причетні до української чи польської політики.

Наведені факти вибрано з-поміж великого числа інших, яким навіть тяжко повірити. А хоч такого матеріялу назбиралось сила-силенна, а все ж це не охоплює всього насильства польських експедицій, що “заспокоюють” Східню Галичину.

Селян люто бють.

14 вересня відділ 4 польського полку кінноти прибув до Гусятин, пов. Бібрка. Від людей забирали велику скількість збіжжя, ярини, хліба, яєць і молока без ніякої заплати. Серед ночі зажадали від в'їта, щоб сказав імена тих селян, які мають зброю. Коли сказав, що не знає, 5 вояків його забрали і дали 50 буків. Подібно побили 8-х інших селян.

Вночі 14 вересня відділ кінноти побив нагайками около 30 осіб у Старім і Новім Яричеві. 16 вересня кіннота прибула до Гаїв коло Львова. По дорозі захопили селян, що йшли в поле на роботу, і побили їх немилосердно. Забрали також багато поживи й худоби. Брали чоловіків, жінок і дітей і били по черзі, доки ті не умлівали. Тоді обливали холодною водою, а коли побитий опамятався, то инколи й далі били.

Івана Романишина і його сина та дочку так побили, що ті тепер у жахливому стані, а так само двоє дітей в'їта. Дамяна Пруса так мучили, що зламали йому ногу. Знищили кооперативну крамницю й побили нагайками крамарку. Повибивали вікна в читальні. Подібне робили в Підберізцях коло Львова того самого дня. Знищили кооперативну крамницю і побили багато селян. Там побили хлопця Петра Бубелу так, що той бореться зі смертю.

В селі Курівцях, пов. Тернопіль, забрали багато поживи й побили багато селян. А одного з них, Олексу Політача, гнали крізь село і примушували кричати: “Многі літа маршалкові Пілсудському!”. За ним бігло кількох вершників і били ввесь час.

Побиті на смерть.

27 і 28 вересня відділи кінноти напали на села довкола Городка Ягельонського. Страшенно пограбували селян і багато людей побили. Оці побиті на смерть: Олекса Менсаль у селі Бартакові, Микола Мороз і Стефан

Сікташ у Ставчанах, Антон Шандро в Керниці і Гринько Шмагала в Любині Великім.

На 22 і 23 вересня відділи озброєної пішої поліції завітали до села Купчинець, пов. Тернопіль, знищили кооперативний склеп, читальню і музичні інструменти, які належали до сільської оркестри. Багато селян побито. Селянин Теодор Чайковський у селі Довжанка побитий на смерть. 23 вересня поліція прийшла до Покропивної (Тернопіль). Багатьох селян схопили і змушували цілувати “польську землю” та вигукувати образи проти “Матері-України”. Володимира Кріля так тяжко побили, що його життя в небезпеці. Багато селян були такі покриті кровю і синяками по побиттю, що тяжко було їх пізнати.

Села понищені.

Сільський учитель Микола Антоняк, його дружина Ганна, як рівно ж декілька селян (імена їх я маю), були дуже тяжко побиті. Жінку Михайла Школьного примусили співати польський національний гимн тоді, як її били. Сільський склеп знищено. Товар зложено на купу, полито парафіною і підпалено. Молочарня і бібліотека читальні знищені.

Подібне було й по інших селах (я маю записаними імена яких 30 чоловіків, жінок і дітей, які були так потурбовані, що їх здоровля в небезпеці).

В селі Журів молочарню цілковито знищили, навіть машинерію, хемікалії і фляшки знищили. Робітників молочарні немилосердно били нагайками – одна дівчина, Настя Бобик, у жахливому стані. Міст також не оминули – між іншими – Нове Село, Рогатин, Бережани були навіщені відділом поліції. Українські кооперативи, читальні, бібліотеки та інституції понищені, столи, крісла, книжки, горшки, кухні, начиння і піяна поторощені, дошки в помостах (підлогах) порубані, одіж і постелі потяті ножами. В Тернополі знищено бібліотеку в 40 000 книжок.

Знищення культури.

“Пацифікація” (успокоєння) України силою тих карних експедицій, правдоподібно, найбільш руйнівничий напад, який був коли зроблений на будь-яку з національних меншин, і найгірше порушення угоди щодо меншин. І справді, цілу культуру, і то високу культуру, нищено протягом трьох минулих тижнів. Кооперативи, школи, бібліотеки і інституції побудовані українцями протягом довгих років праці, пожертв та ентузіязму майже виключно на їх власні засоби, при величезних труднощах. Вони відчувають утрату цих своїх здобутків майже так само, як свої надлюдські фізичні терпіння.

Поляки, без сумніву, опублікують звичайні урядові заперечення. Негайне і безсторонне слідство на місці трагедії, з додатком охорони свідків од переслідувань, є наглою konieczністю.

Сурма. – 1930. – Вересень. – Ч. 9/36.

**Комунікат українських політичних партій Західної України
у зв'язку з пацифікацією**

1 жовтня 1930 р.

**СОЛІДАРНИЙ ГОЛОС ПОЛІТ. ПАРТІЙ ПРО ПОДІЇ В КРАЮ.
КОМУНІКАТ.**

Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання на засіданні в дні 25. ц. м., Головна Управа Української Соціалістично-Радикальної Партії на засіданні в дні 26. ц. м. і Центральний Комітет Української Соціал-Демократичної Партії на засіданні в дні 28. ц. м. у зв'язку з подіями на терені Галицької Землі, після взаємного порозуміння, прийняли однодушно такі постанови:

1. а) Стверджується, що організоване в політичних партіях та громадсько-суспільних, культурних і господарських установах українське громадянство не може нести збірної відповідальности за вчинки, виконувані таємними конспіративними організаціями чи окремими особами, котрі ані не підлягають, ані не можуть підлягати ніякій громадянській контролі;

б) Зокрема в справі масових пожеж, які рівночасно вибухали так само і на корінно польських етнографічних землях, які то пожежі спершу навіть польська преса приписувала виключно асекураційній спекуляції а які й потім на нашій території самі урядові чинники лише частинно відносили на рахунок української конспіративної організації, – стверджується, що, поскільки вони справді є ділом українських рук, то вони з національного погляду безцільні, позбавлені політичного змісту та неоправдані навіть ніякими революційними мотивами.

2. а) Тому рішуче протестується проти перекидання законом недопустимої збірної відповідальности і відплати за всі ті акти на невинне і безборонне сільське й міське населення та проти нагінки польської преси і різних польських організацій на все українське населення;

б).....

Взивається всіх українських громадян зберігти в нинішні важкі дні рівновагу духа, не піддаватися зневірі, не відтягатися від громадської праці та ще дужче об'єднуватися біля свого національно-політичного проводу.

**За Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного
Об'єднання**

Д-р Дмитро Левицький, голова

Д-р Любомир Макарушка, головний секретар;

За Головну Управу Української Соціалістично-Радикальної Партії

Д-р Іван Макух, голова

Д-р Матвій Стахів, головний секретар;

За Центральний Комітет Української Соціал-Демократичної Партії

Д-р Лев Ганкевич, голова

Іван Квасниця, головний секретар.

Діло. – 1930. – 1 жовтня.

**Пастирський лист греко-католицького духовенства з осудом саботажів
ОУН та пацифікації**

13 жовтня 1930 р.³³

ПАСТИРСЬКИЙ ЛИСТ СІМОХ ГАЛИЦЬКИХ ГР.-КАТ. ВЛАДИК

Божою милостью і благословенням св. Апостол. Престола

† *Андрей*, Митрополит Галицький, † *Григорій*, Єпископ

Станиславівський, † *Йосафат*, Єпископ Перемиський, † *Никита*, Єпископ
Патарський, † *Григорій*, Єпископ Помічник Перемиський, † *Йоан*, Єпископ
Помічник Львівський, † *Йоан*, Єпископ Помічник Станиславівський.

**Духовенству і Вірним Галицької провінції Божий мир і наше
Архієрейське Благословення**

Христова Церква, що стоїть на сторожі Божої Правди і Божого Закону, вся ясно осуджує, як морально злі, всі поступки, що цему законові противляться; Вона вчить цего людей і в катехизмі, і в проповідях, і в сповідальниці, і всюда, де лиш сягає її вплив, і не залишає жадної нагоди, щоб голосити правду та відводити людей від зла, а вести їх до добра. Одначе коли розходиться о конкретні злочини, яких допустився хто-небудь у даному місці й часі, за які горожанською властю є потягнений до відповідальности, тоді Церква не забирає голосу, щоби всіма признаний вчинок злий, ще виразно осуджувати та щоб заявляти, що ані церковна Власть, ані вірні не солідаризуються з цим злочином. А не робить цього тому, бо це очевидна річ, сама собою зрозуміла, пливуча з основних засад християнства, що моральне зло є злом і Церква зі Своєї природи не може цего, що зле, уважати за добре і з ним солідаризуватися. Такі заяви понижали б Боже достоїнство Церкви. В случаю конкретних злочинів Церква не потребує промовляти, але навіть промовляти й не може тоді, коли вислідження й укарання винних є в руках поліційної й судової власти, а еунціяція духовної власти могла би й невинним причинитися до підозріння й оскарження, а може, навіть і незаслуженої кари.

(Сконфісовано цілий уступ)

В надії, що наше слово причиниться до цего, щоб вернули нормальні відносини в нашому краю, в надії, що тим стримаємо несправедливе карання невинних, відзиваємося до Вас – дорогі в Христі Браття, – цим пастирським посланням. І Ми, Ваші Єпископи, й наше духовенство, й Ви всі, що слухаєте голосу Христової Церкви й за ним ідете, ми всі від самого початку уважали й уважаємо роботу підпалів за морально злу, противну Божому Законові, а через це і нашому народові у високому степені шкідливу, що промощує дорогу комунізму. Ми всі, що по-християнськи думаємо і хочемо християнського життя, ми всі признаємо, що так, як у случаях інших беззаконій, так само й тут повинна рука справедливости досягнути винуватих. Одначе ми не можемо брати на себе відповідальности за одиниці чи революційні групи. Підпалачі й

³³ Дата складення пастирського листа.

усякого рода замаховці – це люди, що слухають не голосу Христової Церкви, а тайних приказів якоїсь тайної влади. За їх діла (навіть у цих случаях, де винуватим мав би бути якраз український націоналіст, а не комуніст, реванжист, спекулянт чи провокатор) ми не можемо відповідати, вини за них не поносимо й за них ми не повинні бути карані.

(Сконфісковано два уступи)

А тепер звертаємося як пастирі Христового стада до Тебе, дорогий і многострадальний наш Народе! Ми хотіли б передати Вам слова потіхи, які відповіли б Вашому горю; в тім горю нам спільнім “возведох очи мої в гори, отнюдуже прийде моя поміч моя от Господа Сотворшаго небо й землю”. В Бозі і Його Христі, в Покрові Пречистої Діви наша надія. До молитви треба нам більше чим коли-небудь горнутися; з молитви черпати нам сили, щоб витревати в терпеливості, в спокою, розвазі й християнським поведенню. Хай ніяка сила не зможе відорвати нас від св. Віри, від послуху для Божих заповідей й для св. Католицької Церкви, – а дні бурі перейдуть, та не пошкодять нам.

На закінчення ще пару слів до Вас, наша молоде! Ви молоді літами, а чувствами горячі. У Вас могутнє почування любови до Вітчизни; вона домагається діл, до діл взиває. Витревайте у службі цієї любови й не жалуйте жертв таких, яких вимагає народня справа у теперішній хвилі, – жертв, згідних з наукою Христа, з добром Народу.

Ми до краю обезсилені; щоби прийти до себе, вернути до здоровля й сили, народ наш потребує щоденної тихої, муравлиної, будуючої та продуктивної праці на всіх ділянках життя; потребує праці господарської, суспільної, культурно-просвітньої, наукової, потребує католицької організації. Як же много тут відлогом лежить! У тій праці витревайте, – до цієї праці приготовляйтеся, беріться до неї всі молоді. Правда, теперішні обставини виїмково непригожі, але тим більше та праця так для нас конечна, як саме життя. У підпольну роботу не давайте нікому ввести. Злочину на Вас і на Вітчизні допускається той, що відводить вас від позитивної праці, наклонює до конспірації. Працюйте явно для народу, підпорядковуючи всю ту Вашу працю Божому Законові. Родичів і старших не легковажте, противно, хай їх життєвий досвід і відповідальність перед суспільністю все доповнює й кермує в розвазі молоду й буйну Вашу ідейність. Для упрощення Божого милосердя в тих тяжких обставинах, які переживаємо, заряджуємо, щоб кожний священник при кожній відправі св. Літургії додавав при ектенії мирній і сугубній по три прошення зі служби “во время всенародных скорбы”, яку на особній картці до цього послання залучається.

Благодать Господа Нашого Ісуса Христа і любов Бога і Отця і причастіє Святого Духа най буде зі всіма вами. Амінь.

Дано у Львові, в навечеріс Покрови Пречистої Діви Марії дня 13 жовтня 1930.

Нова зоря. – 1930. – 26 жовтня.

Американський кореспондент про польські погроми українського населення в Галичині16 жовтня 1930 р.³⁴

“Режим терору, що не має собі рівного в Європі від часу, як уряд Лойд Джорджа (в Англії) вислав відділи славних “чорних і бурих” до Ірландії, панує тепер у Східній Галичині, де польська військова експедиція карає українських селян за недавнє палення вогнем багатьох ферм польських властителів...

Хвиля підпалів приписується терористичній організації, що сподівається відірвати Східню Галичину від Польщі та злучити її 3 000 000 українське населення з українською совітською республікою в Українську Імперію.

По українських селах Східної Галичини польська кіннота і поліція бють брутально священиків і селян нагайками (нагайка зроблена з гострих шкіряних язиків, обвитих дротами, щоб добре краяли тіло), насилують ганебно жінок, здирають солом'яні стріхи з селянських хат, закривають школи, граблять кооперативні крамниці, нищать бібліотеки і руйнують населення реквізиціями харчів.

Завданням війська є здавити терористичну кампанію, розпочату тайною українською організацією, яка підмовляла студентів палити стирти і стодоли польських землевласників. На жаль, виконуючи цей обов'язок привернення порядку, польське військо карає без розбору невинних з винними і розпалює тим духа бунту і відплати поміж українцями Східної Галичини.

Пацифікаційна система польських жовнірів полягає на рейдованню сіл, підозрілих у тому, що вони замішані в справі нищення фільварків польських землевласників. Передових людей з села – вїйта, священика, голови кооперативних спілок, провідників спортових і просвітних товариств – кличуть перед команданта польського відділу. Від них жадають, щоби вони дали інформації щодо підпалів і видали всю зброю. Коли їх відповідь видається невивставаючою, – а так звичайно буває, – їм дають по 60 або 90 нагайок, яких уживали в Польщі тільки висланці російського царя. Коли жертва зімліє під ударами, її часто приводять до пам'яті, поливаючи холодною водою, і биття починається наново.

Польські жовніри не мають ніякої пошани перед жіночим полом і в багатьох селах відбуваються такі самі звірські побої жінок. Часами, шукаючи за зброєю, жовніри зривають солом'яні стріхи і потім відходять, лишаючи нещасних мешканців на ласку долі.

Народні українські строї і українські вишивки понищені всюди, де їх побачить польське військо по селянських хатах, тому що цілею польських військових командантів є винищувати безпощадно всі сліди української національності. З тої причини поруйновано українські кооперативні крамниці і молочарні, читальні і бібліотеки. Священиків примушують кричати голосно “Хай живе Пїлсудський!”, “Хай живе польська республіка” під загрозою побоїв.

³⁴ Дата публікації в американській пресі.

Коли військо входить до села, воно реквізує збіжжя, молоко, хліб, яйця і городовину, очевидно, без заплати. Громада, до якої прийдуть такі “гості”, мусить платити не тільки за харчі і напитки, але ще давати на “тютюн”. Деякі нещасні села були рейдовані військом по три і по чотири рази. Українці говорили мені, що страхіття, які вони перебули за останніх чотирнадцять днів, – польські війська почали свої карні експедиції при кінці вересня – перевищують всі лиха, яких вони зазнали під час світової війни або під час російсько-польської війни з 1920 року”.

Польська мілітарна акція була помстою за систематичну кампанію терору, ведену українськими конспіраторами проти польської приватної власності. Ця кампанія почалася у червні місяці ц. р., але досягла найвищого розвитку в серпні та вересні. Подекуди це носить характер виразної подібності до виступів проти англійських земельних власників в Ірландії у 50-х роках минулого століття.

Становище українців – каже кореспондент – є ще тим некорисне, що хоч вони творять найбільшу національну меншість в Європі, вони не мають нікого, хто боронив би їхніх прав перед Лігою Народів. Німецька національна меншість, наприклад, що живе на Шлеску або в польським коридорі, може рахувати на Німеччину як заступника своїх справ перед Лігою Націй. Але українські жалоби до Ліги Націй постійно опинювалися в коші, тому що нема нікого в секретаріаті Ліги в Женеві, хто займався б як-небудь цими людьми. Можливо, каже кореспондент, що ця нездібність українців здобути в Лізі Націй послух для своїх жалоб, а також віддалення Східної Галичини від Західної Європи додали відваги польським військовим лідерам, що вони можуть допускатися безкарно насильства в цій провінції.

Ніхто не може робити закиду польському урядові з того, що він вислав чотири ескадрони кавалерії до Галичини, щоби поборювати терористичну кампанію, коли показалося, що цивільна влада не здібна завести порядок. Але варварське поведіння жовнірів під час їхньої “пацифікації” обурює почуття українських селян до такої міри, що в цілій Східній Галичині панує небезпечний дух неспокою. В теперішнім часі хвиля пожарів припинена, за винятком окремих випадків одного-двох вогнів. Але ненависть до польської влади зросла тепер серед українських селян наслідком таких варварських методів до того, що не буде легко її усунути”.

На вічну ганьбу Польщі, твердині варварства в Європі. – Прага, 1931. – С. 101–102.

Жовтень 1930 р.

Перманентна революція.**(Присвячено Красвому Командатові УВО бл. п. Ю. Головінському)**

Коли недавня збройна боротьба Українського Народу за вільне життя у власній державі покінчилася невдачею, станули перед ним дві дороги: або віддатися на ласку-неласку ворога, або працювати далі над визволенням із неволі.

І справді, одні, зневірившись в сили власного народу, покинули його ряди та перейшли до ворога, помагаючи йому нищити своїх братів, це т. зв. “хруні”, “зміновихівці” та інші запродавці.

Другі, що також не вірили, що Український Нарід зможе колись власними силами здобути собі волю, але вірили, що з поміччю одного ворога можна побити другого й тим способом створити Українську Державу. Отже, вони вірили, що Український Нарід не створить собі держави сам, але вороги йому створять. А тому вони звязалися кожний із іншим ворогом й то рівночасно, так що всі наші вороги мали своїх українських “союзників”. Та вороги, забравши українські землі, погодилися між собою, розділили сфери впливу і їм і в голові не було творити Україну. Противно, своїх українських “союзників” обернули в наймитів, що помагали їм нищити українців у себе дома.

Треті не запродалися ворогам та не мали надії, що вороги створять нам державу, але роздумували так: коли не вдалось нам зброєю в війні здобути держави, тоді треба взятися за **мирні способи** та по **частях** здобувати собі права, видістаючи від ворога постійні уступки. А по якімсь часі набудемо стільки прав, що створення держави буде чистою формальністю, вона наступить, так би мовити, чисто автоматично, а якщо і станеться це з нагоди якогось потрясення ворожої держави чи міжнароднього конфлікту, то буде це сполучене з мінімальними жертвами. Ті, що так думали, станули на шлях “легальщини”, “органічної праці”, “автономії”, “реальної політики”, “парламентаризму”, “льояльності”, “угодовщини”, або, напр. “українізації” на Східній Україні.

Та вороги наші не дурні, їх мудрість проявляється хоч би в тому, що над нами панують. Вони не квапляться йти нам на уступки, підсилювати нас на те, щоб ми колись за горло їх ухопили. Навпаки, вони стремлять одібрати нам і ті права, що їх мали ми, коли вони загарбали наші землі, вони квапляться знищити нас як націю, зробити нас фізичними й моральними рабами.

І були між нами такі, що здавали собі з того справу. Вони бачили, що ще ніякому народові на світі ніхто, а тим більше вороги, не дарував держави, ані волі, а що кожний нарід її собі сам здобував. І то здобував не “реальною політикою”, соймовими інтерпеляціями чи скаргами перед ворожими міністрами, а в кровавій боротьбі, в війні чи в революції. Так здобули собі волю серби, болгари, поляки, фіни, ірляндці, литовці, чехи та інші, а колись у війнах твори-

лася могутня німецька, італійська, американська, англійська та інші держави. **У кровавій боротьбі здобудемо й ми свою державу.** Коли програли ми одну визвольну війну, підготовляймо другу; коли програємо другу, може, виграємо третю... Нарешті мусимо виграти! Поляки програли 2 повстання, фіни програли революцію в 1905 р., народи, поневолені Австрією, революцію 1848 р., ірландці кілька десятків років постійно бурились і програвали. А все ж всі вони кінцево кінцем виграли. Виграємо й ми! Полялась же кров десятків тисяч людей за волю України. Намарно це ж не піде!

І ці останні, що й під час визвольних змагань із крісом у руці змагалися в рядах Української Армії за Українську Державу, зійшли в підпілля й утворили одні революційні організації на Східній Україні, другі – Українську Військову Організацію на Західній Україні. Зробили це з тою метою, щоб викликати проти окупантів національну революцію на всіх українських землях.

* * *

Коли хтось хоче поставити дім, мусить подбати за ґрунт, матеріал, людей та доглядати, щоб щодня йшла праця над будовою від підвалин аж по дах. Хто хоче зібрати збіжжя з поля, мусить мати землю, насіння та виконувати всі потрібні праці від оранки аж по жнива. Хто хоче мати революцію, той також не може сидіти зі складеними руками. Як дім одного дня сам не поставиться, ні рілля сама не зародить, так і революція сама не вибухне. Революцію треба підготовляти, щодня над нею працювати, і працювати відповідним способом. **Народне повстання, отже не палатову революцію, а революцію цілого народу треба підготовляти в широких масах революційними способами,** а не “льояльністю”, “реальною політикою”, “угодовщиною”, “легальщиною” – взагалі миром. Все це з революцією не має нічого спільного; це так неначе б ми до ставлення дому вживали не цегли, каміння, піску, але зерна пшеничного, або ріллю засівали цеглою замість зерна. І як з цегли не виросте хліб, а з зерна не повстане дім, так і “льояльність”, “легальщина”, “угодовщина”, політика компромісів не викличе революції. Навпаки, вони її унеможливають. Хто хоче жити в спокою, в згоді, в льояльності, той не буде працювати для революції – незгоди й війни. Так само, хто хоче війни, не може змагати до згоди, спокою й льояльності.

А далі: хто скупує дати каміння під фундамент дому, тому дім завалиться, і той буде мати велику втрату; хто скупує зерна на засів ріллі, тому поле не зародить. Так само, хто скупує класти жертви людьми, майном і працею для справи революції, тому революція не вдасться, а противно – принесе в тисячу разів більші втрати.

Це таке ясне! Але мало є таких, що здають собі з цього справу. І не всі з тих, що узнають потребу існування революційної організації, розуміють це, навіть і ті, що радіють із діяльності підпілля, мовляв, воно злостить поляків та наганяє їм страху. Бо вони думають, що як негречних дітей лякають “бабаком”, так, власне, мала би підпольна організація бути страшакон для “негречних” поляків, мовляв, коли не підете на уступки, то зараз нам тут атентати почнуться. Підпольна організація повинна бути, на їх думку, лише додатком до “реальної політики”, помічним засобом тої політики, й то другорядним, коли

інші не виправдають себе! Отже, не про революцію повстання їм ходять, не про неспокій, а про **уступки** поляків, про округлини з панського стола для спокійного, льояльного раба, який інакше може збунтоватися. Вони не беруть прикладу із італійців, із Істрії та Тиролю, що під Австрією мали вповні забезпечені всі культурні, економічні та політичні вимоги, а все ж віддавали цей “рай” за приналежність до їхньої держави італійської й за це в війні пролляли кров соток тисяч людей.

Мабуть, наші “льоялісти” думають, що революційна організація існує для **мирної** “реальної політики”. Здається, що в такому разі після них найліпше було б, коли б така підпольна організація була якнайсильніша, але нічого не робила, неначе державне військо, що стоїть на поготівлі й яке може стріляти, але ліпше, щоб воно не стріляло. А тому, може, й вони погодилися б, щоб підпольна організація вряди-годи виступила з якимсь актом, проявляючи в той спосіб своє існування. Мабуть, цей акт мав би бути такого рода, за який, очевидно, ніхто з “реальних політиків” не ніс би ніякої відповідальності і який нікому не пошкодив би, а тільки наробив би великого шуму. Просто це був би гучний фаєрверок, який своєю несподіванкою страшив би поляків, а нашим “реальним політикам” справляв би приємність.

А тому, коли не вдається виступ революційної організації, повстає ремство, мовляв, цілий ефект знищений тими “нездарами”, забуваючи, кілко невдач мали революціонери інших народів, кілко то хоч би невдалих атентатів виконано тільки на одного царя Олександра II. І найбільше ремствують саме ті, що самі рук до виступу не приклали, що скорше вмерли б зі страху, ніж, напр., переховали в себе боєвика, що сотика не дали на цілі підпольної організації, на те, щоби вона мала запевнений успіх.

А коли попадуть боєвики до ляцьких рук, і засудять їх на довголітню тюрму або згине хтось із них у бою, то хоч не “льояльні” громадяне потерпіли, все ж це, на їх думку, зле й дає їм причину до гострої критики підпольної організації та революційних метод. Вони хотіли би, щоб усе в нас обійшлося без жертв, хоч прекрасно знають, що цілий Сибір був заселений жертвами революції, що в усіх сибірських копальнях працювали революціонери-каторжники.

А ще гірше стає, коли за виступ УВО попадуть невинні, спокійні люде та пересидять кілка тижнів чи місяців у тюрмі. І ремствують тоді за те не на поляків, що мучать невинних людей, а на підпольну організацію, бо коли б не вона, то цього не було б. Бо це ж – після них – страшне є, коли понесе хоч би найменшу жертву той, хто присягнувся до кінця життя свого бути “льояльним” та ніяких жертв не класти! А тому вже цілком зле є, коли починаються масові арешти.

А коли “невідповідальні” виступи УВО втягнуть до акції широкі маси, коли вони розворушать цілу країну, викликавши в ній революційне кипіння, коли вони виведуть ворога з рівноваги, і він показує своє правдиве, хижацьке обличчя, коли почнуться карні експедиції та вводиться воєнний стан, коли зачинає плисти кров, у якій тонуть угодові мрії та пляни “реальних політиків”, тоді вони смертельно настрашені, наввипередки біжать поклонитися ворогові

заявити йому свою льяльність, не тільки відмежовують себе від революційної організації та її акції, але й осуджують її як шкідливу для Українського Народу та нарешті проголошують прилюдно, що це навіть зовсім не є революційна робота.

Історія повторюється. Колись польські “ляльісти” називали своїх революціонерів, що здобували їм волю, бандитами. Нині українські “ляльісти” називають українських революціонерів “невідповідальними людьми”, “анархічними одиницями”, “легкодухами”, “народними шкідниками” та “псевдореволюціонерами”.

А між тим ворог глузує собі, глузує з рабів, а на їх заяви “ляльїности” дивиться з правдивою погордою...

Не було більш спокійного та льяльного до свого гнобителя-пана народу, як українці під Австро-Угорщиною. Зі своєї кєрвавиці платили вони покїрно податки, що йшли на розквіт не українських провінцій, давали рекрєта, що мав боронити тюрму, в якій жили, та молилися ревно за “цїсаря-пана”. А під час світової війни їх землі зорано залїзом, сотки їх селищ зрівняно із землею, тисячі цивільного населення згинуло від куль ворожих військ, а десятки й сотки тисяч українських вояків гинуло на італїйськїм та сербськїм фронтах за “цїсаря-пана”. А в тому самому часї їх брати з-за Збруча десятками тисяч клали покїрно свої голови за “царя-батюшку”. Та й ще молилися за перемогу своїх гнобителїв. А коли, завдяки чинности інших, бунтівничих народїв, Австро-Угорщина розпалася, жаль здушив горло українськїм народнїм провідникам. Інші народи вже давно заходилися творити власні держави, а наші провідники до останньої хвилї сидїли в Відні, поклони бючи “цїсаревї-пановї”.

І що за свою льяльність мали українці? Мимо вічних поклонїв, навіть університету не дістали; а народне шкільництво, до речї – дуже мізерне, дістали впрост тому, що всі інші народи вже давно собі його вибороли; однак на Підкарпаттї й того не мали; там так винищено морально й матеріально населення, що по розпадї ворожої держави остав народ-жебрак, що не знав навіть, хто він такий. А за свою льяльність десятки тисяч українцїв під час війни каралося по тюрмах, Талєргофах, і повисло на шибеницях як зрадники. Нїякий народ так нізащо не карався й не гинув! А українці, навіть умираючи, залишалися вірні й льяльні вороговї.

А як же велося іншим народам? Мадяри кривавї війни й революції вели проти Австрїї, хоч нічого їм, в порівнянні з нами, не бракувало, і тому здобули рівноправну державу. Що чехам бракувало під Австрїєю? Все мали, так що по переворотї тільки поперемальовували державні емблеми, й усе залишилося по-старому. Але вони держави своєї не мали – і тому бунтувалися: на кожнїм кроці шкодили Австрїї, в краю і за границею, й революцію робили в 1848 р., з ворогами Австрїї лучилися, а під час світової війни цілими полками покидали фронт та засновували і в Італїї, і в Росїї, і Франції, і в Америці свої легїони для боротьби з гнобителем, щоб ляти кров свою за чеську справу, а не ворожу. А італїйці під Австрїєю? Хиба пташачого молока їм бракувало! Тодї як сотки тисяч італїйцїв згинуло, сотки тисяч стали калїками на те тільки, щоб вирвати клаптик італїйської землі з-під австрїйського “добра”. А поляки? І школи свої

мали, і університети, і всі уряди були в їхніх руках, і поліцію свою мали, й намісника свого, й міністрів. А все ж під час війни їх легіони, з Пільсудським на чолі, збунтувалися: бо державу свою хотіли мати та австрійського “добра” позбутися! А словінці? Румуни? Хорвати? Всі вони в порівнянні з нами рай мали. А всі вони були незадоволені, всі вони були нельояльні, всі вони бунтувалися.

І саме тому, що всі вони опір ставляли ворогові й плювали на добра ворожі, мали ті добра, а нині мають свої держави. А найбільш льяльні українці, власне через своє рабство, найгірше на тім вийшли: й тоді нічого не мали, й держави своєї не здобули, а дісталися до рук ще гіршого ворога, й нині нічого не мають.

* * *

Не льяльністю здобудемо волю. Не опортунізмом, компромісом, угодовщиною, а реальною політикою створимо власну державу. Лише найбільшим опором ворогові, протестом, боротьбою, революцією, війною!

Ось що пише польський ідеолог Дмовскі, духовий керманіч польського походу на знищення українців: “У взаєминах між націями немає слухності і кривди, а тільки є сила й слабкість. Хоробрі, придатні до життя народи тільки в боротьбі виростають. Нарід улеглий і покірний скорше чи пізніше буде знищений, а улеглістю своєю сам тому допоможе”.

Перегляньмо цілу нашу історію, і побачимо, що всі світлі моменти нашого народу, моменти його розвитку, – всі вони трагічні, жорстокі, небезпечні, неспокійні. Княжа доба? Постійні війни. Козацтво? Небезпека, сміливі виправи, геройські війни. Хмельниччина? Постійні бої на протязі літ, тисячі вбитих, кров. Народній пророк Шевченко? Бунт, підпілля, арешт, каторга. Остання українська держава? Жорстока боротьба на всі fronti, трикутник смерті, десятки тисяч вбитих, могили. Революційна боротьба? Арешти, тюрма, шибениці, розстріли.

Але все це не пішло намарно! Все це живе у свідомості народу, все це творить його історичну традицію, все це творить із нас, етнічної маси, націю, що щораз голосніше домагається своїх прав, і права ті кінець кінцем здобуде. Ні одна крапля крові, пролита за Україну, ні одна жертва, покладена для української справи, не пішла й не піде намарно.

І коли гине боек УВО, якого слава буде жити в поколіннях, що будуть на ній виховуватися в любові та посвяті для Батьківщини, коли він гине за українську справу, то яким правом “лялялісти” підносять крик, що це не потрібна жертва? Чому вони не кричали на весь світ, коли десятки тисяч наших людей гинуло непотрібно на шибеницях од малярських рук під час світової війни? Яким правом “лялялісти” ремствують тепер, що повні тюрми, де люде терплять за українську справу, і чому вони не кричали, коли австрійські та російські тюрми були повні? Чому вони тепер ремствують, що люде тратять маєтки за українську справу, а не кричали, коли за чужу справу рівняли наші села з землею та ожебрачували цілий нарід? Чому вони кричать тепер, коли українське підпольне військо вступило в бій із ворогом за українську справу, і чому не перервали собі глотки від крику, коли сотки тисяч українців гинуло в

російським та австрійським війську за чужу справу? Все це були непотрібні жертви! Всі ці жертви нашої льюальности її рабства, жертви, покладені для чужих, пішли намарно! Ті жертви були й є необчислимі. На наших кістках, на нашій кєрєавиці стояли довгі століття цілі держави – польська, російська, австрійська. Коли б ми в тисячній частині офірували це для своєї справи, ми давно були б державним, могутнім народом.

Саме ті часи з нашої історії, коли ми були льюальні, мирні та жили в згоді з ворогами, були нашим занепадом, занепадом нації, неволею тіла й духа. Що зискали ми під Польщею, коли “реальні політики” повели наш наїід на дорогу льюальности та частинних здобутків, на дорогу легальщини парламентаризму й угодовщини, на дорогу мирного співжиття з Польщею? Непомітно ворог замкнув нам 3000 українських шкіл, 500 церков, скольонізував десятки тисяч гектарів нашої землі льяцькими зайдами, замкнув перед нами державні уряди, сотки українських учителів попереносив до корінних польських земель, а на їх місце спровадив ляхів, замкнув або обмежив вступ до високих шкіл, завів насильну польонізацію цілого краю, здушив культурний, економічний та політичний розвиток народу, ожебрачив населення матеріально, усунув навіть назву “український” та взагалі завів курс “wytępic”! Що зробили наші “реальні політики” проти того? Виголошували в льяцькім соїмі промови, яких ніхто не слухав? Писали інтерпеляції, яких ніхто не читав? Чому вони тоді не кричали на весь світ про це? Чому вони тепер осуджують перед цілим світом саботажову акцію, що була реакцією проти постійного, систематичного гнєту Українського Народу? Чому вони тепер перед цілим світом осуджують акцію УВО, коли йдуть з димом осередки польськості – поміщицькі двори, коли вогонь нищить майно зайдів-кольоністів, відстрашуючи інших від поселення? Вони це називають шкідливою для нації роботою? Чому вони не кричали, коли ворог непомітно замикав нам 3000 шкіл, про що світ не знає, а бідкаються над шкідливою діяльністю УВО, бо, мовляв, вона довела до замкнення під час пацифікаційної акції українських шкіл, коли про замкнення тих шкіл телеграми пресових агенцій кричали на весь світ, коли українці на всім світі будуть підносити цей факт у своїх протестах! Що зробили вони, щоби забезпечити наїід перед цілковитим знищенням? Складають заяви льюальности?!

Чому українські “льюальісти” замість витратити свої сили на нікому не потрібні соїмові промови, інтерпеляції, засідання в комісіях, вибори не витратили їх на змілітаризування українських мас, на зроблення їх здібними відперти всі ворожі заміри? Тоді при “пацифікаційній” акції люде не далися би спокійно мордувати, тоді пожежа повстання обхопила б цілий край, тоді “пацифікаційна” акція не тривала б 3 місяці, але тягнулася б літами без ніякого висліду, тоді ми змусили б вмішатися до відносин у Польщі, тоді б ми могли й світові диктувати свою волю.

* * *

УВО зміряє до національної революції не через згоду, льюальність і співжиття з ворогом, а через **постійне революційне кипіння в краю**. Органічну працю поставимо на першій місці по осягненні волі. Инакше ворог нам знищить усе те, що маємо. Коли будемо покірними рабами, ворог одним

розпорядком скасує і ті рештки, що ще нам залишилися. Він скасує їх так, як уже досі скасував тисячі шкіл, церков, “Просвіт”, кооператив; скасував, бо опору ніякого не бачив. І коли його не буде далі, то незабаром і говорити нам українською мовою заборонить, як уже зчеркнув назву “український”, і віру нам відбере, як уже відібрав нам 500 церков. І вижене нас цілковито з нашої землі, як уже десятки тисяч гектарів землі нам відібрав на кольтонізацію та змусив десятки тисяч людей виемігровувати з рідньої землі у світ за очі... Він це зробить напевно, коли будемо покірні.

А тому ми рук не складаємо. Пястука ворожого в покорі лизати не будемо. А смерть і знищення будемо поміж його лавами сіяти. Не тільки поодинокими атентатами, але масовими виступами, організованими час до часу, захопимо для ідеї визволення та втягнемо в революційні ряди **широкі кола населення**. Широкі маси треба цікавити справою революції й волі. “Хто хоче жити не рабом, мусить не тільки щось любити, але й ненавидіти”. Лише масовими виступами, що будуть повторюватися, можна піддержати й плекати постійний дух протесту проти окупанта, піддержувати ненависть до ворога та бажання остаточної з ним розправи. **Нарід не сміє звикнути до кайданів, не сміє почуватися в ворожій державі добре.**

Викличе це реакцію ворога? Так! Тим гірше для нього. Він власними руками буде тоді поглиблювати ненависть до себе, буде збільшувати кипіння, буде поширювати революційний рух та приближувати остаточно розправу з ним. Кого ворог останніми карними експедиціями озвірив проти всього, що польське? Членів УВО? Ті й без карних експедицій дишать ненавистю до ляхів! Саме мирному населенню показав він своє **правдиве** обличчя та відкрив свої **справжні заміри**, саме тим із нас, що думали в мирі, в покорі класти щоденні жертви на будову своєї тюрми. Він знищив щораз більш податливий ґрунт для угодовщини, легальщини, льяльности, він убив всякі надії на ласку ворога. Він **оправдав революційну боротьбу, оправдав УВО**. Нині кожний на власні очі бачить, що коли б УВО була в 100 разів сильніша, ніж є, не так стояли б ми, як стоїмо. Тепер кожний переконався, що УВО – це одинока сила українська, якої ворог боїться.

Будуть жертви по наших боці! А тепер не несемо жертв? Ворог живе з нашої кервавиці, ожебрачує цілий нарід, заповнює тюрми, безчестить наші святощі – церкви та могили поляглих за волю, знущається над жінками та старцями, осирочує дітей. В ім'я чого те все діється? Чи не ліпше понести в 100 разів більше жертв в боротьбі з ним за свою будуччину та на його знищення? Ніякі жертви не є завеликі, коли йде про життя і честь нації. Такі жертви не підуть намарно! Всі наші здобутки, знищені ворогами, відбудуємо на волі за 1 день. Але волю мусимо наперед здобути. Ось що пишуть поляки в історії своїх підпольних змагань: “Важно, щоб був нарід, а не стадо, щоб жила в ньому свідомість, гордість, воля, гін життя й розросту. Повстанці 63 р. не мали ніяких надій, щоби їх шалений крок оплатився вже не для них, але для батьківщини: а все ж кинулися з мотикою на сонце, бо відчували це добре, що моральний зиск їх чину винагородить всі страти”.

Отже, й коли б ми викликали матеріальну руїну, дух нації остане вільний, захоронимо будучність життя нації. Знищимо моральну неволю, яка є причиною й основою всякої неволі. **“Раб духом ніколи не підведеться, щоб пірвати кайдани”**. А тому ми їх пірвемо! Ми ворога здеморалізуємо його безправствами та нашою впертістю, нашим суцільним фронтом, нашим відпором, нашою безоглядністю. Ми стягнемо його у прірву, яку йому викопаємо.

Хто хоче спокою, згоди, миру, хай зречеться віри батьків і хай перенесеться на корінні польські землі. Ми, революціонери, маємо смілість заявити, що не дамо нашому народові звикнути до кайданів, не дамо загинути нації. Ми не можемо дозволити, щоб нація, коли прийде слухний момент до останньої розправи з ворогом, була нездібна до боротьби. Так уже було! Так було в 1918–20 рр., і тому ми програли нашу війну. Бо лише нечисленні з-поміж нас пішли битися за Україну! А тому ми не дамо на поневолених українських землях запанувати мирові. Бо спокій, це для нас неволя. А тому:

Де неволя, хай мир згине,
Хай не має муж дружини,
Хай гниє на полі плід!
Де тирані та кайдани –
Хай мале дитя не гляне
Весело на чорний світ!
Хай сповіє наші села
Сум і дума невесела.
Аж здобудем волю знов.
Аж ти, Дніпре бистротечний,
І ти, Дністре наш сердечний,
В море влеш ворожу кров.
За наш сором, кров і рани
Помста, помста вам, тирані!
Наше пекло вас спалить!

Сурма. – 1930. – Жовтень. – Ч. 10 (37).

№ 273

Повідомлення в часописі “Сурма” про обставини загибелі Юліана Головінського

Жовтень 1930 р.

Арештування та застрілення Юліана Головінського.

Дня 20.IX. польська поліція заарештувала Ю. Головінського у Львові, на вулиці. Польська преса подавала, що Головінський віддавна грав провідну роль в УВО. Він м. и. організував замах на през. Войцеховського, вбивство куратора Собінського та різні напади на поштові амбулянси. Рівно ж польська

преса твердила, що Головінський зорганізував напад на поштовий амбулянс під Бібркою. Він мав перебрати перед кількома місяцями краєву команду УВО від Сеника. Крім того мав бути також провідником Організації Українських Націоналістів на Західній Україні. В останніх часах він скривався по різних повітах в Галичині перед поліцією.

У слідстві Головінський відмовив зізнань.

Неждано, дня 30.IX. ПАТ подав слідує: “Нині на зарядження прокураторської влади відбулася в Бібрці конфронтація Юліана Головінського, команданта УВО, підозрілого в приготуванні нападу на поштовий амбулянс біля Бібрки в липні ц. р. зі свідками події або іншими людьми, що могли б устійнити ідентичність справників. Під час повороту з Бібрки до залізничної стадії Глібовичі Головінський скористав із того, що один із ескортуючих поліціантів задержався, ударив п'ястком другого та хотів утекти. В погоню пустився інший поліціант та вистрілив за Головінським 6 разів: одна куля поцілила Головінському в голову та поклала його трупом на місці”.

Польська преса зате подає так: “Після конфронтації оба поліційні функціонарі вибралися з Головінським до зал. двірця в Глібовичах. Коло 7 год. веч. були вже недалеко букового ліса, біля якого виконано напад на почт. амбулянс: один із поліціантів задержався на хвилю, а другий з Головінським пішов далі. Коли Головінський зорієнтувався, що з ним іде лише один поліціант, вдарив його п'ястком у лице. Запаморочений поліціант посохнув на болоті й упав. Це вихіснував Головінський та пустився втікати. Заки той поліціант, що лишився був позаду, і той, що впав в болото, зорієнтувалися, Головінський був уже кількадесят кроків від них. Оба поліціанти пустилися в погоню. По дорозі Головінському перепиняв у втечі плащ, тому хотів скинути його. В хвилі, коли скидав плащ, поліціант наблизився трохи, і тоді один поліціант вистрілив раз, а другий сім разів.

Одна з куль вцілила Головінського в голову, і він помер на місці”.

Вже суперечність обох тих повідомлень каже дуже багато. Одно говорить про погоню одного поліціанта, що вистрілив 6 куль, друге – про погоню 2 поліціантів, причім один вистрілив раз, другий 7 разів. Далеко важніше є, однак, от що: 1) зізнає жінка бл. п. Головінського та парох Глібович, що ховав Головінського. Дістав Головінський 2 кулі в груди та 1 кулю в чоло, значить, 3 рази стріляно до нього спереду, а не ззаду, в часі втечі. 2) Здалека від міста, та ще в лісі і о 7 год. ввечір, коли є вже зовсім темно, вязня, і то такого, як командант УВО, ведеться скованого; скований чоловік не може втікати, та впрочім про сковання Головінського не згадують комунікати. 3) Коли б вночі та в лісі Головінський втік кількадесят кроків від поліціантів, були би вони, що є вбрані в тяжкі чоботи та плащі, ніколи його не наздігнали, як рівно ж не вцілили б із револьверу. 4) Маємо відомости, що Головінського привязано скованого до дерева і так безборонного застрілили ляцькі пси, мстячися за застрілення поліціанта під Бібркою, який згинув в боротьбі, будучи від стіп до голови узброєний та маючи можливість боронитися.

Підле та плянове вбивство Головінського тими, що мають стояти на сторожі закона, є так наглядне, що не сумнівається в нього ні один українець;

що більше, загранична преса підносить цей факт, а навіть одна польська соціалістична часопись (“Narzęd”, ч. 228, 2.X.1930) здобулася на відвагу та заявила, що дуже сумнівається в “утечу” Головінського; за те її сконфісковано, всі інші польські часописи напали дуже остро на неї, мовляв, чи вона хоче, щоб Головінського випущено на волю та він далі “мордував польських урядників”.

Це хамське вбивство Команданта Головінського буде кроваво пімщене!

Сурма. – 1930. – Жовтень. – Ч. 10 (37).

№ 274

Відозва Команди УВО до учасників національно-визвольної боротьби

Жовтень 1930 р.

Боевики!

Згинув найкращий із-поміж нас. Згинув Ваш найближчий Друг і Ваш Командант. Згинув сотник Юліян Головінський.

Знали Ви його всі. Це Він вів у бій за Україну нашу славну VI Бригаду. Це Він здобув Київ та вступив, по перемозі над большевиками, до столиці соборної України, повинуючися кличеві – шлях до Львова веде через Київ. Це він вів Вас, уже в підпіллі, в бій проти другого наїзника – ляха, здійснюючи клич – постійного революційного кипіння на українських землях аж до хвилі вибуху національної революції на всій Україні проти її тиранів.

Боевики! Ви це найліпше знаєте, що під його кермою Українська Військова Організація пережила найкращі дні свого розвитку та позначилася чинами, що поривали й пориватимуть до бою й байдужих, що скріплювали та скріплюватимуть на душі й зневірених, що дають цілому народові віру в остаточну перемогу.

Він знав і це своє переконання тверде впоював в Вас, що силі тиранів треба протиставити свою силу; що проти насильства треба боротися й то боротися не словом, а чином. Він непохитно вірив, і ту віру передав Вам, що чин Української Військової Організації, в добі поневолення й певної безборонности Українського Народу, зданого на ласку-неласку ворогів та при повній байдужості світа, – одинока сила, яку ворог ніколи знищити не зможе, а яка знищить ворога. Бо ця сила, оперта на високій ідеї визволення нації, ідеї, окупленій кровю десятків тисяч найкращих синів України, змагає до здійснення ідеалу вперто, не дивлячися на жертви, що більше, в слушнім переконанні, що без жертв та зусиль не буде перемоги. І тому вона перемає!

Боевики! Сотник Головінський вів Вас на смерть, але все був у Ваших перших рядах. Ви знаєте це, Ви знаєте, що Він був з Вами рама в рама в бою; Він із Вами зносив всі злидні; Він із Вами валявся по тюрмах; Він ділив з Вами Ваші радощі й смуток; Він був Вашим Командантом і другом.

І цей правдивий боевик і правдивий командант, цей муж чину не згинув у бою. Цей муж революції не згинув ані розстріляний, як його товариші, після смертного присуду ворожого суду. Він впав із руки бандита з номером на лобі,

підло вбитий під заслоною ночі, без суду, без можності кинути публично останнє обвинувачення в лице ворога. Безчесні ляхи вбили його, уклавши плян, вбили його так, як вбиває хам-боягуз безборонну жертву, скрито, не відважуючися признати до підлого вбивства. Польський хам подав руку чекістському садистові, що таким самим способом спроваджує зі світа наших кращих людей.

Так дешево гади здобули життя нашого Команданта?! Дешево?! Боевики! Заприсягнемо кожний кроваву пімсту ляцким варварам! Хай дорого заплатять ляхи за смерть Юліяна Головінського! Огидне скритовбиство треба жорстоко покарати.

Боевики! Нема вже з Вами сотника Головінського. Але живе ідея, якій служив і за яку згинув. І живемо ми, що несемо й служимо тій самій ідеї, що й Він. Його Дух є й буде між нами. Його Воля кермуватиме нами.

Боевики! Продовжуйте чин Вашого Команданта, памятаючи, що нема жертви завеликої, коли йдеться про Волю України.

Команда Української Військової Організації

Постій, в жовтні 1930.

Сурма. – 1930. – Жовтень. – Ч. 10 (37).

№ 275

Відозва Команди Української Військової Організації до міжнародної спільноти

Жовтень 1930 р.

До всього культурного світу!

Команда УВО видала на чужих мовах та розіслала до урядів всіх держав культурного світу, як рівно ж до ріжних міжнародніх установ, редакцій визначніших чужинних часописів та до поодиноких визначних чужинців заяву такого змісту:

Під час свого недавнього побуту у Львові заявив віце-міністер внутрішніх справ Польщі полк. Перацкі представникам преси, що

а) польський уряд дуже занепокоєний діяльністю Української Військової Організації (УВО) та що

б) маршал Пілсудскі доручив йому виїхати до Львова, щоби на місці вжити всіх заходів для остаточної ліквідації УВО.

Ця офіційна деклярація представника польського уряду найкраще висвітлює те становище, що витворилося на західньоукраїнських землях, окупованих Польщею.

Після революції та розпаду Російської імперії та Австро-Угорщини Східня та Західня Україна проголосили себе незалежними державами, згідно з визнанням державами Антанти принципом самовизначення народів. Актом із

дня 22 січня 1919 р. майже всі українські землі об'єднались в одну Українську Державу.

Але держави Антанти, нехтуючи волею Українського Народу, рішенням Найвищої Ради з дня 25 червня 1919 р. дали Польщі мандат на військову окупацію Східньої Галичини. Крім того, Польща, підписавши мир із большевиками в Ризі в 1921 р., поширила своє панування також і на інші українські землі – Волинь, Полісся, Холмщину та Підляшшя. В той спосіб осадовилася Польща на західньоукраїнських землях простором до 140 тисяч кв. км, з населенням понад 8 мільйонів. Знову Рада Амбасадорів своїм рішенням із дня 14 березня 1923 р. визнала за Польщею право зверхности над українськими просторами.

Українськими землями заволоділа Польща силою, поставивши держави Антанти перед доконаним фактом, а тому вище наведені юридичні акти дали лише санкцію актам насильства й несправедливості, що їх довершила Польща. Ця обставина є одною з причин, чому Український Нарід тих юридичних актів не визнав і ніколи не визнає.

Мало того, Польща, підписавши міжнародні договори, знехтувала і нехтує далі всіма своїми зобов'язаннями щодо українського населення на окупованих землях (статут автономії для Східньої Галичини, права меншостей та ин.). Хоч таке її поступовання є зневагою для держав Антанти, а все ж воно досі не зустрінulo ніякого спротиву з їх боку, ані з боку Союзу Народів.

Осмілена цим Польща вирішила силою зденаціоналізувати корінне населення західньоукраїнських земель, і з тою метою вжила супроти нього політику гноблення й насильства (ліквідація українського шкільництва, відбір церков, колонізація краю польськими осадниками та ин.).

Українська Військова Організація (УВО), що вийшла з лона Української Армії, яка протягом років боролася проти Польщі й Московщини за незалежність України, вважала за конечне й доцільне для остаточного і правильного вирішення української справи розпочати чинну боротьбу проти Польщі. Стан війни, який з того часу повстав і триває безнастанно на західньоукраїнських землях, є тим більше тяжким для Українського Народу, бо він бореться також і проти большевицької Росії, що поневолила Східні землі України.

Польська влада, безсила здушити цей український активізм, запровадила на окупованих західньоукраїнських землях режим повного безправства супроти українського населення. Погроми українських установ, масові арешти і процеси, зааранжовані поліцією, тортури ув'язнених і засуди невинних, карні експедиції війська й поліції стали способами польської політики на західньоукраїнських землях. Цей стан річей, безумовно, доведе до вибуху, що поширяться на цілу Східню Європу, бо українське питання в Польщі є лише частиною української проблеми, яка зумовляє остаточне й доцільне вирішення цілого комплексу східноєвропейських справ.

Тому Команда Української Військової Організації (УВО) заявляє:

1) що всі спроби Польщі задушити визвольні змагання Українського Народу на окупованих нею українських землях є і будуть безуспішні,

2) що великі держави, які віддали українські землі Польщі, несуть відповідальність за грізне становище, витворене Польщею на тих теренах,

3) що всі спроби розв'язати східноєвропейську проблему без узгляднення національних змагань України завжди зустрінуть рішучий і чинний спротив Українського Народу, зорганізованого українськими активістами, які будуть боротися до останньої краплі крові за самостійність і соборність їхньої Батьківщини.

Жовтень, 1930 р.

Команда Української Військової Організації

Сурма. – 1930. – Жовтень. – Ч. 10 (37).

№ 276

Огляд польської періодики в часописі “Сурма”

Жовтень 1930 р.

Ляхи про УВО.

Останніми часами польська преса дуже багато пише про УВО. Та здебільша статті ті настільки переповнені ненавистю та брехнею, що дарма шукати там критичного відношення до подій: постійні вигуки про “бандитизм”, “звірів”, наклепи на Команду УВО та на поодиноких членів у злочинстві, службі чужим чинникам, запевнювання про остаточну ліквідацію “бандитської шайки” – все це вже обридло і слухати. Та серед повені тих голосів є деякі, що заслуговують на увагу й українського громадянства; вони вправді не в цілому відповідають фактичному станові, але цікаві тим, що мають на меті, без звичайної лайки й наглядної брехні, поінформувати польське суспільство про мету, тактику та історію УВО на підставі української нелегальної преси, судових процесів та опінії і студій державних польських чинників.

Наведемо кілька таких голосів без ніяких коментарів із нашого боку та не вказуючи, в чому поляки помиляються.

“Газета Варшавска” та “Ілюстровани Курєр Поранни” в низці статей під заг. “УВО” пишуть таке:

“Неначе це діялося вчора, памятаємо кроваві змагання за Львів та Східну Галичину. Ще чути в руках брязкіт гранатів, що летіли на місто. Не так давно перебули ми кроваву муку змагань із армією, залишеною тут нам на тій землі окупантами (!). Здавалося, що по перемозі нашого вояка наступило заспокоєння, що зліквідовано справу. Одначе так не сталося.

Українська еміграція (!?) створила організацію, що хопилася методів терористичної боротьби та почала зміряти до постійного неспокою в Галичині й одірвання тої землі від звязку з цілістю. Річ ясна, що таке відірвання Галичини від одноцілого звязку з Польщею не могло відбутися без оружно розправи, а тому ближчою метою, до якої УВО рішила йти, є виклик оружного

повстання українського населення на нашій (!) землі, повстання, зверненого проти територіальної влади Польщі над Галичиною й Волиню.

Низка процесів, що з різних нагод одбулися проти терористів, дає можливість кинути світло на методи тої злочинної діяльності.

Технічна підготовка такого збройного руху полягає насамперед на широко закроєній пропагандивній акції. Метою тої пропаганди є насамперед сіяти ненависть проти Польщі, а далі – вербування членів УВО, головно – з-поміж молоді, яка з натури річі підлягає легко та охоче революційним кличам, ширеним та поглиблюваним злочинною агітацією.

Уже в липні 1920 р. на приказ Української Стрілецької Ради Василь Кучабський, Ярослав Чиж та Михайло Матчак творять боєву конспіративну організацію, звернену проти Польщі та поляків, під назвою “Воля”, а крім згаданих, на чолі організації станули: Остап Коберський, Дмитро Паліїв, Богдан Гнатевич, Степан Федак, Ф. Штик та Микола Секрет. Першу познаку життя дала “Воля” 5 вересня 1921 р. Степан Федак стрілив до тодішнього начальника держави Йосифа Пілсудского, що виходив із ратуші, причому ранив воєводу Грабовского, який супроводив начальника.

У другій половині 1922 р. організація прибирає назву УВО і приступає до акції, закроєної на ширшу скалю. Той період діяльності позначається численними актами саботажу. Палено стирти, фільварки, збіжжя на пні, роблено замах на поліціантів та політичних противників й заповіджено примінування безоглядного терору супроти тих осіб української національності, що взяли б участь у розписаних тоді виборах до сойму й сенату. Терор банд і боївок УВО довів тоді справді до застрашення широких кол українського населення, яке почало здержуватися від виборів. Невидимі й часто невисліджені виконавці стріляли до війтів та громадських секретарів та палили господарства льоляних селян. Преса тих часів переповнена трівожними вістками, що находили з різних сторін краю.

Нарешті падає 15 жовтня 1922 р. вбивчий стріл, од якого гине проф. Сидір Твердохліб. Стріл цей одкрив підпілля. Тоді-то в поліційних доходженнях вперше падає кабалістичне слово: УВО. Тоді-то довідались ми про існування Начальної Колегії в особах: військового референта Евгена Коновальця, його заступника Петра Баковича, політичного референта Володимира Целевича, організаційного референта Осипа Навроцкого та звязкових із округами УВО Степана Терлецького та Дмитра Гричанівського. На чолі поодиноких команд стояли: Др. Володимир Кузик, Петро Петрик, Володимир Зубрицький, Степан Гижа, Антін Дорош та ин. По викритті тих подробиць центральна влада організації приступила до реорганізації.

Тим часом розгромлено УВО на терені Східної Галичини. Численні арешти та зміцнена обережність влади покінчила зі злочинною діяльністю на довший час. Лише час од часу мають місце замах.

Находить рік 1924. Рік цей позначається зісилою діяльністю УВО. Рік цей приносить ряд нападів на поштові амбулянси: під Дунаєвом, Богородчанами і двічі під Калушем. У тім самім році гине від вбивчої кулі члена УВО директор української гімназії Софрон Матвіяс.

Продовжуючи боєву акцію в 1925 р. урядила УВО напад та рабунок поштового амбулянсу у Львові 27 марта, а потім влім до каси повітового відділу в Долині 18 липня 1925, що був получений із вбивством постерункового поліції Громадки.

Знаний всім замах на куратора Собінського, виконаний боєвиками Атаманчуком і Вербицьким 19 жовтня 1926 р. у Львові, потряс до глибини опінію цілого краю, як наймаркантніший із дотеперішніх злочинних актів УВО.

На рік 1927 припадає замах на зрадника Михайла Гука, що його виконав Плятон Полотнюк 17 листопада.

Наступного року, 3 липня 1928 р., боєвики УВО Володимир Ординець та товариші виконують напад на поштову філію, ч. 13, у Львові, а в березні 1929 р. Роман Мицик і Ярослав Любович, виконуючи напад на грошового листиря, причім од кулі Любовича гине Леонард Гаклік.

7 вересня замах на “Таргі Вєходнє”.

По вбивстві Твердохліба провідники хороняться за границю. В краю залишилася Краєва Команда, на якій чолі станув спочатку Павло Меркун, а потім Юліян Головінський, а по його уступленні – Роман Сушко.

УВО працює у трьох площинах: а) у законспірованих боївках, б) на терені товариств характеру культурного, суспільного та освітнього та в) в господарських організаціях. На чолі організації стоїть Начальна Команда, якій підлягає шість військових округів, а тим з черги повітові колегії, тим знову боївки, початково по 5-ти, а від р. 1922 трійки. Трійка творить секцію (рій), на чолі стоїть роєвий, чотири секції творять чету з четарем на чолі, чотири чети творять сотню, а чотири сотні курінь. В 1922 р. з тактичних мотивів поділено роботу в терені на 15 округів військових, обіймаючи також Волинь. Начальна Команда осіла в Берліні: поодинокі команди чинять у Львові, Празі, Ужгороді, Данцігу та Кенігсбергу.

Вербування нових членів УВО відбувається через особисту намову з боку старших членів, яким ті функції доручила влада організації. Важну ролю в тій акції має “Сурма”. Часопис той палає ненавистю до Польщі та поляків, пропагує революційні кличі боротьби з польською владою з метою визволити землі Галичини й Волині з-під польського державного суверенітету.

Нові члени УВО складають присягу на револьвер до рук одного зі старших членів, зобовязуючися до безоглядного послуху приказам законспірованої команди та піддаючися згори засудові смерті на випадок зради. Конспіративний характер організації проявляється в т. зв. трійковій системі та в уживанні псевдонімів, під якими укривається правдиві назвиска членів.

Організація провадить курси й виклади, уряджувані спеціальними інструкторами, що мають на меті впоєння в адептів того злочинного угруповання революційних правил: послуху й заховання тайни, військовости, техніки урядження замахів та тактики заховання при слідстві на випадок арештовання польською владою.

Організація робить засоби зброї та муніції, а рівно ж і вибухових матеріалів, та переховує їх в укритті у членів, що заслуговують на спеціальне довіря. Від часу до часу поліція відкриває деякі з тих магазинів.

Назверх проявляється діяльність УВО в уряджуванні нападів на державні інституції, напр., уряди та поштові амбулянси з метою зрабувати гроші, а рівно ж в організуванні індивідуального терору супроти представників влади або осіб, запідозрених у зраді чи в ворожій відношенні до УВО, в замаху на редакції польські та москвофільські, далі – в актах т. зв. політичного саботажу, що полягає на паленні державних об'єктів або приватної польської власності та в бомбових замаху. Мета тих актів терору та саботажів – насамперед **практичний вишкіл боєвиків та перевірка їхньої технічної справності, як рівно ж революційної карності, далі – викликування паніки між польським громадянством та в поближких державних колах, як рівно ж психічний тиск на маси українського населення в напрямі скрайно ворожій супроти польської держави.**

Акти терору та саботажів мають бути супроти своїх та чужих чинною маніфестацією вигаданих (!) настроїв населення українського **проти приналежності східних земель до польської держави**; вони мають показати, що те населення не годиться з існуючим тут станом річей, а проявляє чинно своє стремління до визволення. Тим способом намагається УВО викликати загрозою **неприхильні настрої щодо приналежності Галичини та Волині до Польщі**, а тим самим спровадити небезпеку зменшення земель держави.

Ніяка законспірована організація не може діяти без опертя на злегалізовані товариства та установи. Такими товариствами легально існуючими в нас є: “Українське Товариство помочі інвалідам”, “Українське Товариство Охорони Воєнних Могил” та “Комітет помочі українським політичним в'язням”. Інституції ті, хоч і з гуманітарними статутівими цілями, майже щодня доторкаються до УВО, стоять у близькій контакт з її членами, нараховують між своїми членами багато симпатиків сепаратистичних кличів, отже, знаменито сприяють поширюванню засад конспірації, улегшують працю та творять знамениту базу в краю. Незалежно від них не менш доброю плятформою діяльності УВО є угруповання такого типу, як “Луг”, “Сокіл”, “Пласт”, які є свого рода військовою підготовкою, а далі – освітні товариства “Просвіта” та “Рідна Школа”, як і різні кооперативи типу “Маслосоюзів”(!).

УВО має два нелегальні часописи: “Сурма” та “Військовий Вісник”. Часописи ті дістають до краю контрабандою та є широко кольпортовані передусім між молоддю. Легальними органами УВО є насамперед українська преса, скрайно-націоналістичного напрямку.

Політичним боком УВО та її заграничною експозитурою є Організація Українських Націоналістів, що повстала 12 липня 1927 р. в Празі(!) як еманация до нині існуючих товариств: “Групи Української Національної Молоді” та “Легії Українських Націоналістів”.

Сурма. – 1930. – Жовтень. – Ч. 10 (37).

ОФІЦІЙНА ЧАСТИНА

Недавні героїчні зусилля народу нашого, скермовані на виборення та збудування Самостійної Соборної Української Держави, не дали нам бажаних наслідків. Непідготовані духово, політично й мілітарно до великих завдань, що їх за час 1917–20 рр. поставила була перед нами історія, ми не спромоглися дати належної відсічі ворогам і змушені були улягти їх силі. Українські землі поновно поділили між собою вороги, які стремлять закріпити над ними своє панування, здусити органічні розвоєві сили нашої нації та вбити її волю до самостійного державного існування.

Московський імперіялізм, заховавшись під машкару червоної комуністичної доктрини, хижацьки розграбовує природні багатства нашого краю, гальмує його господарський розвиток, розбиває наш суспільний організм соціальними антагонізмами, руйнує основну силу і джерело розвитку Української Нації – селянство та отруєє національний дух, традиції, уклад життя і родину догмою Інтернаціоналу.

Польський імперіялізм, використовуючи роллю авангарду цивілізованого світу супроти східно-комуністичного вандалізму, безкарно переводить на Західніх Землях України політику всебічного національного утиску, перешкоджає господарському та культурному розвиткові краю та відбирає від українського селянства його прадідівську землю, колонізуючи її своїми, ворожими українству елементами.

В боротьбі з українським народом московська і польська окупації вживають способів, хоч часом ріжних формою, але тотожних змістом та цілями.

Московський комунізм, розперезаний у свому одвертому варваризмі, кривавим терором, розстрілами та засланнями нищить український елемент і цілою системою свого деспотичного управління вириває з корінням усякий прояв національної творчости і думки. Тоді як польські окупанти, приховуючи свої насильства брехливою формулою зовнішньої законности й цивілізації, й собі ведуть послідовний наступ на українство з метою знищити та асимілювати його.

Останні події на Західніх Землях України, коли польська влада допустилася нечуваного терору, катування та вбийств українського мирного населення – виразно показують на схожість методів боротьби, яких вживає Москва та Польща у свому стремлінні вбити живий організм Української Нації.

Але даремні зусилля ворогів України! Московсько-польські насильства й терор лише скріплюють політичну силу українських народних мас, сприяють їхній активізації та заглиблюють почування палючої ненависти до наїзників. Останніми роками назустріч ворожому походові українські маси активно висувають своє чоло і на удари відповідають ударами. З ріжних кутів наших

³⁵ Дата оприлюднення заяви.

просторих земель надходять вісти про масові вияви народньої революційности в вигляді численних підпалів большевицьких колхозів та польських маєтків, терористичного нищення представників окупаційних влад, економічних та інших саботажів, диверсійних актів і т. д. Зокрема, останні події на Західніх Землях особливо яскраво вказують на зростливий активізм народніх мас, а також і на те, що ці маси, розділені штучними кордонами, але об'єднані спільною метою й волею до самостійного життя, – вживають майже однакових способів боротьби супроти своїх ворогів.

Намагання окупантів здусити революційний рух нашого народу не дають бажаних для них наслідків, бо жах терору має свої межі, поза якими стає безсилий, зустрівши опір народного гніву та пімсти. Вияви того революціонізму, поруч із тими загальними ускладненнями, в яких перебувають окупаційні режими, дають підстави передбачати, що недалекий уже той час, коли при відповідних умовах народня революційна стихія, закута в рямці організованости і творчого державного змісту, знайде собі вихід у *всеукраїнській національній революції*, яка єдина в стані забезпечити нам досягнення нашого ідеалу – *Самостійної Соборної Держави*.

Український націоналізм, який народився в вогні боротьби за незалежність України, в основу своєї визвольної політики поставив переконання, що всякі розрахунки на підтримку сторонніх чинників у нашій боротьбі проти окупантів не мають під собою ніяких підстав, коли ми самі не спроможемося досягти відповідного стану власної організованости та політичної відпорности, а сподівання використати допомогу одного окупанта проти другого – Москви проти Польщі, чи Польщі проти Москви – являють собою смертельну небезпеку для нашого визволення.

З тих причин “Організація Українських Націоналістів” свою визвольну місію вбачає в організації народніх мас на окупованих землях, у виробленні в них активізму та підготовлення їх до збройного зриву – національної революції. Тому сучасні вияви народного революціонізму на українських землях ОУН трактує як конечну переходову стадію до загальної революції, визнає їх доцільними та заявляє свою солідарність із творчими революційними чинниками, що переводять боротьбу на окупованих землях.

Сучасне положення на окупованих землях та прийдешні завдання ставлять перед цілою українською Нацією, а зокрема перед її політичним проводом вимогу тісної консолідації, духової єдности та спільного напруження в підготовці революційної боротьби, в якій не сміє бути *невтральних* чи *пасивних*. На жаль, не всі українські політичні чинники так оцінюють важливість сучасного моменту. Такі факти, як декларація політичних партій Західніх Українських Земель з приводу революційних заворушень останнього періоду або відношення до польського терору з боку групи А. Лівіцького, є зайвим доказом незрозуміння справжніх шляхів визволення з боку тих чинників, які мають претензії вважати себе за провід нації. Вони ілюструють фатальну короткозорість представників відповідних партій і груп, хоробливу неміч їхньої волі, розідженої умовами легалізму та звичкою приладнюватися до окупаційних режимів, або на них орієнтуватися, але ніколи чинно поборювати.

“Організація Українських Націоналістів” із почуттям прикраси підносить поступовання згаданих політичних чинників, а робить це в цілях унеможливити на майбутнє подібні вияви льюальності до ворогів та індеферентизм, які загрожують розривом між провідними верствами та українськими народніми масами. ОУН підкреслює, що велику проблему національного визволення можна розв'язати не політикою компромісів, не стремлінням приладнатися до окупаційних умов під гаслом дочасних льокальних інтересів та зі страху перед жертвами, лише напруженим зусиллям цілого національного організму та аргументом оружної боротьби. Таке розуміння визвольної проблеми має бути для кожного українця символом його національної віри та дороговказом у всіх його починах для блага Української Нації.

Український народ на окупованих теренах в обличчі грізної небезпеки стоїть перед завданням утворити єдиний фронт боротьби проти окупантів, змагаючися за право життя, а тому без огляду на жертви. Українська еміграція зобов'язана дати тим змаганням свою підтримку шляхом міжнародної пропаганди справи українського соборного визволення та тісним організаційним поєднанням, щоб могли виконати перед нацією свою історичну місію. В душі кожного українця має бути викресане переконання, що визволення досягнемо лише через напружену боротьбу, організацію власних сил, активізацію духу нашого народу та його готовість запалити творчий вогонь національної революції.

Це ж бо є той шлях, що, вже скроплений потоками народньої крові, приведе нас до нашої мети – Самостійної Соборної Української Держави.

Женева

Листопад 1930

Провід Українських Націоналістів

Розбудова нації. – 1930. – Рік III. – Ч. 9–10.

№ 278

З обґрунтування інтерпеляції українських сенаторів до польського сенату про пацифікацію Галичини

17 грудня 1930 р.

У другій половині вересня влада почала так звані пацифікаційні дії, що полягають на висилці справжніх карних експедицій. Події, зв'язані з цими військовими і поліцейськими карними експедиціями, не лише виходять за межі юридичного поняття відповідальності, а й перевершують картини, відомі з часів світової війни, і нагадують стародавню історію минулих століть. Вже на самому початку пацифікаційних дій можна було помітити такі деталі:

1. Що пацифікаційні дії були яскравим відображенням того, чого домагаються найбільш шовіністичні націонал-демократичні кола польського

суспільства на вічах і зборах – від масової поруки українського народу за вчинки безвідповідальних осіб, які переважно не мають нічого спільного з організованим українським суспільством, аж до урядової ліквідації українських культурних установ.

2. Що торкнулося цілих сіл і округів, де не тільки не було підпалів, але де населення на перший заклик влади само ставило варту і допомагало боротися проти зла, а торкнулося тому, що ці села й округи мали вищий культурний рівень.

3. Що, шукаючи винних, урядова пацифікація звертала увагу лише на українську сторону, а злочинницька реваншистська діяльність ніколи не була об'єктом жодного розслідування.

4. Що урядові кола твердили, ніби польська реваншистська діяльність – це українська провокація.

5. Що в усій поведінці органів безпеки і карних експедицій проявлялася елементарна ненависть до всього, що українське, яка доходила до завдання найболючіших образ у найбільш чутливі і найсвятіші місця національного і патріотичного почуття.

Спосіб проведення пацифікацій взагалі і зв'язаних з ними всіх дій поліцейських органів, починаючи від домашніх обшуків, мав характер нечуваних репресій, а не розслідування з метою викриття злочинців.

Зібрані відомості про пацифікаційні дії дозволять не лише детально відтворити їх хід у ряді окремих місцевостей, а й одночасно встановити певні характерні риси всіх цих подій, їх характер і наслідки.

До постійних явищ, які проявлялися майже в усіх кількох сотнях випадків, про які українські кола мають менш-більш докладні звіти і протоколи, складені з наочними свідками, треба віднести:

1. Зривання вивісок і нищення внутрішнього обладнання українських культурних і місцевих установ у “пацифікованих” селах (деколи також у містах), наприклад, читалень “Просвіти”, продовольчих крамниць, кооперативних молочарень і т. д.

2. Переслідування осіб, які беруть участь або лише працюють як службовці в місцевих українських культурних і економічних установах, незважаючи на політичні переконання цих осіб і навіть їх повну аполітичність.

3. Переслідування селян, які признаються до української національності, і нав'язування їм назви “русинів”.

4. Роздирання портретів Шевченка та інших патріотичних жанрових картин, розбивання гіпсових бюстів Шевченка, з глузуванням при цьому з українського національного почуття.

5. Знищення матеріального майна осіб, в яких проводили домашній обшук, шляхом руйнування домашнього обладнання, вибивання шибок, змішування різного збіжжя, розбирання солом'яних стріх і т. д. та знищення цілих сіл, стягання дошкульних колективних контрибуцій у вигляді визначеної кількості збіжжя, сіна, продуктів харчування і грошових сум готівкою.

6. Фізичне побиття людей згідно з підготовленим списком осіб, у дуже багатьох, хоч і не в усіх місцевостях, причому в багатьох випадках побиття

набирало вигляду справжньої різни і відзначалося справді нечуваною жорстокістю.

7. У дуже багатьох, але не в усіх випадках під загрозою повторного прибуття експедиції в ультимативній формі подавали гмінній раді даного села для ухвалення написані на картці резолюції, згідно з якими гміна “за власним бажанням” ліквідує всі українські установи і товариства; запевняючи владу в своїй лояльності, як доказ, заявляє про готовність голосувати за список блоку безпартійних або відмовитися від голосування.

8. Тоді, коли поліцейські відділи в деяких місцевостях ставилися до сільського населення з певним розумінням, військові відділи поводитися з населенням надзвичайно брутально.

У дуже багатьох випадках паціфікаційні дії проводили в гмінах, на території яких ніколи не було жодних актів саботажу, а в деякі місцевості військові або поліцейські відділи заходили по кілька разів за короткий час.

Як доказ додаємо певну кількість докладних описів паціфікаційних дій, одночасно підкреслюючи, що це лише мала частина того, що справді діялося під час паціфікації в окремих східногалицьких повітах.

[...] ³⁶

Станіславівський повіт

У четвер 16 жовтня 1930 р. карна експедиція проїжджала через Тяжів. Була там короткий час. Знищила вивіску на кооперативі. Розбила бюст Шевченка в читальні. Побила кількох прохожих селян і арештувала вїта Михайла Литвинця. Вїта вели з Тяжева до Ямниці. По дорозі били. В Ямниці затримали до вечора, а пізніше випустили на волю.

Наступного дня – 17 жовтня – до села приїхало 30 поліцаїв з Станіславова й Ямниці разом з комісаром Чапським і 20 уланами 6-го полку. Зробили 18 обшуків. Найгіршим був обшук у кооперативі “Єдність”. Усі товари розкидали. Муку змішали з рисом. Динаміт шукали навіть у коробках цикорію і т. д. Ящики розбивали, а те, що в них було, – викидали на землю. У складі зірвали частину підлоги і копали на півметра в глибину. У позичковій касі позривали все, що було на стіні. В учителя Гірняка забрали всі книжки видавництва “Червона калина” і IV том історії Грушевського. В Івана Кваснія розвалили кухню, поламали стіл, побили всі картини, попоролі подушки, змішали огірки з сметаною і в цю мішанину вкинули одяг. У Михайла Кваснія розібрали стріху. У Федя Боднарчука змішали збіжжя з мукою, побили всі горшки, 100 яєць, знищили хліб. Важко побили Олексу Дорошенка, Дмитра Чайківського, Дмитра Литвинця і т. д. Всіх побитих – 20 чоловік. Зобовязали село доставити до полку 111 курей, 10 гусей, 6 індиків, 13 качок, 100 кг муки, 50 кг масла, 2 свині вагою близько 200 кг, 1100 яєць, 3 центнери збіжжя. За це все полк заплатив 350 злотих 25 грошів. Оскільки пшеничну муку, яйця і масло не можна було зібрати в селі, то селяни купили їх у Станіславові, заплативши за це 454 злоті.

³⁶ Пропущено текст із описом подій у Львівському воєводстві.

В останню хвилину прийшли відомості, що подібні карні експедиції відбулися в Ямниці і Вікторові. Але докладніших подробиць не маємо.

Городенківський повіт

Обшуки серед української інтелігенції і селянства робилися в цілому повіті протягом вересня. Безпосередньою причиною для висилки карних експедицій була пожежа скирт соломи в Оффенбергера в Серафинцях. Немає жодних відомостей, щоб даний підпал був актом саботажу. Незважаючи на це, почалися дії карної експедиції. Експедиція складалася з 40 поліцаїв, яких стягнули з різних повітів Станіславівського воєводства. На чолі експедиції стояв Юзеф Збожень, колишній комендант у Городенці, тепер у Станіславі. Для зміцнення експедиції Збожень закликав прикордонну сторожу і місцевих постерункових, зокрема відомого в повіті Янковяка. Експедиція почала свою діяльність 2 жовтня 1930 р. в Серафинцях. Хід діяльності карної експедиції майже всюди був такий:

Відділ у складі 20–30 поліцаїв оточив читальню “Просвіти”. Силою, з погрозами і побоями починали стягати людей, вимагаючи щоб прийшли з сокирами і лопатами до будинку читальні. Тут ламали всі двері, вибивали вікна і ламали їх. Вибивали коробки від вікон. Пізніше наказували рубати всю підлогу так, щоб дощок не можна було вже більше використати для майбутнього ремонту підлоги. Розбивали стелю, розкидали печі, ламали крісла, лавки, різали полотно. Все це робили під приводом розшуків “Сурми”, карабінів, револьверів, бікфордового шнура і т. п.

Пізніше йшли до кооперативу, де поводитись так само. Крім того, нищили книги, розкидали і нищили запаси товару, забираючи часто харчі з собою. Коли відділ впорався з читальнею і кооперативом, комендант поділив їх на менші підрозділи по 4–6 поліцаїв і розіслав їх до керівників українських товариств та визначніших селян. Там, у приватних помешканнях, повторювалося знову те саме, що було в кооперативі і читальні. Розбирали стріхи. Розкидали стіжки сіна. Розбивали кухонний посуд і домашнє обладнання. А різноманітне збіжжя змішували з мукою, а потім злісно поливали водою або якоюсь іншою рідиною. Дуже часто примушували власників, щоб ті самі нищили своє майно. Крім того, важко били їх та членів їх сімей серед повені лайливих слів і вчинків. Дуже часто додавали такі вислови, як: “Хочете України, кабани? Я нас... на Україну” і т. д.

Провівши таку езекуцію в одній місцевості, йшли до сусідніх сіл, де повторювалася та сама процедура.

Прохання і втручання в Городенці не дали найменшого результату. Як причину експедиції та репресій подають мнимий саботаж, якого, насправді, не було в Городенківському повіті. На українське населення ці репресії роблять враження, що вони спрямовані проти всього, що українське. Крім того, ці репресії звязані також з виборами. Такий висновок можна робити з того, що поліція забирає з собою все, що звязане з виборчою кампанією, і дуже докладно розвідує про виборчі комітети і хто до них входить.

Подаємо тут кілька докладних описів з окремих місцевостей.

Серафинці

Карна експедиція державної поліції розгромила в цій місцевості дві читальні і два кооперативи. Полаmano всі двері, крісла, лавки, шафи. Цілком поруbано підлогу, стелі і дахи. Побито всі картини, вікна, полаmano декорації й обладнання любительського театру. Подерто, понищено і порозкидано книги з бібліотеки, знищено запас товарів у кооперативах і майже все викинуто на вулицю. Збитки завдано на суму близько 1000 американських доларів. Під час обшуку у Миколи Шлемкевича знищено все рухоме майно (вартістю понад 200 американських доларів). Його самого і його сина Василя побито до втрати свідомости. Так само зроблено в Івана Алімана, в його сина – Михайла Алімана, Василя Курганевича, Теодора Бурадза, Івана Боюка – сина Івана, Леся Матійчика – сина Василя, Федора Отаманюка та інших. Причому було завдано шкоди на суму кілька тисяч злотих.

Тишківці

Та сама карна експедиція державної поліції розгромила вищеописаним способом усі 4 читальні і 2 кооперативи. Таким же способом обшукала окремих осіб. Била людей і нищила рухоме майно. Це було в Юрка Бандурки – сина Гната (його побили дуже важко), Михайла Дмитерка – сина Гриця, Дмитра Грималюка, Федька Галіщука, Семена Глуханюка, Михайла Дідича – сина Онуфрія, Василя Глуханюка, Василя Паращука, Дмитра Тришкалюка – сина Федора, Андрія Бронича – сина Онуфрія й отця Михайла Грималюка. Багато осіб арештовано, пізніше їх випущено на волю через відсутність доказів. Лише отця Грималюка відвели до Коломиї до судової в'язниці, але відтіля негайно випустили на волю. Шкода становить понад 8 тисяч злотих.

Вікно

Тим же способом зробили і тут обшуки: у Івана Кобилянського – сина Гриця, дяка Жука, Йосипа Семенюка і Петра Гевюка – сина Степана. Господарство останнього дошкульно спустошили, причому поліція над ним знущалася, примушуючи його не лише кланятися і хреститися перед державним гербом, але й цілувати зад державного коня.

Вербівці

Поліцейська експедиція майже цілком розгромила вищезгаданим способом читальню і кооператив. Шкода становить сотні доларів. З побоями і знищенням домашнього обладнання робили обшуки в керівника школи Маланюка, Ілька Середи, Степана Перегінчука, Миколи Євчука, Миколи Коркози, Миколи Фуця, Федора Середи, Максима Остафійчука та багатьох інших. Арештованих – керівника школи Маланюка, Ілька Середу, Максима Остафійчука – закували у наручники і привезли до Городенки. В Городенці селян випустили на волю. Лише Маланюка в наручниках відправили до в'язниці в Коломию, де його негайно звільнили.

Стрільче

Поліцейська експедиція розгромила вищезгаданим способом читальню і кооператив. Шкода дуже велика. Тут також били людей, нищили рухоме і нерухоме майно. Під час обшуку в отця декана Стрільчика розгромили все

домашнє обладнання. Це саме зробили у Федора Рудика, Івана Маряша, Івана Гринюка, Миколи Іванчука і Павла Мироніва.

Місто Городенка

Поліцейська експедиція, яка взяла собі на допомогу працівників з міста, розгромила кооператив “Народний дім” у Городенці. Особливо потерпів великий зал, призначений для вистав, концертів. Порубали підлогу, вибили вікна, поламали крісла, знищили сцену і печі. Так само цілком знищили приміщення казино товариства “Українська бесіда”: поламали крісла, розпороли м'які крісла, побили шибки і картини, цілком вибили вікна разом з рамами і пошкодили бібліотеку. Під керівництвом вищезгаданого Юзефа Збоженя експедиція розгромила приміщення товариства “Міщанська родина” в Городенці. Тут поламали шафи, крісла, більярд, картини, знищили підлогу, вибили вікна, виламали всі двері. Шкода становить близько 1000 американських доларів.

Ця сама експедиція розгромила читальню в Городенці-Котиківці, будинок товариства “Селянська спілка” в цій місцевості, 2 зали у читальні на Фільварковому Куті. Шкода становить близько 400 американських доларів.

Ця сама експедиція зробила також удруге кілька десятків обшуків серед українців Городенки. Обшуки супроводжувались знищенням домашнього обладнання. Шкода велика, особливо у пана Євстахія Дорожинського.

Треба підкреслити, що подібне ця сама карна експедиція робила і в інших селах повіту, наприклад у Торговиці-Пільній, Колінках, Корневі, Петрові, Сокирчині, Ісакові, Живачеві та інших.

У с. Тишківцях важко побито ревізора ревізійного союзу українських кооперативів пана Василюва, який був там у службовому відрядженні і робив ревізію за дорученням союзу.

Калуський повіт

26 вересня 1930 р. карна експедиція зробила обшуки в українських культурних і економічних установах та у повітовому союзі кооперативів у Калуші. Не знайдено нічого. Арештовано багато осіб. Слід підкреслити, що в повіті не було жодних випадків саботажу.

Косівський повіт

10 вересня 1930 р. поліція зробила обшук у повітовому союзі кооперативів у Косові, 26 вересня цього року – у місцевому кооперативі “Гуцульське мистецтво”.

3 жовтня 1930 р. поліція зробила обшуки в кооперативах с. Жабе – “Відродження Гуцульщини”, “Український народний дім” і “Чорногора”. Не знайшли нічого. Товар знищили.

10 жовтня 1930 р. зроблено обшук у кооперативі “Гуцульщина” в Косові. Не знайдено нічого.

Рогатинський повіт

Рогатинський повіт належить до тих, де особливо лютували карні експедиції і поліцейські обшуки.

У м. Рогатині потерпіли не тільки приватні будинки, а також установи – українська приватна гімназія “Рідної школи” і повітовий союз кооперативів. У

гімназії відбулося 2 обшуки. Перший 14 вересня 1930 р., другий – під кінець цього місяця. Тоді, коли перший обшук не дав жодних результатів і був зроблений з певним шануванням законів і людей, то другий мав подібний характер, як описано у цьому звіті.

Карна експедиція оточила гімназію вже з самого рання, а саме – о 5 годині ранку. В будинку гімназії є також бурса для шкільної молоді. Бурсаки ще спали, коли поліцейська експедиція виламала вхідні двері до будинку і зразу кинулася до всіх кімнат бурси, в яких була молодь. Переляканих хлопців витягали з ліжок, лупцювали багатьох прикладами карабінів. Усіх вивели в коридор і тут під образливу лайку та з частими ударами прикладів або руками в обличчя робили з молоддю гімнастичні вправи. Коли керівник бурси хотів втрутитися і просив припинити знущання над молоддю, його арештували під приводом, що він перешкоджає в урядуванні.

Одночасно відбувався обшук у цілому будинку. Якось дивно склалося, що, коли обшук на горищі будинку підходив до кінця, один з поліцаїв “знайшов” у залізній пічці на горищі бомбу американського походження. Було цілком ясно для всіх, що бомбу підкинули навмисне.

У повітовому союзі кооперативів і в складах цього союзу зроблено обшук так, як і в інших кооперативах краю.

Експедиція нищила не лише домашній інвентар, а й знущалася над людьми в будинку колишнього депутата Кузика. Там керував справою сам комісар державної поліції. Ввірвавшись до помешкання з криком, що тут є бунтарське гніздо УНДО, з якого виходить все зло на повіт, він звернувся до поліцаїв: “Можете поводитись тут, як під час війни. Жодної поблажки”. Зрозуміло, що після такого заохочення карний відділ не зупинявся ні перед чим.

Хронологічно хід експедицій і обшуків у кооперативах такий. Від 21 вересня 1930 р. відділи поліції обшукали такі кооперативи:

1. Повітовий союз кооперативів у Рогатині (на складі і в канцелярії).
2. “Народний дім” – у Черчі.
3. “Згода” – у Пукові.
4. “Власна поміч” – у Чесниках.
5. “Поступ” – у Липиці-Горішній.
6. “Добробут” – у Липиці-Долішній.
7. “Наша будучність” – у Свительниках.
8. “Єдність” – у Фразі.
9. “Праця” – у Любші.
10. “Згода” – у Мілні.
11. “Селянська спілка” – у Псарях.
12. “Надія” – в Данильчі.
13. “Надія” – в Лучинцях.
14. “Згода” – в Конюшках.
15. “Згода” – в Бабухові.
16. “Поступ” – у Вербилівцях.
17. “Самопоміч” – у Залужі.

18. “Самопоміч” – у Демянові.
19. “Єдність” – у Чагрові.
20. “Праця” і районна молочарня – в Журові.
21. “Сила” – в Підмихайлівцях.
22. “Єдність” – у Григорові.
23. “Сільський господар” – у Васючині.
24. Кооператив у Потоці та ін.

У згаданих кооперативах знищено товари й обладнання, а також побито членів управи і крамарів.

29 вересня 1930 р. до згаданих вище кооперативів прийшла військова карна експедиція (улани) і знову зробила обшук у цих кооперативах. Населення потерпіло матеріально і фізично.

24 вересня 1930 р. вдруге проведено обшуки в українських установах і в будинках української інтелігенції в Рогатині. Нічого не знайдено. Багатьох арештовано.

26 вересня 1930 р. карна експедиція (поліція) прибула до Мартинова-Нового. Зробила обшуки в місцевому кооперативі і приватних помешканнях. 29 і 30 вересня 1930 р. сюди прибули також 3 ескадрони 6-го полку уланів з Станіславова. Матеріальна шкода величезна. Багато потерпіло фізично. У селі не було жодного випадку саботажу.

4 жовтня 1930 р. поліція обшукала кооперативи “Наша єдність” – у Скоморохах-Старих і “Надія” – в Підшумлянцях. Шкода – в кожному кооперативі. Обшуки робились так, як і всюди (товар кидали на землю, топтали ногами, поливали нафтою і т. п.).

Від 6 жовтня 1930 р. карна експедиція 6-го полку уланів зробила обшуки в кооперативах таких сіл:

- Княгиничі (9 жовтня цього року).
- Загіря (10 жовтня цього року).
- Любша (13 жовтня).
- Підбіря (15 жовтня).
- Конюшки (15 жовтня).
- Скоморохи-Нові, Библо, Дитятин, Сарники-Середні (15 жовтня).
- Коростовичі (15 жовтня).
- Жовчів.
- Явче і т. д.

Під час обшуку знищили всі запаси товару і приміщення цих кооперативів.

Лише в Конюшках матеріальна шкода становить чималу суму.

Для доповнення картини додаємо ще зізнання пана Івана Беркія з Журова:

“У Підмихайлівцях, Журові, Васючині і Григорові державна поліція зробила обшуки, шукаючи “саботажників”. Під час обшуків у згаданих місцевостях цілком знищено кооперативи, читальні, молочарні і позичкові каси. В Підмихайлівцях у кооперативі поліцаї зірвали підлогу, стелю. Товар змішали й облили нафтою. В Журові цілком знищили молочарню – шкода становить понад 1500 злотих. Під час обшуку в отця Дивиданяка поламали крісла,

розпороли подушки, з стодоли викинули збіжжя. Одним словом, повністю зруйнували господарство.

Таким же способом двічі робили обшук у пана Беркія. Дуже характерним був обшук у молочарні, де побили всі скляні предмети, забрали, як небезпечні, – кислоти, олію, хімікати, потрібні для виробництва масла. Побили молочаря Василя Вакова і служанку Настю Бобик. Навіть зонд, потрібний для проколу тоді, коли здується корова, поліція вважала підозрілим предметом, призначеним для підпалів. Під час обшуків у Журові били людей. Між іншими – Кирила Беркія, Богдана Беркія, Петра Данилова і Тараса Ярошака. Молочаря Василя Вакова били таким способом: руки звязали йому під колінами, голову накрили одіялом і били залізним знаряддям по стопах.

Васючин

25 вересня о 6 годині ранку сюди прибула експедиція, оточила село, а коли люди від страху стали втікати до лісу, почала стріляти. Під час стрільби вбили пастуха Михайла Мовчана, який пас тоді худобу на пасовищі. Це стверджено лікарським обслідуванням комісії з Рогатина і свідками Федьком Мельником і Михайлом Андрусівим.

Почалися так звані обшуки. Насамперед – у кооперативі і в місцевого пароха. Кооператив знищили. Відділ з 16 чоловік напав на парафію. До отця Сайкевича кричали: “Ти, ватажку бандитів, к... сину!”. В хаті всім наказали підняти руки догори. Зробили особистий обшук у священника і членів родини. Потім священникові наказали стояти струнко і тримати руки догори. Після знищення всього домашнього обладнання сказали служанці, щоб піря з подушок висипала священникові на голову. Потім наказали священникові розкидати снопи з скирти. До цього розкидання примусили також матір священника, 67-річну особу, і його жінку. Про лайку навіть не говоримо. Забрали пару коней, яких ледве живих повернули через два дні.

Щоб зняти з себе відповідальність за вбивство Мовчана, після полудня привели два нові поліцейські відділи, які почали обшукувати ліс під тим приводом, що Мовчана вбив хтось з тих, які втекли до лісу. Кого зловили, того немилосердно катували. Важко побили молочаря Гриця Постолюка, справника кооперативу Степана Іванкова, Михайла Левицького, Олексу Мовчана, Ганну Левицьку, Івана Заставного, Федя Носика, Василя Барана і багатьох інших.

Наступного дня, 26 вересня 1930 р., почалися обшуки в селі. Було їх 40. Розкидали стіжки збіжжя, розбирали стріхи, розвалювали печі, нищили домашнє обладнання, а ввечері скликали гмінну раду, якій заявили, що це все – “плата за політику”. Увечері відділи відіхали.

Треба додати, що ні у Васючині, ні в найближчій околиці не було ні саботажу, ні підпалу.

Це робили хіба тому, що згадане село стоїть на вищому культурному рівні.

[...] ³⁷.

³⁷ Пропущено текст із описом подій у Тернопільському воєводстві.

Снятинський повіт

З с. Карлова доносять, що 6 листопада 1930 р. туди прибуло близько 60 чоловік. З них 10 поліцаїв, а решта – члени “Стшельця”. Перше розпорядження, яке видала ця карна експедиція начальникові гміни, було таке: щоб на 11 годину підготували на обід 40 курей. Пізніше почали робити обшуки. Під час обшуків розбивали шафи, били вікна, нищили кухонні печі, висипали на підлогу муку, висівки, збіжжя та інші продукти. Все це змішали, кидали побите скло у мішанину і поливали нафтою.

У читальні “Просвіти” вибили вікна, поламали шафи і двері, порізали завісу, що була прекрасно розмальована за великі гроші. Вкінці знущалися над портретом Шевченка. Кого зустріли – того били. Найбільше били членів читальні і “Лугу”. Побили Дмитра Кейвана, Ганну Федер, Миколу Івасюка, Михайла Антоюка, а в с. Стецеві побили начальника гміни. Його відвезли до шпиталю в Снятині, і він помер за кілька днів.

Якщо зустрічали хлопця або дівчину у вишитій сорочці, кричали: “Бити кабана, бо він смердить Україною!” І потім били.

Коли об 11 годині жінки принесли 30 варених курей, члени цієї “експедиції” обзивали їх найогиднішими словами. Після обіду начальник гміни мусив доставити 20 фір, щоб відвезти експедицію до сусіднього села.

[...] ³⁸.

Поданий в обґрунтуванні матеріал є лише малою частиною того, що справді діялося під час так званої пацифікації окремих східногалицьких повітів на території 3 східних воєводств: Львівського, Тернопільського і Станіславівського. Це застереження зв'язане з обстановкою, яка створилася під час пацифікації, а також тоді, коли пацифікація доходила до кінця або вже закінчилася. Збір матеріалів натрапляв не лише на великі труднощі, але до нього також не допускали поліцейські й адміністративні органи. Відомі часті випадки арештів адвокатів українців під закидом економічного і військового шпигунства лише тому, що потерпілі зверталися до їх канцелярій за юридичною порадою і просили дати судову скаргу на тих, що допустилися зловживань під час пацифікації. Навіть лікарів, які доглядали за хворими, арештовували, робили в них обшуки, а їх особисті помешкання були об'єктами нападів злочинницьких елементів (д-р М. Панчишин і д-р Цимбалистий у Львові). Ці самі обставини робили неможливою перевірку окремих деталей і фактів, які, можливо, в тому чи іншому місці дещо перебільшені. Така перевірка була поза нашими можливостями. Але якщо тільки певна частина поданого матеріалу є правдивою, то й тоді всі пацифікаційні дії є не лише великим зловживанням, але ще більшою кривдою і моральним топтанням людської гідності членів суспільства, всього народу. Це не лише погляд українського суспільства, а і тих громадян з польського суспільства, що мають на увазі користь держави, що якнайсуворіше висловлювали і висловлюють своє обурення пацифікаційними діями.

³⁸ Пропущено текст із описом подій у Тернопільському воєводстві.

У нашій інтерпеляції й обґрунтуванні до неї ми торкнулися лише однієї сторони становища. До описаних подій приєднуються акти, вчинені невідомими особами на шкоду українських установ і окремих громадян, наприклад, висадження в повітря української школи імені Льва у Львові, будинку Центросоюзу у Львові, бомбовий захват на монастир Студитів, спалення читалень “Просвіти” і т. д. Ці акти “реваншу” є наслідком безвідповідальної агітації певних політичних угруповань польського суспільства. Очевидно, що атмосфера, створена цими актами, завдає великої шкоди не лише українському народові, а також завдає необчислимим наслідкам для держави. Така атмосфера анархізує цілість суспільного життя, і важко буде оволодіти при іншій нагоді інстинктами, що розбурхалися.

Останні події знову відкрили страшним способом давні рани довоєнного і післявоєнного минулого польсько-українських відносин, знову викопали прірву, що мусить усіх наповнити страхом за даліше майбутнє обох народів. У результаті змальованих вище військово-поліцейських дій відносини у воєводствах з українським населенням загострилися до нечуваного досі ступеня.

Одночасно мусимо рішуче заявити, що під час пацифікаційних дій ми не були бездіяльними, а робили, наскільки вистачало сил і впливу, все, щоб по суті інформувати урядові кола про правдивий і справжній хід дій і просити забрати назад карні поліцейські і військові відділи та припинити даліше знуцання над невинним населенням. Уже у вступі нашого обґрунтування ми згадували про наше ставлення до саботажу і підпалів, яке в кінці отримало остаточний вираз у комюніке, виданому на підставі спільної домовленості національно-демократичної, соціалістично-радикальної і соціалістично-демократичної партій.

Крім того, ми намагалися особисто зустрічатися з урядовими колами у вигляді звертання як до окремих панів воєводів і до відповідних відділів безпеки, так і до різних міністерств. Такі звертання робили у Львові, Тернополі, в Варшаві, у президії ради міністрів, у міністерстві внутрішніх справ, міністерстві справедливості, віросповідань і публічної освіти. У зверненнях брали участь депутати, громадські і політичні діячі, а також отець митрополит Шептицький, який двічі їздив до Варшави, щоб особисто вплинути на зміну становища влади в справі пацифікації. Згадуємо тут також про звертання українських кооперативних кіл до президії ради міністрів і до пана голови державної кооперативної ради при міністерстві фінансів 5 листопада 1930 р.

Ці всі звертання не дали жодних результатів. Незважаючи на обіцянки, пацифікація не припинялась. Наскільки уважно вислухували засудження підпалів і саботажу, настільки не було бажання вислухувати слушні і справедливі скарги і засудження поведінки властей. Найкращим доказом цього є конфіскація пастирського листа греко-католицького єпископату в справі підпалів і саботажу. Якщо в перший період пацифікаційних дій, можливо, і йшлося про те, щоб такими рішучими заходами придушити підпали і саботаж, то під час їх продовження карні відділи виступали з докладно визначеними вимогами до пацифікованого населення. У цілому ряді місцевостей відділи давали гмінним радам і окремим особам для ухвалення або підписання заяви, в

яких гміна або окремі особи “просять” ліквідувати існуючі установи і товариства. В резолюціях дуже часто говорилося про вибори. Під загрозою повторного прибуття екзекуції треба було заявити про готовність голосувати за список безпартійного блоку або стриматися від голосування. Підсували навіть резолюції такого змісту, що населення відрікається від назви “Україна, український” та приймає назву “руський, русин”.

На закінчення нашого обґрунтування до інтерпеляції мусимо додати, що всі пацифікаційні дії не тільки не принесли жодної користі, а стали цілком ілюзорними і принесли необчислимі наслідки для держави і для майбутності обох народів.

Звертаючи увагу на ці наслідки дій поліцейсько-військових відділів і можливі далші результати, вважаємо, що лише ствердження фактичного стану справ, притягнення винних до відповідальности, відшкодування матеріальних і моральних втрат, завданих невинному народові, та відбудова знищених матеріальних, культурних і економічних цінностей українського населення допомогли б усунути сучасну атмосферу високого напруження польсько-українських відносин у державі.

17 грудня 1930 р.

ДАЛО, ф. 1, оп. 51, спр. 239, арк. 4–16, 24–26.

Гектографічний відбиток. Переклад з польської мови.

№ 279

Відозва Проводу УВО до українського населення Західної України

Листопад – грудень 1930 р.

ДО УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДЯНСТВА

Історичні приклади унезалежнення поневолених народів вказують, що лише глибока національно-державницька свідомість та настирлива воля до самостійного життя забезпечують побіду в боротьбі за права на життя і свободний розвиток. Головним же засобом звільнення від кайданів неволі є організовано-революційний спротив ворогові, поставлення супроти гнобителів сили свого активного духу, пересякненого ненавистю до ворожого та любовю до рідного, і жертвенна готовість офірувати все для волі нації.

Під час недавньої нашої боротьби найкращі сини України, власне, так розуміли шляхи національного визволення й методи боротьби проти відвічних ворогів нашої Батьківщини та віддали за неї свої сили, кров і життя. Одначе не судилося активним борцям за волю народню побачити щасливих наслідків боротьби. Україну знову кинено під ноги її ворогів, а збройну силу її зліквідовано.

Ще недавно на широких ланах наших розгорталася велична епопея боротьби не на життя, а на смерть, а вже в багатьох слабодухів тимчасові невдачі стерли память про цей великий час: що більше, охопила їх зневіра в

доцільність дальшої боротьби та у власні сили. Наша сучасність рясна виявами духової хвороби, ознаками якої є пасивність, стремління принатуритися до існуючих окупаційних режимів і щонайвище бажання використовувати їх в ім'я дрібязкових, безвартісних, з загального національного погляду, придбань та інтересів. Використовуючи ці вияви суспільного безвілля та короткозорого егоїзму, московсько-польська окупація брутально придушили живе єство нашої Нації.

Здавалося, що прийшла нова руїна і Батьківщині нашій судиться знова стати широким перекотиполем для безкарного ворожого визиску, гноблення та знуцання. Але трагедія минулого не в усіх відняла віру в кращу будучину нашого краю та волю до боротьби за свої права. Знайшлися сили, що перебрали на себе дальшу визвольну боротьбу, змінивши лише її методи. На українських землях почали творитися революційні конспіративні організації, які непомітно, але певно підточують силу ворожу і приправляють ґрунт до загального народного зриву в формі всеукраїнської національної революції.

На Західніх Українських Землях ті сили вже від років згуртовані в “Українській Військовій Організації”. Зродившись в атмосфері деморалізації та політичної розпорошеності суспільства на Західній Україні, після невдач минулого – УВО поставила собі наступні завдання:

1. Зберегти активні традиції української армії.
2. Підготувати молоді кадри, які б були спроможні виконати свою історичну місію в майбутній боротьбі за нашу волю.
3. Активізувати й мілітаризувати народні маси, щоб тим способом приправити їх до майбутньої національної революції.
4. Утворити революційно-конспіративну силу, яка б стояла на сторожі інтересів українських мас та була б їх месником за насильства та гноблення польської окупаційної влади.

Ці завдання випливали з непохитного переконання, що в умовах польської окупації, яка завданням своїм ставить цілковите поневолення і знищення нашого народу, неможливо сподіватися мирного й нормального розвитку – політичного, культурного та господарського, а тим більше розраховувати на підтримку польської окупаційної влади. Тому УВО ніколи не включала т. зв. “реальної політики” в коло своєї компетенції, справедливо добачаючи свою головну і виключну місію в підготовці цілковитого звільнення від польської окупації, яке єдине зможе забезпечити вільний розвиток і благобут краю.

Кількорічна діяльність УВО, до якої прикута напружена увага польської влади та яка по цілому світі голосить запеклу боротьбу українства з польськими наїзниками, щире узнання її з боку широких верств української суспільности – свідчать про те, що шляхи УВО не хибні, але виправдані жорстокою дійсністю, в якій встояти можуть лише дужі, з волею до боротьби за своє право і життя.

Переводячи свою революційну працю, УВО завжди була переконана, що її діяльність іде в темпі з запальними настроями народніх мас на Західній Україні та відповідає їхнім безпосереднім практичним інтересам. Бо ж і в ділянці економічно-культурній придбання можливі лише при умові існування

підпольної боєво-революційної сили, яка буде постійним пострахом для окупантів. І коли б на наших землях такої сили не було, то наша національна дійсність була б ще більш трагічною, тяжкою і безнадійною, бо бракувало б їй активних та революційних імпульсів, якими живляться найсвідоміші елементи краю та для створення яких УВО приклала багато старань, розуміючи, що лише на тлі цього активізму можлива боротьба з польським наступом на наш край.

Останній хижацький польський терор, під час якого розперезана солдатеска пілсудчини одним своїм свавільним махом знищила багаторічні економічно-культурні придбання Українській Нації, зайвий раз доводить правильність визвольної політики й тактики УВО. Всупереч заявам польської влади про те, ніби погроми українства завинила саботажева і терористична акція УВО – остання твердить, що урядові погроми є виявами *плянкової акції* поляків, зверненої до поступневого матеріяльного винищення та духового знесилення українських мас, та яку *поляки переводять од самого початку окупації ріжними способами*. Що більше, погроми ці стали можливі лише тому, що *українська суспільність не в стані була ще на сьогодні поставити їм могутнього революційного спротиву*.

Наколи такі заяви були потрібні й корисні полякам для того, щоб замаскувати свої справжні руїнницькі завдання й одночасно здискредитувати в очах українських мас УВО, то подібні закиди з боку представників української суспільности впрост неймовірні, бо впливали б або з неусвідомлення справжніх шляхів нашого визволення, або зі злісного бажання нанести йому шкоду. Одначе такі закиди мали місце і авторами їх були відповідальні чинники українського громадянства, що претендують на його провід, та достойники церкви на Західній Україні.

Деклярація політичних партій Західної України, видана з нагоди польського терору бльоком УНДО, УСРП і УСДП, та становище преси тих партій до сучасних подій є явищами, яких УВО не може замовчати. Національним обовязком крайового політичного проводу було зорганізувати навколо себе українську суспільність із метою активного захисту своїх прав та народного майна, створити атмосферу духової єдності і *виступити на міжнародньому форумі з авторитетним протестом проти польських насильств та порушення довірних зобовязань*. Лише така постава партій дала б можности корисної капіталізації подій та відповідала б гідности взятих на себе зобовязань правного політичного заступництва народніх мас на Західній Україні.

Між тим нічого подібного партії не зробили і не знайшли для себе інших рішень у цей відповідальний мент, як застосувати до подій тактику пілатових “умитих рук” та звернутися з закидами на адресу УВО. Засліплені безпідставними надіями на можливість провадження так зв. “органічної праці” в жорстоких умовах польської окупації, здеморалізовані постійною звичкою приладнюватися до окупаційного режиму та що найвище – скаржитися, але ніколи *чинно й одверто поборювати його*, партії своєю поставою до подій лише *спричинилися до підсилення позицій окупантів* і дали їм зайвий аргумент для їх провокативних тверджень, ніби революційна боротьба на Зах. Укр.

Землях не користується піддержкою широких мас населення та є безвідповідальним виявом окремих одиниць.

Було б далеко краще, коли б партії замість осуджувати в заявах *українську* революційну діяльність, звернулися з закликом до культурного світу проти *польського* терору, й тільки проти нього! Наші внутрішні порахунки можна було залишити на пізніше. Наслідки такого заклику не тільки за границею, але й у самому краю були б далеко інші, ніж ті, що мали місце по партійній декларації. Бо декларація льояльності партій виявила тільки їхню слабкість, й якраз прояв тої слабости використали поляки не тільки для дискредитації українського руху за границею, але і для *скріплення терору* в краю, терору, який не оминув і тих партій, що склали заяви льояльності; позаарештовано численних партійних діячів, позамикано партійні льокалі та унеможливлено всяку діяльність партій, як раз це найліпший доказ неправильности протисаботажової заяви партій.

Та правда, що розвиток і добробут нашою народом можливий лише в умовах цілковитого звільнення від окупацій наслідком напруженої, запеклої і тривалої боротьби, але ніколи наслідком компромісів, правда, за яку лягли тисячі найкращих синів нашої землі і яка починає бути зрозумілою широким народним масам по 13 роках визвольної боротьби, не може бути засвоєна тими чинниками, які тепер вважають себе за провід нації. Якими ж жалюгідними, безмістовними та даремними видаються заклики тих чинників до народної маси – “обєднуватися біля свого національно-політичного проводу”! Бо політика хитання між революцією й угодовщиною, політика постійної розгублености та здеорієнтовання, яку провадять партії, ніколи не приєднає до себе мас, що більше – спричиниться лише до розриву з ними.

Не менш помилковою виказалася постава і крайового церковного проводу до польського терору та сучасних умов окупації, серед яких живе, терпить і бореться Український Народ. Наша національна церква мусить бути тим чинником, у якому народні маси черпатимуть дальші сили для боротьби за свою будучину та віру у свою правду. В завданнях крайового духовенства лежить вщиплення масам почуття своєї національно-релігійної правди та моралі, базованої на тлі *активізму*, але не на засадах *непротивлення* злу. Такий, власне, вплив на визвольну боротьбу виказувала свого часу і польська церква та її духовенство, в якому народні маси польські бачили активних провідників батьківщини під час змагань за незалежність.

І тоді, коли десятки *нашого* духовенства, того духовенства, яке грало досі світлу ролю в нашій визвольній боротьбі, були катовані до смерти польською солдатською саме за свою активну діяльність в українських масах, отже, за те, що не uznawali засади “непротивлення злу”, коли українське духовенство всіх чинів та визнань поза границями Польщі піднесло рішучий протест проти катовання населення, а зокрема священиків, коли за границя нетерпляче чекала голосу найвищого церковного проводу, – не було до речі в пастирськїм листі церковного проводу остерігати *українську* молодь перед *українськими* підпольними організаціями та осуджувати *українську* революційну діяльність. Це не був час на виміну поглядів між нами та на давання науки нашій молоді.

Бо використали це *тільки поляки* у своїй заграничній пропаганді для виправдання свого терору і для дискредитації Українського Народу, а зокрема його революційної організації. Можна поважно сумніватися в тім, чи згаданий пастирський лист спричиниться до побільшення авторитету церковного проводу серед національно усвідомлених мас Західної України.

УВО не може також оминати без уваги відношення до краєвих подій з боку групи А. Лівницького, що претендує на ролю Уряду “УНР”. Згадана група, якої роля прихвосня польського імперіялізму давно відома українському громадянству, не раз допускалася в відношенні до Західної України та частини єдиного Українського Народу, що ці землі заселює, виявив ганебного зрадництва, хоч і замаскованого ріжними гарними фразами. Погромна акція поляків і звязані з нею інтервю А. Лівницького, виступи п. Шульгина за кордоном та деклярації офіціоза групи “Тризуба” наявне виказали юдину ролю уенерівщини, що стоїть на послугах пілсудчини. Висліди десятилітньої праці уенерівщини на ділі обмежуються до того, щоб за кордоном оббілювати Польщу, твердити, що українцям в Польщі добре живеться та що акція УВО – це або большевицька, або німецька інтрига. Діяльність уенерівщини це безпереривна компромітація наших революційних змагань за відновлення нашої державности.

Останній терор Пілсудського на Західній Україні повинен знищити всяку прихильність до Польщі і в найбільших оптимістів, що чесно ще вірили в бажання Пілсудського відновити українську державу над Дніпром, бо цей терор показав, якими методами послуговувалася б пілсудчина на випадок свого походу на Україну.

Краєві події виказали не тільки правдиве обличчя “українських союзників” Польщі, але й “союзників” Москви – “українських” комуністів. Із революційними фразами на устах та маючи великі фонди, видерті в вигляді податків од українського селянина та робітника, вони, що досі не спромоглися ні на один революційний вчинок, з нагоди останніх подій не знайшли нічого кращого, як початково вписати діяльність УВО на свій рахунок, а потім (на наказ “згори!”) осуджувати саботажну акцію та осуджувати УВО як “союзника польського фашизму”. Та ліпшого союзника в поборюванні УВО від большевиків (побіч уенерівців) було б тяжко найти польському фашизмові.

Заслуговують ще згадки й словесні революціонери з “Оборони України”. Вони, правда, і проти Польщі, і проти Москви, і (на словах) за революцію, але при тому не оминають ніякої нагоди, щоби і найбільш негідними способами поборювати УВО. Самі досі не тільки ще нічого не зробили для революції, але й не думали робити, що більше, навіть не сказали, що і як мають інші робити, а проте поставили собі за ціль дискредитувати одну революційну організацію на Західній Україні. І саме в тому її ганебна робота.

Наведені прикрі вияви незрозуміння сучасних завдань та нашого місця в подіях майбутнього вказують на ті труднощі, в яких переходить і переходитиме боротьба за наше визволення. Одначе вони ніяк не зменшують глибокого переконання УВО в доцільности й неминучости тих ідейних гасел та метод боротьби, носієм і реалізатором яких вона зявляється. Справа українського

визволення була почата боротьбою. Різні причини перешкодили нам виконати нашої історичної місії. Але час поновних змагань наближується; тоді то знова нашу долю рішатимуть зброя, жертви й кров. До того мусимо бути готовими, памятаючи, що від праці сучасного залежатиме і доля майбутнього. Це ж майбутнє досягнемо не льюальним принатурюванням до окупаційних режимів, але чинним їх поборюванням; не зверненням цілої уваги лише на практичні господарські здобутки для краю, які при нашій безбороності можна кожної хвилини знищити безкарно, як це мало місце при останніх подіях, але і вмінням створити силу для їхнього захисту; не проповіданням милосердя та непротивлення злу, але пересякненням народніх мас почуттям жагучої ненависти до ворогів та волею до їх знищення; не психологією нікчемного мішура, закоханого в дрібязкові здобутки та уникаючого жертв, але сталевим духом національного активізму та офірності; не розпорошенням наших сил, але створенням залізної когорти революційних сил, здібних поклати ворога і в підпольному, і в одвертому бою. Такий заповіт лишила нам пролята кров наших національних мучеників!

Мимо всіх несприятливих обставин, УВО стверджує, що її ідейна та практична праця глибоко запала в душу народню і дає відповідні овочі. Ця свідомість підсилює УВО в готовості продовжувати дальшу боротьбу проти окупантів.

Польща своїми середньовічними методами нищення українства не досягає бажаних наслідків. Страх репресій впливає лише на духових нікчем, але в народній гущі насильства витворюють ще більш сприятливий ґрунт для розвитку революційної думки та революційних методів боротьби. Карними експедиціями та катуванням невинних ляхи не знищать УВО і не підірвуть довіря до неї мас; УВО репрезентує визвольну ідею, яку через катування не можна видерти з мільонів українських сердець. Уже найблищий розвиток подій на ЗУЗ доведе, чи справді варварські насильства знищили могутню потугу українського революціонізму, опертого на народній волі самостійного життя.

Переживаємо тяжкі переходові часи підготовки нашої Нації до великих іспитів і завдань. Народ наш стоїть на роздоріжжі багатьох шляхів, з яких одні ведуть до загибелі, другі – до визволення. Але віримо в здоровий розум народу нашого при виборі правильного шляху, хоч би найтяжчого і кривавого. Він єдиний приведе нас до досягнення найсвятішого ідеалу, якому служить УВО: створення Самостійної Соборної Української Держави.

Обовязком всіх тих, у кого бється українське серце, хто доценту не здеморалізувався в отруйливій атмосфері угодового легалізму, – піддержати УВО в її нерівній й тяжкій борні. У вірі в цю піддержку УВО знаходить для себе джерело моральних сил для реалізації своїх завдань.

Команда Української Військової Організації

Сурма. – 1930. – Листопад–грудень. – Ч. 11–12 (38–39).

Чужа преса про УВО та про події в краю.

“**Právo lidu**”, Praha, 18. X. оголошує велику статтю Dr. V. Charváta: п. з. “*Pacifikace vychodu Haliče*”. У статті автор пише між иншим: “У добі розквіту своєї популярности говорив Пілсудскі про потребу згоди з українцями, зійшовся близько з петлюрівцями, осуджував вибрики польського шовінізму та марив про витворення польсько-української унії, яка простягалась би від Балтики аж до Чорного моря. Гарні слова перемішувалися з чарівними снами в його політичних комбінаціях, які, однак, не мали реального бажання спокійного вирішення польсько-українського спору”. “Українське питання прибирало небезпечного забарвлення для мирного розвитку стосунків у Східній Галичині. У поліційній атмосфері розвинулася підземна терористична українська організація”. “Коли в серпні б. р. почали виникати на галицькій землі пожежі панських маєтків та селянських господарств, польська націоналістична преса приписала всі ці пожежі на рахунок тайної української організації”. “До пожеж на провінції незабаром прилучилися бомбові атентати та саботажі (зокрема на залізницях), які викликали, як пімсту, атентати польської академічної молоді на українські інституції у Львові. Націоналістична польська преса почала скажений наступ на українців та кликала владу до найгостріших репресій”. “Пілсудскі засліплений перевагою своєї капральщини над польською демократією, зачав “заспокоювати” Східню Галичину на взірець царської влади. Вислав до Східньої Галичини своїх уланів, щоби “пацифікувати” українське громадянство. Шовіністична польська преса шалено раділа над “успіхами” карних експедицій та у своєму засліплені проголошувала, що український нарід треба змусити до співпраці з поляками. Вогнем та мечем хоче сьогодні Пілсудскі вимогти лояльність од українців. Не треба більшого доказу упаду державної польської думки за диктатури Пілсудского, як партизанська війна в Східній Галичині. “Пацифікація” того краю є справжньою трагедією. Роздмухала глибоко ненависть та неприязнь між двома славянськими народами. Витворила атмосферу, в якій буде добре зростати тільки взаємна ворожнеча та недовіря, інтриганство, насильство та терор. Ця “пацифікація” кличе до життя підземні організації та підсилює в багатьох українцях віру, що мирне порозуміння з Варшавою є неможливе. Поліційні та уланські відділи ускладнили внутрішньо-політичні відносини в Польщі. “Пілсудскі хотів показати національним меншинам свій п'ястук. Це правда, що він застрашив та стероризував цілу Східню Галичину, але своїми уланами Польщі не поміг. За його рішення болючого українського питання буде Польща покутувати довгі літа”.

– “**Čech**” Praha. 24. X. Josef Obr: “*Ukrajinci a jejich boj za svobodu*”. У статті автор пише між иншим:

“Стало ясным, що польський натиск на українців викликав безперечний опір. Національна свідомість українців розвинулася в таких умовах цілковито,

а тому виникли таємні українські організації, метою яких є незалежність і воля України. Ці таємні гурти є в сталім звязку з еміграцією, а їх коріння заглибилися не лише в середній Європі, а й у Радянській Росії. Останніми часами можна спостерігати серед українців великий рух до самостійности, себто до утворення з окремих частин української землі одну цілість”.

– **“Pritomnost”**, Praha. 5.XI б. р. Dr. Franko **“Kam speje Polsko?”**. У статті автор між иншим пише:

“Земельна реформа, ведена владою в 1923–28 рр. виключно на українській, білоруській та литовській території, розділила загарбану землю в девятьдесять процентах ад hoc прибулим польським кольоністам і легіонерам без огляду на те, що осіле рільниче населення має 27 % безземельних та 70 % малоземельних, а тільки 3 % припадає на самостійні господарства. Між польськими кольоністами і українським осілим населенням панує досі воєнний стан. З одного боку нові маєтки озброєних польських кольоністів, з другого бунтівничі хвилі українських селян. Висліди: підпали польських маєтків, нищення кольоністів, карні воєнні експедиції проти українців”. “Відпір польській владі і оборону перед нею веде від 1921 р. тайна українська військова організація, про вчинки якої часто читаємо в часописах”. “Останнє півріччя принесло дальніше загострення відносин. По кількох великих політичних процесах, що закінчилися надзвичайно гострими засудами, прибрав на силі відпір українців. Недавнє відрізання Львова від телефонічного й залізничного сполучення зі світом протягом цілої ночі мало метою звернути увагу світа на небезпечну ситуацію”.

– **“The Nation”**, Нью-Йорк з 5. X. містить статтю М. А. Hallgren-a. п. з. **“The Polish Terror in Galicia”**. В статті пишеться між иншим:

“Від 1918 р. Польща пробувала ріжними способами приборкати тих бунтівників (українців) наперед силою зброї, потім удаваною політичною ввічливістю, а в новіших часах при допомозі виховання, що застосовується скрізь по Європі супроти національних меншин. Вислідом тих старань Варшави було те, що довго тліючий опір українців проти польської крадіжки їх незалежности вибухає у формі теперішнього бунту проти польського панування. Як повідомляють телеграми зі Львова, надруковані в польських, німецьких та англійських газетах, той бунт проявився підпалами. Українські селяни підпалюють власність багатих польських поміщиків, що з давніх часів були панами тої провінції. Тепер Пілсудскі намірився, мабуть, знов хопитися ще раз старої імперіялістичної зброї військового нападу, щоб втихомирити мешканців. Але це ще покажеться, чи виховання пострахом і нагайкою потрапить збільшити любов українців до польського панування. Українці з Східної Галичини не мають нікого, хто міг би говорити за них перед Лігою Націй. Як кажуть американські кореспонденти, їх петиції і жалоби постійно мандрували до коша, тому що в секретаріяті Ліги Націй нема нікого, хто дбав би про тих людей. Тому не можна дивуватися, що українці в Галичині вибрали инші, більш безпосередні способи, щоб говорити про свої кривди”.

– **“The New York Herald Tribune”**, Нью-Йорк, 16.X. б. р. друкує велику статтю Johna Elliota, в якій між иншим писано:

“У трьох воєвідствах, на які поділена Східня Галичина – у Львівським, Тернопільським та Станіславівським – виконано протягом останніх 3 місяців щось із 200 підпалів маєтків польських землевласників. Цією акцією кермувала терористична українська військова організація, яка заміряє до визволення Східньої Галичини з-під польської влади та до створення враз із теперішньою совітською Україною незалежної української держави. Ось так повстала б велика держава від Каспійського моря аж до границь Мадярщини. Головою тої таємної організації є Е. Коновалець, що кермує операціями з Женеві, яка колись була місцем захисту Леніна і Троцького. В 1920 р. Коновалець почав творити українську військову організацію, коли то українське військо перемогли поляки. Рік пізніше він був змушений втікати зі Львова, бо брав участь у нелегальній акції. Він наперед прибув до Берліна, однак пізніше перенісся до Женеві. Кажуть, що організацію широко підтримують грошовими допомогами численні українські кольоністи, що живуть у Канаді. Як довідуюся, якраз канадійські українці настоювали, що вони хочуть бачити щось за свої гроші і це було причиною розпочаття останньої саботажевої акції у Східній Галичині в червні”.

– **“Lietuvos Aidas”** оголошує статтю французького вченого Рене Мартеля, який між иншим пише:

“В Парижі поляки зачали офензиву мовчанки. Французька преса повинна мовчати про ті жорстокости, що творяться у Східній Галичині. До редакцій повинню пливають чеки. Спочатку опубліковано кілька телеграм, де українських терористів поставлено нарівні з комуністами. Одначе, завдяки Женеві і в першій мірі німецькій пресі, правда таки вийшла наверх”.

– **“The New York Herald Tribune”**, Нью-Йорк, 16.X. б. р., пише:

“У Східній Галичині панує майже стан горожанської війни. Через ціле літо підземна українська організація вела кампанію систематичного нищення вогнем фільварків і стирт польських землевласників. Ці підпали пригадують методи ірландських терористів із 80-х років минулого століття. Поляки відповіли висилкою військових карних експедицій до Галичини. Звірські методи цих експедицій і каранья без розбору винних і невинних викликали протест цивілізованого світа і збільшили напруження, що панує між двома народами в Східній Галичині”.

– **“Słowo Polskie”**, Львів, орган, що послідовно поборює УВО, в числі з дня 11.X. б. р. писало:

“Треба признати, що вбитий Головінський був далеко чесніший, ніж провідники УНДО, що з ним конферували. Бо він тоді їм заявив, що особисто кандидувати не буде тому, що він у своїм сумлінні не погодивби польського шлюбу на вірність польській конституції зі своєю властивою працею провідника організації боевої та протидержавної. Нині о. Митрополит Шептицький, п. Левицький та інші відпекуються від участі в антидержавній акції. Сипляться інтервю та **заяви льяольности** супроти польської держави. Отже, або в місяцях червні, липні і серпні українська суспільність не почувалася на силах приступити до ліквідації саботажноі акції, або не старалася ліквідувати злочини, що були їй на руку. В обох випадках нинішні

представники української суспільності виказали, що **не повинні називатися репрезентантами й провідниками своєї суспільності та повинні уступити своє місце тим, що більше етики й моралі посідають в серцях або мають більше послуху в своїм середовищі**”.

Сурма. – 1930. – Листопад–грудень. – Ч. 11–12 (38–39).

№ 281

Промова посла Михайла Галушинського в польському сеймі в справі пацифікації

20 січня 1931 р.³⁹

Висока Комісіє!

Вже така характеристична риса наших промов і виступів, як у обох палатах, так і на засіданнях комісій ріжного роду, що головним їх змістом є скарги, нарікання, протести, які не є вислідом звички, але поважним голосом, що обвинувачує не так відносини й умови нашого життя, як головню те, що є спричинником цих відносин. Одначе справа, яка є предметом нинішнього засідання, своїми розмірами й своєю вагою переходить розміри дотеперішніх справ. Навіть тяжко найти на неї окреслення, хоч уже само слово “пацифікація” говорить за себе, говорить більше, ніж можна би сказати иншим терміном.

За прикладом пана референта нашого внеску (пос. Стронський з ББ) мушу сягнути й минувшину, щоби розправитися перш за все з його твердженням, немовто українське населення уповні задоволене своїм положенням і не бажає собі ніякої зміни, а пацифікацію приняло як такий факт, що звільнив його від терору чинників, змаганням яких було вціплювати ненависть до уряду і до польського народу та ширити неспокій з мотивів, подиктованих чужою силою, переважно зовнішньою, ворожою для польської держави. Інформації п. посла Стронського щодо задоволення і небажання зміни положення треба назвати або зовсім хибними, або навіть свідомо невірними. Український народ, який має за собою довгу життєву історію і не менше довгу життєву стичність з польським народом, стверджує рішучо устами своїх речників, що українсько-польське питання не тільки не розвязане, але подіями, які заістнували в часі приналежности його до польської держави, особливо подіями останніх днів, загострилось до найвищого і майже небувалого досі ступня. Відмова нам права заступництва наших мас, і як висловився про це референт, відмова нам права промовляти в імені українських мас не тільки позбавлена всякої основи, але напевно і сам референт не може брати своїх слів поважно і їм вірити. Навпаки, мусимо з цілим натиском ствердити, що це право ми отримали з рук народу і тішимося рішучо правдивим і повним довірям українських мас.

Українсько-польське питання є дуже складне і, хто зна, чи не одиноке у свому роді. Тому то і його розвязка не є легка та проста, а проте треба

³⁹ Дата події.

ствердити, що відповідальні чинники не вдають собі з того справи й заспокоюють себе дешевим поглядом, що на території Сх. Галичини все в порядку, і те, що вони зробили й роблять, є доцільне й оправдане. А що ціла робота лежить у твердих потягненнях, у карних зарядженнях, у вкорочуванні набутих нами прав, то виходить, що такі вчинки є вершком державної мудрости. Тимчасом справа вимагає глибокої і ніжної аналізи, сумлінних студій, провірення умов, перешкод і труднощів, вимагає труду й зусиль, пізнання української народньої одиниці, вкорочення егоїстичних поривів одиниць і цілого польського громадянства, щоби дати зразок ладу, який коли не вповні, то бодай у деякій мірі заспокоював би потреби українського народу.

Український народ за часів австрійської держави стояв на правах повної рівнорядности з польським у відношенні до центральної влади у Відні. Хоч ця рівнорядність нераз була нарушуваною засадою: *divide et impera*, головно на користь польського елемента, то проте український народ з щирою і великою працею творив свою культуру та свої цінности, кристалізувався в національну одиницю, мав свою ясну національно-політичну ідею, виразом якої було гаряче змагання до власної державної незалежности. В оружних змаганнях він здійснив свою власну державність; правда, на короткий час, бо у дальших змаганнях під напором переважаючих сил її втратив і опинився у складі польської держави, спершу на неозначених умовах, з роком 1923 на основі ухвали Ради амбасадорів на основі міжнародніх зобов'язань, що їх прийняла на себе польська держава. Цей трагічний перехід від незалежности до залежности був і є незвичайно болючий і тяжкий, і не легко погодитись з твердою дійсністю, тим більше, що все, що після того факту діялося і діється з українським народом у Польщі, є нічим іншим як зведенням цілого великого й живого народу до стану горожан другої, а навіть третьої категорії під політичним оглядом, і до безпросвітнього примітиву згід культурним оглядом.

Дуже часто чуємо, навіть і сьогодні з уст референта, що доказом чогось противного, а саме прихильного й зичливого трактування з боку польського уряду є великий і буйний розвиток культурних, освітніх, господарських і кооперативних установ українських. Коли би не було такого прихильного трактування, не могло би навіть бути мови про такий світлий розвиток. Те саме твердження було подане на відомій конференції для заграничних кореспондентів у мініст. внутр. справ, що відбулася в жовтні мин. року, в часі найбільшого розгару т. зв. пацифікації українських територій. На цьому місці мусимо ще раз ствердити, що цілий наш розвиток є тільки нашою заслугою, є вислідом нашої твердої будівничої праці, якій саме польська влада, а навіть і польське громадянство, за малими тільки виїмками, ставили і ставлять небувалі й нечувані труднощі й перешкоди. За цілий час нашого буття у Польщі ми ніколи не зазнали навіть дрібки зичливого, не то справедливого трактування, ні на одному полі. Шкільництво ми втратили, культурний розвиток під тяжким обухом, господарське й культурне життя позбавлене всякої помочи, а навіть і належних нам кредитів, а рільна реформа стала зняряддям, що тяжко кривдить українське рільниче населення. Навіть самоврядування, і воно викривлене до такої міри, що не приносить українському народові користи, але обертається, де

тільки можливо, на його очевидну шкоду. Хочемо мати надію, що нові самоврядні закони, про виготовлення яких тепер говориться, принесуть відповідну зміну. А коли українське представництво в попередніх соймах підносило свій голос у всіх цих справах і ставило зовсім оправдані домагання, цей голос не находив найменшого послуху. Не можна було добитися навіть підмог для культурних інституцій, а виділювані часом субвенції були радше насміхом, ніж дійсною допомогою, як напр. уділених 2.000 зол. для Т-ва “Просвіти” в 1929 р., для товариства, яке має у році біля мільйона золотих обороту. В 1930 році відмовлено субвенцію задля вичерпання фондів, нехай і так буде, що тоді введено певні ощадности, але чому саме ощадність стосується головно до українських установ. Одначе це тільки мимоходом тому, щоби пригадати, що в минулому році в часі бюджетової дискусії говорено про те, що потреби українських установ будуть узглядені. А коли би це не наступило, належить такі факти подати до відома сойму.

Вся та ворожа атмосфера створює підложе для найбільшого незадоволення, котре час до часу вибухає з різною силою і голосним криком наболілої душі старається промовити до переконання і виявити, що народ хоче жити, хоче розвиватися, хоче творити цінности для себе і для других. І тому треба отверто й предметово поглянути на умови життя українського народу, а не замикати очей на дійсність і не обманювати себе, а щойно тоді буде можна здати собі справу з величі питання і грізного положення. Тільки таким робом можна приступити до лікування, а ніколи жадними репресіями, безліч яких досі стосовано до українського народу, а завершенням і кульмінаційною точкою яких стала пацифікація, що її вибілити й виправдати так дуже старається пан референт.

Не можна заперечувати, що від часу прилучення українського народу до польської держави аж по час пацифікації були чини революційного характеру. Вони як додаток до голосів і виступів легальних чинників вказували виразно на аномальні відносини, серед яких приходиться жити українському народові. Тимчасом пан референт повторює далі тезу сумнівної вартости про те, що вина за всі вияви незадоволення спадає на деяку частину укр. громадянства і, входячи в характеристику існуючих відносин, бачить і стверджує задоволення українського народу, ідилію, що панує між польським і українським населенням. Тільки український політичний провід каламутить спокій, закаламучує тишу, і то не як виразник і речник мас, а тільки як вислів думок певних груп і різних підозрілих впливів. Вирозумілість і зичливість польського громадянства йшла, на думку референта, так далеко, що не можна занотувати ні одного випадку визову або профанації українських національних і культурних та церковних свят польським громадянством, не було нападу на установи, не було нищення українських національних пам'яток. Як на виімок вказує на те, що запальна польська молодь, реагуючи на знищення таблиці Шайнохи на будинку одної з польських гімназій у Львові, покінчила свою демонстрацію вибиттям шиб у кількох українських установах. Зрештою, поліція з великою напругою сил не допустила до дальших демонстрацій. Видно, позабув п. референт про цілу низку погромних демонстрацій з попередніх літ. Коли їх можна би

оправдати тим, що вони визвані певними демонстраційними актами з української сторони, то вже зовсім не найдемо оправдання там, де польські виступи були самочинні. А таких випадків ми можемо назвати дуже багато, де українські національно-культурні та церковні свята були профановані одиницями, цілими гуртами або організованими частинами. Перед двома роками спрофановано свято Йордану в Городку; відомий погром в читальні у Винниках під час вистави, добре відомі напади “Стшельца” і безпокоїння ним українського населення в його культурних домівках і в часі ріжних святочних обходів. А коли були випадки ушкодження або збезчещення польських памяток, і то невідомими одиницями, а тільки польські кола відносили це з правила на рахунок українських рук, такі випадки стрічалися завжди з однодушним осудом української преси й українського громадянства, чого з польської сторони ніколи не було під адресою власного громадянства, зокрема молоді студентської, організованої в “Стшельцу”. Нема одного більшого цвинтару або братньої могили у нас, де не підрізано би хреста або не ушкоджено пам'ятника по поляглих за волю свого народу. Чимало було інтерпеляцій в справі порушення спокою ідейних борців українського народу (Лисоня, Ключ, Маківка) поліційними органами. Як далеко стосується нетерпимість під цим оглядом, нехай послужить факт з останніх днів. Читальню в Кривенькім, Гусят. повіту розв'язано на днях, а мотивом розв'язання було: переступлення постанов статута тим, що члени читальні брали участь в Богослуженні за поляглих на стрілецькій могилі в Товстенькім.

Прийшли вкінці події останніх місяців. Почалися густі підпали збіжа і стирт. Хто був справником тих каригідних вчинків у дуже великій частині, до нині невідомо, бо походження пішли не в напрямі пошукування за винними, а в зовсім іншому. Сам п. референт стало говорить про невідомих справників, констатує раз-у-раз, що населення спокійне й невинне, а проте застосовано до нього, до його життя, здоровля і майна, до його культурних добутоків і вислідів та проявів культурної праці такі методи, яких ніяким робом не можна підтягнути під поняття правового виступу влади проти громадян держави. Пан посол Стронський у своєму рефераті, а тепер ви, панове, своїми голосами наводите проти моїх слів і тверджень “Сурму”, котра виразно бере всі випадки т. зв. саботажу (бо хіба підпали приватного майна не можна назвати саботажом) на свій рахунок і зазначає, що за кожним випадком був приказ УВО. Перш за все мусимо сказати, що тих чисел “Сурми” ніхто з нас не бачив. Тільки ви маєте їх у руках. Все ж таки, спираючися на ваших словах, можна догадуватися, що це робиться *ex post* і може для певних цілей. Які наміри руководили тими, що це писали, нам невідомо. Зачитуємо тільки з американської преси, що це робиться для виказання певної діяльності, щоби таким робом впливати на збільшення фондів для дальшої діяльності. Зате певно можемо сказати, що наші відомости говорять нам зовсім щось інше. Коли навіть певна частина підпалів була спричинена військовою організацією, то напевно великий відсоток актів підпалу йде на рахунок свідомої провокації, а далі й на рахунок спекуляції власників збіжа. Це ствердив навіть львівський воєвода на пресовій конференції у Львові. Панове не вірять цьому й підносять крик проти моїх слів.

А як пояснити в такому випадку часті й густі пожежі стирт і збіжа в тому самому часі на чистих, корінно-польських етнографічних територіях?

Як я уже згадував доходження влади не пішли в напрямі пошукування винних. Натомість почулися голоси спершу в великій частині польської преси, а далі за нею і серед польського громадянства, в яких залунало бажання відплати на адресу українського громадянства аж до повного розгрому цілого українського життя. Пан референт згадав тільки про віче в Тернополі, на якому спокійніші одиниці не могли навіть прийти до слова. Ще додамо, що не тільки одно таке віче відбулося в Тернополі. Їх скликувано скрізь. Скликували різні організації “обронців”, політичні тощо. Скликували під всяким протекстом. Скликували перед пацифікацією і в часі її найбільшого розгару. А голос всіх віч, аж до віча студ. молоді високих польських шкіл у Львові вже в жовтні 1930 р. не містили нічого проти винувників, а зате резолюції були звернені проти цілого народу, проти його життя, проти його установ державного й приватного характеру.

Витворене положення приневолило українські політичні чинники до поважної застанови зараз з кінцем серпня і початком вересня. Питаєте панове, чому так пізно? Зовсім проста відповідь. На час ферій відповідальні чинники порозїздилися, а коли ферії кінчилися, в тій хвилині вийшла постанова зайнятися положенням і поробити відповідні кроки перед адміністраційною владою. Тим більше, що до наших слухів доходила відомість, що є рішення влади про стосування гострих засобів, але “Таргі Вихідні”, які мали тоді місце у Львові, наказували з огляду на побут чужинців відложити остріші засоби на час після 15 вересня.

Спершу інтервенювали ми перед місцевими чинниками, доказом чого наші делегації у панів львівського й тернопільського воєводи. Ми представляли положення, звертали увагу на те, що ніщо не робиться, щоби стримати підпали, а зовсім спокійно толерується польські голоси, що накликають до відплати й реваншу на адресу українців. Львівський воєвода, в якого був я і пос. Целевич, поставив до нас домагання осуду цілої саботажної акції. І хоч ми виразно відсепаровувалися від всякої нелегальної акції, а проте сказали, що візьмемо це під увагу й представимо справу управі партії. Вказали, що осуджуючи українську сторону, участь котрої і так не є доведена, будемо мусіти осудити також виступи польської сторони, а також і ті кроки влади, що замість лагодити, погіршують і так страшне положення.

У статтях “Діла”, “Нового Часу” і інших українських часописів почалася кампанія проти підпалів. В кінці вийшла відозва трьох українських партій: У. Н. Д. Обєднання, радикалів і соціалістів, в якій ясно й виразно осуджено підпали й відклонено від себе й репрезентованого ними громадянства відповідальність за діла невідомих справників.

А проте стали до нас доходити перші страшні вісти про пацифікацію. Треба було вже інтервенювати у Варшаві. У інтервенціях брав я головно участь, крім мене голова Обєднання, д-р Д. Левицький, який був раз у Варшаві в мін. внутр. справ, а раз у Львові в воєводстві. Коли ми перший раз приїхали до Варшави, так мали рішуче переконання, що форма, в якій переводжено

пацифікацію, не тільки не подиктована варшавською владою, але напевно, їй невідома, що це надужиття нижчих місцевих органів. Ми були певні, що здобудемо не тільки послух, але й осягнемо те, що пацифікація буде спинена, а натомість буде заряджене те, що лежало в спільному інтересі, тобто розшук винних і їх покарання без огляду на те, хто він не був би. Треба признати, що нас вислухувано, що за кожним разом діставали запевнення, що пацифікація вже на укінченні, або навіть закінчена. Ставлено деякі застереження щодо подаваних нами вістей, в одному місці у Львові сказано, що діється, є радше гротескою, а не надужиттям влади. Все ж таки виходили ми з певного рода заспокоєнням, що буде покладено кінець тому страшному процесові пацифікації, який на місці відбувався.

Крім політичних чинників взяв на себе і В. Преосв. Митрополит Шептицький дуже тяжкий обов'язок інтервенції, обов'язок, подиктований найглибшою і найсердечнішою волею послужити своїм впливом і своєю повагою для успокоєння і злагіднення положення. Він зараз на першій авдієнції у міністра Складковського виніс вражіння, що його інтервенція увінчається успіхом. Що це було його внутрішнє переконання, доказом на те інтерв'ю, яке оголосив того самого дня в однім варшавським деннику. Але яке було наше здивування, коли акція Митрополита Шептицького стрінулася зі зневажливими нападами на Його Особу з боку проурядових кругів і проурядової преси. А проте Він не уставав у своїй роботі і без огляду на те, як її приймали, вів її далі, бо знав, що це Його обов'язок.

Тимчасом пацифікація йшла своїм ходом. Тривала як один день, ні навіть тиждень, а цілих три місяці, відозвалася не в одній місцевості, але на території цілих повітів і воєвідств...⁴⁰

Коли референт стільки часу присвятив характеристиці відносин і розводився над ідилею, яка буцім-то панує між польським і українським населенням, то саму пацифікацію і цілий наш внесок збув в дійсності кількома словами, додаючи завваження, що подані в мотивах внеску дані не є стислі, а є навіть неправдиві. Згори мусимо сказати, що дані рішучо правдиві, хоч які вони неімовірні. А неімовірні вони з двох ріжних точок погляду...⁴¹

Інша справа, коли говоримо про точність даних. Нестислість даних перш за все у тому, що зібраний матеріал далеко-далеко неповний, і то як щодо кількості, так і щодо драстичності.

З цілих протоколів і донесень зроблено радше зміст, в деяких пропущено найбільше драстичні та жахливі місця, щоби не стягнути на себе підозріння в перебільшуванні, хоч натура українського селянина – просто залізна, й винесе на собі навіть таке, чого хто інший не всилі витерпіти. Матеріяли нестислі, тому, що збирання матеріалів стрічалось з неймовірними труднощами й перешкодами. Побивано ревізорів Рев. Союзу Українських Кооператив (Тишківці, пов. Городенка), арештовано під замітом господарської шпіонажі адвокатів, до котрих зверталися клієнти за порадою і допомогою, як це мало між ин. місце в Тернополі. А вже клясичним прикладом є доля адв. д-ра

⁴⁰ Конфісковано польською поліцією.

⁴¹ Конфісковано польською поліцією.

Селезінки з Радехова і його дружини. Всяке збирання інформацій було каригідне. На тому тлі чимало арештувань переведено у Львові аж до інтернувань кореспондентів загр. часописів. Розуміємо велику неприємність з зацікавлення заграниці подіями в державі. Але вину нехай припишуть собі автори діла. Ми не закликали загр. кореспондентів. Вони самі зверталися до нас. Думаю, що не було би краще, колиб ми відмовлювалися їм інформацій, коли заявили би отверто, що не робимо цього із огляду перед наслідками.

І урядові чинники користали дещо з факту, коли до нас зверталися заграничні кореспонденти. Багато делегатів заграниці йшли самі аж до високих осіб. Правда, що тоді роблено все можливе, щоби затерти сліди пацифікації. Коли в деяких місцевостях під Львовом (Винники, Гаї, Підберізці тощо) мала відбутися така урядова поїздка, поліція вже наперед підготовляла ґрунт, кажучи якнайшвидше приводити читальні до порядку. На випадок пасивного спротиву погрожувала наслідками, а навіть фактично побивала. З ваших голосів, панове, чую насміх, що після такого знищення можна було так швидко привертати порядок. Проста річ, усе що знищене, подерте, як напр. книжки викидано або палено, шиби вставляно, двері, шафи направляно, долівку приводжено до порядку силами й засобами самих потерпівших. Ащо такі знищення були, ось кілька знімків, дві з філії в Тернополі, одна з читальні в Кривенькім (пов. Гусятин). А вкінці, що може бути більше діймаюче для культурної установи, як знищення її найкращого майна, її гордощів, якими є бібліотеки. Що ще досі сліди знищення, нехай переконає факт, що староство в Сокалі видало 2.І.1931 обіжник до всіх читалень повіту, щоби в читальнях вставлено шиби й приведено все до ладу під загрозою 100 зол. гривни.

Що в наслідку нестислості могли перейти через пресу і такі неприємні факти, як оповістка про смерть о. Мандзія (Богатківці, пов. Підгайці) в "Ділі", річ зовсім зрозуміла. Страхіття, які діялися, кидали на все таку дозу імовірності, що факт смерті нікого не дивував. Але це не дає ніякого морального права, ні п. референтові, ні нікому іншому подавати в сумнів факти в нашому внеску, або посуватися так далеко, що все там описане є неправдою.

Навпаки, приходиться констатувати, що п. референт у свому прочисленні фактів саботажу, повторяв кілька разів те саме, що провірені поліцією пожежі як наслідок звичайної недостатчі обережності записував на рахунок саботажу. На це дасть відповідь мій товариш. А вже просто незрозуміле, що п. референт так спокійно твердить, що пацифікація не потягнула за собою випадків смерті. Ось тільки кілька даних. В Гаях під Львовом помер наслідком побоїв Михайло Тютюк, у Львові в шпиталі помер від побоїв голова читальні Степан Кіцера з Коцурова (пов. Бібрка). У Васючині застрілила поліція пастуха Михайла Мовчана. Стріляно в момент, коли населення зі страху перед експедицією втікало до ліса.

Характеристичне й те, що число заподаваних каригідних фактів у відношенні до кількості тих, що остають в арештах, до кількості найденого буцім то компромітуючого матеріялу, не остає в ніякій пропорції. На тисячі арештованих в арештах є тепер уже невелике число. Розправ досі не було і ми на них чекаємо. Компромітуюча література підкидувана, а всі кріси, багнети це

ніщо інше, як зовсім безужиточний матеріал, що валяється ще скрізь після великої війни. А бомба америк. походження, найдена на стриху гімназії в Рогатині, зовсім певно не мала нічого спільного з гімназією, її молоддю й учителями. Не знайдено її в часі першої дуже основної ревізії від пивниць до стриху, але аж кілька днів пізніше. Один поліцай, не надумуючися довго, підійшов до старої залізної печі на стриху і виняв звідтам бомбу.

Коли ми вже при ревізіях, так стверджуємо, що вони склалися з двох частин. Перша дійсна ревізія, але яка не має нічого спільного з правним актом тієї ж назви.

Діло. – 1931. – 25, 27, 28 січня.

№ 282

Інформація Міністерства внутрішніх справ Польщі про паціфікацію населення Західної України

Січень 1931 р.

Таємно.

Назва повіту	Кількість обшуків, проведених поліцією	Кількість населених пунктів, охоплених поліцейською паціфікацією	Період діяльності поліцейських загонів		Період діяльності військових загонів		Кількість населених пунктів, охоплених військовою паціфікацією
			Від	До	Від	До	
Дрогобицький	157	21	–	–	–	–	–
Грудек	198	21	–	–	27.9	5.10	–
Ягелонський					15.10	17.10	10
Яворівський	358	26	–	–	4.10	15.10	9
Львівський	133	26	5.10	5.10	15.9	2.10	–
			9.10	11.10	15.10	17.10	12
Перемишльський	296	40	–	–	10.10	11.10	1
Рудківський	91	9	–	–	30.9	3.10	1
Сокальський	76	5	–	–	28.9	16.10	19
Жовківський	22	4	20.10	5.11	7.10	16.10	1
Бібрський	956	54	21.9	28.9	3.10	14.10	25
Рогатинський	745	43	22.9	29.9	28.9	15.10	33
Городенківський	87	13	2.10	7.10	?		
Бережанський	916	13	21.9	29.9	?		11
Підгаєцький	488	19	21.9	26.9	28.9	13.10	8
Тернопільський	469	23	20.9	30.9	?	–	9
Збараський	203	8	26.9	28.9	26.9	15.10	20
Бучацький	–	–	–	–	–	–	9
16 повітів	5195	325					168

ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 155, арк. 53.

Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

Березень 1931 р.

В сему річницю.

Минає сім літ, як у ляцьких казематах на вул. Яховича померла одна з перших наших членок – Ольга Басараб. Українське громадянство довідалось про це зі сторінок часописів та вісток, передаваних пошепки з уст до уст. Спочатку ніхто не знав, що ця померла жінка – героїня, бо поліційні власти не подали навіть її справжнього імені, а імя якоїсь Юлії Баравської. Потім говорено ріжно: вороги – що О. Басараб боялася відвічальности і скінчила самогубством; свої – що це героїня, що знала якусь тайну, якої не хотіла зрадити.

Ольга Басараб – це одна з перших активних борців за волю народа. Перша, над якою яснє золоте сяйво мучеництва за велику невмирущу ідею.

Вона походила зі священничої родини, з дому Левицьких. Ще змалку виявляє вона велике зацікавлення громадським життям, стає членом ріжних товариств, спершу у краю, потім у Відні. Ця жінка з великою душею була всюди, де треба було працювати, де потрібно було самопосвяти.

У 1914 р. організує вона з Оленою Степанівною дівочий відділ при Січових Стрільцях. Незважаючи на свою особисту трагедію, бо стратила мужа через рік по шлюбі, працює вона з запалом, енергією та посвятою. З черги в Відні найбільше праці віддає вона в Комітеті допомоги раненим.

Потім завданням її було їздити по всіх двірцях та відшукувати серед тисячок жовнірів, що вертали знеохочені, розбиті з ріжних фронтів, українців та переконувати їх вступати в лави Української Армії.

У 1923 р. вертає до краю і з незламною вірою у краще завтра знова зачинає працювати по ріжних товариствах. Але вона не могла погодитися з поневоленням українського народу ляцьким наїзником. Не могла стерпіти його наруг і гнету. Вона узнала підпольну роботу за одиноко доцільну для здобуття Вільної Української Держави і вступила в лави Української Військової Організації. Із самопосвятою працює вона відтепер у підпіллію.

Та недовго. Бо вже в 1924 р. заарештовують її та перетримують у поліційних арештах на Яховича. Тоді ж заарештовують багато української молоді за протидержавну конспіративну працю. Їй закидають приналежність до УВО та домагаються від неї зради своїх товаришів.

Та Ольга не признається, і тортурами не видобують того, чого хочуть! Дарма!

На поліції тримали її три дні. Три дні, і день і ніч, розносилися зойки і стогони, що виривалися з грудей катованої. Їх відгомін, змішаний із виттям псів на поліційних подвір'ях, сповняв вулицю жахом. А в темних брудних келіях, зокрема в келії ч. 7, у страшних муках мліли політичні в'язні; там щохвилі розрізав повітря свист нагая, а на тілі катованого проступав червоно-синій, набряклий кровю шрам... Кати вживали середньовічних тортур: електричні токи пускають, на нігті шпильки пхають, гумовими палками б'ють по пятах,

щоб не було видно слідів побою. А коли нещасна жертва мліє, то відливають водою і бють далі, щоб лише видобути зізнання, про які їм ходять, а ще більше такі, яких вони хочуть!

Ольга Басараб мовчала. Це збільшувало лють катів. Коли пізнали, що не видобудуть зізнань, то хотіли хоч заспокоїти свої звірячі інстинкти виглядом скатованої жінки та насолодити свої криком “гайдамацкой боювкарні”...

Та тіло слабе – не витримало мук. Кати побачили свій злочин, перелякалися і трупа жінки-героїні повісили на її власному рушнику на ґраті вікна. А світові подали, що О. Басараб, боючись зрадити тайну, поповнила самогубство.

Ті клятві виродки чисті й невинні. Вони знайшли навіть викрут із синяками від побою, ніби це були плями від хвороби серця.

А в келії ч. 7 знайдено слова, писані рукою Ольги:

**За кров, за сльози, за руїну
Верни, верни нам Україну!**

Ці слова виявляють стан її духа. Усе для Тебе, Краю мій! За Батьківщину віддала все.

Далеко на Янівському цвинтарі лежить тіло нашої героїні...

Її смерть не минула і не мине безслідно. На місце Ольги станули вже і стануть тисячі жінок, у яких одинока мета – праця, повна посвяти і жертв для свого народу. Для них є і буде ясною ідеєю Ольги; вони без вагання підуть слідами тої, яка своєю кров'ю зросила ту ідею, якій служила. Чим більше їх буде, тим ближчий для нас той час, коли розібемо кайдани, в які закував нас наїзник, тим ближчий час, коли над трупом ляха закряче ворон, а над Льва-городом замає жовто-блакитний прапор.

Сурма (Львів). – № 3 (42). – 1931.

№ 284

Повідомлення газети “Діло” про ув’язнення голови УНДО посла Дмитра Левицького

5 липня 1931 р.

З днем 30 червня ц. р. минуло вже вісім місяців від арештування голови Українського Національно-Демократичного Об'єднання, б. голови Української Парляментарної Репрезентації та знову вибраного послом на 1. місці належної української лісти з округи Львів-повіт – д-ра Дмитра Левицького. Людина вже немолода і схорована – захворів д-р Дмитро Левицький у в'язниці настільки поважно, що перевезено його до санаторії “Червоного Хреста” у Львові, де й досіль перебуває, як вязень: під вікнами його кімнати день і ніч сторожить поліціант, а в передстінку днем і нічю перебуває агент поліції.

Дев'ятий місяць перебуває у в'язниці найчільніший український національно-політичний діяч, член парляментарної палати, людина високоосвічена та великої особистої культури, й усе ще не доручено йому навіть акту

обвинувачення! Усе ще не знає ані українське громадянство, ані сам в'язень – за що він в'язнений, коли буде суд над ним і яка жде його доля.

Маємо інформації, що посол д-р Дмитро Левицький, не вважаючи на поганий стан здоров'я, ні трохи не впав на дусі та пильно цікавиться громадянськими справами – поскільки можна цікавитися ними у стінах в'язниці!

Подаємо це до відома усіх тих, які раз-у-раз запитують нашу редакцію про посла д-ра Дмитра Левицького.

Одночасно з д-ром Дм. Левицьким, 30 жовтня минулого року, арештовано також генерального секретаря УНДО, вибраного потім також послом, д-ра Любомира Макарушку. Він перебуває теж уже дев'ятий місяць у слідчій в'язниці, також ще без акту обвинувачення, без сконкретизованих закидів: за що...

Всі найможливіші заходи, які робили рідні ув'язнених послів, щоби випустити їх на волю за акцією, хоч би й з залишенням їх під поліційним доглядом, усі запевнення, що вони не використають особистої свободи для втечі – залишилися досі без успіху.

Діло. – 1931. – 5 липня.

№ 285

Розпорядження Станіславівського воєводського уряду повітовим староствам активізувати виявлення та ліквідацію мережі УВО на території Станіславівського воєводства

1 вересня 1931 р.

Urząd Wojewódski Stanisławowski.

Nr. B. B. Taj. 322/Sa.

Stanisławów, dnia 1 września 1931.

U. W. O. akcja bojowa – zarządzenia.

Tajne.

Do Wszystkich Panów Starostów powiatowych
Województwa Stanisławowskiego.

Napady rabunkowe, jakie miały miejsce w ostatnich czasach na kasy rządowe (Bircza, pow. Przemyśl, Truskawiec, pow. Drohobycz i wreszcie Peczeniżyn, pow. Kołomyja) jakoteż akty sabotażowe i zamachy mordercze (pow. Drohobycz) wskazują, że U. W. O. wznowiła swą działalność terrorystyczną-eksproprijacyjną i sabotażową.

Sposób w jaki ostatnie zamachy zostały przeprowadzone każe przypuszczać, że ma się do czynienia z akcją planową, systematyczną i w najdrobniejszych szczegółach zorganizowaną.

Fakt powyższy nakłada na władzę bezpieczeństwa obowiązek wyłączenia wszelkich sił i użycia wszelkich możliwych i dopuszczalnych środków dla przeciwdziałania tej zbrodniczej działalności.

Oдноśnie akcji превенційної, обсерваційної і поścigowej wydał Urząd śledczy w Stanisławowie pismem z dnia 13 sierpnia b. r. Nr. 4880/31 Powiatowym Komentam P. P. odpowiednie zarządzenia.

Zdając sobie sprawę, że najważniejszym środkiem prewencji jest dobrze zorganizowana służba informacyjna, zechcą Panowie Starostowie wyzyskać cały zasób środków i prerogatyw im przysługujących, by rozbudować w powiecie jak najsprawniejszy aparat informacyjny.

Silny nacisk należy położyć na ruch obcych w powiecie. W wielu bowiem wypadkach stwierdzono, iż czynności zbrodniczych dokonują – ze względów konspiracyjnych – osoby nasłane przez organizację z innych powiatów. Wobec tego zechcą Panowie Starostowie zarządzić, by organa P. P. osoby takie spotykane w czasie patrolowania na drogach lub we wsi legitymowały, a w razie zaistnienia jakichkolwiek podejrzeń doprowadzały do Posterunku P. P.

Uzyskane w ciągu ostatnich miesięcy informacje wskazują na to, iż akcja sabotażowa U. W. O. skierowaną zostanie w pierwszym rzędzie na objekty państwowie.

Wobec tego zechcą Panowie Starostowie zarządzić ochronę urządzeń, torow i obiektów kolejowych poza stacjami w szczególności zas mostów oraz przewodów telefonicznych przez częste patrole obchodowe policyjne.

Specjalną uwagę zwracam Panom Starostwom na konieczność szybkiego meldowania tut. Urzędowi Wojewodzkemu zarówno o zaszłym wypadku na terenie podległego mu powiatu jak również o przebiegu dochodzeń, tak by Urząd Wojewódzki był ustawicznie informowany o przebiegu dochodzeń oraz o ich wyniku.

Otrzymują:
Wszyscy P. P. Starostowie po 1 egz.

Za Wojewodę:
Sawicki
Naczelnik Wydziału.

ДАІФО, ф. 91, оп. 1, спр. 35, арк. 19.
Машинопис. Оригінал.

№ 286

Огляд преси у газеті “Діло” у справі вбивства оунівцями Тадея Голувка

2 вересня 1931 р.

Після вбивства посла Голувка.
Голоси польської львівської преси.
Відозва львівського воєводи.

У львівській польській пресі з 1 вересня ц. р. появилася у справі вбивства пос. Голувка окрема відозва львівського воєводи такого змісту:

“Публичну опінію потряс факт укритого вбивства, dokonаного на особі посла пок. Тадея Голувка, в яким ціла суспільність бачила хорунжого ідеї поєднання і співпраці всіх громадян Річипосполитої. Для нікого в Польщі не може бути чужим існування поза державними кордонами чинників, що вважають за ціль своїх аспірацій знищення тієї традиційної в нашій історії ідеї. Ми також свідомі того, що ці чужі чинники намагаються скаламутити

внутрішнє життя польської Річипосполитої. Потрясаючий сумління злочин, приписуваний опінією тим власне чинникам, не може стати ударом для ідеї, репрезентованої з такою шляхотністю пок. послом Тадеєм Голувком. Суспільність не може датись унести відрухам гніву, бо державна влада робить усе, щоби дати належну сатисфакцію інстинктові справедливості. Тому визиваю суспільність до збереження спокою та поваги, а також до підпорядкування себе з довірям зарядженням державної влади”. Львів, 31. серпня 1931. Львівський воєвода д-р Рожнецькі”.

ОРГАН ЛЬВІВСЬКОЇ САНАЦІЇ ПРО ВБИВСТВО. “Слово Польске” з 31. серпня з нагоди трагічної смерті пос. Голувка м. ин. пише:

“Хорунжий тієї віри, апостол тієї історичної місії Польщі відродженої на Сході – був Тадей Голувко щирим і діяльним прихильником незалежності зазбручанської України. Стоючи твердо й неуступчиво на становищі інтегральної приналежності Сх. Малопольщі до Польської Держави, чому останньо дав незломний вислів на публичних горожанських зборах у червні ц. р. у Львові – з величавою відвагою і з найглибшим внутрішнім переконанням проголошував ідею польсько-руської згоди та співпраці в південно-східних воєвідствах, бачучи в ній не лише неминучу історичну конечність, яка виходить із факту вікового співжиття поляків і русинів на тій землі – одначе вважаючи її за одну з умовин, які допоможуть здійснитися національним українським ідеалам над Дніпром.

Той і такий саме поляк загинув учора із скритовбивчої руки, яка після стрілів у плечі всадила йому ще кинджал у серце, яке гаряче любило добро, волю та справедливість”.

ГОЛОС ЛЬВІВСЬКИХ ЕНДЕКІВ. Ендецький “Курер Львовскі” з 1 вересня ц. р. у статті п. н. “Кривава відповідь” пише:

“Проурядова преса підкреслює, що удар вимірений в “Ідею згоди і порозуміння”, а далі стверджують, що пок. пос. Т. Голувко був приклонником незалежності зазбручанської України, що був борцем за волю і братерство. До цього погляду належить додати, що є це новий і трагічний факт з цілої серії фактів, які з невмолимою строгістю і консеквенцією вдаряють по вірі у політику федерації, угоди й автономії. І не тільки від часу відбудови держави, але й ще давніше, за передрозборового королівства за Вазів, за Кисіля і Вишнiveцького. Дійсність учить, що першим наказом політики і державної адміністрації мусить бути не пертракувати і дискутувати, але наперед з цілою рішучістю і безоглядністю згнобити діяльність анархічних організацій, опертих на чужі держави. Та ціль вимагає скупчення на собі виключно уваги державної адміністрації. Це є проблема прилюдної безпеки і порядку, проблема права і злочину, а не квестія такої чи іншої політичної тактики. Наша поліція мусить накінець виявити справність і запевнити населенню наших земель спокій, порядок і почуття безпеки”.

СТАНОВИЩЕ ЛЬВІВСЬКИХ ПОЛЬСЬКИХ СОЦІАЛІСТІВ. Орган львівської ППС із 1 вересня пише:

“Акти терору мусять бути осуджені та викреслені споміж метод, які допускаються в політичній боротьбі. З такою загальною оцінкою стрінувся

трускавецький замах не лише в польській суспільності. Без сумніву із тим замахом не має теж нічого спільного українська суспільність і годі її потягати до збірної відповідальності за вчинки одиниць, чи навіть якоїсь конспіраційної організації. Вважаємо потрібним підкреслити це виразно, щоби комусь не впало до незрівноваженої голови шукати відплати чи потягати до відповідальності людей, які зі замахом і вбивством не мають нічого спільного. Приноровлювання методи притягання до збірної відповідальності за чужі вчинки мусить бути таксамо осуджене як і акти індивідуального терору”.

ЛЬВІВСЬКА “ГАЗЕТА ПОРАННА” ПРО ВБИВСТВО. Орган б. директора поліції у Львові д-ра Райнлендера “Газета Поранна” з дня 1. вересня принесла на цю тему передову статтю п. н. “Кров доброго громадянина”, в якій пише в помітному подразненні між иншим таке:

“У цьому факті є велика трагедія і проймаюча, трагедія, яку переживає не польська державна рація, але українська. Бо нехай тут ніхто не твердить, що виконавцями було кілька збаламучених шалом. Їх вчинок був логічний. Впливав із тих самих заложень, з яких виляглося стільки політичних убивств, виконуваних в останньому десятилітті на терені Сх. Галичини, з яких повстала терористично-саботажова акція; не допустити за ніяку ціну, щоби між поляками й українцями запанував спокій; підпалювати горіючим смолоскипом кожний поміст співжиття, який твориться; вбивати чоловіх робітників, відстрашувати инших і підсичувати огонь ненависти. Логічна і свідома ціли є та робота, але засліплена у своєму божевіллі. Ті, що видали вирок смерти на Тадея Голувка, перерахуються щодо ефекту. Ані польська суспільність, ані уряд не дадуть вивести з рівноваги. Але назовні це душогубство, яке мало задокументувати живучість ірриденти, останеться ганебним документом. Без надмірного зусилля з боку нашої дипломатії станеться це душогубство на женеvському терені переконуючим узасаднення розгрішенням минулорічної пацифікаційної акції”.

Діло. – 1931. – 2 вересня. – С. 1 – 2.

№ 287

Інформація газети “Новий час” про політичний процес над членами ОУН у Львові

7 вересня 1932 р.

Львів, 5 вересня 1932 р.

Нині перед львівським судом присяглих почався великий політичний процес проти 6-х українських націоналістів, саме 1) Зенона Пеленського, літ 29, журналіста; 2) Осипа Бойдуника, літ 36, журналіста; 3) д-ра Юліяна Вассіяна, літ 38; 4) Степана Ленкавського, літ 28, студента Торг. Академії; 5) д-ра Олександра Бабія, літ 35, журналіста й 6) Евгена Зибликевича, літ 37, журналіста.

Розправа почалася в год. 9 вранці. Предсідником трибуналу є радн. Ягодзінські, вотантами Слезановські й Млинарські. Прокуратор др. Циган. Боронять

підсудних: др. Ст. Шухевич, др. Л. Ганкевич, др. Ст. Біляк, др. Осип Назарук і др. Вол. Старосольський.

Після вильосування суддів присяглих приступлено до відчитання акту обвинувачення, який має 15 ст. машинового друку.

Акт обвинувачення закидає підсудним злочин державної зради, який вони поповнили тим, що брали участь у нарадах “Першого Конгресу Українських Націоналістів”, який створив Організацію Українських Націоналістів.

Акт обвинувачення, обговоривши справу повстання УВО та її цілей, говорить далі про те, як від 1925 р. почавши, створювалися в краю і на еміграції групи української націоналістичної молоді. М. ин. в 1927 р. на еміграції “Група української Націоналістичної Молоді” й “Легія українських Націоналістів” зіллялися в одну групу: “Союз організації Українських Націоналістів”. На констатуючих зборах Союзу, що відбулися в Празі, рішено скликати Конгрес Українських Націоналістів, який в дійсности відбувся у Відні в днях від 28-го січня до 3-го лютого 1929 р.

В Конгресі взяло участь 30 делегатів з еміграції та краю і двоє гостей К. Плохий і Іван Кедрин-Рудницький. На конгресі вибрано різні комісії, як ідеологічну, соціально-економічну, військову, політичну, культурно-освітню та організаційну, виголошено низку рефератів, а 3-го лютого на пленарному засіданні Конгресу вибрано Провід Українських Націоналістів в особах: полк. Євген Коновалець – провідник, І. Дуб – гол. суддя, доц. Моралевич – гол. контрольор, М. Сціборський, В. Мартинець, П. Кожевників, інж. Д. Андрієвський, Ю. Вассіян, П. Нізола, др. Д. Демчук, інж. Костарів – члени Проводу.

На тім же конгресі ухвалено резолюцію, що містить у собі ідеологію Українських Націоналістів. Ця резолюція звучить: “Вважаючи за свою ціль відновлення, упорядкування, оборону й розширення Незалежної Соборної Української Національної держави, націоналісти змагатимуть до скупчення творчих сил у лоні народу й до зміцнення його відпорности назовні.

Тільки цілковите увільнення українських земель від усіх окупантів створить можливість широкого розвою українського народу в границях власної держави.

Відкидаючи орієнтацію, що опирається на історичних ворогах українського народу, а в союзі з народами, що відносяться вороже до окупантів України, національна диктатура, яка витвориться під час національної революції, забезпечить в тяжкім періоді боротьби силу української держави.

В заграничній політиці українська держава змагатиме до здобуття границь, в межах яких найдуться усі українські етнографічні території.

УВО й ОУН

Далі акт обвинувачення говорить про відношення УВО до ОУН і в тій цілі покликається на бюлетень Екзекутиви ОУН Західно-Українських земель з 1931 р., де м. ин. сказано, що “Українська Військова Організація, як самостійний під оглядом внутрішньоустроєвим союз тепер не існує, бо УВО ввійшло цілковито в одноцілу й загальну Організацію Українських Націоналістів”.

Акт обвинувачення говорить даліше про цілі ОУН і цитує 9 число “Розбудови Нації” з 1930 р., де м. ин. сказано, що “Організація Українських Націоналістів” бачить свою визвольну місію в організованні народних мас на окупованих землях, у виробленні в них активізму й в приготованні їх до збройної національної революції”.

А конечність збройного повстання проти Польщі – каже акт обв. – підкреслює яскраво брошура М. Буджака, видана нелегально ОУН, саме “Польське повстання 1863 р.”, де м. ин. сказано: “На прикладі польських повстанців ми бачили, що люди, які хотіли волі для свого народу, не перебирали в засобах, при помочи яких мали її осягнути. Чому не мали б ми іти шляхом, вказаним історією? Треба крови, даймо море крови, треба терору, зробім його пекольним, треба посвятити матеріяльні добра, не лишім собі нічого. Маючи на цілі вільну українську державу, йдім до неї всіми засобами й всіми шляхами”.

Щодо тактики праці ОУН, яка має на цілі приготовити українську революцію, акт обв. знову покликається на “Бюлетень” Екзекутиви ОУН з 1931 р., де між ин. сказано: “В нашій практичній роботі ми, націоналісти, повинні виходити з того неприєданого відношення нашого громадянства до теперішнього стану, який панує на наших землях під ворожими окупаціями. Приготовання до національної революції треба поділити на дві частини: 1) приготовити революційний, технічний апарат, себто приготовити провідників революц. руху й самої націон. революції з державно-адміністраційним апаратом включно; 2) при помочи тих провідників революційного руху розширяти цей рух і приготовити психольогічно маси до національної революції”.

Всі підсудні – каже акт. обв. – як визначні націоналістичні діячі взяли участь в нарадах Конгресу. Як делегати з краю приїхали на Конгрес підсудні Ленкавський і Зиблікевич. Інші підсудні були тоді за кордоном, на еміграції.

А що підсудні брали участь в Конгресі, виявилось так: В звязку зі справою Теодозія Охримовича, обвинуваченого в нападі на постерункового біля Стрия, переведено ревізію в домі батька обвинуваченого о. Богдана Охримовича в Завадові. І там найдено між паперами бл. п. Степана Охримовича, теж учасника Конгресу, памяткову кореспонденційну картку з написом І Конгрес Укр. Націоналістів у Відні і з власноручними підписами полк. Евгена Коновальця, М. Сціборського, д-ра Андрієвського та інших учасників Конгресу, а між ними й підписи шістьох підсудних.

На підставі тієї картки арештували невдовзі усіх підсудних, які, з виїмком – д-ра О. Бабія, призналися до участі в Конгресі й до підпису згаданої картки.

Проти правдивости оборони д-ра Бабія, що не був на Конгресі, говорять не зовсім рішучі зізнання свідків Івана Кедрина-Рудницького й підс. Зиблікевича.

Зрештою, прокуратор обвинувачує д-ра О. Бабія ще й за оці уривки з “Гуцульського куріня”:

“Польщо! Одвічний демоне України.
Вампіре лютий, ненаситний,
Що вже століттями цілими
Спиває кров своїх офір!
І може жити тільки там,
Де труп, де цвинтар і руїни!
Ти чорний той могильний камінь,
Що придавив народ живий, –
І не дає нам вийти в світ до сонця волі, у простір.
Польщо! Ти пошесть і проказа,
Що точить нарід наш од віку
І не дає йому рости.
І не дає ні жить, ні вмерти.
Ти струп поганий, що обсів
Народ – дитину – струп гидкий,
Якого навіть нам огнем
Не вдалось випалить, згоїти.
Ти новородок окаянний
І звір між звірями незнаний,
Що із зубами народився,
Із кигтями, як сатана.
І ще в колисці, в пелюшках
Свого брата пожира...
А Ти, як злодій, як палій
Прийшла і дім наш запалила.
Наш захист цей, якого ми
Не мали довгих п'ятьсот літ.
І ми розбіглися по світі,
Як наші предки, що втікали
Від орд татарських, половецьких,
Щоб не попасти у ясир.
По всіх краях, по всіх країнах
Лунають нині наші зойки,
І просьба до усіх народів, до усіх богів, у лютий час:
– Рятуйте нас!
Польщо! Лиш ти в народне серце,
У серце щире, добре, чисте,
Посіяла ненависть вперше,
Ненависть, засів Антихриста.
Ненависть ту, що помсти прагне
Так, як ранений звір в діброві!
Ненависть ту, що так бажає
Раз насититись панським трупом,
Мов кормом, хлібом в день голодний.
Ненависть ту, що нам заснути

Не дасть в степах тут, на вигнанні,
Аж доки не діждемся днів
Нових уманських різунів!
Не втихне в серці люду рана,
Аж знов діждемося Богдана!
Між нами вже страшна безодня,
Між нами Збруч, криваві ріки,
Польщо неси́та! Від сьогодні
Будь проклята на вічні віки”...

Всі підсудні – кінчить акт обвинувачення – як політичні діячі українського незалежницького табору взяли участь у Конгресі. А еманациєю конгресу була Організація Українських Націоналістів, яка ставить собі за ціль створення незалежної української держави, а як ближчу ціль – приготування збройної революції проти Польщі, щоби відірвати від неї українські землі та прилучити їх до української держави. А це вичерпує законні знамена злочину державної зради.

Оборона прав української мови

Після відчитання акту обвинувачення (в год. 10.45) у польській обор. др. Ст. Шухевич зажадав в імені оборони відчитання акту обвинувачення в українській мові, покликуючись при тому на права мовного закона з 1924 р.

Прокуратор противиться тому, а домагання др. Шухевича піддержує др. Лев Ганкевич. По короткій нараді трибуналу предсідник Ягодзінські заявив, що **трибунал відкинув внесок оборони, щоби акт обвинувачення відчитати в українській мові.**

Підсудні відмовляють зізнань

Супроти такого становища трибуналу обор. др. **С. Шухевич** складає в імені підсудних заяву, що підсудні з приводу потоптання прав української мови **резигнують з оборони своїх приватних інтересів і ніяких вияснень щодо акту обвинувачення складати не будуть.** Усі підсудні солідаризуються з заявою оборони.

Цю заяву запротокольовано.

Опісля почали допитувати підсудних.

Підсудний Зенон Пеленський заявляє, що він відмовляє всяких вияснень щодо акту обвинувачення тому, що йому не відчитано акту обв. в українській мові та що йому недозволено порозумітися з обороною.

В тому місці предсідник зарядив коротку перерву, щоби підсудний міг порозумітися з своїм оборонцем.

Дальше підсудний Пеленський подає свої генералії, після чого предсідник відчитує його зізнання, зложені в слідстві.

Підсудний Осип Бойдуник теж заявляє, що він не буде давати ніяких вияснень щодо акту обвинувачення з того приводу, що останнього не відчитано йому в українській мові. Також не заявляється на слідчі зізнання підс. Пеленського, яких зміст предсідник йому подає. Після того предсідник відчитує слідчі зізнання підсудного.

На питання д-ра Ст. Шухевича підсудний заявляє, що дістав у польському консуляті у Празі пашпорт на один рік. На цей пашпорт жив около 8 місяців, аж долиньське староство прислало польському консулові свою опінію щодо підсудного. Коли підсудний приїхав до Сх. Галичини в родинних справах, в Долині йому пашпорт відібрали, а видали звичайний “довуд особісти”. Тому до Чехословаччини, де мав посаду, вернути не міг.

Після перерви складають заяву, що з огляду на непошанування прав української мови відмовляють зізнань від акту обвинувачення усіх дальші підсудні по черзі: др. Вассіян, Ст. Ленкавський, Олесь Бабій і Е. Зиблікевич.

Предсідник, бажаючи чимось заповнити час, випитує підсудних дуже широко про їх приватне життя, починаючи від їх малолітності, про їхніх родичів, якої вони релігії, якої національності сестри і т. д.

Обор. др. Старосольський ставить своєму клієнтові Вассіянові ряд питань, щоб вияснити ментальність підсудного. Вияснюється, що др. Вассіян – це стислий філософ. На запити прокуратора, чи в суспільному житті він признає волюнтаризм чи раціоналізм, підс. відповідає, що він саме шукав їх синтези.

Дальший підсудний С. Ленкавський, як виявляється в світлі питань д-ра Старосольського, жив у сфері філософічних проблем.

Між підс. Бабієм і прокуратором вивязується для відміни літературна дискусія. Прокуратор ставить того рода питання: що підсудний вважає вищим гатунком літератури: поезію чи прозу? Чи поезія є красною штукаю? На те відповідає підс. потверджує, але замічує, що краса це назвичайно зглядне поняття. Зокрема в епічній поезії можна змальовувати дуже драстичні моменти. Як в музиці уживається свідомо дісонансів, так і в поезії їх часто стрічаємо. Дискусію закінчує предсідник запитом, чи підс. написав “Гуцульський курінь”.

Підсудний потверджує, причому додає, що “Гуц. Курінь” писав у 1919 р., як горожанин Української Держави, а не польської Республіки.

Др. Ганкевич передає підс. ряд книжок творів підсудного, про які підс. дає свої вияснення.

Прислуховуючись до дискусії, вам здається, що ви в якомусь клубі, де ведеться жива філософська чи літературна розмова. Але це тільки хвилину. Перед вами підсудні, трибунал, прокуратор, оборонці – тільки ззаду вас майже пусто у лавках для публіки. Що ж, це тільки політичний процес, якщо б так Горгонова, або бодай якийсь Томашевські!.. А це сірий, буденний політичний процес...

При переслуханні підс. Е. Зиблікевича др. Назарук ставить питання, яке є родинне відношення підсудного до пок. Зиблікевича, якого призвищем є названа вулиця у Львові.

Підс. Зибл.: Це був мій стрий. (Президент Кракова і польс. політик – генте рутенус націоне польонус).

Др. Назарук: Хто за вас зложив кавцію? (2000 зол. п. Зибл. зізнає з вільної стопи).

Підс.: Перемиський єпископ.

Др. Назарук.: Ви є тепер співроб. католицького “Бескида”?

Підс.: Так.

Др. Назарук.: А ви годитеся з програмою націоналістів?

Підс.: Ні.

Прокур.: А до 1929 р. ви були націоналістом! Скажіть, я вас не буду за це переслідувати.

Підс.: Так.

Прок.: А чому ви змінили свої погляди?

Підс.: Бо я став приклонником конструктивної праці.

Др. Старосольський.: А чи програма націоналістів не є конструктивна?

Підс.: Виясняє, але так тихо, що не чути.

Др. Біляк.: Ви говорили про якусь конспірацію. Чи націоналісти є конспірацією?

Підс.: Ні, властиво не є конспірацією.

На цьому відложено розправу до год. 5-ї пополудні. Звіт з пополудневої розправи подамо через брак місця в завтрашньому числі. Розправа скінчиться у вівторок пізно вечером.

Новий Час (Львів). – 1932. – Ч. 197. – 7 вересня.

№ 288

Редакційна стаття газети “Новий час” про петицію англійських парламентарів до Ліги націй

14 жовтня 1932 р.

Англійські льорди й послы з петицією до Союзу Народів у справі Сх. Галичини.

Містимо дослівний текст петиції до Ліги Націй в справі введення автономії на території Сх. Галичини, яку вислали льорди і послы всіх трьох англ. партій.

До Генерального Секретаря Ліги Націй у Женеві. Шановний Пане!

Згідно з постановами договору між Великою Британією, Францією, Італією, Японією, Злуч. Державами і Польщею, підписаного у Версалі 28-го червня 1919 р., що став правосильним 10 січня 1920 р., і згідно з ріжними рішеннями, прийнятими згодом Радою Ліги Націй щодо поведінки з меншинами і щодо предкладання петицій, ми дозволяємо собі звернутись із такою петицією про положення української меншини у Польщі.

Територію Східної Галичини, рідну землю Українців, включили до польської держави виключно наслідком точних зобовязань, які прийняв на себе польський уряд і яких не виконав.

Східної Галичини не можна було включити до Польщі, яка повстала згідно з 13-м пунктом президента Вільсона, а саме “що повинна повстати польська держава, яка повинна містити в собі землі, заселені безсумнівно польським населенням”.

Бритійська делегація на Міровій Конференції у Парижі, відчуваючи сильну конечність, щоби забезпечити свобідний вислів волі окраїнного населення, боронила погляду, що раніше чи пізніше необхідно буде мати аїт ассомплі польської окупації.

Всупереч гострим протестам бритійської делегації, Найвища Рада дня 25 червня 1919 дозволила Полякам заняти Східну Галичину військом та з тим одночасним застереженням, щоби полишити цій землі право на самовизначення.

Бритійську пропозицію, щоби одночасно призначити при Союзних Державах Високого Комісаря для оборони українських інтересів, відкинули.

Рішення Найвищої Ради було ось яке:

“Для оборони громадян і майна мирного населення Східної Галичини проти небезпек, які загрожують їм від більшовицьких ватаг, Найвища Рада Союзних і Зєдинених Держав рішила уповажнити до операції аж по Збруч військові сили Польської Республіки. Це уповноваження ніяким робом не передрішує постанови, яку може згодом прийняти Найвища Рада, щоби управильнити політичний стан Галичини”.

Про це рішення була повідомлена українська делегація дня 11 липня 1919 р. у такій формі:

“Згідно з повідомленням з дня 25 червня в справі Східної Галичини, генеральний секретар Мірової Конференції має честь повідомити Голову Української Делегації, що Найвища Рада Союзних і Зєдинених Держав прийняла таке рішення:

“Польський уряд дістане уповноваження перебрати цивільну владу у Східній Галичині після підписання умови зі Союзними і Зєдиненими Державами, на підставі статей, які забезпечують якомога автономію згаданої території разом із політичними, релігійними та особистими свободами її мешканців.

Ця умова опиратиметься на праві самовизначення, яке в остаточній своїй формі дасть змогу мешканцям Східної Галичини висловитись щодо своєї політичної приналежности; час на виконання цього права буде означений Союзними і Зєдиненими Державами або органом, якому вони передадуть своє уповноваження.

Париж, 11 липня 1919”.

З французького почину Конференція в Парижі дня 25 листопада 1919 р. прийняла статут, зареєстрований 22 грудня 1919 р., який давав Польщі мандат над Східною Галичиною тільки на 25 літ, з широкою автономією і зі застереженням, що після цього часу Ліга Націй розгляне цілу справу наново.

15-го березня 1925 р. Конференція Амбасадорів у Парижі рішила, що польський кордон на Сході, призначений Польському Урядові як лінія Східної Галичини, піддати дуже точним обмеженням і безпекам. Вступ до цього рішення містить у собі таке застереження:

“З усім тим Польща признає, що дотично східної частини Галичини, етнографічні умовини домагаються автономічної форми правління”.

Умови, на яких Східну Галичину передали під суверенність Польщі, були підкреслені Бонаром Лью, тогочасним міністром Великої Британії, коли він на запит сера Джона Саймона про подробиці, зв'язані з рішенням Конференції Амбасадорів, відповів 20 березня 1923 у британському парламенті:

“Умови є такі, що Польща, яка тримає цю країну під окупацією три чи чотири роки, признала, що з етнографічних оглядів автономія для цієї країни конечна”.

Більш як десять літ минуло від рішення Конференції Амбасадорів. У Східній Галичині нема автономії. Польський уряд не зробив ніякого зусилля, щоби дотримати підписане ним рішення і виконати зобов'язання, що стало умовою, на якій Союзні та Зєдинені Держави згодились включити Східну Галичину до польської держави.

Багато петицій увійшло до Ліги Націй щодо поведінки супроти української меншини в Польщі і вони ставали предметом розгляду.

Перша умовина, принята Радою Ліги Націй у резолюції дня 5 вересня 1923 р. щодо припинання таких петицій, стверджувала у статті 1 (а), що петиції мусять мати завсїгди на увазі охорону меншин згідно з договорами.

Стверджено, що одним з основних прав для української меншини є право до автономії, зясоване у рішенні Конференції Амбасадорів з 15 березня 1923 р.

Принято, що це рішення є юридичною підставою для галицьких кордонів Польщі.

Але тепер твердять, що рішення Конференції Амбасадорів з 15 березня 1923 р. не накладає на польський уряд конечности забезпечити для Українців автономію і все юридичне становище Східної Галичини стає дуже двозначне.

Ми дозволяємо собі прийняти погляд, що на підставі договорів, підписаних святочно відповідними державами, українська меншина у Східній Галичині може законно домагатись, щоби її права до автономії стали предметом розсліду.

Далі висловлюємо думку, що Рада Ліги Націй могла би розглянути питання, чи цю справу не слід би передати Постійному Міжнародньому Трибуналові Справедливости на підставі 12 статті договору з 28 червня 1919 р. або поладнати її в іншій формі.

При передачі справи Постійному Міжнародньому Трибуналові Справедливости можна би її зясувати таким питанням:

“Чи польський Уряд виконав намір, який знаходиться у рішенні Конференції Амбасадорів з дня 15 березня 1923 р. щодо введення автономічного правління на території, званій Східною Галичиною?”.

Джеймс Бар, В. Г. Ков, Г. Даггар, Ріс І. Дейвіс, лорд Дікінсон, Чарльз Дункан, Д. Р. Грінфел, Том Гріфітс, Джон В. Гіле, полк. Сесіль Лестрейндж Мальовн, Фред Левеллін Джовнс, Гордон Мекдональд, І. Г. Морріс Джовнс, лорд Ноель Бакстон, полк. Ц. Веджвуд.

“Безчельна петиція”

Польські часописи накидаються на англ. послів за петицію, яку вислали вони до Ліги Націй в справі Сх. Галичини. Львівська “Газета Поранна” називає її просто безчельною петицією. Слід зазначити, що польська преса пише, що

петицію вислали лише послы з лейбур-партії. Та в дійсности петицію цю підписали і вислали льорди і послы всіх трьох англ. партій – цебто консерватистів, лібералів і лейбуристів.

Новий Час (Львів). – 1932. – Ч. 227. – 14 жовтня.

№ 289

Повідомлення в газеті “Новий час” про початок судового процесу над Дмитром Данилишином та Василем Біласом

18 грудня 1932 р.

Перед наглим судом.

Як відомо, в суботу 17-го ц. м. в год. 9 рано пічнеться у Львові наглий суд над учасниками нападу на почтовий уряд у Городку.

Перед наглим судом – як повідомляє агенція “Схід” – стануть:

Дмитро Данилишин, літ 24, уроджений в Трускавці, де є приналежний і замешкалий, грек.-кат., нежонатий, шевський челядник, має скінчені 3 кляси народньої школи.

Василь Білас, літ 21, уроджений в Трускавці, грек.-кат., нежонатий, торговельний помічник, скінчив 7 кляс нар. школи.

Маріян Жураківський, літ 27, уроджений в Станиславові, замешкалий у Пасічній, грек.-кат., купець, скінчив 7 кляс гімназії.

Зенон Коссак, літ 25, уроджений в Дрогобичі й там замешкалий, грек.-кат., б. студент права у Львівському університеті.

Згадані особи, як пише агенція “Схід”, виконали 30-го листопада ц. р. замах на пошту в Городку, густо стріляли й ранили особи з поштового персоналу й клієнтів, врешті забрали понад 3000 золотих.

Данилишина й Біласа обвинувачують крім того ще й за замах в Глинній Наварії, під час якого постерунковий Слугоцкі був тяжко ранений, а постерунковий Коят убитий. Обвинувачені в місцевості Веринь біля Жидачова стріляли до мешканця того ж села Андрухова й тяжко його ранили.

В Городку обвинувачені віддали велику кількість револьверових стрілів, які ранили поштового касієра Дембіцкого, бухгалтера Кохмана, возьного Клімчака, магістра прав Грабінського, Хаю Зотенберг та Ізаака Вінтера. Від ран помер поштовець Ковач.

Під час відвороту двох учасників нападу згинуло. Один згинув біля входових дверей з головного коридора скарбової каси й був ним студент політехніки Березинський. Другий учасник доволікся до дому, де мешкає адвокат д-р Біляк, і перед дверима помер. Був це Старик, статист міського театру у Львові.

Данилишин і Білас по виконанні замаху на пошту в Городку почали втікати в полудневному напрямі. Постерункові Слугоцкі й Коят майже перед самим стаційним будинком у Глинній Наварії приступили до двох молодих людей, щоби їх вилегітимувати, а вони блискавичним рухом стрілили до

поліціантів і втікли. Дальша погоня вела через Черкаси на Миколаїв над Дністром. Під час тієї погоні учасники нападу стріляли ще до кількох осіб, але стріли нікого не трапили. Перстень довкола учасників нападу замкнувся коло місцевости Веринь, де вони стріляли до Андрухова. Тут учасників замаху зловили й перевезли їх до Львова.

Дальше повідомляє агенція “Схід”, що головні сходи учасників нападу, що приготовлялися до нападу на пошту в Городку, відбувалися в одній частині будинку Політехніки.

Один з обвинувачених – всі вони мали маски на обличчі – мав спеціально приготований мішок на гроші. Гроші ті по дорозі ділено.

Деякі з учасників замаху на пошту в Городку брали участь в інших терористичних замаху, а зокрема застрілили в серпні 1931 р. Тадея Голувка в Трускавці. В кожному разі – пише аг. “Схід” – Білас, і Данилишин, і портієр вілли сс. Василіянок Буній є співучасниками замаху на Голувка.

Наглий суд буде розглядати лише напад на пошту в Городку й замах на постерункових у Глинній Наварії. Всі інші злочини, поповнені в іншим часі, належить до звичайного поступовання.

До розправи перед наглим судом покликано понад 50 свідків.

Наглий суд відбуватиметься, правдоподібно, у неділю та понеділок, незважаючи на свято, та триватиме 6–7 днів.

Новий Час (Львів). – 1932. – Ч. 280. – 18 грудня.

№ 290

Повідомлення в часописі “Новий час” про остаточний вирок у справі Дмитра Данилишина та Василя Біласа

24 грудня 1932 р.

Данилишина й Біласа не помилувано.

В годині 17.05. прокуратор запросив до своєї кімнати (що знаходиться у суді при вул. Баторого) оборонців і повідомив їх, що президент засуджених на смерть Дмитра Данилишина й Василя Біласа не помилував. Помилував тільки Жураківського, замінюючи йому кару смерті на 15 літ тюрми.

По одержанні такої вістки оборонці обох підсудних др. Старосольський, др. Шухевич і др. Паньківський поїхали негайно до Бригідок, де перебувають вони з обома засудженими останні хвилини їх життя.

Закон постановляє, що екикуція мусить відбутися до 24-х годин від видання присуду.

Новий Час (Львів). – 1932. – Ч. 285. – 24 грудня.

№ 291

Стаття “Після присуду” про обставини страти бойовиків ОУН Василя Біласа і Дмитра Данилишина

25 грудня 1932 р.

Останні хвилини підсудних

Безпосередньо після одержання вістки про децизію президента оборонці – крім вчора вимінених ще й д-р Марітчак – пішли до підсудних. Їх впроваджено до келій підсудних Данилишина і Біласа (вони сиділи окремо). Але не від оборонців довідалися вони про децизію. Прокуратор Мостовскі виїхав зі суду автом та ще перед оборонцями повідомив обох підсудних про те, що президент не скористав з права ласки.

З оборонцями розмовляли підсудні зовсім свobodно. Ніяких останніх бажань підсудні не передали. Просили тільки оборонців, щоби передати від них привіт родині, товаришам і знайомим.

Мати і сестра

В останнє пішла попрощатися з підсудними пані Біласова. До обох: до рідного сина і рідного брата. Мала по 5 минут бачення...

Духовник у підсудних

Вночі прийшов до підсудних вязничий духовник о. Богдан Липський. Він перебував на переміну в обох келіях. Підсудні висповідалися.

Оборонці знов у підсудних

О год. пів до шостої рано оборонці знов зайшли до підсудних на келії та перебули з ними більше як півгодини. І тоді підсудні розмовляли з оборонцями зовсім свobodно.

Василь Білас пращається з братом

В останній хвилині Василь Білас зажадав бачення зі своїм братом Володимиром, який перебуває в тюрмі в “Бригідках”. Привели брата, з яким Василько сердечно розпрощався.

Останній акт

Зближалася год. 6.30 минут в п'ятницю 23 грудня рано. На ту годину була визначена ексекуція.

На вузькій подвір'ї Бригідок біля шибениці зібралися представники влади – прокуратор, нач. тюрми, 3 лікарі і численні поліціянти та оборонці – Д-р Старосольський, Д-р С. Шухевич, Д-р. Марітчак і Д-р Паньківський та о. Липський⁴².

За душі померлих

В церквах Львова між год. пів до семої і осьмою відправлено Богослуження. Українське громадянство взяло в Богослуженнях численну участь та горячо молилося за душі померлих.

Заяви засуджених

Оборонці уповажнили Редакцію “Нового Часу” помістити такі заяви Дмитра Данилишина і Василя Біласа:

⁴² Частина тексту конфіскована цензурою.

Оборонці спитали Дмитра Данилишина, що він відповів братові Голувка на його запит – чи вони вбили його брата. Данилишин відповів: Я сказав: **“Ми не вбили. Та справа, може, ще колись виясниться”**.

Містимо це тому, бо в польській пресі появилися різні версії цієї розмови. В одній пол. газеті було написано, що він **нічого не відповів** і ароганцко відвернувся від коміс. Голувка, в інших знов, що це говорив Василь Білас.

Дальше заявили оборонці, що Дмитро Данилишин і Василь Білас – кожний зокрема заявили, що постер. Коята застрілив справді Дмитро Данилишин, а не Василь Білас. Дмитро Данилишин сам сказав це оборонцям, заявляючи, що говорить це на те, щоби громадянство не вважало його твердження неправдивим.

Ті заяви зложили засуджені при останнім баченні з оборонцями в п'ятницю рано, себто вже по сповіди і причастю.

Просьба б. польських боєвиків

“Хвіля” доносить, що б. польські боєвики вислали на руки президента таку телеграму:

“Нижче підписані члени б. боєвої організації ППС просять Пана Президента Річи-посполитої помилування в імя людських засад трьох Українців, засуджених наглим судом у Львові за кару смерти, а які в своїм переконанні боролися за волю свого народу. Підписані: Томаш Арцішевскі, Квапінські, Добровольскі, Пурталь”.

Чи видадуть тіло родині?

Родина Данилишина і Біласа звернулася з просьбою – видати їй їхні тіла. Досі децизії в тій справі нема.

Новий Час. – Львів. – 1932. – Ч. 286. – 25 грудня.

№ 292

Перелік судових процесів над членами ОУН у часописі “Сурма”

Грудень 1932 р.

Хроніка

Судові розправи. 15.IX. 1932 р. у **Бережанах** станули перед судом присяглих Ів. Гавриляк, Ом. Озарків і Р. Вульчик, обжаловані в приналежности до УВО на тій підставі, що у них найдено “Сурму” та відозви. Засуджено Гавриляка й Озарківа по 1 1/2 року тюрми, а Вульчика на 6 міс. тюрми.

– 28.IX. б. р. в **Кремянці** (Волинь) рівенський суд засудив Ів. Міщену, учителя с. Рудики, пов. Кремянець, за приналежність до ОУН, на 2 роки тюрми. Зголошено апеляцію. У два місяці пізніше признався Ольшевський, який на розправі як свідок зізнав, немов обжалований роздавав летючки ОУН, що до таких зізнань підмовила його поліція, хоч він зовсім не бачив, що Міщена роздавав летючки.

– 18–19.X. 1932 у **Сяноці** відбулася розправа проти 12 селян, а то Ф. Коваля, Й. Коваля, М. Бандрівського, І. Юристовського, Юстини Яцишин, В. Кравчика, В. Козака, В. Лозинського, М. Фенцика, Катерини Козак, Катерини Шибінської, Федуні Міщишин, всіх із Берегів Дол. за участь у відомих ліських подіях, а зокрема, за побиття Земби, за спротив поліції зі зброєю в руці і т. д. Засуджено: Ф. Коваля і Юстину Яцишин по 8 міс. тюрми за побиття Земби й по 6 міс. за напад на школу; М. Бандрівського, В. Козака, М. Фенцика, К. Шибінську і Федуню Міщишин по 6 міс. тюрми зі завішенням кари на 5 років; інших звільнено.

– 21.X. б. р. у **Сяноці** суд засудив Мих. Коханського за розсівання “неправдивих вісток” в часі ліських подій (§ 37) на 8 міс. вязниці з завішенням кари на 5 років.

– 28.X. б. р. у **Львові** відбулася розправа проти Дам. Гарасимюка, що недавно вернув із ЧСР, за приналежність до УВО й кольпортажу “Сурми”. Обжалованого звільнено.

– 27–28.X. б. р. в **Сяноці** відбулася розправа проти Ів. Василева та 11 товаришів Й. Улян, О. Устіяновський, І. Василів, А. Устіяновський, Й. Андрухів, М. Маковяк, М. Антиша, Ст. Василів, П. Маковяк, Й. Конечко і В. Хромий, всіх селян з Угерець, за участь в ліських подіях, зокрема за те, що побили польського поліцай. Всіх засуджено на кари від 1 1/2 до 3 років тюрми, з тим, що трьом обжалованим припинено виконання кари.

– 4–5.XI.1932 перед окружним судом в **Луцьку** стануло 8 українців із Ковельщини, а то: 1) Юр. Косач, 2) Вол. Маркович, 3) Г. Лісневич, 4) Мир. Онишкевич, 5) П. Вітрик, 6) З. Сомчинський, 7) Сергій Сомчинський, 8) Іл. Куниця, – всі обжаловані за приналежність до УВО на терені пов. Ковель, де мали вони поширювати “Сурму”, “Розбудову Нації”, різні нелегальні брошури, далі мали обговорювати пляни поширення УВО та підготовлятися до терористичних актів і повстання. На тому процесі виступив новий “спец од справ УВО” Ст. Васілевські, який заявив, що факт посідання чи кольпортажі “Сурми” чи “Розбудови Нації” не є ще доказом приналежності до УВО та ОУН. Один зі свідків др. Лев Чикаленко, приналежний до уенерівського центру, зізнавав на суді по-польськи, до того дуже злою мовою. Усіх обжалованих засуджено по 1 р. тюрми, з тим, що на підставі амністії половину кари даровано.

– 9.XI. б. р. в **Сяноці** стануло дальших 12 перед судом за участь у ліських подіях, зокрема за побиття Добруцького (ст. 248, § 2 к. з.) Засуджено: Я. Задорожного й Д. Бучковського по 1 1/2 року тюрми, Степ. Бучковського на 15 міс., Мих. Дудяка, Т. Дашкевича, Мих. Мадею та Анастасію Куш по 1 році тюрми, із тим, що всім, за винятком Д. Бучковського, припинено кару на 5 років. Звільнено: Як. Юрка, Ю. Савінду, М. Дройка, Й. Куша та Й. Уляновського.

– В листопаді б. р. в **Луцьку** відбулася розправа проти Ріпчинського; на нього зізнав другий обжалований за приналежність до КПЗУ, Вовчук, що дістав він “бібулу” від Ріпчинського; Ріпчинський тому заперечив та заявив, що він не

комуніст, і коли мають його засудити, то як українського націоналіста, а не комуніста; Ріпчинського засуджено на 4 роки тюрми.

– 14.XI. б. р. у **Львові** була розправа проти Др. О. Когута, був. посла радикальної партії, засудженого недавно за вічеві промови на 1 1/2 р. тюрми. Найвищий суд уневажнив присуд львівського суду та завернув справу до львівського трибуналу. На поновній розправі обжалований зізнав, що УСРП (радикальна партія) була завсігди легальною партією й **гостро поборювала та поборює нелегальщину націоналістичного табору; далі заявив підсудний, що радикальна партія, одинока між українцями, видала брошуру проти нелегальної, націоналістичної акції.** Крім того заявив, що радикальна партія не вела досі ніякої акції на заграничному терені. Трибунал зменшив кару на 10 міс. з тим, що на основі амнесії дарував половину кари, зарахував слідчий арешт, а решту кари завісив на 5 літ.

– В половині листопаду у **Варшаві** перед найвищим судом відбулася розправа проти о. др. Пелліха, засудженого львівським судом за вічеві промови на 6 міс. в'язниці; найвищий суд зніс кару й завернув справу до окружного суду у Львові.

– 14–17.XI. б. р. в **Яворові** відбувся суд над Ю. Батогом, пастухом, і О. Якубовичем, шевським челядником; Батіг був обжалований за 5 підпалів поляків у Яворові, а Якубович за намову до підпалів. Батога засуджено в доразовім поступованні на досмертну тюрму, а справу Якубовича передано звичайному судові.

– 21.XI. б. р. у **Варшаві** відбулася розправа проти ред. Д. Паліїва, засудженого львівським судом на 3 роки за вічеві промови; найвищий суд зніс засуд та завернув справу до 1-ї інстанції.

– 1.XII.1932. в **Коломиї** перед судом прис. станули 1) Я. Єндик, 2) Яр. Явний, 3) Я. Куник, 4) І. Руденський, всі гімн. ученики, та 5) Г. Руденський, магістер прав, обжаловані за приналежність до ОУН на тій підставі, що найдено у них “Розбудову Нації”, “Юнака” та летючки. – Розправу відложено.

– 5.XII. б. р. в **Перемишлі** станули перед судом Ол. Матла, Яр. Гумовський, К. Березовський, Б. Мартинюк – всі гімн. ученики, та М. Захаревич, рільник, обжаловані за приналежність до УВО. – Розправу відложено.

– 13–14.XII. б. р. в **Сяноці** станули перед судом: М. Мадея, Ст. Дрозд, П. Дерень, Д. Терлецький, В. Потічний, Й. Малецький, Дм. Мадея, Ю. Савінда, Й. Орловський, Д. Купчик та Й. Лінкевич, обжаловані за участь у ліських подіях, зокрема за роззброєння польської поліц. стежі в Лобізві; з обжалованих 3-х є римо-кат. – Засуджено 6-х на кари від 14 міс. до 2 років; Лінкевича на 5 міс., а 4 звільнено.

– 15–16. XII. б. р. в **Кремянці** (Волинь) рівенський суд судив 13 селян із Кремянецького пов. за урядження демонстраційного (!) похорону бл. п. Ів. Маляра; Маляр був засуджений на 12 літ за вбивство польського вояка в 1920–21 рр., але по році втік із тюрми та 11 літ укривався; в літі 1932 застрілила

його поліція. 6 обжалованих дістали по 1 1/2 року тюрми, 3 по 1 р., а 4 по 6 міс. тюрми.

– 15.XII. б. р. в **Перемишлі** відбувся суд над 1. Кузичем, студ., 2) Д. Глухим, урядником, 3) О. Тужовцем, абітур., 4) В. Вітиком, гімн. абс., 5) М. Городецьким, рільником, 6) О. Юристовським, рільником, 7) А. Барничем, рільником та 8) Ів. Матчаком, обжалованих з арт. 154 § 2, за розкинення великодних летючок ОУН. – Засуджено: Кузича на 2 роки тюрми, Глухого на 15 міс., Вітика на 1 рік., Городецького та Юристовського по 10 міс. тюрми. Інших звільнено.

– 15.XII. б. р. суд у **Станиславові** засудив студентів Б. Літвиновича на 6 міс. тюрми, а Мих. Пліщука на 2 міс. тюрми за кольпортажу націоналістичної літератури (§ 155).

– 17–18.XII. б. р. в **Чорткові** станули перед судом: 1) Я. Клим, друк. складач, 2) М. Кушнір, торг. помічник, 3) Й. Кузик, рільник, 4) М. Гречка, рільник, 5) І. Демчук, рільник, та 6) Г. Левчук, кравець – всі з Копичинеччини, за приналежність до УВО та протидержавну діяльність (арт. 97 § 1). Засуджено: Кліма на 3 роки з утратою громад. прав на 6 літ, Кузика і Левчука по 1 1/2 року в'язниці; інших звільнено.

– 20.XII. б. р. в **Сяноку** відбулася розправа проти останньої партії селян за участь в ліських подіях, а то 1) Й. Папроцького, 2) Я. Уляновського, 3) А. Уляновського, 4) Я. Уляновського (зв. Мороз), 5) М. Біндаса, 6) Ст. Ткачишина, 7) М. Гойчика, 8) Я. Уляновського (зв. Мацько), 9) Михайла Коздровського, 10) Я. Сепули, 11) Й. Павляка і 12) Миколи Коздровського. З обжалованих 8 були римо-католики. Засуджено 11 селян на кари від 1 до 2 років тюрми, одного звільнено.

– У **Золочеві** відбулася в грудні розправа проти Мирона та 16 тов., обвинувачених у державній зраді; розправа тривала 8 днів; засуджено 1-го на 4 роки, 3-х на 3 р. тюрми; інших звільнено.

– 20.XII. в **Чорткові** відбулася поновна розправа проти О. Шиманського, рільника, й М. Гриньчука, рільника, за злочини з §§ 58, 59, 9, 166 і 167. Оба вони були засуджені вже – перший на 10 літ, а другий на 15 літ тюрми, однак найвищий суд у Варшаві зніс засуд. На поновній розправі засуджено Шиманського на 6 р., а Гриньчука на 10 літ тюрми, й від того засуду внесено касацію.

– 27.XII.1932. в **Станиславові** станули перед судом Г. Лопатинський, Мих. Пуйда, І. Калин, Б. Рижак й В. Вовк, всі з Побережжя, обжаловані за те, що подерли державний прапор; задля браку доказів усіх звільнено, за винятком донощика Пуйди, що дістав 3 місяці.

Саботажі. 1.XI.1932. хтось поперетинав телегр. дроти в кількох місцях коло Рогатина, Чесників, Бібрикова, Пукова та Липиці Дол. Сейчас переведено численні арешти, а поліція приказала повиставляти поодиноким громадам варти коло дротів не раз по 30 людей із села. Але 11.XI. знов поперетинав хтось дроти коло Чесників; відбулися нові ревізії й арешти. Та 12.XI. знов поперетинано дроти коло Курян; переведено коло 50 ревізій та заарештовано коло 60 людей. Та слідство до нічого не довело. Так сама на ніщо придалася скріплена варта, бо вже 24.XI. знов поперетинано дроти коло Рогатина;

началися нові ревізії й арешти, але всіх випущено на волю задля браку доказів, тим більше що 29.XI. по раз п'ятий перервано дроти на шляху між Пуковим і Данильчем, та й ще дроти, що вели до поліції; тепер вже приїхали спеціалісти та поліційні собаки, відбулися нові ревізії, притримано багато осіб, але всіх випущено на волю; 28.XII. вивішено окрему оповістку в українській та польській мовах, що громади відповідатимуть за перетинання дротів на їх території та що вони мають старатися викрити справників (!). Та 1.XII. знову перетяв хтось дроти біля Дібринова, а 2.XII. в Черчу. Тоді приїхав спеціальний поліційний відділ до Пукова; коло дротів ходять стежі, а до того громади виставляють варти й по 60 людей; крім того приїхала спеціальна поліційна карна експедиція. Всякі пошукування й слідство покінчилися нічим.

Напад на проф. Бабія. Директор філії укр. гімназії у Львові І. Бабій, крім ріжних “поранків” у честь Пілсудского і т. п., вславився недавно тим, що зловив у церкві студ. Гірного, що розкидав у Преображенській церкві у Львові між польським військом (українцями, що служать в ляцькім війську) летючки ОУН та передав його в руки поліції; Гірного засуджено на 6 місяців тюрми. Того “педагога” побили й поранили ножем 11.XI. б. р. двоє незнаних людей, коли він входив рано до будинку гімназії. Щойно у 2 тижні пізніше заарештовано Мих. Копача і Ром. Петрасевича, гімн. учеників, як здогадних справників нападу.

Вбили хруня. 29.X. 1932. незнаний справник вистрілом з кріса застрілив вїта с. Поториця Ів. Жовтка, який, на думку ляхів, належав до найбільш “діяльних і метких вїтів Сокальського повіту”. Поліція заарештувала колишнього вїта Сису та Василя й Павла Левчуків та Дмитра й Василя Бабаських, яких третій брат сидить від 23.XI. б. р. у тюрмі за приналежність до ОУН.

Ще до стрілянини на Львівській цитаделі 18.XI. б. р. вийшов на волю П. Борошенко, якого заарештовано як того, що у жовтні мав стріляти до варти на цитаделі. Заразом випущено на волю інших тоді заарештованих студентів.

Ляцькі брехні. У вересні ляцька преса піднесла великий крик, немовби ученики гімназії в Стрию, члени УВО, зробили рабунковий напад на жидів. Тоді-то заарештовано ряд учеників, розв'язано одну клясу гімназії тощо, хоч Краєва Команда видала заяву, що з тим нападом нічого спільного не має. Щойно тепер випущено з тюрми заарештованих тоді В. Кунду, І. Бітрика, М. Поливодовича, М. Салівку, Ю. Гасина і Ю. Злупка. Залишився в тюрмі лише Осип Корчинський.

Большевицькі брехні. Перед кількома місяцями хтось застрілив предсідника районного комітету Сель-Робу в Заболотові. Тоді-то большевики трубіли до цілого світа, що це зробили члени УВО. Між тим показалося, що зробив це Іван Стефюк із Олешкова, большевик, пошукуваний від довшого часу поліцією не лише за політичні, але й кримінальні злочини; Стефюк тероризував населення Олешкова й околичних сіл, зорганізував комуністичний “Союз революційних стрільців”, а по вбивстві свого соперника, члена Сель-Робу, укривався в лугах над Прутом.

Сурма. – 1932. – Грудень. – № 12 (62).

Стаття в часописі “Сурма” про еспропріаційну акцію ОУН і страту
Дмитра Данилишина та Василя Біласа

Грудень 1932 р.

Городок Ягайлонський.

Ще не покінчилися процеси з учасниками ліських подій і ще не затих відгомін на Поліссі, а оце наступила нова подія – Городок Ягайлонський.

Усі три події мають одне підложжа й характер: це **фрагменти** боротьби з ненависним окупантом поневоленого народу, який у своїх найширших масах набуває твердого переконання, що не жити йому в рабстві й покорі перед наїзником і що не скаргами, плачем, жебранням ласки, але тільки активним спротивом, а то збройно, може добути він собі волі. Всі три події – це прояви українського революційного руху, який безустанно дає про себе чути й щораз то кріпшає, захоплюючи щораз то ширші й ширші круги української суспільності з кінцевою метою – шляхом національної революції добути Самостійної Соборної Української Держави.

Поза тим ті три події у формах свого прояву – **ріжні**. Лісько й Полісся **це стихійний зрив і вибух** проти ворожого поставлення селянських мас, **освідомлених** у потребі боротьби з національним ворогом. Городок Ягайл. – це **зорганізований** виступ елементів, що являються **носіями** ідей українського революційного націоналізму між тими масами.

Але якраз ця ріжниця стала причиною відмінного відношення до одних і других подій не тільки ворогів, але й заграничного світу, а що більше навіть української суспільності, не дивлячися на те, що ліські і поліські події тривали тижнями (перші), а то й місяцями (другі), що брали у них участь, з одного боку, тисячі селян, а з другого не тільки тисячі поліцаїв, але й цілі полки війська, танки і літаки, що в ужитті була ріжного роду зброя, що були десятки вбитих, повішених, засуджених на довголітню тюрму, ранених, а події в Городку мали куди менший розмір, і часом тревання й кількістю учасників і жертвами.

Звертають увагу: замовчування або брехливі ...⁴³ ліські й поліські події в ляцькій пресі ...⁴⁴, скупі відомости в українській і заграничній пресі наслідком строгої цензури преси та заборони доступу кореспондентам до “пацифікованих” областей – і повне використання з пропагандивного боку Городка. Далі – зведення польською, а то й українською пресою (“Діло”) ліських подій до розрухів темних мас (!), а поліських подій до бандитизму (!) на большевицьким підложжу (!) – а з другого боку поставлення перед примус широкого, а що більше доволі об'єктивного реферовання справи Городка навіть ворожою пресою.

Вкінці: коли події ліські й поліські не потрясли як слід сумління українського загалу, то зробив це якраз Городок; що більше Городок потряс до основ ментальністю ворожого табору. Прикладом на це є такі два багатомовні

⁴³ Текст пошкоджений.

⁴⁴ Текст пошкоджений.

факти: з одного боку загальне обурення української суспільності викликало зганьоване рабством “Діло”, що писало перед процесом про Городок як про “жалюгідні події”, “злочасну виправу”, “жалюгідні з національного й людського становища виправи”, а далі: “Ми такі події **осуджували й осуджуємо**. Ми твердимо, що **злом** є те, що вони роблять. Те, що роблять, є **зле й шкідливе як з погляду широких національних інтересів**, так, зокрема, і з погляду економії національних сил. Подія в Городку повинна стати для нас поважним і грізним “memento”. Бо той черговий у цілому ланцюгу анальогічних подій факт учить нас, що в тому недоступному для нас світі, який родить ці факти, йде до чимраз то гіршого. Там йде до **затрати здорового глузду**”. А з другого боку між нашими запеклими ворогами, ляхами, проти яких намірений був Городок, та які понесли втрати в людях і майні, чільні їхні діячі здобулися (по засуді) на твердження, що учасники Городка “у своєму **пересвідченні боролись за свободу свого народу**”, і що, найцікавіше, не стрінулись із загальним обуренням своєї суспільності. Бо події в Городку це таки насправду поважне й грізне мemento для ворогів. Бо люде, що йдуть спокійно на смерть із заявою “я знаю, що мене жде, я був і є на все приготований, тільки жалую, що не зможу далі працювати для нашої Неньки-України”, люде, що навіть не хочуть боронитися перед ворожим судом – ті люде примушують припинити, чи хто того хоче чи ні, усякі балачки про “бандитизм”, “німецьку інтригу”, “анархізм”, “безвідповідальність” і “затрату здорового глузду” і перед таким противником і найбільш сильний і найбільш запеклий ворог тратить почуття своєї певности й гордості; такі люде, що їм чуже рабство, не дадуть своєму народові довго перебувати в рабстві; їхнє життя, повне відданости справі, й їхня геройська смерть однаково наближують волю поневоленому народові.

Перебіг події в Городку

Дня 30.XI.1932, коло год. 16.45 (вже сутеніло) увійшло до будинку городського суду в Городку, де містяться також бюро скарбової палати й поштового уряду 11-х людей, членів УВО; більшість із них мали на лицах маски, декотрі були в академічних шапках. Йшли один за другим. У сінях будинку вони видобули револьвери й блискавкою, після уложеного пляну, розділилися на чотири групи: одні ввійшли до поштового уряду, другі до скарбової каси, треті до телефонічного бюро, де перервали сполучення з поліцією, а останні залишилися на сторожі в сінях та при вході.

Боївка мала доручення Краєвої Команди УВО забрати державні гроші, приправлені до виплати на наступний день, у висоті понад 50.000 злт. Деякі учасники нападу мали вже за собою кілька подібних вдачних експропріацій державних грошей (до нині не викритих) та інших боєвих завдань, і дістали подібні інструкції щодо переведення завдання, як і при попередніх завданнях. Зокрема був наказ переводити напад тихо, але під терором револьверів, а стріляти тільки в крайньому випадку – при спротиві й самообороні; було відомим, що урядники є озброєні в револьвери, а возьний у кріс.

Вже зараз по розділенні груп почалася стрілянина. Причина її лежала у спротиві присутніх виконувати доручення боеків, зокрема у спротиві відімкнути двері до касового відділу, де якраз находилися озброєні урядники і у

спротиві відімкнути двері до кабінету начальника пошти. До касового відділу дісталися боєвики по стероризованні стрілами урядників, через виломлене загразоване віконце. Тоді то ранили в касовім бюрі почт. касієра Стеблецкого (в ногу) та вознього Колача (в хребет і шию); оба вони були узброєні постійно в револьвери. В скарбовій касі ранили урядника Комана і скарб. касієра Дембіцкого; Коман не хотів піднести рук догори та замкнув двері до скарб. каси. При перериванні дротів в телеф. централі стріляно до ур. Станкевича, що сховався за будкою. Ранено також із публіки Грабінського (в ногу), що на гук стрілів збігав з I поверха і не затримався на візвання вартового. При стрілянні в кас. відділі ранено випадково (легко) дві особи з публіки (Із. Вінтер і Ч. Цотенберг).

Але стрілянина мала той наслідок, що треба було приспішити відворот, бо стріли могли залярмувати публіку на вулиці та поліцію. Через те не можна добути головний запас готівки (50.000), бо не було часу виломлювати дверей до кабінету начальника пошти. Річ у тому, що в почт. уряді справа представлялася так: 3-х боєвиків (між ними Данилишин і Білас), увійшовши до почт. уряду, стероризували публіку, візавши її піднести руки вгору, та кинулися до дверей, що вели до касового відділу; тому, що двері були замкнені, боєвики через віконця стероризували стрілами урядників, що находилися в касовім відділі (Стеблецкі, Колач і п-а Фогельгесанг), потім виломили два вікна й, увійшовши досередини, кинулися до дверей начальника; найшовши двері замкненими один з боєвиків звернувся з запитом до уряднички Фогельгесанг: “Де гроші (засілек)?; урядничка показала більон, що у висоті понад 3000 злп. лежав на столі; в часі, коли боєвики, при допомозі уряднички, згортали більон до наплечника, прибіг командант боївки й наказав відворот. Відступили всі боєвики рівночасно вже по нецілих 5-х мінутах од початку нападу.

“Коли учасники нападу – писала однозгідно польська преса – почали вицофуватися, почтальон Клімчак зловив кріса й, не дивлячися на небезпеку, впав до сходової клітки, де з кріса почав стріляти” (“Gazeta Poranna”, 3.XII.32.). “Одна з куль трапила одного напасника”. “Під час стрілянини зістав ранений Клімчак”. (“Kurjer Codzienny” 3.XII.32). По відході боєвиків “близько сходів лежав тяжко ранений возний скарб. каси Клімчак, тримаючи в руках службовий кріс” (“Wiek”, 1.XII.).

Залишивши вже поштовий будинок, один з учасників пригадав собі, що забув течку в касовім відділі; вернувся, забрав її, а потім дігнав інших. Між тим на біжучих боєвиків кинувся, сейчас за поштовим будинком, пес-вовчур; неочікуваного переслідувача, що міг би навести на їх слід погоню, застрілено; в тій хвилі посипалися на боєвиків стріли з поблизького будинку, і від одного з них впав перед домом посла Біляка один з боєвиків. (Цю обставину замовчала вся преса та не піднесено її на розправі).

По відході боєвиків, першої помочі раненим, яких було 8, уділив місцевий лікар, а невдовзі завезено їх до львівської лічниці, де від ран помер возний Колач. Заразом прибувши поліція ствердила тотожність двох вбитих боєвиків. І так при боєвику, що лежав у будинку, найдено легітимацію студента львівської політехніки, на імя **Михайло Юрій Березинський**, літ 20, родом з

Княжого, а відносно другого вбитого, що лежав перед домом пос. Біляка, стверджено, що це **Володимир Старик**, бувший статиста львівського театру. Березинський мав постріл в ногу, в бік і у висок; останній стріл був смертельний; як ствердив лікарський знавець, Др. Гарбен, той останній стріл міг завдати собі Березинський сам, у самовбивчім намірі, бо наслідком рани в ногу і в бік не міг бігти; за тим промовляє це, що рана у висок була обсмалена, що вказує, що револьвер майже приложено до тіла й що напрям стрілу був поземий; крім того, при Березинським найшли кілька звоїв та тубку отруї-ціянкалі, що вказувало на те, що Березинський рахувався з самовбивством на випадок, коли б мав попасти у ворожі руки.

Відворот і погоня поліції

Боевики відступали з почти двома групами. Група, в якій був Данилишин і Білас, відступала другою з черги. Відступали малими вуличками, по задалегідь уложеному плянові, за місто. Наплечник з більоном ніс Білас, але скоро перетомився і наплечник перебрав другий боевик. На полі за містом усі боевики злучилися і там командант боївки ствердив, що бракує двох людей та що один учасник є ранений. Боевики скоро перебігли шлях і дійшли до недалекого ліса. Тут командант затримав боївку й перевязав раненого. З ліса вийшли на поляну, де поділилися на 2 групи: одну із 6 людей, другу з 3-х (у ній був Данилишин і Білас). Обі групи пішли ріжними напрямками. Менша група зайшла коло 11 год. вночі до Глинної Наварії, де поділилися: Данилишин і Білас залишилися разом, діставши гроші на залізницю від третього боевика, що відлучився від них та пішов іншим напрямом.

Між тим в Городку заалярмували всі дооколичні поліційні постерунки, щоб ті еwent. перетяли відворот боевикам. Зокрема дістав телеф. повідомлення командант постерунку в Пустомитах, Коят, який разом із постер. Слугоцким пішли на стацію Глинна Наварія; вони рахувалися з тим, що боевики не підуть гостинцем, а скористають із залізничного шляху. Справді, на стації вони заскочили Данилишина й Біласа; але рівночасно посипалися стріли, від яких на місці згинув Коят, а Слугоцкий був ранений. Тоді боевики відійшли від стації, змінивши напрям відвороту. Оба вони йшли полями аж до раня. В с. Черкасах задержалися в хаті Бобеляків, де поснідали, обмилися та вичистилися. Звідси, взявши напрям на Миколаїв, зайшли до Розвадова.

У міжчасі вістка про напад в Городку розносилася щораз далі. Поліція, бачучи свою безрадність, а зокрема рахуючися з тим, що українські селяне, довідавшись правду про напад, будуть укривати справників чи взагалі прийдуть їм із всебічною допомогою, взялася на спосіб: поширила вістку, що це бандити-поляки напали на українську кооперативу й вбили директора кооперативи. Поліція надіялася, що така вістка поставить селян на ноги до погоні за “польськими бандитами”. Обрахунки поліції вповні справдилися, й таки дійсно селяне зловили боевиків. Підла тактика ляцької поліції стала причиною правдивої трагедії, що відігралася в Розвадові – Верині.

Про цей випадок так оповів потім на суді Білас: “Ми побачили, що за нами йдуть якісь залізничники. Якийсь цивільний вийшов з хати і кликнув до нас, щоби ми увійшли до хати. Ми не пішли. Тоді він кликнув до залізнични-

ків – “лапце їх”. Данилишин стрілив до тих, що за нами бігли. Ми побігли над Дністер і перебігли міст. За нами бігла товпа і кричали: “лапайце злodgeя”. Ми відстрілювалися. Я вистрілив усі набої. По дорозі ми знов потрапили на ріку. Я перший скочив до ріки і перейшов ріку. Тим часом поромом переїхала погоня. Я бачив, що ми пропали, і сказав Данилишинові: “Знаєш, застріль мене і себе”. Але Данилишин сказав, що він того не зробить, що вони самі з нами розправляться. Нас схопила погоня і побила”.

Треба зазначити, що за бoєвиками в тій погоні стріляли: бувший поліцай, а тепер гром. секретар з Розвадова, поляк Бовдур, Дембіцкі і залізничник Курасінські, коло якого біг шлюсар Андрухів. Бoєвики пострілили Андрухова, який заступив їх дорогу, коли вони хотіли човном переплисти Дністер. Пострілений Андрухів зізнав у слідстві, що почав гнати за втікачами тоді, коли син поліцая з Розвадова сказав йому, що це “бандити, які напали на залізничну стацію у Глинній Наварії”. Здоганяючих було коло 150 людей, селян.

Про цю погоню й зловлення бoєвиків так розповів на суді свідок о. М. Кіндій, парох Вериня: “Дня 1 грудня десь коло год. 11-ї я побачив, як багато людей – одні в сорочках, другі в убранні – бігли з дрючками і колами полем в сторону ліса. Заінтригований цим, пішов за ними і почув крики: “Розбійники, лапайте”! Я спочатку думав, що то на дика де напали, бо в тих сторонах їх багато. Але за якийсь час я почув крики: “Бий! Забий!”. На гостинці почув я стріл. По стрілі роздалися голоси: “Він вже не має патронів, приступай безпечно!”. Зі зворушення я не міг бігти і пристав. З горбка побачив я чоловіка, що лежав на гостинці, а над ним люди. Я прибіг і просив, щоби люде не били. У віддалі яких 30 кроків я побачив другого, що лежав у житі. І його били. Я не знав, котрого рятувати. Було чути голоси: “Суд їх звільнить, а вони Розвадів сплять”. “Бити, забити!” Я, як священник, не хотів до того допустити. Пробирав відбирати від людей дрючки, але вони були так розюшені, що й на мене готові були кинутися. Нагло один з лежачих очуняв і встав. Був це молодий високий мужчина. Я крикнув, щоби й другого перестали бити. По якімсь часі й цей другий очуняв і піднісся. Оба вони були побиті, з голови їм текла кров. Вони зблизилися до себе, а люде їх окружили. І сталось таке, чого я ще в житті не бачив: один другого взяв під руку. Вони стояли на горбочку так, що їх було видно понад людьми. Тоді той вищий промовив: **“Ми є члени Української Військової Організації. Ми вмираємо за Україну. Як ви так будете воювати, то України ніколи не будете мати”**. Тому, що вони стояли близько себе і трималися оба за руки, я чув, як один до другого шепнув: “Тепер поцілуймося”. Оба поцілувалися. Я не є неспокійної вдачі, вмю запанувати над собою. Але та хвилина, коли люде стояли з дрючками, а вони на горбку, пригадала мені, що так мусіло бути тоді, як в Гетсиманському городі Христа видавали. Люди похилили голови і не знали, що робити. А тим часом надійшла поліція й їх забрала”.

Таким то способом поліція дістала в свої руки Данилишина й Біласа.

У тому ж часі 7-м иншим бoєвикам пощастився відворот.

Але як тільки дійшли перші вістки про події в Городку до ріжних місцевостей, поліція зачала переводити масові ревізії та заарештовання, а також

провірювала, чи підозрілі їй особи знаходяться дома згл. чи були дома вночі 30.XI.–на 1.XII. Тоді-то заарештовано 3-го учасника нападу, М. Жураківського, купця, по його повороті до Станиславова зі Львова, де задержався до 4.XII. Крім інших заарештовано Зенона Коссака у підозрінні, що він хоч не брав участі в нападі, але доручив приказ організації Біласові.

Тоді-то команда поліції на повіт Львів видала такий комунікат: “Зловлення справників замаху на поштовий уряд в Городку Яг. є великим успіхом поліції. Бо до тої пори більшість того рода замахів, найдокладніше через УВО підготованих, уходила безкарно”.

Наглий суд

Наглий суд почався у Львові 17.XII.1932 і тривав до 11.XII.1932⁴⁵. Станули перед ним:

1) **Дмитро Данилишин**, літ 24, шевський челядник, що скінчив 3 кляси нар. школи, замешкалий в Трускавці;

2) **Василь Білас**, літ 21, торговельний помічник, що скінчив 7 кляс нар. школи, замешкалий в Трускавці; вже раз караний за приналежність до “Пласту” (3 міс.);

3) **Маріян Жураковський**, літ 27, купець, роджений в Станиславові;

4) **Зенон Коссак**, літ 25, студент універс., замешк. в Дрогобичі, вже раз караний за приналежність до “Пласту”.

Боронили: Данилишина – Др. Шухевич і Др. Паньківський; Біласа – Др. Старосольський і Др. Марітчак; Жураковського – Др. Ганкевич; Коссака – Др. Глушкевич.

Трибунал був у складі: Ягодзінські, предсідник, Двожак і Мігале – вотанти. Обжаловував прокуратор Др. Мостовскі.

Акт обвинувачення обжаловує Д. Данилишина, В. Біласа і М. Жураковського в тому, що вони дня 30.XI.1932 вдерлися до поштового уряду в Городку й, стероризувавши стрілами поштовий персонал, забрали 3.232.15 зол. Таким вчинком поповнили вони злочин з § 259 к. к. Крім того, Д. Данилишина обвинувачує в тому, що в Глинній Наварії він стрілив до пост. Е. Слугоцького в намірі його вбити, але лише ранив його. Також обвинувачує Данилишина в тому, що в місцевості Веринь, пов. Жидачів, стрілив 1.XII. 1932 до Ал. Андрухова, в намірі його вбити, та ранив його. А Вас. Біласа обвинувачує ще й в тому, що він вистрілом з револьверу убив в Глинній Наварії пост. А. Коята. Зенона Коссака обвинувачує в тому, що дня 27.XI.1932 намовив він В. Біласа й Д. Данилишина та допоміг їм у тому, щоби вони взяли участь в нападі на пошту в Городку й сконтактуватися там з організаторами нападу й на подорож з Дрогобича до Львова дав їм 2 ам. долари.

На суді звертав загальну увагу Данилишин. Він уже у слідстві, не дивлячися на побої, не промовив ні слова. Подібно заховався на розправі. Його мовчанка, що вказувала на його небажання боронитися, викликувала загальну пошану до нього і зросла вона ще більше, коли він 3 рази накоротко її перервав. Про це так говорив його оборонець, Др. Шухевич: “Мовчанка при розправі, при

⁴⁵ Помилка, насправді – до 22 грудня 1932 р.

такій розправі, де ходить про “бути чи не бути”, жити чи не жити, мовчанка є героїзмом, великим героїзмом. Видержати цю мовчанку не хто-будь потрапить. Аджеж тут, на цій розправі, розбирається питання, від якого залежить існування цієї людини. Нераз просто слова рвуться з уст, а він сидить тихо – мовчить – закусив зуби, затиснув руки й з уст його не паде ані одно слово. Чи ж це не подива гідне – чи ж це не свідчить про характер, добрий, міцний характер, про тверду і незломну волю, про дійсно мужеський характер цього хлопця? Але й проломив він мовчанку раз, коли стало питання про це, хто забив постерункового Коята, він промовив: “Я стріляв! Не стріляв Білас, тільки я!”. Він бачить, що його товариш у небезпеці і він хоч сам в так великій і грізній небезпеці, бере сміло новий великий тягар, тягар, що при оцінці його вини може сильно заважити на шалі його судьби – а це вказує на велич характеру. І промовив другий раз тоді, коли, на його думку, тут на салі цілком не потрібно розглядано другу справу, справу Т. Голуфка. І третій раз – тоді, коли свідок о. Кіндій розповідав про ту сцену, коли селяне, побивши їх як злочинців, почули від них слова: **“Ми за Україну гинемо”**. І у хвили, коли свідок проголосив слово Україна, почули панове на салі плач – плач Данилишина – цього твердого і німого Данилишина. На самий звук Батьківщини, він попадає в розпуку і проливає не сльози, а білі жемчуги. Все зніс, та не міг знести образу тої хвилі, трагічної хвилі. Кольосальна, нечувана любов до всього свого, до свого народу, до свого рідного краю, ця безмежна любов до України – це мотор всього того, що робив Данилишин. Коли вдумуюся в душу того хлопця, мушу сказати про нього: “Der grosse Schweiger”. Так, бо у своїй мовчанці він великий, ще так молодий, але великий”.

Преса так писала про момент, коли о. Кіндій переповів слова Данилишина до селян: “Як ви так будете воювати, то України ніколи не будете мати”. “В тім моменті Данилишин вибухає несамовитим плачем. Стискає кулаки, закусує губи. Намагається заховати рівновагу, але це йому не вдається. Атак судороги триває до кінця розправи. Білас, який сидить побіч, кладе йому голову на рамя та руками обіймає, цілує та успокоює. На лаві оборонців і на салі обтирають люде сльози. Деякі оборонці не в силі опанувати зворушення, втікають зі салі. Трагізм цієї хвилини опановує всіх без винятку. Данилишин вертає до рівноваги і говорить до оборонців, які до нього приступили. **“Не думайте, що я за себе плакав!”**. Предсідник відрочує розправу до наст. дня рано”.

І ще один раз перервав Данилишин мовчанку, перед самим присудом сказав, забираючи останнє слово: **“Я знаю, що мене жде. Я був і є на все приготований. Тільки жалую, що не зможу дальше працювати для Неньки України”**.

Замітно також, що Данилишин, будучи переконаний, що дістане кару смерти, заздалегідь рішучо заборонив своїм оборонцям просити кого-небудь помилування.

Відносно другого боекка, Біласа, сестрінка Данилишина, то його зізнання в слідстві в справі Голувка викликали загальне порушення. Річ у тому, що у слідстві Білас зізнав, що це він і Данилишин вбили Голувка – дарма що

оба вони були зараз по вбивстві Голувка заарештовані, але по виказанні своєї непричасности до справи випущені на волю. Це власновільне й на перший погляд незрозуміле й дивне признание до вбивства Голувка відкликав Білас на суді, заявляючи, що висуненням справи Голувка мав намір унеможливити переведення наглого суду; бо справа Голувка, від переведення якої уплинуло більше ніж 90 днів (речинець для наглого суду), підлягала би звичайному судові. Цей плян Біласові не вдався, бо встановлено наглий суд із вилученням справи Голувка. А все ж прокуратор постійно вертав до справи Голувка з наміром зробити її предметом розправи; однак протести оборонців із повказанням, що ця справа не підлягає компетенції наглого суду, і відмова дальших розмов у тій справі Біласа, як рівно ж свідка Бунія, бувшого портіера вілли, де згинув Голувко, мали той наслідок, що справа вбивства Голувка залишилася й надалі невиясненою. Навіть заява Данилишина, що не він вбив Голувка, не задовольнила брата Голувка, що був на салі розправ, і він, вже по засуді, звернувся до засуджених із запитом у тій справі, однак одержав відповідь: “Нащо вам знати, хто це зробив? Ця справа вже ніколи не виясниться”.

Другим моментом, що звертав увагу у поведенці Біласа, була справа Коссака. Річ у тому, що в слідстві Білас зізнав, що приказ організації на виїзд до Львова передав йому Коссак. Та зараз на початку розправи відкликав це Білас, а в останнім слові заявив: “Я свідомий своєї вини й кари. Я націоналіст-революціонер. Я селянин. Бажав я селянам показати шлях до визволення. В своїм житті я поповнив один злочин, а саме під час слідства, бажаючи відволічи справу, я кинув підозріння на товариша Коссака. Я є свідомий того злочину і тому ще раз на цьому місці стверджую, що тов. Коссак є рішучо невинний і ще раз невинний”.

На тлі гідного поведення отих **людей села**, що викликали пошану й у ворогів, – понуре вражіння справила поява на салі **інтелігента** Миколи Мотики, гімн. ученика, **кревного обох боєвиків**, в ролі провокатора. Його цинічне поведення, зокрема признание ним самим, що всі українці в Трускавці **вже від року сторонили від нього**, як од провокатора, далі його намагання за всяку ціну (навіть із вплетенням себе до протизаконних акцій, хоч не був він членом організації!) обтяжити Данилишина, Біласа й Коссака зізнаннями, яких **неправдивість** сейчас виказувала оборона й обжаловані – відразу вказували, хто є Мотика. Навіть непоінформовані бачили, що виступає провокатор, фактично **непричасний** до справи, але який виконує спеціально уложене йому поліцією завдання. Др. Глушкевич так висловився про нього на суді: “Цей молодий чоловік так цинічно відносився до питань оборонців і з таким поспіхом старався відповісти на кожне питання прокуратора. Не треба спеціальних здібностей, щоб пізнати, що ті всі зізнання були вивчені і не тільки ним зроблені. І я особисто вірю, що є хтось, хто йому їх виробив і вивчив його. Прошу звернути увагу на те, що він тут оказується не ворогом ОУН, як абстрактної організації, як вияву певної політичної думки-ідеології, але зізнання його йдуть з чисто особистих мотивів і проти осіб, його найбільших приятелів колись. Він їх ненавидить і прямо любується в тому, щоби якнайглибше їх вкопати. І виступає тут не так в характері свідка, як в характері

обвинителя, а дуже часто навіть в характері експерта. Представляє собою якийсь дивний, неогляданий ще дотепер на судовій салі твір”. І якраз завдяки бючому в очі чорному характерові Мотики, його підле завдання йому не повелося, тим більше, що так Данилишина, як і Біласа, не треба було обтяжувати аж провокатором, бо вони самі себе аж надто обтяжували, признаючися отверто до вчинків, за які чекала їх кара смерти. На тлі хрустально чистих постатей Данилишина й Біласа, Мотика переходить до історії – згідно зі словами обор. Др. Шухевича – не як Каїн, але як диявол, гірший, підліший від сотки Каїнів, а пам'ять його буде проклята українським народом на віки вічні.

Засуд і його виконання

По кількадевнім переслуханні свідків, по промовах прокуратора й оборонців, у четвер, 22.XII. 1932, о год. 12.20 трибунал проголосив присуд, яким казується Дм. Данилишина, Вас. Біласа і Мар. Жураковського на кару смерти, а справу З. Коссака передано звичайному трибуналові.

Так в часі читання присуду, як і потім, засуджені заховалися з надзвичайним спокоєм. Коссак приступив до Біласа і в останнє погладив його по голові. До засуджених приступили оборонці. Засуджені щиро дякували оборонцям за їх зусилля.

Оборонці, не дивлячися на заборону Данилишина, внесли телеграфічно прохання о помилування. Прокуратор спротивився помилуванню Данилишина й Біласа. Окрему акцію в справі помилування вели українські жінки, що вислали телеграфічно петицію з численними підписами. Рівночасно внесли просьбу о помилування бувші польські боєвики з ППС – Томаш Арцішевські, Квапінські, Добровольські, Пурталь, знані з того, що колись, по одній експропріяції, переслідували їх враз із козаками польські селяне (останні знали, що ловлять польських боєвиків!). Їхня телеграма звучала: “Нище підписані, члени б. боєвої організації ППС, просять Пана Президента Річипосполитої помилування в імя людських засад трьох українців, засуджених наглим судом у Львові на кару смерти, а які в своїм переконанні боролися за волю свого народу”.

О год. 17.05 прокуратор передав оборонцям, що помилування прийшло тільки для Жураковського із заміною йому кари смерти на 15 літ вязниці. Сейчас потім повідомив прокуратор про це обох засуджених. Заразом оборонці Данилишина й Біласа поїхали негайно до Бригідок. З ними засуджені розмовляли свобідно. Ніяких останніх бажань не передавали, просили тільки поздоровити від них родини товаришів і знайомих. Того ж дня пішла попрощатися п-і Біласова з рідним сином і рідним братом. Мала всього по 5 минут побачення... Вночі прийшов до засуджених духовник о. Б. Липський, перебуваючи на переміну в келії Данилишина й Біласа. О год. 5.30 рано оборонці знов зайшли до засуджених та перебували з ними більше ніж 1/2 години; засуджені розмовляли зовсім свобідно. В останній хвилі Білас зажадав бачення зі своїм братом Володимиром, який перебуває також в тюрмі; привели брата, з яким він щиро попрощався.

Присуд виконано на подвір'ї Бригідок 23.XII.1932, о год. 6.30 рано, в присутности представників ляцької влади, оборонців засуджених і о. Липського. Після виведення засуджених із келії відчитано їм присуд. Боевики поводитися ввесь час до останньої хвилині спокійно і гідно.

Перший згинув Данилишин, за ним Білас.

Так перестали битися два шляхотні серця Лицарів, яких світла пам'ять буде вічно жити між українським народом і яких Дух буде нас вести по шляху до волі.

Неначе виголошуючи похоронну промову, говорив оборонець Др. Старосольський на суді: “У Данилишина й Біласа з хвилиною, коли найшлися в одних рядах української революційної націоналістичної організації, родиться і горить у них одно бажання, бажання посвятити себе – бажання спалити себе на вівтарі, на жертвеннику ідеї, на службу якій пішли. Цей момент пожертвування самого себе – цей момент другий, крім бажання чину, іде постійно через психологію цих рухів, до яких належить український революційний рух. В Німеччині ставав перед судом один революціонер і сказав: “Ми є покійники на відпустці”, себто ми члени підпольної організації, ми є покійники, мерці-небішки, яким тільки дано урльо-відпустку до певного часу. Ми не зачисляємо себе до живих; наше місце там, по тім боці границі. І є це характеристичне для всіх, хто на правду щиро й безстеречно пристає до революційних рухів, яким є і УВО. До того типу людей належав і той поляк, що сказав: “Такі, як я, Батьківщині лише смертю служать”. До типу таких належить і Данилишин, належить і Білас. Перший потвердив це цілою своєю мовчанкою, другий зізнаннями, з яких виразно бриніло: **“Такі, як я, Батьківщині лише смертю служать”**...

Сурма. – 1932. – Грудень. – Ч. 12 (62).

№ 294

Текст присяги члена ОУН, виявлений польською поліцією в Станіславові

1932 р.

Клянуся перед Всемогутнім Богом, на могутність Богдана (Хмельницького), хист і розум Мазепи, що вірно служитиму Українській організації, сповнятиму всі обов'язки, які на мене наложити моя безпосередня влада. За непослух або зраду понести належить смерть.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 894, арк. 47.

Оригінал. Рукопис.

№ 295

**Пропозиції Надвірнянського коменданта поліції Дереня керівнику
Станіславського воєводського слідчого управління про вжиття заходів
для запобігання повстанню українців під керівництвом ОУН**

28 січня 1933 р.

Komenda Powiatowa Policji Państwowej
w Nadwórnej
Nr. 28/tj/33.
Zwalczanie akcji wywrotowej
Zarządzenia.

Nadwórna, dnia 28/I.1933.

Do

Pana Naczelnika Urzędu Sledczego P. P. W Stanisławowie

W związku z wiadomościami podanymi rozkazem Nr. P.7/tj/33 z 12/I.1933. i zarządzeniami z 16/I.1933 Nr. P.12/33 spodziewać się należy w lecie 1933 czynnych wystąpień partyzanckich i dywersji na terenie Małopolski wschodniej.

W wypadkach urzeczywistnienia tych spodziewanych wystąpień wedle moich planów każdy powiat musi być jednostką uderzeniową odrębną dla siebie samowystarczalną, gdyż wypadki te ze względu solidaryzowania się w akcji bojowej O.U.N. z K.P.Z.U. mogą mieć miejsce w każdym powiecie zresztą zorganizowanie grupy uderzeniowej na pewnym terenie z poza rejonu powiatu może mieć przeszkody a w końcu wedle mojego zdania, powiat musi być zawsze gotów do zebrania w jaknajkrótszym czasie siły uderzeniowej czy też pościgowej.

Natarcie na grupę partyzancką czy też dywersyjną przez uderzeniowy oddział policyjny musi być obliczony na powodzenie z jednej strony dla zlikwidowania przeciwnych grup, z drugiej zaś na oszczędzanie siły uderzeniowej.

Z doświadczenia twierdzę, że partyzanci czy dywersanci pozostają w lepszych warunkach bezpieczeństwa aniżeli grupy uderzeniowe, zresztą nie szcędzą oni życia ludzkiego temwięcej organów P. P., z którymi pozostają obecnie w ciągłych konfliktach.

Dziś zdaję sobie sprawę z pracy w terenie oddziału policyjnego, który w 85 % nie jest pod względem bojowym wyszkolony temwięcej ve 15 % wyszkolonego stanu w powiecie stanowią młodzi ludzie, który ze względu na ich małe znaczenie na posterunkach w akcji bojowej nie byliby respektowani.

Dotychczas instruuje się podkomendnych o zachowaniu się w razie zaistnienia wypadku czy sabotażowego czy eksproprijacyjnego oraz o sposobach prewencyjnych celem niedopuszczenia do tych wypadków, na Komendancie powiatowym ciąży pozatem może najwięcej trudny obowiązek przewidzianego wystąpienia orężnego wobec uzbrojonych grup idejowych, które w rzeczywistości muszą być zniesione bronią gdyż innego sposobu na nich nie będzie.

By sprawę tą odpowiednio przygotować postanowiłem obsadę powiatu przeszkolić pod względem bojowego wystąpienia, biorąc pod rozwagę błędy w streszczeniu wypadków w powiecie leskim, gdzie miało się do czynienia z tłumem zasadniczo nieuzbrojonym w broń palną – zresztą jako wypadkiem lokalnym jednego powiatu.

Ze względu na brak funduszków potrzebnych na przeszkolenie obsadę powiatu podczas objazdów służbowych przygotowałem do tego stopnia, że 5–8 dniowe przeszkolenia bojowe odbyć się może na koszt poszczególnych szeregowych.

Podczas tego przeszkolenia przegotowałbym szeregowych równocześnie do sposobów prowadzenia wywiadów, przeprowadziłbym strzelanie z karabinów, krótkiej broni i broni maszynowej ręcznej, nadto strzelanie bojowe, przy ruchomych tarczach.

Dzienne utrzymanie kosztowałoby około 2 zł. dziennie od osoby, wspólne mieszkanie w sali Sokoła, przeszkolenie to miałyby miejsce w dwóch grupach po około 60 szeregowych.

Do tego potrzebna byłaby mi pomoc mianowicie osobiście zająłbym się wyszkoleniem bojowym i strzelaniem przy pomocy instruktorów P. W., wykładowcy dla wywiadu (choć częściowo) oraz uświadomienie o materiałach wybuchowych i łączności polowej tu na miejscu nie ma.

Nadto nie mam map terenowych dla ćwiczeń praktycznych w terenie.

Przeszkolenie to zamierzam przeprowadzić w pierwszych dniach wiosny, proszę zatem o wydanie swego zdania w tym względzie, oraz czy mogę liczyć na pomoc w dostarczeniu amunicji po 25 naboji na karabin a 12 naboji broni krótkiej dla 118 szeregowych, oraz po 5 naboji na szeregowego do maszynowej broni ręcznej przynajmniej jeden ręczny karabin maszynowy a nadto referenta śledczego, pyrotechnika z materiałem wybuchowym i łącznika z materiałem łącznikowym, gdyż wszelkie wydatki związane ze stanem powiatu poniosą sami kursanci.

Do tego przeszkolenia przywiązuję wielką wagę licząc się z ewentualnością i powodzeniem kontrakcji przeciw organizacjom wywrotowym, zresztą stan powiatu pod względem bojowym jest zupełnie nie zorientowany i przeszkoleniem tem postawiłbym obsadę powiatu pod tym względem na odpowiednim poziomie.

Komendant Powiatowy P. P.
Dereń, podkomisarz P. P.

**ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 169, арк. 74–74 зв.
Оригінал. Машинопис.**

№ 296

Резолюції ЦК УНДО про становище в Радянській Україні

24 червня 1933 р.⁴⁶

Резолюції Центрального Комітету УНДО

з дня 24 червня 1933. про становище на Радянській Україні

Центральний Комітет УНДО на окремому свому засіданні дня 24. червня ц. р., присвяченому теперішньому положенню на Великій Україні, прийняв однодушно такі постанови:

⁴⁶ Дата події.

Московська большевицька влада в 1920 р. здавила збройно визвольні змагання українського народу й прилучила силою великі українські території по обох боках Дніпра до совітської держави. Український народ не понехав боротьби за своє відрубне існування, а веде її постійно як у межах Української Соціалістичної Радянської Республіки, так і поза ними з московськими большевиками за здійснення найвищого права нації.

Щоби зломити спротив українського народу, большевицька влада вживає нелюдських засобів. Вона:

1) Під культурним оглядом затирає штучно національний характер українського письменства й науки, нагинаючи їх терором до потреб комуністичного московського інтернаціоналізму.

2) Під політичним оглядом московські комуністи щораз завзятіше гнетуть український народ, а саме вязнять, засилають на примусові роботи й винищують фізично свідомих та ідейних під національним оглядом селян, робітників та інтелігентів.

3) Під господарським оглядом московські комуністи ведуть на Україні політику повного визиску. В ділянці промислу експлюатують усі підземні скарби не для потреб України, а в сільськогосподарській ділянці довели колективізацією до занархізування хліборобства та повели неперебірливу в засобах і наскрізь грабункову політику, яка спричинює в тій найбагатшій і найплодовитішій країні Східньої Європи постійний голод і невидану в світі нужду в українському селі. Така господарська політика комуністів довела до того, що маси українського населення вигибають із голоду.

Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання якнайгостріше осуджує цю грабіжницьку, обраховану на фізичне й моральне винищення українського народу політику комуністів на Україні й закликає все українське громадянство по цей бік ризької границі протиставитися місцевим агентурам московського комунізму, який є найзавзятішим ворогом самого існування української нації.

Діло. – 1933. – 1 липня.

№ 297

Звернення греко-католицького єпископату, послів УНДО та представників громадськості у зв'язку з повинню в Західній Україні

15 липня 1933 р.⁴⁷

До Українського Народу!

Небувале нещастя навістило цілі смуги наших західних земель. Наслідком великих злив виступили з берегів нерегульовані або від довгого часу належно недоглядані ріки та понесли зі своїми водами всю надію наших хліборобів, ціле майбутнє жниво. Десяти тисяч гектарів ріллі, городів, лук і пасовиськ залила вода, забрала не тільки жниво, але також занесла їх рінню і камінням, роблячи з багатьох досі родючих земель цілковиті неужитки.

⁴⁷ Дата події.

Води забрали сотні будинків і хат, а тисячі тих бідаків, яким вода знищила їх поля лишилися ще й без даху над головою. Чимало худоби, коней, безриг, овець та іншого дорібку наших хліборобів пропало теж у водах.

Окреме нещастя, поза величезною повинню навістило наші гори. У деяких околицях упав на полонини сніг, а з тим відібрав можливість нашим гуцулам прогледувати свій найцінніший маєток – худобу.

Знову в інших околицях перейшли понад полями наших селян величезні градові тучі, які знищили зовсім надійні збори.

Це велике нещастя, яке впало на наше селянство у деяких околицях нашого краю є таке велике і таке страшне, що для рятунку наших нещасливих братів мусить стати увесь Український Народ, де тільки він живе і має настільки сил, щоби допомогти своїм загибаючим братам.

Тому кличемо всіх свідомих українців на наших західних землях, кличемо всіх українців в далекій еміграції за океаном та тих, що опинилися у інших чужих краях, кличемо всіх українців Буковини і Закарпаття: поможим усі разом рятувати перед загибеллю тих нещасливих, яким стихійне нещастя відібрало останню можливість прожитку.

Поможім спершу їм пережити бодай кілька місяців, щоби могли упорядкувати свої господарства після цього лиха. Не даймо голодувати цим нещасливим та їх дітворі! Поможім їм відбудувати знищені оселі! Даймо їм змогу привернути їх поля до такого стану, щоби могли стати знов ужиточними. Збудуймо для жертв повені варстати праці, де вони могли би своєю працею заробити собі на прожиток та ним заступити втрачене жниво.

Наша поміч конечно, й мусить вона бути скоро. Мусимо дати не тільки те, що нам збуває. Мусимо відділити з того, що ми маємо частину на рахунок нещасливих наших братів. Це наш народній обов'язок, який мусимо виповнити і цим доказати, що ми одна рідня, один народ.

Керму цілої акції допомоги нашим братам у цьому нещастю взяв на себе Краєвий Комітет Допомоги Жертвам Повені, що повстав при Краєвім Господарськім Товаристві “Сільський Господар” у Львові, Ринок ч. 10. До цього Комітету ввійшли солідарно всі наші установи та організації, представники нашої Церкви та наших широких громадських кол. Цей Комітет видаватиме відповідні доручення, які наше громадянство на місцях повинно сповнити, як наказ теперішньої важкої хвилини та не гаючи ні одного дня освідомлювати наш загаль про те, якими потрібними і конечними є в теперішній мент навіть найменші лепти. Всі гроші, які жертвують наші громадяни, треба відсилати негайно до Центробанку, Львів, вул. Третього Мая ч. 15 з допискою “для жертв повені”.

Кличемо до всіх, які сьогодні є у тому щасливому положенні, що вони і їх діти мають що їсти: пришліть негайно бодай дрібний даток для тих, що голодують та що не мають чим заспокоїти голоду своїх дітей!

Львів, дня 15. липня 1933 р.

КРАЄВИЙ КОМІТЕТ ДОПОМОГИ ЖЕРТВАМ ПОВЕНІ:

Д-р Іван Бучко, львівський єпископ помічник,

о. крил. Лободич Роман, крил. гр. кат. Еписк. Ординаріату в Станиславові,

о. Д-р Василь Гриник, крилошанин греко-кат. Епископського Ординаріату в Перемишлі,

о. мітрат Олекса Базюк, крилошанин греко-кат. Митр. Ординаріату, голова “Рідної Школи”.

о. В. Лучинський, ігумен Ч. С. В. В.

Д-р Дмитро Левицький, посол, голова Української Парляментарної Репрезентації,

Д-р Володимир Загайкевич, посол,

Дмитро Великанович, посол, секретар У. П. Р.,

Д-р Любомир Макарушка, посол,

През. Сосновський, президент Н. Ради Т-ва “Дністер”,

Д-р Т. Кривуцький, Дир. Земельного Банку Гіпотечного,

Радн. інж. Ю. Мудрак, за Виділ Наукового Тов. ім. Шевченка,

Ред. В. Мудрий, заст. голови Т-ва “Просвіта”,

Інж. А. Романенко, Дир. Т-ва “Сільський Господар”,

Мілена Рудницька, посол, голова “Союзу Українок”,

Д-р І. Гижа, дир. Т-ва “Карпатія”,

А. Мудрик, дир. “Маслосоюзу”,

І. Филипович, дир. Ревізійного Союзу Українських Кооператив,

Д-р Кость Левицький, дир. Центробанку,

Інж. М. Творидло, дир. Центросоюзу,

Ред. Гриць Гладкий, член Ради Супругів, Д-р

О. Філяс, за Раду Суспільної Опіки.

Діло. – 1933. – 24 липня.

№ 298

Звернення єпископату Української греко-католицької церкви до віруючих із закликом допомогти голодуючим українцям у Радянській Україні

24 липня 1933 р.⁴⁸

УКРАЇНСЬКИЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИЙ ЕПИСКОПАТ ГАЛИЦЬКОЇ ЦЕРКОВНОЇ ПРОВІНЦІЇ

в справі подій на Великій Україні до всіх людей доброї волі

Україна в передсмертних судорогах! Населення вимирає голодовою смертю. Побудована на несправедливості, обмані, безбожництві, деправації – людоїдна система державного капіталізму довела багатий недавно край до повної руїни. Перед трьома роками Керманіч Католицької Церкви св. Отець папа Пій XI енергійно протестував проти всього, що в большевизмі противне християнству, Богові та людській природі, перестерігаючи перед страшними наслідками таких злочинів, і цілий католицький світ, а з ним і ми, долучилися

⁴⁸ Дата події.

до того протесту. Нині бачимо наслідки поступовання большевиків: положення з кожним днем стає там страшніше.

На вид таких злочинів німіє людська природа, кров спиняється у жилах.

Безсилні подати яку-небудь матеріальну допомогу конаючим братам, звиваємо наших вірних, щоби молитвами, постами, всенародною жалобою, жертвами і всіми можливими добрими ділами християнського життя випрошували з неба помочі, коли на землі нема ніякої надії на людську поміч.

А перед цілим світом знову протестуємо проти переслідування малих, убогих, слабих і невинних, а гнобителів обвинувачуємо перед Судом Всевишнього.

Кров робітників, що в голоді орали чорнозем України, звиває пімсти до неба, а голос голодних женців дійшов до Господа Саваота.

Усіх християн цілого світу, усіх віруючих у Бога, а особливо всіх робітників, селян, передовсім усіх наших земляків, просимо прилучитися до цього голосу протесту та болю і розповсюдити його в якнайдалші країни світу.

Усі радіостації просимо рознести наш голос цілому світові; може, дійде він і до убогих хатин конаючих із голоду селян.

Нехай перед страшною смертю серед лютих страждань голоду буде для них хоч малою потіхою гадка, що їх брати знали про їх страшну долю, над ними боліли, терпіли та за них молилися.

А Ви, страждаючі, голодуючі і конаючі Браття, призывайте Милостивого Бога і Спаса Нашого Ісуса Христа; люті терпите муки – приймаєте їх за гріхи свої, за гріхи цілого народу, і кажіть з Ісусом Христом: “Нехай буде воля Твоя, Отче Небесний!” – Принята для Божої волі смерть – це свята жертва, що, з жертвою Ісуса Христа злучена, принесе Вам Небесне Царство, а цілому народові спасення.

Надія наша в Бозі.

Дано у Львові, в день св. Ольги, дня 24. VII. 1933.

Андрей Шептицький, Митрополит.

Григорій Хомишин, станиславівський Єпископ.

Йосафат Коциловський, перемиський Еп.

Никита Будка, патарський Єпископ.

Григорій Лакота, перемиський Еп.-Помічник.

Іван Бучко, львівський Еп.-Помічник.

Іван Лятишевський, станиславівський Єпископ-Помічник.

Діло. – 1933. – Ч. 194. – 27 липня.

Звернення Української парламентарної репрезентації та громадських організацій у зв'язку з голодом на Великій Україні

25 липня 1933 р.⁴⁹

**Биймо у великий дзвін на тривогу
Український Народе!**

Велика Україна, Твій материк, цей найбагатший край в Європі, корчиться нині в голодових муках і болях і терпить невиносний національний гнет.

Російські комуністи-більшовики, що вогнем і мечем знищили Українську Державу над Дніпром, що багнетами насадили свою диктатуру на нашій землі, розпинають тепер український нарід. Вони нищать найкращих його синів розстрілами, мучать тюрмами й засланнями і масово виголоджують усе населення на Україні.

Це не поголоска й не сплітки, це найчистіша правда! Про цю страшну правду говорить нині голосно світ, про цю болючу правду кажуть наші тамошні брати у численних листах до свояків і знайомих, про цю жахливу правду оповідають і численні втікачі з більшовицької неволі. Зате цю трагічну правду закривають комуністи. З усіх листів наших нещасних братів і з усіх оповідань втікачів чуємо розпучливий крик: “Рятуйте, бо загинемо від насильства й голоду!”.

Український Народе!

Деб Ти не жив поза межами Великої України, чи в Галичині, чи за океаном в Америці, чи на Волині й Холмщині, чи в далекій Австралії, чи на Буковині й Бесарабії, чи в Китаю, чи на Закарпатті й на еміграції в Європі, чи в гарячій Африці – ніде Ти не можеш спокійно приглядатися величезному горю та мукам Твоїх неволених і голоджених братів.

Ти мусиш сказати своє тверде слово гнобителям і світові цілому про їхню недолу. Ти мусиш зробити все, щоби рятувати загрожене існування 35-ти мільонів братів, – щоби рятувати тим самим себе, своє національне життя перед загладою. Бож комуністичні московські диктатори завзялися вже на само життя українського народу, що найшлося під їх владою. Вони знищили всі багатства української землі, вони зруйнували українське народне господарство, вони через насильну колективізацію геть завалили хліборобство й довели українське населення до голоду. На українських широких, урожайних ланах ростуть тепер переважно буряни, а український хлібороб у голодових муках докотився декуди до людодства. На українській землі, де недавно хвилювали непроглядні пшеничні лани своїм буйним колоссям, запанувало наслідком комуністичної господарки людодство. Цеж найстрашніше явище під сонцем. Щоби в хліборобській країні брат поїдав з голоду брата – цього світ не чував і земля наша досі не знала.

Одначе й людодство не спинило російських комуністів від того, щоби тепер, при зборі цьогорічних невеликих урожаїв, не наложити своєї руки на

⁴⁹ Дата події.

весь український збір. Комуністи рішили вивезти з України все збіже на північ, у московські промислові осередки, а українське населення тимсамим віддати масово на поталу голодовій смерті. За спротив населення проти такого обдирання краю та проти голодження комуністи нищать його немилосердно розстрілами, а всю вину за неврожай складають на українську національну свідомість і тому гноблять український нарід політично гірше московських царів. Вони касують усі рештки політичної автономії Радянської України, нищать усі українські культурні надбання та викорінюють українізацію. На виснаженому голодом народньому організмі виконують при допомозі терору ще й нечуваний і невиданий в історії ніякого народу політичний гнет.

Український Народе!

Урвалася міра Твого терпіння. Мовчати далі не можна! Скрізь, де бється українське серце, треба не тільки протестувати проти всіх комуністичних насильств, але й заворушити сумлінням цілого людства, поставити на ноги весь сват, щоби він звернув увагу на Твоє положення й прийшов Тобі з допомогою.

Українська Парляментарна Репрезентація і всі центральні українські установи заснували у Львові **Український Громадський Комітет рятунку України**. Подібні Українські Комітети треба творити по всьому світі, треба їх працю узгіднювати та спільними зусиллями змагати до облекшення долі наших неволених братів на Великій Україні.

Український Народе!

Деб Ти не жив, чи на власній землі, чи на еміграції, чи в Європі, чи за океанами, ставай одностайно в суцільні лави боротьби з насильством. Мобілізуй опінію світа проти всіх комуністичних страхіть на Великій Україні. Допомагай своїм братам на Великій Україні, чим можеш і як можеш. Львівський Громадський Комітет поведе масову рятункову акцію в краю за кордоном і в найкоротшому часі оголосить подрібний її плян. У своїй праці Комітет рахує на загальну, масову підтримку. Повний віри в успіх початого діла, Комітет кличе до дружної співпраці всіх українців, що щиро хочуть зеднатися в болю зі своїми гнобленими наддніпрянськими братами.

А Ви, нещасні, опухлі з голоду Брати знад Дніпра, Кубані та Дону, прийміть від нас вислови подиву для Вашої мужної постави в нещастю, прийміть вислови найглибшого співчуття у великому горі й будьте певні, що скорше чи пізніше прийде кінець Вашим мукам, а з-за комуністичних хмар і темряви, що повисли над Україною, засяє сонце Волі.

Львів, дня 25. липня 1933.

Підписали:

1. За Українську Парляментарну Репрезентацію: **Д-р Дмитро Левицький, Дмитро Великанович.**
2. За Товариство “Просвіта” у Львові: **Василь Мудрий, С. Магальяс.**
3. За Наукове Товариство імени Шевченка у Львові: **Д-р В. Левицький.**
4. За Українське Педагогічне Товариство “Рідна Школа” у Львові: **о. Олекса Базюк, Д-р Мирон Коновалець.**
5. За Український Католицький Союз у Львові: **Вол. Кузьмович, А. Трач.**

6. За Союз Українок у Львові: **Мілена Рудницька.**
7. За Т-во укр. письменників і журналістів у Львові: **І. Кедрин.**
8. За Ревізійний Союз Українських Кооператив у Львові:
Ю. Павликовський, Р. Левицький.
9. За Краєве Господарське Товариство “Сільський Господар” у Львові:
Ю. Павликовський, М. Холєвчук.
10. За “Народну Торговлю”, Краєвий Союз Споживчий у Львові:
Ю. Павликовський, Д-р Барияк.
11. За Краєвий Молочарський Союз “Маслосоюз” у Львові: **А. Мудрик, А. Палій.**
12. За Центральний Кооперативний Банк у Львові: **Д-р Кость Левицький, М. Кисілевський.**
13. За “Дністер”, Товариство взаємних обезпечень у Львові: **Інж. Ю. Мудрак, Д-р Л. Макарушка.**
14. За “Центросоюз”, Союз Кооперативних Союзів у Львові: **Інж. М. Творидло, Радловський.**
15. За Земельний Банк Гіпотечний у Львові: **В. Сінгалевич, Волошиновський.**
16. За “Карпатію” Т-во Взаємних Обезпечень на життя і ренти:
Д-р І. Гіжа і О. Тарнавський.
17. За Народну Організацію Українців м. Львова: **Агатон Добрянський.**
18. За “Молоду Громаду” у Львові: **Радловський, М. Бонковський.**
19. За Товариство “Взаїмна Поміч українського учительства у Львові”:
Зелений, Д. Петрів.
20. За Тов. учит. вищ. шкіл “Учительська Громада” у Львові: **Сиротюк.**
21. За Союз Українських Адвокатів у Львові: **Д-р Кость Левицький.**
22. За Українське Лікарське Товариство у Львові: **Д-р Максимонько.**
23. За Союз Укр. Приватних Службовиків “СУПРУГА” у Львові:
Камінський, Гладкий.
24. За Українське Товариство Допомоги Інвалідам у Львові: **Д-р І. Гіжа, Волошиновський,**
25. За Товариство Охорони Воєнних Могил у Львові: **Карпінський, Д-р Лициняк.**
26. За Тов. “Сокіл-Батько” у Львові: **В. Мигаль, інж. Свірський.**
27. За Головну Старшину Укр. Рух.-Спорт. Т-ва “Великий Луг” у Львові:
М. Козланюк, І. Матчак.
28. За “Міщанське Брацтво” у Львові: **М. Стефанівський, М. Кривецький.**
29. За Т-во “Зоря” у Львові: **М. Кліщ.**
30. За Укр. Т-во “Сила” у Львові: **І. Табора, С. Валько.**
31. За Т-во “Воля” у Львові: **Козіцький Іван, Сивуляк Михайло.**
32. За “Українське Народне Мистецтво” у Львові: **Ірена Макух-Павликовська.**
33. За Укр. Т-во Допомоги Емігрантам з України у Львові: **А. Петренко, Ф. Дудко.**

34. За Відділ Укр. Центр. Комітету в РПП у Львові: **О. Кузьминський.**

35. За Відділ Союзу Українок-Емігранток в РПП у Львові:
Ал. Тарановичева, Л. Доценкова.

Діло. – 1933. – 14 серпня.

№ 300

Повідомлення газети “Діло” про віче протесту в Перегінську проти більшовицької політики голодомору в Україні

20 серпня 1933 р.

На протестаційному фронті.

ВЕЛИКЕ ПРОТЕСТАЦІЙНЕ ВІЧЕ В ПЕРЕГІНСЬКУ.

В неділю 6. серпня ц. р. відбулося в Перегінську в забудуванні СС. Службниць велике віче в справі Великої України. На віче прибуло кількасот учасників. Віче отворив короткою промовою парох Перегінська о. Патрило. Предсідником вибрано п. Мирона Скрипку, секретарював Йосиф Мізун. Реферували: секретар В. Целевич і о. пралат Куницький. Промовці змалювали в ярих барвах усі страхіття більшовизму і винищування українського народу комуністичним московським урядом. Обговорено також справу нахабної більшовицької агітації серед українців у Польщі та порушено конечну потребу зорганізувати українців, лісових робітників, у професійні національні і християнські союзи. Вічевики ухвалили одноголосно отсі резолюції:

Українці, зібрані на вічу в Перегінську дня 6. серпня 1933:

1) протестують перед цілим світом проти того, що московська більшовицька влада видала присуд смерти на український нарід та українську церкву і всіми нелюдськими та кривавими засобами намагається переводити його в життя;

2) зокрема протестують проти господарської політики більшовиків, яка доводить українських селян і робітників до голодової смерти;

3) висказують братам і сестрам на Великій Україні своє співчуття для їхніх терпінь та вірять, що український нарід всупереч усім зусиллям ворогів шляхом боротьби здобуде своє найвище право.

Віче закінчилося відспіванням національного і католицького гимну.

Діло. – 1933. – 20 серпня.

№ 301

Повідомлення про акцію протесту в с. Братківці Станіславівського повіту проти голодомору на Наддніпрянщині

27 серпня 1933 р.

Галицька Земля протестує

В с. Братківці, пов. Станіславів, відбулася велика нарада. По рефераті пос. Чукура та по дискусії зібрані ухвалили одноголосно резолюції, в яких протестують перед цілим культурним світом проти тих звірських знущань, яких допускаються над українським народом за Збручем червоні окупанти. Висказуючи своїм Братам і Сестрам знад Дніпра щире співчуття, зібрані взивають усіх Українців, де вони не перебувалиб, об'єднатися в сильну національну організацію та гідно протиставитися всякій комуністичній роботі.

Нова Зоря. – 1933. – 27 серпня.

№ 302

Місячний звіт часопису “Сурма” про судові розправи польських властей над членами ОУН та повідомлення про голод в Україні

Серпень 1933 р.

Хроніка.

Судові розправи. – 10.VI. б. р. в **Золочеві** станули перед судом Мих. Мудрий і Е. Городиловський за поширювання нелегальної літератури. Мудрого засуджено на 1 1/2 року тюрми з застановленням кари на 5 літ, Городиловського звільнено. Прокуратор вніс касацію.

– 10.VI. б. р. в **Станіславові** відбулася друга з черги розправа проти Теодора Найдича, обжалованого за поширювання летючок ОУН. На першій розправі 6.III. б. р. трибунал уневажнив увільняючий вердикт прис. суддів. Тепер засуджено його на 1 рік тюрми. Оборона внесла касацію.

– З кінцем червня в **Коломиї** станули перед судом за приналежність до ОУН та намагання виконати 2 саботажі Яр. Жибчин, І. Пантелюк, Гр. Матійчук, Лук. Габорик, Мих. Дручків та Мих. Михайлюк. Засуджено Жибчина, Пантелюка і Матійчука по 1 1/2 р. тюрми; інших звільнено.

Напад на “стшельца”. Польська преса подає, що у Мишкові, пов. Сокаль, хтось вночі вліз до помешкання команданта кінного загону “Стшельца” Павла Палки й тяжко ранив його 4-ма кулями. Було це якраз по “Святі Моря” в Сокалі, що відбулося при участі війська і “Стшельца”. Так само хтось мав стріляти до учасників “Свята Моря”, що вертали вночі до Поздимира та Яструбич. Польська преса писала, що це робота ОУН. Поліція перевела арештовання між українцями.

Ляцькі гісни. 24–25 липня невідомі ляцькі злочинці розкопали в Городку Ягайлонським могили бл. п. Старика й Березинського, порозкидали частини домовини, хрест і вінки по цвинтарі, а тіла наших Героїв сховали в старім

гробівці, де їх щойно по довгих розшуках найдено. Нема слів для вислову погорди до ляхського племені, що видає на світ гієн у людській подобі. Не перший це раз, коли ляхи безчестять тіла померших, зокрема наших Героїв. Щось подібного не трапляється між ніяким народом на світі; що більше не трапляється це навіть між звіринним світом, за винятком одної, найбільш нечистої звірюки – гієни, що розкопує гроби, живлячися трупами.

Большевицький терор. Підкладом польсько-большевицького пакту приязни була передовсім українська справа. Не диво, що по закінченні того пакту до небувалих досі розмірів посилювався большевицько-московський терор на Україні. Москва добралася навіть до тих українців-яничарів, що займали найвищі місця в большевицькій гієрархії на Україні. Великого розголосу наробило самогубство комісара народної освіти М. Скрипника, що в рр. 1918–20 помагав Ленінові в морі крові топити українську визвольну революцію, та що протягом 15-ох пізніших літ безоглядно здавлював найменші прояви самостійного національного українського життя. Це він був автором відомої “союзної” конституції, на підставі якої Україна запряглася до московського воза; він знищив навіть т. зв. українську комуністичну партію, він знищив навіть т. зв. шумськізм, він здавлював навіть т. зв. хвильовізм; йому треба завдячувати процес СВУ; він розстрілами, тюрмою й засланням реалізував т. зв. ленінську лінію в національній політиці. Та ще було мало Москві вчинків того яничара й зробила його відповідальним за те, що розвиток українського національного руху пішов і їй, і Скрипникові понад голови. Самогубство того зрадника-Юди, якому вже не було ніякого виходу, не залишилося без впливу на різних яничар, зміновіхів і т. зв. радянофілів поза кордонами радянщини, які щойно тепер, в обличчі жахливого голоду на Україні та страшного московського терору, який не щадить навіть подібних яничар, як вони, побачили, чим закінчилася їхня підла робота. Колись і Юда, зрадивши Христа та побачивши, що наробив, повісився. Нині стріляється Стронський, відпекується від московського большевизму б. посол Сельробу Волинець, за ним редактор “Української Думки” Танчаківський, редактор “Вільної Трибуни” Бачинський та ин. А наша мягкосердна суспільність одразу хоче забути їм провини, та що більше з них усіх, включно до Скрипника, мало не українських національних героїв робить. Однак не тільки одразу, але взагалі ніколи не можна забути, що завдяки їм Москва закріпила свою владу на Україні, що завдяки їм розстріляно тисячі людей, десятки тисяч томляться по тюрмах, сотки тисяч гниють на Соловках, а мільйони вмирають з голоду; Юда, хоч і з розпуки повісився, залишився для цілого людства і по віки вічні Юдою.

Голод на Україні. На В. Україні та Кубані панує жахливий голод, який перейшов границі голоду з 1922 р. Вмирають мільйони людей; цілі села вимерли; шириться людодіство. А в тому самому часі Москва забирає силою весь урожай з України. Українська суспільність поза кордоном Радянщини, яку Москва намагалася досі розкласти большевизмом, сельробізмом, зміновіховством і радянофільством, врешті виступила рішучо проти московського дурману та приступає до протестної акції. Фальшивим скреготом є тільки голос протесту польонофілів – уенерівців, що вправді виступають проти большевиків,

але не проти ляхів теперішніх союзників большевицької Москви, яким запродалися з тілом і душею за шмат гнилої ковбаси.

Паліївщина. Великого претенсійного розголосу набрала в Галичині справа викинення з УНДО Д. Паліїва, який, збанкрутувавши зі своєю політикою сидження на двох стільцях, збирається оце творити нову партію. Та треба знати, що Паліїв уже раз занастав одну партію – “Заграву” – прилучивши її до УНДО, а далі своїм “теж – націоналізмом” баламутив маси й тим способом перешкоджав розвиткові українського націоналізму; в кінці ніхто інший, як Паліїв був ініціатором резолюції з осудом саботажевої акції в р. 1930. Політичні банкрути повинні освободити від себе українське політичне життя!

Сурма. – 1933. – Серпень. – Ч. 8.

№ 303

Заклик Українського громадського комітету рятунку України “До культурного світу!” у зв’язку з голодомором у Радянській Україні

8 вересня 1933 р.⁵⁰

До культурного світу!

Заклик Українського громадського комітету рятунку України.

Вимирає з голоду на очах Європи великий, багатоміліоновий український нарід. Вимирають доведені до краю насильницьким визиском завойовника – червоної імперіялістичної Москви – Радянська Україна й інші південні області Радянського Союзу – як Кубань і Донщина, які творять тепер т. зв. Північно-Кавказський край, а заселені також переважно українцями. У результаті насильного вивласнювання землі й інвентаря колись самостійним хліборобам, у наслідку заведення державної панщини, в формі т. зв. колективізації рільного господарства, і безжалісного забирання збіжа від новітніх білих невільників для прогонування московської півночі, навістив Радянську Україну і Північно-Кавказський край нечуваний, невиданий ніде в світі голод. Населення колишнього шпіхліра Європи конає в голодових муках. Вимирають цілі села. Трупи голодних валяються по вулицях міст і на дорогах сіл. Прокидається людоїдство. А більшовицька влада, замість помочі, без жалю стягає останнє збіжа з краю і вивозить до Московщини та нечуваним терором заглушує великий протест.

Урядова преса в Радянському Союзі, – а іншої там нема, – про голод населення і знуцання над ним, розуміється, мовчить. Навпаки, більшовицька влада заявляє, що ніякого голоду немає, що це вигадка контрреволюціонерів та інтернаціоналістів. Але одночасно та сама влада забороняє кореспондентам закордонної преси зїздити на Україну і Північний Кавказ на тим самим потверджує, що там дійсно творяться страшні речі, про які всеж попадають останніми часами вістки і до європейської преси.

⁵⁰ Дата події.

Насаджуючи примусом колективізацію в країні селян-хліборобів, північні насильники – російські більшовики, не здрігнулися перед фізичним винищенням мільйонів міцних, працюючих селян за спротив чужій їм системі, що накладає на них пута рабства. Одних нищать на місці воєнною силою, інших гонять сотнями тисячів у далекі північні сторони, де вони гинуть масово з голоду і холоду, в тяжких умовах каторжних робіт, рубаючи дерево у тайзі, копаючи біломорський канал, виконуючи під батогами чекістів інші примусові роботи. Так майже цілком викорінено хоробру людність Кубанщини в Північно-Кубанському краю, так здештовано населення цілих округ Радянської України, а одночасно спроваджують на українські землі поселенців з російської півночі. Робить це більшовицька Москва систематично і пляново, щоби стерти з лиця землі український нарід і зліквідувати українську проблему.

З тією метою московська диктатура почала останніми часами нечуваній похід проти українського національного життя, ліквідує рештки назверхньої самостійности Української Соціалістичної Радянської Республіки, русифікуючи адміністративний апарат і культурне життя на українських землях. Тисячі інтелігентних працівників українців, навіть комуністів, ліквідує безсудними розстрілами та засланнями поза межі України, як контрреволюціонерів і ворогів славетної п'ятилітки та колективізації, що повернула багату країну в голодову пустиню.

Між “контрреволюціонери” попав найвизначніший український більшовик, заступник голови Ради Народніх Комісарів і комісар народньої освіти УСРР М. Скрипник, та на знак протесту проти екстермінаційної політики Москви на українських землях покінчив самогубством.

Такий стан у Радянській Україні й у інших південних областях більшовицького царства. Він мусить потрясти совістю культурного світу і той культурний світ мусить підняти голос протесту проти нечуваного варварства, якого допускається більшовицька Росія супроти українського народу, що хоче жити власним національним життям.

В столиці Галицької Землі, у Львові повстав Український Громадський Комітет Рятунку України, зложений з представників українських послів у законодавчих установах Польщі й центральних українських економічних та культурних установ і організацій.

Комітет звертається з закликом до суспільностей культурних народів світу протестувати проти грабіжі, поневолення і фізичного винищення українського народу більшовицькою Москвою та має надію, що культурний світ прийде нам, що мешкаємо поза межами більшовицьких страхіть, з помічю для полєкшення долі голодуючих наших братів під московсько-більшовицьким пануванням.

Львів, дня 8. вересня 1933.

Діло. – 1933. – 14 вересня.

**Заклик українських соціалістичних партій Західної України до соціалістів
усього світу бойкотувати СРСР, сприяти зміні політичного ладу в
Радянській Україні**

13 вересня 1933 р.

**ВІДОЗВА УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛІСТИЧНИХ ПАРТІЙ
до соціалістичних організацій усіх країн**

Шановні Товариші! Останні факти масового голоду, а зокрема два трагічні самогубства на Радянській Україні, мусили звернути на себе Вашу увагу. Поповнили самогубство найбільший пролетарський письменник Радянської України Микола Хвильовий і чільний представник уряду Радянської України, заступник голови народних комісарів, комісар народної освіти – Микола Скрипник.

Підписані соціалістичні організації вважають за свій обов'язок подати до Вашого відома сучасні обставини на Україні та з'ясувати причини тих страшних випадків самогубства.

З кінцем 1919 року російська комуністична влада насильно завоювала Україну. При допомозі кривавого терору знищила вона Українську Народну Республіку, знищила всі революційні здобутки визвольного українського руху, розгромила всі політичні, економічні й професійні організації українського працюючого люду, а саму українську трудову клясу скувала залізною диктатурою комісарів російської комуністичної партії.

Щоби закрити свою дійсну ціль, свої імперіялістичні наміри, для баламучення громадянської опінії, проголошено Україну самостійною пролетарською державою. Московський центр деякими посуненнями створив ілюзію, що ця держава існує. В дійсности Україна стала колонією Росії, українські землі стали тереном усяких експериментів радянської влади для випробування різних проєктів “нового соціалістичного будівництва”, котрі з соціалізмом не мали і не мають нічого спільного.

І ось по 14 роках тієї диктатури робітники й селяни України масово гинуть з голоду на своїй такій родючій землі. І ось дійшли до нас знову неймовірні просто вісті про жахливі випадки людоїдства з голоду. І ось удруге Україна переживає таку саму катастрофу голоду, що й у 1921–22 р. Це все діється на Україні в 1933 році, по 14 роках “радянської” влади, котра голосила щастя, добробут і нове життя для працюючих мас.

Стверджуємо, що одинокою й очевидною причиною голоду на Радянській Україні є безоглядний економічний визиск українського народу большевицькою диктатурою, яка вважає Україну за свою колонію. Рік-річно вивозить вона мільйони тон збіжжя або до центральної Росії, для прохарчування важніших робітничих осередків, армії й чрезвычайки, або вивозить по демпінгових цінах

за кордон для роздобуття валюти. Комуністична влада затаює факт голоду на Україні, а робить це не лише тому, що цього вимагає престиж диктатури, але щоби й на будуче експлуатувати виголоджену, колективізаційними експериментами знищену країну.

А в парі з цим ми є свідками нечуваного політичного терору. Навіть ілюзорична самостійність України сьогодні не існує. Деякі українські комісаріати покасовано, свідомих українців-комуністів заступається російськими комуністами, українську культуру й науку піддано під строгий поліційний режим. Очевидно, що цього роду колоніальний визиск і централістично-політичний терор над трудовим населенням України викликає велике недоволення й спроби опору, але ті спроби большевицька влада здавлює насильно, виселюючи цілі місцевості на Сибір або до концентраційних таборів на Соловках над Крижаним Океаном.

Ця політика большевицької Москви мусила врешті викликати невдоволення навіть серед провідних комуністичних діячів української національності. Але й їх не пощадив терор московської диктатури. Прийшли масові арешти, висилки, а навіть розстріли. Арештовано бувшого народного комісара Шумського, розстріляно Конара й інших. У цій атмосфері, оплюгавлений, збездечений, для більшого ефекту по-провокаційськи заплямований тавром фашиста й шпіона, покінчив самогубством заступник голови народних комісарів, комісар освіти М. Скрипник. Згинув на знак протесту проти потоптання теперішньою сталінівською бюрократією всіх тих засад, на яких спиралася конституція радянського Союзу, проти імперіялістичного походу Москви на Україну. Ця сама протиукраїнська політика загнала в могилу найбільшого пролетарського письменника України М. Хвильового.

Україна переживає важкі хвилини. У цвинтарище перемінилася ця найбільше плідюча країна Європи, й звідти долітають до нас плач і стогін визискуваних і катованих. В большевицьких в'язницях томляться тисячі українських соціалістів. У цю важку хвилину український народ, народ робітників і селян, не може ждати ні від кого помочі, як лише від соціалістичних партій усіх народів та від противників всякого поневолення й визиску.

Ми, українські соціалісти, протестуємо перед цілим культурним світом проти варварського винищування українського трудового народу большевицькою диктатурою, проти топтання тих прав, які цей трудовий народ шляхом довгої революційної боротьби собі виборов, протестуємо проти розстрілів, протестуємо проти арештовань і знущань, жадаємо негайної амнестії для політичних в'язнів і звиваємо Вас, Товариші, щоби й Ви прилучилися до нашого протесту.

Товариші! Протестуйте проти вивозу харчевих продуктів з Радянської України, якої населення голодує!

Пятнуйте політику винищування голодом і терором українського населення, яку пляново проводить на Радянській Україні Російська Комуністична Партія.

Хай живе воля! Хай живе вільне право на самоозначення всіх поневолених народів! Хай живе соціалізм!

Львів, в серпні 1933 р.

За Закордонну Делегацію Української Соціал-Демократичної Робітничої
Партії: Ісаак Мазепа, Панас Феденко.

За Українську Соціал-Демократичну Партію: Лев Ганкевич,
Іван Квасниця.

За Українську Соціалістично-Радикальну Партію: Іван Макух,
Матвій Стахів.

Діло. – 1933. – Ч. 240. – 13 вересня.

№ 305

Меморіал представників Українського громадського комітету рятунку України, послів Мілени Рудницької і Зенона Пеленського до голови Ради Ліги Націй Мовінкля з вимогою розглянути справу голодомору в Радянській Україні й надати допомогу голодуючим

3 жовтня 1933 р.

Справа голодової катастрофи на Радянській Україні на форумі Союзу Народів

Вчора подали ми короткі інформації про заходи представників Українського Громадського Комітету для рятунку України перед Союзом Народів у Женеві в справі доставлення голодової катастрофи на Рад. Україні на Раду Союзу Народів. У цих інформаціях ми заповіли, що на іншому місці друкуємо меморіал наших представників до президента Мовінкля і письмо Об'єднаного Комітету Міжнародних Жіночих Організацій у тій самій справі. З технічних причин ми вчора не могли опублікувати цих документів і тому робимо це тепер.

МЕМОРІАЛ ПРЕДСТАВНИКІВ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМ. КОМІТЕТУ РЯТУНКУ УКРАЇНИ ДО ПРЕЗ. МОВІНКЛЯ.

25. вересня 1933.

Його Ексцеленція.

Президент Ради Союзу Народів

Міністр Мовінкель

Ваша Ексцеленціє!

Підписані представники Українського Центрального Комітету Рятунку України завертаються до Вас з горячим проханням (апелем) внести справу голодової катастрофи, що лютує на Радянській Україні, перед форум Союзу Народів та спонукати Союз Народів зорганізувати міжнародню допомогову акцію в користь вигибаючого від голоду українського населення.

Факт голоду, не зважаючи на всі намагання більшовицького уряду закрити перед світом правду та не зважаючи на його заперечення голодової катастрофи, не підлягає ніяким сумнівам. Цей факт стверджений тисячами листів, які одержуємо від наших братів (земляків) з того боку совітського кордону, та протоколярними пізнаннями соток збігців-українців, яким вдалося покинути совітську територію; він потверджений також свідоцтвом без сторонніх людей, передовсім чужих журналістів, яким, не зважаючи на заборону більшовицького уряду, вдалось надістатися на навіщену голодовою катастрофою українську територію.

За автентичність факту небувалої своїми розмірами в історії голодової катастрофи звучать такі поважні імена, як імя віденського кардинала Аніцера й імена українських греко-католицьких єпископів з митрополитом графом Шептицьким на чолі.

Не хочемо комплікувати політичними моментами справи міжнародної допомоги і тому не будемо говорити тут про причини страшної катастрофи, яку переживає Україна і які зрештою надто відомі в усьому світі. Є прилюдною дивиною, що Україну, цю країну великих природних багатств, довела до її теперішнього жахливого стану більшовицька господарська політика. Одначе полишаючи на боці справу політично-господарського винищування України її теперішніми володарями, апелюємо до Союзу Народів у справі допомоги для голодних, бо це справа ж людської солідарности і гуманности.

Віримо, що Союз Народів, який вже в минулих роках займався аналогічними допомогивими гуманітарними акціями та який в першій мірі покликаний зорганізувати поміч у користь безборонного, і нещасного населення України, усуне всі труднощі і вплине на уряд Совітського Союзу, щоби він не відмовився допустити міжнародню допомогу.

Українці західних земель, що живуть поза межами Совітської Республіки, а також канадійці і американці українського походження, готові поділитися з загибаючими від голоду братами своїми скромними запасами збіжа й іншими засобами поживи, якщо С. Н. уможливить нам перетранспортувати їх на Радянську Україну та роздачу тих засобів під міжнародною контролею.

Підписані приїхали до Женеви, як висланники Українського Центрального Комітету Рятунку України, який заснувався в столиці західних українських земель, у Львові, з повновластями поробити в імені Комітету всі потрібні заходи перед Союзом Народів. У складі нашого Комітету входить Українська Парляментарна Репрезентація західних українських земель у польському парламенті та 36 центральних українських культурних, економічних і гуманітарних організацій і установ, між ними організації українських емігрантів з Радянської України. В тісному порозумінні з нами працює Український Рятунковий Комітет на українських землях, які є в Румунії з осідком в Чернівцях та українські допомогиві комітети, розкинені по Європі й Америці.

Пос. Мілена Рудницька,
Пос. Зенон Пеленський,

заступниця голови Українського Рят. комітету
секретар.

II. ПИСЬМО ОБ'ЄДНАНОГО КОМІТЕТУ МІЖНАРОДНИХ ЖІНОЧИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.

Об'єднаний Комітет.

Міжнар. Жіночих Організацій.

Його Ексцеленція. Пан Йог. Л. Мовінкель,
Президент Ради Союзу Народів.

26. вересня 1933.

Ексцеленціє.

В імени вище поданого Комітету Міжнародних Жіночих Організацій, чи можу Вас просити, щоби Ви звернули увагу Ради Союзу Народів на розпучливе положення голодом навіщеного населення Радянської України?

Нераз уже Союз Народів виконував неоціненні услуги для справи гуманности і ми настаємо на Вас. Ексцеленціє, як Президента, щоби Ви предложили Раді Союзу потребу негайного ділення у формі, яку Ви будете уважати за вказану.

Комітет був однозгідний у своїй постанові звернутися до Вас з апелем.

Залучаю деякі дані про положення.

В імени Комітету маю честь остатися

щиро Вам віддана

М. Корбет Ешбі, в. р.

Президентка однієї з Організацій.

Діло. – 1933. – 3 жовтня.

№ 306

Резолюції ЦК УНДО в справі шкільної політики польських властей на Західній Україні і шкільних саботажів

9 жовтня 1933 р.

На шкільному фронті.

РЕЗОЛЮЦІЇ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ У СПРАВІ ШКІЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ І Т. ЗВ. ШКІЛЬНИХ САБОТАЖІВ.

Центральний Комітет УНДО, заслухавши звідомлення про т. зв. шкільні саботажі, які мали місце в останніх тижнях у кількох галицьких і одному волинському повіті, стверджує:

1) Польська шкільна політика позбавила українське громадянство всякого впливу на власне шкільництво і виховання своєї дітвори, зредукувала стан посідання українського державного шкільництва до стану, який не відповідав чисельности і культурним потребам українського населення, а врешті утруднила, а то й унеможливила тому населенню боротьбу за державне та розбудову приватного шкільництва.

Така політика має на меті:

а) при допомозі шкільного виховання переводити денаціоналізацію українського народу,

б) зменшити продукцію української кваліфікованої інтелігенції як провідної верстви народу.

в) позбавити широкі верстви народу доступу до освіти, а за тим обнизити загальний рівень їх культури і поглибити анальфбетизм.

2) Того роду шкільна політика влади, відтак безуспішність таких засобів боротьби, як шкільний плебісцит, а також непідготованість українського загалу до безупинної масової боротьби за школу викликала зневіру серед деяких кругів українського громадянства, а головню серед молоді, та вслід за тим довела до пристосування деяких засобів боротьби, які вважаємо недоцільними та й шкідливими для української справи. Такими недоцільними і шкідливими і спробами боротьби є т. зв. шкільні саботажі, биття шиб у школах, здирання шкільних вивісок, державних відзнак і портретів, нищення польських книжок і внутрішньої обстановки, а вкінці фізичний терор та побивання польських дітей і учителів. Так звані шкільні саботажі не є ніяким засобом боротьби за школу, а навпаки зашкодять тій боротьбі. Такими засобами не вів боротьби за школу ніякий нарід у світі. В додатку шкільні саботажі дають притоку владі репресій, як до винагороди шкіл, до установлювання варт, до арештів і засудів, до утруднювання праці освітнім і господарським товариствам.

З усіх тих причин Центральний Комітет осуджує шкільні саботажі і перестерігає українське громадянство перед такими недоцільними шкідливими для справи взагалі, а для боротьби за школу зокрема, засобами боротьби.

3) Центральний Комітет взиває українське громадянство до якнайбільшої активності на шкільному відтинку згідно з інструкціями і вказівками покликаних до цього чинників.

У теперішню, незвичайно грізну для всієї майбутньости української нації хвилю лише чуття відповідальности і розвага в доборі засобів боротьби збереже націю і дасть їй силу протиставитися ворожому наступові.

Діло. – 1933. – 9 жовтня.

№ 307

Комунікат Українського громадського комітету рятунку України у зв'язку з оголошенням 29 жовтня 1933 року Днем національної жалоби і протесту проти голоду в Радянській Україні

12 жовтня 1933 р.⁵¹

День національної жалоби і протесту.

КОМУНІКАТ УКРАЇНСЬКОГО ГРОМАДСЬКОГО КОМІТЕТУ РЯТУНКУ УКРАЇНИ.

Український Громадський Комітет Рятунку України у Львові подає до відома всього українського громадянства поза межами Совітського Союзу, що день 29. жовтня 1933 р. призначив днем національної жалоби і протесту з приводу голоду та інших жажливих подій на українських землях у Совітському Союзі.

⁵¹ Дата події.

Того дня в усіх церквах на українських землях у Польщі відбудуться за дозволом і згодою церковної влади Богослуження в наміренні українського народу, що проживає під комуністичною диктатурою, а крім того панахиди за померших наслідком політичного більшовицького гнету і голоду. В часі Богослужень будуть виголошені відповідні проповіді про лихоліття українців у Світському Союзі.

Того самого дня після Богослуження мають відбутися сходи чи збори в усіх наших громадських установах по містах і селах, на яких будуть виголошені реферати і відчити про положення на Радянській Україні.

По більших містах, у яких досі ще не було протестаційних зборів ні віч, мають відбутися того дня прилюдні збори або віча, на яких треба всесторонно обговорити комуністичну політику винищення українського народу.

На всіх зборах і вічах, як по містах так і по селах треба ухвалювати резолюції з протестом проти більшовицького насильства та руйнування нашого народу.

Повітові комітети рятунок України, де їх нема, то інші українські громадські установи спільними силами і заходами подбають про те, щоби день національної жалоби як по містах так і по селах випав якнайкраще.

День національної жалоби 29. жовтня має українське громадянство провести в пості, а по церквах, на зборах, на сходинах і на вічах складати добровільні датки на організацію акції допомоги. Зібрані датки треба висилати до Земельного Банку Гіпотечного у Львові, вул. Словацького ч. 14 з допискою: Комітет рятунок України.

Після відбуття дня національної жалоби всі Повітові Комітети рятунок України, а де їх немає, то інші громадські установи, зберуть докладні дані про хід дня жалоби і вишлють їх до Українського Громадського Комітету рятунок України у Львові (вул. Підвалля ч. 7. III. пов.).

Львів, 12. жовтня 1933.

ЗА ДІЛОВИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНСЬКОГО
ГРОМАДСЬКОГО КОМІТЕТУ РЯТУНКУ УКРАЇНИ:

Василь Мудрий, голова, Д-р **Іван Гижа**, секретар.

На днях вийде з друку книжочка **В. Мудрого** п. н. “**Лихоліття України**”, яка послужить підручником дія референтів, що виголошуватимуть у день національної жалоби реферати про більшовицьку руйнівницьку політику супроти українського народу.

Діло. – 1933. – 15 жовтня.

№ 308

Повідомлення Українського громадського комітету рятунку України про заборону польськими властями народних віч і зборів на відзначення дня жалоби і протесту проти голоду в Радянській Україні

26 жовтня 1933 р.

День жалоби і протесту. ЗАБОРОНА ВІЧ І ЗБОРІВ У СПРАВІ ПОДІЙ НА УКРАЇНІ В ДНІ 29. ЖОВТНЯ Ц. Р.

Комунікат Українського Громадського Комітету рятунку України у Львові.

Дня 24. жовтня ц. р. начальник віділу безпеченства у Львівському Воевідстві подав до відома представникам Українського Громадського Комітету рятунку України, що влада не може дозволити на прилюдні віча та збори, заповіджені з приводу голоду на Україні на день 29. жовтня ц. р. За мотив до такого рішення влади начальник віділу безпеченства подав атентат на урядовця совітського консуляту у Львові.

Це рішення влади подає Комітет цією дорогою до відома нашому громадянству з тим, що решта програми дня жалоби остається без змін.

ЗА ДІЛОВИЙ КОМІТЕТ:

В. Мудрий голова,

З. Пеленський секретар.

Діло. – 1933. – 26 жовтня.

№ 309

Комунікат Української парламентарної репрезентації у зв'язку з відзначенням 29 жовтня 1933 року Дня жалоби і протесту проти голоду в Радянській Україні

26 жовтня 1933 р.

Комунікат Української Парляментарної Репрезентації

В дні 23. жовтня ц. р. відбулося засідання Української Парляментарної Репрезентації, на якому полагоджено отсі справи:

1) При перевиборі президії У. П. Р. вибрано одноголосно всіх дотеперішних членів, а саме;

Голова – д-р Дмитро Левицький;

Заступники голови – д-р Антін Горбачевський,

д-р Володимир Загайкевич,

Остап Луцький;

секретар – Дмитро Великанович.

2) Обговорено справи, що вяжуться з нашими працями в соймі та сенаті у часі найближчої сесії.

3) Обговорено справу участі членів У. П. Р. в дні жалоби 29. ц. м. та ухвалено, що всі наші послы і сенатори віддають себе до диспозиції Краєвому Комітетові Рятунку України.

4) Вислухано звідомлення наших делегатів пос. **Мілени Рудницької** і пос. **Зиновія Пеленського** з поїздки за кордон та ухвалено в тій справі слідууючу резолюцію:

Українська Парляментарна Репрезентація приймає до одобрюючого відома звіт своїх делегатів-послів, з їх поїздки за кордон у справі акції голодууючій Україні і їх участі в Конгресі Національних Меншин у Берні.

5) Продовження засідання У. П. Р. в дні 2. листопада 1933. год. 11-та у Львові.

За Президію Української Парл. Репрезентації:

Д-р Дмитро Левицький в. р., голова.

Дмитро Великанович в. р., секретар.

Діло. – 1933. – 26 жовтня.

№ 310

Відозва Проводу ОУН про голод у Радянській Україні

Вересень–жовтень 1933 р.

ВІД ПРОВОДУ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Боротьба за відновлення Української Самостійної Соборної Держави щораз ширше розгортається під кличами Української Національної Революції. Її зріст, по цей і той бік Збруча і Дністра та по цей і той бік Океану, загрожує самому існуванню займанців. Тому вони однозгідно поборюють визвольні змагання Українського Народу, а Москва посилила свій наступ шляхом насилля й винищування українського населення голодом. У цьому злочині має Москва піддержку Польщі й Румунії та деяких великодержав Европи.

Не задушевними зітханнями й не самими словесними протестами відібемо цей черговий наступ Москви, лише жертвенною і безпощадною боротьбою. Щоби подолати ворога, не досить пасивного спротиву, треба широкого і тривалого протинаступу. Отже, організуймо власні сили і посилюймо нашу боротьбу проти наїзників. Тільки боротьба докаже нашу волю до життя і здобуде нам поміч наших приятелів. Тільки боротьбою приспішимо кінець чужинецькому пануванні над Україною та над іншими народами, поневоленими спільними ворогами.

Наша допомогова акція міліонам українського неселення, загроженого московсько-більшевицьким терором і голодом, – це один з етапів боротьби за національно-державне визволення Українського Народу й інших Москвою поневолених народів. Зріст сили українського революційного руху доказує і кріпить віру, що й останній наступ займанців на саме життя-буття Українського Народу є передостанніми судорогами наїзду варварів. Освідомлюючи своїх і чужих про жахливе положення населення України, треба пам'ятати, що тільки неупинна боротьба на всіх ділянках нашого національного життя і збірний український чин готує всім займанцям останній удар.

Провід Українських Націоналістів

Розбудова нації. – 1933. – Рік VI. – Ч. 9–10. – Вересень–жовтень.

**Промова голови Української парламентарної репрезентації Дмитра
Левицького про становище українського народу в Польщі**

3 листопада 1933 р.⁵²

№ 311

ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ В ПОЛЬЩІ.

**Промова голови Української Парляментарної Репрезентації посла д-ра
Дмитра Левицького на пленарному засіданні сойму дня 3. листопада
1933 р. при першому читанні бюджетового
прелімінара на 1934/35 рік.
(Стенографічний протокол.)**

Високий Сойме!

В імени Українського Клубу забираю голос при першому читанні бюджетового прелімінара на 1934/35 рік у хвилині для українського народу дуже важкій, у хвилині, коли цілий вузол трагічних обставин ляг важким тягарем на цілоти його теперішнього життя.

ТРАГІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ НА СОВ. УКРАЇНІ.

Найважнішою подією в житті українського народу за 1933 р. є історичні процеси, що відбуваються на Савітській Україні. Там протиукраїнська політика осягнула свій кульмінаційний пункт. Московська комуністична влада перемогла в 1919 р. збройною силою прямування українського народу до державної самостійності і насильно прилучила українські території по обох боках Дніпра до савітської держави. В перших початках, коли більшовизм був слабкий, коли був окружений внутрі старої Росії з усіх сторін ворожими для себе елементами, коли ціла Європа й Азія зі страхом і занепокоєнням дивилася на той небувалий переворот, що його передбачив у своїй віщій душі Достоєвський, а що Мережковський означив як новий наступ сатани на землю – тоді Ленін, провідник більшовизму бажав підступом поконати прямування українського народу до волі. Перед очі поставив оманливу ідею національного відродження, ренесансу української культури і науки, проголошуючи на українських етнографічних землях окрему савітську республіку з малошо не суверенними правами і з правом свобідного відділення від російських савітських республік. І дійсно цим підступом йому вдалося зєднати для себе деякі групи українського народу, переважно споміж інтелігенції. Одначе цілий нарід, а зокрема селянські маси, навчені віковим історичним досвідом зрозуміли, що між Україною і Москвою так довго не буде поєднання, як довго Україна не виборє самостійного державного життя і силі Москви не протиставить своєї власної державної сили. Ціла Україна горіла повстаннями, а коли їх здавлено фізичною силою в морю крови, цілий нарід перейшов до саботажової боротьби і пасивного опору. Льохи ДПУ заповнилися синами України, десятки тисяч гинуло серед страшних тортур на Соловецьких островах, сотки тисяч переселювано насильно з українських земель у глибину Росії та на Сибір, а цвіт української інтелігенції засуджувано в монстрпроцесах на смерть або на довголітню тюрму. Щоби

⁵² Дата події.

згнобити визвольний рух селян, щоби зробити з них, вольних господарів, наймитів на їх же власній землі, привернено давню панщину в формі для селян найбільше зненавидженій, а саме у формі колективізації рільних господарств. А коли й це не допомогло, коли й це не зломило українського селянина і він з упертістю і найбільшою самопосвятою вів боротьбу зі своїм відвічним ворогом, хопився більшовизм найстрашнішого засобу, який колинебудь стосували в історії людства, перед яким бліднуть різні вірмен або наслідки наїздів Джінгіс-Хана, рішив виголодити місцеве населення, а його плоди-харчі вивезти до російської метрополії.

ГОЛОД І ТЕРОР.

Не наші джерела, а чужинців, наочних свідків, англійців і французів, стверджують, що на найбільше родючих землях Європи – на Україні померло з голоду 2 мільйони людей, що там поширене людоїдство і що цього року ця катастрофа ще зростає у своїх розмірах. А діється це не наслідком якоїсь небувалої стихійної катастрофи, а наслідком свідомої своєї мети більшовицької політики. Той страшний голод, розстріл Палащука Конара, самогубство найближчого співробітника Леніна і члена українського уряду Скрипника, самогубство українського письменника Хвильового, масові розстріли інтелігенції, а в першій мірі галичан – ось жахливий образ положення українського народу на Радянській Україні.

У тій важкій хвилині весь український нарід стоїть сконсолідований одним фронтом. Без огляду на класові різниці і політичні переконання, без огляду на місце побуту і державну приналежність підносимо голосний протест перед цілим світом проти цього фізичного винищування мільйонів нашого народу і заявляємо, що будемо витривало мобілізувати психічні сили народу до боротьби з більшовизмом і до реваншу за ті нелюдські кривди і терпіння, аж до повної перемоги.

ОДНОЦІЛЬНИЙ ФРОНТ.

Цього нашого одноцільного національного становища не змінить факт, що польська держава заключила дружній пакт з СРСР. Ми переконані, що той пакт на дальшу мету принесе тільки шкоду польській державі, тому, що кожний союз Польщі з Москвою кінчився для Польщі завсіди трагічно. В історичній перспективі той пакт, раніше чи пізніше, з волі або проти волі нині подружених сторін, стане згодом тільки клаптиком паперу, бо він неприродний, не тільки з огляду на різну соціально-політичну структуру суспільности обох держав, але головню тому, що його заключили без третього господаря земель Сх. Європи, без українців, а нема вже нині на світі такої сили, що могла би спинити незалежницькі змагання українського народу.

Цього нашого одноцільного становища не змінить теж факт, що влада публичної адміністрації польської держави забороняє нам висловлювати голосно свій протест проти тих страшних фактів, які існують нині на Рад. Україні. Заборонили тут нам, українському населенню, святкувати прилюдно день загальнонаціональної жалоби дня 29. жовтня ц. р., до якого дав почин весь український єпископат, а підтриманий цілим українським народом. Кожну згадку у нашій пресі про теперішні відносини на Радянській Україні конфіскує

прокураторська влада, а в цілому краю йдуть масові превенційні арешти з остраху перед протирадянськими демонстраціями. Навіть підчас доразового суду над убивником секретаря совітського консульату у Львові, Лемиком, дня 30. м. м. не дозволили оборонцям наводити фактів про сучасний стан на Радянській Україні, дарма, що оборонці вважали ті факти необхідною умовиною оборони для молодця, що стояв перед обличчям смерті. Усі такі явища не зломлять нашого одноцільного фронту, а коли нам зачинять уста, тим палкіший, тим сильніший буде крик наших сердець і душ.

ПОЛОЖЕННЯ В ПОЛЬЩІ.

Деякі польські часописи принесли закид, що теперішня протибільшовицька акція відбувається на приказ Берліна. Зваживши трагедію українського народу, про яку саме ми тут згадували, такий закид можемо відкинути тільки з мовчазною погордою.

Коли переходимо до становища українського народу у межах польської держави, яке у всіх ділянках національного життя значно погіршилося за останній рік, мушу перш за все зазначити, що маємо вражіння, що польська держава робить тепер свою історичну помилку, таку лиховісну для історії Польщі, а саме: чим більше наближається до Москви, тим більший бачимо з обох боків гніт українського народу, що відбувається у надії, що спільними силами можна буде на віки або на довший час усунути з історичної арени 40-мільонової український нарід, який можна буде зробити навозом і легким кольонізаційним тереном для польського і російського народу. Засада ця проповідувана віддавна польськими народовими демократами не є ні нова ні оригінальна. Запозичена вона живцем зі зразку трьох держав займанщини аж до третього розділу Польщі. Яка хибна ця засада, найкращим доказом цього є історія Польщі. Держави займанщини струснулись у своїх основах аж до румовища, а Польща встала до обновленого політичного життя значно сильніша, ніж була перед своїм розділом.

НОВИЙ ПРОЄКТ КОНСТИТУЦІЇ.

Постараюсь доказати кількома фактами що останній рік приніс нам значне погіршення у межах польської держави.

З усіх боків іде вістка, що найважнішою справою теперішньої соймової сесії, поруч полагоди бюджетового прелімінаря, буде справа зміни конституції. Уже попереднім разом заявляв я з цього місця в імені Українського Клубу, що зміна конституції у формі предложеній через ББВР не має для нас сутнього значіння. І давній проєкт і новий, який мають предложити, побудований імовірно на принципі національної держави, що відсуває на бік усі непольські народи, і в першій мірі найбільший: український від впливу на хід політичних, культурних і господарських справ, всупереч природним правам кожного народу, щоби він рішав про власне національне життя, всупереч прийнятими Польщею міжнароднім зобов'язанням і всупереч власному законові про засади воєвідського самоврядування з 26. вересня 1922 р.

Докладно нового проєкту конституції не знаємо. З промови п. предс. Славека знаємо, що до сенату, вивінуваного у значно вищі атрибути як нинішні, матиме виборче право тільки сконструована ad hoc еліта, серед якої в

тих умовах не може бути не то вибраним, але й виборцем ніякий українець. Досі ми не мали майже ніякого фактичного впливу на хід подій у соймі і сенаті, але теперішнє правне позбавлення українського населення можливості голосу в законодавчій палаті є яким доказом, що польська держава переходить до денного порядку над 6-мільоновим українським населенням в межах польської держави, трактуючи його *per non est* на зразок ославленого “не было, нет і не будет”.

Не краще з самоврядними справами. Закон з 23. березня 1933 р. про частинну зміну устрою територіяльного самоврядування позбавив український нарід тих доволі широких прав територіяльного самоврядування, яке він добув собі за Австрії. Підготовка ввести в життя новий самоврядний устрій і тут у центрі й на місцях доказує рішуче, що заведення збірних громад має на меті зміцнити польський стан посідання. Осідком збірних громад мають бути малі містечка або села, де мешкають колоністи чи взагалі такі, що мають більшість польського населення, щоби отак узалежнити від себе громади з більшістю українського населення. Це новий колонізаційний інструмент, що матиме шкідливий вплив на розвиток культурного й економічного життя українського народу.

ШКОЛА.

Найболючіша для нас справа, справа, що глибоко хвилює цілий український нарід, це **справа школи, справа виховання української дитини й молоді**. Український нарід виявив для тієї справи найвище розуміння і за справу виховання своєї дитини готов іти на найбільші жертви та боротись найзавзятіше. У шкільних справах буде наш клуб і на соймовій комісії і на пленумі показувати ту геєнну, яку мусить переходити українська дитина, щоби добути потрібну їй освіту. Тепер наведу тільки кілька дат. Майже всі дійсні педагоги і більшість здорової загальної думки заявляють виразно, що шкільний закон з 1924 р., який завів утравізм – це педагогічний нонсенс, який утруднює дитині науку й завчасу викривлює її дитячу душу. Маса українського народу, що мають вроджене велике почуття законності і вимагають тієї законності від інших, почали, хоч який важкий був цей закон, боротьбу за можливе для себе переведення в практиці цього закону легальною дорогою. В 1925 р. внесено близько 100.000 шкільних декларацій за 150.000 українських дітей, вимагаючи для них української школи. Хоча це величезне, іноді героїчне зусилля не мало ніякого успіху, внесено у 1932 р. з українського боку близько 200.000 шкільних декларацій за близько 300.000 дітей, вірючи, що чейже легальним шляхом буде можливе добути кращі умовини в царині шкільництва. У висліді – погіршення стану українського шкільництва на менш-більш 20 відс. Як це сталося?

В тих оселях, де досі існувала українська школа, виманювано підступом або просто фальшовано підписи на деклараціях з домаганням польської мови навчання. Тайність декларацій, що їх вносили за польською мовою, робить просто неможливим виказати подробені підписи на деклараціях. Отак під маскою урядової тайни ховається злочин фальшування.

У тих оселях, де була утравістична школа і батьки внесли декларації, вимагаючи української викладової мови, там шкільні кураторії відмовили цьому домаганню, мотивуючи, що батьки всіх тих дітей, які не внесли декларацій, вимагають тим самим польської мови навчання. Найвищий Адміністративний Трибунал станув на становищі, що таке вирішення суперечне з законом, а проте кураторії й міністерство освіти боронять далі свого парадоксального становища.

ДАРЕМНІ ВІДКЛИКИ.

Майже всі відклики проти вирішення кураторій полагоджує міністерство відмовно. Шкільна влада вважає, що шкільний плебісцит був політичною демонстрацією й тому навіть не досліджує слушности відкликів. Така поведінка влади супроти українського населення нищить у того населення віру в можливість легальної боротьби і стає підложжам для актів розпуки.

Ще радикальніші засоби застосував польський уряд, щоби на майбутнє обнизити, а то й унеможливити продукцію української інтелігенції. Нові шкільні закони не дозволяють сільській молоді вступати у середні й високі школи. Під сучасну пору приймають до польських високих шкіл ледви мінімальну кількість української молоді, зокрема на незалежні фахи. В 1929–30 шк. р. прийняли на Ветеринарійну Академію у Львові 25 українців, в 1932 – 33 шк. р. тільки чотирьох. Наведу цифри, як приймали українську молодь на медичні виділи. У Львові прийняли 5 українців, у Кракові двох, у Варшаві двох, у Познані 5. Вважаємо образою для себе, що на львівському університеті прийнято на медичний факультет тільки 5 українців, коли водночас прийнято близько 100 поляків і кільканацятьох жидів. Не краще стоїть справа на високих технічних школах. Ці цифри виказують ясно, що влада прямує пляново, щоби припинити вступ українській молоді до академічних шкіл, зокрема на виділи, що можуть дати незалежне існування.

Ще кілька дат з царини шкільництва. В чотирьох останніх роках перенесено на емеритуру 355 учителів-українців, звільнено зовсім яких 90, а перенесено в західні області Польщі більш як 80, тобто за той час усунено 530 вчителів-українців, а на їх місце прийнято ледви кількадесятьох українців.

Цих кілька дат доволі, щоби виказати, яке фатальне положення українського шкільництва під сучасну пору і як його стан з року на рік гіршає. Про подробиці в обмежуванні доступу нашій молоді до шкіл, про нагінку на українських дітей й учителів з боку шкільної влади та поліції будуть говорити мої товариші підчас подрібної дебати.

(Докінчення буде).

Діло. – 1933. – 6 листопада.

№ 312

Положення українського народу в Польщі.

Завершення промови голови Української Парляментарної Репрезентації посла д-ра Дмитра Левицького на пленарному засіданні сойму дня 3. листопада 1933 р. при першому читанні бюджетового прелімінара на 1934/35 рік.

(Стенографічний протокол.)

(Докінчення.)

I. ГОСПОДАРСЬКА ПОЛІТИКА УРЯДУ.

Державна господарська політика вважає українські землі кольонією польської держави. Ми вже бачили всякі діяграми крім одної: що держава з тих земель бере і що їм за те крім адміністрації дає. Найгірші й найрідші комунікаційні засоби, неурегульовані ріки й гірські потоки та їх спорадичні грізні виливи, майже ніякої меліорації землі, ніяких публичних робіт, взагалі ніяких поважніших інвестицій – хоч галицький хлібороб оплачує значно вищий ґрунтовий податок від хлібороба з б. Польського Королівства. – Ось головна риса державної господарської політики на наших землях. Прямує вона послідовно до якнайбільшого зuboжіння українського населення.

Земельну реформу перемінили на тих землях передовсім у військову кольонізацію і польське цивільне осадництво. Одинокую поважнішу, покищо перервану інвестицію осушення Полісся, звязали згори із заповідженою дальшою кольонізацією Полісся польськими осадниками. Для польських осадників на наших землях створено такі оранжерійно-упривілеєні кредитові й взагалі господарські умовини, про які відвічне місцеве українське населення ані мріяти не може. Не дивниця, що серед нашої дійсности навіть економічні студії пулавського інституту мусять ствердити найбільшу непоплатність у хліборобських господарствах на тих землях.

Прибите такою господарською політикою українське населення зорганізувало зразкову господарську самопоміч. Українська кооперація залишиться на всі часи пам'ятником позитивних властивостей і змагань українського народу. Але щож діється? Державна адміністрація на Волині й у люблинському воєвідстві видумала виїмкову інтерпретацію промислового закону, якої до нікого іншого не прикладають, а саме, щоби масово позакривати українські сільські кооперативи. По містах, напр. у Рівному найліпші льокалі нагло загрожують людському життю, коли напр. Маслосоюз хоче отворити в них свою молочарську крамницю. Подільські староства (напр. в Копичинцях або Борщеві) забороняють нам організувати збут череди до беконярні або на віденський ринок. Заповіджена урядом новелізація закону про кооперацію дає міністрові скарбу право розбити й знівечити весь зразковий дорібок господарської самопомічі українського народу. Це все діється тоді, коли на Поліссі й на цілому Підкарпатті, наслідком неврожаю картоплі й кукурузи населення стоїть пепед найстрашнішим питанням, як пережити до нових жнив. Така господарська політика нищить наш нарід, але її грізні тіні впадуть далеко й поза нас.

ПОЛІТИКА УРЯДУ НА ЛЕМКІВЩИНІ.

Польська політика не трактує української справи в Польщі одноставно. Влада намагається повкладати між окремими українськими територіями штучні бар'єри. Отже інакше трактується українське населення північно-західніх українських земель, а інакше українське населення Галичини. В цьому році влада намагається перевести той самий експеримент на Лемківщині, бажаючи відмежувати її від решти українського народу.

Українське лемківське плем'я має стати польським племенем і частиною польського народу. Щоби дійти до цієї цілі, шкільна влада видала в цьому році буквар, написаний лемківським говором. Влада загальної адміністрації забороняє на Лемківщині працю українських освітніх і кооперативних товариств. Щоби занархізувати життя лемків, влада підтримує православ'я і змагає до того, щоби для Лемківщини призначити окремого греко-католицького єпископа, котрий під єрархічним оглядом підлягав би краківському римокатолицькому архієпископові.

Стоячи на становищі одноставності всіх частин свого народу, український нарід усіма силами поборюватиме всі зазіхання, щоби творити штучні бар'єри, які розділювалиб той нарід.

СПРАВА ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ.

Польський уряд не поробив досі ніяких заходів, щоби урегулювати внутрішні відносини православної церкви. Правно-маєткові відносини цієї церкви і надалі невпорядковані, так само як надалі даремно православна церква очікує соборного устрою. Урядова влада теж стоїть на перешкоді українзації православної церкви. Урядова група українців з ББВР агітує за українзацією православної церкви і поборює митрополита Діонізія, щоби таким чином серед українського населення витворити переконання – до речі неслухне, що уряд хотів би перевести українзацію церкви, а на перешкоді тому стоїть церковна єрархія. В дійсності сучасна єрархія православної церкви є лише послушним знаряддям у руках уряду і тому вина за ненормальні відносини в прав. церкві і за русофільський напрям тієїж церкви паде виключно на уряд.

II. РЕПРЕСІЇ ВЛАДИ.

Найважнішими політичними подіями останнього року на наших етнографічних землях є з одного боку збільшена акція революційних підпольних українських організацій, з другого боку збільшені репресії влади безпеки і діяльність наглих судів. Розміри цієї акції і контракції, що ведеться в гострій формі, пригадують довгопам'ятний для нас час осені 1930 року. В цілих повітах Сх. Галичини йде терористична акція, відбуваються шкільні саботажі, нищать вівіски і державні знаки, демолюють шкільну обстановку, нищать портрети польських королів. Щораз частіше доводиться зустрічати з актами терору проти державного майна і осіб державної адміністрації.

З другого боку влада щораз у більших розмірах стосує засаду збірної відповідальності і репресій супроти цілого українського населення. Громадські уряди обтяжує матеріальною відповідальністю за зроблені шкоди, українське населення громад у цілих повітах примушує, щоби робило варту в числі 5–20

осіб в одному селі. Відбуваються масові арештування. Влада стосує також репресії супроти українських освітніх і кооперативних товариств. Вязниці переповнені українською молоддю в розмірах досі небувалих. По всіх більших містах Галичини і Волині ведуться політичні процеси, в яких загальний вимір кари дійшов уже до кількох тисяч літ. А навіть кару смерти так часто стосують у політичних процесах, що вона перестала вже бути засобом для відстрашення. Зовсім зрозуміле, що напруження зростає непомірно і може викликати неждано вибух пристрастей по одній і другій стороні.

ТЕРОР І НАШЕ СТАНОВИЩЕ.

У цій важній хвилині нашим обов'язком є зайняти до тих подій ясне і рішуче становище. Український Клуб, що є еманациєю Українського Національно-Демократичного Об'єднання, заявляв кількакратно і з цього місця і в своїх енуціяціях у краю зовсім виразно, що стоїть на становищі легальної боротьби, що не тільки не солідаризується з актами саботажу і особистого терору, але отверто їм протиставляється. Робимо ми це в справі якнайкраще зрозумілого нами добра нашого народу. Бо вважаємо, що такий спосіб боротьби не принесе користи нашому народові й то не тільки під теперішню хвилину, але також в його змаганнях за волю на майбутнє.

Польська суспільна опінія, польська преса, а навіть державні чинники, вимагають від легальних українських партій, щоби вони протиділяли терористичній акції українських революційних організацій та твердять, що легальні українські партії несуть відповідальність за роботу тих організацій, тому що не можуть вплинути на припинення цієї роботи. "Газета Львовська", офіційний орган львівського воєводства грозить репресіями супроти загалу українського народу, якщо революційний рух не втихне.

ПІДЛОЖА РЕВОЛЮЦІЙНОГО РУХУ.

Польська суспільність і державні сфери трактують тільки поверховно український революційний рух і не стараються дослідити його соціологічного підлога. Український революційний рух є крайною реакцією на екстермінаційну політику супроти українського народу. Згідно з тим, що ми саме сказали, польський уряд звужує щораз більше можливості легальної боротьби. Українська молодь, жива і повна енергії, надібаючи на своєму шляху штучні перешкоди, реагує дуже часто революційно, бо не може реагувати легально. Польська влада унеможливила легальну боротьбу за українську школу в формі шкільного плебісциту, робить труднощі в справі домашнього навчання, учителі зневажають релігійні й національні почування учнів української національності. Така шкільна політика створила надзвичайно корисне підлога під акцію шкільних саботажів. Українська молодь не має доступу до університетів, не може найти для себе праці і загальні умовини, серед яких живе український нарід, причиняються до того, що та молодь, бачучи своє трагічне положення, шукає розв'язки ситуації в революційних організаціях. Тому даремні є всякі спроби, з якоїб сторони вони не приходили, щоби зліквідувати український революційний рух при допомозі механічних засобів. Революційний рух викликала польська екстермінаційна політика у відношенні до українського народу. Тільки засаднича і ґрунтовна зміна цієї політики може

принести зміну в настроях молоді, може прихилити її до органічної праці для добра і розвитку свого народу. Ключ до розв'язання тої такої болючої справи лежить не в наших руках, але в руках польського уряду.

РОЛЯ ПРОВОКАЦІЇ.

На закінчення мушу піднести ще одну справу, яка виринула в останніх місяцях, а котра нас вразила найболючіше, бо торкається вона не матеріального, а духового добра нашого народу. Останні політичні процеси, а зокрема самбірський процес, виказали ясно масове зацеплення провокації в рядах нашої молоді. Конфідент провокатор Барановський бере участь у замордуванні бл. п. посла Голувка. В нападі на пошту в Городку Яг. бере участь конфідент поліції, а також, як кажуть часописи, в намаганому замаху на шкільного куратора у Львові Гадомського було на 5 замаховців аж 3 провокаторів. Вкінці маємо безсумнівні дані, що державна поліція намовляє учнів середніх шкіл приймати на себе ролі конфідентів. Розуміємо, що суди мають обов'язок карати кожний проступок, а органи безпеки мають обов'язок пильнувати, щоби не допустити до проступків і для тієї цілі розпоряджають різними засобами, але ніколи не можемо зрозуміти й погодитись на те, щоби для того вживали найбільш неетичного засобу, а саме провокації. А вже просто злочином є вживати до провокаційних цілей молоді. Деправування молодих душ найнікчемнішим засобом провокації за матеріальні користи є чимось таким, перед чим здригається душа кожної чесної людини. В обороні душ нашої молоді, за охорону її перед найтяжчою моральною заразою ми розпочали боротьбу й віримо, що в тій боротьбі переможемо.

НАША ВІРА.

Вповні здаємо собі справу з того, що сучасне політичне положення українського народу є незвичайно трудне. Одначе всупереч усьому ми певні, що український нарід зуміє змобілізувати всі свої моральні сили й поборе всі труднощі, бо в історії сходу Європи має він призначену для себе величню історичну місію, і ми ні на хвилину не сумніваємося, що наш нарід ту місію виконає.

Діло. – 1933. – 8 листопада.

№ 313

Стаття в часописі “Розбудова нації” про причини голоду в УРСР та заклик до українців продовжувати боротьбу

Листопад–грудень 1933 р.

П. О. (Львів)

ПОРОЖНЄ СЛОВО І ПОВНОВАРТНЕ ДІЛО.

Ось уже рік, як зі східньоукраїнських земель доходять звістки про нечувану біду українського народу під московською окупацією – голодове вимирання мільонів. Скупі листи на вбогому, сірому папері, писані безсилою рукою, оповідання втікачів зі запалими очима, суворі документальні

справоздання чужоземних журналістів – усі вони говорять одно: Москва вирішила голодовим виморюванням українського народу здушити його визвольний рух.

В цю відповідальну хвилину всі роди “реальних” політиків узялися “ратувати” Україну. Українські часописи замайоріли небувалими заголовками та гаслами, до “смерть московським наїзникам” включно! Політична розгубленість західноукраїнських проводирів знайшла нагло на чому спинити очі, й вони радо загреміли в бойові фанфари. Люде, що ще недавно бачили “основи української державности” в Харкові, що цупили московські червінці на рідну кооперацію й розписувалися в большевицьких виданнях – нагло прозріли, а в піднесенні від власного відкриття зчинили страшний галас.

Члени II Інтернаціоналу, що висловився за неподільність ССРСР, утриманці польського уряду, який підписав з Москвою пакт приязні, та всіх барв ундисти, однозгідно застукали паперовими мечами. Як вершок всенаціонального, соборного “чину” зявився часопис “За Україну”, де сплелися в потворний клубок найріжнородніші політичні трупи з тузами з недавніх “Нових Шляхів”. А поза тим “ділові комітети” підготували величаву “акцію” між масами. Дві головні точки вона мала: молебні й протести. Дві рецепти: апель до Бога і до Європи. Дві основні ціхи: почуття власного безсилля і каригідну дезорієнтацію мас. “Реальний” провід, що не вмів впливати на життя навіть йому довіреного клаптика української землі, що сам почуває себе паралітиком, природно, буде безсилим у справі решти України. Провід, який сам не знає, чого хоче, куди й як прямувати, природна річ, не міг сказати, що рятунок в нім і в самій масі, а винайшов інші адреси. А коли воєвідський урядовець недбало вивів на папері свій підпис, що забороняв самі протестні віча, вожді народу відітхнули з почуттям сповненого обовязку перед своєю совістю, катованими братами та історією. Кінець зовсім природний. І іншого бути не могло. Ще комітети “рятунку” вишлють пару заяв до міжнародних інституцій, ще кілька разів зберуться на спільну нараду, а потім трапиться нова буря в ундівській чи іншій шклянці води і знайдуться нові газетні теми; голодові репресії забудуться, прийде новий здібний конзуль і знову зявляться сумніви: а що, коли дійсно над Дніпром та є українська державність?!

Український націоналізм ніколи не клав на одну шальку терезів суверенної волі українського народу, а на другу – кількість шкіл з українською викладовою мовою та споживчих крамниць з українськими шильдами. Незалежність нації міряється іншими одиницями! Тож і останні події на В. Україні не могли нітрохи змінити погляду ОУН на зміст московсько-українських відносин. Ще р. 1929, коли двері на вул. Набеляка не замикалися за “світочами галицької волости”, українські націоналісти відповіли на московські переслідування СБУ і СУМ демонстраціями та погромом большевицьких експозитур у Львові. Не заважила тут перспектива Бригідок, що дійсно погостили не одного націоналіста за протибольшевицькі виступи та для деяких із них підготовка активного виступу проти совітського конзуляту покінчилася роками тюрми. Все це не були дешеві, друковані фрази, а вчинки з несенням усіх наслідків.

Тому й цього року на московські знущання ОУН відповіла виступом Миколи Лемика. Демонстративний чин Лемика мав бути бойовим привітом західноукраїнських націоналістів революційному активу східних земель, зовнішнім виявом єдиного і соборного українського націоналізму. Вчинок скромно-величний, бо не розрахований на зовнішню сенсацію, а диктований внутрішньою повинністю, виховним моментом. Вчинок відважний, бо dokonаний в обличчі наглого суду і шибениці. Чин в повному розумінні слова, а не порожня та негідна бутафорія фраз. В дні, коли офіційний провід західноукраїнських мас намагався прищепити їм свідомість (його – проводу!) власного безсилля і деморалізував апелями до чужої помочі – 18-літний юнак ОУН показав мільйонам, що вони, а не хто інший, є носіями своєї сили та посідають засоби боротьби. Апелі і меморандуми добрі собі для пропаганди, але за ними мусить стояти сила, рішучість і самопожертва самого українського народу. Шлях українського визволення не шлях вирахованости, тухтійства та спекуляції, на якому топчеться вже котрий рік наш офіційний політичний провід. Це – шлях відваги, агресії та жертви аж до остаточної перемоги. Не само вболівання за жертвами, панахиди й безсилі протести, а втягнення в безоглядну революційну боротьбу з ворогом найширших верств українського народу покладе край і голодові, й іншим знущанням окупантів.

Тепер видно, як дошкульно вдарив по чужих ворогах і своїх противниках львівський чин. Не дурно різні *“Известія”*, *“Комсомольці”* та *“Пролетарські Правди”* затирають правду про особу Лемика. Не дурно в одних він – *“галічмен”*, у других – *“петлюровець”*, у третіх – *“емігрант”*. Московська влада хоче перешкодити, щоб революційний привіт ОУН дійшов по адресі. Невипадково також уенерівський *“Тризуб”* у що цілі статті присвячував камінюкам на святі Франка, не обізвався про Лемика ні словом; чи боїться, що колишні вояки української армії протруть собі очі й побачать у своїх голосних вождах тільки політичні опудала? Не диво, що й криклива *“Січ”* подала тільки, що чину доконав *“якийсь українець”*, а далі мов води в рот набрала; страшно, здається, їй стало, щоб довірливі *“січовики”* не запитали: *“А де ж гетьманські герої? Невже вони всі в Чикаго та в Берліні?”*. Зрозуміле також, чому краєва опортуністична преса, не осуджуючи самого виступу, пролила при цьому стільки дьогтю на ОУН, а потім і собі радо замовкла. Всім їм чин Лемика в дійсності був сіллю в оці, бо він промовив чином там, де вони пролили ріки словесної води на всіх своїх вічах протесту, жалоби, болю та *“всенародного гніву”*. Всім їм треба було шукати *“нової кулі в московських наїзників”* аж в... самовбивчих стрілах Хвильового і Скрипника. Своїх *“куль”* моральних вони не мають, а фізичних – жахаються. А тут молодий націоналіст власним прикладом промовив голосно до цілої України: *“Не надійтеся на князі!”*, *“Борітеся – поборете!”*!

Порожнє слово і повновартне діло. Перше є ділом *“реальних”* балакунів, друге – словом Української Національної Революції.

Розбудова нації. – 1933. – Рік VI. – Ч. 11–12. – Листопад–грудень.

**Молоді Друзі!
Українські Школярі!**

Ви знаєте з оповідань своїх батьків та старших братів, що молода Українська Держава 15 літ тому, на декількох фронтах нараз, боролася проти ненажерливих, жорстоких споконвічних ворогів. Хоч вороги, спільними силами нас побідили, то все ж Український Нарід не погодився з неволею й приправляєтся до нової збройної розправи з ворогами. Бо вороги, забравши українські землі, що їх наші прадіди, діди й батьки обробляли й скроплювали рясним потом, взялися нищити все, що є українське, та знущатися над нашим народом. Зокрема поляки віддали величезні обшари нашої землі своїм осадникам-кольоністам, а українських безземельних селян післали на жебри. Польські езекутори забирають у Ваших батьків та матерей майно, навіть найнеобхідніші річі. Польська поліція катує Ваших батьків, матерей, братів та сестер, лише за те, що вони Українці, і що не хочуть покірно схилити голову перед польськими панами та поліцаями. Українцями заповнюються польські в'язниці. Над в'язнями жорстоко знущуються. Найкращих синів Українського Народу вішають і стріляють за те, що вони стають в обороні рідної землі й народу.

Але цього їм ще замало. Вони знають, що на зміну тих героїв, що впали у боротьбі за Україну, прийдете Ви, молоді борці, вірні Українському Народові. Вони знають, що Ви їх заступите і ще з більшим завзяттям будете боротися з катами – окупантами, що заграбували наші землі. А тому поляки не хочуть, щоб Ви довідалися про славні геройські діла Української Нації в минулому, про її хоробрих князів, великих гетьманів, відважних запорожців і гайдамаків, що наводили жах на ворогів України, про тих, що не гнули перед ворогами спини й скидали ярмо, яке на Український Нарід наклали вороги.

Поляки забороняють Вам також вчитися про багатства української землі, бо не хочуть, щоб ви довідалися, що давніше вільний Український Нарід був багатим і заможним, та що він буде знову багатим і заможним, коли викинемо ляхів із наших земель. Поляки забороняють Вам вчитися про те, що вони самі і інші вороги грабують Україну.

Поляки хочуть, щоб Ви були несвідомі, і щоб Ви не знали, що Ви Українці; вони хочуть, щоб ви навчилися польської мови, забули все рідне, українське та зробилися поляками; вони хочуть щоб Ви навчилися їхньої брехливої історії та вихваляли польських королів, цих грабіжників і руїників України; вони хочуть, щоб Ви навчилися шанувати польських панів, які знущалися й катували наш нарід та які запродували жидові наші церкви, а наших людей міняли на собак; вони хочуть, щоб Ви не довідалися, як поляки колись забирали від Ваших прадідів останню кєрвавицю, палили, так само, як і тепер палять, наші хати і віддавали в неволю наш нарід.

Поляки не хочуть щоб Ви вчилися в рідній мові, в мові наших славних прадідів, дідів, батьків, в тій мові, в якій вчила Вас рідна Неня молитися; поляки не хочуть, щоб Ви співали українських пісень, яких співали Ваші діди, батьки й брати, як ішли до бою за волю України, або за тяжкою працею та яких співала Ваша Неня, Вас колисаючи.

І тому поляки спольщили школу, до якої ходите Ви, українські школярі.

Поляки хочуть через школу і при допомозі вчителів зробити з вас вірних рабів, слухняних і покірливих горожан Польщі; вони хочуть Вас навчити ненавидіти все українське й кохати все польське. Вони хочуть зробити з Вас зрадників Українського народу.

Але пам'ятайте, Любі Друзі: коли Ви заломитесь, то Ваші діти і внуки проклинатимуть Вас за те, що Ви замість вибороти для них долю й Українську державу, самі допомагали ворогам накласти на них тяжке ярмо. І не буде тоді Український Нарід шанувати Ваших могил, як зараз Український Нарід шанує могили тих, що полягли за його волю. Не буде Український Нарід складати на Вашу честь і про Ваші славні діла пісень.

Тому не дайте, щоб з Вас вороги зробили яничарів! Не дайте, щоб ляхи обернули Вас у своїх слухняних рабів! Ви маєте бути лицарями й борцями за волю України! Перед Вами велика, свята боротьба.

Ви, Молоді Українці, вибирайте для себе рідну, справжню українську школу, в якій Вас вчитиме щирий, кохаючий свою землю і нарід, учитель – Українець, в якій Вас вчитимуть кохати свою рідну землю – Україну, свій Український Нарід, шанувати її славне минуле. Боріться за школу, з якої Ви вийдете справжніми синами свого народу й землі, борцями за кращу Долю й Волю. З якої Ви вийдете хоробрими лицарями!

Не чекайте, щоб Вам хтось виборов власну українську школу, а самі ставайте до боротьби! Дружно! Як один! Спільною лавою! Ви мусите самі за себе подбати, самі вибороти власну українську школу без ляха й ляцького духа! Самі мусите вибороти науку в рідній мові. Ставайте до боротьби за науку про Україну, її славу й багатства.

Щоб Ваша боротьба була успішною робіть ось що:

1. В школі жадайте, щоб вас учив учитель щирий Українець, що кохає Україну, а не поляк зайда, або хрунь.

2. Жадайте науки в українській мові, а не в мові нашого ворога й грабіжника – поляка.

3. Коли поляк учитель схоче, щоб ви молилися по-польськи, Ви вперто моліться по-українськи. Всі як один!

4. Коли учитель звертатиметься до Вас по-польськи, не відповідайте йому або кажіть, що його не розумієте.

5. Коли учитель схоче, щоб Ви співали польських пісень – Ви співайте тільки українських.

6. Жадайте, щоб учитель оповідав Вам не про Польщу, а про Україну, про князів, про гетьманів і козаків, про боротьбу України з її ворогами. Коли вчитель оповідає про Польщу, підносьте галас у школі, співайте українські патріотичні пісні як “Не пора”, “Ми гайдамаки”.

7. Нищїть по шкільних бібліотеках кожду книгу, в якій оповідається про Польщу та її вихваляється. Нищїть підручники, які вчать Вас кохати Польщу та забувати й ненавидіти Україну.

8. Нищїть в школі портрети польських королів, Пїлсудського, польських панів, грабіжників Українського Народу, а на місце їх завішуйте портрети Шевченка, Франка, Гетьманів.

9. На таблицях виписуйте: “Ми хочемо української школи!”, “Геть з польською школою!”.

10. Коли зайда-вчитель схоче когось з Вас, що став в обороні рідної школи, бити чи викидати зі школи, *всі, як один ставайте в його обороні й не дозволяйте над ним знущатися*. Кидайте в учителя книжки, і все, що матимите під рукою. Женіть вчителя – зайдіть й хруня зі школи!

11. Одягніть український одяг, начепіть українські відзнаки й пишайтеся, що Ви Українці. Всюди голосно заявляйте, що Ви Українці, що хочете лише справжньої української школи, а не ляцької.

12. Зробіть собі українські, синьо-жовті прапорці та маршируйте через село, співайте українські пісні та кричіть: “Ми хочемо української школи”, “Ми хочемо вчитись про Україну”, “Хай живе справжня українська школа”, “Геть з учителями-ляхами”, “Хочемо учителів-українців”, “Геть з польськими школами”.

Пам'ятайте, що лише боротьбою і то впертою, тривалою здобудете свою школу! Ворог відразу не скориться й буде Вас застрашувати, але Ви, діти славних своїх предків, не завстидайте і не обганьбїть їх слави, ідіть їх шляхами! Будьте тверді і завзяті в боротьбі! Будьте взірцем і для старших! Будьте для всіх прикладом, як треба шанувати своє українське імя й як треба боротися за краще майбутнє! Пам'ятайте, що за Вами стоїть і на Вас дивиться весь Український Нарід.

Як один! Всі до боротьби! Аж до перемоги!

Будьте відважні! Ставайте в обороні української школи!

ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 218(б), арк. 11–11 зв.

Оригінал. Машинопис.

№ 315

Листівка ОУН до батьків українських школярів із закликом до захисту української школи

1933 р.

УКРАЇНСЬКІ БАТЬКИ Й МАТЕРІ!

Нам не вільно дивитись спокійно, як проклятий лях знущється над українською дітворою. Нам не вільно дивитись спокійно, як він викривлює душу нашій молоді.

Не час тепер нарікати, що нам діється кривда. Не час посилати делегації з “протестами” до всяких ляцьких посіпак. Не час підписувати декларації за

українською школою. Це все нічого не допоможе. Ляхи не позамикають і не знищать своїх шкіл, коли ми їх не усунемо. Ляцькі учителі самі не заберуться, коли ми їх не проженемо. За українську школу треба боротися, а не просити. Українську школу треба здобути!

Ми мусимо перейти від оборони до рішучого наступу проти польського панування, то є проти польської держави й польського духа на всіх ділянках нашого життя, а в першу чергу, в школах. Бо школи, а передовсім народні школи мають величезний вплив на виховання молоді.

Революційна боротьба проти польських шкіл та учителів та проти польського духа в школах, це тільки частина цілої боротьби Української Нації проти польської держави, це тільки один відтинок цілого великого фронту Української Національної Революції, що має завдання повне й всестороннє визволення Українського Народу зпід займанців.

Але цей відтинок дуже важливий!

Боротьба проти польського духа в школах це боротьба за виховання української молоді в українській душі.

Вже найвищий час розгорнути боротьбу за виховання української молоді масовим зорганізованим, революційним наступом також і на терені шкільництва.

Батьки й Матері!

Ставайте до боротьби з ляхами за душу української дитини.

Навчіть Ваших дітей, як вони мають поступати в школах. Ходіть до народних шкіл і там виступайте гордо й одверто проти польського навчання, проти польського духа, проти зайдів, ляцьких учителів. Ляхи хочуть вирвати з душі української дитини любов до свого народу, любов до України. Ляхи хочуть зробити з народних шкіл заборолу свого панування. *Ми перемінімо школи в твердині боротьби за нашу волю!*

Українська дитина переходить у польській школі пекло мук, знущань і пониження. На душу української дитини чигають на кожному кроці підступно розставлені ворожі сіті. Підступом і терором викривлює її проклятий лях душу.

Але ми не дамо вирвати собі молоді!

Ми не допустимо до цього, щоб наші діти забули, хто вони є й якого роду! Ми не допустимо до цього, щоби вони виховувалися на рабів, щоби вони цілували покійно руку катів і щоби тягнули спокійно вороже ярмо. Ні! Наші діти мусять виховуватися на сильних, відважних і завзятих синів України, на борців і героїв, а не на рабів і яничарів.

Отже треба розгорнути рішучу боротьбу за виховання української молоді в українському душі. Хай наші діти не моляться по-польськи, а тільки по-українськи. Хай наші діти здирають польські герби, образи й написи. Хай не дозволять викладати учителеві польською мовою, ані взагалі в польському душі. Хай українська молодь уже змалку вчиться боротися з ворогами України.

А Ви, Батьки й Матері, піддержуйте своїх дітей на душі! Давайте їм вказівки і на кожному кроці бороніть перед ляхами.

Кожний поляк чи хрунь у вашому селі, передусім, коли він учитель – це зараза, це кат української дитини. Женіть його! Не дайте спокійно вулицею

йому перейти. Нічого йому не допомагайте, не продайте, хочби золотом платив. Хай він стрічає на кожному кроці Ваш твердий і витривалий спротив. Доведіть до цього, щоби вчитель лях чи хрунь не міг між Вами жити і щоби сам утік із Вашого села.

Батьки й Матері! Вислід акції проти ляхських шкіл залежить у першу чергу від Вас. Ви маєте це святе право й на Вас лежить цей святий обов'язок подбати про виховання своїх дітей! Не чекайте на те, що діти самі зроблять у школі, але навчіть їх самі.

Коли ви гідно сповните своє завдання, то історія запише Ваші імена золотими буквами. І віки-вічні споминатиме Український Нарід тих завзятих своїх предків, що вміли сміливо й твердо стати до боротьби за Волю Народу. Коли ж Ви, замість боротися, будете спокійно приглядатися, як лях руйнує нашу землю й вириває нам молодь, то колись Ваші власні діти, внуки й правнуки будуть Вас проклинати, що Ви віддали їх на поталу ворогам.

Отже до боротьби! За душу Української Дитини! За виховання української молоді в українському дусі! За українську школу! За українського вчителя! Проти ляхських шкіл і вчителів, катів української молоді! Проти знущань над українською дітворою! На українській землі, зрошеній від віків кровю Українського Народу, мусить бути Українська Держава й Українська Школа.

Хай по всьому просторі Західньо-Українських Земель закипить боротьба з ляхським пануванням також і на терені шкільництва.

Всі на фронт боротьби з ляхською навалою.

Українці! Батьки й Матері! В кого в грудях бється українське серце, в кого в жилах пливе козацька кров, ставайте до боротьби за виховання української молоді, за повне визволення Українського Народу, за Самостійну, Соборну Українську Державу!

Організація Українських Націоналістів

ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 218(б), арк. 18–18 зв.

Оригінал. Машинопис.

№ 316

Постанови Народного комітету УНДО

1 січня 1934 р.⁵³

Народній Комітет.

Постанови Народнього Комітету УНДО з дня 1-ого січня ц. р.

На засіданні Народнього Комітету Українського Національно-Демократичного Об'єднання дня 1-ого січня ц. р. прийнято цілу низку політичних резолюцій. Про них ми вже своєчасно згадували і заповідали що їх опублікуємо. З технічних причин цього досі зробити не вдалось. І тому ми тепер реєструємо тільки зміст цих резолюцій, а повний їх текст доручить головний секретаріят партії, як довідуємося, усім повітовим організаціям іншою дорогою.

⁵³ Дата події.

Перша резолюція обговорює теперішнє політичне й господарське положення в світі, підкреслює занепад впливів Союзу Народів і на такому загальному тлі займається невідрадним положенням українського народу.

Друга резолюція присвячена положенню українського народу під більшовицькою диктатурою в ССРСР. Кінчається вона протестом проти виголодження українського населення.

Тісно з нею звязана третя резолюція Народнього Комітету, якої текст наводимо в цілості. В ній читаємо:

“Народній Комітет висловлює признання Проводові партії й Української Парляментарної Репрезентації за їхню ініціативу в справі організації допомоги населенню Радянської України і щирю подяку Українському Греко-Католицькому Епископатові з Високопреосвященим Митрополитом Андреем на чолі за рятункову акцію в користь голодуючого населення Радянської України. Зокрема з повним вдовolenням і признанням витає живу діяльність Українського Громадського Комітету Рятунку України у Львові та всіх аналогічних українських Комітетів в столицях Європи й за океаном у напрямі організації допомоги голодуючим братам на Великій Україні. Народній Комітет закликає не тільки своїх членів, але й усіх українських громадян підтримувати морально й матеріально всю акцію, ведену названими Комітетами в дружній гармонії та співпраці з Львівським Комітетом Рятунку України.

Народній Комітет висловлює щирю подяку організаторові й голові міжконфесійного і міжнаціонального Комітету допомоги голодуючим на Україні його Еміненції Кардиналові д-рові Т. Інніцерові, б. предсідникові Ради Союзу Народів і голові Ради Міністрів Норвегії п. Мовінклеві та всім тим громадянам неукраїнцям і чужинним допомогив Комітетам, які в важкій, трагічній для українського народу хвилині висувають у світі конечність організувати негайно міжнародню допомогу голодуючому населенню України та своїм впливом піддержують цю акцію і їй патронують.”

З черги Народній Комітет розглядає в четвертій резолюції всесторонно теперішнє положення українського населення в Польщі. В окремих точках резолюція змальовує теперішній стан у ділянках: шкільній, церковній, господарській, самоуправній і конституційній. Зокрема виспецифікувані в тій резолюції відносини в Холмщині, Підляшу, Поліссі та Лемківщині.

Пята точка резолюцій була в нас надрукована. В ній говориться про консолідацію національних сил та доручається Парляментарній Репрезентації зайнятись підготовчою й організаційною роботою до скликання Всеукраїнського Національного Конгресу.

В шестій і семій резолюціях Народній Комітет говорить про внутрішньопартійні справи. Сема резолюція була в “Ділі” теж опублікована.

Накінець осьма й остання резолюція висловлює повне довіря партійному проводу і Парляментарній Репрезентації за всю її діяльність. Її текст нашим читачам теж уже відомий.

Діло. – 1934. – 13 січня.

**Промова голови Української парламентарної репрезентації Дмитра
Левицького на пленумі сейму з критикою польської влади за її позицію
щодо голодомору**

6 лютого 1934 р.⁵⁴

ПОЛЬСЬКИЙ УРЯД НЕСЕ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ...

**Промова голови Українського Клубу посла д-ра Дмитра Левицького, на
пленумі сойму при генеральній дебаті 6. лютого 1934.**

Три місяці тому, при першому читанні бюджетового прелімінаря, я мав честь представити з цієї трибуни важке положення, в якому знаходиться під теперішню хвилю український нарід на своїх найважливіших етнографічних територіях. Це положення в цьому короткому часі не лише, що не покращало, але навпаки значно погіршилося.

**ГОЛОДОВА КАТАСТРОФА НА СОВ. УКРАЇНІ
ТА ЗАБОРОНА ЗБІРОК.**

На Савітській Україні політичний терор прибрав незнані дотепер в історії людства форми, а про розміри голоду приходять щораз жахливіші звістки. Ще осіню мин. року обчислювали ми число померших із голоду на Савітській Україні на 2 міл. людей і потішалися думкою, що небувалий від п'ятидесяти літ гарний урожай – не вважаючи на цілу грабіжницьку політику Москви – положить край цьому масовому виголоджуванню українського населення. Щоби представити теперішній стан голодової трагедії на Савітській Україні, не хочу покликуватися на наші – українські джерела, які могли би видаватися сторонничими. Дозволю собі навести лише короткий уривок зі статті відомого американського журналіста Вітінга Вілліямса. який був поміщений у грудневному числі ню-йорського журналу “Nations Business”. Вітінг Вілліямс, на підставі інформацій, що їх одержав від французьких, американських та німецьких інженерів, на підставі розмов, які вів із сотками робітників з околиць Харкова та Одеси, та на підставі власних обсервацій, бо давав себе затруднювати як робітник у ріжних ділянках промислу на Україні, – обчислює, що впродовж зими і весни 1933 р. вимерло з голоду на Україні щонайменше 5 міліонів людей. Це число – на його думку – є значно більше, бо сама російська закордонна преса обчислює скількість померших із голоду на 10 до 15 міліонів, а Ришард Врага в “Бунті Млодих” з 20. січня ц. р., на підставі зібраних дат устійнює число померших голодовою смертю на 12 міліонів, а число вивезених з України на Сибір та до інших країв Росії на 3 міліони. Причиною того, що розміри тієї страшної катастрофи не доходять до цивілізованого світа є те, що чужинецьким кореспондентам не вільно обіздити території, охоплені катастрофою голоду, що цензура заборонює поміщувати найдрібніші вістки про голод, та що лікарі – на підставі доручень – як причину смерти мусять подавати не голод, а недугу серця або перевтому. Цьогорічні гарні жнива – на думку Вітінга Вілліямса – не поправляють ситуації, бо рільники мусять віддавати

⁵⁴ Дата події.

100 прц. свого збору, коли не хотять допустити до села відділів з машиновими крісами. Москва думає, що смертю кількох мільонів людей зможе приневолити селян і робітників до співпраці з теперішнім режимом. Це слова американського журналіста, які потвердили тепер численні інші європейські журналісти. Хоча помалу, а всеж прокидається людська совість в обличчі цієї небувалої трагедії. Кардинал д-р Інніцер, норвежський прем'єр д-р Мовінкель, комітети допомоги голодуючим, що оснуються в численних країнах Європи, кличуть про потребу протизасобів цій страшній катастрофі, якій слід покласти край. Ждемо, коли остаточно прокинеться совість **польського народу!** Покищо нам – українцям – заборонено збирати тут складки для несення помочі умираючим з голоду нашим братам на Східній Україні. З невисказаним жалем і болем дивимося на ту велику трагедію, але одночасно ми горді, що ми є членами народу, **який навіть під загрозою смерті не хоче виректися свого національного руху і своїх національних ідеалів. Живемо думкою, що наш нарід мусить побідити!**

63.000 ЗОЛ. НА 2 МІЛІАРДИ.

На терені сойму може нас цікавити головне положення українського народу в межах польської держави і цій проблемі хочу присвятити сьогодні кілька завваг. Не стану говорити про бюджетові цифри. На звиш 2 мільярди видатків, на *українські цілі фігурує лише одна-єдина позиція 63.000 зол.* на Український Науковий Інститут у Варшаві. В минулих роках впевняли панове, що у гльобальних позиціях можуть найти і найдуть українці покриття на їх національні, культурні та харитативні цілі. В суті річи ті гльобальні позиції служили хіба на те, щоби природньому розвиткові українського національного життя робити на всіх його ділянках щораз сильніші труднощі. Тому цього року ми не зголошували на бюджетовій комісії ніяких оправданих нашою чисельністю і нашою податковою силою – домагань щодо належних нам сум і тепер також їх не зголошуємо. Дотеперішня практика доказала нам, що такі – хоч оправдані – наші домагання були би даремні. Знаємо що мусимо платити державі те, що належить їй по закону, а на ділі ми українці платимо і більше, але ціле наше народне життя мусимо будувати власними силами, опертими виключно на організації нашого народу.

ДО ЗАЯВИ ПРЕМ'ЄРА.

В часі цілої бюджетової сесії не займався українською проблемою ні один відповідальний польський політик, за одним виїмком. А саме на бюджетовій комісії, при обговорюванні бюджету міністерства народної освіти, порушив українську справу п. прем'єр Єнджеєвич. Хоча п. прем'єр говорив не як шеф уряду, але як ресортовий міністр, хочу зайнятися його заявою, бо та заява мала загальний характер. Одначе, заки приступлю до обміркування заява п. прем'єра, вважаю вказаним устійнити два засадничі факти загального характеру, потрібні для належного зрозуміння польсько-українських відносин.

ІСТОРИЧНИЙ ОБОВ'ЯЗОК КОЖНОГО УКРАЇНСЬКОГО ПОКОЛІННЯ.

Першим є факт, що український нарід є вже народом з цілковито викінченими формами свого національного обличчя, свідомий свого

національного значіння, своїх національних і політичних змагань. Свою національну свідомість доказав український нарід не лише у своєму теоретичному патріотизмі й національному сентименталізмі, не лише гекатомбою жертв на полі бою за свою незалежність, але й своєю конструктивною працею на всіх ділянках народнього життя. *Національна свідомість, почуття національної гідності, зрозуміння тої великої історичної місії, яку має виконати український нарід на Сході Європи, ввійшли в кров українського народу і то на всіх його етнографічних землях.* Серед найважчих політичних умовин український нарід і в Східній Україні і в межах польської держави і в Румунії і в Чехословаччині бореться за свої національні права і з кожним днем підноситься на вищий щабель національного розвитку, з кожним днем кладе щораз міцніші підвалини свого народнього існування. Я вважав за відповідне ствердити цей факт тому, бо більша частина польського народу, яка не читає українських часописів, української літератури, не цікавиться його культурою, господарським розвитком, його політичними змаганнями, не розуміє потреби знати українські справи. Що більше, навіть багато польських державних діячів не розуміє того, що їх примітивним обовязком у власному інтересі є знати докладно дійсний український стан і того стану не знає. Цей незаперечний факт признав навіть духовий провідник ендеції у боротьбі з українцями, – Станіслав Грабський, і змінює тепер систему боротьби. Не мріє вже про асиміляцію українців, але навпаки, хоче шукати безпеки польського елемента на етнографічних українських землях в окремому національному катастрофі.

Зрозуміти цей стан мусить кожний політик, який хоче зайнятись українською проблемою в межах польської держави, бо лише той, хто докладно знає аномальний стан польсько-українських відносин, може з добрими вислідами приступити до його лікування. Говоримо щиро й отверто. Не вдоволяє нас і ніколи не може вдоволити становище п. міністра внутрішніх справ, який ставить засаду, що кожному льояльному громадянину польської держави без ріжниці віри і національності він запевнює безпеку життя і майна. Ми не є бездушним сотворінням, що тремтить за своє життя і свою їжу. Маємо не лише свій національний ідеал, але ним живемо, він став нашою життєвою потребою, став невідлучним поняттям ества українського народу. Так, як для кожного доброго поляка польська держава, так для нас добро українського народу є спільним добром всіх його членів і цю ідею мусимо передавати в історичній спадщині з роду в рід, і кожне покоління обовязане власним зусиллям збільшити *силу й повагу Українського Народу!* За виконання цього обовязку відповідає воно перед наслідниками своєю честю і своєю совістю. Колиб було інакше, то не лише, що ми не виконалиб нашого національного обовязку, але наразились би на вашу погорду, бо польський нарід занадто довго, занадто завзято і занадто великою жертвенністю боровся за своє право, щоби не погорджувати иншим народом, який не бореться чесно за добро і право свого народу.

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НИНІШНІЙ СТАН І ЙОГО НАСЛІДКИ.

Другий факт, який слід ствердити, це те що українське громадянство лише у малій мірі є відповідальне за теперішній стан польсько-українських відносин, а головна відповідальність за ті відносини паде на польське громадянство і польський уряд. Не ми, але ви, панове, є фактичними господарями держави. Ми не мали і не маємо ніякого впливу на нормування відносин у державі. Ви були не лише підметом, але і творцями прилюдного права і суспільного ладу, ми були лише предметом. Спершу винуватили ви нас – українських послів – що підбурюємо нарід, що український нарід спокійний, але його бунтуємо. Ви казали, що понад нашими головами підете і вдоволите оправдані вимоги українського народу. З повним спокоєм ми чекали на таке полагодження справи. Ми настільки патріоти, щоби бажати добра своєму народові без огляду на свої особи, тим більше що й становище посла в нинішніх часах не є ані таке почесне, ані рентовне, щоби його конвульсійно триматися та й атмосфера праці на терені сойму є для українського посла дуже важка. Вправді польський уряд перейшов над українськими послами до денного порядку, але за той час не лише не заспокоїв оправданих домагань українського народу, але навіть відібрав йому львину частину тих національних надбань, які українці добули у тяжкій боротьбі за часів Австрії.

Колиж деякі українські групи, та особливо молодь, невдоволена з того стану річей, почала боротьбу нелегальними засобами, ви панове, зробили відповідальним за цей рід боротьби ціле українське громадянство, дарма, що всі українські політичні партії осудили і тут у соймі і в краю такі методи боротьби. Панове поставили тезу: “спершу втихомирення, потім реформи”. Щоби протиставитися актам розпуки молоді, які приносять таку велику шкоду українському народові та які без хісна віддають велику частину молоді – того найбільшого скарбу кожного народу – на жертвенне самопалення ми проголосили тезу конструктивної праці в усіх ділянках для добра народу і то в межах легальної політичної боротьби. Правда, тою конструктивною працею кладемо трівкі підвалини під будову національної будівлі, помалу але систематично розвиваємо власними силами нашу культуру і наше національне господарство. Але щож бачить наша молодь? Вона бачить, що цьому природному розвиткові держава ставить щораз сильніші перешкоди, вона бачить, що з 3.500 народніх українських шкіл остало лише 125, що в рештках українських гімназій панує не український, а польський дух, що всупереч постанові сойму не лише нема українського університету, але нашої молоді не приймають навіть до польських університетів і високих шкіл, утруднюють їй виїзд за кордон та майже унеможливають нострифікацію заграничних студій.

Наша молодь бачить, що її не приймають до урядів, що вона позбавлена варстатів праці, вона бачить, що роблять їй перешкоди у вільних професіях, навіть у торговлі і промислі, а наші кооперативи, які нарід збудував з таким великим трудом і з такими жертвами, в яких наша молодь могла би найти працю, стоять під загрозою нового кооперативного закону і їх доля залежатиме від одного посунення пера міністра. Вона бачить далі, що український нарід

хотять з кожним днем зіпхнути до щораз більше підрядної ролі, що йде намагання пляново відсунути етнографічні українські границі на кількадесять кілометрів на схід. У східній Холмщині живе 212.000 українців. Їх національна свідомість є така велика, що при правильно переведених виборах у 1922 р. вибрано там аж 4 послів українців, а сьогодні не признають їм там навіть їх української національності. Там нема ні одної української школи, навіть наука релігії відбувається в **польській** мові. Цей сам стан панує на Поліссі, де живе до 750.000 українців, які в 1922 р. вибрали своїх 2 послів-українців. Щоби посунути етнографічну границю до Сяну, шириться серед лемків москвофільство та православя, вщиплюється відрубний місцевий говір, а навіть ведеться переговори, щоби створити там окрему єпископську дієцезію з єпископом-помічником, який підлягав би владі польських єпископів. Наша молодь бачить далше, що адміністраційні методи, які мають цілковито пристосувати українців до польської державности, не лише не поправляють становища українців, але його щораз погіршують.

Від 1922 до 1928 року, коли українське населення на Волині здобуло при виборах всі належні йому мандати і мало незалежних послів, були там сьак-так нормальні відносини. Від 1928 р., коли українців Волині заступають майже в цілості послі, що належать до Безпартійного Бльоку, стан посідання українців під правлінням воєводи Юзефського з дня на день корчиться. Майже цілковито знищено там усі легальні культурні і господарські українські установи. У превенційних вязницях не сиділо досі ще ніколи так багато української молоді, як в останніх часах. І та молодь бачить незрозумілий для нас усіх факт, що побіч з винуватими сидить значно більша частина невинних, ба навіть відомих з того, що вони не солідаризуються з актами терору і саботажів; щойно по кількох місяцях слідчої вязниці випускають їх на волю без розправи, навіть без вияснення того, за що сиділи. І чи серед тієї сумної дійсности можна робити нам, політичним організаціям, закид, що не можемо або не вміємо успокоїти нашої молоді, хоч ми переконані про безуспішність таких розпучливих засобів молодечої боротьби? Як довго триватимуть такі відносини, які нині тривають, як довго польський уряд не змінить в основах свого становища до домагань українського народу, **так довго не можемо взяти відповідальности за теперішній стан.**

В ЧИЇХ РУКАХ КЛЮЧ СИТУАЦІЇ?

Ми вповні свідомі того, що так затроєна атмосфера наших взаємних відносин на довшу мету є **шкідлива для українського народу**. Говоримо це голосно, але сумніваємося, чи вона може бути корисна і для польського народу, тепер і в будуччині. **Польський нарід і його уряд, як фактичний господар держави, тримає в руці ключ до розв'язки ситуації**, він матиме за собою заслугу або понесе вину. Складати відповідальність на нас вказувало би на брак відваги взяти на себе відповідальність. Теперішній уряд має ту відвагу в усіх інших державних справах, хай-же він має відвагу взяти також і ту відповідальність на себе так перед історією, як і в наших днях.

ЗА ЗМІНУ ЦІЛОГО ПОЛІТИЧНОГО ВІДНОШЕННЯ СУПРОТИ УКРАЇНЦІВ.

Лише після ствердження тих двох фактів можемо приступити до розгляду заяви п. міністра віроісповідань і народньої освіти. Є це чи не перша заява відповідального державного діяча післятравневих часів, що значно відбігає від дотеперішніх шабльононих заяв, які, поза пустими фразами про симпатію до українського народу, скидали всю вину за теперішні польсько-українські відносини на українську сторону та давали нам в гострій, ледви не приказуючій формі поради, як маємо поводитись, щоби уряд приступив до зміни тих відносин. Пан міністер Єнджеєвіч вперше стверджує, що теперішні польсько-українські відносини є наслідком давніших, обома сторонами зроблених помилок, що “сьогодні був би може час на поправу тих відносин” та на занехання гострої боротьби на мішаних теренах, та що він доручив опрацювати цілий комплекс питань, звязаних з українським шкільництвом, щоби могли сіне іра ет студію обдумати, які зміни можна би перевести у тій ділянці. Цю заяву приймаємо до відома і сподіємося, що п. міністер, як шеф уряду, відповідальний за свої слова супроти всіх сторін, має повну силу зреалізувати цілий комплекс справ, звязаних з українським шкільництвом. Отже тому, щоби докладно спрецизувати наше становище до цієї заяви, я вважав за відповідне ствердити попередні факти. Пан міністер, хоч робить обі сторони відповідальними за зроблені помилки, у своїй заяві все таки твердить, що “тактика деяких українських партій утруднює полагодження хочби найбільш оправданих українських домагань”. Я вже ствердив, що ключ до розвязки ситуації під теперішню пору лежить не в наших руках, а в руках польського уряду і що ніякий уряд під ніякою пикою не може відмовити вимогам народу, якщо ті вимоги оправдані. **Можна зрозуміти нелегальні засоби боротьби палкої молоді, але ніколи не можна морально одобрювати нелегальної поведінки державних мужів, що стоять на чолі уряду.** Другою, значно важнішою справою є твердження, що український нарід є вже народом з цілковито викінченими формами свого нац. обличчя і що він може задоволитися лише такими змінами, які потрібні для його національної екзистенції на теперішньому рівні його національного розвитку. Український нарід виріс вже з того, щоби задоволитися якоюсь одною середньою або високою школою, або якимись нестійкими змінами в народньому шкільництві. **Домагаємося зміни цілого політичного відношення супроти нашого народу, усунення тих всіх аномалій, які наш нарід лише кривдять та про які я перед хвилиною згадав.** Думаємо, що ті ненормальні відносини дійшли до останньої границі, що найвищий час положити край тій нівеляційній політиці супроти українського народу, коли хтось в цілости не хоче кинути його в обійми розпуки і в політиці катастроф шукати розвязки польсько-українських відносин. Ми певні, що це лежить не лише в інтересі українського народу, але також і в інтересі польського народу.

НОВА КОНСТИТУЦІЯ.

Ще кілька уваг я хотів присвятити справі конституції. Не жаліємо за старою, ані не радіємо новою. Одна робила виключним сувереном польський

нарід, друга – польську державу. І одна і друга минає мовчанкою факт, що в межах польської держави живе 6 мільонів українського народу. Одначе нова конституція в порівнянні зі старою *багато гірша для українського народу*. Стара конституція, стоячи на становищі народоправства, вивінувала сойм і сенат в дуже високі атрибути, зробила з тих інституцій володаря польської держави. В тих інституціях ми могли мати бодай теоретично відповідне нашій чисельності заступництво і боронити наших національних інтересів. В новій конституції, яка вивінувала президента Річипосполитої в атрибути суверена, зійшов сойм і сенат до підрядної ролі, з малим впливом на хід державних справ. До сенату не маємо ні активного ні пасивного права вибору, а колиб навіть якийсь українець найшовся у сенаті на підставі номінації президента, то теперішній досвід учить нас, що не був би це українець, котрого можнаб уважати справжнім представником українського народу, а був би це манекін кожночасного уряду. Не маємо нічого проти того, щоби польський нарід рішав собі сам конституцію згідно зі своєю волею і своїми інтересами. А проте, коли доля захотіла, щоби ми тепер жили в межах польської держави, мусимо дбати за те, щоби у такому важному законі, як конституція, були застережені наші національні права. Сойм полагодив її вже – не входимо в те, в який спосіб, – але вона ще не скодифікована і сенат мусить її скодифікувати. Коли в сенаті буде дебата над кодифікацією, будемо зголошувати там наші поправки, будемо домагатися *надати нашим етнографічним територіям автономічний устрій та змінити виборчу систему до сенату*. Річю польської більшости в сенаті буде прийняти ті поправки або їх відкинути. Підкреслюємо тут лише те, що з хвилиною знищення навіть малої існуючої територіяльної самоуправи не маємо ніякого впливу на хід самоуправних справ, не маємо ніякого впливу в уряді, позбавляють нас тепер всякого впливу на хід законодавчих справ, – взагалі 6 мільонів українського населення опинюється поза обсягом цілого державного життя. Повну і виключну вже відповідальність за те беруть панове.

У ПЛОЩИНІ ПРОБЛЕМИ СХІДНОЇ ЄВРОПИ.

Високий сойме! Не знаємо, як довго триватиме ще цей сойм, та не знаємо, чи ті наші голоси не є вже голосами лебедів. Не знаємо також, як виглядатиме слідуєчий сойм і хто представлятиме в ньому український нарід. Тому на закінчення дозволю собі висловити в імені Українського Клубу ще кілька слів.

Ми свідомі того, що нинішня Польща є тепер сильною державою, зі сильною внутрішньою владою, що в останніх часах має поважні здобутки в закордонній політиці. Може видаватися, що в теперішній хвилині українська справа сходить на другий плян, що не пора нею нині займатися. Стоїмо на іншому становищі. Вважаємо, що українська справа, справа поверх 40 мільонів вповні вже освідомленого українського народу є і завсігди буде, коли вже не найважнішою, то на всякий випадок дуже важною справою для польського народу, хоч український нарід позбавлений сьогодні політичної свободи та поділений між чотири сумежні держави. І саме той момент, в яким сьогодні знаходиться Польща, дає їй відповідні можливості поставитись і до справи українського народу в дусі, що відповідав би гідності і значінню обох народів. Ми зі свого боку, не зрікаючись ні на хвилину наших змагань до національної і

політичної свободи, стоїмо на становищі, що польсько-українська справа може бути поладнана лише за обопільною згодою обидвох народів і що від тієї згоди залежатиме доля Східної Європи та сила і значіння обидвох народів.

Діло. – 1934. – 9 лютого.

№ 318

Промова голови Союзу українок Мілени Рудницької на відкритті Українського жіночого конгресу в Станіславові

23 червня 1934 р.⁵⁵

*Великий, святочний день!
Велика, святочна хвилина!*

Виїмковий це день п'ятидесятиліття роковин, які сьогодні святкуємо. Він небуденний і світлий також тому, що ось сьогодні відбувається перший загальний **Всеукраїнський Жіночий Конгрес**. І скажимо собі щиро: те, що нам вдалося здійснити сьогоднішній Конгрес, те, що ми зуміли збірним зусиллям зреалізувати задумане діло, – те, що ми найшлися тут разом, – незважаючи на всі труднощі зовнішнього і внутрішнього характеру, всупереч усім перешкодам, всім малодухам і людям злої волі наперекір, – це заповнює нас не тільки радістю, але й гордістю. Чи не перший це раз в українській історії відбувається зїзд з такою широкою територіальною базою? Чи не перший це раз після катастрофи у визвольній боротьбі зібралися українці різних земель, різних світоглядів, вірувань, переконань і партій, зєдинені одною спільною національною ідеєю, надихані бажанням, щоби її в собі скріпити, в інших розпалити, щоби її якнайкраще у дійсність перевести.

Зібралися українські жінки у свідомій співвідповідальности за українську дійсність, як свідомі співтворці української майбутности.

Одначе на нашу радість паде велика чорна тїнь. У незвичайно відповідальних часах і у виїмково важкому, просто трагічному положенні доводиться вам відбувати цей конгрес. І тому простіть, Дорогі Сестри, що ці слова привіту не можуть бути такі беззастережно радісні, такі безжурно погідні, як, може, повинні би бути.

Святкуємо цей 50-літній ювілей українського жіночого руху в незвичайно важких часах. Мабуть, не переживав ще український нарід у своїй історії такого лихоліття, не переходив ніколи досі такого пекла фізичних і моральних страждань. Внаслідок невдачі визвольної боротьби українські землі розшматовані між чотири держави. І чим далі від нашої останньої визвольної-державної спроби, тим ясніше розуміємо і тим дошкульніше відчуваємо трагедію нашої бездержавности. Тим краще здаємо собі справу, що значить недостача політичної незалежности. Це не тільки економічний визиск, але й нужда, не тільки чужа школа, але й марнування велетенських засобів потенціальної духової енергії, які дримають у нашій дітворі, не тільки культурна

⁵⁵ Дата події.

відсталість, але й духове каліцтво. Бездержавність – це підсвідоме почуття меншевартності в одних і почуття нестерпного пониження і сорому в інших. Це ті безмежні моральні шкоди, які відбиваються на психіці довгих поколінь. Це чужі агентури, це ломання душ і спідлювання характерів, це наша кволість і нікчемність аж до найстрашніших форм рабства і найглибшого морального упадку, аж до національного відступства і зради.

Тоді, як інші маленькі народи, без великого минулого і без великих матеріальних і моральних засобів, силою політичної конюнктури стали самостійними державними організаціями, наш нарід не вмів здійснити найвищої форми свого самоозначення, не вмів оформити себе в державу, як еманацию всіх своїх політичних, господарських і культурних сил.

Однак це не вичерпує ще трагізму положення Українського Народу. Наш материк, найбільша, головна частина нашого народу – не могла прислати на це свято своїх представниць.

Те, що діється нині на Радянській Україні, переходить межі найбільш хоробливої уяви. На окреслення цього є тільки одно слово: жах. Там іде боротьба не за владу, не за громадські права, не за особисті вольности, а за найбільше елементарні засоби людського животіння. Ось ми є свідками, як наш віковий ворог – Москва – почав із нами боротьбу за само наше біологічне існування. Він відбирає нам навіть ті джерела прожитку, якими користуються півдикі мешканці найстрашніше експлоатованих колоній. Ось ми є свідками винищення нашого народу голодом, витвореним свідомо й організовано, як методою, що має на цілі приборкати, здушити всі протирадянські настрої, всі самостійницькі течії і національно-державницькі змагання народу. А побіч винищення України голодом – ми були і є від ряду літ свідками, як большевики нищать усі питомі прикмети нашого народу, всі його моральні, культурні і господарські цінності, як вони намагаються викоринити первні української психіки, релігію і вірування, історичну традицію і народній побут, засадити силою чужі українській природі форми господарського і духовного життя.

Скільки наших земляків згинуло на Придніпрянській Україні і на Кубані голодовою смертю? 2,5 чи 10 мільйонів? Стільки, скільки живе нас, українців, на захід від Збруча, чи трохи більше чи менше? Ніхто цього не знає. Уявіть собі, Сестри, уявіть собі на хвилину цілу Галичину і Волинь, Буковину і Підкарпаття – одним великим цвинтарищем без одної живої істоти. Уявіть собі, що вимерло тут ціле населення. Передумайте бодай на один мент цю думку до кінця. Подумайте, що на Україні вимирала поголовно – мов скошена трава – майбутність Нації, українська дітвора. Вимерли старці, знеможені хворобами і недостатками. Падали, як підрізані дуби – чоловіки в цвіті віку. Тільки жінок вимерло найменше. Вони – матері – мають найбільшу вітальну силу, їм небагато треба для прожитку. Вони в часі голодової пошести на Великій Україні мали той самий сумний привілей, який мають жінки в часі війни: дивитися безрадно і безпомічно, як гинуть їх найближчі. І освідоміть собі ще на хвилину всі наслідки голоду: хвороби, пошести, ціле біологічне ослаблення Нації, – подумайте, як будуть виглядати ці, ще ненароджені діти, діти батьків,

які недоїдають цілими роками. Уявіть собі моральне здичиння людини, перед якою стоїть тільки одна проблема: наїстися, вижити, перетривати голод. Подумайте – наша Батьківщина, цей край казкових природних багатств, молоком і медом текуча країна – перемінилася в пустелю. Велика Україна – найголовніше джерело національної культури і державницької ідеї, земля, що видала Шевченка і Лесю Українку, Хмельницького і Мазепу, а перемінилася в край, де люди втратили почуття гуманності, де одинокою формою протесту навіть для комуніста є тільки самогубство.

І не на полі бою впали ці мільйони, не гинули вони як герої, як лицарі, не за ідеали принесли в жертву своє життя. По гостинцях, під плотом, опухлі з голоду – конали.

І не кажим, Сестри, що цьому винні вони – вороги – москалі – большевики. Ні – це наша вина, наша власна вина, що ми залишилися паралітиком на роздоріжжі історії. Наша вина, що не вміли взяти своєї долі у власні руки. А передовсім вина нас – верхівки, інтелігенції, провідників, що не вміли примусити народ до жертв тоді, коли кувалася доля Української Держави.

Ось ці думки затроюють нам душу аж до дна, мов кровний докір зганяють сон з очей і соромом палять обличчя.

У таких умовах відбувається наш конгрес.

Але цьому не кінець. Коли хочете мати повну картину нашого трагічного положення, додайте до факту бездержавности та фізичного винищення народу за Збручем – ще й наш внутрішній хаос і розбиття. Хто зможе коли-небудь обчислити суму розтраченої національної енергії, яка йде в нас на взаїмне поборювання? Нема хіба другого громадянства на земній кулі, яке марнувало би такі велетенські зусилля зовсім непродуктивно на внутрішні межиусобиці, як ми, – хоча одночасно ми хіба є останні, які на таке марнотратство сил можемо собі дозволити.

І не тільки у тому річ, що ми збилися з одного шляху і шукаємо його наосліп по доріжках і манівцях, які часто біжать у протилежних собі напрямках. А річ у тому, що розпорошення національних сил не йде по лінії здорових суспільних течій та не має за основу істотних світоглядних різниць громадянства. Воно зводиться переважно до явищ анархії, гурткових котерій і вузьких групових або й особистих амбіцій і інтересів. Внутрішнє безладдя допровадило до партійно політичної боротьби, а в останніх часах також ще й до боротьби релігійної.

Коли поглянемо довкола себе – бачимо сотні непорозумінь, сварок, конфліктів – як у справах дрібних, так і в найважливіших питаннях нашого національного життя. Жахом наповнює нас факт, що навіть до найважливіших питань національного життя поодинокі групи підходять під кутом власного престижу й інтересу. Коли приглянемося методам політичної боротьби, стверджуємо повне заломання моралі у внутрішніх громадських відносинах. Принялася в нас думка, що принципи прилюдної громадської моралі цілковито різняться від приватної неособистої моралі. Найбільше неетичні вчинки, яких ніколи не зробила би чесна одиниця в приватнім житті, стали допускаємі,

добули собі право горожанства в житті громадським. А вслід за тим іде і безупинне недовіря одних до других, бажання перехитрити політичного противника, нетерпимість і злоба, брак взаємного розуміння і виrozumіння. Каїнова ненависть синів одної матері, ненависть, яка обезсилює, паралізує їхні сили, не дозволяє звернути їх назовні.

Такі невідрадні відносини панують серед громадянства всіх західних Українських Земель та на політичній і заморській еміграції.

Одначе змальована нами картина української дійсности не була би вірна, коли б ми бачили в ній тільки темні краски і тіни, а не бачили світла і барв.

До тих відрадних явищ в нашому житті за останні роки належить передовсім майже повна ліквідація радянофільства, яке довгий час мов гангрена розкладало організм західно-українського громадянства. Події, які зайшли на Радянській Україні в останньому році, безоглядне нищення червоним царатом усіх проявів українства, а передовсім голод – відкрили очі навіть найбільш незрячим і наївним, а рівночасно підірвали ґрунт большевицьким агентурам.

Друге незвичайно позитивне явище серед темряви нашого життя – це факт, що щезли територіяльно партикулярні розбіжности і конфлікти між наддністрянською і наддніпрянською віткою українського народу. Вирівнялося і затерлося глибоке провалля, яке викопали були між Галичиною і Великою Україною події і промахи 1919 і 1920 років. Загоїлися рани, пішли в забуття взаємні кривди, жалі і претенсії, а до голосу прийшло те, що найсильніше, це, що зеднує: звязок крови, свідомість спільности, почуття нерозривности в добрій і злій долі.

Не від речі буде пригадати, що в часах страшної ворожнечі між двома вітками народу українське зорганізоване жіноцтво перше дало почин до моральної демобілізації розсвареного громадянства. В поодиноких європейських осередках нашої політичної еміграції, наприклад, у Відні в 1920 і 1921 роках, отже в часах найбільше драматичного загострення відносин між розеднаними частинами Нації – українські жіночі товариства були **одиноким** тереном, де сходилися і спільно зі собою працювали уроженці Галичини і Великої України, галичанки і наддніпрянки. **Український Жіночий Зїзд, який відбувся у грудні 1921 р. у Львові, перший кинув гасло замирення розеднаних частин народу та національної єдности і консолідації, і це гасло українське зорганізоване жіноцтво послідовно переводило в життя на протязі минулих 13 літ.** Не від речі також буде пригадати, що в часах, коли дурійка радянофільства охопила галицьке громадянство, українське жіноцтво, зорганізоване в Союз Українок, перше цій отруті рішучо протиставилося, проголосило бойкот радянофільської преси і тих діячів, які одною ногою стояли в національному, а другою – в большевицькому світі.

Оба відрадні явища, про які тут була згадка, а саме те, що відпали між нами партикулярні ріжници, що на Західних Українських Землях зліквідовано радянофільство – вони мають одно спільне джерело: цим джерелом є величезне поглиблення національної свідомости на всіх українських землях. І це є найбільше позитивний, найбільше радісний факт нашого сьогодення, факт,

який дозволяє нам з вірою в майбутність перетривати теперішнє лихоліття, та на якому ми будемо всі сподівання на краще “завтра”.

Коли порівнати сучасний стан українства зі станом вперед десяти чи двадцяти літ, мусимо ствердити одно: **Ми йдемо вперед, ми ростемо в силу. Це така наглядна, така безсумнівна правда, що навіть не треба її доказувати. Невміруща українська національна ідея йде вперед побідним походом на всіх українських землях. Вона відроджується після тисячолітнього сну на наших найдальших окраїнах, на Підкарпатті. Вона ломить усі непоборні, здавалось би, перешкоди, які поставили перед нею більшевики. Вона діє стихійними силами в мільйонних масах України, яка нищена та руйнована, слізьми і кровю наповнена, гоїть свої глибокі рани, регенерує свої сили та перероджується психічно серед мільйонних жертв. Вона – національна ідея – доказує чудес – тут, на Галицькій Україні, де народ в органічній, конструктивній праці творить від основ власні життєві форми, та у важкій боротьбі за кожную пядь землі, за кожний хатній поріг, за кожную читальню і кооперативу – гартує свої сили.**

Зросла національна свідомість найширших шарів громадянства на всіх українських просторах, національна свідомість не тільки в значінні почуття своєї національної відрубності, але також у значінні свідомого змагання до здійснення нац. ідеалу. Зросла активність українських мас, які виявляють подиву гідну завзятість в обороні національних інтересів та величезну готовність до жертв. Одним словом: **процес національно-політичної кристалізації, процес переміни народу на націю – поступає безупинно вперед. А в цій переміні потенціальної енергії народу на розгонову українська жінка грає не меншу ролю, ніж чоловік.**

Але заки освідомимо собі, де наше, українського жіноцтва, місце серед громадянства та яка наша роля на тлі змагань нації, погляньмо ще на положення українського народу з перспективи всесвітніх відносин і міжнародної політики.

Схарактеризувати в кількох реченнях те, що діється у світі та як воно відбивається на нас – річ не легка. Находимося у кліщах якогось великого історичного процесу, в якому всі дотеперішні догми і вартости переходять переоцінку. Ми попали у вир хаосу, в якому серед болів і корчів родяться нові форми життя, нова людина. Криза політична й устроєва, соціальна і господарська, культурна і духовна охопила цілий світ і не відомо, що з неї вирине. Криза це, чи загибель культури, сумерк, чи тільки потрясення одної епохи в історії людства?

Ніхто цього не знає і не це має для нас головне значіння. А те для нас найважливіше, щоби в тих процесах, які йдуть у світі і в які ми – по волі чи неволі – втягнені, не бути обектом, а субектом історії. Річ у тому, щоби не стояти тільки на периферії подій, а бути їх співтворцями, бути жовнірами, які борються за краще завтра та будують власними зусиллями, невдачами і побідами, свою майбутність.

Яким шляхом піде розвиток подій у міжнародній політиці – ніхто цього передбачити не може. І тільки одно певно можна сказати про світову політичну

ситуацію: що нема в ній нічого певного. Бачимо щораз виразніше нетривкість, пливкість відносин. Міняються майже з місяця на місяць. Протягом 24 годин творяться нові орієнтації і нові політичні констеляції, тяжко навіть вгадати, котрі з тих змін мають структуральний, а котрі – тільки кон'юнктуральний характер.

Одначе не у змінчивих констеляціях річ, не у тимчасовому, більше чи менше для нас корисному укладі міжнародніх сил лежить суть питання. Для оцінки міжнароднього положення української справи найбільше значіння має тенденція розвитку цих сил. Чи ця тенденція йде по лінії наших інтересів, чи в протилежному напрямі?

Можна би перелічити довгу низку фактів на те, що гороскопи для української справи на міжнародній арені не є відрадні. Велика динаміка наших обох головних сусідів, петрифікація тих державних організмів, у яких найшлися західні українські землі, опір чинників, заінтересованих в удержанні теперішньої мапи Європи, яка зробила нас причіпкою до чотирьох держав, – те все, безумовно, факти для нас некорисні і грізні.

Але побіч них можна навести інші, які з непохитною певністю вказують на те, що час працює для нас, а не проти нас. Всі познаки промовляють за тим, що йде до великої збройної розправи у світі. Вказує на те не тільки нервова атмосфера в Європі, яскравим вислідом якої є перегони у зброєннях, але й щораз грізніші лискавки на Далекому Сході. На порядок денний світової політики входить проблема Східної Європи, а у звязку зі сподіваним розбиттям російської імперії щораз актуальнішою у світі стає наша справа. З року на рік зростає поінформованість і зацікавлення світа українською проблемою. Ніколи не писали у світовій пресі стільки про українські справи, що протягом одного останнього року. І хоча кожний підходить до українського питання зі становища власного інтересу, хоча для урядів держав і т. зв. міродайних кол ми є ще тільки цінним предметом, то все-таки **щораз частіше лунають у світі голоси про необхідність створення української держави, як чинника світової рівноваги.**

Щоби ця концепція державної незалежності України могла викристалізуватися у світовій опінії, щоби вона могла у свідомості державних мужів і широких кол європейського громадянства звязатися в логічну цілість з політичними і господарськими потребами Європи, на те треба з нашого боку ще багато енергійної пропагандивної праці, а передовсім треба давати світові якнайбільше доказів нашої волі та зрілості до самостійного життя.

Не перецінюємо значіння міжнар. пропаганди, не манимо себе, щоби хто-небудь з приязни, з симпатії, чи з якогось почуття справедливості поміг нам.

Знаємо, що реалізація Національного Ідеалу залежить в останній мірі тільки від нас самих. Але з другого боку розуміємо значіння добрих звязків зі світом, побудованих на спільності інтересів.

Завдання й обовязки українського зорганізованого жіноцтва

Ось так виглядає українська дійсність. На тлі світового хаосу, в обличчі грядучих катаклізмів, які запечатають нашу долю на довгі десятки літ, – народ розсварений, розбитий.

А серед цього українського хаосу – українська жінка. Молода, нова громадянка, що 50 літ тому вперше упімнулася за свої людські права, а від кільканадцяти літ робить перші кроки в громадянському житті. Вона ще не свідомо приспаних у ній сил своїх творчих можливостей. Але вона відчуває глибоко трагедію Нації і розуміє, що відповідальність за цю трагедію паде не тільки на чоловіків, які її **безпосередньо** завинили, але й на жіноцтво, що у своїй слабості і пасивності не мало спромоги їй протиставитися.

І в цьому почутті відповідальності за долю Нації вона, українська громадянка, вона – мати нових українських поколінь, шукає свого шляху.

Що робити? Кудю йти? Яке наше “вірую”? Де наш стяг, коло якого гуртувалося б ціле жіноцтво? Які завдання і обовязки накладають на нас ці важкі часи, які напрямні впливають із них для українського жіночого руху?

Ось запити, які ждуть нашої відповіді. Але заки спробуємо відповісти на них, треба, може, наперед відкинути закиди, які проти нас підносяться, розвіяти сумніви, які нас оточують.

Перший з тих сумнівів звучить так: Чи можна говорити про якісь **окремі** завдання українського жіноцтва, для яких потрібні **окремі** жіночі товариства, **окремі** жіночі журнали, жіночі зїзди і конгреси? Чи є якісь справи, якісь ідеї, які об'єднують українське жіноцтво, об'єднують нас саме як **жінок** і як **членів української Нації**? Словом: чи існує ще український жіночий рух? Чи має він ще рацію існування?

А другий сумнів можна би сформулювати так: Чи можна говорити про якісь спільні завдання для **цілого** українського жіноцтва – з уваги на те, що ми перестали вже бути аморфною масою без переконань, без власного суспільного вірую, що ми зріжничкувалися по політичним партіям та ще світоглядіві різниці між одною з нас і другою – не є менші, ніж між чоловіками? Або іншими словами: Якщо існує український жіночий рух, то чи можна говорити про **один** український жіночий рух чи, може, є їх кілька, – а в кожного з них інше розуміння завдань і ролі жінки.

Жіночий рух... Які непопулярні стали в нас ті слова в останніх часах... Не менше, як були тому 50 літ, коли їх кинула в галицьке громадянство Нат. Кобринська. Скільки трагічних, чи, може, радше трагікомічних непорозумінь і зайвих конфліктів викликає в нас фальшиве розуміння змісту цих слів. Які безглузді тези і твердження про жіночий рух, виголошувані авторитетно самопевним тоном знавців, довелося нам чути в останніх місяцях з приводу У. Ж. Конгресу. Моторошно робилося на душі від їх неімовірної ігноранції, поверховності і тривіальності. Скільки неумотивованих закидів, схоплених з повітря, інсинуацій, скільки неоправданих підозрінь, виссаних із пальця інвектив впало під адресою українського жіночого руху. Здавалося хвилинами, що стоїмо там, де стояла Кобринська перед п'ятьдесяти роками, та що слід зачати наново повторяти те все, що писалося і говорилося у нас на протязі минулого півстоліття.

Хіба найкращою відповіддю на всі голоси, які відмовляють українському жіночому рухові права і змислу існування – є наш Конгрес. Він доказує більше переконуючо, ніж найсильніші аргументи і найбільше логічні міркування, що є

щось спільне, що нас тут привело і що те спільне сильніше від того, що нас роз'єднує.

Однаке, може, найдуться люди, для яких навіть наш Конгрес не є вистарчаючим доказом животности ідей, які нас об'єднують. Посеред нашого громадянства і то між визначними передовими діячами стрінете таких, які сам факт Конгресу готові вважати наскрізь позитивним явищем, але які ставляться ворожо до жіночих організацій... Поспитайте їх, звідки взявся би наш Конгрес, який є зїздом представниць українського зорганізованого жіноцтва, коли би не було жіночих організацій... Є інші, які погоджуються, що жіночі організації потрібні і корисні, але рівночасно вони кидають камінням на жіночий рух. А чейже **кожна** жіноча організація, будь-яка її ціль і круг діяльності, є виявом тої суспільної течії, що на цілому світі називається жіночим рухом. Є і такі в нашому громадянстві, що вважають жіночий рух ідентичним з фемінізмом, доказуючи тим, що не розуміють ні одного поняття, ні другого.

Найбільше поширений у нашому громадянстві погляд, що жіночий рух – це тільки боротьба за рівноправність жінки. Приклонники цього погляду твердять, що ця рівноправність стала вже фактом і тому, на їх думку, роля жіночого руху буцімто вже скінчена.

Їм відповідаємо: ніколи рівноправність не була ціллю жіночого руху. Вона була тільки передумовою, яка дозволяла жінці приступити до розв'язки її властивих завдань. Рівноправність була тільки засобом, який нам уможлиблював вступ у громадське життя в ролі співрішачого і співвідповідального чинника, який дозволяв нам зачати переговорювати і формувати світ, створений і сформований людиною, згідно з нашими бажаннями.

Чи можливо, щоби один або два десятки літ розв'язали у вдоволяючий спосіб цю незвичайно складну проблему, яка звучить: ввести жінку в русло суспільного життя, перевиховати її до нових завдань, до нових поширених відповідальностей, зв'язати жінку – не одну – зв'язати мільйони жінок, зв'язати їх органічно і нерозривно з потребами, формами, функціями – громади, суспільности, народу, держави. Бо ж про це йде жіночому рухові: щоби не марнувалися непродуктивно цінности жіночого духа, ці безмежні приспані в жінках духові сили; йде про те, щоби їх з вікового сну прокинути і якнайкраще в як найдоцільніший спосіб зв'язати у гармонійну цілість з мужеською частиною громадянства; заприсягти їх разом у службу загалу, у творчий процес нового кращого життя.

Чим є один чи два десятки років цієї т. зв. жіночої рівноправности, коли дивитися на них з історичної перспективи трьох тисяч літ, продовж яких всі цінности об'єктивної культури творив майже виключно мужчина? Яке відношення між часом тривання жіночого еманципаційного руху а довжиною періоду мужеського примату в історії людства? Релігійні і філософські системи, держава і законодавство, цілий храм знання і мистецтва – те все діло мужчини. Жінка увійшла в цей мужеський світ дуже, дуже недавно. Вона робить у ньому щойно перші неслиливі спроби, перші кроки, як мала дитина, яка вчиться ходити. А в нас є люди короткозорі, малі людці, що на історичні процеси, які міряються і тривають сотками літ, дивляться з жабячої перспективи.

Вони бажали би покласти жіночий рух у домовину, бо, на їх думку, жіночий рух – це анахронізм, а жіночі організації – це абсурд.

Тим часом на широкому світі щораз голосніше лунають голоси філософів і соціологів, які – всупереч антифеміністичним тенденціям державних мужів і політиків – бачать джерело сучасної кризи у захитанні природної рівноваги між мужеським і жіночим принципом, як двома рівнорядними формами людства. Щораз частіше відзиваються голоси остороги, що світ звироднів внаслідок повного знехтування жіночого та гіпертрофії мужеського первня та що одинокий рятунок для нього від повного банкруцтва, – для цього змеханізованого, стехнізованого, зматеріялізованого і зраціоналізованого світа – лежить у припливі жіночих сил, нових незужитих сил, які ближчі до життя, його вічного коріння істотних потреб. Односторонній мужеський суспільний порядок мусить найти своє природне доповнення у співпраці жінок на всіх ділянках життя. Одначе це завдання є не на міру життя одної генерації. Довгі покоління жінок мусять трудитися біля його здійснення і через довгі покоління треба плекати ідею жіночого руху, доки вона не вкоріниться глибоко у свідомості загалу. А до цього потрібні жіночі організації як терен кристалізації жіночих поглядів, як терен скупчування і активізації жіночих сил.

Коли би навіть прийняти, що жіночий рух є нічим більше, як тільки боротьбою за рівноправність жінки з мужчиною, а його остаточною метою – осягнення тієї рівноправности – то чи навіть зі становища так поверхового, так непомірно звуженого розуміння жін. руху – справді можна вважати його чимсь минулим? Чи покінчилася вповні ця боротьба за належне жінці становище у родині, громадянстві, за освіту і знання, за всі зовнішні можливості розвитку, за її життєвий круг діяльності? Чи справді так світло, так блискучо стоїть справа з жіночою рівноправністю?

Здається, що від 20 літ не було менше відповідного менту видвигати гасло ліквідації жіночих товариств та твердити, що жінки вже зрівняні в правах з чоловіками, як саме тепер, коли в цілому світі помітна нова поворотна хвиля антифемінізму, яка намагається зіпхнути жінку назад зі здобутих нею позицій. Ось ми є свідками, як вводиться наново нумерус кляваус для жінок на університетах, обмежуючи число студіюючої молоді до 10 прц. Ось бачимо, що в деяких державах жінки втрачають політичні права, а в інших державах при всіх зусиллях не можуть їх добути. На цілому світі господарська скрута бє в першій мірі по жінках, бо вони стають жертвою законів, які буцімто мають зменшити безробіття. Відживає наново конкуренційна господарська боротьба чоловіків з жінками, ведена у формах, яких не знали навіть передвоєнні часи, часи “нерівноправности”. В усіх державах світу, також там, де конституція й інші основні державні закони запевнюють жінці рівноправність, – обов'язує досі старе законодавство, побудоване на ідеї примату мужчини, чого найяскравішим висловом є тип патріархальної родини, де жінка-мати підпорядкована є чоловікові.

Але покиньмо теоретичні міркування, залишім світові його журби і погляньмо, як є в нас з тією рівноправністю. Який питомий тягар жіноцтва в нашому національно-громадському житті? А коли трудно вам відповісти на

такий загально-сформульований запит, то можна його розбити на кілька спеціальних. Який відсоток жінок є членами наших національних товариств? Який відсоток жінок займає передові становища в громадянстві, скільки з них є головами, чи хоч би членами управ краєвих установ, скільки директорами інституцій? Який відсоток творять жінки на загальних зборах центральних організацій, де права участі мають тільки делегатки повітових чи низових клітин? А як є на нашому селі? Чи бувають у нас жінки головами читалень і кооператив? Чи є в нас жінки війтами або бодай членами громадських рад?

Ці запитання є закидами не тільки в сторону громадянства, але також, і то в першій мірі, вони обвинувачують нас як жінок. Вони зясовують нам, яке безмежне поле праці лежить перед нами та чи мають слушність ці люди, які думають, що формальна рівноправність жінки накинена українському громадянству не своїм законодавством, могла на протязі кільканадцяти літ врзатися глибоко у світогляд суспільства та звязати з ним українську жінку тисячними взаєминами.

Але, може, хто скаже, що приклади, які ми тут подали, не є суттєві. Візьмім два інші і то з ділянок, які навіть у найбільше консервативному значінні є незаперченою доменою жінки: а саме, домашнє господарство і виховання дівчат.

Маємо в Галичині кільканадцять українських приватних, себто коштами українського громадянства утримуваних середніх дівочих шкіл: гімназій і учительських семінарій. Управа всіх тих заведень спочиває в руках мужчин. В інших краях жіноцтво тому 50 літ почало боротьбу за свої права від питання управи дівочих шкіл, виходячи з цього слушного становища, що жінці належить рішаючий вплив на формування психіки дівчат та що відповідне виховання молодого жіночого покоління є першою умовиною для успіхів жіночого руху. В нашому громадянстві ця справа навіть не прийшла на порядок...

Другий приклад. В Рільничій Палаті, яку влада утворила недавно у Львові, є окрема секція жіночого домашнього господарства. Ця секція складається тільки з жінок, але є в ній і один мужчина. Цей мужчина репрезентує українських жінок-господинь, бо наші господарські установи нам, українським господиням, на сором, а собі на сміх – виделегували до Рільничої Палати самих чоловіків і ні одної жінки.

Може, хто подумає, що всі ті приклади беремо з життя цього покоління жінок, яке ще не кінчало високих шкіл і тому не розпоряджає відповідно кваліфікованими силами та що коли молодше жіноче покоління увійде в громадське життя, відносини покращають. Тут із жалем треба ствердити, що жінки, які в останніх роках покінчили студії, є переважно елементом менше громадськи активним, ніж старші громадянки, а також, що участь і вплив наймолодшого жіночого покоління на терені студентських організацій та ідеологічних гуртів молоді в порівнанні з ролею, яку грали в житті молоді перед війною наші перші студентки, це радше крок назад, ніж вперед.

Так виглядає т. зв. жіноча рівноправність у Галичині. Мабуть, не інакше і не краще стоїть з нею справа на інших українських західних землях – на

Волині, на Буковині, на Підкарпатті. Чи з уваги на такий стан правильний є погляд тих, які жіночий рух вважають анахронізмом?

Чуємо даліше закид, що жіночий рух разом з жіночими організаціями це – буцімто відмежування жінок в окрему жіночу суспільність, – шкідливе для самого жіноцтва та для цілого громадянства. На це відповідаємо: ніколи український жіночий рух не проповідував ізоляції жіноцтва від загалу громадянства, а навпаки, від самих своїх початків свідомо і доцільно змагав до того, щоби українське жіноцтво стало живою і якнайбільше активною частиною Нації. Ясно і недвозначно застерігалася проти інсинуацій поділу на жіночу і чоловічу частину Н. Кобринська, яка ще в 1887 р. писала: “Ми не думаємо відчужуватися від мужчин на полі загальних стремлінь та ізолювати жіноче питання від інших суспільних завдань”. За Кобринською зясовували ми це становище десятки і сотки разів, воно зафіксоване в статутах жін. товариств, у резолюціях щорічних загальних зборів Союзу Українок, зїздів, анкет, у тезах рефератів, у десятках статей. Звідки ж лунали і лунають гасла: “жінки, ставайте до боротьби з безграмотністю”, “жінки, основуйте діточі садки”, “жінки, в кооперацію”, “жінки, вступайте в політичні партії”, “жінки, йдіть лавою до виборів” – як не С. У.? Хто підготовляв і підготовляє українське жіноцтво до громадянських завдань, хто мобілізує його сили, активізує його енергію, як не жіноча організація? Всі загальнонаціональні акції і потреби находили все найживіший відгук у жіночих організаціях і їхніх членах. Жінки, зорганізовані в жіночих товариствах, є рівночасно найдіяльнішими в усякій громадській роботі. Бо ніколи не стояли ми на становищі, що жіноча організація – це одинокий терен громадянської діяльності жінки та що співпраця в жіночому товаристві звільняє нас від інших громадянських обов'язків. Навпаки – у програмах українського жіночого руху звучало все: Окрема надпартійна жіноча організація і одночасно участь у загальних громадських установах та політичних партіях. Окрема жіноча організація для перевиховання широких жіночих мас для зясування жінці її ролі в змаганнях Нації. Праця в спільних організаціях і політичних партіях разом з мужчинами – бо ж це є шлях, на якому українська жінка може безпосередньо впливати на українську дійсність. Як пояснять противники окремих жіночих організацій факт, що наші загальнонаціональні установи через десятки літ не вміли втягнути жіноцтва в суспільне життя? Бо як же могла українська жінка, як може українська селянка ще й сьогодні перескочити в громадянське життя без посередництва жіночої організації?

Так само нестійкий закид егоїзму, звернений в сторону українського жіночого руху. Ніколи український жіночий рух не був рухом егоїстичним для якихось вузькозрозумілих жіночих інтересів. На першому місці ставили ми все обов'язки, а не права, а коли домагалися “прав” для себе, то робили це в глибокому переконанні, що без тих прав не можемо стати активними, корисними для Народу громадянками. Ці “права” розуміли ми все як право на народній труд, на службу для Нації і віримо глибоко, що ця наша служба потрібна, що без неї Народ не може обійтися. Служба для Нації – була і є

одною з провідних ідей українського жіночого руху, з якої він черпає свій етос і своє остаточне оправдання.

Як дивно звучить закид егоїзму в устах мужчин, які всі питання вирішують фактично зі становища власних інтересів, в яких розумінні об'єктивною нормою світа: добра, справедливості, моралі, є тільки вони, чоловіки, і які, коли говорять “суспільність”, “народ”, то думають переважно тільки про себе, забуваючи про другу половину людського роду.

Вповні неоправданим є також закид “інтернаціоналізму”, звернений у нашу сторону, бо не було і нема другого жіночого руху, який до тої міри черпав свої сили з української національної ідеї, як український. І коли з одної сторони імпутують нам анаціональні тенденції, – кажуть, що український фемінізм є фемінізмом, але не є українським, тоді рівночасно інші рахують нам за гріх, що українські жіночі організації займаються тільки національними справами, а занедбують жіночі.

Ні одні, ні другі не мають рації. В українських жіночих товариствах була і є рівновага між обома ідеями, які лягли в основу їхньої діяльності: між ідеєю національною та ідеєю жіночого руху.

Не сліпим, невірним наслідуюванням мужчин є жіночий рух, як думає дехто з наших людей, не є він змаганням до “змужніння” жінки, як читали ми це недавно. Навпаки – вихідною точкою жіночого руху було переконання про відмінність жіночої духової структури та бажання збагатити людську культуру цінностями жіночого духа. Саме тому жіночий рух каже жінці йти власними шляхами, а не бути довше сателітом і трабантом мужчини. Не хочемо наслідувати мужчин у їх геніяльності і героїстві, але не хочемо також повторяти за ними їх нісенітниць і злочинів. Хочемо бути собою. Може, не зуміємо краще правити світом, як це робили мужчини, але думаємо, що **стан, до якого довели світ мужчини, не є причиною до гордості.** Знаємо, що жіноча співпраця буде тільки тоді мати правдиву, трівку вартість для громадянства, коли вона буде висловом нашої особовості.

Застерігаємося також рішуче проти інсинуацій, немов-то український жіночий рух проповідує “філософічну еманципацію” і змагає до сексуальної свободи жінки. Коли жіночий рух поставив як один зі своїх постулатів домагання рівної сексуальної моралі, то він ніколи не розумів її так, щоби стягнути жінку там, де знаходиться мужчина, – але щоби піднести мужчину на ту висоту, на якій стоїть жінка. Рівну мораль ми розуміли і розуміємо як рівну відповідальність жінки і мужчини за скількість і якість нового покоління, за здоровля, силу і виховання потомства.

І тому мусимо застерегти проти обтяжування жін. руху відповідальністю за упадок моралі. Не жінка сотворила суспільний лад, в якому є місце на торговлю жінками і молоддю, на санкціоновану державою проституцію. Хто виступив до боротьби з тими язвами мужеської суспільности, як не жіночий рух? І не жінки є відповідальні за всі прояви біологічної дегенерації людства. І не жінки є відповідальні за соціальні і господарські умовини, які доводять до упадку родинного життя. Жіночий рух був і є одним з найбільше дисциплінованих і найбільших етичних рухів людства і так само український

жіночий рух все був і хоче даліше бути носієм найвищих етичних цінностей. Ми знаємо, що “як ріка не може піднятися вище свого джерела, так нарід не може піднятися вище рівня свого жіноцтва”, і що в руках українського жіноцтва лежать найвищі етичні цінности Нації.

Чи може бути більше злбний закид в сторону жіночого руху, який все ставили з найбільшою повагою до материнських обовязків жінки та перший видвигнув перед державою домагання опіки над материнством і дітворою, як закид занепаду родинного життя?

На родину глядимо як на суспільну і біологічну клітину народнього організму – як на місце, де кується душа і майбутність нації. І саме тому, що так високо ставимо родину і ролю жінки в родині, бажаємо уздоровлення родинного життя, піднесення пошани до жінки-матері та забезпечення матері рівних прав з батьківськими. Одначе з другого боку не можемо погодитися з тими, які бажали би замкнути жінку дома та які вважають родину садиноким полем діяльності жінки. Ніколи на протязі історії фізіологічні і педагогічні функції материнства не вичерпували всіх фізичних і духових сил жінки. Поза заняттями, звязаними з материнством, жінка від найдавніших часів працювала на полі господарської продукції, вона була – в давних формах господарського життя і при тій ролі, яку відігравало домашнє господарство аж до винаходу машини – могутнім господарсько-продуктивним чинником, яким ще сьогодні є наша селянка. Коли родинний дім звузився, коли техніка відібрала йому його господарські функції, а суспільність переняла на себе виховання й навчання, опіку над хорими і бідними та цілий ряд інших справ, – то безглуздішим стали намагання зіпхнути жінку назад до “домашнього огнища” та обмежити її ролю тільки до домашніх і родинних обовязків. Яка дивна мішанина романтики, маломіщанства і хорої сексуальної уяви лягла в основу тих поглядів на жінку й жіночий рух, які доводилося читати останніми часами в українській пресі, а для яких “істотною площиною жіночої проблеми” та “центральною пунктом жіночого руху” є відношення до сексуальних справ. Ніколи не погодимося на таке розуміння жін. руху. На нашу думку, жінка не є тільки половою істотою, її призначення як людини виходить поза її призначення полове, як жінки і матері. Вона має власне, безпосереднє відношення до людства, як людина, а не лише посередно через свою функцію продовження людського роду. **Ми маємо відношення до життя народу, а не тільки через наших синів, яких приводимо на світ. Це почуття безпосереднього звязку з долею Народу – звязку, для якого материнство і вузькі рямці родинного круга не є садиноким висловом, було й є джерелом українського жіночого руху.** Ставлячи високо післанництво матері, ми рівночасно поборюємо вузький егоїзм родини та всі її асоціальні тенденції, які добро найближчих ставлять вище від добра загалу. В наших очах українська мати – це “матер патріє”, мати батьківщини, мати свого народу, якої обовязки не кінчаються на порозі власного дому. Бо як не можна провести кордонів між інтересами родини і народу, так не можна відмежувати від себе материнських і громадянських обовязків жінки. Будьмо громадянками в чотирьох стінах нашої хати, будьмо матерями в суспільному житті – ось наше розуміння материнства і ось рівночасно наша –

так би мовити – жіноча, політична програма. Яка ясна і проста вона, а рівночасно яка богата у зміст, як вона підходить для жінок усіх суспільних шарів і всіх світоглядів, як легко її примінити до різних життєвих і політичних умовин! Чи треба розроблювати цю програму на поодинокі тези? Чи треба ближче пояснювати, що значить бути нею на кожному кроці буденного життя, у кожному слові і кожній думці, – бути громадянкою у відношенні до своїх найближчих, а передовсім до своїх дітей? Чи треба говорити, які обов'язки накладає на нас таке розуміння ролі матері в напрямі витворення відповідної домашньої атмосфери, яка була би противагою проти напору всіх денационалізуючих і деморалізуючих сил?

В умовах нашого політичного життя – бути громадянкою в себе дома – це значить передовсім: вкорінити в дитину від її ранньої молодости, впоїти в ціле наше родинне оточення найглибше переконання, що добро одиниці мусить бути підпорядковане щастю загалу і що доля одиниці зв'язана нерозривно з долею Нації. Нема для нас, – ні для наших найближчих, – вигідного життя, нема особистої кар'єри, нема власного щастя, як довго страждає Батьківщина. Мусимо витворити в себе дома своєрідний український етос і ерос та зробити їх начальними наказами української родини.

І мусимо ще вкорінити в наші діти почуття гордості, що вони українці. Бо ми, українські жінки, які природою призначені на те, щоби давати життя новому українському поколінню, – віримо в отсе життя! Ми віримо у народ і його невмірущі сили, віримо в повну перемогу нашої національної справи. І тому не дозволимо, щоби в душі наших дітей вкралася зневіра, і не допустимо, щоби вони могли зійти на шлях апостазії від національного ідеалу.

А наша програма в громадському житті? Де шукати напрямних для нас, жінок, в часах загального хаосу, безладдя і розкладу? Може, це 5 перед 12-ою, а наші брати чоловіки розсварені, розбиті. Що нам робити? Що робити, щоби мати право сказати про себе: “Я йду з народом, а народ зі мною”.

У глибині непомильного материнського інстинкту шукаймо відповіді на ці запити. Будьмо матерями в суспільному житті. Наша політична місія зв'язана з нашою біологічною ролею як родительок і опікунок нових поколінь. Наша роль в громадянстві – це діяльність у напрямі зберігування, скріплювання та уздоровлювання українського життя.

Українське життя – яке воно нам близьке і дороге, оскільки ближче нам, матерям, ніж чоловікам. Український нарід нами приведений на світ, нами вигодований, нашими раменами виколисаний, зв'язаний нами тисячними підсвідомими взаєминами. Хто більше може бути свідомий живої єдності українського народу, єдності в подвійному значінні: через кордони й через усі внутрішні колотнечі, – як не ми, його матері? І тому нема для нас під цю пору важнішого завдання, як плекання тієї єдності. Єдність через кордони – це соборність, це соборність духа, єдність через усі непорозуміння і противенство – це внутрішня консолідація громадянства.

“Заклучіть пакт неагресії, внутрішнього перемиря – зверніть усі зусилля на зовні, на конструктивні цілі, замість на взаємне поборювання” – це домагання мусимо поставити рішучо до громадянства. Ми хочемо взяти

на себе половину відповідальності за долю народу – поділіться нею з нами. Батьківщина нас потребує, вона потребує матері. Не стільки її тепла і м'якості, її ніжності і виrozumіння, але потребує також материнського дбайливого ока, материнських заповідливих порядкуючих рук, потребує материнської інтуїції і потребує материнськості в значінні духовної космічної сили.

Український нарід може і буде жити тільки тоді, коли у свою службу запряже поруч чоловічих також духові і моральні сили жіноцтва!

Діло. – 1934. – Ч. 167, 168. – 27, 28 червня.

№ 319

Повідомлення газети “Нова зоря” про сутички між українськими селянами і польською поліцією в Тлумацькому повіті

24 червня 1934 р.

Політичні вісти.

УРЯДОВА “ ГАЗЕТА ПОЛЬСКА ” подає, що в Товмаччині в селі Ляцьке Українці висипали могилу на честь погиблих. Старці і діти полягали довкола могили, щоб поліція не могла її розкопати. Вони лежали так 24 години. Тоді поліція рішила усунути їх силою. Та з гурту посипалися на поліцію каміння. Один поліціант тяжко ранений. Поліція дала сальву в воздух. Доперва при помочи війська зі Станиславова усунули сторожу і могилу розкопали.

Нова зоря. – 1934. – 24 червня.

№ 320

Резолюції Українського жіночого конгресу в Станіславові

27 червня 1934 р.⁵⁶

НАЦІОНАЛЬНЕ “ВІРУЮ” УКРАЇНСЬКОГО ЗОРГАНІЗОВАНОГО ЖІНОЦТВА І ПОКЛІН ПАМ'ЯТІ НАТАЛІЇ КОБРІНСЬКІЙ ТА ПІОНІРОК УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО РУХУ.

Представниці українських жіночих організацій Галичини, Волині, Полісся, Буковини, Бесарабії, Підкарпаття, політичної еміграції з Вел. України, Злучених Держав Америки й Канади, зібрані на Українському Жіночому Конгресі в Станіславові в дня 23–27 червня 1934 р., вірні Найвищому Національному Ідеалови та глибоко переконані в тому, що його здійснення можливе тільки при активній участі жіноцтва у національному житті – з радістю стверджують великий поступ українського жіноцтва за час останніх 50-ти літ, що завдяки українському жіночому рухові перетворилося у важний чинник

⁵⁶ Дата події.

національного відродження. Памяті піонерок того жіночого руху, а передовсім Наталії Кобринській – віддають глибоку шану.

У справі положення українського народу та в справі його консолідації.

Стверджуємо, що Український Жіночий Конгрес відбувається в незвичайно важких і відповідальних для української нації часах. Боліємо глибоко над народнім лихоліттям, поділом українського організму кількома кордонами, над трагічним положенням нашого материка – Великої України.

Незвичайно шкідливим для українського народу вважаємо розбиття внутрі громадянства та занепад громадської моралі.

Осуджуючи неетичні методи політичної боротьби та витрачування національної енергії на внутрішні міжусобиці, – закликаємо українське жіноцтво не підпадати руйнівним впливам, а навпаки, стати чинником національної консолідації. Рівночасно звертаємося до цілого українського громадянства на західньоукраїнських землях, на політичній та заморській еміграції, з гарячим зазивом до повної ліквідації розбіжностей між громадянами різних українських територій та до внутрішнього розоруження.

Домагаємося від усіх українських політичних партій заключення між собою громадського мира, усунення міжпартійної боротьби з терену національних установ, злагіднення тону пресової полеміки та взагалі підпорядкування партійних інтересів інтересам нації.

З радістю стверджуємо факт, що незважаючи на внутрішнє розбиття та розпорошення – на усіх українських землях поглиблюється національна свідомість і росте активність українських народніх мас.

З гордістю стверджуємо величезний поступ національної та політичної кристалізації українського народу та вяжемо з цим найкращі сподівання на його світле майбутнє.

У справі положення українського народу на Великій Україні.

1) Українське жіноцтво слідкує з найбільшим жахом за подіями на Радянській Україні. Нечувані в історії людства політичний терор і національне поневолення прийняли в останніх роках форму жорстокого винищення голодом, витвореним свідомо й організовано як метою, що має на цілі не тільки здушити прояви національно-державницьких змагань Народу, але й привести його до фізичної погибелі. Большевицька влада виселює примусово українську людність із великих просторів рідної землі та кольонізує наші землі чужонаціональним елементом.

2) При такій системі, суперечній усім божим і людським правам, найбільше страждає українська жінка, якій большевицька влада намагається відобрати усі первні її душі: релігію й вірування, історичну традицію, народній побут і вплив на формування душі нових українських поколінь. Зокрема УЖК відносно положення жінки на Радянській Україні стверджує, що слідує:

1) що декларована радянським урядом рівноправність жінки фактично в життя не переведена;

2) що значні групи жіноцтва позбавлені всяких прав;

3) що в галузі самостійної, зарібкової праці жінки сконцентровані передовсім у найменше оплачуваних та найгірше поставлених професіях;

4) що умовини радянського побуту ведуть до того, що тільки мінімальне число жінок може закінчувати свою освіту;

5) що у звязку зі загальними економічними умовинами, які особливо з часу п'ятилітки дуже погіршилися, дуже утруднилося становище жінки-господині;

6) що становище переважної частини українського жіноцтва, жінок-селянок є особливо важким.

7) Український Жіночий Конгрес висловлює сестрам страдницям з Великої України найглибше співчуття у їх горю та клонить голову перед їхнім гартом духа.

8) Одночасно посилає їм свій гарячий привіт і висловлює глибоку певність, що українська жінка на Радянщині доложить усіх зусиль до створення Української Держави, яка єдина може дати підстави для забезпечення прав українського жіноцтва.

УЖК доручає своїй Президії поробити всі потрібні заходи для інформації міжнародного жіноцтва про положення на Радянській Україні та звернутися до нього із зазивом, щоби воно протестувало перед своїми урядами проти прийняття ССРСР до Союзу Народів.

У справі Всеукраїнського Національного Конгресу

Український Жіночий Конгрес:

1) витає ідею скликання Всеукраїнського Національного Конгресу, вважаючи його необхідним засобом національної консолідації українського народу в найтрагічнішу добу його історії;

2) уповажнює Представництво цілого українського жіноцтва взяти активну участь у Конгресі, дотримуючися напрямних, вказаних Українським Жіночим Конгресом;

3) домагається від організаторів Всеукраїнського Національного Конгресу належного заступництва як у підготовчій праці, так і в самому Конгресі, яке відповідає значінню українського жіноцтва в суспільному житті Нації.

Відношення до релігії і церкви

УЖК стверджує велику роль, яку в житті кожної нації, а зокрема недержавної, грає церква як державотворчий чинник, зберігаючи й плекаючи моральні і культурні цінности народньої душі. Українське жіноцтво, памятаючи, які потрясення спричинила релігійна боротьба у минулому нашого народу, з великим занепокоєнням слідкує за познаками цієї боротьби в сучасности та гаряче перестерігає наше жіноцтво перед релігійними роздорами і закликає його до релігійної толеранції.

Рівночасно УЖК стверджуючи, що між духовенством і народом повинна бути якнайтісніша духовна і національна єдність, – домагається національно свідомої духовної єрархії на тих українських землях, які такої єрархії ще не мають.

Становище до моралі, родини і материнства.

УЖК стверджує, що український жіночий рух усе був носієм найвищих етичних цінностей. Підтверджуючи постулати жіночого руху: рівної високої моралі для жінки і чоловіка, підкреслює, зокрема, рівну відповідальність жінки і чоловіка за скількість і якість нового покоління, за здоров'я, силу і виховання потомства.

УЖК стверджує, що родина – це суспільна і біологічна клітина народнього організму, де кується душа і майбутність нації. Саме тому УЖК бажає uzдоровлення родинного життя, піднесення пошани до жінки-матері та забезпечення матері рівних прав з батьком. Ставлячи дуже високо післанництво жінки як матері – УЖК виступає проти розуміння материнської ролі жінки як самотнього покликання жінки в суспільстві та самотнього мірила її вартості як людини.

Основи українського фемінізму.

УЖК стверджує, що український жіночий рух черпає свої сили з національної ідеї та що він – прямує до вияву всіх творчих сил жінки – скріплює життєздатність та енергію нації. Жіночий рух не перейшов ще до історії, його завданням не тільки боротьба за зовнішні можливості розвитку жінки, але й введення жінки в ролі співрішального і співвідповідального чинника у життя нації.

У справі організації українського жіноцтва.

Український Жіночий Конгрес стверджує необхідність дальшого існування окремих жіночих організацій як осередка кристалізації жіночих поглядів та активізації жіночих сил.

Одночасно підкреслює з цілим натиском необхідність вдержання єдності українського жіночого руху, якої висловом повинні бути й надалі надпартійні жіночі організації, що об'єднують українок різних партійно-політичних поглядів, релігійних вірувань та світоглядів.

УЖК осуджує всі спроби розбивання спільних жіночих організацій, як шкідливі для українського жіноцтва та цілої нації.

УЖК стверджує необхідність закріплення зв'язку між зорганізованим жіноцтвом поодиноких українських земель та еміграції в постійні та тривкі організаційні форми для кращої оборони й заступництва цілого українського жіноцтва. Дальше ведення цієї справи аж до її остаточного завершення доручається Головному Віділові Центрального Українського Жіночого Товариства “Союз Українок” у Львові.

Значіння селянського жіноцтва в українському жіночому русі.

Виходячи з того, що головним складовим елементом українського жіноцтва, якому українська нація завдячує свою біологічну силу, є передовсім жінка-селянка, УЖК вважає необхідним спрямувати діяльність окремих жіночих організацій в той спосіб, щоби вони відповідали вимогам і потребам жінки-селянки:

1) В обсягу піднесення культурного рівня жінки мусить бути звернена увага на акцію культурно-просвітнього характеру, яка б обслуговувала потреби

селянського жіноцтва, дбаючи про створення кадрів організаторок з-поміж самого селянського жіноцтва.

2) В обсягу господарської роботи мусить бути звернена увага на акцію в напрямі модернізування і удосконалення жіночого господарства, жіночих галузей сільського господарства, пропаганди і поширення жіночих промислів, поширення серед жіночої молоді фахової освіти й участі жінок у кооперації.

3) В обов'язі охорони прав матері треба звернути увагу на організацію по селах установ для охорони матері і дитини.

4) Рівночасно УЖК звертає увагу на конечність боротьби з денационалізацією жінки-селянки, що приходить по заробіток до міста та закликає до організації відповідної для неї допомоги й охорони.

У справі звязків із міжнароднім жіноцтвом.

УЖК стверджує велике значіння звязків українського зорганізованого жіноцтва з міжнародніми жіночими організаціями, які віддали вже великі прислуги українській справі та дають змогу українському жіноцтву дотримувати кроку світовому жіноцтву на шляху його поступу. Тому УЖК доручає об'єднаному українському жіноцтву плекати і розбудовувати ці звязки і в майбутньому.

У справі жіночої преси і видавництв.

УЖК стверджує необхідність видавання поважного жіночого журналу на засадах устійнених УЖ Конгресом для поглиблення ідеології та консолідації українських жіночих сил. Переведення цієї справи доручає Центральному Українському Жіночому Товариству "Союз Українок" у Львові.

Діло. – 1934. – Ч. 172. – 2 липня.

№ 321

Постанови президії УНДО і УПР про політику ОУН

13 липня 1934 р.⁵⁷

Президія УНДО й УПР про теперішнє положення.

УКРАЇНСЬКОМУ ГРОМАДЯНСТВУ Й УКРАЇНСЬКІЙ МОЛОДІ ПІД ЗРІЛУ РОЗВАГУ.

Президія Українського Національно-Демократичного Об'єднання і Президія Української Парляментарної Репрезентації на спільному засіданні в дні 13. липня 1934 р. у звязку з політичним положенням західних українських земель і в звязку з останніми подіями, прийняли однодушно такі постанови:

1) Стверджується, що під впливом шкідливої, безвідповідальної і безконтрольної діяльності конспіративної Організації Українських Націоналістів (О. У. Н.) анархізується, атомізується і забагнюється щораз більше внутрішнє українське життя. Події на останньому сокільському здвизі є пророчистим доказом цього. Засада перманентної національної революції, акти індивідуального терору, а зокрема в останньому часі, як це виходило би з заяви

⁵⁷ Дата події.

міністра справедливости, вбивство міністра внутрішніх справ, та акти саботажів як засоби боротьби у службі цієї ж засади, стосовані через О. У. Н. Наносять необчислимі шкоди життю і розвиткові української нації. Втягання нелітньої молоді в підпілля, стосування неморальної засади, що всі засоби є добрі в боротьбі зі своїми і чужими, довели до розкладу і повної анархізації самого підпілля. Масове самовинищування молоді, без ніякої користи для нації в теперішности та зі шкодою для неї у майбутности, поширення провокації – отсе страшні жалюгідні наслідки діяльності О. У. Н. Поведінка ОУН утруднює, а то й унеможливує конструктивну працю українських освітніх, господарських і політичних організацій, йде на руку польським екстермінаційним течіям у відношенні до українського народу і веде націю на небезпечний шлях політики катастроф. Діяльність ОУН є з національного погляду позбавлена всякого політичного змислу та є в своїх наслідках шкідлива.

2) Закладається рішучий протест проти нагінки частини польської преси, відповідальних польських чинників і деяких польських політичних діячів на ціле українське громадянство, яка змагає до того, щоби відповідальність за вчинки одиниць чи конспіраційної організації ОУН перекинути на господарські й освітні українські установи, на греко-католицьке духовенство, чи на загал української молоді. Перекидання збірної відповідальности за вчинки одиниць чи конспіративних організацій на суспільні верстви чи установи змагає до розвалу цілого українського легального організованого життя, що в свою чергу сходиться із політикою і тактикою ОУН, щоби втягнути ціле українське громадянство у вир підпільної боротьби.

3) Взивається всіх українських громадян освідомлювати молодь про шкідливість діяльності цієї підпільної організації, цій діяльності протиставитися та її поборювати, зберігти в нинішні важкі часи спокій та рівновагу духа, не відтягатися від громадянської праці та ще дужче об'єднатися біля свого національно політичного проводу. Провід здає собі вповні справу з того, що важкі умовнини нашого життя вимагають від громадських працівників великого гарту духа, бо ж треба великої політичної зрілості і розваги, щоби настрої нашого громадянства, зокрема нашої молоді, виявлялися не в актах розпуки, але в конструктивній праці. Цього гарту духа і цієї зрілості ми вимагаємо і ждемо від громадянства, а рівночасно перестерігаємо його перед усякими нерозважними вчинками, які під теперішню хвилину можуть принести необчислимі шкоди українському народові.

Львів, 13. липня 1934.

ПРЕЗИДІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО- ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ:

Д-р Дмитро Левицький, голова, Василь Мудрий, о. Леонтій Куницький, інж. Юл. Павликовський, Гринь Тершаковець – заступники голови; Володимир Целевич і д-р Любомир Макарушка – секретарі.

ПРЕЗИДІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПАРЛЯМЕНТАРНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ:

Пос. д-р Дмитро Левицький, голова; сен. д-р Антін Горбачевський, пос. д-р Володимир Загайкевич, пос. Остап Луцький – заступники голови; пос. Дмитро Великанович – секретар.

Діло. – 1934. – 16 липня.

№ 322

Повідомлення газети “Нова зоря” про голод в Наддніпрянській Україні

16 серпня 1934 р.

Страхіття голоду на Україні

“Дейлі Експресс” печатає опис подорожі по Україні одного чужоземця. Він пише м. и.: “30 км. на полудне від Києва зайшов я до села, що вимерло з голоду. З 40 родин остало лише 6 людей. Поїли всіх собак і котів. 15-літній хлопець, скіра й кости, сказав, що його батько помер з голоду тому місяць. Він показав висохлий труп, покритий соломою...”

Життя на Україні ще тяжче, як минулими роками. Заповідається знов голодний рік. Селяни крайно апатичні, не хочуть працювати на полі, бо большевики відбирають весь урожай. Всі домашні звірята або зіджені або крайно виголоджені. Одинока можливість ратунку від голодової смерти населення України – се поміч з заграниці”.

Нова зоря. – 1934. – 16 серпня.

№ 323

Стаття у часописі “Розбудова нації” з критикою політики УНДО щодо польської влади

Липень – серпень 1934 р.

I. Стобар “Не помилка, а злочин”.

Під нещасливою датою виступив провід УНДО зо своєю декларацією з 13 липня в справі останніх подій (вбивство Перацького). Хоч декларація формально звернена проти ОУН, але по суті вона засуджує всяку революційну, протипольську акцію українців на Західних Українських Землях. Постає питання: чи мають рацію наші “батьки народу” виносячи такий осуд, чи мають вони моральне право давати комусь політичну науку, чи мають слухність взагалі забирати голос під теперішню хвилю.

Нераз уже УНДО й Парляментарна Репрезентація осуджували збройну боротьбу на ЗУЗ, але ще ніколи так гостро й так одверто. Але чи існує поза цією боротьбою який інший спосіб визволення поневоленого народу? Ми знаємо, що майже всі недержавні нації визволялись власне шляхом повстань і воєн. Чи силова боротьба не є святим правом і *ultima ratio* кожного поневоленого народу, признані Великою Французькою Революцією? Так, і

навіть міжнародне право формально рахується з тим. А втім, загальновідомо, що власне революція зачинає всяку велику добу історії нації чи людства.

Тож коли наші політичні “репрезентанти” на ЗУЗ відсуджують цього права своєму народові, чи не роблять вони йому велику моральну шкоду і не поповнюють злочину супроти власної Батьківщини? Коли проти цього права борються поляки чи москалі, це можна зрозуміти й пояснити, не принижуючи Українську Націю: наші вороги борються за власну вигоду. Але коли це роблять українські політики, що це має значити? Це значить, що вони зводять наш нарід на рівень бидла, якому не прислугує людське право; це значить, що вони засуджують його на вічне рабство; це значить, що вони свідчать проти зрілості нашої нації. Страшне свідоцтво в устах українців!

Замість того шляху національного визволення, яким услід за націоналістами пішов наш нарід на ЗУЗ, що пропонують наші “батьки народу”? За дванадцять років їх парламентарної акції вони не спромоглися дати не то якусь концепцію української політики на ЗУЗ, а навіть не зробили натяку на ню. Що правда, на Народнім Зїзді 1932 р. переголосували вони резолюцію про автономію, але й то запозичивши ідею від Найвищої Мирової Ради, яка в 1919 р. намагалася накинути її полякам. Однак, бачучи загальне обурення проти автономічної політики, УНДО полишило переголосовану резолюцію в шафі, ніколи про ню не згадуючи.

Протягом цих дванадцятьох років Парляментарна Репрезентація, яка сьогодні виступає проти революційних методів боротьби, практикувала методи скарг, інтерпеляцій, протестів, чорних кав. Але які були наслідки цього всього? Ні автономії, ні університету, не вважаючи на прийняті закони, не заведено, осадництво повідбирало нашу землю, а з 3.000 українських шкіл залишилося коло одної сотки, всі вибори пофальшовно, всі нові закони про кооперацію, шкільництво, чи самоврядування зложено так, щоби ними ліпше нищити наше право й наше добро. Сам довголітній голова українського клубу в соймі на Народньому Зїзді 1932 р. мусів признати повну невдачу української парламентарної політики.

Отже, ані словом, ані ділом, наші “батьки народу” не показали, що вони знають спосіб виборення національних чи просто людських прав українського народу на ЗУЗ. Тепер вони виступають із осудом тих, які по їх гіркім досвіді, пробують інші способи боротьби, взоруючися на інших народах, що визволилися шляхом революції. На якій підставі беруться вчити політичної мудрости вони – збанкротовані політики? Замість докоряти комусь, мусіли б вони вдаряти себе в груди, і признати марність їх зусиль і облудність їх метод. Вони того не роблять, але стають у позу суддів, намагаючись у той спосіб вигородити себе в очах споневіреного народу. Але дарма!

Вже не від учорашнього дня втратили вони вплив і послух того народу. Вже давно перестали вони бути панами політичного положення в краю й події йдуть понад їхні голови. Бо не зуміли бути проводом! В атмосфері ледачого й приниженого польського парламентару вони зледащили й змізерніли, не здобулися ні на власну думку, ні на ініціативу, ні на сміливість. Поза парламентарним життям не чують ніякого ґрунту під ногами, бо їх виборці

пішли за Біласами й Данилишинами. В таких умовах відважуються вони відсуджувати організацію, що силою річей винеслась на заграву широкого визвольного руху.

Свій осуд революційної боротьби мотивують “батьки народу” тим, що останні події не мають ніби ніякого політичного змісту. Але з якої точки погляду? Як бачимо, під оглядом метод, силове ділання на займанця має більше політичного змісту, ніж парламентарна акція. А особливо щодо поляків, які не в'яжуться ніякими своїми зобов'язаннями, отверто змагають до фізичного винищення нашого народу. То ж може автори декларації мають на увазі політичну рацію загально-української національно-державної справи? Але ж про це ні натяку в тексті. Лишається думати, що “політичний змісл” навернено лише для омилення читача й замаскування дійсних мотивів декларації.

Поляки вже давно намагаються розчавити українців, але це їм не вдається. Наші маси мужньо ставлять чоло всім їх наскокам і націоналісти дають чинну відсіч. Од деякого часу поляки випробовують методи внутрішнього розкладу й деморалізації українського патріотичного табору. Першою такою спробою на більшу скалю була провокація з Барановським; їм ходило про підірвання довір'я українського загалу до революційного підпілля. Тепер поляки хочуть втиснутися клином між легальний і нелегальний вияв нашої національної роботи. Вони побачили, що українські круги старшого громадянства чуйні на їх провокації й схильні брати на віру їх підступні підшепти.

Здавалось, що наші випробувані парламентарії повинні бути особливо пильними щодо ворожих підступів. Остання нещаслива декларація свідчить про щось зовсім інше. Після кожного виступу українських боеків польська преса впоювала в українську громадську опінію, що розмежування офіційної політики від революціонерів вийде на користь українцям. Наші послы вірили й почали це робити ще в 1930 р. Очевидно, що їх заяви льояльності не принесли більше користи, ніж їх парламентарні промови. Тим не менше й тепер вони повторили свій жест, так мало лицарський і так мало доцільний.

Але більш того, той жест глибоко шкідливий. Збройна боротьба на ЗУЗ не є відірваним явищем, спричиненим купкою конспіраторів. Із нею отверто солідаризуються широкі маси. Завдяки їй наш нарід в очах чужинців не виглядає на паралітика, ані на безродного Івана, який нічого не хоче, й ні за що не бореться. Завдяки тій боротьбі цілий світ переконується, що ми є нацією, яка не може відмовитися від свого права на державність. І от у критичний момент нагінки ворога на пробоевий курінь цієї нації, наші “батьки народу” виступають з осудом. Тим вони отверто стають до табору ворога проти власного народу.

Декларація з 13.VII. б. р. це вже не політична помилка, але національна зрада.

Свою декларацію посилили вони ще й поїздкою до Варшави та аудієнцією в міністра внутрішніх справ, якого переконували, що їхня заява була зложена від щирого серця та з уважним надуманням.

В ці тяжкі часи Української Нації так УНДО, як і Парламентарна Репрезентація не зуміли віднайти того шляху, по якому йде, окривавлючись,

ціла нація до своєї світлої будучини. Найблищий вже час переконає остаточно наших “батьків народу”, що вони цією декларацією й своєю дотеперішньою “політикою” самі поставили себе поза українське політичне життя. Але воно й тим краще, бо перед нацією ще тяжка боротьба, яка вимагатиме не тільки найбільшої посвяти та справжнього героїзму, а також і здібних провідників і політиків. Як виказує хоч би повоєнний період їхньої “політики”, вони такими не були. Пустившись на слизьку дорогу, вони забули те, що перемоги не відносить той, хто втікає з поля бою.

Розбудова нації. – 1934. – Липень – серпень. – Ч. 7–8 (78–79).

№ 324

Лист представників Української парламентарної репрезентації до голови Ліги Націй з протестом проти прийняття до неї СРСР

11 вересня 1934 р.⁵⁸

Українська Парл. Репрезентація в справі прийняття Совітів до Союзу Народів.

Письмо представників У. П. Р. до голови Ліги Націй у Женеві проти прийняття Совітського Союзу до міждержавної установи.

До Ексселенції Сандлера, Президента XV. Засідання Союзу Народів.

Ексселенціє!

В імені українських послів і сенаторів польського сойму і сенату маємо честь звернути Вашу увагу на ось-що:

Загальновідомо, що Радянський Союз робить заходи, щоби ввійти до Союзу Народів і що справа його вступу стане предметом нарад найближчого засідання Ліги.

Як уповноважені представники західньої частини українського народу, що знаходиться поза межами Совітів і має змогу висловити свобідно свою думку, дозволяємо собі зазначити свій погляд у цій справі.

Підкреслюємо своє глибоке пересвідчення, що з нашим становищем погоджуються ваші земляки на території т. зв. Совітської Української Республіки.

Українській нарід протестує однозгідно проти вступу Совітів до Союзу Народів, а саме з таких причин:

1) Совіти анексували збройною силою і всупереч завязаному спротивові незалежну українську державу і тримають її під своєю владою кривавими засобами. Тимто ми не можемо визнати Совітського уряду як уповноваженого представника українського народу в Лізі Націй і перед цілим світом

2) На занятих територіях совітський уряд виконує супроти підбитого населення політику, що має на меті нищити немилосердно всякий прояв національного життя. Дозволивши на короткий час на розвиток українських установ з метою зламати опір народу і ошукати світову опінію, московський

⁵⁸ Дата події.

уряд почав в останньому часі безоглядні переслідування всього, що має ознаки національного життя. Наукові та культурні установи скасовано або присилувано їх відректись свого національного характеру. Професорів, письменників, поетів та інтелігентів інших професій, навіть селян і робітників, засилають або увязнюють за саме те, що вони – національно українці. Ця політика денаціоналізації та винищування не оминає навіть комуністів, коли вони в своїй діяльності свідомі української національності і досить згадати долю Скрипника, народнього комісаря або Хвильового, визначного письменника, обох давніх комуністів, які наслідком переслідувань були приневолені покінчити самогубством.

Але моральні терпіння українського народу бліднуть перед фізичними терпіннями наслідком економічної політики Совітів, що має на меті ослабити та винищити український нарід.

Колективізація земель заведена збройною силою заломала народне господарство України, одно з найкращих у світі, довела до голоду жахливих розмірів. Найточніші дані зібрані Комітетом для помочі голодним України оцінюють на кілька мільйонів смертних жертв за час 1932–4 р. Беручи за підставу, що жниво з цього року дало тільки 70 проц., коли рівняти його з минулим, можна лякатися, що число жертв буде подвоєне. Треба підкреслити, що московський уряд перед обличчям такої катастрофи не робить нічого, щоби зарадити лихові, але навпаки з політичних мотивів надалі заперечує за кордоном навіть існування голоду.

4) Дозволяємо собі звернути увагу Вашої Ексцеленції на факт, що вся совітська внутрішня та закордонна політика різко протилежна пактові Ліги Націй і його основним ідеям. Тоді, як у межах Совітського Союзу бачимо повне заперечення всіх національних прав і намагання зовсім знищити анектовані ним силоміць народи, назверх III-ій Інтернаціонал, як вірне знаряддя совітського уряду веде далі свою ворохобницьку політику з метою завести совітський режим у всьому світі. Полишаючи на боці негідну боротьбу Комінтерну за весь час, як він існує проти Ліги Націй і проти цивілізованого світу, наведім тут тільки кілька слів, які сказав тов. Жданов перед кількома тижнями на міжнародньому конгресі комуністичних письменників, як офіціальний делегат уряду. “Місією совітської літератури є причинитися до світової революції і ввести у цілому світі диктатуру пролетаріату”. Ці слова впали саме тоді, коли совітська дипломатія робила заходи, щоби прийняти Совітський Союз до Ліги Націй. Тут буцімто зміну політики можна пояснити тільки непевністю у закордонній ситуації, бо, як бачимо з наведених тут слів, її придумали **виключно для вжитку чужини.**

Основуючись на наведених фактах, маємо честь подати до відома Вашої Ексцеленції, що український нарід не маючи змоги офіціально протестувати перед Лігою Націй проти вступу до неї його гнобителя, користується нашим посередництвом, щоби цивілізований світ міг почути протести його обурення.

На випадок, якби справа вступу Совітів до Ліги Націй таки стала предметом офіціальних нарад, сподіваємося, що Висока Рада поставить совітському урядові домагання, щоби він залишився бодай вірний конституції

Совітського Союзу і дав українському народові змогу рішати самому про свою долю.

Прошу прийняти вислови нашої глибокої пошани.

**ЗА УКРАЇНСЬКУ ПАРЛЯМЕНТАРНУ РЕПРЕЗЕНТАЦІЮ ПОЛЬСЬКИХ
ЗАКОНОДАТНИХ ПАЛАТ**

О. Луцький,
заст. голови.
Женева, 11. вересня

Мілена Рудницька
посолка

Діло. – 1934. – 19 вересня.

№ 325

**Заява голови УНДО Дмитра Левицького представнику французького
інформаційного агенства “Авар”**

16 вересня 1934 р.

**Заява голови УНДО
посла д-ра Дмитра Левицького
представникові “Авара” у звязку з промовою міністра Бека.**

Голову УНДО і УПР п. д-ра Дмитра Левицького спитав польський представник французької агенції про українське становище до виступу мін. Бека. Пос. д-р Дмитро Левицький дав таку відповідь:

“Виступ міністра Бека був для нас такою несподіванкою, що мені досить важко займати у цьому випадку становище не особисте, а обовязуюче подекуди цілу партію.

Крок міністра Бека, який в імена польського уряду по суті виповів меншиневі договори, в першу чергу звернений проти Ліги Націй. За авторитет Ліги ми ніколи не боролися і не хочемо боротися, тому, що Ліга Націй є на ділі зборищем переможних держав, які ніколи не турбувалися національними меншинами, що були покривджені у версайському договорі. Нині, коли стає річю певною, що до Ліги Націй увійде ще Совітська Росія, яка в найбільш варварський спосіб нищить усі неросійські народи, в першу чергу український, завдача такого удару Лізі Націй може бути для нас деякою сатисфакцією. З цікавістю будемо приглядатися, яке становище займе Ліга Націй до того одностороннього акту, який підважує найістотнішу засаду повстання Ліги і тим самим версайського договору з 28-го червня 1919 року.

Для нас, українців, які по суті не є меншинами, а творимо великий нарід на суцільній своїй території, акт польського уряду ще більше оправдує право виступати проти версайського договору, який у такому високому ступні покривдив український нарід.

У практиці акт польського уряду приносить українському народові ту моральну шкоду, що 6 мільонів українців, які живуть у межах Польщі, не можуть звернутися з практичним вислідом навіть за тою моральною сатисфакцією до міжнародного арепагу, яким є Ліга Націй, на випадок якого-

небудь покривджене, і український нарід цілком тепер зданий на добру або лиху волю польського уряду.

У Лізі Націй ми мали один-єдиний випадок частинно прихильного полагодження нашої справи, а саме справи т. зв. пацифікації у 1930 р. Поза тим Ліга Націй ніколи не хотіла поважно зайнятися справою української меншини. Очевидно, що односторонній акт польського уряду не позбавляє нас права звертатися до Ліги Націй на випадок порушення загарантованих нам договорами меншиневих прав.

Яке становище офіційально займе наша партія – поки що не знаю”.

1) негативне – як позбавлення нас останньої можливості боротьби за наші права бодай у найвужчих межах на міжнародньому форумі і 2) позитивне – як безперечна демонстрація проти Франції і проти францусько-совітської комбінації з перепачкуванням Совітів до Ліги без пропозиції їм до підпису трактату про охорону меншин, і врешті як безперечна дискредитація Ліги, і то саме у моменті, коли вона, через вступ Совітів, перетворювалась в організацію наскрізь супроти українців ворожу.

Зате, що торкається другого моменту справи, демонстрації Польщі проти установи, яка донедавна була найсильнішою базою польської закордонової політики і польської політики меншинової, то той полічник для Ліги може нас злорадувати. В упадку нинішньої системи та в дискредитації того міжнароднього ладу, який творить і зберігає Франція, докотившись сьогодні до союзу зі Совітами, – бачимо можливості народньої нової системи і нової між державної конфігурації сил, в якій може буде більше зрозуміння для офіційально неіснуючих проблем, – і для найважливішої із них – великої східно-європейської української проблеми.

Жалоби з приводу виступу п. Бека український нарід не зодягне. Катаклізму у ньому для себе не бачить. Ставлячись до нього холодно, тверезо і критично, витягне з нього для себе так: висновки, які диктує український національний інтерес у розрахунку, який нині іде на терені Ліги Націй, ми безпосередньо не беремо участі, але й не будемо належати до тих, які плакатимуть над її могилою. Зате будемо всіма силами боротися проти спроб – похоронити живі національні організми, і не віримо, щоби та операція комуністична і колинебудь вдалася.

Діло. – 1934. – 16 вересня.

Протест УНДО, УСРП, УСДП, УНО проти обмеження польською владою діяльності українських кооперативних організацій

29 жовтня 1934 р.⁵⁹

**Справа Ревізійного Союзу Українських Кооператив.
Ухвали чотирьох українських партій.**

Уповажені представники чотирьох українських політичних партій, а саме Українського Національно-Демократичного Об'єднання, Української Соціалістично-Радикальної Партії, Української Соціал-Демократичної Партії і Української Народньої Обнови обміркували спільно становище Кооперативної Ради при міністерстві Скарбу, висловлене в письмі її предсідника до українського кооперативного руху та однозгідно постановили:

1) Ствердити, що вимоги Міністерства Скарбу до Ревізійного Союзу Українських Кооператив (Р. С. У. К.):

а) щоби він у своєму статуті зрікся права ревізії українських кооператив на Волині, Поліссі, Підляшшу, Холмщині та Лемківщині;

б) щоби зрікся ревізії деяких видів кооператив;

в) щоби Дирекція Ревізійного Союзу Українських Кооператив мусіла бути затверджена предсідником Кооперативної Ради; та

г) щоби до Надзірних Органів Ревізійного Союзу Українських Кооператив входили примусово представники урядової Рільничої Палати – є суперечні з основною ідеєю кооперації та правами, які вкраїнському народові гарантує Конституція Польської Держави.

2) Запротестувати проти тих вимог як таких, що обмежують свободу українського кооперативного руху та не дають можливості українському населенню розвинути власними силами свого господарського життя й повести оборону проти жахливих наслідків економічної кризи та всіх форм господарського визиску.

3) Візвати українське громадянство, щоби воно однодушно й організовано даліше обстоювало свої національні права, а зокрема повну свободу господарсько-кооперативної організації.

Львів, 29. жовтня 1934 р.:

ЗА УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ:

Д-р Дмитро Левицький.

Володимир Целевич.

ЗА УКРАЇНСЬКУ СОЦІЯЛІСТИЧНО-РАДИКАЛЬНУ ПАРТІЮ:

Д-р Іван Макух.

Д-р Матвій Стахів.

ЗА УКРАЇНСЬКУ СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТИЧНУ ПАРТІЮ:

Д-р Лев Ганкевич.

Іван Квасниця.

ЗА УКРАЇНСЬКУ НАРОДНЮ ОБНОВУ:

Д-р Іван Волянський.

Д-р Осип Назарук.

⁵⁹ Дата події.

Делегація чотирьох українських партій у львівського воєводи.

В понеділок, 29. жовтня ц. р., була у львівського воєводи делегація, зложена з представників чотирьох українських партій у складі: Володимир Целевич (УНДО), пос. Михайло Матчак (УСРП), Порфір Буняк (УСДП) і д-р Іван Волянський (Обнова). Ця делегація вручила воєводі ухвалу тих партій у справі обмеження круга діяльності Ревізійного Союзу Українських Кооператив. У розмові з воєводою піднесли делегати велику вагу цієї справи і вказали на занепокоєння всіх верств українського громадянства вимогами Кооперативної Ради до РСУК. Делегація заповіла одночасно інтервенцію у тій справі у центральнім уряді в Варшаві.

Діло. – 1934. – 31 жовтня.

№ 327

Стаття в газеті “Жіноча доля” про суд у Варшаві над членами ОУН

15 грудня 1934 р.

“Найбільший український політичний процес”.

У Варшаві розпочався 18 листопада найбільший український політичний процес. На лаві обвинувачення засіло 12 молодих українців, між ними й дві жінки, молоді студентки. Акт обвинувачення приписує їм всім співучасть, чи то поміч співучасників у вбивстві міністра внутрішніх справ Б. Перацького й приналежність до української підпольної організації ОУН (Організація Українських Націоналістів).

Обвинувачені: 1) **Степан Бандера** – літ 26, 2) **Микола Лебідь** – літ 25, 3) **Дарія Гнатківська** – літ 23, 4) **Ярослав Карпинець** – літ 30, 5) **Микола Климишин** – літ 26, 6) **Богдан Підгайний** – літ 31, 7) **Іван Малюца** – літ 25, 8) **Яків Чорний** – літ 28, 9) **Євген Качмарський** – літ 28, 10) **Роман Мигаль** – літ 24, 11) **Катерина Зарицька** – літ 21, 12) **Ярослав Рак** – літ 27.

Всі оскаржені, з виїмком Климишина й Качмарського, мають середню або високу освіту. Підгайний – інженер. Фактичний виконавець замаху друкарський робітник Григорій Мацейко походить з Щирця; він – син рільних зарібників, батько його неграмотний.

Акт оскарження обвинувачує **Бандеру** в тому, що намовив у травні й червні 1934 у Львові Григорія Мацейка (цей втік за границю) вбити міністра Перацького, доручуючи йому виїхати до Варшави й виконати атентат. Крім того, подбав для Лебеда про гроші у звязку з цим вбивством; також за посередництвом Малюци приготував схоронища й улекшив втечу вбивників. Дав теж Мацейкові револьвер, яким той вбив міністра Перацького.

Лебедеві приписує акт обвинувачення, що він вручив убивникові Мацейкові бомбу, якою той мав вбити міністра, та в червні 1934 уладив розвідку, щоб устійнити спосіб життя мін. Перацького й вибрати найдогідніші умовини для виконання замаху.

Дарія Гнатківська мала причинитися до слідження міністра Перацького та вдержувала звязок між Лебедем і Мацейком.

Карпинця обвинувачують у тім, що в травні 1934 у Кракові зладив власноручно бомбу, якою мали забити міністра.

Климишинові акт обвинувачення приписує те, що поміг виконати згадане вбивство в той спосіб, що доставив Карпинцеві до зладження бомби хльорану потасу. Крім того, навязав звязки між Карпинцем і Лебедем.

Підгайний мав би в травні й червні познайомити Бандеру з Мацейком та віддати Мацейка під накази Бандери. Крім того, вдержував звязки з Лебедем під час його приготувань до замаху в Варшаві.

Малюцу обвинувачують у тому, що дав гроші Лебедеві, вів розвідчі приготування до замаху та приготував схоронища в Люблині й Познані, щоб таким чином улегшити втечу вбивникові.

Чорній, Качмарський, Мигаль, Зарицька й Рак як члени Організації Українських Націоналістів всі співділали безпосередньою поміччю у вбивстві.

Обжалованих боронять адвокати: Ганкевич, Павенцький, Шлапак і Горбовий. Кожний з них боронитиме кількох обвинувачених; а кілька підсудних взагалі не мають оборонців. Акт оскарження обіймає 26 томів. На розправу покликано 144 свідків, з того 37 з Кракова.

Вже першого дня розправи, коли прийшло до ствердження генералій (дати й місця уродження, імен батьків) і т. п., всі підсудні заявили, що відповідатимуть тільки по-українськи. Внескові адвоката, щоб покликати товмача, прокуратор спротивився, мотивуючи тим, що всі підсудні з високих і середніх шкіл, знають польську мову, й їх відмову зізнавати в українській мові прокуратор вважає за демонстрацію.

Перші три дні займає читання акту оскарження, який широко описує приготування й організацію замаху на міністра Перацького. Підкреслює дуже докладно роллю кожного підсудного в цьому вбивстві, зокрема в Організації Українських Націоналістів.

До-речі: акт оскарження широко й докладно описує Організацію Українських Націоналістів: її ціль, завдання, устрій і т. д.

Зацікавлення процесом велике. На салі розправ поширено місця для кореспондентів. Між ними видно 5 заграничних. З рідні підсудних видно: матір, а потім і батька Лебеда, батька Карпинця, бабку Зарицької, матір Гнатківської.

Підсудних вводять на салю чвірками. Сідають так, що кожний з підсудних був між двома постерунковими.

Після перечитання акту оскарження приходить до зізнань. Одначе тому, що всі підсудні намагаються зізнавати українською мовою, суд не дає на це дозволу й усе обмежується до відчитування зізнань оскаржених, які вони складали після арештовань в довгому часі слідства. Деякі з тих зізнань дуже короткі, й відчитання їх триває кілька хвилин (напр.: зізнання Климишина). Інші, як відчитування зізнань Підгайного, тривають по кільканадцять годин. Зізнання Підгайного описують широко цілу справу, наводять різні подробиці, “засипують”, як це кажеться, і себе й інших.

Підгайний хотів у часі розправи спростувати або відкликати дещо з своїх зізнань, але тому, що намагався говорити українською мовою, йому відібрано голос.

Здавалося, що ціла розправа, а принаймні переслухання обвинувачених, перейде при “замкнених устах” підсудних. Але несподівано один з них Роман Мигаль перервав мовчання. Він заявив, що з огляду на те, що процес ведеться на території корінної Польщі, де судді не знають української мови, він зізнаватиме в мові польській. Решта підсудних трималися тої тактики, яку примінили перші обвинувачені, й тому тільки відчитано їх зізнання, зложені в слідстві.

Після цього наступило переслухання довгих рядів свідків, між якими були два знані українські адвокати зо Львова др. С. Шухевич і Др. В. Старосольський. Одні свідки зізнавали на обставини, що зайшли в Варшаві, себто: сам факт убивства, втечі вбивника та погоні за ним. Другі на всі інші обставини, звязані з тим, а саме: дальший побут Мацейка у Львові, Познані, опісля перехід до Чехословаччини.

Були хвилини в процесі, коли певність, що вбивником був якраз Мацейко, хиталася. Але пізніше з зізнання підсудного Малюци, який у тягу переслухань свідків сам попрохав слова й зложив довгі зізнання в польській мові, виходить, що, мабуть, вбивник таки той, кого суд у цьому обвинувачує.

Зізнання Мигалья й Малюци дали найбільше доказових матеріалів у цьому процесі, бо ці молоді люди не щадили ані себе, ані інших обвинувачених і усїєї тайної організації, з наказу якої діяли...

З різних оглядів годі нам посвятити багато місця цьому процесові. Наші щоденники від самого початку подають докладні справоздання – тож відсилаємо цікавих до них. Ми в чергових числах подамо тільки загальні вістки про дальший хід і закінчення розправи.

Жіноча Доля (Коломия). – 1934. – Ч. 24. – 15 грудня.

№ 328

Стаття “Варшавський процес” у газеті “Жінка”

20 грудня 1934 р.

Від дня 18-го листопада відбувається у Варшаві великий процес ОУН за вбивство міністра Перацького.

Сам прокуратор заявив, що це: **справа, на яку дивляться очі Європи.**

У Варшавському процесі є обвинувачені також дві молоді жінки: **Дарія Гнатківська**, літ 23 і **Катерина Зарицька**, літ 21.

Перша – дочка греко-католицького священика, друга – гімназійного професора. Обі – студентки високих шкіл.

Підс. Гнатківську обвинувачує прокуратура за те, що у травні і в червні 1934 р. у Варшаві помагала у підготовці і виконанні згаданого вбивства таким чином, що розвідалась і слідкувала за ходом життя мін. Перацького, щоби

вибрати час, місце і відповідні умовини до вбивства. Крім того, ще й за те, що вдержувала звязок між Лебедем і Мацейком.

Підс. Зарицька у днях 1–5 серпня 1934 р. у Галичині допомогла на основі акту обвинувачення Мацейкові зайти до Ясені у Чехословаччині, на доручення Малюци примістити його в Ямнім і товаришила йому до Ясені.

Обі обвинувачені жінки відмовилися, так як і усі їх товариші (за виїмком одного), зізнавати по-польськи. Тому відчитано їх зізнання, зложені у слідстві, які виглядають ось як:

Зізнання Гнатківської

Дарія Гнатківська була переслухана у Львові дня 10 жовтня 1934-го року. Вона зізнала тоді, що поліція арештувала її дня 9-го жовтня 1934-го року в батьків у Сморному, повіт Косів. Під час науки в школі належала тільки до організації “Пласт”. По розв’язанні “Пласту” до інших організацій не належала. Зізнає далі, що політикою не займалася і в суспільному житті не брала майже ніякої участі. ОУН знає тільки з преси, але солідаризується з цією організацією. Гнатківська погоджується з революційними методами, бо еволюційний шлях триває задовго. До подібних діл ОУН, як саботажі й підпали, не виробила собі досі погляду. Не відноситься до них ні з осудом, ні їх не прославляє. Признає далі, що має “неофіційного” судженого від 1933 року, але його назвиська не хоче виявити, бо не хоче його наразити на неприємності. Переписувалася зі судженим менше-більше раз у місяць, та переписку від нього з призначення палила. Політичних тем у листах не торкалася. Тепер не знає, де перебуває. Не хоче також виявити адреси, куди до нього писала. Далі Гнатківська каже, що Бандери не знає. Зате знає з видження Рака, а також Лебедя. На запит, чи Лебідь є її суджений, признає з очевидним схвилюванням, що так, і додає, що писав до неї з Чехії і з Берліна. Останню кореспонденцію дістала від нього в травні 1934-го р. До Львова прибув у 2-й половині травня 1934-го р., але не знає пощо. Гнатківська прибула тоді також до Львова і задержалася там 4 тижні, причім 4 рази змінювала мешкання. Далі признала, що Лебідь у липні або в серпні 1933-го року був два дні в батьків обвинуваченої; відки прибув і куди пішов, цього не знає. Далі зізнає, що не знає ні Карпинця, ні Климишина і каже, що в Кракові, в Люблині, у Варшаві і в Познані ніколи не була і з ніким з тих міст не переписувалася.

Дня 11.X.1934 суддя і прокуратор переслухали знову Гнатківську. Не призналася до вини, зокрема до того, щоб належала до ОУН та щоб допомогала невідомому справцеві вбити міністра Перацкоґо, через те, що давала йому інформації щодо способу життя вбитого міністра.

На поставлений запит, що 15 червня ц. р. була в Варшаві, мовила, що прибула там зі Львова в половині травня ц. р. на добу пізніше від Лебедя, який просив її, щоб якийсь час залишилася в Варшаві. За посередництвом бюро винайняла кімнату на фальшиве прізвище Ванди Квєціньскої. Зробила це за вимогою Лебедя, бо не мала особистої виказки, а Лебідь дав їй виказку на таке прізвище. Цю особисту виказку віддала Лебедеві по виїзді з Варшави. Щодо грошевих посилок Г. признає, що дістала тільки один раз 100 зл. для Лебедя.

Хто надав ці гроші – не знає. Не бачилася в Варшаві з ніким без Лебеда, не знає, чи Лебедь не виїздив куди, траплялося, що кілька днів не бачилася з ним. На двірєць по нього не виходила, хоч говорила так не раз господині й служниці, щоб виправдати свій вчасний вихід з дому.

Згодом зізнає Гнатківська дальше про свій побут у Варшаві, день убийства міністра Перацького, втечу до Данцігу і побут там же.

Зізнання Катрусі Зарицької

Зарицька зізнала, що до ОУН не належала, Мацейка і Малюци не знає та заперечила, будьто би підс. Ярослав Рак відвідав її в Ямнім. Пізніше признала, що підс. Рак був у неї і з ним ходила на прогульку в гори. Коли їй показали фотографію Лебеда, заявила, що його не знає. Прізвища Мацейка не знала, бо під час побуту в Ямнім літом 1934 р. представився їй як Богдан. На прогульку вибралася зі Свенціцькою, Раком, в якій взяв теж участь і Мацейко. Він відлучився уже від них у Ворохті. Признає теж, що з кінцем липня 1934 р. були у пансіонаті батьків підсудної Анна Чемеринська та Іван Малюца.

Спершу запевняла, що не пригадує собі, чи знала теж Якова Бачинського. Опісля признала, що з Р. Сеньковим на приказ Мигаля і Косівної привели Бачинського на вул. Кадецьку у Львові. Здогадувалася, що Бачинському хочуть заподіяти щось злого.

При переслуханні 17 грудня 1934 р. у Львові заявила, що не признається до вини і зізнала, що Ярослава Рака знає добре, також Малюцу і Чемеринську. З кінцем липня 1934 р. прийшли до пансіонату у батьків в Ямнім Малюца і Чемеринська. З ними говорила про прогульку на Говерлю. 31 липня поїхала до Косова, де відвідала Гнатківську і 3 серпня вернулася до Ямного. 4 серпня прибув до їх пансіонату Гриць Мацейко, декого знала з видження. Представився як Богдан і заявив, що ходить на різні прогульки та питав, чи не пішла би на таку прогульку найближчої неділі. Цього дня на стації стрінула Ярослава Рака, який приїхав зі Львова і пішов з усіми до пансіонату, де всі вони переночували. Вранці о год. 5.20 поїхали до Ворохти, звідтіля пішли до Вороненки, а звідси до Татарського просмику.

Біля 11 год. рано дійшли до триангуляційного знаку. Підсудна і Свенціцька затрималися, а Рак і Мацейко пішли далі. Коло год. 4 вернувся Рак і заявив, що Мацейко залишився. Тоді Рак не говорив, наче би з-за кордону вибіг якийсь мужчина і крикнув гальо, а Мацейко, запримітивши його, перейшов кордон і пішов разом з ним.

Свенціцька і Зарицька вернулись до Ямного. Рак відіхав до Львова. У серпні вернулась Зарицька до Львова. У вересні Рак розмовляв з підсудною і тоді згадав їй, що Богдан йому не подобається та просив її, щоби про нього не говорила. Додав, що краще було би, щоби Богдан “згубився” у хвилині, коли висідали з поїзду у Ворохті.

Далі підсудна зізнала, що Бандеру пізнала у спортовім клубі. Гімназію скінчила в 1932 р., до “Пласту” належала аж до його ліквідації, себто до 1930 р. У 1932 р. записалася на політехніку. З працею в ОУН стрінулася зимою 1933–1934 р. Косівна втягнула підсудну до розвідки боєвого реферату. Вказівки діставала від Мигаля і Косівної. На приказ організації стежила за ком. Косо-

будзьким. Докладно не знала, чому слідкує, думала, що прийдеться викрасти когось з Бригідок. Стрічаючись з Косівною, бачилася теж зі Свенціцькою, а Мигалья бачила у Сенькова. Як стежила за Коссобудзьким під час переходів, бачила Підгайного, Мигалья і Качмарського. За Коссобудзьким стежила до половини червня. Бандеру знає, але не вдержувала з ним організаційних звязків. Раз питався тільки її, чи бачила того дня Коссобудзького.

7 червня ц. р. зізнавала, що невідомо їй було, що ОУН плянувала замах на Коссобудзького і щойно в слідстві зорієнтувалася, що вона стежила за Коссобудзьким у звязку з плянованим атентатом на нього. Далі заявила, що Малюца, який був в Ямнім 30 або 31 липня 1934 р. і довідався, що підсудна їде до Косова, просив її, щоби поздоровила Дарію Гнатківську та сказала їй, щоби “не засиджувалася вдома”. Це доручення Малюца виконала у перших днях серпня у четвер. На прогульку з Раком, Свенціцькою і “Богданом” пішла три дні пізніше, себто в неділю.

Про обвинувачення ось як пише польська преса:

“Гнатківська, одягнена в чорну сукню, зіпняту під шиєю запинкою, визначається оригінальною, українською красою, з виразною, східньою домішкою. Виразисті черти, зрослі брови, вірлиний ніс.

При вході витається кивком голови з матір'ю, завялою старушкою, дуже пошкою чертами обличчя на дочку”. (Газета польська).

Варшавський “Роботнік” з 19.IX пише:

“Обвинувачені вітаються усміхами. Майже всі мають незвичайно молоді, інтелігентні обличчя. На них свої одяги, не вязничні. Гнатківська убрана в гарну чорну суконку, має чарівне личко й промінний усміх, що не сходить з її уст. Зарицька в гранатовій вовняній сукні виглядає неначе гімназійна учениця”.

Вся преса стверджує незвичайно корисне вражіння, яке робить Гнатківська.

Відомий варшавський журналіст Регніс (Сінгер) пише в статті п. з. “УНДО і ОУН”: **“Кожний, що сидить на лаві обвинувачення, викликає відрухи співчуття. Зворошує ідейність, бажання геройства, завзяття побіч наївного, сіяючого, усміненого личка Гнатківської і пенсіонарського вигляду Зарицької, якій батько присилає до тюрми математичні задачі до розв'язання.**

На лаві обвинувачених сидять молоді люди, що через тюрму входять на арену політичного життя і то в добі найнещасливішій”.

Ред. Іван Кедрин в передовиці “Діла”, ч. 308, (яка, до речі, дуже відбігає від лінії “Діла” продовж останніх місяців) – пише:

“Величезне зацікавлення, яке той процес викликає у найширших колах і українського, і польського, і чужинецького світа, до 150-ти зголошених представників ріжномовної преси (на 40 істнуючих у маленькій салі місьць!), – це вже само вказує на небуденний характер процесу; коли ж пригадаємо, що всі ці представники преси – це не звичайні судові справоздавці, а політичні референти своїх часописів, діячі, які не признають бульварних сензацій, лише підходять до подій як до суспільних

явищ – зрозуміємо ще краще вагу цього процесу і – журбу, яку він викликає в українських серцях”.

* * *

Нав'язуючи до цих останніх слів ред. Кедрина, мусимо ствердити, що ця журба хвилює до глибини українські жінки і матері, що найкраще розуміють трагедію української молоді.

Жінка. – Львів. – 1934. – Ч. 22–23. – 20 грудня.

№ 329

Постанови Президії УНДО і УПР у зв'язку зі становищем на Радянській Україні

23 грудня 1934 р.

Проти большевицького терору на Україні.

Резолюції Президії У. Н. Д. О. й У. П. Р.

Президія Центрального Комітету Українського Національно-демократичного Об'єднання й Української Парляментарної Репрезентації на спільному засіданні дня 20. грудня ц. р. прийняла в зв'язку з подіями на Східній Україні такі постанови;

1. Російські большевики, окупувавши збройною силою в рр. 1919 і 1920 всю Наддніпрянську Україну, ввели там режим нечуваного терору й насильства над усім українським населенням.

2. У часі війни з Українською Армією большевики розстріляли сотні тисяч українських громадян без суду, а по війні весь час аж по нинішній день продовжують супроти всіх українців терор і переслідування, доказом чого є часті політичні монстрпроцеси.

3. Своєю економічною політикою, зокрема насильним ввведенням колективізації спричинили большевики перманентний голод на Україні. Під покришкою опору колективізації вислали поза межі України на далеку Північ або на Сибір понад півмільона українських селянських родин, які переважно вигинули на примусових роботах при копанні каналів або при важких лісових роботах. Крім того мільони селян вигинули на Україні з голоду, бо комуністична Москва обдирає Україну з усього врожаю, щоби в першу чергу прокормити українським хлібом північні промислові осередки й армію. На місце вивезених і вимерлих з голоду Москва почала поселювати на українській землі чужинців, переважно москалів.

4. У політичному відношенні большевики нищили всі ті мінімальні автономні права, які Україні належали на основі конституції СРСР, з 1920 р., централізуючи всі ділянки життя московському осередкові та усуваючи систематично з адміністрації на Україні всіх людей, що мали за собою якенебудь українське національне минуле, хочби це були й комуністи.

5. На культурній ділянці большевики вкоротили права української мови в школі й урядах, зліквідували наукову роботу в галузі дослідів над

українознавством, спішили літературний український рух, вичистили всі наукові заведення з українського педагогічного елемента та повели криваву нагінку на українську національно свідому молодь.

6. Вершком такої жорстокої політики політики супроти українства є систематичне винищування некомуністичної, в останніх часах також партійної комуністичної української інтелігенції, а саме: учених, письменників, поетів, митців і громадських діячів. Доказом на те масові заслання найкультурніших українських сил і такі фактично безсудні розстріли, як останній розстріл 28 українських комуністичних письменників і культурних діячів у Києві дня 15. грудня ц. р. Всім їм закидали терористичну діяльність, хоч увесь український світ знає, що вони з тероризмом нічого спільного не могли мати.

7. Головна ціль такої большевицької політики – винищити цілу провідну, інтелігентну і найкультурнішу верству українського народу, щоби над ним потім тим легше панувати та не допустити його до здійснення своїх визвольних змагань.

Діється це в тому часі, коли представник СССР у Союзі Народів Літвінов протестує як на глум проти терору і закликає весь світ до боротьби з тероризмом.

8. Президія УНДО. й УПР. з найбільшим збуренням пятнує й осуджує таку жорстоку нелюдяну політику насильства і терору червоних московських окупантів на Україні і закладає перед цілим культурним світом якнайрішучіший протест проти систематичного винищування українського народу большевицькою Москвою.

Президія Центрального Комітету Українського Національно-Демократичного Об'єднання:

Голова: Д-р Дмитро Левицький.

Заступники голови: Василь Мудрий, о. Леонтій Куницький. інж. Юліян Павликовський, Гриць Тершаковець.

Секретарі: Володимир Целевич, Д-р Любомир Макарушка.

Президій Української Парляментарної Репрезентації:

Голова: Пос. Д-р Дмитро Левицький. Заступники голови: сен. д-р Антін Горбачевський, голова Сенатського Клубу, пос. д-р Володимир Загайкевич, пос. Остап Луцький.

Секретар: пос. Дмитро Великанович.

Діло. – 1934. – 23 грудня.

Повідомлення газети “Діло” про нараду українських політичних партій у Львові в справі скликання Всеукраїнського національного конгресу

27 грудня 1934 р.

Передконгресові наради українських політичних партій.

Дня 24. грудня ц. р. почались у Львові наради 7-ох українських політичних, партій у справі скликання Всеукраїнського Національного Конгресу. В нарадах беруть участь:

1) Українське Національно-Демократичне Об'єднання (учасники: Дм. Левицький, Вас. Мудрий, О. Луцький, М. Рудницька і Любомир Макарушка);

2) Українська Соціалістично-Радикальна Партія (учасники: О. Навроцький, М. Матчак, М. Стахів і М. Вахнюк);

3) Українська Соціалістично-Демократична Партія (учасники: Волод. Старосольський, П. Буняк, І. Квасниця);

4) Українська Народня Обнова (учасники: О. Назарук, Р. Гайдук, І. Дурбак, Ст. Годований і Павло Кравець);

5) Українська Партія Соціалістів-Револуціонерів (учасник: Н. Григоріїв);

6) Українська Радикально-Демократична Партія (учасник: К. Мацієвич);

7) Українська Соціалістично-Демократична Робітнича Партія (учасник: Іс. Мазепа).

Наради відбуваються рано і пополудні в домівці Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

Діло. – 1934. – 27 грудня.

**РОЗДІЛ 5. НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНА БОРОТЬБА УКРАЇНЦІВ
СТАНІСЛАВІВЩИНИ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ
(29 ГРУДНЯ 1934 р. – 1 ВЕРЕСНЯ 1939 р.)**

№ 331

Повідомлення в газеті “Діло” про хід виборчої кампанії на Рогатинщині

24 січня 1935 р.

**Перед виборами до волосних рад.
Рогатинщина**

Рогатинський Повітовий Народній Комітет повів інтенсивну підготовку до виборів волосних рад. У кожній волості скликає він волосні наради, на яких оснуються волосні комітети, що мають допильнувати виборів. Від нового року відбулися такі наради: дня 1. січня в Рогатинській волості, 3. січня в Книгиницькій, 11. січня в Бурштині, 12. січня в Болшівцях, 15 січня в Букачівцях, 19. січня в Липиці Долишній і 20. січня в Підкамені.

Серед громадянства велике зацікавлення виборами. В Рогатині було заступлених 84 радних з цілої волости. В Книгиницькій волості вже давніше існує волосний комітет. В Бурштині було 92 радних із 7 громад волости. В Болшівцях було 65 радних також із 7 громад. В Букачівцях було представлених 5 громад. З інших нарад ще нема докладніших відомостей. На нарадах реферували посол Кузик, у дискусіях промовляли численні радні. Акція Повітового Народнього Комітету запевнює Рогатинщині підготовленість і можливо найкращий успіх під час виборів.

Діло. – 1935. – 24 січня.

№ 332

Повідомлення в газеті “Діло” про хід виборчої кампанії у Надвірній

6 лютого 1935 р.

З організації руху. Повітові передвиборчі збори в Надвірній.

В неділю 27. січня ц. р. відбулися заходом Повіт. Виб. Комітету УНДО в Надвірній повітові передвиборчі збори в справі виборів до волосних рад у надвірнянській судовій окрузі. На зборах явилися представники нововибраних громадських радних. Нарадами проводив селянин Олекса Менгинський з Тарновиці Лісної, секретарював Микола Грегорах з Надвірної. Про потребу виборчої організації і створення українських волосних виборчих комітетів та про виборчий регулямін до волосних рад реферував голова ПНК д-р Николайчук. Рішено відбути також передвиборчі наради в поодиноких волостях. Українські виборчі комітети в Солотвині й Делятині повинні також скликати предвиборчі наради, і то негайно, з огляду на близький речинець виборів до волосних рад.

Діло. – 1935. – 6 лютого.

11 лютого 1935 р.

Наради Народнього Комітету.

В суботу, 2-го березня, цілий день радив Народній Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання. У сфері партійних установ УНДО це найвища по Народньому Зїзді (партійному конгресі) установа партії. У нарадах Народнього Комітету беруть участь згідно з постановами організаційного статусу партії делегати місцевих партійних організацій із цілого краю.

В суботу взяло участь у нарадах 85 делегатів з краю. Вони репрезентували 43 партійні організації, а саме: 1) Броди, 2) Луцьк, 3) Жовкву, 4) Рівне, 5) Копичинці, 6) Надвірну, 7) Самбір, 8) Калуш, 9) Мостиська, 10) Стрий, 11) Борщів, 12) Коломию, 13) Жидачів, 14) Золочів, 15) Бучач, 16) Рудки, 17) Тернопіль, 18) Краковець, 19) Перемишль, 20) Дрогобич, 21) Скалат, 22) Раву Руську, 23) Старий Самбір, 24) Львів повіт 25) Львів місто, 26) Перемишляни, 27) Бібрку, 28) Комарно, 29) Радехів, 30) Лісько, 31) Рогатин, 32) Збараж, 33) Сколе, 34) Сокаль, 35) Долину, 36) Терехів, 37) Підгайці, 38) Городок, 39) Камінку Стр., 40) Винники, 41) Щирець, 42) Яблонів, 43) Гусятин. З чисто техн. причин не прибули делегати від деяких більших парт. організацій як із Бережан, Станиславова та Городенки. Слід підкреслити, що участь місцевих організацій у цьогорічному Народньому Комітеті була значно більша ніж минулого року.

Наради започаткував обширним рефератом голова партії і Парл. Репрезентації пос. д-р. Дмитро Левицький. Він дав звіт про діяльність Партиї Проводу і Парляментарної Репрезентації за минулий рік (останні наради Народн. Комітету відбулися 1. січня 1934 р.). крім того докладно обговорив і всесторонно освітлив теперішню політичну констеляцію та українського народу в Польщі. Його реферат доповнив ред. Мудрий.

Над цими рефератами вивязалась довга дискусія, що тривала 7 годин. У ній брало участь 26 промовців. Вислідом дискусії є ухвалені резолюції, текст яких оголосимо завтра. Тут зголосимо лише, що Народній Комітет прийняв одноголосно до відома звіт про діяльність Постійного Проводу і Парляментарної Репрезентації та висловив їм однодушно не тільки повне довіря, але й признання за надзвичайно важку і відповідальну працю.

Другою точкою нарад була справа Українського Національного Конгресу. Інформаційний реферат про підготовчі праці до Конгресу виголосив пос. д-р. Любомир Макарушка. Дискусія в цій справі виявила дуже велике зацікавлення і шире захоплення консолідацією національних українських зорганізованих сил, яку символізує Конгрес для здійснення великих національних завдань. Нарада прийняла в справі Конгресу окрему резолюцію, яку теж оголосимо завтра.

На нарадах бачили ми інтелігентів, священників, селян, робітників і ремісників. Усі вони брали живу участь у дискусії над найважливішою точкою нарад, а саме, над розглядом і оцінкою теперішнього положення нашого народу в Польщі. Рівень дискусії був високий, трактування складніших справ поважне

і гідне, повне почуття відповідальности. Цілий хід нарад свідчив про політичне вироблення та глибоке розуміння політичних справ серед усіх учасників. Особливо приємними і будуючими були виступи делегатів селян. Їхні промови, безпосередні, глибоко відчутні були предметом загального подиву. Подивлялося з них не тільки цю безпосередність і щирість, але передовсім політичний розум, орієнтацію в ході подій та здорову логіку в оцінці політичних явищ. Ці селянські делегати були репрезентантами того найціннішого в нашому народі елементу, який зовемо конструктивним, будуючим і творчим і на який ми надіємося.

Діло. – 1935. – 11 лютого.

№ 334

Постанови Народного комітету УНДО в справі підготовки Всеукраїнського національного конгресу

2 березня 1935 р.⁶⁰

Постанови Народного Комітету Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

Народній Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання прийняв на засіданні дня 2. березня 1935 р. одноголосно такі постанови:

1) Український нарід найшовся під теперішню пору у виїмково важкому положенні. У польській Річипосполитій шість мільонів українців, польських громадян, стали предметом експериментів у всіх ділянках життя. Зокрема польська влада повела супроти українського населення дуже інтенсивну акцію в напрямі вкорочування і припинювання всіх прав, які прислужують українському народові в Польщі, як суцільному національному організмові, що має свої окремі індивідуальні політичні, культурні та господарські потреби. Діється це всупереч виразним міжнародним поборюванням Польщі, а навіть всупереч духові зобов'язуючої досі польської конституції.

2) Найяскравішим висловом і прилюдною роботою такої польської політики супроти українського народу була промова теперішнього міністра внутрішніх справ Річипосполитої, виголошена дня 14. лютого 1935 р. в польському сенаті. У цій справі міністер внутрішніх справ пішов так далеко, що нарушив національну гідність українського народу.

3) Народній Комітет уважає, що єдиною відповіддю на таку політичну програму польської влади супроти українського народу в Польщі є якнайширше закроєна і переведена в життя консолідація всіх українських незалежних національних сил у Польщі, що стоять на платформі регулярної боротьби за права українського народу.

4) Зокрема Народній Комітет закликає всіх членів Українського Національно-Демократичного Об'єднання до збільшення політичної активності та скріплення внутрішньо-партійного усупільнення. Народній Комітет апелює

⁶⁰ Дата події.

до широких кіл українського громадянства, що досі стояли поза політичними організаціями, скріпити ряди політичного фронту в лавах понадклясового Українського Національно-Демократичного Об'єднання і таким чином збільшити оборонну силу народу.

5) Народній Комітет, вислухавши звідомлення Голови д-ра Дмитра Левицького з діяльності Проводу УНДО й УПР, заявляє, що стоїть непохитно при своєму виборному, Умандатованому Проводі, який єдино є виразником думки і волі українського населення та висказує своє повне довіря і признання за всю його важку й відповідальну працю.

6) Народній Комітет стверджує, що Провід Партії й Української Парляментарної Репрезентації виконав доручення Народного Комітету з дня 1. січня 1934 р. в справі підготовки Всеукраїнського Національного Конгресу, апробує всі дотеперішні старання і праці в цій справі та доручає Проводові Партії й УПР вести їх далі аж до успішного завершення цієї важкої загальнонаціональної справи з метою скликати Конгрес у найкоротшому часі.

Діло. – 1935. – 6 березня.

№ 335

Повідомлення в газеті “Діло” про хід передвиборної кампанії в селі Княгиничі Рогатинського повіту

5 березня 1935 р.

Вибори на місцях.

Вибори до Волосної Ради і Волосної Управи в Княгиничах.

Хоч у волости Княгиничі, пов. Рогатин українське населення творить понад 80 прц. мешканців, то при дуже штуцернім поділі на виборчі округи створені з кількадесятьох нових околичних мазурських колоністів аж 4-ох (!) адміністраційних громад і прилученні цих громад до двох найбільших громад з чисто українським населенням, це дало вислід: 10 радних українців, 9 поляків і 1 жида. Щодо партійної приналежності українських радних, то два з них зачисляться до УСРП., всі інші до УНДО. (з деякими відхилами).

Тому що не було ніяких виглядів на одержання 11-го голосу, потрібного до вибору українця вїта, наші радні пішли на компроміс з польською людовою партією. Українці зажадали для себе на 5-ох членів будучої управи 3 членів, а саме заступника вїта і 2 лавників, лишаючи польській стороні вїта й одного лавника. Компроміс цей в цілости переведено в діло і при виборах 28. II. ц. р. вибрано такий склад волосної управи: вїт – поляк людовець, заступник – українець (УНДО), 1-ий лавник українець (УНДО), 2-ий лавник українець (УСРП), 3-ій лавник поляк людовець.

Зазначити треба, що найгірше списалися місц. українська інтелігенція, бо з 3 інтелігентів, які входили в склад волосної ради, два ввесь час передвиборчих нарад заявлялись за кандидатами старости, гр. Сцібор-Мархоцьким і проф. Венглінським. Остаточо переміг т. зв. здоровий хлопський розум з вище

поданим вислідом. Не зважаючи на те, що на вибори до Кнігинич зіхалась ціла фаланга проурядових агітаторів у роді бувших громадських писарів та інших того роду “Фіхманів”, українські виборці селяни держались дуже гарно.

На терені цілої волости Кнігиничі при громадських виборах не було ніде компромісів крім одної громади Явче.

Радний

Діло. – 1935. – 5 березня.

№ 336

Повідомлення в газеті “Діло” про хід передвиборної кампанії на Надвірнянщині

15 березня 1935 р.

З передвиборчого руху. Надвірнянщина.

Вибори до волосних рад у Надвірнянщині розписані на дні 14.–17. березня ц. р. Від Пов. Виб. Комітету УНДО в Надвірній відбуваються в поодиноких волостях передвиборчі наради.

Дня 8. березня ц. р. відбулися передвиборчі вибори в Перерослі, на яких явилися майже всі громадські радні з поодиноких громад переросльської волости, яка поділена на 4 виборчі округи. Зборами проводив Роман Сумак з Волосова. Голова П. Н. К. Р. Николайчук пояснив зібраним виборчий регулямін та вказав на конечність одиноцілого виборчого фронту українських виборців. Зібрані вказали велике зацікавлення волосними виборами і в дискусії над цією справою забирали голос представники всіх громад. Вибрано волосний виборчий комітет під проводом Миколи Ключінського, господаря в Перерослі.

Дня 10. березня ц. р. відбулася передвиборча нарада в Пасічній для громад гуцульської волости Зелена. Явилися громадські радні поодиноких громад тої волости. Зборами проводив о. Рубель Роман з Пасічної, про вибори до волосних рад на потребу виборчої організації реферував д-р Николайчук у Надвірній. Також і гірські села Надвірнянщини виказують велике зацікавлення для виборів і представники їх розвинули на зборах широку дискусію.

На той сам день скликано передвиборчі збори в Парищі для волости Майдан Середній. І тут явилися радні усіх сіл тої волости. Про потребу виборчої організації реферував посол Чукур Юра, який вияснив теж зібраним виборчий регулямін.

Дня 11. березня ц. р. відбулися передвиборчі збори в Гвозді для виборчої округи ч. 2 волости Старуня, на яких явилися радні сіл Гвізд і Молотків. Зборами проводив о. декан Лисинецький з Гвозда. Голова П. Н. К. у Надвірній д-р Николайчук вияснив зібраним виборчий регулямін та вказав на потребу виборчої організації.

Діло. – 1935. – 15 березня.

**Повідомлення в газеті “Діло” про хід передвиборної кампанії на
Болехівщині**

19 березня 1935 р.

**Болехівщина висловлює довіря
Українській Парляментарній Репрезентації.**

Дня 11. березня ц. р. голова Пов. Нар. Комітету о. крил. Сухий скликав нараду делегатів громад болехівської округи. Були заступлені всі громади під проводом нашого духовенства. Народи мали надзвичайно поважний характер і відчувалося, що всі наші громадяни розуміють вагу хвилини. На провідника зборів вибрано о. Штайдена з Лисович, секретарював гром. Юрій Левицький, реферат про наше положення, а також звіт з бюджетової сесії сойму виголосив пос. Дмитро Великанович.

По рефераті розвинулася дискусія, в якій промовляли: Голинський Дмитро, що торкнувся справи терористичної акції і дальше порушив справу сторонничої поведінки податкових ексекуторів, нелегального накладання на людей коштів за доручення візування, доказуючи, що є випадки, де наш селянин має морг поля, зложений з 4-ох парцель та на кожную парцелю дають йому окреме візування заплачення податку і стягають за кожне візування 1,50 зол., так, що не раз 50 сот. податку платять люди по 6 зол. і більше за самі ексекуційні візування. О. Кость Левицький, парох з Гозієва, порушив справу волокитства різних типів у характері безробітних по наших селах, які погрозами вимушують на наших громадянах для себе грошеві жертви. Промовець жалувався також на утруднення адміністраційних чинників, які не дають згоди по селах на театральні вистави. О. Штайден, парох з Лисевич, ствердив, що українських громадян примушувано до некорисних компромісів при недавніх громадських виборах. Токар Юрко із Сукіля жалувався, що влада настановляє занадто велике число до виконування нічних варт по громадах, через що цей громадський обовязок стає дуже докучливим. Нарікав теж, що управа державного ліса на тамошньому терені не хоче платити відшкодування за сіно, яке зїдають олені на полі і за шкоди, які роблять дики. Пригадав теж, що влада не приняла нікого з наших людей на писарський курс, а в їх громаді громадською писаркою є від довшого часу жидівка. О. Бордуляк Віктор, парох з Бубнища, обговорив наше положення та запитав про вигляди для нас при будучих виборах до сойму. Громадянин Сімків Тарас забрав слово до справ, порушених у рефераті та зголосив резолюції, які доповнив о. Сухий. Гром. Василишин Йосиф та о. Штайден жалувались на поведінку поліції з Моршина, яка 1934 р. під час забави нашої молоді в читальні “Просвіти” перевела ревізію, після якої деякі хлопці дуже потерпіли. Гошовський Петро з Ростічки жалувався, що Повітова Рада утруднює ужиткування громадського ліса і згодився на відступлення громадянам дерева до особистого вжитку щойно тоді, коли громада заплатила повітовому лісовому надворові 8.000 зол. за зладження господарського пляну в лісі. Нарікав також на поведення місцевого “Стшельця”, які його побили.

У різних справах адміністраційно-правної натури промовляли ще громадяни: Попадинець Дмитро із Деревача, Косило Василь і Юрків Микола з Бубнища, які жалувалися, що від грудня у них стоїть зачинена школа, люди мучаться вартою довкола тої школи. Михайлега Дмитро з Тисова нарікав знову, що управа державного ліса переслідує людей за недоконану крадіж дерева, яке вони купують легально і вивозять до міста на продаж. Подає назвища людей, від яких неправно забрано дерево та ще й побито, а саме Федора Сеньгуриша, Василя Пукаса й ин. Жалувалися також промовці на невиконання сервітутових обов'язків управою державних лісів і на утруднення людям користати з тих сервітутів.

На всі питання давав відповіді пос. Великанович. При кінці ухвалено ось-які резолюції:

1) Повітовий Народний Комітет УНДО в Болехові на зборах дня 11. березня ц. р. при участі представників усіх громад болехівського судового повіту стверджує, що лиш Українська Парляментарна Репрезентація, вибрана сотнями тисяч голосів українських селян, робітників та інтелігентів серед тяжких відносин 1930 р., покликана репрезентувати український нарід у Польщі і ніхто не може їй того права квестіонувати;

2) Висловлює Українській Парляментарній Репрезентації УНДО повне довіря, подяку та признання за їх дотеперішню діяльність, за оборону чести, гідности та прав українського народу;

3) Висказує своє повне довіря і подяку за невтомну працю представникові своєї округи, послові Великановичеві.

На цьому наради покінчено. По нарадах ще довго розмовляли поодинокі громадяни з пос. Великановичем у їх особистих справах та діставляли потрібні інформації.

Діло. – 1935. – 19 березня.

№ 338

Повідомлення в газеті “Діло” про нараду повітового Народного комітету УНДО в Долині

21 березня 1935 р.

Долинщина висловлює довіря Українській Парляментарній Репрезентації.

Нарада Повітового Народного Комітету УНДО в Долині відбулася 12. березня ц. р. Взяли в ній участь делегати майже всіх громад долиньської судової округи в числі ок. 150 осіб.

Збори відкрив голова П. Н. К. д-р Олекса Дереш, адв. у Долині, що привитав посла Великановича та запропонував на предсідника нарад о. Чанижа з Надієва, на заступника гром. Супруна Василя з Пацикова, на секретаря гром. Івана Дирова з Ясенівця. Збори це предложення одобрили.

Після того реферат про наше положення, про бюджетну сесію в соймі та про Всеукраїнський Нац. Конгрес виголосив пос. Дмитро Великанович. У часі його реферату з'явилися на салі представники поліції та по провіренні формальностей скликаних зборів відійшли.

По рефераті відбулася оживлена дискусія, в якій промовляли: д-р Луців, гром. Гавриш Федір, Супрун Василь, інж. Зелений, Шумський Михайло, д-р Дереш, дир. Майхрович, Кичмур та Чаниж.

Гром. Супрун Василь у довшій промові з'ясував, що село задержало свій національний характер, розуміє і відчуває свої цінності і дуже чутко реагує на пониження, які походили би з якої небудь сторони. Багато гризні і хаосу носять у нас верхівки ріжних груп, що викликають зневіру у села своєю писаниною в ріжних сезонних газетках. Вже найвища пора, щоб така гризня припинилась. Дійдемо до мети здоровим розумом та об'єднанням. Промовець надіється, що Всеукраїнський Конгрес витворить якесь авторитетне тіло, якому всі підчиняться. Інж. Зелений стверджує, що після промови пос. Великановича треба догадуватися, що чекають нас тяжкі часи. Ми мусимо скоординувати всі свої сили та стати в обороні наших провідників, які ведуть національну політику. Коли ображено жидівського посла, тоді вся жидівська преса без огляду на політичні напрямки станула в його обороні, бо це вибранець жидівського народу. І ми повинні собі здати цього справу, що коли ми вибрали провід, то мусимо і за той провід взяти відповідальність. Ми вміємо, на жаль, прекрасно на себе цькувати, але не вміємо, на жаль, боронити свого рідного. Найвищий час, щоб ми зрозуміли потребу й вагу своєї консолідації. Д-р Дереш у довшій гарній промові доказує, що Укр. Парл. Репрезентація вела і веде політику отверзу. УНДО не заломило ідеологічної лінії, а на Краєвім Народнім Комітеті, де було 85 делегатів із 43-х повітів, усі станули на стороні д-ра Д. Левицького.

Ми повинні навчитися, що инше засаднича політика, а що инше політика дня. В часі коли кінчиться соймова каденція, треба дати оцінку праць нашої Парл. Репрезентації. Промовець стверджує, що наші послы і сенаторы гідно заступали інтереси українського гароду навіть у таких часах, як 1930 р., і роблять це до нині. Галасливих віч, як колись, тепер робити не можна і психіка слухачів до того не настроєна. Нині мусимо зблизитись до сільського активу, мусимо вести політику від особи до особи та інтенсивно працювати по всіх наших установах. Наш нарід вже так пильно усвідомлений, що його ніхто не здавить і не треба боятися, щоби противники змогли розділити його на регіональні частини, нпр. бойків, лемків, поліщуків і т. д. В закінченні своєї промови д-р Дереш, як голова Пов. Нар. Комітету в Долині, складає подяку Українській Парл. Репрезентації за те, що гідно й достойно боронила інтереси української нації. Ставить резолюції, які приняла оплесками ціла саля.

Ще перед голосуванням над резолюціями поставлено до посла запити загальної натури, а саме: дир. Майхрович запитував, у якій стадії є справа допомоги інвалідам УГА, як це ухвалено в законі. Дальше промовець і дехто з селян просив інтервенції у влади з випущенням з Берези Картузької 4-х молодих людей долинського повіту, зокрема Горбового Ярослава з Долини, якого держать понад 8 місяців, Тюшку Осипа, що сидить шість місяців та

Сяйку Ярослава з Ракова і Дерлицю Остапа з Тростянця. Вкінці апелював до громадян, щоб не тратили духа в тяжких хвилинах, не ходили, а горнулись до нашої організації. Сел. Кичмур порушив справу більшої участі інтелігенції, як досі, в працях по наших установах. Запитував теж, чому досі у нас не признають офіційно назви “українець”, “український” та подавав докази, що державна поліція силує наших громадян називати себе “русинами”.

На всі запити й інтерпеляції давав відповіді поодиноким промовцям пос. Великанович. Після того предсідник о. Чаниж завзивав до читання й передплати української преси та піддав під голосування отсі резолюції:

1) Повіт. Народній Комітет УНДО в Долині, зібраний на нараді в дні 12. березня, по вислуханні звіту пос. Великановича висловлює довіря Українській Парл. Репрезентації та проводові УНДО і дякує їм за гідну оборону прав українського народу.

2) Стверджує, що Українська Парл. Репрезентація, вибрана з волі українського народу, є одиноко умандатована заступати інтереси українського народу в межах польської держави.

3) Завзиває все активне українське громадянство до консолідації і конструктивної праці на всіх ділянках національного життя.

За цими резолюціями заявилися всі приявні делегати; проти не було ні одного голосу.

Предсідник подякував приявним за участь у нарадах, після чого відспівано “Ще не вмерла” і на цьому закінчилися збори.

Діло. – 1935. – 21 березня.

№ 339

Повідомлення в газеті “Діло” про хід виборів на Коломийщині

30 березня 1935 р.

Вибори на місцях.

Волосні вибори в Коломийщині.

Остаточний вислід волосних виборів у Коломийщині, які закінчилися дня 22. березня ц. р. такий:

- 1) Вербіж Вижній на 29 радних вийшло 19 українців, 1 поляк.
- 2) Коршів на 16 радних – 10 українців, 6 поляків.
- 3) Космаччина 12 радних – 9 українців, 2 поляків і 1 жид.
- 4) Камінки Вел. (окр. Гром.) на 12 радних – 5 українців, 7 поляків.
- 5) Яблонів на 16 радних – 11 українців, 5 поляків.
- 6) Товмачик на 16 радних – 11 українців, 5 поляків.
- 7) Коломия (село) на 20 радних – 13 українців, 7 поляків.
- 8) Печеніжин (село) на 16 радних – 10 українців, 6 поляків.
- 9) Кулачківці на 16 радних – 9 українців, 7 поляків.
- 10) Матіївці на 20 радних – 14 українців, 6 поляків.
- 11) Гвіздець на 20 радних – 11 українців, 9 поляків.

12) Березів Серед. на 20 радних – 16 українців, 4 поляків.

13) Св. Станислав (2 колонії польські, 1 кол. німецька й одне село українське) на 16 радних – 4 українців, 12 поляків.

Всі волосні вибори відбулися на підставі компромісів. Очевидно, де була менша свідомість села, або більше сільробізмом здеморалізована околиця, там увійшли до ради більше поляків, як це їх процентів належалося. Противна сторона дуже пильно використовувала несвідомість і деморалізацію по селах. Проте на загаль треба сказати, що вислід волосних виборів у Коломийщині для нас ще досить корисний. Треба зазначити, що й далше в самоуправних виборах крім повітового народного Комітету УНДО не брала участі ніяка інша політична організація, зокрема не займалися громадськими виборами радикали.

Діло. – 1935. – 30 березня.

№ 340

Повідомлення в газеті “Діло” про повітову нараду УНДО в Калуші

1 квітня 1935 р.

Ухвала довіря для У. П. Р. і проводу УНДО.

Повітова нарада УНДО в Калуші.

В суботу 23. березня відбулася в Калуші у великій салі Народ. Дому повітова нарада УНДО при співучасті 271 делегатів із 49 сіл повіту. Гучними оплесками привитав Зїзд посла д-ра С. Біляка, який, виправдавши неприязність послів Луцького і Великановича конечністю їх побуту у Варшаві (саме йшла справа ухвалення конституції), у своєму знаменитому півторагодинному рефератові представив зібраним політичне й економічне положення нашого народу взагалі і в Польщі зокрема та зясував останні події на терені польського сейму. Реферат той нагородили приявні кількокрратно гучними оплесками.

Після переведення дискусії над рефератом приняла нарада одноголосно ось-які резолюції:

1) Повітова нарада в Калуші з дня 23. березня стверджує, що лиш Українська Парляментарна Репрезентація, вибрана однозгідним фронтом селян, робітників та інтелігенції в 1930 р. є одиноко покликана репрезентувати український нарід у Польщі і ніхто не може їй того права оспорювати:

2) Висловлює Українській Парл. Репрезентації УНДО повне довіря за оборону прав українського народу та одобрує її дотеперішню діяльність:

3) Завзиває українське громадянство до консолідації всіх національних сил для спільної праці на всіх ділянках національного життя:

4) Складає щиру подяку представникам своєї округи послам Луцькому і Великановичеві за їхню невтомну працю та послові д-рові Білякові за знамените повідомлення з діяльності УПР.

Відспіванням національного гимну покінчено нараду.

Діло. – 1935. – 1 квітня.

**Повідомлення в газеті “Діло” про хід виборів у Станіславівському повіті
1 червня 1935 р.**

Самоврядні вибори у Станіславівщині.

Станіславівський повіт поділило старостство на 11 збірних громад (волостей), а саме: Блюдники, Деліїв, Маріямпіль, Єзупіль, Боднарів, Черніїв, Угорники, Пасічна, Лисець, Старі Богородчани, Ляхівці.

За винятком волости Маріямпіль і Старі Богородчани, що вибирали по 16 волосних радних, всі інші волости вибирали по 20 волосних радних, так, що всі волости вибирали разом 212 радних. Під оглядом національним вибрано до всіх волостей 141 українців та 71 поляків (разом з жидами).

І так у Блюдниках вибрано 14 українців, 6 поляків: у Делієві 10 українців, 10 поляків; у Маріямполі 6 укр., 10 пол.; у Єзуполі 7 укр., 13 пол.; у Боднарові 12 укр., 8 пол.; у Чернієві 17 укр., 2 пол., 1 жид; у Угорниках 13 укр., 7 пол.; у Пасічній 14 укр., 6 пол.; у Лисці 14 укр. 6 пол.; у Старих Богородчанах 15 укр., 1 пол.; у Ляхівцях 10 укр. і 1 пол.

З 11-ти волостей вибрано війтами 7 українців і 4 поляків. Отсі волости вибрали війтів українців: Блюдники, Боднарів, Черніїв, Угорники, Пасічна, Старі Богородчани, Ляхівці. В інших громадах українці заступники війтів, з винятком волости Єзупіль де війт і заступник війта є поляки. Завинили тут самі українці, що через невміле поведіння здержались від голосування, внаслідок чого само місто Єзупіль вибрало 8 радних поляків, хоч запевнений був вибір 4 українців і чотирьох поляків.

До волосної управи (війт, підвійт, лавники) вибрано в усіх волостях 32 українців та 21 поляків. А саме в Блюдниках вбрано до управи 3 укр. і 2 пол., у Делієві 2 укр. і 3 пол., у Маріямполі 2 укр. і 2 пол., у Єзуполі 1 укр. і 4 пол., у Боднарові 3 укр. і 2 пол., у Чернієві 4 укр. і 1 пол., в Угорниках 3 укр. і 2 пол., у Пасічній 4 укр. і 1 пол., у Лисці 3 укр. і 2 пол., у Старих Богородчанах 4 укр. і 1 пол., у Ляхівцях 4 укр. і 1 пол.

Майже у всіх волостях вибори на війтів відбувалися двічі, а навіть тричі, тому що старостство не затвердило вибраних війтів і щойно за другим чи третім разом вибори на війтів затверджено. Ані одного протесту в справах виборів на війтів старостство не взяло під увагу.

Вибори до Повітової Ради відбулися у той спосіб, що на 26 членів Повітової Ради вибрано 12 українців і 14 поляків. Ні одного протесту проти неправильних виборів до Повітової Ради старостство не прийняло. – Українські радні з волости Єзупіль зробили карне донесення до прокуратури на членів виборчої комісії тому, що 10 українських радних голосувало картками на українського делегата, а підчас обчислення голосів комісія знайшла тільки сім голосів, унаслідок чого вийшов поляк до Повітової Ради. – З волости Лисець виборча комісія екзаменувала українського кандидата Івана Стефанишина письменно з польської мови, даючи йому задачу. Не зважаючи на те, що український кандидат, довгий літ війт села Креховець, володіє поправно польською мовою, виборча комісія визнала, що український кандидат написав задачу недостатчно...

До Повітового Виділу вибрано трьох українців і трьох поляків. З українців вибрані до Повітового Виділу: Іван Шепарович, радник до Рільничої Палати у Львові і власник Колодіївки, Осип Шумський, кооператор з Угринова Долішного та Андрій Терпиляк, власник садівничих заведень у Залукві коло Галича.

Для організації виборчої акції вибрано повітовий Український Виборчий Комітет, у проводі якого станув адвокат д-р М. Бих. Крім Повітового Комітету вибрано окружний комітет на судову округу Богородчани з головою д-ром О. Когутом, котрого вибрано з міста Богородчани радним до Повітової Ради. Повітовий Виборчий Український Комітет відбув поперх п'ятнадцять повітових і волосних нарад та анкет у виборчих справах. Назагал українські виборці досить здисципліновано пішли до виборів. Були, щоправда, невеличкі винятки, коли то деякі одиниці повели виборчу акцію на свою руку і розуміється ганебно провалилися та принесли лише шкоду загальноукраїнській справі.

Діло. – 1935. – 1 червня.

№ 342

Повідомлення в газеті “Діло” про хід виборів у Надвірнянському повіті

8 червня 1935 р.

Вибори до повітової ради в Надвірній.

Дня 30. травня відбулися в Делятині вибори до повітової ради в Надвірній. Всі три національності виставили своїх кандидатів. Голосування було тайне. Всі три кандидати дістали по 7 голосів, бо громадська рада враз з управою має 21 осіб, а саме: 7 українців, 7 поляків і 7 жидів. Кандидатами були: д-р Навроцький, інж. Тильна (поляк ББ) і д-р Шерф (сіоніст).

Прийшло до льосування внаслідок якого повітовими радними вибрані: д-р Остап Навроцький і д-р Пінкас Шерф. Поляк інж. Тильна перепав. ББ внесло проти цих виборів протест.

Староство цей протест приняло бо, мовляв вибори почалися 20 мін. пізніше, як було назначено. А почались вони пізніше тому, що один польський виборець спізнився і на нього чекали поки не прийшов.

Дня 3. VI. відбулися вдруге вибори на двох радних Делятина до повітової ради в Надвірній. Безпосередньо перед виборами поліція притримала без ніякої причини одного українського виборця і завела його до магістрацької в'язниці, звідки зараз по виборах його впустили. Але у виборах він вже не міг взяти участі.

Все ж таки на українського кандидата впало знову 7 голосів, хоч було тільки 6 голосуючих українців: кандидат жидів дістав теж 7 голосів: кандидат від поляків 6 голосів. Бибрані: д-р Навроцький і д-р Шерф з Делятина.

Побачимо чи староство уневажнить знову ці найлегальніше в світі переведені вибори.

Діло. – 1935. – 8 червня.

29 червня 1935 р.⁶¹

**Резолюція з'їзду молоді в Станіславові 29. червня ц. р.
ЗАГАЛЬНІ РЕЗОЛЮЦІЇ.**

1) Зїзд молоді в Станіславові, беручи під увагу загальне положення нації в сучасний мент вважає, що в часі, коли з усіх сторін іде наступ на неї, коли йде боротьба за існування цілої нації, за зломання її психічної сили – молодь та її творча праця є самотнім чинником відпору.

2) Зїзд стоїть на становищі, що літа юности – це літа невсипущої твердої праці над собою, літа приготування до тяжкої життєвої боротьби, літа гартування сили волі й характеру, збагачування своїх відомостей і життєвого досвіду, щоб опісля служити ними найближчій по справі й серцю людській спільноті – своїй нації. Зїзд беручи під увагу вимогу хвилі вважає, що основною прикметою сучасної молоді повинно бути героїство праці над собою для нації та сталення характерів.

РЕЗОЛЮЦІЇ В ЗАГАЛЬНО-ОСВІТНИХ СПРАВАХ.

3) Найбільша цінність кожної людини, спільноти й нації – це її духові сили: воля, почування і розум. Вони є найглибшою основою людського життя.

4) Щоб наше життя ставало все повніше та краще – слід ці сили суцільно та постійно розвивати.

5) Духовий розвиток людини триває ціле її життя. Але духовий ріст нації не кінчиться з життям одного покоління: він зв'язує в одне духові цінності всіх її поколінь; томуто духовий ріст нації є безсмертний і вічний.

6) Духовий розвиток добуває людина лише працею над собою самою. Нація творить свої духові цінності лише співпрацею усіх її членів.

7) Такою спільнотою праці є для нас “Просвіта”, що за перше та найголовніше своє завдання має: організувати й виховувати духові сили народу. Тим то обов'язком усіх українців є своїм загальним, поголовним і постійним членством та всебічним творчим зусиллям підтримати, поширити та якнайбільше посилити ці великі змагання “Просвіти”.

8) Духове виховання нації слід творити від основ у кожному її поколінні. Тією основою є дитячий, передшкільний і шкільний вік. Ця головна ділянка праці “Рідної Школи” вимагає дбайливої виховної співпраці цілого українського громадянства.

9) Найбільше значення для життя має молодість людини. Вихована молодь перетворює у найкращому розумінні життя нації, тимто виховна діяльність мусить у першу чергу захопити під свій будуючий вплив усю україн. молодь.

10) Молодість – золотий вік людини: шукання шляху та кристалізація. Тут кладеться основи під усю діяльність людини-громадянина.

⁶¹ Дата події.

11) Молодість і зокрема перша її фаза молодечість вимагає якнайбільше уваги й дбайливості з боку цілого українського громадянства та всіх наших національних організацій. Але й сам мусить виявити свій гін до самоорганізації у місцевих наших товариствах для праці над собою.

12) Шлях праці молоді – це самодіяльність, самовиховання й самоосвіта. З цього шляху вийде вона напевно на широке поле творення нашого нового та кращого національного життя.

РЕЗОЛЮЦІЇ У КООПЕРАТИВНИХ СПРАВАХ.

13) Ідея кооперації, гасло єднання сил для великого діла господарського визволення має для українського народу особливе значіння. Український нарід, зложений переважно зі селян та інших працюючих верств знаходить в кооперації могутню зброю для оборони свого права на існування і для розбудови народніх варстатів праці.

Кооперація, здешевлюючи посередництво, розбудову торгівлі, промислу і кредиту, засилує організм цілого народу та дає йому засоби для культурного, національного і соціального піднесення.

14) Кооперативна ідея вціплює в душі громадян запал до праці для загального добра не лиш особистого, плекає думку про взаїмну любов і допомогу слабшому, та боротьбу з усяким покривдженням. Такими шляхами кооперація змагає до заведення нового ладу без гніту й визиску, ладу, який найкраще може українському народові забезпечити буйний розвиток.

15) Щоденною працею кооперація привчає нарід до чесности в господаренні громадським грошем, дає нагоду сталити характери у витривалості й силі волі, та вчить господарности й ощадности. В добре веденій кооперації нарід щоденно і практично вишколюється до того, як самому брати свої справи у свої руки.

16) Зїзд Української Молоді закликає всю молодь стати як один муж в ряди пропагаторів рідного виробництва й торгівлі, згідно з гаслом “Свій до свого”, в першій мірі піддержуючи кооперативні крамниці, каси-щадниці, молочарські та інші спілки. Молодь повинна вже у школі привчатися до ведення шкільних кооперативів, брати діяльну участь в організації свят кооперації, в збірках дрібної ощадности, в приєднуванні членів до кооперативів, в організуванні кооперативних бібліотек та самоосвітніх гуртків, в улаштуванні кооперативних вистав, в поширюванні кооперативної преси памятаючи, що тільки з упертої дрібної, масової праці виростають тривалі і великі діла.

Кооперативне гасло “Один за всіх, всі за одного!” – це нині наймогутніший засіб гуртування розпорошених сил народу.

РЕЗОЛЮЦІЯ У ЖІНОЧИХ ТА ВИХОВНИХ СПРАВАХ.

17) З уваги на важливі завдання українських жіночих організацій – Зїзд взиває українську жіночу молодь до підсилення гуртування й праці на терені тих організацій та признає, що громадський труд українського жіноцтва є чинником, який скріпляє на національні сили до осягнення найвищого ідеалу.

18) Зїзд признає, що для всебічного розвою молоді, закривізування і для її громадського вишколу є необхідним виховувати молодь у таборах, постійних і мандрівних оселях.

19) Витяє акцію українських організацій, що в розумінні ваги таборового життя від років організують, піддержують і кермують таборовим рухом та взиває українське молоде покоління до масової участі в таборах-оселях і безупинної, підсиленої розбудови усіх типів таборування.

РЕЗОЛЮЦІЇ У СПРАВАХ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ.

20) Стверджуємо, що фізичне виховання молоді є необхідним складником загального виховання народу для осягнення повновартісних громадян. Всесторонне фізичне виховання цілого загалу вишколює фізично й морально сильні одиниці, вивіновані всіма тими прикметами, що є найважніші, зокрема в нинішніх часах для нас, а саме: підготовляє людину до боротьби за існування та за найвищі ідеали кожного народу.

21) Тому взиваємо все наше громадянство:

а) заохочувати і приєднувати громадян, головню всю позашкільну молодь села до активної участі в національних тіловиховних товариствах і організаціях.

б) приєднувати до національних тіловиховних організацій в місті всю фізично й умово працюючу молодь.

в) повести якнайширшу освідомлюючу пропаганду за участю всеї молоді, головню у таких тіловиховних товариствах, що розвивають свою діяльність у здорових природних умовинах, себто на свіжому воздусі й на сонці. В звязку з цим слід пропагувати мандрівництво, таборове життя, плавання, веслування, лещетарство і т. п.

22) Взиває всі тіловиховні товариства на терені краю вступити в члени Українського Спортивного Союзу, який є єдино управненим надавати напрямні розвоєві українського спорту.

РЕЗОЛЮЦІЇ У СІЛЬСЬКО-ГОСПОДАРСЬКИХ СПРАВАХ.

23) Піднесення сільського господарства мусить стати для української молоді необхідним завданням.

24) Праця “Сільського Господаря” змагає в усіх своїх ділянках до піднесення добробуту села, в цій праці необхідна допомога всеї української молоді.

РЕЗОЛЮЦІЇ З ДІЛЯНКИ ГІГІЄНИ.

25) Зїзд Української Молоді, що під гаслом “Молодь Майбутнє Нації” – радить над шляхом повного її духового й фізичного розвою, визнаючи вживання алькоголю й нікотини жахливим самогубним засобом кожного молодого покоління, й різко пятнуючи алькоголізм, як велике національне лихо – взиває ціле молоде покоління українського народу – до тверезого, здорового життя, до повної абстиненції від алькоголізму, нікотинізму, наркотиків, та до активного змагу за поширення відродженецької ідеї по всіх закутинах української землі.

26) Зїзд Української Молоді взиває українську молодь заповнювати ряди українських товариств, що працюють на полі гігієни, брати в них активну участь та добути ними знання пристосовувати в щоденному житті.

Діло. – 1935. – 5 липня.

11 серпня 1935 р.

**ПРОГРАМОВА ЗАЯВА УНО
(Української Народної Обнови)**

I. Стоїмо на засадах католицької віри і католицької Церкви та домагаємося забезпечення повноти свободи католицької Церкви і її впливу на виховання молоді і на громадську мораль; натомість поборюємо течії безконфесійности, вільнодумства, масонства, сектярства й індиферентизму в усяких їх формах.

II. Нашу політичну діяльність розтягаємо на всі історично і племінно українські землі, прилучені до польської держави.

III. Згадані вище землі творять окрему геополітичну і суспільно-господарську цілість зі своєрідною традицією і власним національно-культурним обличчям, отже, вони мають повне право до самоозначення і самоорудування.

IV. Дотеперішній досвід показав наглядно, що ті землі занепадають на всіх полях громадського життя; ріки не урегульовані, дороги запуснені, людність не виходить з тяжкої господарської фінансової кризи, публічна безпека щораз більше zagrożена, деструктивні соціяльні змагання щораз глибше входять в народні маси, національна ворожнеча заогнюється до крайности і zagrożує катаклізмом, шкільництво перестає відповідати своїм завданням, паде щораз нище, а з ним і вся національна громадянська і господарська культура. Навіть ті мінімальні і по суті цілком недостаточні самоуправні уладження, які Польща міжнародними трактатами зобов'язалася завести в нашій країні, досі не виконані, а що більше, навіть ті права й установи, які наша країна мала з часів перед війною, або обмежено, або цілком скасовано.

V. Супроти того, стоячи на засаді горожанської лояльности супроти польської держави, в котрій жиємо, змагаємо законними способами до такої переміни в сучасній будові польської держави, щоби вся висшеозначена територія, згідно з її історичними традиціями та племінними, культурними і господарськими вимогами, була перетворена в окрему державно-правну одиницю і заосмотрена всіми потрібними органами прилюдної влади: законодавчої, адміністративної, судейської, освітньої, господарської й військової.

VI. Зокрема домагаємося:

а) ревізії адміністраційного поділу РП в тім напрямі, щоби національно й історично українські території були вилучені в окрему адміністраційну одиницю;

б) щоби для сеї території був створений окремий краєвий сойм у Львові;

в) щоби тому соймови було віддане законодавство у всіх справах, крім тих, що докладно будуть означені як спільні з тим застереженням, що краєва делегація у варшавській сойм має мати відповідальний вплив і на ті справи;

г) щоб адміністрація для краєвих справ була віддана окремому крайовому урядови, відповідальному перед краєвим соймом.

VII. Хочемо будити й плекати історичну традицію тих земель та поширювати серед всіх категорій її людности ідеї господарсько-політичної солідарности, окремішности та самостійности.

VIII. Стоїмо на становищі, що в першій мірі місцеве населення, без огляду на мову, віру та расу, має право користати з усіх матеріальних дібр і публичних інституцій політичних, культурних і економічних сего краю. Тому домагаємося, щоби всі уряди і державні становища були обсажені в першій мірі тутейшими людьми. Домагаємося неограниченого доступу для місцевої молодіжи до всіх публичних шкіл. Домагаємося раціональної парцеляції великої посілости з узглядненням в першій мірі потреб тутейшого населення. І тому стоїмо на становищі повного територіяльного самоупрядування як одинокої гарантії, що інтереси місцевого населення будуть належито стережені.

IX. В суспільно-економічній політиці стоїмо на становищі збереження господарської рівноваги і суспільної гармонії, натомість поборюємо з усією рішучістю ідею клясової боротьби. З уваги на те що хліборобство і хліборобський промисл – се основа багатства і суспільної структури нашої землі, домагаємося забезпечення хліборобській клясі людности відповідного впливу на всі функції державного життя. Зокрема противимося, щоби господарство нашої наскрізь хліборобської країни підтинано штучним підпиранням великого промислу західно-польських земель і сим способом допроваджувано до руйнуючої людність диспропорції між цінами рільних та промислових продуктів. Признаючи й оцінюючи економічне значіння і культурну ролю міст в національнім організмі, поборюємо сучасний систем господарського використання і культурного упослідження села і містечка.

X. Вірні історичній місії й національній традиції нашої Землі, – хочемо бути посередниками між Заходом і Сходом, переймаючи від першого і передаючи другому культурні цінності католицького світу.

Нова зоря. – 1935. – 11 серпня. – С. 2.

№ 345

Комунікат УНДО про кандидатів на вибори до сейму

12 серпня 1935 р.⁶²

Українські кандидатури до сойму.

Комунікат

Провід Українського Національно-Демократичного Обєднання устійнив кандидатури до сойму:

1. **Округа ч. 61 Тернопіль – Збараж, Скалат: Василь Болюх, рільник, Кутківці, пов. Тернопіль.**

⁶² Дата події.

2. **Округа ч. 62 Золочів – Камінка, Радехів, Броди: Володимир Кузьмович**, ем. проф. гімн і редактор, Львів.

3. **Округа ч. 63 Бережани – Перемишляни, Зборів: Д-р Степан Біляк**, адвокат, Львів.

4. **Округа ч. 64 Бучач – Тереховля, Підгайці: Зеновій Пеленський**, редактор, Львів.

5. **Округа ч. 65 Чортків – Копичинці, Борщів, Заліщики: Д-р Степан Баран**, адвокат Тернопіль.

6. **Округа ч. 66 Станиславів – Товмач, Надвірна: Д-р Іван Волянський**, адвокат, Станиславів (кандидат Української Народної Самооборони).

7. **Округа ч. 67 Коломия – Городенка, Снятин, Косів: Іван Заваликут**, кандидат адв., Коломия.

8. **Округа ч. 68 Калуш – Рогатин, Долина: Дмитро Великанович**, ем. упр. школи, Львів.

9. **Округа ч. 69 Стрий – Жидачів, Бібрка: Д-р Корнило Троян**, адвокат, Ходорів.

10. **Округа ч. 72 Львів – Городок Ягайлонський, Мостиська: Василь Мудрий**, редактор, Львів.

11. **Округа ч. 73 Сокаль – Жовква, Рава Руська, Любачів: Д-р Роман Перфецький**, адвокат, Сокаль.

12. **Округа ч. 74 Перемишль – Ярослав, Яворів: Володимир Целевич**, редактор, головний секретар УНДО, Львів.

13. **Округа ч. 75 Дрогобич – Рудки: Д-р Степан Вишинський**, адвокат, Дрогобич.

14. **Округа ч. 76 Самбір – Добромиль, Турка: Гринь Тершаковець**, рільник, Якимчиці, пов. Рудки.

15. **Округ ч. 77 Сянік – Ліско, Коросно: кандидат буде оголошений завтра.**

Оці чолові кандидатури на поодинокі округи подано своєчасно до відома всіх Повітових Комітетів разом з іншими нашими кандидатами на чергових місцях лист поодиноких округ.

Закликається всіх українських делегатів до окружних виборчих зібрань солідарно ці кандидатури підтримати, а наші повітові організації взиваємо ще раз безпосередньо перед окружними зборами поінформувати делегатів про їх обовязки й завдання на окружних виборчих зборах.

У Львові дня 12 серпня 1935 р.

Президія Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

Діло. – 1935. – 13 серпня.

№ 346

Повідомлення в газеті “Діло” про передвиборну нараду повітового комітету УНДО в Коломії

13 серпня 1935 р.

Повітова передвиборча нарада в Коломії.

Перша передвиборча нарада, скликана Повітовим Виборчим Комітетом УНДО, відбулася в Коломії дня 2.VIII. ц. р. в салі Народного Дому при участі 155 делегатів з 49 громад Коломийщини. Нову виборчу ординацію до сойму і сенату реферував д-р Заваликут. Зясувавши політичне положення нашого народу, референт доказував konieczність нашої участі у виборах, подаючи мотиви, які спонукали УНДО до такого рішення. При тім додав, що УНДО несе повну відповідальність за свої політичні потягнення останніх днів. Референт доказував також, які шкоди може понести український нарід на випадок бойкоту виборів. На численні запити щодо поодиноких приписів виборчої ординації референт давав точні пояснення.

По рефераті вивязалась довга і жива дискусія, яка свідчила про велике зацікавлення головно селянства соймовими виборами. В дискусії забирали голос: м-р Германюк, б. посол. Чукур, ред. Ковалюк М., радн. Кобринський Б., п. Слободян Юра, п-і Грабовецька А. й багато інших. Промовці з різних поглядів обговорювали справу соймових виборів, але однодушно стверджували, що вищі інтереси нашої нації безумовно наказують нам взяти у виборах активну участь.

Занотовуємо відрадний і повчальний факт, що ні один голос не впав проти участі у виборах, хоч між присутніми було багато членів радикальної партії, націоналістів і б. сельробів. Інстинкт самозбереження і відповідальність серед народом та історією беруть верх над нерозважними вчинками партійних чи групових демагогів. Для тих “політиків” найкраще нічого не робити і за ніщо не відповідати, а що з того вийде – їх це мало обходить.

Діло. – 1935. – 13 серпня.

№ 347

Повідомлення в газеті “Діло” про передвиборну нараду повітового комітету УНДО в Калуші

27 серпня 1935 р.

Передвиборча нарада в Калуші.

В середу 21. серпня ц. р. відбулося в Калуші передвиборча нарада для калуського району у салі Народного Дому. Наряду відкрив голова П. Н. К. д-р І. Сохацький, проводив о. Лев Сілінський, секретарював м-р Іван Аронець. В нараді взяло участь 171 громадян, які репрезентували 28 сіл. Зі запрошених сіл не були зіставлені тільки Завій та Сівка Калуська.

У більш як півторагодинній промові о. Дмитро Великанович, дотеперішній посол до сойму з нашої округи, представив зібраним теперішнє положення українського народу в усіх чотирьох займанщинах і нашу дотеперішню політику в Польщі, виказуючи потребу взяти масову участь у теперішніх соймових виборах. Далі обговорив нашу дотеперішню виборчу акцію та заходи УНДО. Мусимо мати в Польщі власну незалежну парламентарну репрезентацію, якщо хочемо добути можливість нашого дальшого розвою і скріплення на всіх ділянках нашого життя та зберегти наш нарід перед дальшими ударами і втратами.

В дискусії забирали голос; о. Майорчак, В. Коржинський, Король, д-р Сохацький, О. Василів, Я. Рубчак, І. Решетилевич і Е. Відливаний. Слід зазначити, що поодинокі промовці заявили одностійдно за тим, щоб наші виборці взяли солідарно масову участь у виборах і піддержали свого кандидата. Один лиш Б. Коржинський виступив проти участі у виборах, послуговуючи при тім демагогію.

Ухвалено одностійдно (проти трьох голосів) отсю резолюцію: Зібрані на передвиборчій нараді дня 21.8. громадяни українці Калущини, після вислуховання реферату кандидата на посла Великановича висказують повну згоду на зайняте Екзекутивною УНДО становище у справі виборів до парламенту, рішення масової участі у виборах уважають за правильне та висказують Проводові УНДО повне довіря, уважаючи згідно з директивною Проводу УНДО п. Дмитра Великановича кандидатом на посла в нашій окрузі. Зібрані взивають українське громадянство Калущини взяти якнайчисленнішу участь у виборах.

Відспівуванням національного гимну покінчено нараду.

Діло. – 1935. – 27 серпня.

№ 348

Повідомлення в газеті “Діло” про передвиборну нараду повітового комітету УНДО в Долині

29 серпня 1935 р.

Передвиборча нарада в Долині.

В дні 20-го серпня ц. р. відбулася в Долині нарада делегатів громад судового Долинського повіту. Явилися представники всіх громад. Наряду отворив і їй проводив д-р Дереш, голова ПНК. Головний реферат про події останніх днів у нас та за кордоном і про виборчу акцію виголосив кандидат на посла калуської округи п. Дмитро Великанович. Доповнив реферат д-р Дереш, вияснюючи основи виборчого компромісу та недоцільність пропаганди за виборчу абстиненцію. Звернув також увагу на факт, що духовенство долиньської судової округи послідовно абсентується на політичних нарадах в Долині і також на таку важну нараду, як нарада в справі виборів до сойму, явився тільки одинокий о. Чернега, парох Долини. В дискусії промовляли: о. Чернега,

п. Зборовський, Ропяник, Романишин, Кечмур та інші. По дискусії ухвалено на внесення о. Чорнеги резолюцію, в якій висказано повне довіря проводіві УНДО і візвано населення Долинщини взяти масову участь у виборах. Піснею “Ще не вмерла” закінчено нараду.

Діло. – 1935. – 29 серпня.

№ 349

Стаття Василя Мудрого в часописі “Шлях нації” з обґрунтуванням політики “нормалізації” між легальними українськими політичними силами й урядом Польщі

1 вересня 1935 р.

Василь Мудрий

ВИБОРИ ДО ПОЛЬСЬКИХ ЗАКОНОДАТНИХ УСТАНОВ.

1

Перебудова польського державного устрою на основах етатизму і далекосяглі зміни в укладі міжнародних відносин від хвилини вступу Совітів до Союзу Народів вплинули різко на нашу політику в Польщі. Впливові та відповідальні українські національні чинники вважали за доцільне призадуматись поважно над тим, якими шляхами вести при таких нових обставинах нашу політику, щоби вона була корисна для українського народу.

Найпильніше дало цією справою Українське Національно-Демократичне Обєднання, що двигало на собі найбільше відповідальности за долю українського національного життя. Воно зрозуміло, що в обличчі великих і далекосяглих світових подій, які бистро назрівають і в обличчі теперішньої української дійсности, треба найти ключ до якнайдоцільнішого наставлення української національної політики. Перш за все воно ствердило, що розшматованій українській нації не під силу вести боротьбу на чотири фронти. Пануюча на Совітській Україні комуністична московська диктатура веде безоглядно політику нищення українства. Його треба рятувати. Хто ж це може зробити? Ясно, що тільки те українство, яке найшлося силою історичних подій і фактів поза кордонами ССРСР, яке мало і має безпосередні звязки з європейським і взагалі міжнароднім політичним світом, словом, те українство, яке живе на Захід від большевицької границі. Найбільше сил, найбільше вироблення і з уваги на те, найбільше обовязків супроти всього українства має, без сумніву, та частина великого українського народу, що найшлася в Польщі. Обєктивно треба ствердити, що вона мала найбільше свободи рухів, найбільше звязків зі світом і найбільше спроможности виконувати почесну, але при тому важку й відповідальну ролю не тільки оборони всього українства, але й підготовки його до великої історичної місії на європейському Сході. Вона це й по змозі сил і засобів виконувала, але не вповні, бо була заабсорбована важним відтинком польсько-української політичної боротьби. З ментом започаткування відомої основної перебудови польської держави обєктивні умовини для

виконання описаної ролі західне українство могло б затратити при дальшому веденні виснажуючої боротьби на польсько-українському відтинку. *З уваги на те провідні чинники УНДО рішили, що на тому відтинку необхідно довести до польсько-українського замирення за ціну створення на західноукраїнських землях умовин Піємонту для потреб усього українства.*

Тому-то на чоло політичних завдань сучасного моменту Українське Національно-Демократичне Об'єднання поставило гасло: створити в Польщі на українських землях такі політичні умовини, які забезпечували б українському народові змогу всебічного розвитку, консолідації сил та всестороннього нагромадження якнайбільше національних цінностей. В тій цілі представники У. Н. Д. Об'єднання ввійшли в переговори з польськими державними чинниками. Сталося це 29 травня 1935 р. Українське Національно-Демократичне Об'єднання започаткувало тоді реальну практичну політику для нормалізації польсько-українських відносин у Польщі з уваги на великі історичні завдання українства в боротьбі за реставрацію української державности.

Висуваючи в Польщі гасла політичної, легальної боротьби за максимальні права українського народу, себто за територіальну автономію, УНДО спрецизувало цілу низку постулятів, що вимагають скорого і негайного полагодження. Ясно, що воно буде робити все можливе, щоби ці постуляти були реалізовані поступово, один по другому.

На таку широку й на дальшу мету закроєну базу політичної праці й боротьби впала як перша поважна й важна не тільки для українців у Польщі, але для всього українства взагалі, справа виборів до польських законодавчих установ. Коли б у Польщі обов'язувала стара виборча ординація, тоді виборча участь для всіх українців була б безспірна. Тим часом у висліді перебудови польського державного устрою прийшла й нова виборча ординація, яка поставила особливо перед українцями в усю широчінь засадниче питання: чи з уваги на постанови виборчої ординації брати участь у виборах, чи ні? Логіка подій, фактів і нашого політичного положення наказувала нам категорично взяти участь у виборах до польських законодавчих установ, незважаючи на нову ординацію. Бо коли ми вийшли із заложення нормалізації польсько-українських взаємин, то ясно, що саме в законодавчих установах ми обов'язані найбільше над цією нормалізацією гідно та чесно працювати. Коли б нас там не було, то вся обговорена наша політика з її завданнями стала б теорією, повисла б у воздуху, бо не мала б ніяких реальних підстав для її реалізації. Таку політику на фронті польсько-українських відносин може реалізувати тільки повноправне Українське Національне Представництво в Польщі.

Крім того, були численні інші причини, які промовляли за участю в виборах. Їх дуже точно обговорювала й обговорює щоденна українська національна преса. І тому їх тут повторяти не буду. Зазначу тільки, що поза УНДО-ням і поза Українською Народньою Об'єднаною, що є за виборами, проти них заявилися радикали і націоналістичні групи. Тактика радикалів, що свого часу стрималися разом із УНДО-м від голосування над поправками до нової польської конституції, для нас досі в цій справі незрозуміла. Що ж до

націоналістів і тих, що під них підшиваються, то ми їх розуміємо. Вони по своїй природі наставлені проти всякого реалізму в політиці. Їх не навчило нічого життя, ні трагічні досвіди їхньої, на нашу думку, викривленої і шкідливої діяльності. Для них елемент відповідальності за добутки і надбання національних цінностей не існує. Це елемент молодий, недосвідчений та політично невироблений. Це елемент, що вище ставить крилату фразу від реальної органічної праці над розбудовою українського національного життя. Але справа теперішнього т. зв. націоналізму в нашому житті – це зовсім окрема справа, це окрема трагічна сторінка нашої безталанної дійсності і тому над нею ближче спинятись не будемо. Ми не сумніваємося, що розумні й розважні та політично досвідчені чинники навіть із нашого націоналістичного світа об'єктивно не можуть заперечити потреб польсько-українського замирення, а через те і необхідности Українського Парляментарного Представництва.

2

Як же було можна дійти до того, щоби при теперішніх парляментарних виборах у Польщі дійти до Українського Парляментарного Представництва? Виборча ординація є така, що без відповідного порозуміння з польськими відповідальними чинниками українці навіть при найбільшій напрузі в теперішніх обставинах не були б у силі провести своїх представників не тільки до законодавчих установ, але навіть у кандидати на послів і сенаторів. Отже, із уваги на те виборче порозуміння було необхідне. До нього й дійшло. Висліди того порозуміння в усіх на очах. Ми маємо спроможність вибрати до сойму 15 українських послів. Перед двома місяцями ніхто з-поміж українців на Галицькій Землі, здається, не вірив у те. А воно все ж таки стало цілком реальною перспективою виборчих вислідів.

В основу виборчого порозуміння лягло те, щоби в кожній окрузі провести на послів одного українця й одного поляка. Ясно, що нікого з-поміж українців таке поставлення справи вповні не може задовольнити. Але коли зважити духа закону про виборчу ординацію та все дотеперішнє наставлення польських чинників до українства, то треба об'єктивно ствердити, що це для української практичної політики є поважним sukcesом. Сам склад передвиборчих окружних зібрань був такий, що ніде не давав нам змоги провести без такого порозуміння самостійно наших кандидатів. Таким чином, їх проведення в усіх округах свідчить про те, що монолітне досі протиукраїнське наставлення польських чинників змінюється, а це теж важна обставина, коли мати на увазі дальшу працю над нормалізацією польсько-українських відносин і працю над розбудовою українського національного життя.

При нашій дотеперішній політиці галицьке москвофільство втішалося незаперечною підтримкою і фаворизуванням усіх польських чинників, очевидно, проти українського руху. Виборче порозуміння, побудоване на широкій базі нормалізації польсько-українських відносин у Польщі, спричинило те, що галицьке москвофільство втратило дотеперішню політичну підтримку й фаворизування з польського боку. Цієї обставини до мінусів виборчого порозуміння зарахувати хіба теж не можна.

Але найважливішим моментом у цілому акті виборчого порозуміння є не те, а щось зовсім інше. Маємо на увазі факт, що на підставі сумного історичного досвіду по обох сторонах не було стовідсоткового довіря до того, чи виборче порозуміння буде вповні дотримане. По обох сторонах не було певности в те, чи ціла та акція впливає з доброї волі, чи може оба контрагенти грають на те, щоби себе взаємно перехитрити. Тут треба об'єктивно ствердити, що вислід передвиборчих окружних зібрань доказав, що польські чинники на 100 відсотків дотримали умовин порозуміння та перебороли всі свої внутрішні труднощі, що стояли цьому на перешкоді. Тим вони доказали добру волю та щире трактування справи. Тепер черга за нами! В часі виборів ми маємо доказати, що по нашій стороні теж добра воля і щирий підхід до цілої справи. В усіх округах наші й польські кандидати, які мають бути послами, поставлені на двох перших місцях. При голосуванні маєтсья згідно з виборчим компромісом поступати так, щоби віддавати картки без крисок і креслень, а тоді, згідно із законом, будуть вибрані два перші кандидати. Ясно, що коли ми де-не-будь від цього відступимо, то тим самим нарушимо одну з основних точок виборчого компромісу і не виявимо на 100 відсотків доброї волі для великої справи нормалізації відносин на наших землях. *Бо не треба забувати, що вибори на шляху до налаштування польсько-українських взаємин є тільки епізодом.* Вони не є і не можуть бути самоціллю. Здобуття одного чи двох мандатів більше тут не має і не може мати вже тепер ніякого засадничого значіння. Ціла суть справи в тому, що стовідсоткове дотримання виборчого компромісу спричинює по обох сторонах відповідне психологічне наставлення для дальшої праці над творенням пригожих і корисних умовин для цілого нашого національного життя. Отже, з уваги на велику цілість треба солідарно, гармонійно і льюально трактувати й дрібніші, епізодичні справи. Це наказ не тільки доцільности, але й чесної, гідної політичної гри.

3

Наша участь у виборах впливає для нашої політики, як це вже згадано на початку, із самої її теперішньої суті, наставлення та льюіки подій. Ми, очевидно, не знаємо, до яких реальних, конкретних успіхів доведе нас ця політика. Не можемо закрити очей і на таку перспективу, що вона, може, й нас самих розчарує, але така можливість не може для політиків бути аргументом на те, щоби її не вести. В політиці так само, як і в війні, ніхто не може бути певний кінцевого вислуду. Як у війні ніякі льюкальні та хвилеві успіхи не передрішують кінцевого результату, так і в політиці переходиний успіх чи осяг не дає ніякої запоруки, що все буде успішне й осягне в підсумках. Але так як у війні часто від одного льюкального доброго потягнення приходить поправа в цілому фронті, так і в політиці не раз одно розумне та доцільне потягнення на політичній шахівниці може лягти в основу війни, виграної для національного добра. При цьому не треба забувати, що на війні події йдуть бистро і тому скоро унагляднюються її результати. Зате в політиці темпо подій зовсім інше. Вони назрівають поволі, часом роками, часом десятиліттями і ще повільніше не раз здійснюються. Так само на війні, як і в політиці бажання достосовуєтсья не до великих намірів, але до реальних сил і спроможности.

У політиці ніколи не рішає само “хочу”, бо далеко більше значіння має там те, що я “можу”. Ми хочемо всього, а можемо здобути тепер тільки дещо. Чи з уваги на те, що не можемо добути всього, маємо резигнувати також із частини того, що нам потрібне в даний момент, а без чого у майбутньому взагалі не могло би бути мови про все. Політика – тяжка і відповідальна річ, але саме тому вона ніколи не повинна плавати по змінчивих хвилях настроїв і демагогії; вона мусить кермуватися в своїх учинках і поступках кожночасною твердою дійсністю, обставинами, спроможністю і вимогами національної рації. А національна українська рація наказує нам саме тепер творити якнайбільше сприятливі політичні умовини на те, щоби ми могли свобідно дихати, свобідно творити і без труднощів та перешкод стояти на сторожі всього українства в його найвищих національно-політичних ідеалів.

Шлях нації. – 1935. – Рік I. – Ч. 5. – 1 вересня.

№ 350

Виборча відозва Президії УНДО

4 вересня 1935 р.

ДО УКРАЇНСЬКИХ ВИБОРЦІВ Українські виборці!

За кілька днів, бо вже 8 вересня, відбудуться вибори до сойму.

Всі українські виборці йдуть до виборів, бо цього вимагає інтерес Української Нації, від цього залежать кращі умовини для наших національних змагань. Здержуватися від голосування, бойкотувати вибори, – це те саме, що в часі війни втікати з фронту. Теперішні вибори відбуваються на основі виборчого порозуміння. Польська сторона додержала досі цього порозуміння, і в усіх 15-ти східногалицьких виборчих округах увійшли на листу кандидатів на чільні місця незалежні українські діячі, устійнені проводом Українського Національно-Демократичного Об'єднання. Успіх виборчого порозуміння вимагає того, щоби в дні 8 вересня всі українські виборці віддали предсідникові виборчої комісії виборчі картки без ніяких черток і дописок. Таким чином ми дотримаємо виборчого порозуміння і запевнимо вибір 15-тьох українських кандидатів, а також зобов'яжемо другу сторону дотримати порозуміння при виборах до сенату, в яких без того порозуміння не можуть пройти наші сенатські кандидати. Українські виборці дадуть доказ, що розуміють вагу хвилини, що розуміють значіння виборів, з яких вийде авторитетна українська національна політична Парляментарна Репрезентація. Масова участь у виборах – це справа нашої політичної сили, це вияв нашої дисциплінованости і політичної зрілости. Хто голосує згідно з дорученнями політичного Проводу, той бореться за права українського народу, за автономію українських земель у

Польщі, за зміну існуючого режиму, за свободу розвитку українського народу на всіх ділянках життя.

За Президію
Українського Національно-Демократичного Об'єднання:

Василь Мудрий, уряд. заступник голови
Володимир Целевич, головний секретар

Діло. – 1935. – 4 вересня.

№ 351

Повідомлення в газеті “Діло” про передвиборні наради та віча у Станіславівському воєводстві

4 вересня 1935 р.

З виборчого руху.

Коломийщина

Дня 27. серпня відбулось в Гвіздці передвиборче віче, котрому проводили д-р Трильовський, дир. Букатович і п. Д. Винничук. Кандидат на посла м-р І. Заваликут пояснив в обширній промові як політичне положення, так і вагу виборів. Видно було по слухачах, що та промова припала їм до переконання і до серця. Потім забрав голос д-р Трильовський та виказав, яку шкоду зможе принести нам бойкот цих виборів. Через бойкот ми могли би втратити навіть тих послів, котрих кандидатури поміщені на другому місці ліст кандидатів. Бойкот могли ухвалювати лиш люди, що зовсім не здають собі справи з нашого положення в Польщі та не мають просто почуття відповідальности перед історією. Дуже довгу та баламутну промову виголосив п. Гриць Яремчук, виступаючи передовсім проти тих послів, що ходять до кавярні. На це відповів йому п. Заваликут, що не думає давати ніяких обіцянок, але що буде працювати з іншими над культурним і господарським піднесенням села. П. Іван Лоюк вніс, щоб голосувати не лиш на п. Заваликута, але й на старого гуцула Янушевського, одначе дир. Букатевиц дав йому достойну відповідь і зазначив, що ми мусимо держатись компромісу, бо є і такі повіти, в котрих наш кандидат і на четверте місце листи кандидатів не попав би, а внаслідок компромісу попав на друге. Остаточо ухвалено одноголосно резолюцію, в якій візвано всіх громадян і громадян до масової участі у виборах та до віддавання карт голосування без всяких креслень. Віче, в котрім взяло участь около 160 делегатів з сіл гвоздецького судового повіту, закінчено відспіванням національного гимну.

Болехівщина.

В дні 26. серпня відбулася велика передвиборча нарада для Болехівщини під проводом о. прел. Сухого, пароха у Волоському Селі. Прибуло майже все духовенство того району та делегати 25-ти громад болехівської округи. Приявних около 150 делегатів. Отворив нараду голова Повітового Народного

Комітету о. Сухий та запропонував на предсідника зборів о. Домбчевського з Гошова й селянина Січку з Витвиці, на секретаря п. Рудикевича з Болехова. Реферат про наше положення і вибори виголосив Дмитро Великанович, чоловік кандидат тої округи, доповнив його д-р Дереш. Деяко замішання вніс п. Медвідь Антін з Долини, пропонуючи інакше голосувати, як доручив наш Провід. Одначе стрінувся з дуже гострою відправою приявних, які сильно осуджували отаманські виступи деяких наших невідповідальних людців: зокрема з цілою рішучістю заявили за виконанням доручень нашого Проводу приявні о. Штайден, о. Сухий, о. Домбчевський і п. Сімків. Селянин з Лисович Гаврилів Дмитро у прегарній розмові доказував, що вибір посла до парламента – це не те саме, що вибір радного, солтиса, чи вїйта в громаді. Ці останні мають дбати про льокальні інтереси, а посол є для цілого народу і тому кидання кличів за льокальними кандидатами на послів є тільки розбиванням національної дисципліни. Ухвалено резолюцію, в якій висказано довіря Проводу УНДО та рішено повести пропаганду за голосуванням картками без ніяких черкань. Піснею “Ще не вмерла” покінчено цю поважну й гарну нараду.

Долинщина.

В дні 28. серпня ц. р. відбулася нарада делегатів міщанства в читальні “Просвіти” у Рожнітові. Реферував Дмитро Великанович. В дискусії промовляв місцевий парох о. Костів, який виголосив вдоволення з реферату п. Великановича, д-р Курбас, студ. Д. Павлів та ін. Рішено провести пропаганду за масовою участю у виборах.

Дня 28 серпня ц. р. відбулося велике віче під голим небом у Струтині Нижнім при співучасті делегатів зі Струтина Вижного. Цілу площу на приходському майдані заповнили в числі 1000 душ селяни. Отворив нараду і проводив їх парох о. Шанковський. Промову про положення українського народу й вибори виголосив Дмитро Великанович та д-р Курбас, адвокат з Рожнітова. По вислуханні рефератів і кінцевому слові о. Шанковського приявні ухвалили взяти масову участь у виборах. З піснею “Ще не вмерла” приявні розійшлися в найкращому настрою.

В дні 29. серпня ц. р. відбулася в Перегінську передвиборча нарада в льокалі С. С. Служебниць. Нарату отворив директор митрополичих дібр п. Гашинський та передав провід о. деканові Патрилі. На нараду явилися крім українців також жиди і поляки. Реферат про вибори й майбутні пляни праці Парляментарної Репрезентації виголосив п. Дмитро Великанович. У дискусії підніс о. предсідник працьовитість п. Великановича як посла і візвав приявних віддати свої голоси при виборах до сойму за нього. Зокрема звернув увагу наших будучних представників у польському парламента на потребу Перегінська, а саме на регуляцію ріки Лїмниці, опіку для робїтництва та конечність оснування школи деревного промислу.

Дїло. – 1935. – 4 вересня.

Стаття “Великий політичний процес у Варшаві”
у газеті “Жіноча доля”

Січень 1936 р.

До латинських свят переслухано всіх свідків. Крізь салью розправ пересунулось понад півтори сотні людей. З виїмком кількох, що їх покликкала оборона, всі решта – то свідки прокуратури. Свідчили всі, хто тільки мав якусь стичність з фактом вбивства чи оскарженими. Крім більшого числа постерункових, зізнавали ті, де Лебідь, Гнатківська, Мацейко мешкали; ті, що брали участь у погоні за вбивником; зізнавали ті, що знали оскаржених і могли дещо сказати про їх конспіративну роботу.

З зізнань свідків постерункових виявилось, що вони дуже добре знали, якими дорогами, коли і хто перевозив недозволену літературу. З процесу виявилось, що “Сурма” друкувалася на Литві і через чехи діставалася на польську територію.

Між свідками були й українські політичні в'язні, що відсиджують кари або вичікують розправи за провини, які їм закидується. Деякі з них подавали нові подробиці, їм знані, інші відкликали давніші зізнання. Найменше балакучими й найменше нервовими показалися дівчата: В. Свенціцька, О. Чайківська.

Останніми свідками зізнавали два високі урядовці рад. Жиборські і віце-міністер Сухенек-Сухецкі. Свідок Жиборські дуже широко розказував про організацію ОУН, про їх провідників, роботу. Свідок Сухенек-Сухецкі згадував про політику вбитого міністра щодо українців.

Після латинських свят, у хвили, коли друкуємо оце число, процес іде далі. Кілька днів займуть промови прокуратора, оборонців, а там, можливо, ще перед нашими святами западе й вирок, якого з ріжними почуваннями широкі круги так нашої, як і польської суспільности очікують.

Треба додати, що поляки, а навіть жиди широко розписуються й обговорюють цей процес. Замітні голоси дуже поширеної серед міських кругів газети “Вядомосьці Літерацке”, яка містить цікаву статтю політика Ксав. Прушинського. Справу трактується серйозно й об'єктивно. Подібно лише один з найстарших польських часописів “Час”, а з львівських “Век” і інші.

Жіноча Доля (Коломия). – 1936. – 1–15 січня.

**Wytyczne polskiej wewnętrznej polityki narodowościowej
(Tezy)**

I. Uwagi ogólne.

1. Cel.

Celem naszej wewnętrznej polityki narodowościowej jest wewnętrzne zespolenie Rzeczypospolitej jako warunku siły państwa, przez osiągnięcie najdalej idącej zbieżności (najmniejszej możliwie rozbieżności) między interesami państwowymi interesami poszczególnych narodowości.

2. Zadanie.

W zasadzie polityka ta powinna stawiać sobie za zadanie asymilację państwową (wychowanie obywatela, posiadającego prawa i znającego swe obowiązki obywatelskie) mniejszości narodowych, rezygnując z dążenia do asymilacji narodowej (wynarodowienia), a tem bardziej językowej, drogą przymusu.

3. Metoda działania.

1) Różnice w stopniu uswiadomienia poszczególnych narodowości, liczebności i charakterze ich rozmieszczenia, budowie społeczno-zawodowej i gospodarczej, przynależności wyznaniowej oraz w intensywności i charakterze związków tych narodowości z narodami macierzystymi, stanowiącymi podstawę etniczną państwa – wymagają, aby nasza polityka narodowościowa była różna pod względem metody działania wobec rozmaitych mniejszości narodowych, a nawet w stosunku do tych samych narodowości różna na ich zamieszkania.

Postulatem zatem praktycznej polityki państwowej winno być bardzo ściśle wyodrębnienie powyżej wymienionych narodowości i terytoriów, na których metoda działania powinna być skoordynowana i jednolita.

[...].

II. Poszczególne kwestie narodowościowe

4. Kwestia ukraińska

1) Polityka narodowościowa wobec Ukraińców w Polsce powinna dążyć do wytworzenia takich warunków współżycia z narodem polskim, w których Ukraińcy mogliby i chcieliby stanąć na stanowiska współpracy politycznej w ramach państwowości polskiej i stać się czynnikiem atrakcji w budzeniu ruchu narodowego ukraińskiego na terenie Ukrainy sowieckiej w duchu cywilizacji i kultury zachodnio-europejskiej.

2) praktycznie polityka narodowościowa wobec Ukraińców winna dążyć do stworzenia silnego, ideowego ukraińskiego ruchu polonofilskiego. Podstawą tej polityki powinna być zasada: na obszarach mieszanych polsko-ukraińskich Wołynia i trzech województw południowo-wschodnich – bez ośmiu powiatów zachodnich województwa lwowskiego jako polskich oraz bez pięciu powiatów nad Sanem (Lubaczów, Jarosław, Przemyśl, Dobromil i Sanok) i bez dziewięciu powiatów (Mościska, Sambor, Jaworów, Rawa Ruska, Żółkiew, Gródek Jagielloński, Rudki, Lwów i Sokal), stanowiących pomost do Lwowa, jako przeznaczonych do

polonizacji – obowiązuje zupełne równouprawnienie, prawne i faktyczne, Ukraińców, zwłaszcza w dziedzinie samorządowej, gospodarczej, językowej i kulturalnej. Na terenie wyżej wymienionych powiatów, przeznaczonych do polonizacji, na terenie powiatów nadbużańskich woj. lubelskiego oraz na Łemkowszczyźnie polityka polonizacyjna nie powinna mieć charakteru negatywnego, zwłaszcza walki z językiem ludności, natomiast szczególnie intensywnie powinna popierać wysiłki kulturalno-szkolne i gospodarczo-cywilizacyjne polskie (państwowe i narodowe).

3) Podział administracyjny trzech województw południowo-wschodnich należy zmienić tylko w tym kierunku, ażeby do województwa lwowskiego włączyć powiaty obecnego województwa tarnopolskiego (Podole), kasując to ostatnie i wyłączając zeń kilka powiatów wschodnio-południowych (Buczacz, Czortków, Zaleszczyki, Borszczow, część południowa powiatu Kopyczyńce), które należy do województwa stanisławowskiego wraz z kilkoma powiatami południowo-zachodnimi województwa lwowskiego (Drohobycz, Stary Sambor, Lisko).

4) Na obszarze województwa stanisławowskiego należy intensywnie popierać regionalizm huculski; na terenie województwa poleskiego – regionalizm poleski (nie poleszucki!), obserwując wytyczne, przewidziane powyżej dla terenów mieszanych polsko-białoruskich z zastosowaniem do miejscowych warunków etnicznych; na terenie Wołynia – regionalizm wołyński.

5) Na terenach mieszanych polsko-ukraińskich Wołynia i Ziemi Czerwieńskiej należy w dziedzinie administracyjnej stosować zasady, ustalone (...) dla terenów mieszanych polsko-białoruskich (...) z tą zmianą, że urzędnicy powinni móc posługiwać się językiem ukraińskim w słowie i piśmie, (...) – z tą zmianą, że język ukraiński z reguły powinien być używany w urzędowaniu (w administracji i sądownictwie) – na żądanie stron, w publikacjach i napisach urzędowych obok języka polskiego (...).

6) Na tychże terenach w dziedzinie gospodarczej należy stosować zasady ustalone (...) dla terenów mieszanych polsko-białoruskich (...) z tą zmianą, że na terenie Ziemi Czerwieńskiej nie należy zwalczać istniejących już gospodarczych organizacji (spółdzielczość, "Silskyj hospodar") ukraińskich, natomiast należy poddać je nadzorowi władz państwowych i skłonić do współpracy wyższego rzędu z organizacjami gospodarczymi mieszanymi, kierowanymi przez społeczeństwo polskie (...).

7) W dziedzinie kulturalno-szkolnej polityka państwa winna dążyć do zaspokojenia potrzeb oświatowych ludności ukraińskiej w języku ukraińskim. Zaspokojenie to powinno się odbywać według następujących zasad:

a) na obszarze Wołynia i Ziemi Czerwieńskiej, w gminach zamieszkałych przez ludność ukraińska (25 % w gminie) zakładane być powinny z reguły publiczne szkoły powszechne z ukraińskim językiem nauczania; tam, gdzie tylko warunki tworzenia sieci na to pozwolą, zakładane być powinny publiczne szkoły powszechne o równoległych oddziałach z polskim i ukraińskim językiem nauczania,

b) na terenach, zamieszkałych przez ludność ukraińską, powinna być wprowadzona nauka języka ukraińskiego do wszystkich publicznych szkół powszechnych; pozatem przy nauce innych przedmiotów powinno się zezwolić na

posługiwanie się, zwłaszcza w pierwszych dwóch latach nauczania, językiem ukraińskim jako pomocniczym,

c) w państwowych (innych być nie powinno) zakładach kształcenia nauczycieli (liceach pedagogicznych lub pedagogjach) winny być tworzone na terenie Wołynia i Ziemi Czerwieńskiej, zależnie od faktycznych potrzeb, równoległe oddziały z ukraińskim językiem nauczania; pewne przedmioty w tych zakładach powinny być wykładane dla uczniów oddziałów polskich i ukraińskich wspólnie w języku polskim i ukraińskim,

d) na obszarze Wołynia i Ziemi Czerwieńskiej, zależnie od faktycznych potrzeb (określone prawnie minimum uczniów), winny być tworzone państwowe (innych być nie powinno) gimnazja i licea ogólnokształcące oraz zawodowe z ukraińskim językiem nauczania,

e) należy jaknajspieszniej powołać do życia dla młodzieży ukraińskiej z ukraińskim językiem nauczania, najwłaściwiej na obszarze Wołynia, gimnazjum i liceum zawodowe gospodarstwa wiejskiego, uzupełnione dwuletnim kursem akademickim w zakresie nauk ekonomiczno-społecznych, samorządowych i spółdzielczości,

f) należy utworzyć przy Uniwersytecie Jana Kazimiera we Lwowie dwa wydziały: humanistyczny (historja i językoznawstwo) oraz prawa i nauk ekonomicznych z ukraińskim językiem nauczania,

g) podręczniki ukraiński i polskie, zwłaszcza przedmiotów, które mogą mieć wpływ na wychowanie obywatelskie, winny być tak opracowane, aby służyć mogły również do wpajania w młodzież polską lub ukraińską poczucia pokrewieństwa plemiennego obu narodów i związku idejowego z państwowością polską,

h) pobyt w wojsku należy wyzyskać w celu wychowania obywatelskiego żołnierzy narodowości ukraińskiej, a po ich wyjściu z wojska roztoczyć nad nimi opiekę w organizacjach rezerwistów,

i) organizacje wychowania fizycznego ("Łuhi") winny być podporządkowane P.U.W.F. i P.W.; harcerstwo ukraińskie powinno stanowić autonomiczne oddziały w ramach ogólnopolskiego związku harcerstwa.

Uwaga wspólna dla kwestji białoruskiej i ukraińskiej.

1) Należy zwalczać nowy obrzadek wschodnio-słowiański Kościoła katolickiego.

2) Należy dążyć do jaknajszybszego wprowadzenia w życie statutu zewnętrznego i wewnętrznego Kościoła Wschodniego (Cerkwi Prawosławnej) w Polsce, opartych na zasadach autokefalji, soborowości i jedności ponadnarodowościowej Kościoła; należy dążyć do derusyfikacji Kościoła Prawosławnego w Polsce.

3) Należy jaknajspieszniej przystąpić do zastąpienia używanych obecnie starych podręczników religji prawosławnej, przenikniętych duchem rusyfikatorskim i tendencyjnie apañstwowym, nowymi podręcznikami, dostosowanymi do nowych warunków politycznych i uwzględniających potrzeby wychowania obywatelskiego.

4) Należy znieść nauczanie religji prawosławnej w języku rosyjskim, zastępując go językiem białoruskim, ukraińskim lub polskim.

5) Należy dążyć do uzyskania środków, któreby dały państwu możliwość szerszej, niż daje obecnie obowiązujący konkordat, ingerencji do organizacji wewnętrznej Kościoła Greko-Katolickiego.

AAN, MSW 802, Tezy sekretariatu MSW ze stycznia 1936 roku.
Машинопис. Оригінал.

№ 354

Стаття в газеті “Жіноча доля” про судовий вирок учасникам варшавського процесу над членами ОУН

1 лютого 1936 р.

Присуд у варшавському українському політичному процесі.

В саме навечеріє українського Нового Року, себто 13 січня 1936 р., трибунал оголосив присуд у найбільшому з дотеперішніх українському процесі за вбивство міністра Б. Перацького й приналежність до ОУН. Всіх обжалуваних засуджено на 100 % так, як того жадав прокуратор Желенський.

І так засуджено: трьох обжалуваних на кару смерти, двох на досмертну вязницю, всіх інших на довгі літа тюрми, а саме:

1) **Підс. Степана Бандеру** за приналежність до ОУН на 15 років вязниці, за намову до вбивства на кару смерти. По думці ст. 4 уст. амнестійного закону з 2 січня 1936 р. замінено його кару смерти на досмертну вязницю. На основі ст. 31 к. з. трибунал виміряв Степанові Бандері спільну кару на досмертну вязницю і на повну втрату публичних та громадянських прав.

2) **Підс. Миколу Лебеда** за приналежність до ОУН на 15 років вязниці, за намову до вбивства на кару смерти. На основі амнестійного закону замінено йому кару смерти на досмертну вязницю. Трибунал вимірів Миколі Лебедеві спільну кару на досмертну вязницю і на повну втрату публичних та громадянських прав.

3) **Підс. Дарію Гнатківську** за приналежність до ОУН на 10 років вязниці. Разом на 15 років вязниці і на втрату публичних та громадянських прав на 10 років.

4) **Підс. Ярослава Карпинця** за приналежність до ОУН на 15 років вязниці, за допомогу в убивстві на кару смерти. На основі амнестійного закону трибунал замінив кару смерти на досмертну вязницю. Спільна кара – на досмертну вязницю і на повну втрату публичних та громадянських прав.

5) **Підс. Миколу Климишина** за приналежність до ОУН на 15 років, за допомогу в убивстві на кару досмертної вязниці. Спільна кара на досмертну вязницю і на повну втрату публичних та громадянських прав.

6) **Підс. Богдана Підгайного**, за приналежність до ОУН на 15 років вязниці, за допомогу в убивстві на досмертну вязницю. Спільна кара – на досмертну вязницю і на повну втрату публичних та громадянських прав.

7) Підс. Івана Малюцу, за приналежність до ОУН і за допомогу в убивстві на 12 років в'язниці і на втрату публичних та громадянських прав на 10 років.

8) Підс. Якова Чорнія на 7 років в'язниці і на втрату публичних та громадянських прав на 10 років.

9) Підс. Євгена Качмарського на 12 років в'язниці і на втрату публичних та громадянських прав на 10 років.

10) Підс. Романа Мигалья на 12 років в'язниці і на втрату публичних та громадянських прав на 10 років.

11) Підс. Катрися Зарицьку на 8 років в'язниці і на втрату публичних та громадянських прав на 10 років.

12) Підс. Ярослава Рака на 7 років в'язниці і на втрату публичних та громадянських прав на 10 років.

В усім краю, на весь український народ, присуд зробив велике вражіння. Проти цього присуду оборонці засуджених внесли апеляцію.

Як відомо, проти частини обвинувачених з варшавського процесу, а саме: проти Бандери, Лебеда, Підгайного, Малюци, Качмарського, Мигалья й Зарицької розпочнеться новий процес у Львові.

Жіноча Доля (Коломия). – 1936. – Ч. 3. – 1 лютого.

№ 355

Повідомлення в газеті “Діло” про судовий процес над членами ОУН у Стрию

7 лютого 1936 р.

Перед великим політичним процесом у Стрию.

26 підсудних відповідатиме за приналежність до ОУН.

Незабаром пічнеться перед окружним судом у Стрию великий політичний процес. Перед судом стануть: 1) Іван Паньків, літ 24 з Верині, 2) Микола Томицький, літ 23 з Верині, 3) Степан Проців, літ 23 з Надітич, 4) Гринько Проців, літ 29, з Надітич, 5) Іван Корда, літ 25, з Надітич, 6) Михайло Угера, літ 24, з Надітич, 7) Микола Галецький, літ 22 з Верині, 8) Роман Гринів, літ 25, з Верині, 9) Михайло Шух, літ 25, з Верині, 10) Гнат Проців, літ 23, з Розвадова, 11) Микола Табінський, літ 25, з Розвадова, 12) Іван Саварин, літ 26, з Розвадова, 13) Євген Пришляк, літ 23, 14) Олександр Николишин, літ 25, з Розвадова, 15) Іван Грица, літ 24, з Надітич, 16) Андрій Грица, літ 26, з Надітич, 17) Іван Демко, літ 29, з Розвадова, 18) Семен Горик, літ 28 з Устя, 19) Євген Береза, літ 26, зі Львова, 20) Михайло Горак, літ 22, з Устя, 21) Теодор Максимів, літ 26, з Верині, 22) Теодор Стасів, літ 28, з Миколаєва, 23) Ярослав Пришляк, літ 25, з Миколаєва, 24) Гринь Рудко, літ 26, з Надітич, 25) Онуфрій Круців, літ 51, з Розвадова, 26) Марія Гірнікова, літ 41 з Розвадова.

Майже всім підсудним закидають приналежність до ОУН та злочини зі статей 216, 225, 235, 251, 131, 154 к. з.

23 підсудних сидить тепер в арешті, трьох відповідатиме перед судом з вільної стопи.

Діло. – 1936. – 7 лютого.

№ 356

Повідомлення в газеті “Діло” про початок нового судового процесу над групою членів ОУН під керівництвом Степана Бандери у Львові

14 лютого 1936 р.

Перед великим політичним процесом ОУН у Львові.

Перед судом присяглих відповідатиме двадцять трьох молодих українців (ок).

У середу 12 лютого ц. р. прокуратор апеляційного суду у Львові переслав до окружного суду у Львові акт обвинувачення проти двадцять трьох молодих українців та українок. На лаві підсудних сядуть: 1) Степан Бандера, 2) Роман Шухевич, 3) Ярослав Макарушка, 4) Олександр Пашкевич, 5) Ярослав Спольський, 6) Володимир Михайло Янів, 7) Ярослав Стецько, 8) Д-р Богдан Гнатевич, 9) Володимир Коцюмбас, 10) Богдан Підгайний, 11) Іван Малюца, 12) Осип Мащак, 13) Євген Качмарський, 14) Іван Яріш, 15) Роман Миголь, 16) Роман Сеньків, 17) Катерина Зарицька, 18) Віра Свенціцька, 19) Анна Дарія Федаківна, 20) Осип Феник, 21) Володимир Івасик, 22) Семен Рачук, 23) Іван Равлик.

Всі вони, крім п'ятих: Степана Бандери, Богдана Підгайного, Івана Малюци, Євгена Качмарського та Романа Мигалья є обвинувачені за приналежність до ОУН. Згаданих п'ятих у цьому злочині не обвинувачують, бо за це засудили їх уже в т. зв. варшавському процесі.

Крім цього обвинувачують їх: за вбивство бл. п. студента Якова Пукшин-Бачинського, пляноване вбивство якогось незнаного ученика VII кл. філії української гімназії у Львові, вбивство бл. п. Івана Бабія, директора української гімназії у Львові, спричинення і доручення вбивства совітського урядовця Алексея Майлова у Львові, підложення петарди і вибух у друкарні Яськова у Львові, плянований атентат на вязничного комісаря у Львові Володислава Кособудського і на волинського воєводу Юзефського.

Акт справи має більше ніж 35 томів. На розправу покличуть 35 свідків, здебільша поліцаїв. Всі підсудні, крім Федаківної, д-ра Гнатевича, В. Коцюмбаса, Віри Свенціцької та Семена Рачука перебувають від довшого часу у слідчому арешті. Речинця головної розправи поки що ще не визначено. Ця розправа викликає велике зацікавлення.

Діло. – 1936. – 14 лютого.

Повідомлення в газеті “Діло” про нараду української інтелігенції в Коломиї

16 лютого 1936 р.⁶³

Політична нарада в Коломиї.

В неділю 16 ц. м. відбулася в Коломиї нарада інтелігенції міста Коломиї і повіту, на яку прибуло коло 150 учасників. Тому, що референт д-р С. Біляк не приїхав, реферат про міжнародне політичне положення та політичне положення українського народу в Польщі виголосив посол *д-р Заваликут*. Референт зясував присутнім тяжке положення українського народу по цей і по той бік Збруча, боротьбу УПР за права нашого народу та згадав про всі меморіяли (18), які предложила УПР польському урядові у справі українських домагань. Зближається час, говорив референт, в якому українська нація буде рішати про свою незалежність, соборність своїх земель і тому треба бути нам готовими до цього моменту. Тільки зорганізована нація може здійснити своє непохитне “вірую”.

По рефераті розв'язалася річева кількогадинна дискусія, в якій забирали голос п. ред. *Киселевська*, дир. *В. Левицький*, проф. *Николишин*, проф. *Микитюк*, дир. *Зайшлий*, п. *Якимова*, д-р *Турянський* та інші. В дискусії підкреслювали всі наступ місцевих старостів не тільки на культурно-освітні установи, але навіть на станиці Маслосоюзу (Коломия, Городенка, Заліщики та інші). Окремо теж емерити з австрійської служби домагалися скасування закону в справі обніжки емеритальних платень за літа австрійської служби. Промовці вказували на сумне явище, що саме замість нормалізації польсько-українських відносин місцева влада наступає на культурно-освітні здобутки українського народу та що з польського боку не видно ніякого заходу в тому напрямі поза ріжними приреченнями в соймі.

По дискусії ухвалено одноголосно таку резолюцію: Збори висказують повне довіря УПР і взивають її, щоб вона якнайрішучіше обстоювала негайне зреалізування урядом домагань українського народу, які УПР предложила у своїх меморіялах.

Зборами проводив д-р І. Турянський, секретарював м-р О. Германюк.

Діло. – 1936. – 23 лютого.

⁶³ Дата події.

**Виступ голови Української парламентарної репрезентації Василя Мудрого
на засіданні сейму з вимогою автономії для українських земель у складі
Польщі**

17 лютого 1936 р.⁶⁴

“Хочемо жити як нарід!..”

**Промова голови У.П.Р. посла В. Мудрого на пленарному засіданні сойму
17 лютого 1936 р.**

Високий Сойме!

Вже при першому читанні обговорюваного бюджетового закону я підкреслив у своїй промові з дня 6 грудня, що Українська Парляментарна Репрезентація ввійшла до цих законотворчих установ з метою конструктивної праці і співпраці над великим історичним ділом нормалізації польсько-українських взаємин у Польщі. Я представив тоді мотиви цього нашого підходу і зазначив, що для успішної реалізації наших цілей у ділянці нормалізації польсько-українських відносин не настане лише сама добра воля і найкращі заміри з **нашого** боку, бо ця велика річ вимагає також належного розуміння й відповідальної діяльності з **польського** боку, словом, що **нормалізація польсько-українських відносин вимагає реальних вчинків.**

Якжеж ця справа дійсно представляється? Ми, Українська Парляментарна Репрезентація, зробили за вісім місяців для цієї справи дуже багато, з переконанням і вірою, що виконуємо наш обов'язок національний і громадянський, і що на терези історії кладемо діла великої вартости й великого питомого тягару. З польського боку була в цих справах на нашому терені спершу тиша, а потім розширилася ціла буря. Львівська польська преса, спонукана невідомо чим, вже підчас теперішньої сесії зреагувала дуже гостро на наші вчинки й пустили в рух інтриги, і навіть зневаги, щоб лише насторожувати польське громадянство ворожо до нашої праці над нормалізацією. Ця преса не оглядалась зовсім на висліди того, що мусліло вийти з такої її роботи. А наслідки були надсподівано виразні. Оце ендецька молодь у Львові робила спроби демонструвати проти українців, проти їх політики і проти згодного упривілеєння українців на наших теренах. А в місцевій польській пресі дальше били на алярм і мобілізували опінію проти нас. Цілий той крик і гамір є не лише нісенітницею, але й впливом шовіністичного засліплення. Тимчасом фактичний стан у терені такий, що як передтим не було – скажімо для прикладу, – ні одного українця на відповідальному становищі у державній адміністрації, так нема ні одного й тепер. Як передтим викидали з державної служби вчителів українців, так викидають і тепер, як не приймали до служби молодих учительських сил споміж кандидатів-українців, так, за малими виїмками, не приймають і тепер. Як вкорочували в урядах і в самоуправі права української мови передтим, так само вкорочується і тепер. Одним словом все є, як було, а в декотрих ділянках є навіть і гірше. На нашому терені ніхто з

⁶⁴ Дата події.

польського боку теж дуже не цікавився тим, щоби було інакше й краще, лиш навпаки: подекуди навіть й державні органи ставали на становищі гасел, проголошуваних львівською польською пресою, що українцям нічого не належить і що треба мобілізуватися проти них. І тому не диво, що адміністрація почала нпр. замикати українські молочарні на Поділлі, щоби таким робом очистити поле для щойно організованих інших неукраїнських молочарських осередків.

Такі є факти. І досі вони були одинокою життєвою відповіддю на нашу працю у напрямку нормалізації польсько-українських відносин.

Ось чому в українському середовищі родяться голоси сумніву в доцільність нашої політики і виринають погляди, що як давніше, так і у відродженій Річипосполитій ніхто з польського боку не брав поважно нормалізації польсько-українських відносин, не бере і її не хоче. Однак такі погляди промощують дорогу для комунізму чи діяльності інших скрайніх елементів. Ясно, що не поділяємо становища наших нечисленних українських противників, але стверджуємо, що не вважаючи на добру волю й охоту найвідповідальніших польських чинників, що її проявляють у напрямку направи взаємин, у терені діялося останніми часами щось зовсім інше. І це є мінусом у нашому дотеперішньому політичному білянсі.

Ясно, що ми далекі від того, щоби когось учити, як вести політику й на що у ній рахувати. Однак і нам, як громадянам держави, вільно висловлювати наші погляди на політику взагалі та зокрема на українському відтинку.

Скажимо собі одверто, що польсько-українські відносини донедавна були погані. Вони не виходили ні на добро державі, ні нам. На тлі тих відносин, щораз гірше зарисовувались обриси найближчої будучини. Ми робили й далі робимо багато, щоби ці відносини направити, вирівняти і знормалізувати не лиш для теперішньої, але й для майбутньої, бо ми хотіли відвернути від неї перспективи того трагізму, який впродовж довгої історії був завжди глибоко вкорінений у відносинах цих обох народів. Ми не робимо цього виключно самі, це велике діло ми зніціювали у звязку з відповідальними чинниками з польського боку на простих і нескладних умовах, **щоб ми, український нарід, могли користати з повноти за гарантованих нам як окремії національній одиниці прав.** Як громадяни Річипосполитої, що виконують і хочуть виконати всі обовязки супроти держави, **маємо право вимагати і повноти прав для власного національного життя, словом, хочемо жити як нарід.** І цього права нам ніхто не може відібрати. У своїй промові з 6 грудня 1935 р. я загальникові назвав і вичислив ті всі необхідні потреби нашого національного життя, які повинна держава заспокоїти і не буду тут їх більше називати. Лише підкреслюю, що коли їх не заспокоїть, то долю нормалізації польсько-українських відносин перекреслить само життя і в нашій історії мабуть ніколи вже ця справа не буде поставлена з українського боку з такою силою і переконанням.

Однак ми не є і не хочемо бути песимістами. І хоч досі у нашому політичному білянсі не можемо похвалитись поважнішим вислідом, що гарантував би зміну на краще, то проте сьогодні ми мали змогу почути у

промові п. прем'єра Косцялковського слова, які дають нам надію, що буде краще, що обопільна праця над нормалізацією дасть позитивні для обох сторін висліди, зміцнить взаємне довіря і витворить атмосферу вічевої співпраці. А саме п. прем'єр сказав, що: “сьогоднішня свідомість звязку положення українського населення у Польщі з корисною ситуацією держави буде поглиблюватись у найширших масах у міру того, як його дійсні потреби можна буде належно взяти під увагу”.

Признаю, що п. прем'єр зрозумів духа ситуації. Змагаємо до того, щоб наші дійсні потреби могли бути належно заспокоювані. І коли п. прем'єр дальше підкреслив, що уряд “проявить всю добру волю у змаганні до заспокоювання” тих потреб, то значить, що входимо вже раз на правильну дорогу нормалізації польсько-українських відносин. Заповідь такої дороги передбачує реальні діла. Приймаємо це до відома і будемо змагати до того, щоби на цій дорозі дійти до добрих та обопільно корисних вислідів.

Діло. – 1936. – 19 лютого.

№ 359

Повідомлення в газеті “Діло” про завершення судового процесу над членами ОУН у Стрию

17 березня 1936 р.

Присуд у стрийському процесі.

Вночі зі суботи на неділю в год. 12-ій запав присуд на 26 підсудних у приналежності до ОУН та за вервецькі події.

Трибуналові проводив д-р Рибіцький; вотували судді: Видра і Давидович. Обвинувачував прок. Ліс. Ольшевський.

Боронили: д-р В. Старосольський, д-р Гарасимів, д-р Лужецький, д-р Калуський і м-р Я. Падох. Оборонці, яким проводив д-р Старосольський зі Львова, відомий оборонець з інших політичних українських процесів, вивязувалися як слід зі свого завдання. Промова д-ра Старосольського і своїм змістом і формою зробила незатерте вражіння. Це була крім промови д-ра Калуського найдовша промова в цьому процесі, бо тривала 4 і пів год. Промови д-ра Герасимовича, д-ра Калуського й д-ра Лужецького, глибокі думками, зробили дуже вірне та корисне вражіння.

Зачисливши усім підсудним амністію трибунал вимірів такі карі:

Паньків Іван на 8 літ в'язниці, Томицький Микола 8 літ і 6 міс., Проців Степан 8 літ, Проців Гриць 8 літ, Корда Іван 8 літ і 6 міс., Угера Михайло 9 літ, Гринів Роман 7 літ, Саварин Іван 6 літ, Галецький Микола 5 літ, Тобинський Микола 5 літ, Пришляк Євген 4 роки, Горак Михайло 4 роки, Максимів Федь 4 роки, Гриць Андрій 4 роки, Шух Михайло 2 роки і 6 міс., Николишин Олекса 2 роки, Круць Онуфрій 3 місяці з припиненням на 2 роки. Засуджені прийняли присуд спокійно.

10 підсудних, яким не доказано вини, вийшло на волю, а саме: Стасів Федір, Ярослав Пришляк, Рудка Григорій, Береза Евген, Грина Іван, Проців Гнат, Демко Іван, Горак Сень, Гірник Марія.

Діло. – 1936. – 17 березня.

№ 360

Стаття Василя Мудрого про діяльність Української парламентарної репрезентації, опублікована в газеті “Діло”

12 квітня 1936 р.

Василь Мудрий

Досвіди і спостереження.

Львів, 8 квітня 1936.

I.

Ледви десять днів минуло від закінчення першої бюджетової сесії нових законодавчих палат у Польщі. Тому в усіх ще свіжі спомини про цю сесію. Я бажав би з нагоди Великодня присвятити цій минулій сесії дещо уваги, зокрема насвітлити діяльність Української Парламентарної Репрезентації.

Обі палати покликані до життя на основі нової конституції і нової виборчої ординації. Виборча ординація, проти якої ми мали багато застережень в попередньому соймі, створила дуже поважні труднощі для нас. Як новий конституційний закон, так виборча ординація, що змагали до повного переустрою польської держави, були безпосереднім товчком до того, що ми вважали за доцільне саме при нагоді внутрішнього переустрою Польщі зревідували нашу дотеперішню політику й визнали за потрібне наставити її на зовсім інші рейки у наших таки національних інтересах.

На одне з передових гасел нашої політики в Польщі поставили ми справу нормалізації польсько-українських відносин. Зробили ми це передовсім з мотивів внутрішньої нашої потреби, але не поминули при вирішуванні тієї важкої і далекосяглої справи також мотивів міжнародного характеру і що найважливіше, – мотивів всеукраїнської національної рації. Ясно, що про нормалізацію польсько-українських взаємин не можна нічого вирішувати односторонньо. Бо в такому випадку всі наші й найкращі рішення могли бути в практичному житті нереальні. І тому ми справу нормалізації польсько-українських відносин поставили в площину контакту з польськими найвідповідальнішими чинниками. Ці чинники теж бажали тієї нормалізації і під таким гаслом пішли наші розмови з тими чинниками. В основу розмов у справі нормалізації відносин лягла не тільки конституційна, але й фактична гарантія повного права українського народу в Польщі на всесторонній національний розвиток. Конкретно український нарід, як суцільний національний організм, має право і змогу боротися за свої максимальні постулати в Польщі з тим, що українська національна рація в ході цієї боротьби не може попадати в суперечність і в конфлікт із польською державною рацією.

З такої п'ятформи повинно вирости по обох сторонах взаємне довіря і конструктивна співпраця над нормалізацією польсько-українських відносин.

Після узгоднення тих справ приступили ми до реальної, конкретної праці, – а в першу чергу до справи нашої участі у виборах до парламенту. Ми дійшли до порозуміння в тій справі, а його умовини всьому нашому громадянству відомі. З компромісу при виборах увійшло до польського парламенту 14 українських послів і 5 сенаторів. У парламенті, як відомо, ми одинокі явилися як одна суцільна організація і виступили там під назвою Української Парламентарної Репрезентації. З уваги на нашу чисельність дістали ми місце й у президії Союму.

II.

У часі надзвичайної сесії, яка тривала коротко, та яка попередила першу бюджетову сесію, ми взяли участь у голосуванні над повноважностями в господарських справах для уряду. Ми голосували за повноважностями з двох причин, а саме: тому, що голосування за повноважностями впливало з цілої логіки започаткованої нами політики, і тому, що ці повноважності мали бути використані для унормування цілої низки господарських справ, при чому йшли вони в напрямі полекші положення хліборобства і зокрема дрібних сільських хліборобів.

Після цієї надзвичайної сесії прийшла сесія звичайна, бюджетова, що тривала з малими перервами цілих чотири місяці. Ця 4-місячна праця на парламентарному терені дала нам багато досвіду і змоги пізнати цей новий парламентарний світ. Передовсім виявилось, що серед польських послів у соймі переважають старі звички в оцінці й підході до українських справ. Не можна сказати, щоби сойм або сенат у перевазі мали шовіністичний протиукраїнський підхід, але не можна твердити також і того, щоби вони мали розумне бажання і добру волю об'єктивно оцінювати положення і потреби українського населення та йти таким чином на стрічу правдивій нормалізації польсько-українських відносин. Наші чисто політичні виступи як на соймовому так і на сенатському терені не найшли серед більшости польських послів і сенаторів належного зрозуміння. І так у соймі моя програмова промова з 6 грудня 1935 р. не найшла пригожого ґрунту. Загал польських послів її не зрозумів. Підійшов до її оцінки примітивно і реагував потім на неї в окремих виступах своїх представників доволі різко. Очевидно, що реагували на неї польські послы з нашого терену. Колиж при дискусіях над поодинокими ресортами наші послы змальовували фактичний стан відносин і висували конкретні постуляти, тоді й на це були подекуди навіть дуже різкі реакції з польського посольського середовища. Пригадаю хочби виступи послів Відацького, Екерта, Остафіна, які найбільше впадали в очі. В результаті можна ствердити, що минула бюджетова сесія на соймовому терені, так само як і на сенатському, нас до польських парламентаристів не зблизила.

Деж шукати причини того, що минула сесія не витворила на соймовому терені між нами й польською більшістю не тільки атмосфери взаємного розуміння, але й атмосфери необхідного об'єктивізму в оцінці нашої праці? Здається, що польські парламентаристи сподівалися з нашого боку чогось

кращого для них і приємнішого не тільки для їх вуха, але й для почувань. Тимчасом ми – маю вражіння – ставили справу гідно та чесно і зовсім не мали охоти ні бажання підпорядковувати нашу національну рацію, яку ми репрезентували, їхнім бажанням і настроям. Вони мабуть сподівалися, що ми будемо хвалити все, що діється, і не будемо висувати ніяких постулятів, щасливі і вдоволені з того, що можемо животити. Але найприкрішим моментом у минулій сесії була промова сен. Домашевича в сенаті, в якій неоднозначно прогомоніли нотки шовінізму ендецької породи. Такі мало сприятливі для нас настрої польської парламентарської більшості унагляднювались також і на деяких комісіях, де була мова про наші поправки. Маю на увазі передовсім адміністративно-самоуправну комісію, де наші поправки до самоуправних законопроектів відкидали. Таким чином атмосфера конструктивної праці для наших представників у парламенті була несприятлива.

III.

На парламентарному терені й поза ним висунули ми до польських правлячих чинників цілу низку чисто конкретних домагань, які видвигало само життя. У відповідь на це дістали ми на парламентарному терені три енунціяції польських урядових чинників. Загально відповів на наші домагання теперішній прем'єр Косцялковський у соймі, а міністр внутрішніх справ Рачкевич у сенаті. Крім того на конкретні наші домагання в освітній ділянці відповів міністр Свентославський. Всі ті заяви були загальникові і всі вони підкреслювали, що справедливі й необхідні потреби українського населення будуть поступово заспокоювані. Хоч як ці енунціяції загальникові, то все ж вони є зобов'язанням уряду. Можна в них дошукуватись з таким самим правом значніших перспектив для заспокоювання наших потреб, як і дуже незначних. Але такий чи інший вислід теперішньої політики залежить у великій мірі від нашої праці і вмілої боротьби за реалізацію наших оправданих постулятів.

А цих постулятів, як сказано, висунули ми багато. Треба ствердити, що деякі з них знаходяться у стадії реалізації. Зазначую лише з прикрістю, що реалізація деяких справ іде дуже поволі. Маємо на увазі важливіші справи, бо за час нашої праці на парламентарному терені поладнано цілу низку дрібних, менш важних справ, які були наслідком інтервенцій нашої Репрезентації у поодиноких ресортах уряду. Та ці дрібні справи, очевидно, не мають ніякого засадничого значіння, коли мова про цілість українського питання у Польщі та зокрема про правдиву нормалізацію польсько-українських відносин. Одно треба об'єктивно ствердити, а саме, що в уряді унагляднилось далеко більше доброї волі і зрозуміння для ваги нормалізації, як на парламентарному терені.

IV.

Наші послы й сенатори старалися працювати у парламенті інтенсивно. У соймі входили наші представники до всіх комісій. Найвідповідальнішою була праця у бюджетовій комісії як сойму так і сенату. Там виголошено і цілу низку промов, з яких деякі мали суто політичний і дуже важний характер. До таких належали промови при розгляді бюджету міністерства військових справ, виголошені в соймі послом Целевичем, а в сенаті сен. Луцьким. Обі ці промови, виголошені на бюджетових комісіях, найшли широкий відгомін не тільки у нас,

але й у польському громадянстві. Вони були подиктовані мотивами наших національних інтересів у Польщі, а крім того і ширшою вимогою всеукраїнського характеру. Очевидно, що кожному неупередженому і вдумливому обсерваторові теперішнього розвитку світових подій стануть ці мотиви доступними і зрозумілими, коли призадумається над нашим положенням у теперішньому крутіжжі великих подій. А тому й не думаю писати про ці мотиви.

На початку сесії заповіли ми, що будемо до бюджету ставитись річево. Після розпаду цілого бюджету, для всіх ресортів, ми голосували перший раз від існування Польщі за бюджетом. Мушу ствердити, що рішення нашої Парляментарної Репрезентації в справі такого голосування було однодушне. Впливало воно з мотивів наскрізь політичної натури і було завершенням першого етапу нашої парляментарної праці в польських законодавчих установах.

Голосуючи за бюджетом ми цим дали вислів довіря для теперішнього польського уряду. Робили ми це свідомо і ствердили перед голосуванням, що уряд виявляє добру волю, хоче і конкретно ініціює працю в напрямі нормалізації польсько-українських відносин. Здійснювання деяких наших постулятів почато, інші найшлися у стадії розроблювання і підготовки до їх реалізації.

Знаємо, що польська прилюдна опінія на нашому терені дуже занепокоєна теперішніми нашими політичними працями й тому де може, там параліжує або намагається параліжувати почини з польської сторони в напрямі заспокоювання наших слухних домагань. Не лишається на тім відтинку позаду і більшість польських послів зі Східної Галичини. Ця прилюдна польська опінія має практично дуже шкідливий вплив передовсім на органи місцевої влади і намагається настроїти їх у цілком протилежному й суперечному з духом нормалізації напрямі.

Шкідливий вплив на цілість польсько-українських відносин має і нічим неоправданий шум та галас нашої української опозиції, яка не висуває ніякої позитивної програми праці, але тільки ганить і викриває працю Української Парляментарної Репрезентації та намагається її цілком обезцінити. Цей галас нашої опозиції використовує, очевидно, польська преса і ширить у польській суспільності цілком хибні і невірні інформації про правдивий стан настроїв і відношення сил на українському політичному фронті. Очевидно, що ні наша опозиція ні нехить польської місцевої опінії до наших змагань не заломлять нашої твердої волі в напрямі дальшої праці, праці позитивної і невтомної над уґрунтуванням якнайкращих можливостей для нашого національного життя у Польщі. А всім тим, які надіялися що від нашої політики спадуть на них відразу всі “благодати”, і які невдоволені з неї тому що ці “благодати” ще не сплили, можу на успокоєння сказати, що вони перерахувалися. Бо ми все ставили наші справи так, що саме теперішня наша політика вимагатиме від нас далеко більше праці, терпеливості й витривалості, ніж попередня, і що кожний наш здобуток треба буде освячувати великим капіталом праці і зусиль. Не треба забувати, що того, що ми прогаяли і втратили за вісімнадцять літ – а тратили ми дещо одним

почерком пера – не можна відбувати й відзискати за рік чи за два. На це треба щонайменше кілька літ інтенсивної витривалої праці, але крім того і зрозуміння змагань і зусиль нашої Парляментарної Репрезентації на тому полі серед широких кол нашого громадянства. Без того зрозуміння і без постійної підтримки цих зусиль важко мати завеликі вимоги до теперішньої нашої політики.

Діло. – 1936. – 12 квітня.

№ 361

Донесення Станіславівського воєводського управління Міністерству внутрішніх справ про визволення селянами своїх товаришів, арештованих у Конюшках Рогатинського повіту

Не раніше 26 червня 1936 р.

Услід за юзограмою від 26 червня цього року доповідаю про сутички у Конюшках, як це встановлено на місці начальником суспільно-політичного відділу і воєводським комендантом державної поліції.

Здавна орендар маєтку в Конюшках Ляуфер використовує на сільськогосподарських роботах робітників з навколишніх сіл, платить їм по 60 і 70 грошів на день і не допускає до роботи робітників, які проживають у Конюшках і вимагають більшої платні. З приводу цього група робітників з Конюшок 22 червня ввечері загрожувала побити робітників з Юнашкова й Обільниці, які поверталися з роботи у Ляуфера, щоб далі не працювали на умовах, встановлених Ляуфером.

Внаслідок цієї загрози 23 червня робітники з вищезгаданих гмін не прийшли на роботу. Ляуфер повідомив про це коменданта постерунку державної поліції в Конюшках старшого постерункового Туша, прохаючи допомоги. Комендант державної поліції протягом 23 червня не вживав жодних заходів у цій справі, але ще ввечері підготував письмовий рапорт повітовій команді. Не міг передати рапорту по телефону тому, що телефонна лінія була пошкоджена бурею.

Вищезгаданий рапорт послав 24 червня зранку гмінним посланцем разом із звичайною поштою.

24 червня о 3 годині комендант поста державної поліції послав старшого постерункового Ожеха на обхід із завданням з'ясувати справу терору, застосованого робітниками.

Внаслідок розслідування встановлено прізвища 5 учасників, які брали участь у погрозах. Цих осіб комендант поста затримав близько 12 години і посадив у гмінний арешт.

Ввечері того ж дня комендант поста пішов разом із старшим постерунковим Ожехом на міст, яким повинні були повертатися з роботи робітниця, що працювали тоді на фільварку. Там він зустрів 7 осіб, озброєних палицями, з яких 5, побачивши мундири, втекло.

Коли робітниця, які підходили, опинилися на мосту, дві особи, що залишилися, намагалися їх побити. Комендант разом з постерунковим Ожехом, захищаючи робітниць, затримав тих двох, закував їх і послав під конвоем постерункового Ожеха на пост візком, який узяв у Ляуфера.

На крики затриманих, яких везли дорогою через село, збігся натовп; він поступово зростає – до 800 осіб.

У зв'язку з погрозами натовпу, що вимагав звільнення ув'язнених, старший постерунковий Ожех, знаючи їх прізвища і не бажаючи допустити до нерівної боротьби з натовпом, розкував затриманих і випустив на волю.

Після цього комендант поста, який встиг уже повернутися на пост, слушно побоюючись з боку натовпу спроби звільнити затриманих опівдні 5 робітників (посаджених у гмінний арешт), послав до повітової команди в Рогатині кінним посланцем короткий рапорт про сутичку з проханням допомогти.

Побоювання коменданта мали підставу, бо незабаром натовп опинився перед приміщенням поста, вимагаючи випустити замкнених у гмінному арешті. Не маючи в розпорядженні відповідної сили (один рядовий, залога поста – 3 особи, з них одна – у відпустці), щоб ефективно протидіяти натовпу, комендант поста дав доручення гмінному стражникові їх звільнити.

Вищезгадані рапорти коменданта поста дійшли до повітового коменданта в Рогатині – перший письмовий від 23 червня (посланий гмінним посланцем) після полудня 24 червня, а другий (посланий кінним посланцем) опівночі.

У цей час повітовий комендант надкомісар Скальський був у службовій поїзді в Бережанах.

Його заступник старший урядник Міхалович передав по телефону старості рапорт, доставлений кінним посланцем. Староста доручив йому негайно вирушити до Конюшок з 5 рядовими для зміцнення тамтешнього поста.

Перший рапорт коменданта поста від 23 червня дійшов до старости в копії повітової команди 25 червня о 9 годині.

Прибувши до Конюшок, старший урядник Міхалович застав у селі спокій.

25 червня зранку почалися переговори між орендарем Ляуфером і делегацією робітників з Конюшок у присутності в'їта, солтиса, секретаря гміни і директора школи, а пізніше – за участю інспектора праці і старости.

Щоденні переговори не дали позитивних наслідків через непоступливість обох сторін. Робітники вимагали поденної плати 1 злотий як для чоловіків, так і для жінок, а Ляуфер був схильний платити 90 грошів чоловікам і 70 грошів жінкам.

У Ляуфера працює щоденно, залежно від напруженості сільськогосподарських робіт, від кількох до 150 поденних робітників.

Конфлікт на ґрунті плати триває далі. У гміні панує спокій.

Зміцнений пост зберігається.

Прокурор, якого повідомили ввечері 25 червня, кваліфікував злочин за статтею 251 кодексу і доручив панові повітовому комендантові подати

донесення на винних. Повітовий комендант, з свого боку, звернувся до прокурора з пропозицією арештувати головних підбурювачів сутички.

Згідно із зібраними на місці відомостями, справжньою причиною сутички був передчасний виступ коменданта поста, який, не чекаючи директив старости, під сугестією орендаря Ляуфера, діючи, крім того, з добрим наміром, не подумав про те, що залога поста слаба, не звернув уваги на те, що стосунки села й маєтку дуже напружені, і почав діяти.

Жителі села бачили у втручанні поліції руку орендаря. Обґрунтуванням такої думки в деякій мірі може бути те, що кімнати поста і кімнати постерункових – у будівлях маєтку.

В зв'язку з тим, що авторитет коменданта поста в його районі зовсім підірваний, воєводський комендант поліції запропонував негайно перевести його з Конюшок.

За воєводу начальник відділу
Самбор

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2136, арк. 247–248.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 362

**Ідеологічний реферат Миколи Шлемкевича (М. Іванейка) виголошений на
I Конгресі Фронту національної єдності**

20 вересня 1936 р.

ІДЕОЛОГІЧНИЙ РЕФЕРАТ ТОВА. М. ІВАНЕЙКА.

Панове Товариство! Учасниці й учасники 1-го Конгресу ФНЄ!

Є гарні речі й гарні часи. На них любо дивитись, у них приємно жити.

Часи рівних, вигідних доріг і спокійних мешкальних домів обабіч них. І коли й ті часи говорять про похід угору, про поступ, тоді стежки, що ведуть наверх, мощені; вони лагідними ступнями підводять невтомлених людей вище й вище.

Часи ясних зір і тихих вод. Часи з печаттю рівноваги, гармонії на плодах духа й життя. Вони вдоволяють, заспокоюють, пестять, виніжують і вкінці присипляють.

Є величні речі й величні часи. Вони залишають інакший слід у душах і в житті. Як кожна поява величі, так і вони – згідно зі словами Канта – принижують і підносять угору одночасно. Вони викликають тривогу, отой страх Господень, що є початком премудрости, вони виявляють людську малеч супроти завдань, поставлених перед людиною; слабі сили в порівнянні з тим, що Бог хоче робити із нами.

Але з того самого джерела випливає й піднесення. Людський дух випрямляється на тих великих завданнях, на непосильних, здавалося б, Божих наказах. У душі родиться творча туга сповнити їх.

Це почування, що їх накидають людям наші часи. Це той стан душі, що його прагне Фронт Національної Єдності для своїх членів.

Бо українська доля й призначення, виявлені українською історією, знала менше краси, тим більше величі, в котрій подвиг і смерть спліталися нерозривними обіймами.

Пригадайте тверду Володимирову десницю та простий і суворий знак Його правління: золотий тризуб. Пригадайте могутній монумент Ярославових часів: Софійський Собор. Вдивляйтеся в Нерушиму Стіну, в обличчя Богородиці, котрій янгол від століть, від тисячі літ донині благовістить велику новину. На її обличчі немає заспокоєної краси Мадон. На йому пречиста туга сповнити призначення, втілити його в Божому Синові. Це образ української нації, що їй янгол історії від тисячі літ благовістить величні події, й вона тисячу літ, повна туги й жаху, стоїть на порозі свого великого здійснення.

Перенесімось думкою в часи, коли українські державні верхи почали підсвідомо відчувати перше завдання нації: здобути гідне місце для будучих українських історичних дій, отже, твердо ставучи на Червенських Городах на заході, крок за кроком простувати на схід, щоб спертися на Кавказ і Каспію. Згадайте походи Святослава Завойовника, згадайте героїв Слова про Ігорів полк, що то запрагнули шоломом напиться із синього Дону. Потім мандруйте думкою за мільйонами селян, що перли на схід, гнані невидимим Божим перстом, і, шукаючи свободи, знаходили споконвічну українську мрію про широке поле для свого будучого національного господарства. І далі хай перед вашою уявою стануть останні піонери тієї української мрії: робітничі валки, що про них співає Франко, як вони перуть подерті шмати, миють босі ноги в тому самому Дону, де колись князі шоломами пили блакитну воду. Ті робітники під землею, для чужого цюкали камінь-вугіль, але для української нації здобували землю.

Після того пригадайте ту степову хижку птахи, що перегороджувала шлях українському походів: орди печенігів, половців, татар аж до сучасних комуністичних жидівсько-московських ватаг включно.

Немає місця на спокій, на зрівноважену красу. І коли з тих часів лунає донині спомин ніжності, так це плач Ярославни за князем і героєм.

Потім довга смертельна темрява і знову кривавий світанок козацьких герців по степу й морі, що звіщав другу українську державу. Її осередкові особи: Богдан Великий, Іван Мазепа – це не князі мирного розвитку, нагромадження плодів, збагачення, це не князі спокійного селянства, купецтва, ремесла, але грізні гетьмани козацьких полків і воєнних походів, володарі держави, що твориться серед бур і громів.

І ще раз гниле заспокоєння в смерті. І ще раз чудо: воскресення великої нації під час світової війни, нації, що, здавалося, повік заснула під важким нагробним каменем неволі, припечатаним сімома печатями й стороженим подвійною сторожею. І зараз, після пробудження, – війна з усіма ворогами й на всі сторони світу: проти поганих полчищ анархії, отаманщини, партійництва, що обсіли українські душі, проти недостатку, проти пошести, проти ворога, що з усіх сторін сунув на Україну. І вкінці – сучасна трагедія.

Дух, що хоче виразити її, шукає здавна особливих старих слів, як творець Слова про Ігорів полк, скорбних, але мужеських слів у скорботну пору, як Іван Франко. Тож і нині, в суворий час, шукаймо суворих слів нагої правди й особливо бережимося діточого бряжчання в дзвіночки оманних надій. В них саме потонула т. зв. офіційна, досі офіційна, українська політика. Ними заспокоюється та вколихується до сну ранена дійсністю українська свідомість.

Одна з найбільше поширених і найнебезпечніших оман – це невиправданий історичний оптимізм, віра в безсмертність нації. Вона покликується на історичний досвід: ні руїни, ні довголітня неволя не вбили нації. І тому даремні всі ворожі зусилля. Після літ, навіть століть, здавалося б, небуття, українська нація знову виходить у поле історичних дій.

Переконавання не виправдане ні розумово, ні досвідом. Із того, про що двічі рік по рокові був добрий урожай, не можна робити певного висновку про те, що й третього року буде гарне жниво. Історичний досвід знову показує, що вже двічі гинула українська нація, залишався тільки народ і з його виростала вона наново.

Пригляньмося ближче тому досвідові. Народ – це загал людей, звязаних спорідненою кровю, однією мовою, звичаями. Із народу виростає нація тоді, коли із тієї спорідненої крові, із мовних, звичаєвих звязків зроджується одна пам'ять, традиція, і одна мета самоздійснитися в духовій культурі й державі, коли загал племінно споріднених людей стає особовістю. А тепер спитаймося: хто був нацією в княжій державі. Князь, його дружина, тонка плівка духовної, чернечої інтелігенції. Народ стояв осторонь, байдужий до національних справ. Розвал княжої держави – це був розвал отієї владної духової й політично-військової верхівки, це була смерть нації, не народу, а частина його, татарські люди, радше приймали правління татарщини, ніж носителів тодішньої української національної ідеї.

Друга українська держава розширяла обсяг нації. Це – Держава Війська Запоріжського. Хто кровю поміг збудувати її й зберігати, ставав членом нації. Але й та нація обіймала тільки частину народу. Уявім собі село серед нив і садів. Білі хати – це народ, їх мешканці, споріднені кровю, мовою, звичаями, живуть своїми окремими справами. Серед села – понад покрівлі хат і яблуні садів – виростає церковна копула, знак спільних для всіх почувань, віри, цілей. Хай та копула означає в нашій прикладі націю. В княжій державі під нею поміщалося дрібне число людей. Козацька держава піднесла копулу високо вгору, але ще багато окремих, народніх хат залишилося поза нею. І коли розпадалася та держава, то знову тільки ота українська нація гинула на полі бою, або обмосковуючись, чи то зпольщуючись. Народ залишився і жив далі, погружений у свій неісторичний, не національний півсон.

Сучасний розвиток іде до того, що цілі народи стають свідомими носителями національних ідей. Націоналізм прискішує й завершує той процес. Його національна копула – це голубе склепіння неба, що обіймає весь народ.

Тому сучасні зударі – це вже не боротьба верхівок, але цілих народів, що стали націями. Звідси змінений їх вигляд. Заповідають, що будуча війна не

матиме виразного поділу на фронт і запілля. Ми вже маємо передсмак тієї війни, ми вже стоїмо серед неї.

Перед війною московський уряд здавлював кожен вияв української національної ідеї. Але український народ жив собі порівнююче спокійно, співав свої рідні пісні, господарив по-своєму. Інакше нині під владою спадкоємців московського царату, большевиків, що саме будують нову національну Росію. Вони вже не обмежуються до винищення української духової й політичної верхівки. Вони вивозять мільйони українських селян на Сибір, на Соловки. Мільйони українських селян виморюють голодом. На їхнє місце приходять московські зайди. Большевики зганяють українське населення з прикордонних полос і створюють із них московські пояси. Московщать Донеччину, перестрілюють найдалше на південний схід висунуте українське населення Кубані. Большевики вдираються в душу народу, накидаючи їй свою московську комуністичну віру. Вони московщать українське народне господарство, зганяючи свободних українських хліборобів в одну московську колективну общину.

А на ЗУЗ? Що означає кольонізація т. зв. окраїн?

Що означають сотні, тисячі костелів, людових домів, світлиць і т. д. і т. д., що виростають по наших селах? Народ як нація в змагах із народом як нацією!

Тож коли в тій боротьбі не вдержиться українська нація, коли в ній не переможе, тоді вже не стане неторкнутих резерв для нового піднесення. Четвертого народження немає. Стоїмо не перед частковим, але остаточним історичним судом, перед Страшним Судом, де рішатимьме: бути чи не бути українській нації, рішатимьме раз назавсїгди.

І горе, якщо перед тим судом українська нація не знайде виправдання. Що тоді станеться з нею, можемо бачити на прикладі південноамериканських туземців, що не втрималися проти еспанських завойовників. Ви бачили рвучкі потоки після раптової зливи? Вони несуть свої спінені води і, влившись у ширшу ріку, довго ще в ній позначають мутною струєю свій небезпечний, повний несподіваних вирів шлях. І досі ще туземна кров не розплилася, не змішалася зовсім із еспанською рікою. Ще досі проривається вона в вічних бунтах, отих безглузких революціях, що не міняють ходу історії, але дають тільки розряд незаспокоєній крові. Ще досі ридає вона в сумовитій пісні, в танго, що перепосне ненасиченою пристрастю. Чи не проймає вас жах від цього прикладу? Скільки то вибухів сліпої ненависти, непотрібних бунтів, безплідних революцій пережила й переживає українська нація здавен і по сьогодні? І ціла повільна сумовита пісня, цілий потоп її залив Україну. Чи це одинока її доля? Чи бунт і сумна пісня – вічне українське прокляття?

Армія перед рішальним боєм зосереджує всі свої сили, стає одним духом і одним тілом, однією волею під одним приказом, спільною для життя й смерті. Нею мусить стати українська нація в цю рішальну для неї добу. Організувати її в спільноту однієї віри й одного чину – це завдання, що його взяв на себе Фронт Національної Єдності.

Які дороги ведуть до цього, самотньо можливі, доконечні дороги? Сьогодні вже ясно, що на основі розумових вигадок і плянів, на основі партійних програм такої спільноти не збудувати. Партійні програми не об'єднують, але ділять.

Візьміть звичайний приклад, що його ви самі бачите, переживаєте по наших селах, місточках. Серед села простора, зелена толока. Зійшлися люди і радять, що з нею робити. Одні кажуть: хай буде вона пасовищем, як досі. Інші хочуть перемінити її в овочевий сад. Маєте вже дві партії: скотарів і садівників. Та це тільки початок. Незабаром виявиться, що одні з-поміж першої партії хотіли б повної свободи на толоці й даремного випасу, другі хочуть завести плату. Знову ж одні зі сторонників саду хотіли б садити черешні, другі прагнуть груш. Маємо вже дві партії й чотири течії. Згодом вони стануть окремими партіями. І всі разом зчинять таку колотнечу, таку сварку, що ви не збагнете, чи це люди однієї громади, чи, може, якісь заволоки з різних сторін, що не розуміють один одного.

Аж ось озивається дзвін на дзвіниці. Злякані вибігають люди з хати. Страшна, червона заграва. Село горить. В тую ж мить зникають усі різниці поглядів, усі толокові програми, й ті, що недавно вели завзяту суперечку, як один муж, плече об плече, метнулись рятувати. Затерлися різниці навіть між крайностями: між тими, що мріяли про плекання груш на вербі, й тими, що думали випасати на толоці тільки стада ситих свиней. Пробудився один спільний усім інстинкт самозбереження, інстинкт спасати життя й майно громади. Тільки на таких спільних інстинктах, на спільних ірраціональних силах побудовані громади – це справжні спільноти, що як глибоко вкорінені дуби видержують напір вихру й удари грому.

Таким спільним для людей почуванням є порив удалень поза людську обмеженість, туга до вічності, до Бога. Звідси сила церкви, що об'єднує душі. Звідси пошана, з якою ставиться ФНЄ до релігії, підкреслюючи це своє відношення до неї в своїй п'ятій, основній тезі.

Таким спільним для всіх українців душевним станом є туга самоздійснитись у своїй духовій культурі й державі, це національне хотіння збудувати й зберігати від пожеж своє державне господарство.

Одна спільна всім українцям туга, одне спільне всім українцям національне хотіння! Тому один виразник його: один Національний Провід, один Фронт Національної Єдності!

Ніяка дійсна армія не є незрізичкованою масою. Вона складається з відділів різної зброї й різних завдань, поділяється на полки, сотні, чети. Так і національна спільнота – це не розсипана юрба, але живий організм із розвинутими органами. І знову головні органи нації – це не товариства, збудовані на побідних поглядах, на випадково згідних інтересах. Такі товариства – крихкий матеріал: погляди міняються, випадкові інтереси розходяться. Підвалина нації – це органічні спільноти, що неминуче – як зелень весною – виростають із життя, а не творяться по надумі.

Фундаментальна органічна клітина нації – це родина. Із неї виходить людина, до неї повертає. Тому в п'ятій тезі фронту Національної Єдності

написано: За основу нації визнаємо сімю, оперту на єдинотривких засновках християнської релігії. Це мусимо підкреслювати, особливо сьогодні, коли московський ворог, сам зорганізований на неорганічних, раціоналістичних основах, намагається розкласти здорову підвалину української нації, родину. Він підкопує нерозірвальність звязку, вносить своєрідну “клясову” боротьбу в сімю, боротьбу “клясових інтересів” жінки проти чоловіка, чоловіка проти жінки, і дітей проти батьків. Українська жінко, тобі повірений основний скарб нації, це – найпочесніша твоя служба, перший обовязок і найбільша відповідальність!

Родини обєднуються однаковими способами здобування засобів до життя й створюють ширші органічні звязки, спільноти праці, кляси. Здорова родина не знає внутрішніх роздорів, але окремі інтереси членів родин заспокоює справедливо й з погляду ширших інтересів родини як цілости. Подібно й здорова національна спільнота не знає смертельної ворожнечі й унутрішньої клясової боротьби, але примирює можливі напруження й розходження клясових інтересів справедливим заспокоюванням їх, маючи на увазі добро нації як найвищий наказ. Здорова родина не ділить дітей на пестіїв, що їм усе дозволене, навіть нічого не робити, а все ж користуватися – іноді – найбільшою пайкою родинних заробітків, і на попелюшок, що обслуговують інших, недоїдаючи й недосипляючи. Так само здорова національна спільнота не знає кляс пестіїв і кляс попелюшок, привілейованих і упосліджених, але рівноцінних і рівноправних творців духових і матеріяльних дїбр нації. Фронт Національної Єдності – це спільнота робучих рук і робучих умів. Для ледарів і порожніх балакунів у йому місця немає.

Так виглядає організм нації, її здоровля, її сила залежать від здоровля й сили окремих членів – органів, цебто родин і кляс, і від їхньої доладної співпраці в імя добра організму як цілости. Такої природної будови нації не можна заступити штучною, раціоналістичною будовою із товариств, створених задля якихсь означених цілей, товариств із видуманими програмами. Вони – тільки служебне знаряддя, корисні машини в руках здорового організму – нації, але вони можуть бути партійним приладом смерти для національного організму, що розпадається на роздроблені члени без звязку.

Як поводитьься здоровий організм у час великих перемін?

Часто чуємо про зусилля держав стати самовистарчальними. Читаємо про те, як під час розгару абесинської війни й санкцій італійці почали виробляти одєжу з молока. Пишуть про нові винаходи німецької техніки, що мають унезалежити Німеччину від привозу з-за кордону й на випадок війни забезпечити населення й армію всім потрібним свого виробу.

Подібно поводитьься й родина під час кризи. Памятаєте недавні ситі роки, коли по наших селах були ще гроші? Скільки усякого чужого, головно жидівського, непотребу зявилося: мештики з каблучками, мов цвяшки, шовкові панчішки, спіднички, навіть красило на дівчачих щічках. А хлопці – один в одного панич із міського корсо. Аж вийшло сім худих корів, і вони пожерли

ситих. Скільки сіл повернуло тоді до рідних конопель і льону! Скільки домашніх верстатів затуркотіло вечорами по хатах! Сьогодні доходить до того, що беремося до кресала й кременю... Не смійтесь! Це – здорові відрухи здорової родини, що боїться довгу, боїться залежності від інших, серед наших обставин – головно чужих родин.

Так само здорова національна спільнота мусить боятися й берегтися залежності від чужини, залежності духової й матеріальної.

Усвідомім собі й ніколи не забуваймо, що страшна отрута – це з ворожих мізків і чужих умов зроджена, некритично прищеплена й прийнята думка. Маймо завсідги в пам'яті жахливі спустошення, які зробив у нас жидівським мізком сплоджений, московською кровю налитий марксизм відхнення гончих і псарів у клясових міжусобицях, перший виновник розвалу української держави в Києві. “Якби ви вчилися так як треба, то і мудрість була б своя”, – казав Шевченко. Своя, з українського життя зроджена мудрість; своє, з бажань і поривів української душі зроджене мистецтво, а не тільки наслідування чужих мод – це культурний ідеал творчого націоналізму.

І усвідомім собі й ніколи не забуваймо, що кожен гріш, відданий українцем у неукраїнські руки, – це зменшення майна української нації. Сьогодні не можемо всіх потреб заспокоїти виробом українських рук і умів. Українські винахідники, інженери, ремісники, промисловці, купці – визвольте нас від сорому неволі! Дайте українцеві змогу заспокоїти свої потреби, не забаги, так, щоб він не мусив переступати порогу чужинця!

Усвідомім собі й ніколи не забуваймо, що незалежний дух і незалежне господарство – це одинока запорука й тверда підстава незалежної української національної політики.

Сьогодні все те вимагає впертих зусиль і обмежень. Але саме обмеження в ім'я внутрішньої свободи – це передумова суворої краси характеру, що мусить у нашій світі змінити вилинялий уже ідеал свобідного духа. Той ідеал – це моральний плід ХІХ століття, отруйна, солодка ягода з розкішної квітки. Свобідний дух – це заперечення всіх обмежень, це вільний, пестрий метелик, що навідується до всіх квіток, приносячи їм свої легкі, безпристрасні поцілунки. Дух – свобідний, незв'язаний ніякою вірою, навіть ніяким напоєним кровю переконанням. Він готовий не тільки все розуміти, але й усе прийняти поблажливою усмішкою вищости, що її дає смертельно холодна душевна порожнеча. Він до того свобідний, що вкінці стає невільником кожної примхи, кожного ззовні накинутого настрою.

Автаркія, самовистачальність стає в нашій світі не господарським, але й моральним наказом душевної свободи супроти привабних покус із чужого світу. Наша праця вийшла з тривожного почуття великої відповідальності й туги сповнити призначення нашого часу. Тепер, коли в тій праці виростає новий український світ, душі збагачуються почуванням любови свого світу, що росте з нами й що ми ростемо з ним. Це одушевлене щастя творчости, в котрім тонуть мінливі струмки особистих радостей і смутків.

Ось столи заставлені перед вами! Лише пам'ятайте: не ваша прихильність на Конгресі, але праця й постава на місцях, ваше життя покажуть, хто з вас тільки званий, а хто справжній вибранець.

Тож рійшайтеся!

Хто заздрим оком дивиться на багатіші заставою й обильніші наїдками чужі столи, – втікайте від нас! Ви не знайдете нашого щастя. Ви будете почуватися як жертви несправедливості. Ви затроюватимете життя собі й отруєнню.

І ви, молоді, що гадаєте лише кілька літ своїх спалити серед нас, але одночасно зиркаєте до спочинку на теплій посаді в ненашій світлі, – кидайте нас скоріше. ФНС – не етапна стація на дорозі до посад. ФНС – не чекальня на поїзди, що йдуть у чужі світи.

І всіх, хто думає через ФНС добитися почетеї і впливів поза українською національною спільнотою, у соймах і урядах, – залишайте нас ще сьогодні. Ми признаємо одну тільки амбіцію: заслуг і почетеї в українській світлі.

Всі, кого манять нинішні палати, йдїть від нас. Бо наші палати аж у сизій далені свобідної української історії.

А ви, товаришки й товариші, що сьогодні заключите з ФНС не купецький договір на короткий час, але шлюб на життя й смерть, знайте: зразу заплаатою за вашу віру й вашу працю буде жорстока, неблаганна ненависть. Ви будете стояти, як праведник на суді неправних. І пам'ятайте: та ненависть неминуча, доконечна.

Як може примиритись із нами світ партій, коли ми одверто заявляємо, що готовимо смерть йому? Коли його перемога означає наш кінець, і наша перемога – його загин. Коли б ФНС був новою партією, однією з багатьох, тоді після перших зударів із новим суперником партійництво могло б погодитись, відступаючи йому з конечности частину добичі. Бо добичею, а не великим обовязком стають сьогодні почетеї в українській світлі. Але світ партій знає й ми ще матимем нагоду пригадати йому, що ФНС ніколи за миску сочевиці в виді виділового місця чи директорського стільця не продасть свого первородного права стати неподільним володарем організованого українського світу.

ФНС приймає клясові інтереси як факт і змагає до справедливого заспокоєння їх і замирення міжклясових напружень в імя добра нації. Як же можуть погодитись із нами ті, що живуть із цькування українців проти українців, із проповіді клясової ворожнечі й боротьби внутрі нації, на потіху міжнароднім політичним спекулянтам, головно жидівським комуністам, і одночасно на потіху міжнароднім господарським спекулянтам, головно жидівським фінансовим капіталістам.

Як можуть любити нас люди, задивлені в чужих богів, у чужий світ? Одні з-поміж них, запаморочені його блеском і силою, знають тільки уподібнитись, пристосуватись духом і життям. Другі, впливши свій зір у чужий світ, повторюють лише крикливі молитви й обряди своєї непримирности. Як мають вони любити нас, які кажемо, що перше нам на потребу – це будувати свій, український світ?!

Нам закидатимуть, що ви поглиблюєте ще українську розтіч, творячи нову організацію. Брехня, подвійна брехня. ФНС консолідує українців безпосередньо в одній організації, побудованій на спільнім усім українцям національним хотінні; він консолідує їх і посередньо, збиваючи розсварені, сам собі панські українські партії й групи в одну протифронтową масу. Сьогодні торкніться кого із ундівських понадпартійників із “Нового Часу”, в цю ж мить виступить у його обороні православно-націоналістичний “Голос Націй”. – Ви мали вже у руках “націоналістичні” прикази, що забороняли читати ворожі українству “Українські Вісти” й “Батьківщину”, за те поручали “Діло” й “Новий Час”, котрі недавно ще вважались тими православними націоналістами за опортуністичні ганчірки...

Потіхою хай буде вам, що завсігди, від віків і понині, гнилий світ, розпадаючись, боронився від нового світу, що народжувався, зброєю брехонь, наклепів, гадючих сичань.

Розрадою хай буде вам божественний приклад, даний усім часам для прояснення поплутаних людських подій. Пригадайте: обітована земля в неволі римського кесаря. Єрусалимська святиня і залишки жидівських національних установ при ній – у руках садукеев, що пристосуванням до чужої, римської влади забезпечують собі користі з них. На громадську думку, на народ найбільший вплив має секта фарисеев, що голосно, щоб Бог і люди чули, кричить про свою непомильну правовірність. І от у ту пору зявляється вість про нове життя: Царство небесне в нас самих. Не чекаймо, але сьогодні ж берімося до його будови. І біла лють поєднала розсварені досі секти, і те замирення через спільну ненависть припечатується одним уже, однодушним окликом: розпни, розпни його!

Пригадайте все те й поверніть у наші дні. Подивіться на наші святині, національні установи: хмари розкошелюбних садукеев, що їх одна мрія – спокійно й вигідно жити; що їх одна дорога до тієї мрії – пристосування до тих, що мають владу. А навколо хмари старших, і, на жаль, зовсім молодих фарисеев, що, станувши перед престолами, гордо гукають, щоб їх усі бачили й чули:

Боже мій, і народе, – слухай тільки мене. Хіба не даю Тобі десятину літ своїх, хіба не молюсь Тобі щоденним голосним криком? А то дивись: митарі наважуються ставати перед Твоє обличчя. Не бачиш? У Твою святиню пруться якісь невідомі люди, що досі смокви садили по Галилейських тихих селах, рибу ловили на спокійних Галилейських озерах. Тепер вони закидають неводи на людські душі!

Коли б Бог слухав молитви фарисея, ніколи учні Христа не здобули б широкого світу для нової віри, для нового життя.

Коли б Бог був Богом фарисеев, він відвернувся б від усіх, хто крізь сумніви, болючі питання, гіркі досвіди, крізь гріхи пробивався до світла правди. Тоді ми нічого не знали б про апостола Тому й Марію Магдалину.

Коли б Бог був Богом фарисеев, він відкинув би усіх наверненців, що не розуміли його слова, що переслідували його учнів, але, прозрівши, осяяні блеском нової правди, все життя віддали на її проповідь. Коли б Бог був Богом

фарисеїв, тоді колишній гонитель християн Савло, пізніший апостол Павло, мусив би зробити місце першому з краю єрусалимському Бойдуникові, що дальше верещав би на весь світ: Слухай тільки мене, мій народе, бо тільки я один правовірний 105 %-й жид!

Але Бог не є Богом садукеев і фарисеїв, але робучих умів і робучих рук, що в покорі сповняють його прикази.

Сьогодні перед вами Божий приказ: будувати й берегти свій український світ. ФНЄ стає виконавцем Божої волі.

І вкінці хай нагородою вашою буде душевний спокій, що пливе з оправданого довіря до будучини. Бо пам'ятайте: згине нація, що її провідники, мов діти, вганяють за пестрими метеликами оманних надій; згине нація, що, здавшись на віру в свою невмирущість, ліниво чекатиме спасення з ласки історії. Але безсмертна нація свідомо свого призначення, – в ім'я того призначення в одну спільноту віри й діла спаяна нація. Вона не лякатисьме, але ждатиме страшного суду історії. Вона молитисьме йому: Благословенна будь велика година, бо тільки ти принесеш остаточне воскресення.

Не знаємо нашого завтра, ні дня, ні хвилини, коли огнений меч проріже небо з краю до краю й янгольські труби скликатимуть народи до розрахунку. Мусимо бути готові, мусимо спішитись, щоб той час застав уже порядок у наших душах і нашім, українським світі, де один Бог, один Свят на небі, і один Фронт Національної Єдності на українській землі.

Перемога. – 1936. – Рік III. – С. 4–15.

№ 363

Повідомлення газети “Громадський голос” про судовий процес над членами ОУН у Станіславові

19 червня 1937 р.

Процес двох груп ОУН

Ми вже писали про те, що в Організації Українських Націоналістів (ОУН) повстало дві групи: краєва команда ОУН зі своєю групою заступала той погляд, що не треба дальше провадити ворожої акції проти польських урядових чинників. Проти того виступила друга група членів ОУН, котрі хотіли різкішої тактики. Цею групою, що видавала тасмний орган “Зов”, проводив студент Копач. До неї мали ще належати студентка Ковалюківна, службовець Мельник, студент Дмитерко і інші. За ту опозицію проти команди ОУН приказала вона цих членів вистріляти. Убито Копача, Ковалюківну і Мельника, а Дмитерко оборонився перед двома убийниками.

Тепер є обвинених 15 осіб за приналежність до ОУН, з того 14 має бути з групи краєвої команди, а І. Дмитерко має бути ніби з групи “Зов”. Крім того Дячишина і Мирона обвинюють за намагане убивство Дмитерка, а двох братів Мерцалів за намагане убивство Копача і Ковалюківної. Хто їх справді вбив, до тепер не стверджено.

З дотеперішного ходу розправи показується таке: У слідстві обвинені взаємно себе в зізнаннях обтяжували до таких вчинків, які тепер на розправі заперечують. Наслідком того предсідник суду відчитує ті їхні зізнання зі слідства, які різняться від їхніх зізнань на розправі. Декотрі підсудні (Марія, Мицко, Іван, Мирон, Осип Гнатяк) призналися до колишньої приналежности до ОУН.

Цікаві були зпоміж свідків зізнання Володимири Ковалюківної, сестри застріленої Марії Ковалюківної, дочки греко-кат. священника в Скнилові. В слідстві вона зізнала, що Копач, як наречений сестри, мав до неї довірря і говорив їй багато про справи ОУН. Між іншим він називав членів краювої команди ОУН **“паничками, боюгузами і лінюхами”**. Один з провідних членів ОУН сказав їй покійній сестрі, Марії Ковалюківній, раз таке: **“Коли повстане в ОУН якась окрема група, то я скажу їй членів вистріляти як псів”**. Копач говорив їй, що йому грозить команда ОУН застріленням та оповідав їй, як то він з трудом увійшов перед одною такою скритовбивчою засідкою в лісі. Тепер свідок ті свої зізнання або відкликує, або змінює.

Громадський голос. – 1937. – 19 червня.

№ 364

Інформація слідчого управління державної поліції Польщі про діяльність ОУН на території Станіславівського воєводства в 1937 році

Не раніше грудня 1937 р.

Analiza wystąpień ukraińskich elementów wywrotowych w roku 1937 na tle działalności O.U.N – U.W.O. w zestawieniu z wypadkami z lat ubiegłych w województwie Stanisławowskim

Rozliczne wypadki wystąpień Ukraińców na terenie województwa Stanisławowskiego przeciwko Państwu i Narodowi Polskiemu, funkcjonariuszom publicznym, nauczycielstwu i szkole polskiej, polskim organizacjom społecznym, księżom rzym-kat, polskim kolonistom, wreszcie żydom, działaczom komunistycznym, lojalnej ludności, starorusinom itp. dają w sumie pewien obraz nasilenia ruchu wywrotowego dopiero wówczas, gdy się przyjrzeć bliżej rodzajowi i charakterowi tych wystąpień.

Rozrzucanie ulotek z hasłami rewolucyjnymi, umieszczenie napisów antypaństwowych, podburzanie ludności w czasie zgromadzeń, agitacja wśród dziatwy szkolnej, obchody demonstracyjne, wykorzystywanie obchodów religijnych dla celów politycznych, panichidy za straconych bojowców, sypanie symbolicznych mogił, stawianie krzyżów i dekorowanie ich wieńcami cierniowymi, wywieszanie “tryzubów”, flag i chorągiewek o barwach narodowych ukraińskich, znieważanie i niszczenie godeł państwowych na budynkach publicznych i skrzynkach pocztowych, uszkodzanie lub zrywanie w szkołach portretów dostojników państwowych, wreszcie akty terrorystyczne jak: zabójstwa, zamachy, pobicia, podpalenia, rzucanie bomb do mieszkań, strzelanie przez okna, bicia szyb, listy pogrózkami itp. oraz sabotaże na

obiektach publicznych i prywatnych, jak: niszczenie środków komunikacyjnych, przerywanie linii telefonicznych i telegraficznych, podcinanie słupów, rozkręcanie szyn kolejowych i niszczenie pól rolnych, – te wszystkie wystąpienia bardzo często pojedynczo biorąc, mylnie są kwalifikowane, jako politycznie bezbarwne wypadki lokalne, wybryki młodzieży wiejskiej, o charakterze jakby kryminalnym bądź też jako przejawy rozmaitych radykalnych pod względem społecznym i politycznym wpływów na ludność ukraińską, nieraz rzekomo nawet ze strony komuny (K.P.Z.U.) gdy tym czasem właściwym i jedynym niemal źródłem ich oraz przyczyną – jest skrajny nacjonalizm typu rewolucyjnego, krzywiony wśród mas przez O.U.N.

Dlatego też występując do zobrazowania działalności OUN. – UWO. w roku 1937. i zarazem do omówienia w tym okresie sytuacji bezpieczeństwa na terenie województwa Stanisławowskiego – należy sięgnąć najpierw do cyfr ilustrujących sumarycznie te wystąpienia, o których mowa była wyżej.

Na ogólną ilość 830 wystąpień w roku 1937 na terenie całej Małopolski Wschodniej i Wołynia przypada na województwo Stanisławowskie:

r. 1937	r. 1936	r. 1935
167	263	101

W cyfrach tych mieszczą się oczywiście wypadki od najdrobniejszych, a więc: akty demonstracyjne, sabotażowe, terrorystyczne, zamachy, podpalenia, pobicia, napady, pogroźki, kolportaż ulotek, napisy antypaństwowe, niszczenie godeł, wywieszenie “tryzubów” itp.

W roku 1937 akcja antypolska wzrosła.

Dość pokaźną cyfrę wykazał również terror, zastosowany przez elementy nacjonalistyczne wobec lojalnej ludności ruskiej (nie solidaryzującej się z działalnością O.U.N.).

Ilość wypadków na tle poszczególnych akcyz wyniosła w latach 1935–1937, jak następuje:

Akcja antypolska.			Akcja antykomunist.			Terror wobec ludności ruskiej.		
37.	36.	35.	37.	36.	35.	37.	36.	35.
78.	88.	97.	4.	5.	1.	13.	-	-

Akcja antypolska. Same akty terrorystyczne i sabotażowe na tle akcji antypolskie przedstawiają się pod względem ilościowym na terenie województwa Stanisławowskiego

Zamachów:

Ogółem.			Na osoby urzędowe.			Na osoby prywatne.		
37. r.	36. r.	35. r.	37. r.	36. r.	35. r.	37. r.	36. r.	35. r.
7	3	6	3	1	3	4	2	3

W te liczbie wypadków śmiertelnych:

1937 r.	1936 r.	1935 r.
5	5	2

Sabotażów:

Ogółem.			Na obiekty urzędowe.			Na obiekty prywatne.		
37. r.	36. r.	35. r.	37. r.	36. r.	35. r.	37. r.	36. r.	35. r.
13.	17.	11.	8.	9.	3.	5.	8.	8.

Aktów terrorystycznych:

1937 r.	1936 r.	1935 r.
5.	22.	19.

Aktów demonstracji pojedynczej:

1937 r.	1936 r.	1935 r.
36.	27.	36.

Do aktów demonstracji pojedynczej zaliczono wypadki wywieszania flag, "Tryzubów", napisów, niszczenie godeł, zniewagi Państwa itp.

Aktów demonstracji zbrojowej.

1937 r.	1936 r.	1935 r.
5.	4.	9.

Do aktów demonstracji zbrojowej zaliczono wypadki pochodów demonstracyjnych, zbiorowe śpiewanie pieśni zakazanych itp.

Ulotek i napisów:

1937 r.	1936 r.	1935 r.
11.	5.	6.

Akcja antykomunistyczna:

Wystąpienia przeciwko komunistom:

1937 r.	1936 r.	1935 r.
4.	5.	1.

Ogólna ilość wystąpień dokonanych w roku 1937 w porównaniu z roku 1936 na terenie województwa stanisławowskiego zmniejszyło się około 37 %.

Nasilenie ilościowe wystąpień w poszczególnych powiatach w roku 1937:

1.	pow.	Stanisławów	- 30.
2.	"	Stryj	- 25.
3.	"	Dolina	- 22.
4.	"	Kałuż	- 20.
5.	"	Żydaczów	- 17.
6.	"	Nadworna	- 13.
7.	"	Kołomyja	- 10.
8.	"	Rohatyn	- 9.
9.	"	Tłumacz	- 8.
10.	"	Kosów	- 7.
11.	"	Horodenka	- 5.
12.	"	Sniatyn	- 1.

Przegląd ważniejszych wydarzeń na odcinku ukraińskiego ruchu wywrotowego w roku 1937.

W celu dokładniejszego zorientowania się co do treści omawianych w poprzednim rozdziale sprawozdań cyfr, jak również w celu bliższego poznania metod akcji nacjonalistów ukraińskich – nie od rzeczy będzie dokonać przeglądu ważniejszych wystąpień elementów wywrotowych na terenie województwa stanisławowskiego według chronologicznego układu, bez zachowania jakiegokolwiek klasyfikacji czy segregacji rodzajowej i terenowej. W ten sposób uwypukli się żywy obraz rzeczywistości, ujętej na wstępie w suchej statystyce.

Zamieszczony poniżej wykaz raczej krótki opis wypadków jakkolwiek nie obejmuje wszystkich wystąpień (pominięto to bowiem drobniejsze akty terrorystyczne i wszystkie wystąpienia demonstracyjne) dostarczą obfitego materiału do charakterystyki wpływów O.U.N na masy i sposobów inspirowania wśród nich t. zw. czynów rewolucyjnych.

1) 2.II. w Chahrowie pow. rohatyńskiego woj. stanisławskiego wybito 5 szyb w oknach szkoły powszechnej, oraz wywieszono afisz z napisem antypaństwowym podpisanym przez O.U.N.

W tym samym czasie zerwano ze ściany kooperatywy godło państwowe z napisem “Sklep tytoniowy” i rzucono do przydrożnego rowu.

Dochodzenia wykazały, że sprawcami powyższego byli Dmytr Wasyluk i Ihnat Sobotowicz z Chahrowa, których przytrzymano i oddano do dyspozycji S.O. w Brzeżanach, który skazał Wasiluka na 2 lata i 3 mieś. więz. zaś Sobotowicza na 1 rok więz.

2) 8.II. w Nadiadyczach pow. żydaczowskiego woj. Stanisławskiego wystrzelono 3 razy z karabinu obok gromady Jurka Rożanowskiego. Czynu tego dokonali ukraińscy nacjonaści z powodu wystąpienia wymienionego w charakterze świadka dowodowego przeciwko ks. Sołomiec. gr-kat. proboszczowi w Nadiadyczach.

21.III aresztowano i na polecenie prokuratora w Stryju odstawiono do aresztu Sądu Grodzkiego w Mikołajowie n/Dn. Andrzeja Danczewskiego i Michała Procia. Danczewski podał, że pracuję na rzecz OUN i nadal będzie pracował. Prociw został zwolniony z aresztu śledczego dnia 2.VI.1937. Zaś Janczewski dnia 7.VII.1937. Dochozienia przeciwko nim Prokurator umorzył.

3) 21.II na łące pod Doliną woj. stanisławskiego zamordowano dwoma strzałami z rewolweru Iwana Babija, stolarza. Zabójstwa dokonali członkowie O.U.N. z zemsty za to, że Babij porzuciwszy szeregi O.U.N. rozwijał działalność na rzecz ukraińskiej organizacji “robotnicza Hromada” i wciągał do tego stowarzyszenia ukraińskich nacjonalistów.

Jako podejrzanych zatrzymano i przekazano do dyspozycji S.O. w Stryju

1) Kozaka Mikołaja, 2) Prytulaka Denysa, 3) Jarosiewicza Iwana, 4) Grodzowatego Piotra, 5) Maryniaka Wasyla, 6) Medwida Włodzimierza, 7) Paulinę Warywodę, 8) Marię Prytulak, 9) Oksanę Wynnyk, 10) Mariana Zukiewicza, 11) Helenę Kostecką, 12) Iwana Kłyma.

Wyrokiem Sądu Okr. w Stryju zostali ukarani: Kłym Iwan – 5 lat więzienia, Prytulak Denys – 3 lata więzienia, Kozak Mikołaj – 3 lata więzienia, Guzowaty

Piotr – 1 rok więzienia, Zukiewicz Marian – 10 mieś. więz., Maruniak Wasyl, Jaroszewicz Jan, Medwid Włodzimierz, Warywoda Paulina – dochodzenia umorzono, Prytulak Maria, Wynnyk Oksana – uniewinnione, przeciwko Helenie Kosteckiej dochodzenia sądowe nie było prowadzone.

4) 6.III. w Strzałkach – Łopatnikach – pow. stryjskiego woj. stanisławowskiego, znaleziono zwłoki Michała Procia, który przed 6-ma miesiącami zginął.

Zachodzi podejrzenie, że czynu tego dokonali członkowie O.U.N., gdyż Prociw był sympatykiem K.P.Z.U. Dotychczas sprawców nie ujawniono.

5) 21.III. w Pukowie pow. rohatyńskiego 8-miu ukraińskich nacjonalistów obrzuciło kamieniami Izydora Kostyszyna, nauczyciela miejscowej szkoły powszechnej.

W toku dochodzeń sprawców skazano z art. 29 i 30 prawa o wykroczeniach.

6) 3.IV. w Kosowie Huculskim podpalono pensjonat “Górka”, własność Marii Gerort z Warszawy. Dotychczas sprawców nie znaleziono.

7) 26.IV. w Kołomyi zgaszono światła na semaforze sygnałowym na st. kolejowej. Romańczuk Mikołaj lat 16, z Woskrzesinieć służący u gospodarza Kohia z Kołomyi, został ukarany administracyjnie – zakazem karnym na kwitę 10 zł. wzgl. 3 dniowym aresztem.

8) 9.V. w Hlebówce wybito szyby i połamano ramy okienne w domu Wasyla Mieszczuka, lojalnego Ukraińca.

Sprawców: Nykołę Dydyca, Mikołaja Dydyca, s. Wasyla, Michała Dydyca oraz Nykołę Dydyca, s. Oleksy, przekazano Sądowi Grodzkiemu w Bohorodczanach, pow. stanisławowskiego.

9) 11.V. w Pukowie pow. rohatyńskiego, wystrzelono przez okno do mieszkania Izydora Kostyszyna, nauczyciela miejsc. szkoły powszechnej. Kostyszyn jest z pochodzenia Rusinem, zmienił wyznanie na rzymkat. i angażuję się w pracy społeczno-polskiej.

Sprawcę – Romana Wesołowskiego przytrzymano i przekazano do dyspozycji Prokuratora S.O. w Brzeżanach. Wesołowski Roman ukarany przez S.O. w Brzeżanach z art. 47, prawa o broni – 1 rocznym więzieniem. Na rozprawie apelacyjnej zmniejszono karę Wesołowskiego do 3-miesiący. Sweryda Paweł ukarany wyrokiem S.O. w Brzeżanach z art. 47 praw o broni – 4 miesięcznym aresztem.

10) 2.VI. w Kałuszu do cegielni siarkiewiczowej, dzierżawionej przez żyda Zarwanitzera z Podhorek przybyło 3-ch osobników, którzy sterroryzowawszy dozorców cegielni zgaśliło ogień w piecach. Sprawców nie ujawniono.

11) 30.VI. w Zborze pow. kałuskiego pobito Matija Uchacza, członka K.P.Z.U. Dotychczas sprawców nie ujawniono.

12) 10.VII. w Uhrynowie pow. kałuskiego na fundamencie i stropie budującej się szkoły powszechnej wryto 3 “tryzuby” oraz umieszczono napisy na cześć Ukrainy.

Sprawców: Michała Jacyszyna i Hawryłę Wasilija pociągnięto do odpowiedzialności karnej.

13) 25.VIII. w Sorokach pow. kołomyjskiego przecięto 2 druty telefoniczne na linii Gwoźdec – Horodenka.

Jako podejrzanych przytrzymano: Iwana Hawryluka, Wasyla Sołodiuka i Iwana Knihickiego, których przekazano do Sądu Gr. w Kołomyji. Knihicki I. – wyrokiem Sądu Okr. w Kołomyi uniewinniony.

14) 11.VIII. w Wyryciu pow. żydaczowskiego Ilko Muzyka podejrzany o należenie do O.U.N. karany I rocznym więzieniem za działalność antypaństwową, potkawszy na drodze Hrynia Kuhara, strażnika drogowego i Iwana Hawryłyszyna – gajowego – strzelił 6-krotnie, raniąc ich ciężko. Uciekając strzelił do sołtysa gromady Wasyla Jakubowa, lecz nie trafił, a potkawszy na drodze swoją matkę Hawryłyszyn strzelił do niej zabijając ją na miejscu. Hawryłyszyn po przewiezieniu do szpitala w Stryju – zmarł.

12.VIII.37 r. sprawca został zatrzymany. Zeznał on, że zabójstwa dokonał z zemsty.

15) 14.VIII. w Hurnie pow. stryjskiego na żywopłocie grat. ...⁶⁵ znaleziono kartę z pogrózkami, w której autor wzywa wszystkich do bojkotu Hrynia Dydyka, za to że wymieniony zeznawał obciążająco przeciwko członkom O.U.N. w sprawie Mykoły Rosolanki. W razie nieusłuchanie – autor grozi śmiercią. Sprawców dotychczas nie ujawniono.

16) 28.VIII. w Serafińcy pow. horodenskiego, wybito 6 szyb w oknach domu Budzowskiego Wasyla czł. miejsc. koła Szlachty Zagrodowej. Sprawców dotychczas nie ujawniono.

17) 5.IX. w Hoszowie pow. dolińskiego zniszczono godło państwowe na skrzyńce pocztowej. Sprawców dotychczas nie ujawniono.

18) 10.IX. w Drohomyczanach podpalono 4 stogi z sianem i zbożem oraz młyn wodny Molasa Naczmana. Siano i zboże spaliły się, młyn zaś uratowano.

*Dnia 13 i 14.X. 1937 przytrzymano Wasyla Bohdana i Dmytra Sworaka, których osadzono w areszcie. Wyrokiem S.O. w Stanisławowie zostali ukarani...*⁶⁶

19) 22.IX. w Suchej Leszczynie pow. stanisławowskiego na tle akcji sabotażowej podpalono kaśćółek rzymkat. będący jeszcze w budowie. Wyrokiem S.O. w Stanisławowie został ukarany 10 letnim więzieniem sprawca podpalenia Józef Bazański.

20) 1.X. w Rososzkach pow. Dolińskiego spalono 5 stogi siana na szkodę Stefana Witwickiego, Piotra Witwickiego i Bazylego Krechowskiego.

Podpalana dokonały ukr. nacjonaliści za to, że ww. zajmowali się organizowaniem Szlachty Zagrodowej i pracują w Zw. Strzeleckim.

21) 4.X. w Synowódzku Wyżnym pow. stryjskiego, usiłowano dokonać zabójstwa Iwana Wynnyka, którego członkowie O.U.N. podejrzewali o pozostawanie na usługach policji.

Przytrzymano i przekazano do dyspozycji Sędziego Sled. w Stryju – Romana Iwanyckiego i Semena Jarenkę. Dochodzenia przeciw Romanowi Iwanyckiemu i Semenowi Jaceńce zostały umorzone z powodu niedostatecznych dowodów winy.

22) 10.XI. w Riczce pow. kosowskiego, zeskrobano godło państwowe na skrzynce pocztowej umieszczonej na budynku ukr. Kooperatywy. Dotychczas nie ujawniono sprawców.

⁶⁵ Текст пошкоджено.

⁶⁶ Текст пошкоджено.

23) 21.XI. w Zagwoździu pow. stanisławowskiego Wasyl Stolarczyk i Mazak Wasyl za namową ukr. nacjonalistów zeskrobali godło państwowe ze skrzyni pocztowej, umieszczonej na budynku gromadzkim.

Kontrakcja ze strony władz bezpieczeństwa, jej przebieg w ciągu całego roku, przeprowadzone likwidacje i uzyskane efekty.

Zobrazowane powyżej wystąpienia ukraińskich elementów wywrotowych na tle działalności O.U.N. za okres 1937 r. wywołały, rzecz prosta, reakcję ze strony władz bezpieczeństwa, nie mniejszą niż w roku 1936. Reakcja ta wyraziła się w stosunkowo silnych i dość skutecznych represjach indywidualnych i masowych.

Przeprowadzone w trakcie ściągania poszczególnych przestępstw – liczne aresztowania i rewizje, wykorzystywane były w szerszym, aniżeli dotąd, zakresie w kierunku likwidacji ośrodków O.U.N. Dochodzenia bowiem i śledztwo podjęte przeciwko podejrzanych dokonanie nieraz drobnego czynu – prowadziły po największej części do wykrycia nie tylko samych sprawców, lecz i inspiratorów danych wystąpień, członków organizacji, wykonujących otrzymane z góry polecenie, a tym samym przyczyniły się do rozszyfrowania sieci organizacyjnej O.U.N. W ten sposób dekonspirowano w terenie wpływu O.U.N. na stojący – częstokroć poza organizacją – element wywrotowy. Umożliwiło to organom bezpieczeństwa głębszą aniżeli na drodze wywiadu penetrację terenu, opanowanego w coraz bardziej nieuchwytny sposób przez czynniki O.U.N.

Jeśli chodzi o nasilenie represji w wojew. Stanisławowskim, ilustruję to poniższa tabela:

Aresztowano.			Przekazano wł. sądowym.		
1937 r.	1936 r.	1935 r.	1937 r.	1936 r.	1935 r.
159	148	324	143	123	151

W ścisłej zależności od liczby wystąpień pozostawały przeprowadzone aresztowania. Wykazuję to zestawienie wystąpień i represyj za okres ostatnich 3-ich lat:

Wystąpienia			Represję					
1937	1936	1935	aresztowano.			Przekazano władzom sądowym.		
			1937	1936	1935	1937	1936	1935
167	263	101	159	143	324	143	123	151

ДАІФО, ф. 68 сч, оп. 2, спр. 400.

Машинопис. Оригінал.

№ 365
Резолюції п'ятого Народного з'їзду УНДО

4–5 січня 1938 р.⁶⁷

Резолюції V Народнього Зїзду

I

Народній Зїзд УНДО, який відбувається у 20-ліття переломових історичних подій, стверджує, що сучасне положення українського народу на всіх його землях дуже важке.

В Совітах, на землях українського материка, український нарід переживає під режимом комуністичної диктатури жахливі переслідування в національній, релігійній, соціальной, культурній господарській ділянці. Кривавий большевицький терор став там одиноким засобом правління над українським народом. Червоні переємники старого російського імперіялізму послідовно намагаються здійснювати стару московську ідею: повного знищення українства, як політичного та національного чинника.

Український нарід в Румунії, на споконвічних своїх землях Буковини та Бесарабії, веде переважну боротьбу за саме право до свого існування. Румунська політика намагається винародовити український нарід та не дати йому змоги виявляти назовні як суцільній, окремії національній індивідуальности.

Одиноко в Чехословацькій Республіці на Закарпатті українське населення переживає часи свого стихійного національного відродження. У важких змаганнях, всупереч несприятливим умовам та перепонам, які ставлять ворожі українській ідеї напливові чужонаціональні елементи та по русофільськи настроєні деякі чеські політичні чинники, – наш “поранений брат” виказує стільки життєвої енергії і національної свідомости, що в останньому часі чесько-словацький уряд був приневолений започаткувати реалізацію автономії Закарпаття.

У Польській Державі український нарід з величезними труднощами і при надзвичайних зусиллях веде боротьбу за повноту своїх національних прав.

Народній Зїзд стверджує, що, не зважаючи на всі перепони та труднощі, що їх зазнає український нарід у всіх названих державах, він всеж таки дає докази своєї надзвичайної життєвої снаги та витривалости в безпереривній боротьбі за свої права. Це безспірне спрямування української нації до самовияву, і тільки воно, зробило українську справу найважнішим політичним питанням на сході Європи, без розв'язки якого упорядкування відносин у цій частині світа є неможливе.

II

Безпощадний наступ московського большевицького імперіялізму на Україні зійшовся зі скріпленням його наступом на цілу культуру, на господарський, соціальной, політичний, та релігійний лад решти світу. Всюди у

⁶⁷ Дата проведення з'їзду.

світі ми є свідками відкритої і підземної боротьби на життя і на смерть між світом большевицьким та протибольшевицьким. І хоча деякі держави зі своїх окремих рацій політично співпрацюють з Москвою, то проте щораз яркіше, по волі, чи неволі, викристалізуються окремі бльоки, окремі світи: комуністичний і протикомуністичний, між якими зудар неминучий.

Народній Зїзд стверджує, що в цій назриваючій боротьбі місце українського народу, з його великою історичною традицією, як старого, культурного, християнського народу Європи, є по протибольшевицькому боці. Український нарід від самого почину своїх визвольних змагань по нинішній день веде безпощадну боротьбу з большевизмом і тому й тепер під цим прапором мусять обєднатися всі його творчі сили.

III

Ця провідна ідея лягла в основу орієнтації Українського Національно-Демократичного Обєднання, як провідного політичного угруповання по цей бік риської лінії. Зокрема в Польщі уважало УНДО доцільним відповідно до того пристосувати в 1935 р. лінію своєї дотеперішньої політики, а також до умовин польської державно-політичної дійсности. Це найшло теж вислів у політиці так зв. нормалізації.

Вихідними точками цієї політики були: а) потреба зберегти українські господарські та культурні надбання, добуті українським народом у довголітній його боротьбі і творчій праці. Відповідальність за збереження цих надбань була поглиблена свідомістю тягару, що його західна вітка українського народу мусить на собі нести в боротьбі за здійснення загально-національного ідеалу; б) можливість при існуючому сильному державному режимі – вирівнання дотеперішніх однаково для обох народів трагічних конфліктів, що знесилювали у постійній, безплідній боротьбі – для створення реальних умовин згідного співжиття; в) потреба усунути, або послабити большевицьку небезпеку, однаково спрямовану проти українського, як і польського народу.

Політика нормалізації мала дати основу до спільної мови і спільних зусиль усувати на ґрунті реальних потреб та умовин перешкоди, які стояли на дорозі порозуміння і вирівнання конфліктів між українським і польським народом.

Першим льогічним її наслідом була участь у соймових виборах в 1935 р. на підставі порозуміння з польською стороною. Дальшим – виступи на парламентарній арені у Варшаві, які як і взагалі вся політика УНДО в краю, мали дати доказ доброї волі з українського боку для проведення в життя ідеї нормалізації.

При тому УНДО кермувалося свідомістю, що тільки повне і всебічне заспокоєння всіх життєвих інтересів українського народу в Польщі на засадах справедливости і правопорядку з одного боку, як і респектування політичної рації польської держави з другого, може створити стан замирення між обома народами та довести до умовин нормального життя на наших землях.

Тому УНДО видвигнуло ось-які головні політичні постуляти під адресою польської сторони:

1) Наділення українських етнографічних територій у Польщі територіяльною автономією з власним соймом, урядом і з власною територіяльною армією.

Це домагання спирається перш усього на неспірному факті, що шестимільйоновий український нарід, який заселює суцільною масою майже четвертину Польської Держави на сході, має природне право бути господарем на своїй прадідній землі та мати змогу свого всебічного розвитку.

2) Зміна закону про територіяльну самоуправу в тому напрямі, щоб забезпечити громадянам безпосередній вплив на склад поодиноких самоуправних установ та на їхню діяльність.

3) Зміна виборчої ординації до сойму і сенату в демократичному напрямі, щоб самі виборці мали безпосередній і рішальний вплив на добір осіб кандидатів.

4) Припинення кольтонізації призначених на парцеляцію земель великої власності поміж спроваджуваних зі заходу кольтоністів, зате розпарцелювання тієї землі поміж місцеве малоземельне і безземельне населення.

5) Заснування українського університету у Львові та розбудова народнього і середнього шкільництва всіх видів і типів з українською мовою навчання на всіх етнографічних територіях, відповідно до чисельности і потреб українського населення.

У звязку з цим УНДО видвигнуло домагання заспокоєння цілої низки актуальних життєвих справ українського населення, а саме:

Уніфікацію національної політики для всього українського населення, як однородної, органічної цілоти під політичним і правним оглядом; зміни тяжкого адміністраційного режіму у відношені до українських громадян, та їх організацій; заспокоєння слухних домагань українського населення в ділянці шкільництва; підтримки культурних змагань на відтинку науки, культурно-освітньої діяльности і фізичної культури; признання корисної праці українських господарських установ та їхньої підтримки; упорядкування мовних справ і національної української номенклатури; допущення українців відповідно до їх числа в характері співгосподарів і рівновартних громадян до всіх органів самоуправи; ревізії дотеперішніх самоуправних виборів та накінець: рівновартного і рівноправного трактовання всіх українських кандидатів до державно-публичних урядів та судівництва.

IV

Одначе Народній Зїзд стверджує, що ця політика УНДО й УПР, на жаль, як показує досвід минулих двох і пів літ, не найшла належного зрозуміння з другої сторони. Народній Зїзд стверджує, що польська сторона не виконала передумовин нормалізаційної політики, а саме:

1) Не припинила політики “дівіде ет імпера” у відношенні до українського народу, стосуючи різні засади державного режіму до різних частин української території і різних груп українського населення.

2) Не признала українського етнічного елементу на території полуднево-східних і східних воєвідств держави одною національною цілістю і не вжила ніяких спроб, щоб та національна цілість, як окремішна особість, стала підметом державного права. Державний устрій, законодавство і державна

практика не знають українського народу, як співвирішного чинника у правно-державному розумінні, на його етнографічній території, бо уніфікують державу під оглядом устроєвим, адміністраційним і політичним та проводять засаду, що єдиним господарем держави є польський нарід і що тільки його рація ідентична з державою.

3) Саме від 1935 р. почалася скріплена польонізаційна акція на Лемківщині, Гуцульщині, Поліссі і Підляшшу. Від тоді поглиблено ще більше т. зв. сокальський кордон, перекреслюючи рештки господарських звязків між волинськими господарськими клітинами і львівськими центрами. Розпочалась на широку мірку акція денаціоналізації української ходачкової шляхти, латинізація греко-католиків, кольонізація земельного запасу, врешті усування українців з державних і самоуправних органів. Польські чинники вживають заходів, щоб покликати до життя якусь “руську” політичну групу, яка має бути запереченням політичного змісту сучасного українства. З цією групою хоче польське східно-галицьке громадянство перевести ніби нормалізаційне порозуміння понад голови існуючих незалежних політичних організацій. Зате сучасне українство, незалежно від його меншої чи більшої політичної поміркованости, є в цій концепції визнане чинником засадничо проти державним, з яким взагалі неможливе політичне порозуміння, лише політична боротьба.

4) Польська сторона не зреалізувала – здебільша поза дрібними справами – висунених в осени 1935 р. Українською Парл. Репрезентацією вимог, яких виконання не потребувало майже ніяких матеріальних вкладів, ані значніших змін державного законодавства, хоч таке виконання могло бути виявом доброї волі державного режиму у напрямі злагіднення існуючого нестерпного стану на нашій території. Зате з українського боку, і то не лише з боку політичного проводу, але й більшости українського громадянства створено цілу низку далекосяглих політичних актів, які без сумніву стверджували добру волю українського контрагента довести до нормальних взаємин з Польською Державою, та стояли у різкій суперечности з дотеперішньою українською практикою негації. Такими актами було а) голосування на спільні листи в соймових виборах 1935 р.; б) позитивне становище УПР у парляменті до повновластей для уряду, до державних бюджетів і до армії; в) безупинне впливання органів партії та її преси на українське громадянство в напрямі пацифікації його настроїв.

Зі сказаного виходить, що після 1935 р. у висліді “нормалізаційної” тактики настала не нормалізація життя на наших землях і не допущення українського чинника до впливу на державу на ґрунті її законів, устрою, внутрішньої і закордонної політики, отже не політична коляборація обох народів для вищих цілей, лиш навпаки – повне відсунення українського народу від цього впливу і навіть від впливу на власне зорганізоване життя на власній території. У висліді 2 і піврічної нормалізаційної практики перед українським народом станула перспектива затрати його племінної єдности і зведення його до ролі меншин на території Східної Галичини.

V

Стверджуючи вище сказаним безсумнівний факт зорганізованого наступу польського громадянства на всі ділянки українського життя, в якому беруть участь подекуди навіть військові та державні чинники, Народній Зїзд доручає провідним органам Партії якнайширше закроєну оборонну акцію українського громадянства на таких підставах:

а) змагання до міжпартійного об'єднання;

б) якнайтісніше внутрішнє партійне об'єднання;

в) непохитне і послідовне здійснювання засади, що весь український нарід у межах Польської Держави творить одну суцільну нерозривну органічну єдність і що ніякі посторонні спроби, щоб нас розбити на поодинокі племінні групи, ніколи не доведуть до якихсь успіхів. Тому Народній Зїзд закликає всіх українців до солідарної праці за усуненням передовсім т. зв. сокальського кордону.

г) втягання кожного члена української нації до зорганізованої і безупинної праці на всіх відтинках життя, в оперті на засаду віри виключно у власні сили та під гаслом, що інтерес і честь нації стоять вище всього.

VI

Народній Зїзд стверджує, що політичний досвід півтретялітнього нормалізаційного періоду наказує загострити дотеперішню тактику.

Народний Зїзд уважає, що загострення тактики скріпить відпір українського громадянства на зовнішній натиск, облекшить об'єднання його сил, підсилить його віру у вартість одноцільної та масової організованости і скріпить довіря українського громадянства до провідних органів Партії.

Лисяк П. Наша національна політика і останній Народній Зїзд. – Львів, 1938. – С. 52–61.

№ 366

Повідомлення в газеті “Діло” про намагання польської влади обмежити діяльність товариства “Луг” у Косівському повіті

14 квітня 1938 р.

Перепопи у праці Лугової Організації в Косівщині.

Заходом і за почином ідейних одиниць Косова, яким лежить на серці добро Гуцульщини і які за всяку ціну рішили рятувати Гуцульщину перед червоною небезпекою, поширено в кількох останніх місяцях Лугову Організацію в Косівщині й основано Т-во “Луг” у Старих Кутах, Черганівці, Шешорах, Річці, Яворові і Бабині. Ідея Лугової Організації в Косівщині прийнялася в першій мірі у тих селах, у котрих ще не встигла створитись комуна. Так Т-во “Луг” у Старих Кутах гуртує під теперішню пору 130 членів, які ведуть діяльність згідно зі статутом т-ва та зобов'язуючими законами.

Кожної неділі і свята сходяться члени на збірки, вже справляють собі однострої та приготовляються до весняних і літніх пописів на вільнім воздуху. В

Черганівці “Луг” має 78 членів, у Шешорах 108, у Річці 75 і т. д. Члени Лугової Організації, хоч їх ще небагато, становлять вже в повіті досить поважну заповню проти червоної агітки.

В поширюванні Лугової Організації в Косівщині натрапляли ініціатори на всякі перепони і то різні натури: незнані людиці грозили побоями, а голові “Лугу” в Черганівці спалено два оборони сіна.

Повітова адміністрація заняла досить невиразне становище супроти нової організації в терені, ба, навіть робить різні перепони: запирає членів “Лугу” в Шешорах за те, що в домівці товариства бавилися.

Для запевнення основаним товариствам відповідного розвитку та поширення “Лугу” у Косівщині приступлено до оснування “Повітового Лугу” в Косові, щоб у той спосіб рятувати ще села, незагрожени комуною. А треба знати, що в Косівщині комуна глибоко вже запустила своє коріння, доказом чого хоч би недавній коломийський процес, у котрім коло 40 молодих людей, обвинуваченні у приналежності до К. П. З. У. (з Вербівця і Старого Косова). Дійшло до того, що в Старім Косові водосвяття на Йордан не відбулося, бо не було кому нести хоругви, тому, що всі зажадали заплати, а в місяці березні ц. р. на зборах читальні “Просвіти” в Москалівці одна частина співала національний гімн, а друга кричала “ганьба” і співала “підіймайся рабочий...”. Були теж випадки, що з Косівщини висилано гроші до червоної Еспанії і т. д.

І саме в тім часі, коли комуністична організація так сильно опанувала Косівщину і створено вже противагу їй, яка мала завершитися в оснуванні “Повітового Лугу” в Косові, староство в Косові письмом з дня 26 Ш. ц. р. заказало оснування того Товариства.

Проти повищої заборони внесено до Воевідського Уряду у Станиславові.

Діло. – 1938. – 14 квітня.

№ 367

Комуникат і декларація ЦК УНДО про автономію українських земель у складі Польщі

7 травня 1938 р.⁶⁸

Засідання Центрального Комітету УНДО дня 7. травня 1938. (КОМУНІКАТ)

Дня 7. травня 1938 р. відбулося засідання Центрального Комітету Українського Національно-Демократичного Обєднання, в якому взяло участь 52 членів. Темою нарад Центр. Комітету було теперішнє положення українського народу в Польщі. По політичному рефераті голови УНДО пос. **Василя Мудрого** розвинулася обширна дискусія, що тревала сім годин. Вона закінчилась однодушним ухваленням політичної декларації та резолюцій. Оголошуємо сьогодні декларацію; завтра помістимо резолюції.

⁶⁸ Дата події.

ДЕКЛЯРАЦІЯ

Центрального Комітету Українського Національно-Демократичного Об'єднання у справі положення українського народу в польській державі, прийнята на засіданні дня 7. травня 1938 р.

Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання в почутті надзвичайної поваги сучасного політичного положення українського народу в межах польської держави і в почутті тієї відповідальності за національну політику свого народу рішив:

I. Центральный Комітет УНДО стверджує, що за 3 роки послідовно веденої нашою партією політики замирення і нормалізації відносин між українським і польським народом ця політика – без вини УНДО – не принесла вистарчальних позитивних наслідків. Замість нормалізації відносин українське громадянство стоїть перед фактом боевої мобілізації та наступу польського громадянства проти українського національного життя. Безчисленні факти виявляють, що відповідальні чинники не тільки не протиділяють тому протиукраїнському походові, але є часто його співучасниками.

II. Цей організований системний наступ проявляється особливо:

1) одиничним і масовим примусовим перетяганням осіб української народности греко-католицького обряду на латинський обряд і православної віри на католицизм, переміною православних церков на костели, переслідуванням греко-католицького і православного духовенства за його оборону релігійних прав українського населення;

2) систематичною акцією для розбиття національної єдності українського народу, якої проявами є наприклад створювання фікцій про існування окремих племен як особливих етнічних збірок у вигляді русинів, лемків, гуцулів, бойків, волиняків, поліщуків – або змагання і заходи для винародовлювання дрібної шляхти засобами пропаганди, що промовляє до низьких інстинктів;

3) виключенням українських селян від набування землі при парцеляції більших посіlostей та позбавленням їх у той спосіб матеріальної підстави життя, а в пограничній полосі обмежування обороту землі і нерухомостями;

4) відбиранням права на науку та виховання українських дітей в їх матірній мові та вчителями української народности в області нижчого шкільництва, нехтуванням українських вимог щодо заснування та утримування українських фахових і середніх шкіл та українського університету;

5) відсуванням українського елемента від належної участі в самоуправі та її органах усіх типів;

6) елімінацією українців від праці і від становищ у публичній службі, при чому від кандидатів вимагається зміни віри та народности, що спричинює процес декласування українського елемента в Польщі та радикалізацію його настроїв;

7) обмежуванням господарського розвитку українського населення чи то в організації самостійної торгівлі чи організації української кооперації, розв'язуванням без справедливих причин українських господарських установ, накладанням адміністративних кар за збірки ошадностей і взагалі негативною для наших земель інвестиційною та кредитовою політикою;

8) репресіями супроти організованого українського культурного життя, яке виявляється заборонами заснування культурно-освітніх та тіловиховних установ, як не менше розв'язуванням таких установ і заборонами всякого роду імпрез, уладжуваних згаданими установами;

9) обмежуванням громадянських прав і свободи організації у пограничній смузі через безоглядне стосування закону про охорону границь до українського населення та українських установ;

10) негативним відношенням державного бюджету до господарських, освітніх і культурних потреб українського народу як національної спільноти.

Щораз частіше за вирішування складних і незвичайно трудних українсько-польських взаємин беруться невідповідальні чинники, які нераз своїми насильними виступами виключають можливість мирно налагодити ті взаємини. Щораз менше значіння і впливу в цій ділянці має закон і право. До того польська політика на українських землях є позбавлена суцільности та одностайности, що дає змогу поодиноким органам адміністраційної влади на окремих територіях стосувати ріжні, не раз навіть суперечні між собою способи та методи правління.

III. Центральний Комітет стверджує, що дальше толерування такого стану може спричинити хронічну анархію, шкідливу для держави і для обох народів – українського та польського – навіть, при більшому його насиленні і при використанні посторонніми чинниками, стати загрозливим для мира. **Зміна того стану в напрямі направи відносин може заістнувати лише тоді, коли український нарід буде притягнений до співвідповідальности за долю тих земель, які він у більшости заселює.**

IV. Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Обеднання домагається **визнання українського народу в Польщі окремою національною особовістю – себто підметом державного права.** Це нічим не нарушує ні інтегральности держави, ні не суперечить обов'язуючій конституції, а впливає з природного права кожного народу до його розвитку на підставі спільної духовної культури, історичної традиції, власних господарських, суспільних та органічних потреб. Така безпека національної особовости впливає також і з духа новочасної політичної думки та християнської цивілізації.

V. Центральний Комітет УНДО підкреслює, що таке домагання не є нове, що воно лягло між иншим в основу започаткованої в 1935 р. політики Українського Національно-Демократичного Обеднання в справі налагодження польсько-українських відносин та було підкреслювано в усіх політичних еунціяціях проводу Партії і проводу Української Парляментарної Репрезентації, а далі ширших тіл, як Народнього Комітету і Народнього Зїзду Українського Національно-Демократичного Обеднання.

Центральний Комітет УНДО стоїть непохитно на становищі, що тільки таке, загарантоване правом, признання української національної особовости може довести і до усунування національної політики польської влади супроти українського народу, і до заспокоєння природних потреб національної української спільноти в Польщі.

VI. Центральний Комітет УНДО обстоює крім того негайне заспокоєння біжучих найпекучіших потреб українського національного життя в ділянках релігійній, культурній, загально-освітній, шкільній, науковій, земельній, господарській, фізичної культури і фізичного виховання та державно-публичної служби.

VII. З уваги на те, що всі заселені українським народом землі в Польщі творять одну геополітичну та господарську цілість, і що національні відносини на них вимагають окремого упорядкування – Центральний Комітет УНДО домагається введення на всіх тих землях **територіальної автономії**, при якій усі місцеві сили малиб спроможність виявити якнайбільше творчих зусиль і праці для культурного та господарського піднесення цього краю. Це домагання випливає не тільки з об'єктивних умовин і природного права тієї території мати окрему самоуправу, але і з міжнародного зобов'язання польської держави з 14. березня 1923 р., коли то Польща перебирала суверенні права над спірною тоді територією Східної Галичини.

Центральний Комітет УНДО вважає, що така розв'язка справи тієї території лежить в інтересах обох народів – українського та польського і зокрема в інтересі польської держави. Коли мати на увазі скріплення її відпорности та оборонної здатности назовні.

VIII. Маючи на увазі повищі тези, що були та є основою української національної політики в Польщі, та з уваги на теперішню дійсність – Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання закликає українське громадянство до найбільшої активності і найтіснішого об'єднання для здійснювання повищої програми національної політики в Польщі.

**Центральний Комітет
Українського Національно-Демократичного Об'єднання.**

Діло. – 1938. – 10 травня.

**№ 368
Резолюції ЦК УНДО**

7 травня 1938 р.⁶⁹

**РЕЗОЛЮЦІЇ
ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ УНДО, ПРИНЯТІ НА ЗАСІДАННІ
ДНЯ 7 ТРАВНЯ 1938 р.**

I.

Центральний Комітет УНДО стверджує, що в нинішніх важких політичних відносинах в українському громадянстві зростають настрої політичного радикалізму. Ці настрої є викликувані в першу чергу визиваючою поставою широких кол польського шовіністичного громадянства супроти всього, що українське, і пляною протиукраїнською акцією Комітету Порозуміння

⁶⁹ Дата ухвалення резолюцій.

Польських Суспільних Організацій. Останні події на польсько-українському відтинку, розгром українських установ у Золочеві та подібний на меншу скалю уладжений напад на приватні домівки й українські установи в Радехові є наглядним доказом у найбільшій мірі нездорової та пересиченої ненавистю атмосфери серед польського громадянства. Ці жалюгідні події є висловом опінії польського громадянства, щоби стосувати супроти українців збірну відповідальність за незаконні вчинки окремих невідповідальних українських одиниць. Центральний Комітет УНДО якнайрішучіше протестує проти посування засади збірної відповідальности; зокрема, проти своєчасного незапобігання і толерування всяких погромницьких відрухів польського громадянства органами державної влади.

II.

Центральний Комітет УНДО закладає рішучий протест проти закриття органами влади дня 28. Квітня ц. р. Українського Робітничого Товариства “Сила” і проти припинення діяльності дня 6. травня 1938. р. на терені цілого краю Товариства “Союз Українок”. Центральний Комітет УНДО вважає, що статутіві недогляди та відхилили чи навіть політичні потягнення окремих Виділів чи поодиноких членів Виділів українських загально-красвих товариств у ніякому разі не можуть бути достаточною причиною для посування збірних санкцій супроти існування цілости даних товариств, яких то репресій не стосується до польських аналогічних товариств. Центральний Комітет стверджує, що того роду репресійні акти і нерівномірність трактування обох груп ще більше заогнюють і так уже до краю загострені польсько-українські взаємини, і викликають серед українського загалу переконання, що ці акти є на ділі інтегральною частиною загального польського наступу на цілість зорганізованого українського національного життя.

III.

На основі безчисленних фактів, зачерпнених з безпосередньої практики теперішнього українського життя, Центральний Комітет УНДО стверджує, що організаційна праця Українського Народу на всіх ділянках його життя зустрічається зі зростаючими щораз важчими перешкодами. Доконані вже погроми, погрози дальшого нищення поодиноких проявів української організаційної діяльності, визиваюча постава польських шовіністичних кол супроти українських церковних свят і культурних зїздів є цього найбільш проречестим доказом. В обличчі всіх тих ударів, які останньо безупину падають з польської сторони на цілість українського національного життя, Центральний Комітет якнайрішучіше протестує проти позбавлювання українського населення належних йому і запоручених конституцією основних прав та звертає увагу найвищих рішальних чинників у державі на ці високо ненормальні відносини. Факти необоснованих репресій, насильств та безправств, стосованих супроти українців широкими шовіністичними колами польського громадянства, цілковито анархізують місцеве прилюдне життя, підривають почуття правової безпеки і до решти затирають ріжницю між законом і безправством.

IV.

Центральний Комітет УНДО перестерігає українське громадянство перед деякими невідповідальними чинниками в українській суспільності, що своїми очайдушними вчинками приносять шкоду українському громадянству та спричинюють репресії.

Тому Центральний Комітет закликає українське громадянство до рішучої боротьби з такими невідповідальними одиницями та їх вчинками.

V.

Центральний Комітет УНДО взиває українське громадянство твердо витримати серед цих небувало важких умовин на всіх позиціях своєї всесторонньої творчої національної праці та не давати себе від тієї праці відтягнути в отому незломному переконанні, що ніхто не має права ні сили спинити нас у наших конструктивних і творчих національних змаганнях. Центральний Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

Діло. – 1938. – 11 травня.

№№ 369–373

Матеріали в газеті “Діло” про життя та трагічну загибель керівника ОУН Євгена Коновальця

29 травня – 1 червня 1938 р.

№ 369

Полк. Євген Коновалець убитий?

У п'ятницю ввечері, після замкнення вчорашнього числа, дістали ми з Роттердаму телеграму такого змісту:

“Полк. Євген Коновалець згинув від бомби чекіста в Роттердамі 23. травня. Пані Коновальцева розпізнала тіло свого чоловіка. УПС (Українська Пресова Служба)”

Цю вістку дістала наша Редакція також телефонічно зза кордону від якогось анонімового інформатора ще вчора вночі. Крім того подало її в суботу рано берлінське радіо, покликаючи на українську Пресову Службу.

У цій справі закордонна преса принесла деякі подробиці.

“Последня Новости” з 25. ц. м. пишуть: “У центрі Роттердаму коло біржі, що є тепер у будові, дійшло до загадкового вибуху. Недалеко найдено змасакроване тіло якогось німецького громадянина, кількох прохожих ранено.

Є підозріння міркувати, що убитий німець пустив або кинув бомбу. Один з легко ранених голландець Тибер, припускає, що замах був спрямований проти нього. Тибера недавно арештували були у Німеччині як підозрілого у шпигунстві, опісля звільнили.

У кишені вбитого найдено пашпорт на ім'я ЙОЗЕФА НОВАКА. Поліція міркує, що документ сфальшованний. У цій справі переслухують якогось Бору. Його зізнання потверджують здогад, що тут іде про шпигунство.”

“Ноес Вінер Журналь” подає: “Ротердамські слідчі органи зберігають мовчанку у справі загадкової експльозії. Дотепер відомо хіба стільки, що при вбитому найшли чеський пашпорт на імя НОВАКА. Тепер поліція намагається ствердити, чи вбитий є ідентичний з власником пашпорту.

При вбитому найшли чимало готелевих рахунків з різних європейських столиць. Голяндська преса міркує, що він був членом міжнародної терористичної організації з осідком у Празі. Зрештою первісний догад, що це большевицька справа, видається щораз то більше правдоподібний.

Поліція арештувала якогось чоловіка, якого в понеділок рано бачили в товаристві Новака”.

У хвилині, коли віддаємо цю вістку до друку (год. 5. попол.) найближча родина Коновальців у Львові не дістала ще ніякої безпосередньої вістки від дружини полк. Коновальця. Тому подаємо вище наведену вістку, тимбільше, що весь опис атентату на вулицях Ротердаму і вістка, яка прийшла до нашої редакції, дуже таємнича.

Діло. – 1938. – 29 травня.

№ 370

Евген Коновалець.

Коли рівно 12 літ тому згинув Симон Петлюра – весь жидівський світ бачив у ньому тільки головнокомандуючого Українською Армією у тому часі, коли по Проскуровах гуляли різні Семесенки. І треба було довгого часу, щоб бодай чесніші і розумніші одиниці зпоміж жидівських публіцистів зрозуміли, що Симон Петлюра – це для українців – подібно, як Іван Мазепа – символ державности, це всенаціональна цінність, тільки дуже далеко і дуже посередньо звязана з формальними титулами та становищами, що він їх колись займав. І довго треба було ждати, щоб бодай частина найповажнішої жидівської преси заперестала поганих та нісенітних лайок на особу Симона Петлюри, які ані його образити не були в силі, ані його пам'яті в українському народі пошкодити.

Сьогодні на згук імени Евгена Коновальця кожний поляк думає тільки про акти саботажу, підпали та вбивства, не знаючи про Евгена Коновальця нічого більше, як тільки те, що він був головою ОУН.

Тимчасом імя Евгена Коновальця перейшло було вже до історії українських визвольних змагань надовго передтим, заки повсталася УВО й ОУН. з іменем Евгена Коновальця звязана найсвітліша сторінка історії боротьби проти Московщини, його імя для кожного українця означає передусім творця Січових Стрільців, спершу невеличкого Куреня, потім Корпусу, тієї єдиної і цілком виїмкової української військово-революційної формації, яка мала де-де більше значіння від її чисто військових операцій, її перемог і поразок: це була школа українця-сборника й українця-державника, школа, з якої виходить ідеальний тип українця, який не знав партикулярного патріотизму, для якого не істнувала Галичина ані Наддніпрянщина, Буковина ані Закарпаття, та який думав виключно тільки всеукраїнськими категоріями, хочби вони в даному моменті йшли позірно на шкоду тіснішій батьківщині, в якій Січовий Стрелець народився.

І тому Євген Коновалець всеукраїнський діяч полководець, підтримував Центральну Раду, яка заключила берестейський мир з німцями та йшов зі своїми Січовими Стрільцями – разом із Гайдамаками Симона Петлюри – в авангарді німецьких військ. І тому волів дати себе німцям роззброїти, ніж зрадити Центральну Раду. І тому він згодом примирився був з Павлом Скоропадським під умовиною збереження національного змісту української державної самостійности, і тому підняв повстання проти Скоропадського та німців, коли та передумова завела, і тому не дав послуху делегатам галицької Національної Ради та не пішов під Львів, бачучи осередок всеукраїнських подій і свій вояцький обов'язок над Дніпром, і тому до останку витривав при Армії УНР, не вважаючи на тиф і голод і холод. І тому з табору інтернованих у Луцьку виїхав на Чехословаччину, щоб знову творити нові українські військові кадри проти Росії, користаючи з резерв, якими були табори українських інтернованих вояків у Німецькому Яблонному і тому по останній день свого життя залишився фанатиком української збройної сили, потрібної у часі найближчого великого нового міжнародного зудару.

Євген Коновалець був людиною, якої найбільш характеристична прикмета вдачі – вічна активність, метушливість, невсипуща потреба діла. Така активна людина в таких важких і складних часах не може не робити помилок. Одні з тих помилок вже сьогодні не підлягають сумніву, інші перейдуть щойно на суд історії, яка єдино покликана казати слухне слово: не під напором злободенних пристрастей та інтересів, але з перспективи десятиліть, коли обов'язують зовсім інші критерії. Євген Коновалець сам мав почуття автокритицизму і не соромився признаватись до помилок. Бувало, вже у перших роках еміграції, у рр. 1920/21, він не раз висловлював перед своїми приятелями жаль: “Колиб тоді я мав був той розум і досвід, що тепер: мені закидали, що загострюю відносини репресіями проти замаскованих центрів большевицької агітації, а то треба було не панькатись, лиш розстрілами встановляти порядок. Мені закидали диктаторські амбіції, а то треба було не відмовляти від диктатури, яку мені давали, тільки самому брати її!”

І в оцій пошуканці доріг і в отому метушливому житті емігрантського конспіратора – Євген Коновалець робив помилки та одночасно виробляв себе на справжнього державного мужа на велику мірку. Знаємо, знаємо, що тут відразу счиниться в усьому польському таборі і подекуди й у нашому українському, крик маленьких людців, які не розуміють, яка різниця між колісцятками у життєвій машині та індивідуальністю, які самі накручують ту машину.

Можна бути звеличником чи противником Євгена Коновальця, чи навіть його фанатичним ворогом; є такі зпоміж галичан, які по нинішній день не забувають йому історичного рішення Стрільцької Ради у Білій Церкві з 12. листопада 1918 року (не йти під Львів, лиш чекати гасла на повстання проти Скоропадського і німців, – самого Коновальця тоді у Білій Церкві саме не було, але його світогляд і величезний особистий авторитет мали вплив на формування всієї січово-стрілецької психіки та способу думання); інші знову найпалкіші докори роблять йому чи то за його становище до справи польсько-укра-

їнського союзу у 1920 р. чи за опозицію до віденської диктатури д-ра Євгена Петрушевича.

Українське зорганізоване громадянство та “Діло”, як його виразник і чинник формування його опінії, займали наскрізь негативне становище до ОУН, тимсамим до полк. Євгена Коновальця, як її основника і команданта. Не змінємо цього свого становища і в обличчі смерті Євгена Коновальця, відповідального за діяльність тієї організації та її наслідки, дарма, що – як доходили до нас звістки – він сам переживав не раз хвилини трагічних душевних конфліктів, коли довідувався про речі, які діялись без його відома (вбивство Т. Голувка) чи про непередбачені наслідки підпільної акції (напр. конфіденціоналізм серед шкільної молоді). А проте це не може вплинути на об'єктивне ствердження факту, що не підлягає ніякому сумніву: що це була індивідуальність, яку кожний відразу відчував, хто тільки з ним стрінувся та його пізнав. Індивідуальність непересічної мірки, саме така, яка здібна до великих діл і до великої трагедії.

Євген Коновалець був індивідуальністю рідкою особливо в українському світі. Довго ще мабуть треба буде ждати, поки українська вдача позбудеться решток галицької провінціяльщини та наддніпрянського хуторянства. Тимчасом Євген Коновалець був людиною позбавленою всяких провінціональних рисок. Не знаємо, чи існує хтось з його останнього оточення (якого складу теж не знаємо), хто зумів би тепер відтворити його звязки з чужинецьким світом та їх політичний сенс. Але ризикуємо твердження, що не було і нема серед українців людини, яка стільки зналаб про куліси міжнародної політики, що знав Євген Коновалець, якого імени ніхто ніколи не стрічав в європейській пресі та який від літ провадив на чужині життя змовника.

Незавидне життя людини, яка живе на щораз інший пашпорт із щораз іншим назвищем, якому держави не дають права побуту та з яким підтримують інформаційні звязки найвищі державні діячі ріжних держав, за посередництвом своїх емісарів, а то й безпосередньо, але завсіди потайки зі збереженням найбільш дискреціональних форм. Жив серед мира в постійній атмосфері війни. Був одним із тих, які вірили у війну та у війні бачили й бачать нову велику українську шансу. Був одним із тих, які приготовляли війну і впав, як вояк, на війні.

Впав з руки большевицького агента. Коли тільки прийшла перша звістка про його смерть – відразу, немов автоматично пронизала всіх нас думка: чергова московсько-большевицька робота! Саме таємничість смерті Євгена Коновальця, якісь несамовиті куліси тієї смерті вказували відразу на кузню плянів нагальної і таємничої смерті всіх невігідних червоній Москві людей: і Симона Петлюри і грузина Джорданії і москалів Савінкова, Кутєпова та Міллера. Всі вони щезли з цього світа серед несамовитих обставин, убивство кожного з них має по нинішній день свої нез'ясовані моменти.

Чим особа Євгена Коновальця була саме для Совітів небезпечна? Бо хтонебудь його знав, той ніколи не мав ніякого сумніву, що в будучому воєнному конфлікті полк. Євген Коновалець знайдеться по стороні тих, які воюватимуть проти Совітів!

У Москві не забули, що Іван Андрух і Микола Опока, як керманічі Центрального Повстанчого Комітету у Києві розстріляні вже після відвороту польсько-українських військ – це колишні СС-и; що VI. дивізія ген. М. Безручка складалася здебільша з СС-ів, які пішли туди за згодою Євгена Коновальця; що в 1920 році, коли воєнна кампанія перехиливалася вже у некористь Польщі й України, Євген Коновалець вислав був парламентаріїв до Бельведеру з пляном організації української протисовітської армії у Карпатах (про що ще певне появляться історичні спомини); що врешті в організації зимового походу Юрка Тютюнника та в його штабі брали участь чільні СС-и, знову з відома і дозволу полк. Євгена Коновальця.

У світлі цих фактів та його останніх звязків у державах протикомуністичного порозуміння, про які зрештою доходять до краю тільки найбільш загальникові та неясні вістки, – зрозумілий стає той страх, що його відчували московські большевики. Саме тому вбивство Євгена Коновальця так страшенно нагадує вбивство Симона Петлюри: в одному і другому випадку безумовно грали ролю ті самі мотиви, – той сам страх, щоб військово-організаційний хист одного і другого та авторитет імені одного і другого серед колишніх українських військовиків, серед української молоді та серед широких українських мас на Наддніпрянській Україні не заважив трагічно на воєнній ситуації Совітів. І тому Євген Коновалець був небезпечний саме для Совітів і тільки для Совітів. Як смішно на цьому тлі виглядають маленькі типово “ікацові” колючки – писати у посмертних згадках про Євгена Коновальця слово отаман у “лапках”. Яку жалюгідну ігноранцію у цих справах зраджують ніби чільні польські часописи!

Але Москва не помилялася. Вона чудово орієнтувалась у сутньому і справжньому підході Євгена Коновальця до проблем Сходу Європи. Той його підхід робив із нього для Москви людину найбільш небезпечну. І тому треба було ту небезпечну людину усунути з цього світа. Актентат на Євгена Коновальця свідчить про величезну актуальність воєнного конфлікту та про панічний страх перед ним у совітській верхівці.

Діло. – 1938. – 30 травня.

№ 371

Короткий життєпис полк. Євгена Коновальця.

Євген Коновалець, син народнього учителя, народився у Львові в 1891-ому році. В 1909-ому році здав у Львові гімназійну матуру і вписався на правничий факультет, здобуваючи ще до війни абсолюторію. Як студент університету належав до четвертої націонал-демократичної секції “Академічної Громади”, цікавився громадськими справами і брав живу участь у громадському житті.

Як запасний старшина пішов на війну з 35-тим полком краєвої оборони австрійської армії і підчас боїв за Маківку дістався у московський полон. Перебував у таборі полонених у Царицині, після вибуху революції, у половині 1917-го року приїхав до Києва, де став командантом Галицько-Буковинського

курень при Галицько-Буковинському Комітеті в Києві, згодом курень і полку Січових Стрільців, який розформували за гетьманської влади. Влітку 1918 р. починає організовувати окремих загін Січових Стрільців у Білій Церкві. В часі повстання проти гетьмана переформовано загін у корпус Січових Стрільців, причому його командантом став полковник Коновалець залишаючись на цьому становищі до грудня 1919 р. У тому часі пропонували полк. Коновальцеві членство у Директорії УНР, але він цього членства не прийняв.

Корпус Січових Стрільців тісно зв'язаний з особою полковника Євгена Коновальця. Беззастережна й непохитна боротьба тієї найкращої частини новітньої української армії за повну самостійність України, факт, що корпус СС за весь час свого існування не звернув зі шляху тієї боротьби – це у першій мірі діло і заслуга його команданта, полковника Євгена Коновальця.

Після трагедії армії УНР у Чарторії полк. Коновалець був разом з іншими старшинами Січових Стрільців інтернований у Луцьку. Звідти виїхав у військовій дипломатичній місії від уряду УНР до Австрії та Чехословаччини, де переговорював у справі організації нової української армії з інтернованих стрільців і старшин у таборах ЧСР, але це йому не вдалося через спротив галицького закордонного центру у Відні. У Відні полк. Коновалець брав участь в організації групи “Молода Галичина”, що мала на меті протиставитися партикуляризмові і сварні обох тодішніх українських урядів: УНР у Тарнові та ЗУНР у Відні.

В 1921-ому році полк. Коновалець вернувся до Львова, але швидко виїхав знову у зв'язку з акцією УВО в часі виборів 1922 р. (між іншим у зв'язку з замахом Дзіковського на Твердохліба). За кордоном об'єднав націоналістичні елементи і стає на чолі “Організації Українських Націоналістів”, яку оснували на першому конгресі у Відні в зимі 1929 р. Видалений з Німеччини жив у Женеві, звідки теж видалили його на домагання польського уряду, після чого проживав мабуть найчастіше в Італії.

РОДИНА ПОЛК. КОНОВАЛЬЦЯ ВИЇХАЛА ЗА ГРАНИЦЮ.

На першу вістку про смерть полк. Коновальця, що надійшла до Львова, родина покійного вислала телеграфічний запит до дирекції поліції в Роттердамі у справі трагічної події. На цей запит прийшла теж телеграфічна вістка, що полковник Євген Коновалець не жиє. Діставши це потвердження, родина поробила заходи, щоб дістати короткою дорогою закордонні паспорти, на які виїхали за кордон: брат полк. Коновальця д-р Мирон Коновалець та сестра пані Коновальцевої п-і Софія Мельникова з мужем, полк. Андрієм Мельником. До речі, були вони в тому клопоті, що не знали, де мають шукати дружину покійного, бо не мали ніяких відомостей про місце її побуту.

КОТРИЙ ЦЕ ВАЛЮХ⁷⁰?

У зв'язку з прізвиськом убивника полк. Коновальця, що його надають офіційні комунікати пресових агенцій, інформують нас, що з кола української молоді знаний був перед роками Валюх, мабуть студент ветеринарії, що був зразу націоналістичних переконань і перейшов потім до табору комуністів, був

⁷⁰ Псевдонім агента НКВС Павла Анатолійовича Судоплатова.

навіть на Радянщині, але скоро вернувся звідти і виїхав за кордон. Найближчі дні певно принесуть вияснення цієї справи.

Діло. – 1938. – 31 травня.

№ 372

Після трагічної смерти полковника Євгена Коновальця. ПОЛКОВНИКА КОНОВАЛЬЦЯ УБИВ БОЛЬШЕВИЦЬКИЙ АГЕНТ ВАЛЮХ.

Телеграма париського кореспондента “Діла”.

Наш париський кореспондент надіслав телеграму такого змісту:

Полковник Коновалець вийшов у Ротердамі 23-го травня вполудне з ресторану Атлянта Бульвар Гольдсінгель з пакетом, який вибухнув. Передав йому цей пакет якийсь Валюх. Є думка, що це вчинок Третього Інтернаціоналу. Справець утік. Похорон відбувся 28-го травня у привності дружини, католицького священика, литовського посла і представників влади.

Діло. – 1938. – 31 травня.

№ 373

Подобиці про замах на полковника Євгена Коновальця. ПРИЇЗД ДО РОТЕРДАМУ.

Льондонський кореспондент ПАТ-а подає такі подобиці про ротердамський атентат:

В понеділок, 23. ц. м. приїхав до Ротердаму з Німеччини поспішним поїздом німецький громадянин Новак. З двірця переїхав він таксівою до Гран Готель Централь і там замешкав у покою ч. 104., залишаючи свої річи, м. ин. українську машину до писання та історію фашистівського руху в німецькій мові.

У КАВАРНІ “АТЛАНТА”.

Перед полуднем вийшов до каварні “Атланта”, положеної на головній вулиці Ротердаму, сів недалеко вікна та замовив чарку “шері”. Коло год. 12. до каварні ввійшов якийсь високий бронет, що присівся до Новака і замовив пиво. Кельнер ствердив, що вони оба говорили якоюсь незрозумілою для нього мовою. Далше він помітив, як той бронет дав **Новакові пакунок завбільшки книжки**, що його Новак положив на крісло, опісля поспішно випив пиво та вийшов.

Новак вложив пакунок до кишені та небавом вийшов поволи у напрямі свого помешкання.

ВИБУХ.

В год. 12.15 пакунок у кишені Новака вибух, розриваючи його на куски; кількох прохожих ранило. Поліція найшла пашпорт Новака та квіт з Гран Готель Централь, тому негайно перевела ревізію у його кімнаті. **Там найдено чимало українського пропагандивного матеріалу; з того зорієнтувалися, що жертвою замаху є українець.**

Виявилося, що пашпорт на імя Новака був зфальшований.

БАРАНОВСЬКИЙ ПРИЛЕТІВ ЛІТАКОМ З ВІДНЯ.

Коло год. 16. причалив на роттердамському летунському майдані літак, з якого висів чеський громадянин Володислав Бора. Він пішов до готелю “Атланта”, опісля “Централь”, розпитуючись за Новаком. Готелевий портієр повідомив про те поліцію, що заарештувала Бору. Виявилося, що і його пашпорт фальшивий. Він відмовився від зізнань. Коли йому сказали, що Новак не живе, не хотів вірити; на вид пошматованого тіла Новака зімлів. Щойно тоді Бора признався, що він називається Ярослав Барановський, а убитий Євген Коновалець.

ЯК ВАЛЮХ ЗАМАНІВ ПОЛК. КОНОВАЛЬЦЯ ДО РОТЕРДАМУ.

Барановський оповів, що в неділю дістав у Відні телефоном від полк. Коновальця приказ приїхати на 4-ту годину до Роттердаму, щоб відібрати більшу суму грошей. Їхати поїздом було вже запізно, тому він прилетів літаком. Сам полк. Коновалець приїхав до Роттердаму, щоби стрінутися з Валюхом, з яким підтримував звязки від року. Валюх передавав йому кілька разів гроші, лише раз замість грошей дав пуделко з цукорками і папіросами.

Пані Коновальцева і Барановський остерігали полк. Коновальця перед Валюхом; вони не дозволили йому курити цих папіросок, бо боялися, що вони затроєні.

Остання пачка, яку Валюх передав полк. Коновальцеві – це була бомба з годинниковим приладом.

ПОХОРОН.

В суботу похоронили тіло полк. Коновальця в Роттердамі. Крім пані Коновальцевої та двох українців з Відня у похороні взяв участь литовський консуль, бо полк. Коновалець мав литовське громадянство.

ГОЛЯНДСЬКА ПОЛІЦІЯ РАЗОМ З НІМЕЦЬКОЮ ШУКАЄ ЗА ВАЛЮХОМ.

Голяндська поліція визначила нагороду за зловлення убивника. Вона скомунікувалася з німецькою поліцією, що вислала трьох представників, які ведуть разом з голяндцями дальше слідство.

“ІВНІНГ СТАНДАРД” ПРО ПОЛК. КОНОВАЛЬЦЯ.

Вся європейська преса містить замітки про полк. Коновальця та його смерть. “Івнінг Стандарт” стверджує, що після акції на терені Польщі полк. Коновалець зосередив увагу на Совітській Україні і від 2-ох років намагався викликати там повстання. Тому ГПУ звернуло на нього увагу та організувало атентат у Роттердамі.

ПОЛЬСЬКА ПРЕСА ПОІНФОРМОВАНА...

У деяких польських часописах, що вийшли в понеділок, появилася вістка, що у звязку зі смертю полк. Коновальця відкликано всі українські забави у Львові та на провінції. Цікаво, коли то українські установи успіли повідкликувати ті забави, коли перша вістка про замах на полк. Коновальця (і то зі знаком запиту!) появилася у нашій пресі щойно в суботу, так що на провінції про те дізналися найскорше в неділю.

Діло. – 1938. – 1 червня.

**Відозва Проводу Українських Націоналістів з нагоди смерти
полк. Євгена Коновальця.**

23-го травня 1938 року в Роттердамі, на головній вулиці Колсінген, в наслідок вибуху бомби, що її підкинув московський терорист (державний службовець ССРСР Судоплатов), трагічно загинув Голова Проводу Українських Націоналістів і Командант Української Військової Організації – полк. Євген Коновалець. Провід Українських Націоналістів видав з нагоди цієї трагічної події відозву:

Революціонери!

Відчуваєте і розумієте велич цієї Людини, що згинула, і вагомий зміст того, що ним вас звемо і ті обов'язки, що до носіїв цієї назви звик ставити світ!? Знаємо, що ви заслужили на нього, без озву виконуючи волю своїх провідників, що була посередньо волею Вождя, та ненавидячи неволю, а до загибуні кохаючи свободу.

Всі ми з Вождем у кермі творили й творимо один духовий організм провідної верстви, яка однаково відчуває й взаємно себе розуміє. І знаєте ви, які завдання тепер стоять перед вами. Наш – відповідальних у сучасному менті за рух у цілому – заклик до вас:

Будьте готові! грядуть нові бої!...

Вождь – Символ ще могутніше нас єднає, сцілює весь український нарід, зосереджує його енергію й живучу силу навколо Ідеї і тих чинів, які Він, як взори-приклад для дальшої боротьби, нам залишив. Він живе в Ідеї й Чині! Не злякає нас терор Кремля! Як довго житиме останній український націоналіст, останній українець, так довго йтиме останній бій на землі за Суверенну Соборну Українську Державу!

Як бувало в нашій героїчній старовині, так і сьогодні наша віра, наша любов і ненависть є така безмежна, що й по смерті наших в житті, в чині, не в слові – наша відповідь Москві! Ми твердо підемо назустріч усім небезпекам, ще могутніше об'єднані тією цінністю, якою стає для нас упавший Вождь, перейшовши з дочасного у вічне життя України, і створивши містичну, моральну реальність і єдність наших душ.

Як колись Хмельничани, як згодом Мазепинці, так тепер націоналісти Коновальця будуть синонімом величної епохи в історії Української Нації, що буде Його епохою. Вживайтеся, Друзі, в усю велич нашої доби, в усю героїку й потужну трагіку наших днів. Усвідоміть собі те, що про цю епоху легенди колись творитимуться. До цієї епохи зітхатимуть колись мільйони й знаходитимуть у ній джерело свого відродження...

Про неї колись народні кобзарі пісні складатимуть... Вона житиме вічно в народній уяві, як міст, як легенда... Як дума про добу жорстоку, але світляну, добу могутню, добу великого зусилля, ризику життям і погордою смертю... Переведіть аналізу свого сумління, своїх вчинків і задумів – і скажіть у душі

собі – чи – гідні ви цього? Станьте отже на висоті завдання, переможіть і скоріть усі слабості людські, щоб оновлені в тій святій крові, що в Роттердамі пролилася, ви могли чесно і сумлінно та щиросеречно сказати: Ми готові! Ми гідні великого й неоскверненого імени – Коновальцеві Воїни, Українські Націоналісти! Особлива бо є це хвилина: голову в ній Вождь Народу і революціонер положив! Не взиваємо вас до консолідації, бо це було б профанацією хвилини! Ніяка фраза, ніякі поклики, а глибинно об'єднуючими є для нас слова: Євген Коновалець

Ніякий і найгарячіший апель не чинить того, що чинить уже легендарне імя: КОНОВАЛЕЦЬ, яке стало програмою нашої чинности, символом боротьби за Суверенну Соборну Українську Державу, символом змагу двох світів – українського націоналізму проти інтернаціоналізму, большевизму Москви та її сателітів! І не оформлюємо ми нашого поклику в якісь вказівки. Ні! Це тепер зайве! Ми віримо, Друзі, у вас, бо знаємо ваші чини, вашу готовність і посвяту! Ми віримо, що ще сильніший ритм боротьби охопить усі українські землі й усі місця, де бється гаряче українське серце! Ми віримо, що ще могутніше в один такт битимуться наші серця і кожен наказ Проводу буде тільки оформленням і усвідомленням вам ваших бажань, розкриттям шляхів, що найуспішніше ведуть до мети! У цю хвилину повторюємо єдиний наш апель до вас: Будьте гідні того, що ви мали честь боротися під кермою великої Людини, що відійшла від нас навіки. Хай заповіт її, освячений життям та кров'ю: Перемога або смерть – буде назавжди законом вашого серця! Продовжуйте криваво-блискучу нитку традиції.

Вождь з-за гробу стоїть на сторожі непорочности й святости Ідеї!

Із могили Його голос несеться:

Хай бій ваш буде перемогою, а перемога помстою!

Слава Вождеві – Євгенові Коновальцеві!

Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава! Хай живе Українська Національна Революція! Хай живе Організація Українських Націоналістів!

Провід Українських Націоналістів

У перші роковини. – Саскатун : Укр. нац. об-ня Канади, 1939 (Друк. Нового шляху). – С. 8.

№ 375

Повідомлення газети “Діло” про ліквідацію читалень “Просвіти” в Долинському повіті

20 червня 1938 р.⁷¹

В Долині староство припинило діяльність читалень “Просвіти”.

Повітове староство в Долині рішенням з 20. червня ц. р. Ч. БН 4 (Р 55/55) Дз. І. Гр. І. припинило діяльність читальні “Просвіти” в Ріпнім. Яку причину

⁷¹ Дата події.

подало постанови зі ст. 16 закону про товариства кажучи, що “stwierdzone zostało, iż działalność stowarzyszenia zaczęła wykraczać poza ramy statutowe i skierowana została na tory polityczno-wywrotowe, co zagraża bezpieczeństwu, spokojowi i porządkowi publicznemu”.

Слід зазначити, що читальня “Просвіти” в Ріпнім була одною з найрухливіших і найдіяльніших читалень Рожнітівщини і тому припинення в діяльності такої рухливої читальні відчуло громадянство Рожнітівщини дуже боляче тим більше, що згадана читальня працювала завсіди в рамках статута і ніколи його не переступала. На potwierдження свого рішення староство не подало і не може подати ніяких конкретних фактів.

Крім того згадане староство припинило діяльність читальні “Просвіти” й т-ва “Сокіл” у Струтині Нижнім і домівку опечатало.

Діло. – 1938. – 3 липня.

№ 376

Повідомлення газети “Нова зоря” про суд над українською інтелігенцією у Станіславові

23 червня 1938 р.

Процес у Станіславові.

Минулого тижня у Станіславові відбувся процес проти 22 молодих інтелігентних Українців, переважно освітніх працівників та відродженців. Акт обвинувачення закидував двом першим обвинуваченим (Никифорчин і Ольга Косарчин), що вони в 1936 р. на терені станіславського воевідства заложили організацію освітніх працівників під назвою “Професійний Союз Культурно-освітніх Працівників” і тою організацією кермували в рр. 1936 і 1937, чим допустилися провини з арт. 165 параграф 2 к. к., тобто заснування тайного товариства. Всім іншим підсудним акт обвинувачення закидав співпрацю в тій організації. В мотивах акту обвинувачення подано, що підсудні намагалися створити акцію “Перетворення Гуцульщини”, щоб ослабити впливи польського т-ва “Стоважишеня Пшиняцюл Гуцульщизни” та піднести національний дух між Гуцулами. Підсудні твердили, що не почуваються до вини. “Професійний Союз Культурно-освітніх Працівників” ще не існував, створився тільки комітет до його заснування. Се мала бути легальна організація. Її завданням мало бути згуртувати освітників та дати працю безробітним українським інтелігентам. По розправі проголошено ось такий присуд: 1) Микола Никифорчин літ 27 з Івана Пустого, пов. Борщів, осв. організатор, 4 роки тюрми. 2) Ольга Косарчин з Нагірники пов. Бучач, прив. учителька, 3 роки. 3) Василь Цап, літ 30, з Подусільної пов. Перемишляни, осв. організатор в Бурштині, півтора року. 4) Василь Кручковський, літ 27, з Медини пов. Збараж, 1 рік і 3 міс. 5) Степан Орляк, літ 26, з Кривого пов. Бережани, дірігент у Богородчанах Старих, 2 і пів року. 6) Дарія Гапій, з Берездівець пов. Бібрка, безробітна вчителька, 1 рік. 7) Василь Лапчинський, літ 27, абс. гімн. з Рунгур пов. Коломия,

осв. організатор в Горохолині, 2 і пів року. 8) Богдан Антків, літ 23 з Острова, пов. Тернопіль, осв. організатор, півтора року. 9) Іван Михайлів, літ 34, з Ясинова пов. Золочів, осв. організатор, 1 рік і 8 місяців. 10) Олекса Пилипонько, літ 25, з Залукви, пов. Станіславів, осв. організатор, 2 і пів року. 11) Анна Скородинська, прив. учителька з Тисмениці, 1 рік і 3 місяці. 12) Ярослав Дусяк, літ 24, абс. гімн., осв. організатор, з Лісовець пов. Заліщики, півтора року. 13) Ярослав Дзиндра, літ 26, з Демні пов. Жидачів, прив. урядовець, 2 роки. 14) Гнат Цар, літ 23, з Доброчина пов. Сокаль, осв. організатор, півтора року. 15) Володимир Бацвин, літ 23, маляр з Крилоса пов. Станіславів, 1 рік і 3 міс. 16) Михайло Стасюк, літ 27, з Горського пов. Заліщики, 8 місяців. 17) Марія Крушельницька, безробітна вчителька, 10 місяців. 18) Іван Осадца, літ 23, син священика з Литвинова пов. Підгайці, осв. організатор, півтора року з завішенням на 5 літ. 20) Яків Романович, літ 26, осв. організатор з Гостева пов. Товмач, 1 рік з завішенням. 21) Михайло Скорець, літ 21, осв. організатор, зі Швейкова пов. Підгайці та 22) Ярослав Ференц, літ 27, з Гриняви пов. Косів, звільнені від вини й кари. – Оборона заповіла апеляцію.

Нова зоря. – 1938. – 23 червня.

№ 377

Повідомлення про політичні наради повітових осередків УНДО в Станіславівському воєводстві

16 липня 1938 р.

ПОВІТОВА ПОЛІТИЧНА НАРАДА В НАДВІРНІЙ.

Дня 29 червня ц. р. відбулася в Надвірній повітова політична нарада УНДО, в якій взяло участь коло 200 делегатів громад Надвірнянщини, Делятинщини та Солотвинщини. Нараду відкрив та обняв її провід голова Повітового Народнього Комітету УНДО д-р Микола Николайчук, секретарював м-р Мисюк. Посол Заваликут зясував зібраним теперішнє політичне і господарське положення українського народу, а головний секретар УНДО д-р Ф. Свістель обговорив організаційні справи партії. Опісля м-р Мисюк відчитав зібраним відому декларацію Центрального Комітету УНДО з 7. травня ц. р., яку зібрані прийняли однодушно. По рефератах переведено живу дискусію, в якій забирали голос: пп. Мирослав Гніп, Михайло Бойчук з Камінного, п-і Лиликова, Михайло і Дмитро Деманчук та п. Михайло Волинський з Надвірної, Михайло Кепещук з Переросля, Іван Плазинський з Грабівця, Микола Гладиш із Стримби, М. Гавришук з Фиткова, д-р Банах та інші.

По дискусії ухвалено однодушно резолюції з протестом проти безпідставної відмови адміністраційною владою дозволу на набування нерухомостей у надвірнянському повіті в хосен українського населення, зокрема проти відмови набуття нерухомости в хосен греко-катол. парохії в Надвірній; проти неприпинання українських працівників до праці та проти

вимагання від кандидатів до праці чи то в публичній чи в приватній службі зміни віри та народности; проти утруднювання та навіть унеможливлення українським родинам плембсцитової акції за українською мовою навчання у вселюдних школах та проти заборони улаштування дитячих садків для української дітвори. Крім цього повітова нарада УНО в Надвірній візвала все свідоме громадянство надвірнянського повіту згуртуватися в організації УНДО; далі візвано всіх громадських, волосних і повітових українських радних зорганізувати окремі українські клуби та непохитно заступати інтереси українського місцевого громадянства; вкінці рішено посилити гасло “Свій до свого” і в кооперації на селах і супроти приватного купецтва по містах.

Нараду закінчено відспіванням національного гимну.

ПОВІТОВІ ЗБОРИ УНДО У СТАНИСЛАВОВІ.

Дня 7. липня ц. р. відбулися у Станиславові в салі “Сокола” повітові сходи активу УНДО Станиславівщини. На нараду допущено також прихильників інших національних українських політичних угруповань. На збори прибуло коло 350 делегатів, представників понад 20 сіл станиславівського повіту.

Зібрання отворив заст. голови Повітового Народнього Комітету УНДО у Станиславові д-р Микола Бих. До президії Збори покликали: радн. інж. Володимира Дутку як провідника, п. Амалію Рублеву, Панька Сворака з Підпечар як членів і м-ра Ярослава Ясеницького як секретаря.

Перший промовив сен. О. Луцький, який зясував сучасне політичне положення українського народу на всіх його землях. Зокрема докладно зясував наше політичне положення в Польщі і політику УНДО. З черги сен. д-р Антін Горбачевський виголосив реферат про праці Української Парляментарної Репрезентації в польських законодатних палатах. Вкінці ред. З. Пеленський обговорив найближчі організаційні завдання УНДО.

По рефератах вивязалася дискусія, в якій забирали слово: Микола Пилипчак з Радча, Петро Рогатинський зі Станиславова, д-р Микола Бих зі Станиславова, Долішній Дмитро з Колодіївки, І. Березовський зі Станиславова. Досить агресивно виступив репрезентант Фронту Національної Єдності п. Петро Рогатинський. Всеж по виясненнях змодифікував своє становище так, що присутні на салі фронтовики разом з цілим збором голосували солідарно за підтримкою автономічної декларації УНДО, ухваленої Центральним Комітетом дня 7. травня ц. р.

Крім того Збори ухвалили одноголосно протест проти розв'язання Товариства “Села” і “Союзу Українок”, проти вівласнення площі Сокола-Батька то проти відомих антиукраїнських виступів у Золочені та Радехові.

Політичний рівень Зборів був дуже високий. Треба підкреслити факт, що на салі зявилися не принагідні люди, але таки справді свідомі та активні делегати Станиславова. Приємно вражав факт, що всі присутні мали ювілейні відзнаки “Просвіти”, перевязані крепою на знак жалоби по бл. п. генералі Миронові Тарнавському. Особливо рішуче висловили Збори побажання, щоб проводи українських національних політичних угруповань намагалися за всяку ціну дійти до порозуміння та об'єднання. Ухвалено теж резолюцію в цьому дусі.

В пізніх пополудневих годинах закінчено Збори відспіванням національного гимну.

Діло. – 1938. – 16 липня.

№ 378

Пастирський лист митрополита Андрея Шептицького до єпископів і духовенства Галицької провінції про руйнування польськими властями православних церков на Холмщині

20 липня 1938 р.

Андрей

Львівський і Галицький Митрополит, Преосвященним Єпископам, Високореподобним Капітулам і Всечесному Духовенству Галицької Провінції. Мир Вам в Господі і Божя Благодать!

Потрясаючі події останніх місяців на Холмщині змушують мене прилюдно стати в обороні переслідуваних наших братів, незєдинених православних християн Волині, Холмщини, Підляшшя і Полісся та завізвати Вас до молитви за них та до діл покути, щоб виєднати з неба Боже милосердя.

Коло сто церков розібрано і розвалено. Много позамикано. Деякі спалені рукою незнаних злочинців. У замкнених церквах і каплицях заборонено богослуження і в них, і поза ними. Між знищеними церквами є дорогоцінні старинні пам'ятки церковної архітектури. Часто нищили і знаряди релігійного культу. Людей змушували, іноді насильством, приймати католицьку віру у латинському обряді. Священиків, удержуваних лептами бідного народу, що з доручення своєї Духовної Влади виконували душпастирські обов'язки, виселювали та діймаючо карали грошовими гривнами або вязницею. Неповинних людей не раз бито та видалювано їх з їхніх осель. Навіть невільно там учити катехізму й проповідувати матірною мовою до людей.

Православна Церква вкрилася жалобою. Православні Церкви поза границями Держави наказують молитви і пости в намірі виєднати з неба заперестання релігійного переслідування.

Ціле православне населення Польщі затривожене. Населення Холмщини зранене у найсвятіших і найблагородніших почуваннях. А всі зєдинені з Вселенською Церквою восточні боліють над ударом, завданим самому ділу зєднання.

А все те сталося в хвилині, коли уряд перекладав соймові до ратифікації уклад в справі поунійних дібр, заключений поміж Апостольською Столицею і Польською Державою. Тим хронологічним збігом обставин ініціатори і організатори діла знищення скидають на Апостольський Престол одієм того, що сталося. Події на Холмщині нищать в душах православних, незєдинених

братів, саму згадку про можливість зєдинення, представляють Вселенську Церкву ворожою і небезпечною для православного народу. В очах кількамільйонного населення Польщі Апостольська столиця представлена співвинною діла знищення. Отвирається нову пропасть поміж Східною і Вселенською Церквами.

Кому ж приписувати ті матеріяльні і моральні руїни? Хто ж посмів у католицькій державі на очах Апостольського престолу – Нунція – на очах многочисленних католицьких єпископів завдати Вселенській Церкві такий страшний удар? Хто ж посмів, всупереч інтересам держави, з потоптанням традиції маршала Йосифа Пілсудського виконати таке безприкладне діло?

Це могло статися тільки за інспірацією укритих ворогів Вселенської Церкви та Християнства. Таке діло не могло нікому принести хисна, крім них. Вони мали легке завдання, коли нищили частину Вселенської Церкви і нарід, що до тої церкви належить, а могли заслонюватися сповидними мотивами, що нищать ворогів держави. Нищили Католицьку Церкву при апробаті або радісних оплесках многих католиків. Ми навіть не звертали про поміч до наших братів латинського обряду. Вони могли нам цієї помочі відмовити, уважаючи нас, наперекір яскравим доказам, що так не є, за нелояльних громадян.

Осмілені успіхами, поважилися в останньому випадку нанести тяжкий удар на неповинних і бідних селянах та священиках Холмщини, яких не могли оскаржувати у нелояльності ніяким закидом, зробленим тому народові. Наносять його, вживаючи патріотичних гасел, як “вирівнання історичних несправедливостей” і “нищення слідів неволі”, а несвідомих католиків штовхають до нехристиянських учинків. Той удар нанесли неповинним православним так зручно, що рівночасно ударили і Вселенську Церкву, але тим і зрадилися, чим вони є в дійсності: це вороги Вселенської Церкви, вороги Християнства.

Ми болюче мусимо відчувати всі терпіння наших братів, а нехристиянські поступки мусимо натаврувати. Нищення церков у місцевостях, де церква потрібна народові, заборонено відправи богослужень і каранья за молитву – мусимо уважати за факти релігійного переслідування.

Мусимо, на жаль, уважати за тріумф ворогів церкви – масонів – той моральний удар, завданий самій ідеї зєдинення церков та авторитетові Вселенської Церкви та Апостольської Столиці.

Мусимо запротестувати проти намагання кинути понуру тінь підозріння, що боротьбу з Православною Церквою апробує Апостольська Столиця. Мусимо запротестувати також проти того, щоб холмські події і політичну боротьбу з українським народом оправдувати інтересами Католицької Церкви.

Сьогодні, може, католицька опінія ще не є зорієнтована, сьогодні багато католиків ще не здають собі справи з того, що сталося. Але те, що сталося, лишається грізним моментом для Католицької Польщі.

Для переслідуваних, як і для нас, є потіхою, що Бог справедливий дивиться з неба на наші терпіння. Доля народів є у руках Божих. Бог зможе з

терпінь одного народу випровадити правдиве добро для нього, славу та перемогу для Святої Вселенської Церкви.

Дано у Підлютому, в день Св. Славного Пророка Ілїї,
20 липня 1938 року

(-) Андрей, Митрополит

Лялька Я. С. Літопис нескореної України. Книга 5. Ольга Басараб та її доба. Документи, матеріали, спогади, біографічні нариси. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2007. – С. 925–926.

№ 379

Інтерпеляція посла польського сейму Степана Барана до прем'єра Ради міністрів Польщі у справі руйнування Автокефальної православної церкви

21 липня 1938 р.

В дні шостого липня 1938 року зголосив посол Баран інтерпеляцію до премєра Ради Міністрів у справі теперішнього трагічного положення Автокефальної Православної Церкви, її духовенства і вірних на просторі повітів Люблинського воєвідства, замешкалих українським православним населенням, та в справі дотеперішнього неуправильнення у формі осібного закону відношення польської держави до Автокефальної Православної Церкви в Польщі. Ту інтерпеляцію прийняв маршалок сойму в дні 9 липня 1938 року, а відпис її переслав Премєрові Ради Міністрів:

Теперішнє трагічне положення Автокефальної Православної Церкви в Польщі, її духовенства і вірних на просторі повітів Люблинського воєвідства, замешкалих українським православним населенням, зобразив я дуже численними фактами, поданням часу, місцевостей і осіб, а передовсім зміни православних церков на римо-католицькі костьоли і то частинно таких, які ніколи унійними не були, замикання, палення та масове бурення православних святинь з доручення державної адміністраційної влади при асисті державної поліції, вкінці переслідування православних вірних і православного духовенства й виселювання його з займаних душпастирських місць за відправлювання православної Богослужби.

А втім уже по внесенні повищої моєї соймової інтерпеляції положення Автокефальної Православної Церкви, її духовенства та вірних на згаданім вище терені значно погіршилося, бо вже в останніх днях по день 18 липня 1938 року знайшли нові численні випадки бурення святинь навіть у дуже знаних відпустових місцевостях, де в часі відпусту збиралося десятки тисяч православних вірних, як, наприклад, у Турковичах, пов. Грубешів, де по ревіндикації великого мурованого православного монастиря wraz із церков й численними будинками перед кільканадцять роками збурено з доручення повітового старости в Грубешові в дні 16 липня 1938 року, безпосередньо по

відпусті, що відбувся 15 липня ц. р., православну каплицю, в якій відслужувано Богослужби в часі відпусту. В тій каплиці находився Чудотворний образ, а недалеко чудотворне джерело над річкою Гучвою.

В тім самім дні 16 липня ц. р. збурено в містечку Савин Холмського повіту з доручення повітового старости муровану православну церкву, збудовану в 1867 році. Була це офіційна філіяльна церква, а душпастир тієї церкви, о. митрат Ксенофонт Мільков, побирав дотацію в квоті 20 зл. місячно і мав право ведення книг цивільного стану й навчання православної релігії. Цього душпастиря усунено і тепер він є сотрудником пароха православної парафії в Сичині на Холмщині. В той спосіб позбавлено тепер православне населення в Савині церкви та душпастиря. Ту церкву збурено в короткий час по її направі навесні ц. р., до якої то напрари, крім вкладок вірних, причинилося також повітове староство квотою 300 зл. з державних фондів.

В дні 4 липня до 7 липня 1938 року збурено з доручення повітового старости в Томашеві, Казимира Веляновського, православну церкву в містечку Лащів Томашівського повіту, під осібним наглядом війта місцевої громади Казимира Хмеля і при асисті численного відділу державної поліції, узброєної в кріси з настромленими багнетами, під командою коменданта постерунку з Тишівців. Бурення тієї великої деревляної церкви, відновленої та відмальованої в 1936 році коштом понад 3000 зл., і яка була в доброму стані, перепровадили спроваджені робітники-поляки, яким плачено по 5 зл. денно.

В понеділок 4 липня 1938 року зявився рано біля церкви в Лащеві війт Казимир Хмель, в асисті численного відділу державної поліції, з поліційною собакою, враз з робітниками-поляками з довколичних місцевостей, і негайно приступлено до збурення церкви, одинокої православної церкви на широку околицю з кількома тисячами вірних-православних. На вид бурення церкви збіглося кількадесят людей – місцеве українське православне населення. Прибігли малі діти, прийшли старші над гробом, зявилася молодь, жінки і мужчини. Понісся страшний плач і лямент серед зібраних православних. Тоді державна поліція пустила свого пса на малих дітей, а старших почали бити гумовими палками і кольбами крісів, стараючись їх відігнати від церкви. Побито тоді було багато людей. Поліція утворила кордон довкола церкви і асистувала через увесь час бурення церкви, що тривало три дні. Місцеве українське православне населення було, очевидно, безсильне супроти численного узброєного поліційного відділу і тільки голосним плачем протестувало проти бурення їхньої церкви. Серед голосно хлипаючих жінок находилася теж і місцева 25-літня дівчина, Анастасія Козак, яка серед спазматичного плачу крикнула: “Люди, рятуйте церкву, бо не будемо мати де молитися”. За це забрано її на місцевий постерунок поліції, де комендант постерунку, Мечислав Матчинські, перед переслуханням побив її гумовою палкою та словно зневажив. На постерунок поліції спроваджено також й інших місцевих православних. Грозили їм, що будуть виселювати, коли не змінять віросповідання й не перейдуть на римо-католицизм та загрожувано їм адміністраційними карами.

При православній церкві в Лащеві, яку тепер збурено, був неетатовим душпастирем о. Григорій Павловський, якого удержувало місцеве українське православне населення. З церкви в Лащеві і з релігійних послуг о. Павловського, виконуючого свої духовні функції з доручення митрополита у Варшаві, користало українське православне населення з дооколишніх сіл Ратичів, Зимно, Моратин, в котрих то місцевостях православні церкви замкнено і збурено, як рівно ж і з інших сіл та присілків.

На початку бурення церкви в Лащеві спроваджено під багнетами о. Павловського, а вїйт Хмель зажадав від нього, щоби виніс з церкви Найсвятіші Дари. В асисті поліції, озброєної в кріси з наїженими багнетами, увійшов до церкви о. Павловський. Поліція підійшла до Великого Вівтаря, а з нею і вїйт Хмель в капелюсі на голові, якого весь час побуту в церкві не здіймав з голови, бо в той спосіб хотів показати публічну погорду до православної релігії. Поліція загрозила о. Павловському, що коли він не винесе Найсвятіших Дарів, то відставить його до вязниці окружного суду у Замостю до диспозиції тамтешнього прокурора. Під цією загрозою о. Павловський виніс Найсвятіші Дари й антимінс.

Церкву в Лащеві збурено цілковито. Частину матеріалу продав вїйт Хмель місцевим довколишнім полякам, решту відложено і призначено на продаж. Робітники, які бурили церкву, розкопали могилу бувшого православного пароха в Лащеві, о. Андрія Каролинського, померлого біля 40 років перед тим і похованого за православним звичаєм зараз біля церкви. Його труну отворено, шукаючи за золотим хрестом, що мав бути у труні. Не знайшовши цього хреста, робітники засипали назад розкопаний гріб о. Каролинського, причому розбили і знищили кам'яний нагробник. Ані вїйт, ані поліція не перешкодили тій профанації. Рівночасно зрізано всі дерева, що росли біля церкви, щоб і сліду не було, де цілими віками стояла православна церква. Площу, на якій стояла церква в Лащеві, мають призначити на місце забав для місцевої польської молоді.

В селі Сілець Холмського повіту збурено в дні 15 липня 1938 року дерев'яну місцеву православну церкву, збудовану в 1876 році, отже вже по скасуванні унії. Це село знане серед православних відпустовим місцем, з каплицею св. Аннита, джерелом, після вірувань православних, чудотворним, до якого громадно приходили і католики. Тепер ту каплицю збурено, а дерево з неї вкинено до води.

При буренні православних церков і каплиць нищено навмисне образи святих та інші церковні обстанови. В селах Депултичі і Серебрище Холмського повіту збурено в липні 1938 року місцеві православні церкви вже по їх віднові, забрано з них і вивезено дзвони, недавно куплені на векселевий кредит. Цей довг й доси не сплачено, і тепер ті, що підписали векселі, мусять їх, очевидно, викупити, не маючи сьогодні ані церкви, ані дзвонів.

Таких, або подібних, як вище, образків з часів бурення православних церков з доручення державної адміністраційної влади можу навести багато десятків. Для скорочення вичислюю лише деякі місцевості, в яких в останніх двох місяцях, отже вже в часі тривання теперішньої надзвичайної соймової

сесії, збурено 107, як також спалено в злочинний спосіб, без виявлення паліїв, три православні церкви на терені Люблинського воєводства. В місяцях червні – липні 1938 року збурено в повітах: 1. Більсько-Підляським – 8 церков, а крім того 5 каплиць; 2. Білгорайським – 6; 3. Холмським – 18 церков і 2 каплиці; 4. Грубешівським – збурено 31 святиню і спалено в злочинний спосіб одну святиню без виявлення паліїв; 5. Томашівським – 35 церков; 6. Володавським – 10; 7. Замість – 1 святиню.

Між збуреними з доручення відносних повітових староств святинями були теж історичні пам'ятки місцевого будівництва, які належало задержати, з огляду на їх історичну архітектурну вартість. Не змогли ніякі інтервенції і місцевого православного населення через окремі депутації, навіть в міністерських кабінетах, ані окремі представлення вищої православної духовної влади і міродайних чинників. На факти замикання і бурення православних святинь, переслідування, карання і виселення адміністраційними владами православного духовенства за відправу богослужень, а також “навертання” на Волині при загрожуванні карами, а також виселювання місцевого населення, звернено увагу урядові на пленарному засіданні сойму 6 липня 1938 року в промовах українських послів о. Волкова і Скрипника, а також в моїй промові, як і в промовах сенаторів Луцького і Маслового на пленарному засіданні сенату в дні 14 липня 1938 року, при нагоді дебат в соймі та в сенаті в справі затвердження укладу з дня 20 червня 1938 року поміж Апостольською Столицею і Польською Річпосполитою в справі земель, костелів і поунійних каплиць, яких Росія позбавила католицький костьол.

Рівно ж внесено було в цій справі до уряду в перших днях липня 1938 року два обширні меморіяли і цілий ряд менших меморіялів через окремі депутації місцевого православного населення з території Люблинського воєводства, котрі ті меморіяли доручили окремій депутації президії Ради Міністрів, в міністерстві Внутрішніх Справ і в міністерстві Віросповідань і Публічної Освіти. Всі ті заходи остали без ніякого висліду, а депутації ті не були навіть прийняті через дотичних пп. міністрів, зглядно віце-міністрів.

Збурено, зглядно спалено цілий ряд православних святинь на території Люблинського воєводства, православної дієцезії Варшавсько-Холмської, навіть такі, котрі мішана порозумівача комісія, зложена з митрополита Діонісія, Архiepіскопа Волинського і Кременецького Олексія, Архiepіскопа Поліського і Пінського Александра та представників уряду призначила згідно до отворення для використовування релігійних обрядів. Місцевостей тих, узгіднених на території Люблинського воєводства, де мали бути отворені православні парафіяльні церкви або філіяльні, – мало бути 112.

Як виходить з порівняння назв місцевостей, де тепер збурено, зглядно спалено православні церкви з поданими вище місцевостями – цілковитому знищенню підпали в останніх двох місяцях ц. р. і ті православні святині, які на підставі згаданої ухвали мішаної порозумівачої комісії з 1937 року мали бути етатовими парафіяльними церквами.

Зі сторони уряду, послів і польських сенаторів, а також польської преси аргументовано, що ревіндиковані святині, які замінено на римо-католицькі

костьоли, чи їх замкнено, а відтак збурено чи спалено, були колись унійними церквами й щойно по скасуванні унії через російський уряд переіменено їх насильно в 1875 році на православні церкви.

Що так воно не було, що ревіндиковані православні святині відтак переіменені на римо-католицькі костьоли або перероблені на польські школи чи збурені, або в злочинний спосіб спалені, не були побудовані уніятами – виказую цим зіставленням, подаючи при кожній святині дату її побудування, як також, що сталося з кожною на відбудові польської держави.

Всі нижче вичислені святині положені на території Люблинського воєвідства:

1.	Буковичі	1806 р.	переіменено на р-кат. костел
2.	Мшана	1914 р.	переіменено на р-кат. костел
3.	Хлопків	1890 р.	переіменено на р-кат. костел
4.	Корниця	1578 р.	збурено
5.	Межилистя	1907 р.	збурено
6.	Лисів	1881 р.	переіменено на р-кат. костел
7.	Кодень, Більськ. пов.	2 церкви перед 1596 р.	переіменено на р-кат. костел
8.	Загорово, Більськ. пов.	1909 р.	збурено
9.	Київець, Більськ. пов.	2 церкви – 1902–1936 р.	збурено
10.	Березівка	1890 р.	перероблено на польську школу
11.	Біла Підляська (собор)	1582 р.	переіменено на р-кат. костел
12.	Біла Підляська	1929 р.	збурено
13.	Горбів, Більськ. пов.	1904 р.	переіменено на р-кат. костел
14.	Воскресничі Великі	1902 р.	переіменено на р-кат. костел
15.	Ортель Княжий	1879 р.	переіменено на р-кат. костел
16.	Ломази, Більськ. пов.	з 1889 р.	збурено
17.	Шістка, Радинськ. пов.	1890 р.	переіменено на р-кат. костел
18.	Городок	1914 р.	переіменено на р-кат. костел
19.	Вогінь, Радин. пов.	1893 р.	переіменено на р-кат. костел
20.	Радче, Радинськ. пов.	1892 р.	переіменено на р-кат. костел
21.	Пашенки, Радинськ. пов.	1894 р.	переіменено на р-кат. костел
22.	Радинь, Радинського пов.	1882 р.	переіменено на р-кат. костел
23.	Біща, Білгор. пов.	1911 р.	переіменено на р-кат. костел
24.	Біща, Білгор. пов.	1930 р.	збурено
25.	Липини, Білгор. пов.	1936 р.	збурено
26.	Майдан Княжий	1905 р.	переіменено на р-кат. костел
27.	Княжопіль, Білгор. пов.	1937 р.	збурено
28.	Замх, Білгор. пов.	1936 р.	збурено
29.	Обша, Білгор. пов.	1937 р.	збурено
30.	Хмельок, Білгор. пов.	1936 р.	збурено

31. Гусинне	1909 р.	збурено
32. Вільховець	1912 р.	збурено
33. Холм (собор)	перед 1596 р.	перемінено на р-кат. костел
34. Холм (вул. Оболонська)	1908 р.	збурено 11.7.38
35. Могильниця	1912 р.	збурено
36. Седлище	1910 р.	перемінено на р-кат. костел
37. Депултичі	1908 р.	збурено
38. Підгірря (Спас)	перед 1596 р.	збурено
39. Черніїв	1912 р.	збурено
40. Березно	1914 р.	збурено
41. Сілець	1877 р.	збурено
42. Тучапи	1877 р.	перемінено на р-кат. костел
43. Ухане	1883 р.	збурено
44. Лещани	1908 р.	збурено
45. Закровець	1906 р.	збурено
46. Янів Люблинський	1879 р.	збурено
47. Туробин	1882 р.	збурено
48. Забірці	1914 р.	збурено
49. Гдешин	1899 р.	перемінено на р-кат. костел
50. Горошиці	1913 р.	збурено
51. Ощів	1909 р.	збурено
52. Кулаковичі	1884 р.	збурено
53. Сагрин	1878 р.	перемінено на р-кат. костел
54. Чортовичі	1908 р.	збурено
55. Крилів	1911 р.	збурено
56. Перегоріле	1907 р.	збурено
57. Голубе	1876 р.	збурено 9.6.38
58. Курманів	1907 р.	перероблено на польську школу
59. Гусинне	1905 р.	збурено
60. Малків	1907 р.	збурено
61. Модринь	перед 1596 р.	збурено
62. Ярославець	перед 1596 р.	збурено
63. Турковичі	1930 р.	збурено
64. Турковичі	1903 р.	збурено
65. Ласків	1890 р.	збурено
66. Неверків	1889 р.	перемінено на р-кат. костел
67. Горишів Польський	1907 р.	перемінено на р-кат. костел
68. Лащів	1878 р.	збурено
69. Зерники	1893 р.	спалено
70. Наброж	1907 р.	збурено
71. Кмічин	1892 р.	збурено
72. Ликошин	1908 р.	збурено
73. Тарноватка	1930 р.	збурено
74. Тарноватка	дві церкви 1890 і	перемінено на р-кат. костел

	1897 рр.	
75. Лаговець	1906 р.	збурено
76. Шароволя	1902 р.	збурено
77. Клятви	1910 р.	збурено
78. Гонятичі	1896 р.	перемінено на р-кат. костел
79. Ходиванці	1911 р.	перемінено на р-кат. костел
80. Юрів	1912 р.	збурено
81. Топільча	1912 р.	збурено
82. Щебрешин	1184 р.	збурено
83. Бартатичі	1886 р.	спалено
84. Замость	1589 р.	перемінено на р-кат. костел
85. Монастирок	1885 р.	перемінено на р-кат. костел
86. Розвадівка	1910 р.	збурено
87. Головно	1881 р.	збурено
88. Угнин	1911 р.	збурено
89. Колеховичі	1882 р.	збурено
90. Острів к/Любартова	1890 р.	збурено
91. Ганськ, Вол. пов.	1882 р.	перемінено на р-кат. костел
92. Витично, Вол. пов.	1930 р.	збурено
93. Збереже, Вол. пов.	1908 р.	збурено
94. Голя, Вол. пов.	1936 р.	збурено 9.6.38
95. Любень, Вол. пов.	1938 р.	збурено

Отже, разом 98 православних святинь, які побудовані або перед Берестейською унією в 1596 р., згідно по скасуванні унії, отже по 1875 р., до котрих не може в ніякій мірі відноситися ревіндикація залегалізована вище згаданим укладом поміж Апостольською Столицею а Річпосполитою з дня 20 червня 1938 року. Між збудованими святинями були найстарші святині, або одні з найстарших на території Польської держави, як церква в Щебрешині з 1184 р., церква в Корниці з 1578 р., собор у Білій Підляській з 1582 р., церква в Замостю з 1589 р., церква в Холмі, собор в Ярославці та Модрині без докладної дати, однак на кожний випадок побудовані перед 1596 р. Ті, отже, найстарші пам'ятки церковної архітектури, збурено тепер в цілості на доручення державної адміністраційної влади, що є невіджалуваною втратою для історії культури.

З цього виказу слідє теж, що між збудованими православними святинями було 16 православних святинь, побудованих вже по світовій війні, отже за часів польської влади, а зокрема в повіті Більсько-Підляським – 4 (Біла Підляська, Київець і Костомолоти); в повіті Білгорайським – 6: Біща, Хмільок, Княжполь, Липини, Обша і Замх; в повіті Грубешівським – 3 (Брусно, Любень і Витично).

Вартість спалених та збудованих святинь йде в мільйони злотих.

Для підчеркнення теперішнього стану подаю число уніяцького населення та уніяцьких церков в 1874 році в уніяцькій Холмській дієцезії, на підставі офіційного шематизму тої дієцезії за рік 1875, отож безпосередньо перед скасуванням унії в 1875 році.

Деканати	Число уніятів	Число церков		Разом	Число вірних	
		Парафіяльних	Філіяльних		на одну парафію	на одну церкву
Білгорайський	21 215	17	3	20	1.250	1.060
Грубешівський	15 590	22	6	28	710	560
Замойський	28 615	31	17	48	920	600
Красноставський	13 847	21	2	23	660	600
Томашівський	27 174	30	35	65	910	420
Холмський	19 531	26	4	30	750	650
Більський	31 016	30	3	33	1.030	940
Володавський	39 429	31	1	32	1.270	1.230
Радинський	24 577	16	1	17	1.530	1.440
Соколовський	5 247	10	2	12	530	440
Разом:	249 146	256	74	330	970	760

Ця бувша уніяцька Холмська дієцезія входить тепер в цілости в склад православної Холмсько-Варшавської єпархії. З повищого зіставлення виходить, що в часі скасування унії в 1875 році в б. уніяцькій Холмській дієцезії число уніятів (майже виключно української народности) виносило тоді 249.146 душ, число уніяцьких церков 330, а в тім парафіяльних 256 і 74 філіяльних, число душ на одну уніяцьку парафію припадало 970 душ. За часів православія від 1875 року побудовано було церкви тільки в 9 місцевостях, так що число православних церков в 1914 році виносило коло 340.

Тепер на території Люблинського воєвідства є 54 православних етатових церков, причому число православної людности на тім воєвідстві виносило після офіційного спису людности 210.400 душ, в тім коло 200.000 української народности. Загальне число православної людности, при узглядненні природнього приросту виносить тепер біля 230.000 душ, розсіяних на широкім просторі, для котрих число 54 етатових парафіяльних і філіяльних церков є абсолютно замале, бо на одну етатову православну парафію припадає около 4.260 душ.

Уніяцький греко-католицький обряд в Галичині, яка сусідує з Люблинським воєвідством, є зовнішньо дуже подібним до православного обряду і має ту саму літургічну старословянську мову. В сусідуючих з Люблинським воєвідством повітах Львівського воєвідства, на підставі статистики 1931 року, є в Сокальським повіті 69 260 греко-католиків і 41 парафія по 1.700 душ, у повіті Любачівським 44.696 греко-католиків і 25 парафій по 1.780 душ, а в повіті Ярославським 32.238 душ і 31 парафія по 1.680 душ.

Характеристичною ціхою східньої християнської (зєдиненої і незєдиненої) церкви, у відрізнєнні до римо-католицького костела, в католицьких державах є те, що на одну парафію і на одного священника припадає відносно

мале число віруючих. Церков є багато, але найчастіше вони не є великі. Населення хоче мати церкву близько своїх мешкань, бо східний обряд вимагає від своїх вірних частішої і довшої присутності в церкві, так що вірні східної церкви беруть живішу і більш безпосередню участь у богослужбових відправах інакше, аніж це є в римо-католицькому костелі, де цієї безпосередньої участі вірних в богослужбових відправах немає в такій великій мірі.

Наводжу ці обставини в цій цілі, щоби виказати, що православне населення на території Люблинського воєвідства не належало позбавляти святинь в інтересі релігійного культу, що адже лежить в інтересі держави.

Тимчасом для цього населення з 300 кількадесят церков полишено заледве 54 церкви, ревіндиковано около 150 навіть таких, які не були забудовані за часів унії, перемінюючи їх на римо-католицькі костели, а решту в останніх днях збурено на доручення адміністраційної влади, не звертаючи цілковито уваги на благальні просьби заінтересованого православного населення, яке слушно уважає збурення своїх святинь великою моральною для себе кривдою, яку болюче відчуває, що адже є зрозуміле для кожної культурної людини, без огляду на віросповідання і народність, а тим більше зрозуміє це кожний чоловік релігійний і глибоко віруючий.

Факти масового і плянового бурення православних святинь на території Люблинського воєвідства вкрили тяжкою жалобою всіх православних вірних у Польщі, а ту тяжку жалобу своїх братів поділяє в цілости українське греко-католицьке населення в Польщі.

Додатково подаю, що в днях 18 і 19 липня 1938 року збурено ще кілька православних церков і ведеться дальшу акцію бурення, причому місцеве православне населення мусить часто поносити кошти бурення в квоті, що сягає до 1000 зл. Доси збурено 112 святинь.

Вчислю цілий ряд фактів переслідування і карання православних священників на релігійно-віросповідній основі. За відправу богослужень і уділення релігійних послуг покарано слідуючих православних священників:

1. Повіт Білгорай: 1. о. Іван Олійник, 2. о. Петро Зроль, 3. о. Прокіп Вальченко, 4. о. Анатоль Ключ – гривною від 300 до 500 зл.

2. Повіт Володава: 1. о. Єфрем Федоренко, 2. о. Євген Охнич, 3. о. Методій Лілякевич, 4. о. Євген Кальчук, 5. о. Володимир Кощовий, 6. о. Василь Білецький – гривною по 500 зл. кожний.

3. Повіт Грубешів: 1. о. Теодор Садко, 2. о. Яков Шкварко – по 300 зл., 3. о. Володимир Охоб – 400 зл., 4. о. Ізидор Захожий – 200 зл., 5. о. Леонід Пазинський – 500 зл., 6. о. Атаназій Бокієвич – 300 зл.

4. Повіт Томашів: 1. о. Яків Люсюк – 1.200 зл., 2. о. Іван Жуковський – 2 місяці арешту, 3. о. Гнат Косьмій – 2 місяці арешту, 4. о. Ярослав Шелінський – 3 місяці арешту, 5. о. Крисович – 1 місяць арешту, 6. о. Константин Якимчук – 4 місяці арешту, 7. о. Семен Демчук – 2 місяці арешту.

Пароха Грубешівської парохії покарано карою гривни у висоті 400 зл. за молитву на спільному цвинтарі, на яким від найдавніших часів аж до останньої хвилі, без ніяких перепон гребано померших і відправлювано панахиди.

Для характеристики пануючих тепер відносин на території повітів, на яких мешкає українське православне населення, подаю поступовання повітового старости в Томашеві, Казимира Веляновського, який свідомо понижує гідність і підважує авторитет голови православної церкви в Польщі, митрополита Діонісія, називаючи його саботажистом державних законів і заряджень адміністраційної влади.

Треба зазначити, що цей пан Веляновський за 11 років свого урядування в Томашівським повіті не лише не зумів злагодити антагонізму католицького до православного населення, а навпаки, кинув кість ненависти між населенням обох віросповідань та своїм непогамованим гонором до замикання і бурення святинь викликав замішання і хаос в Томашівському повіті, розбудив комунізм та сектантство, що doprowadило вкінці до пацифікації в 1936 році. Про розмір бурення православних святинь під кермом старости Веляновського в Томашівським повіті свідчить число побурених святинь і домів молитви на терені того повіту.

Православне населення на території Люблинського воєвідства дуже часто карають органи адміністраційної влади за оборону своєї церкви та релігії. Характеризують це в моїх інтерпеляціях з дня 6 липня ц. р., і в нинішній події в них наведені як також події, наведені в промовах українських послів у соймі в дні 6 липня 1938 р., про що вище згадано.

Підтримуючи в цілості мої внески під адресою уряду, поміщені при кінці моєї вище цитованої інтерпеляції з дня 6 липня 1938 року, запитую:

1. Чи уряд захоче перевірити всі вище подані мною факти, що відносяться до збурення та спалення православних святинь, вичислених в моїй інтерпеляції, дальше наведені факти карання православних священників за відправу богослужень та уділення релігійних послуг виселення їх з дотеперішніх місць замешкання та факт зневажання повітовим старостою Веляновським в Томашеві голови Автокефальної Православної Церкви в Польщі митрополита Діонісія, вкінці факти шиканування православного населення на віросповідному підложу?

2. Чи уряд схоче потягнути до відповідальности органи державної влади, передовсім відносних старостів, які спричинили факти, наведені в інтерпеляції?

3. Чи уряд готов дати православному населенню та духовенству охорону перед безосновними репресіями?

4. Чим вкінці виправдає уряд масове бурення православних святинь, що відбувається з доручення державної влади, в якій то сталося цілі, й чи схоче винагородити заподіяні шкоди, посталі наслідком повищих заряджень влади?

Варшава, дня 21 липня 1938 року,

д-р Степан Баран, посол на сойм.

Лялька Я. С. Літопис нескореної України. Книга 5. Ольга Басараб та її доба. Документи, матеріали, спогади, біографічні нариси. – Львів : Галицька видавнича спілка, 2007. – С. 927–934.

Програмна стаття Д. Левицького про завдання українського національно-визвольного руху

4 жовтня 1938 р.

За сильний національний провід.

**Д-р Дмитро Левицький
Львів, 4. жовтня 1938.**

I.

Боротьба між народами раніш і тепер та відповідний провід.

Чим котрий нарід у скрутнішій ситуації, чим більш загрожені його духові і матеріяльні добра, тим сильніша в нього туга за обєднанням і за сильним проводом. Багаті в сирівці, промислові осередки і грошеві резерви держави, які століттями нагромаджували свої цінности і через це могли витворити у себе велику духову і матеріяльну культуру, як Англія, Франція, Сполучені Держави Півн. Америки та скандинавські держави, мають у себе демократичний лад. Держави, які або програли війну і через те зазнали величезних утрат, або не мають сирівців і резервових капіталів та яких території або завбогі або замалі, щоб на них дане населення могло вижити, як Німеччина, Італія чи Японія, мають у себе диктаторський режим. Ті держави мусять проявляти економічну експанзію, мусять мати кольонії, де моглиб примістити надмір свого населення. Вони мусять мати енергію здобувати силою потрібні для себе території, вони мусять мати диктаторський провід, як на війні мусить бути одна начальна команда, якій підлягалиб усі частини армії.

До держав, які мають також диктаторський режим, належить СССР. І як воно не дивно з огляду на всякі природні багатства безмежних просторів, з яких складаються Совіти, матеріяльна бідність змушувала і змушує російський нарід обєднатися біля одного диктатора. Національна територія росіян бідна, на тій території вони не могли вижити, і це змушувало російських царів вести безупинні завойовницькі війни, щоб здобувати якнайбільше земель. Коли царський режим своєю внутрішньою гнилю і розкладом цілковито скомпромітувався та з соромом провалився, зрозумів Ленін, що тільки диктатурою, тільки терором зможе вдержати чужі загарбані землі, зможе дати російському народові потрібний йому до життя простір, зможе вдержати питому вагу російського народу в орбіті світової політики.

У таких випадках система панування диктатур не є чимось штучним, народнім масам накиненим. Вона виросла на тлі потреб і змагань даної нації, котра у даному часі має виконати великі експансивні або оборонні завдання, до чого треба напруження всіх народніх сил та одного сильного проводу. Вона повстала з волі народу. Коли те завдання вже виконане, приходить в народі розцвіт духового і матеріяльного добробуту і та система, як вже непотрібна, паде або сама від себе, або під натиском знову таки волі народу.

Коли розглянемо в обставинах, серед яких живе нині український нарід у межах польської держави, то ствердимо відразу два явища, які стоять у взаємному звязку: що ті обставини далеко важчі, ніж були донедавна, та що в

українським народі не було ще ніколи такої великої туги за сильним проводом, як сьогодні.

Ціле суспільне життя по війні різко змінилося, змінились також різко міжнаціональні відносини. Мирові договори не сповнили того, що обіцявали тези Вільсона, до яких всі недержавні народи привязували таку велику вагу і за які пролили так багато крові. І так майже 50 мільйонів людей в Європі, що живуть компактною масою на всіх етнографічних територіях, найшлось у границях чужонаціональних держав, при чому саме ті меншиневі землі стали тереном національної експансії панівних народів. Перед війною для переросту населення і для господарської експансії були великі можливості. Переріст населення мав змогу цілком доброї поселеної і зарібкової еміграції, а при торговельнім лібералізмі були легкі і корисні можливості здобути сирівці і вивезти свій промисловий продукт. Кожна людина без огляду на те, чи вона належала до державної чи недержавної ніші, мала змогу мандрувати по цілім світі і розмірно легко здобути собі верстат праці та заробітку. Національне питання було більш характеру політичного як господарського. Один нарід хотів панувати над другим тільки політично, хотів його асимілювати політично і культурно, хотів мати льояльного громадянина у своїй державі, доброго вояка, врешті свою культуру збагачувати талантами недержавної нації. Боротьба національна велась у межах політики і культури. Коли був натиск на недержавну націю, то його відчувала тільки провідна верства, а загал населення безпосередньо гнету майже не зазнавав. По вязницях за “політику” здебільше сиділи не сірі люди з народніх низів, тільки його провідники, матеріально терпіли тільки ті, котрі хотіли займати чи то в державнім чи господарським житті місця упривілеєні, зарезервовані для членів державної нації.

По війні відносини різко змінилися. Всі границі для всякої еміграції замкнені, переріст населення не має ніякого приміщення поза межами держави. Всі держави відмежувались одна від другої китайським муром, промисл і торгівля можуть оперувати майже виключно у межах своєї держави. Стає з кожним днем тісніше, нема для всіх потрібної землі, потрібних варстатів праці. Держави хочуть дбати в першій мірі за ту більшість своїх громадян, яку творять панівна нація, і тій своїй нації дати землю і виробіток, хочби коштом землі та заробітків меншости громадян інших національностей. Таким робом національна проблема з політичної стала економічною, стала боротьбою за кожний клаптик землі, за кожний варстат праці. Вона діткнула не тільки недержавний нарід як цілість, а кожну родину, кожну одиницю зокрема. І ту боротьбу за екзистенцію, за право і змогу жити мусить вести кожна родина, кожна одиниця, бо вона просто кровно в ній заінтересована. Провід може тією боротьбою тільки кермувати, але кожний член нації мусить сам стояти в рядах боротьби, мусить брати в ній активну участь.

Але й політична боротьба між народами змінила свої передвоєнні форми. Нинішній світ живе в атмосфері перманентної війни і серед найглибших потрясень перетворюються старі форми суспільного ладу на новий, неоформлений ще і незнаний нам лад. Зріст національної свідомости, туга кожної людини бути рівноправним членом людства, змінила відношення

держави і державної нації до недержавної. Державу, що бажає вдержати дотеперішній стан посідання, не вдоволяє тільки заява лояльності провідників недержавної нації. Вона їй просто не вірить, щоб мати певність – вона хоче зробити лояльним кожного члена нації, стосуючи при цьому механічні засоби та намагаючись всеціло узалежнити його від себе. Нині мало замкнути нелояльних провідників у в'язницях, щоб їх унешкідливити та запевнити собі спокій, бо в боротьбу втягнені маси: їх свідомість, їх сентимент до рідної культури та їх господарський інтерес. І тому кожна одиниця державної і недержавної нації втягнена в політичну боротьбу, кожна відповідає за свої переконання, за своє становище до держави і її розвоєвих тенденцій. З одного боку виринули гасла й ідеї, які зробили те, що боротьба між народами йде за вищу ставку, ніж перед війною, з другого боку в боротьбу втягнені знову навіть ті справи, які давніш уже відпали, як самозрозумілі: справа мови, віроісповідання, народньої школи, шкільного підручника, впливу на життя рідного села.

У цій ситуації не дивниця, що держави, в яких іде така боротьба на національному ґрунті, мають сильну, сентралізовану владу, мають зуніфікований та зцентралізований устрій і намагаються перевести якнайбільшу консолідацію в рядах панівної державної нації. Ясно, що немов автоматично виринає стихійний гін мас недержавного народу зконсолідуватись і собі та мати сильний рідний провід.

Діло. – 1938. – 5 жовтня.

Львів, 5. жовтня 1938.

II.

На яких передумовах повинен спиратися провід?

Ми сказали, що наш нарід у Польщі серед тої дійсности, в якій тепер живе, хоче бути зєдинений і мати сильний політичний провід. Треба призадуматись, який провід слід уважати сильним.

На сили проводу складаються два чинники: 1) яку національно-політичну ціль і яку тактику до осягнення тієї ціли повинен мати провід і 2) кого той провід заступає та які люди стоять на його чолі. Цілі, до якої має прямувати нація, не формулює сьгодні провід партії в теоретичних програмах, бо та ціль живе в серцях членів народу, всіх його кляс і верств. Хоч велику війну затіяли не народи, а династії і держави, яких інтереси не покривалися з інтересами всіх народів, що билися в рядах державних армій, проте вже підчас війни кожний нарід хотів з війни винести власний національний капітал, для якого і проливав ріки крові. І нині мільйони калік-інвалідів пригадують наочно ті жертви, які кожний нарід поніс в боротьбі за свої ідеали. Так само і тактику, себто спосіб, в який треба тепер боротися за здійснення своїх завдань, знає нині докладно кожний нарід у світі: кожний нарід своїм інстинктом відчуває, що в нинішніх часах, часах панування сили, тільки нарід сильний, охочий і здібний до боротьби може осягнути свою ціль. Ані Мусоліні своїм фашизмом, ані Гітлер своїм націонал-соціалізмом не винайшли якоїсь окремої, відірваної від народніх

мас і тим масам накиненої їм доктрини: вона вийшла з низів і була тільки оформленням течій, оформленням туги за силою. В Італії і в Німеччині панувало загальне невдоволення та огірчення з приводу мирових договорів і в обох тих державах нарід мріяв тільки про те, щоб знайти ті терени для своєї експансії, яких не давав їм версайський трактат. На обох народах тяжіло крім цього почуття кривди, що її зазнали – німці від ворогів-переможців, італійці від союзників. Італійці скоріше, німці пізніше дійшли до переконання, що повоєнні часи вимагають інших метод політики та що не можна добитися ніяких успіхів при допомозі політично-дипломатичних переговорів, при допомозі покликів до совісті і справедливості, якщо переговори і поклики не спіраються на елементі сили. Вони зрозуміли, що єдина дорога, яка веде до цілі, це мати силу, мати сильний кулак. Мусоліні і Гітлер надали тільки своєрідну форму боротьбі, саму форму і сам засіб перейняли вони з волі і бажань цілого свого народу; тому не диво, що їх програму та засоби до її здійснення апробувала величезна більшість їх народів. Їх заслуга це не програма і не тактика. Їх заслуга та, що вони, як виняткові індивідуальності, особисто вміли з цілою живловою енергією приступити до здійснення завдань нації, проявляючи такий темперамент і завзяття, які відповідають психіці їх земляків.

І український нарід має виразно зясовані свої політичні завдання. Всенаціональна ціль вписана у програму всіх існуючих українських галицьких партій, але неписана вона живе в серці кожного українця без огляду на те, чи він належить до якої партії, чи ні. І засіб, як дійти до тієї цілі, для нашого народу ясний. Цілий нарід, кожна його одиниця знає, що йому ще ніхто ніколи не “дав” нічого ані даром, ані добровільно. Всі свої матеріальні добра мусів нарід здобувати собі важкою працею, відрікаючись усіх, навіть найпримітивніших вигод, недоспаними ночами, недоїданням батьків та дітей. За кожний політичний здобуток він мусів важко боротися, наражуючи себе на шиканя, пониження і матеріальні жертви. Кожну українську станицю чи то культурну чи господарську мусів він будувати власними силами, поборюючи труднощі, про які державна нація не має навіть поняття. За стільки літ досвіду наш нарід зрозумів, що тільки власними силами, своїм власним завзяттям, своєю зорганізованістю і то у важкій боротьбі за кожний клаптик землі, за кожний варстат праці, за кожне своє культурне і політичне право, він зможе поліпшити одиничну свою долю і збірну долю народу. Наш нарід у своїй масі не легкодушний, він не квапиться до актів розпуки і не має для них зрозуміння, він дуже добре знає, що розпука – це слабкість, яка не користь, але шкоду мусить йому принести, бо акт розпуки колідує все з розумом. Але український селянин у масі витривалий, завзятий, у потребі готовий до жертв і – найважливіше – він має повну віру у слушність своєї справи та знає, що свою ціль він скоріше чи пізніше у важкій боротьбі і зєдиненні сил всієї нації здобути мусить. Від свого проводу він ніколи не вимагав, щоб той провід добув йому якісь надзвичайні хвилеві корнети. Від свого відродження наш нарід ішов все за тими, які гідно проводили йому в його боротьбі за його права, хоч вони нічого йому не привозили, та все відвертався від тих, які обіцювали йому золоті гори, але при тому понижували свою і його національну гідність. Цінив те, що здобув

власною працею і боротьбою, знаючи добре слушність пословиці “Панська ласка на бистрім коні їде”.

І той підхід слід перейняти національному проводові. Сформувані свої ближчі політичні цілі і тактику, пристосувати її до актуальних обставин – не річ другорядна і залежить від хисту і розуму проводу. Кожне відхилення від програми, яку признає майже 100-відсотково цілий нарід, і від тактики, яку в житті застосовує та яку апробує величезна більшість народу, мусить ослабити провід, зробити його не загальнонаціональним представництвом, а вузько партійним, нездатним до кермування боротьбою народу за свої права.

Яскравим доказом на те, що нарід не запробує політики проводу, яка йде в розріз із загальноприйнятими напрямками, був рік 1923. Коли Народній Зїзд Української Національно-Демократичної Партії ухвалив більшістю голосів т. зв. автономістичну резолюцію і за неї хотів повести боротьбу, народні маси відмовились від підтримки такого проводу. В краю запанувала розтіч, безголов'я, анархія, війна всіх проти всіх. Народні маси, позбавлені національного проводу, почали попадати в другий екстрем. Почався на велику скалю зріст комунізму і політичного русофільства, який у тому часі діяв під фірмою націоналізму, а другого боку зріст підпольної організації, на якій виступи з великою журбою за дальшу долю народу мусіла глядіти кожна розважна людина. На щастя провід нашої найбільшої тоді національної партії очолювала людина, високо ідейна і розумна, яка добро нації ставила безконечно вище над свою особисту амбіцію, бл. п. Володимир Охримович. Хоч він сам поставив на Народнім Зїзді автономістичну резолюцію та її оборонював, коли побачив свою тактичну помилку, сам дозволив ту резолюцію на сторінках “Діла” анулювати і сам доручив шукати виходу з невідрадної ситуації, в яку попав нарід і провід. Ту помилку заплатила наймогутніша наша партія своїм існуванням. У 1925 році повстало УНДО, яке в свою програму і тактику поставило засади, згідні з волею і бажанням народних мас. Коли перша передумова сили національного проводу – мати добру програму і тактику – це розмірно річ не тяжка, бо вона виходить з бажань і з волі народних мас, то справою далеко тяжчою в практиці є фактичне створення проводу. На війні потрібне добре і здисципліноване військо, але так само потрібна добра начальна команда і начальний вождь, до якого розуму, відваги і хисту має ціла армія повне довіря. У нас не було і нема людини, яка тішилась би таким загальним авторитетом та гуртувала коло своєї особи таку велику більшість рідного громадянства, як Гітлер у Німеччині, Мусоліні в Італії, Масарик у Чехії або Пілсудський у Польщі. Коли нема у нас такої одиниці, то в переломовий час у проводі нації мусить стати колектив, який мав би потрібний авторитет і потрібне довіря не якоїсь одної партії чи класу народу, а цілої нації як такої. В нинішніх часах політичної розтічі, втечі від політики і взаємної ворожнечі надзвичайно важко скласти такий колектив, на який всі моглиб погодитися, який переважна частина нації призналаб своїм проводом, проводом загальнонаціональним. І тому при встановлюванні національного проводу мусимо підходити не з погляду осіб, а з погляду тих ідей, які мають бути основою проводу. Треба собі докладно зясувати, кого з громадянства об'єднає та сама

ідея, які кола громадянства можуть об'єднатися біля одної і тої самої ідеї і щойно ті об'єднані кола громадянства можуть видати з себе провід, який матиме довіря тих кол. Чим більший гурт людей скупчиться довкола одної і тої самої ідеї, тим більше права матиме провід до назви загально-національного представництва, тим більше буде пошани для того проводу і більший послух для нього.

Діло. – 1938. – 6 жовтня.

Львів, 6 жовтня 1938.

III.

У чому всі погоджуються щодо ідеології та тактики?

Ми вже згадували про всім відомий факт, що наші політичні партії мають одну і ту саму ціль, одну і ту саму ідеологію, за винятком тільки одної К.П.З.У., яка хоче бачити українську націю не самостійною і рівновартною, а на вислугах московського Комінтерну. Колись у рр. 1925–28 безпосередньо після рішення Ради Амбасадорів і в часах т. зв. українізаційного курсу, було у нас чимало прихильників орієнтації на Совіти. Це був час творчої діяльності Української Академії Наук, українізації бюрократичного апарату, метушливості державного видавництва та здвигу українського мистецтва. Все воно притягало увагу й сентимент галицьких українців, тим більше, що тутешні агенти большевизму вели свою агітацію не під гаслами диктатури партії і соціалізації землі, а під гаслами українського націоналізму. Від процесу Співки Визволення України та самогубства Хвильового і Скрипника почався упадок галицького радянофільства. “Сель-Роб” зліквідувала влада, інші групи й часописи самі себе зліквідували. Залишилася нелегальна КПЗУ, про яку чуємо з політичних процесів, на яких бачимо, що в ній працюють здебільше жиди. Щойно в останніх двох роках знову зростають совітофільські настрої з причин аж надто відомих.

Коли – поза тим русофільським та совітофільським табором – нема у нас ідеологічних різниць, то проте існує у нас поважна різниця в поглядах, якими засобами йти і здобувати спільну нашу ціль. Отже різниці, і то суттєві, заходять у нас не в ідеології, а в тактиці. Ті різниці є і з правої і з лівої сторони. Поважна частина нашого народу вважає, що повноти наших національних прав на всіх наших етнографічних землях ми відразу не здобудемо, що і світові події і внутрішні відносини в державах з українським населенням змушують нас до поважних компромісів з тими державними народами, з якими жиємо. Говорити про міжнародні події не будемо. Стан міжнародних відносин дуже пливкий і все ще не знати, хто з ким і на якій площині буде миритися чи битися, те за які цінності буде світ лити знову свою кров. І не є виключене, що вже недалека майбутність може перехрестити логіку шукання компромісів та поставити їх прихильників у важке положення серед цілком зміненої дійсності.

З огляду на наші внутрішні відносини ці кола вважають, що маємо вже надто поважні культурні і господарські надбання, щоб ними ризикувати у

важкій і нерівній боротьбі та що – навпаки – мусимо шукати сприятливіших можливостей для поширення і розросту тих надбань. Слід би припинити боротьбу та в чеснім порозумінні знайти границі для розвою культурних і господарських цінностей обох народів у хосен обом народам і державі, в якій живемо. Тактика ця подумана щиро і чесно, не рахувалася з динамікою націоналізму панівних народів та їх господарською експансивністю. І тому спроби, вжиті в тім напрямі, не довели, як і всі давніші, до бажаного успіху. Нашу добру волю шукати замирення і злагоди взяли за нашу слабість, межі нашого національного розвою не тільки не поширено, а навпаки, значно звужено, а до того притуплені на деякий час національні пристрасти вибухають ще з більшою силою і то по обох сторонах. Міжнаціональні відносини в краю замість злагідніти, значно загострились. З невдачою тої тактичної лінії міліють з кожним днем і ряди її прихильників. Розуміється, що та тактика буде мати все своїх оборонців. Представники тої лінії моглиб відіграти у змінених обставинах і корисну для нашого народу, ба навіть почесну для себе ролю, але аж до часу цілковитої зміни відносин та тактики не зможе рахувати на поважнішу частину нашого громадянства.

З другого боку, на лівому крилі є частина нашого громадянства, головню серед молоді, яка вважає взагалі боротьбу у легальних формах, на поверхні життя, замало “боевою”, замало доцільною, та приймає терор, і то навіть індивідуальний, як найкращий засіб. Є це підводна організація ОУН. Але загал громадянства розуміє, що нація не може дати себе знести в підпілля, що прояви національного життя надто великі і ріжнобокi, щоб їх можна скрити та що вони мусять розвиватися явно і славно, при чому годі нехтувати законними нормами. Загал громадянства уважає терор недоцільним і навіть шкідливим, він у своїх наслідках приносить далеко більше жертв рідній нації, ніж шкоди противній стороні. Кожне поширене підпілля зроджує провокацію і конфіденціональне донощицтво, яке так дуже затроює душу народу, ломить характери, будить недовіря навіть до найближчих. Правда, і нині широкі кола молоді та старшого громадянства є прихильниками націоналістичної ідеології; але вони відкидають терор як засіб боротьби, відкидають підпілля і нелегальщину, борючись легальними засобами за здійснення своєї ідеї та стаючи до конструктивної праці в усіх ділянках нашого національного життя.

Отже коли відкинути невеличкі гурти з правої і лівої сторони, то побачимо, що величезна більшість нашого народу має не тільки ту саму остаточну ціль у своїх національних змаганнях, але і ту саму тактику. Вона впливає з відкинення радянофільства та “ільківщини” чи “пєвнівщини”, як лінії, опертої цілком на чужонаціональних силах. Далі, вона впливає з відкинення терору, як засобу боротьби, та з невдачі тактики УНДО з 1935 року, – про що ще буде мова. Майже всі кола католицьких організацій, дуже велика частина членів і прихильників УНДО, ФНС, новоутворена “Дружина княгині Ольги”, та головню ті всі маси необеднані в офіційальних партіях, ті всі групи і старшого громадянства і молоді, оформлені не в політичних, а всяких суспільних, професійних і станових організаціях є прихильниками тої самої ідеології і тої самої тактики. Навіть партії з інтернаціональним забарвленням

УСРП і УСДП мають в українській політиці ту саму остаточну ціль і тактику, бо хоч стоять на клясовому принципі, проте мабуть розуміють, що в нинішніх часах національного егоїзму нема місця на клясову українську боротьбу та що окремі українські кляси можуть вибороти собі більші права тільки в об'єднаному національному фронті. І тому також оті дві партійні організації треба мати на увазі при творенні проводу.

Отже, коли – як бачимо – у величезній більшості нашого народу нема засадничої різниці поглядів щодо ідеології і тактики, то не булоб уже дуже тяжкою річю, щоб зійшлись люди доброї волі і ті, що належать до інших політичних партій і гуртів, і ті, що до них не належать, та намітили спосіб утворення такого для всіх авторитетного національного проводу.

Діло. – 1938. – 7 жовтня.

Львів, 7. жовтня 1938.

IV.

Політичний провід у висліді органічної чи механічної консолідації?

Хоч створення одного понадпартійного і сильного загально-національного проводу величезна більшість нашого громадянства вважає річю потрібною і хоч ідеологічні та тактичні різниці не перешкодилиб створити такий провід, проте практичне переведення цієї справи – річ не легка і вимагає дуже багато уваги, такту й політичного хисту. Кожний нерозважний, поспішний крок може викликати різні непорозуміння і ще більше поглибити теперішню політичну розтіч, та – що найважливіше – скомпрометувати саму ідею загальнонаціонального проводу, яку багато людей вважає нині за єдиний вихід з теперішньої внутрішньої української та українсько-польської ситуації.

Перше, над чим треба поважно призадуматись, це питання, чи вже дійсно настав відповідний час перевести політичну консолідацію громадянства й об'єдинити його під одним непартійним проводом. Від самого початку нашого національного відродження мали ми все на Галицькій Землі хоч не надпартійний, але один репрезентаційний провід. І національно-демократична партія перед війною і УНДО по війні, хоч називали себе партією, хоч мали програми на взір інших партій, в дійсності політичними партіями не були. Вони не заступали інтересів одної якоїсь суспільної класи, чи верстви, вони не заступали якогось докладно спрецизованого світогляду на теперішність і майбутність. Перед війною вони ставили максимальний актуальний тоді постулат, поділ Галичини, – але ніхто не знав докладно, як цей поділ має виглядати, хто і на підставі якого правного ладу має в тій нашій відділеній Галичині панувати. Кожний українець міг в ту форму влити свій ідеологічний зміст. Так само тепер УНДО хоч уже від ряду літ домагається для українських земель у Польщі статуту територіяльної автономії, але до нині не має воно вироблених хочби для себе основ того статуту і на запит, як має виглядати територіяльна автономія, кожний може дати іншу відповідь. Рівнож на майбутність ні національно-демократична партія, ні УНДО донедавна ще не

мали сконкретизованої програми і як сумний доказ української політичної розгубленості можна навести, що у 1918 році поодинокі члени редакції “Діла” вели на його сторінках між собою спір, який лад в Українській Державі має панувати: республіканський, чи монархістичний і з гетьманом на чолі. І перед війною і по війні були наші репрезентативні організації не політичними партіями у тісному розумінні того слова, а національними рухами, до яких могли належати всі українці, які не були членами інших політичних партій. Це були в дійсності понадпартійні організації, яких однією маркантною рисою був український націоналізм (хоч цього вислову перед війною не вживали, вдовольняючися словом “патріотизм”), які боролися за права українського народу без різниці на класи і світоглядів різниці. Щойно в 1935 році УНДО рішилося піти на одну ясно оформлену політичну концепцію, передбачену на майбутнє, а в політиці на нинішній день вибрало тільки одну лінію, як засіб полагоди відносин нашого життя в Польщі. З надпартійної по суті організації воно перемінилось в політичну партію, яка докладно означає шляхи політичної лінії на тепер і на майбутність. Цей факт, хоч його в ім'я престижу оспорюють дуже сильно деякі провідні члени УНДО, є безспірний, і з ним мусимо у політичній житті рахуватися. Колиб політична лінія, заініційована провідниками УНДО в 1935 році, мала позитивний успіх, то без огляду на те, чи люди погоджувалися би з його напрямними на майбутнє, чи ні, УНДО як партія малаб великі впливи та симпатії в краю і моглаб довгий ще час бути виразником і репрезентантом значної більшості громадянства, хоч і втратило свій надпартійний загально-національний характер. В роках 1935 і 1936 народні маси вичікували, який успіх буде мати лінія УНДО, вони не оспорювали наприкінці політики УНДО. У 1937 році і народні маси і сам провід у резолюціях різних верховних партійних установ та в промовах і заявах окремих провідних осіб ствердили по суті повний провал тактики УНДО, ствердили, що в нашій політичній житті є “зле”. Від року в нашій народі зростає туга за унормуванням нашого політичного життя, за консолідацією, за утворенням якогось загальнонаціонального проводу. Маса народні та їх верхи відчують, що часи дуже непевні, що події котяться з блискавичною швидкістю, що в тих подіях ми мусимо взяти безпосередню активну участь, якщо не хочемо, щоб вони пішли мимо нас, як це вже було стільки разів в історії, щоб ми були творцями нашої долі, а не предметом у руках інших. Нарід хоче, щоб хтось певною рукою кермував цілістю наших справ, щоб ми не узалежнювали себе від доброї чи злої волі інших народів, але самі власними силами кували нашу долю. Той гін до зєдинення і загальнонаціонального проводу став сьогодні основою політичних міркувань всіх кругів нашого громадянства. Тужить за тим зєдиненням селянство, переводить в життя господарський світ, ідея консолідації проникла і до рядів націоналістичної молоді, яка ще недавно нікого поза своїм середовищем не признавала, а в останніх часах воно щораз більше займає місця на сторінках нашої національної преси. Ті загальні настрої проявилися також у пастирському листі всього греко-католицького єпископату з нагоди 950-ліття ювілею Хрещення Руси-України. Місце в посланню: “Від міжусобиць у княжих родах аж до

теперішнього розбиття на партії і розділу між ріжні держави, уся наша історія назначена тим сумним знаком браку єдності” – має історичну вагу.

Коли наші люди, які займають чільні становища в суспільних, культурних, господарських чи тіловиховних організаціях, не причиняться до політичної консолідації, то всіх їх змете почуття народних мас, а докором, що ми у важкім і такім відповідальнім часі не доросли та не вмiли бути провідною верствою народу. А за той час, поки доли не витворять і не видадуть з себе здорового проводу, можуть на чоло нації висунутися легкодухи, особисті амбітники, демагоги або і провокатори, які можуть завести нарід у такий сліпий кут, з якого вихід буде коштувати нації і багато літ праці і багато жертв. Найвищий час, щоб гасло зєдинення цілого народу під одним сильним проводом перейшло зі сфери хотіння в дійсність.

Друге питання, над яким треба докладно призадуматись, це питання, з яких елементів мала би скластися консолідація, отже і національний провід. Консолідація може прийти або способом органічним або способом механічним.

Органічна консолідація нації наступає тоді, коли всі суто національні партії й організації розв'язують свої дотеперішні організаційні форми і творять спільне обєднання, вибирають один національний провід, стають виразником одної національної ідеології і тактики, говорять у всіх національних справах в імени цілого народу. Прикладом такого обєднання було УНДО у 1925 році. Тоді зійшлися разом представники національно-демократичної партії, її т. зв. незалежної групи і “Заграви”, які спільно створили УНДО, одно обєднання, під одним проводом. Хибою УНДО було те, що в ньому не було представників молоді, бо не було тоді ніякого політичного, або бодай ідеологічного гурту, що репрезентував би загальну молоді, готовий до конструктивної праці. Та всеж треба признати, що УНДО, бодай до 1930 року, відіграло в житті нашої нації поважну роль і мало відповідний авторитет серед своїх і чужих. Таке органічне обєднання всіх національних елементів включно з молодю, готовою до конструктивної праці, з проводом, який навіть статуту мав би запевнену тривкість, відразу припинилоб політичну розтіч нашого громадянства, влилоб довіря у власні сили, скоординувалоб зусилля народних мас у політичній боротьбі, скріпилоб охоту до дальшої праці і дальших жертв, піднеслоб значно питомий тягар нації внутрі і назверха. Такий провід, умандатований цілим національним табором, міг би впливати на всі інші політичні чи громадянські угруповання, які не ввійшлиб органічно до обєднання, на координацію їхніх виступів з виступами проводу і в ріжних важніших випадках, головно назверх, міг би виступати дійсно як репрезентант цілої зєдиненої нації.

Другий спосіб консолідації нації – це обєднання механічне. Воно наступає тоді, коли всі національні політичні партії і ті гурти українського громадянства, які партійно не оформлені, але мають свою пресу і заступають означену ідеологічну лінію, сходяться разом та устійнюють ріжні справи загально-національного характеру, щодо яких усі українці однозгідні і для переведення яких покликають спільне верховне тіло. Приклади такого стратегічного обєднання мали ми вже з Національною та Міжпартійною Радою, з Загальною радою та еміграційними спробами обєднання у Відні. До такого

верховного тіла повинні входити всі ті групи, котрі визнають ту саму ідеологію і ту саму тактику, отже весь український зорганізований табір, за винятком прихильників терору і крайніх угодівців. До того верховного тіла моглиб увійти і ті москвофільські круги, які признають самостійне існування українського народу, відступили від ідеї “неділимої” та признають як засіб боротьби за наші права власні сили народу. При механічній консолідації всі організації, всі приступають до обєднання, задержують уповні свою групову незалежність, вони й далше заступають свою власну ідеологію, борються за свій ідеологічний чи класовий світогляд тільки в умовлених між собою справах виступають спільно. Верховне тіло такого механічного обєднання не моглоб мати характеру такого сильного національного проводу, як при обєднанні органічним, воно не тільки не зменшувалоб значіння партій, але під деякими оглядами ще й поширювалоб те значінне. Всяке таке обєднання булоб важне і корисне. Новостворений орган, котрий репрезентував би зверх волю значної більшости народу мав право говорити в його імени. Такий провід мав би велику пошану і послух внутрі народу. Його прикази, як спільний вияв усіх ідейних груп, мусілиб мати силу, що обєднувала б усе громадянство.

Діло. – 1938. – 8 жовтня.

№ 381

Особова картка члена Організації українських націоналістів
Олекси Гірника

26 жовтня 1938 р.

Nr. II. K. 207.

KARTA EWIDENCYJNA.

Nazwisko HIRNYK **imię** Олекса
pseudonym (przezwise, fałszywe nazwisko) / – /
urodzon... dnia 30.III.1912 r. w Bohorodczanach
powiat Stanisławów **ostatnio zamieszkał** w Bohorodczanach
powiat Stanisławów **imię ojca**
narodowość ruska **wyznanie** gr. kat. **wykształcenie** 8 klas gimnazjalnych
(matyra) **zawód** bez określonego zajęcia
stosunek rodzinny wolny **stosunek do służby wojskowej** –
wartość moralna bardzo wysoka
sfera działalności politycznej, społecznej, gospodarczej członek OUN
pracujący w legalnych miejscowych organizacjach ruskich i pozostaje w kontakcie z
organizacją OUN na terenie Stanisławowa.
późniejsze zmiany adresu od 4.XI.1935 l. p. art. motor. w Stryu, Stanisławów

RYSOPIS

Wzrost:	średni	
Twarz:	owalna	
Oczy:	piwne	Miejsce na fotografie ⁷²
Usta:	mierne	
Nos:	krótki mały	
Włosy:	c. blond	
Znaki szczególne	żadne	

Po- zycja	Przejawy działalności	Data zapisku	L. aktu
1.	Jest bardzo czynnym zakonspirowanym działaczem OUN z ramienia którego prowadzi bardzo ożywioną działalność nacjonalistyczną wśród miejscowej młodzieży skupiającej się w miejscowych legalnych organizacjach ruskich. Na schodkach wygłasza referaty o treści politycznej i historycznej.	8.7.1935	5.taj/35
2.	Dnia 16.VII.1935 kontaktował się w restauracji Łukasza Podłuskiego w Bohorodczanach z Nykołą Nikiforczyinem, członkiem OUN z Iwania-Pustego pow. Borszczów, a zamieszkały obecnie w Kołomyji.	23.7. 1935	N.1/II/35
3.	Otrzymano informacje, że członkowie OUN w Bohorodczanach Ołeksa Hirnyk, Włodzimierz Krycun, Michał Martyniec i Józef Daniw planują w dniach 26 lub 27.VIII.1935 na granicę czechosłowacką w okolice Ławoczno. Szczególnie Daniw który studjował w Czechosłowacji i ma tam wiele znajomości. W tym celu Daniw ma odnieść się listownie do swych kolegów, by ci przybyli w oznaczonym czasie na granicę, przyczem wyraził chęć przekroczenia nielegalnie granicy w celu odwiedzenia swego krewnego adwokata Horbaczewskiego. W liście Daniw miał prosić kolegów by ci przywiezli ze sobą koszulki dla klubu sportowego. Wycieczkę urządzili do Zabiego skąd Józef Daniw przekroczył granicę do Czechosłowacji.	17.8. 1935	N.4//II/35 W.S. P.7/305/35

⁷² Фото у справі відсутнє.

4.	Hirnyk pozostaje w kontakcie z wydawnictwem Batkiwszczyna we Lwowie (organ prasowy FNJ ⁷³) skąd otrzymuje referaty, które następnie wygłasza na schodnych w Sokole.	12.8. 1935	6/II/35
5.	Dnia 29.VIII.1935 na schodnych członków Sokiła w Bohorodczanach podniósł, żeby tą młodzież ukr., która żyje z młodzieżą polską w zgodzie, członkowie Sokiła bojkotowali.	30.08. 1935	– // –
6.	Z ramienia Głównego Tow. Proświty we Lwowie Hirnyk pracuje jako instruktor w legalnych stow. ukr. w powiecie Nadwórna. Obecnie pracuje jako instruktor w filii Proświty w Pasiecznej pow. Nadwórna.	5.X. 1935	– // – P.7/357/35
7.	W miesiącu sierpnie b. r. towarzyszył Józefowi Nowickiem z Wołosowa winielegalnym przekroczeniu granicy do Czechosłowacji. Nowicki po powrocie z Czechosłowacji kontaktował się z Hirnykiem, który wówczas przebywał w Pasiecznej pow. Nadwórna.	26.10. 1935	14/II/35
8.	Dnia 1.XI.1935 brał udział w urządzeniu mogiły w cerkwi w Bohorodczanach, przed którą została odprawiona “panachyda” za poległych żołnierzy b. armii ukr.	2.XI. 1935	17/II/35
9.	W czasie tygodnia propagandy budowy szkół powsz. gdy zobaczył w domu Ołeksy Andrijewa chorągiewkę o barwach narodowych polskich kazał ją zniszczyć, a gdy Andrijew się wzbraniał rzucił ją na ziemię.	2.XI. 1935	18/II/35
10.	Dnia 1.XI.1935 zbierał datki na rzecz ukr. inwalidów przed cerkwią w Bohorodczanach z Olga Martyncówna.	2.XI. 1935	17/II/35
11.	Dnia 4.XI.1935 odszedł do czynnej służby wojskowej do 1 p. art. motorowej w Stryju. Odpis arkusza Urzędowi Sled. tu przedłożono. Sam. Ref. Inf. tu powiadomiono. Arkusz złożono do supteczki “O”.	6.XI. 1935	143/Taj/35
12.	Otrzymano pufne informacje, że Hirnyk pisał z wojska list do swych kolegów w Bohorodczanach w którym opisywał, że mu się dobrze powodzi, i że już nauczył się obsługiwać przy armacie, umie już zamek rozebrać i złożyć, oraz że wiadomości jakie w wojsku nabędzie przydadza mu się później do szkolenia młodzieży “Samooswytneho hurtka”. Dalej	28.XI. 1935	W. S. P.7/436

⁷³ Фронту національної єдності.

	<p>pisal Hirnyk, ze dnia 15.XI. b. r. otrzymali karabiny (krisy) i ze to bylo dla nich wielkie swieto, a on swój karabin pocałował tylko szkoda ze karabin nie jest jego na zawsze, a tak by jemu wzglednie im przydal się. W koncu Hirnyk nadmienial w liście, ze w plutonie jest tylko on jeden ukrainiec i tęsknie za ridną mową i ridnem słowem.</p>		
13.	<p>Dnia 7.XII.1935 piszac z wojska do swoich kolegow upominal ich by nadal pracowali i byli gotowi na wszystko. Zaznaczyl, ze on rowniez w wojsku nie darmuje.</p>	7.XII. 1935	N. I. 26/II/35
14.	<p>Dnia 14.XII.1935 w liście z wojska pisal, ze 23.XII.1935 przypada rocznica stracenia Biłasa i Danyłyszyna, przyczem zaznaczyl, ze chociaz od ich śmierci uplywa juz 3 lata, jednak duch ich miedzy nami.</p>	14.XII. 1935	N. Inf. 29/II/35
15.	<p>Pozostaje w czynnej służbie wojskowej, koresponduje ze znanymi na tut. terenie członkami OUN. W korespondencji tej opisuje stosunki panujace w Wojsku Polskim, przyczem zaznaczal, ze wolałby sluzyc swoej, a nie obcej armii i walczyć za swoja a nie obcą sprawę.</p>	11.II. 1936	Not. Inf. 8/II/36
16.	<p>Przeniesiony ze Stryja do 12 p. a. l. w Złoczowi. Koresponduje nadal z nacjonalistami w Bohorodczanach, ostatnio 20.IV. b. r. pisal do Michala Martynca. Preść listu nacechowana sprawą ukr.</p>	20.6. 1936	P.7/38/36 I.195/II
17.	<p>Wymieniony pisal z wojska list do swego kolegi Martynca Michala w którym przedstawia w bardzo złym swicie stosunki panujace w wojsku i prosil Martynca by list ten odczytal w Domu Narodnym w Bohorodczanach w obecności członków Sokiła. List ten odczytal Martyniec w Domu Narodnym w dniu 20.9.1936.</p>	25.9. 1936	P.7/38/36 N.I.264/II
18.	<p>Dnia 5.X.1936 Hirnyk pisal list z wojska do Włodzimierza Martynca w Bohorodczanach trescia którego krytykował w sposob bardzo ostry ostatnie manewry Wojsk Polskich w którychbral osobisty udział.</p>	6.X.1936 5.IV.1937	N.I. 1/II/36 № 88/37 W.8
19.	<p>Dnia 3 marca 1937 r. Samodzielny Referat Inf. II. w Stanisławowie prowadzil dochodzenia przeciw Ołeksie Hirnykowi za działalność na rzecz OUN.</p>	5.III.37	KD/133/37
20.	<p>Kontakty utrzymuje Michal Martyniec zw. "Zatyрка" Mirosława Jaworska, Olga Martyniec,</p>	16.IV.37	KD/77/37 W.8

	Rozalia Jaworska, Kozoris Osyp, Krycun Włodzimierz, Poluk Piotr, Michał Danyłko, Mychajło Hołowej, Krycun Konstanty, Hirnyk Ołeksza, wszyscy z Bohorodczan.		
21.	Hirnyk w 12 pał. w Złoczowie swoim wpływem zwerbował do pracy na rzecz OUN Matiasa Janaszowa z Jabłonowa pow. Kopyczyńce, z którym razem służył. W maju 1937 Hirnyk zamier przez Urząd. Sam. Ref. Inf. w Stanisławowie przytrzymany i oddany Sądowi Wojsk. we Lwowie pod zamirem zdrady tajnie i szpiegonstwa do W. Eksp. J. R.J. 1100 i 2006/37/ Eksp./11/37 ⁷⁴ .	6.7.37	KD/77/37
22.	Wpołączeniu wojskowego Sądu Okręg. № VI we Lwowie z dnia 21/X. 1937 do №ra- Ko. 112/37 skarany został na taszwą rasp. 5 lat i 3 miesiące więzienia.	6.XI. 1937	KD77/37 Wydział P.P. Stanisławów
23.	Skarany przez Sąd Okręg. w Stanisławowie wyrokiem z dnia 17/3.1938 № V. K. 1105/37 za zbr. art. 97 § 1 KK na 5 lat więzienia i uniw. praw obyw. i horoz. na 10 lat – kasacji wniesioną – Sąd Kasacyjny pop. wyrok zastaręsował.	26/10 1938	KD 77/37 W. Hed Stanisławów

Komendant Powiatowy P. P.

z/r. Zygmund Zyznowski asp.
Kierownik Wydziału Sledczego.

ДАІФО, ф. 2-сч, оп. 1, спр. 1658, арк. 1–2 зв.
Машинопис. Рукопис. Оригінал.

№ 382

Повідомлення про заборону польськими властями діяльності товариства “Луг” у Надвірнянському повіті

26 жовтня 1938 р.

РОЗВ'ЯЗУЮТЬ ЛУГИ В НАДВІРНЯНЩИНІ.

В двох останніх місяцях надвірнянське староство завісило або розв'язало 3 найкращі “Луги” того повіту, а саме в **Пнівю, Перерослі і Солотвині**.

В Солотвині розв'язали “Луг” тому що він огорнув своєю діяльністю і сусідню громаду Заріче, яка становить властиво передмістя Солотвини і творить з нею одну парохію. “Луг” вів у цей спосіб діяльність без перепони чотири роки, а тепер староство признало її нестатутовою і товариство відразу припинило в його праці.

⁷⁴ Текст у цій і наступних двох графах вписаний від руки різними почерками. Весь попередній текст – машинописний на заготовленому бланку.

Щодо “Лугу” в Пнівю, то його розв'язано ...⁷⁵ Рекурс товариства староство відкинуло...

Вкінці зазначимо що староство заборонило теж повітовий дорічний луговий попис.

Діло. – 1938. – 26 жовтня.

№ 383

Повідомлення про заборону діяльності товариства “Просвіта” у с. Гозіїв Старий Долинського повіту

28 жовтня 1938 р.

Розв'язали читальню “Просвіти” в Долинщині.

Станиславівський воєвода рішенням з 3 вересня ц. р. розв'язав читальню “Просвіти” в Гозієві Старім пов. Долина, що існувала від 1925 р. Розв'язання воєвідство мотивує тим, що виділ читальні вів протистатутуову діяльність. І так з ініціативи виділу читальні зорганізовано молодь. т. зв. “доріст”, у читальні і ця молодь переводила вправи деревляними шаблями на військовий лад. На Зелені Свята в 1937 р. “доріст” читальні виконував почесну сторожу на цвинтарі в Гозієві Старім біля могили полеглого українського січового стрільця з деревляними крісами на раменах і деревляними шаблями підчас відправи панахиди. Дня 31. жовтня 1937 р. члени читальні з ініціативи виділу прибрали хрест на могилі поляглого українського січового стрільця терновою короною і тризубом з дроту га жовто-блакитного паперу. В 1938 р. члени читальні з доручення виділу поприпинали чорні відзнаки на знак жалоби по помершій полк. Коновальцеві і знищили державний герб та таблиці солтиса.

Проти цього рішення виділ читальні вніс відклик до міністерства внутрішніх справ, опрокидуючи всі закиди станиславівського воєводи та підкреслюючи, що читальня “Просвіти” вела весь час свою діяльність згідно з постановами статуту. Отже виділ читальні не організував ніколи вправ молоді, т. зв. “доростом”, на військовий лад при допомозі деревляних шабель. Чит. “Просвіти” взагалі не має нічого спільного з деревляними шаблями, які забрала поліція з Болехова від молоді в Гозієві Старім у 1936 р. Згаданими деревляними шаблями переводила руханкові, а не військові вправи молодь, зорганізована в секції “доросту” при кружку “Рідної Школи” в Гозієві Старім на основі XII. розділу правильника, що його затвердила Головна Управа “Р. Ш.” згідно з постановою статуту про фізичне виховання молоді. Зрештою молодь переводила оправи деревляними шаблями, приготовляючись до виступу на фестині, що його задумував уладити кружок “Р. Ш.” 19. липня 1936 р. Ця справа опинилася в окружному суді у Стрию, який увільнив від вини і кари членів старшини кружка “Р. Ш.” в Гозієві Старім о. Костя Левицького, Михайла Піруса с. Гриня і Михайла Яцика с. Івана присудом з 11 лютого 1937 р. до ч. К. 862/36. Читальня “Просвіти” не мала теж нічого спільного з

⁷⁵ Тут і далі у документі текст статті піддано цензурі.

почесною сторожею на могилі полеглого українського січового стрільця, що зрештою стояла не підчас Зелених Свят 1937 р., але підчас Великодніх Свят. До того що почесну сторожу біля могили на цвинтарі поставив член КАУМ-у Д. Кулик та Михайло Пірус. Ця справа теж опинилася в окружному суді у Стрию, який увільнив Михайла Піруса від вини і кари, а справи Д. Кулика не розглядав, бо він не відкликався від рішення староства в Долині. Виділ читальні не мав теж нічого спільного з прикрашенням могили полеглого українського січового стрільця дня 31. жовтня 1937 р., ні з ношенням чорних відзнак на знак жалоби по полк. Коновальцеві. Вкінці в Гозієві Старім взагалі не було ніколи знищення державного гербу на таблиці солтиса і воєвідство мало тут фальшиві інформації.

Діло. – 1938. – 28 жовтня.

№ 384

Відозва української інтелігенції до членів українських економічно-господарських, культурно-освітніх і спортивних товариств

15 листопада 1938 р.⁷⁶

**ПРОВІДНИКИ УКРАЇНСЬКИХ ЦЕНТРАЛЬНИХ УСТАНОВ
культурних, освітніх, господарських, економічних і тіловиховних
до своїх членів**

Відозва.

Йдучи за покликом нашого високопреосвященного митрополита Кир Андрея, коли вже не стоїмо під безпосереднім тиском зовнішніх подій, ми, нижче підписані провідники українських культурних, освітніх, господарських, економічних і тіловиховних центральних установ, стверджуємо в почутті повної відповідальності, що під теперішню пору зорганізоване нами життя і загальнонаціональні потреби вимагають від усіх нас, членів і працівників цих установ, щоб ми як дотепер, так і надалі зберегли спокій і рівновагу духу та не дали відвести себе з цього шляху ніяким можливим провокаціям.

Найкраще прислужимось нації, коли всі при своїх варстатах праці на місцях віддамо всі наші живі сили дальшій конструктивній праці на всіх ділянках народного життя. таким чином розбудуємо органічні, єдино тривкі цінності, доконче потрібні нам тепер і в майбутньому.

Львів, 15. листопада 1938 р.

Д-р Іван Раковський, д-р Іван Брик, Іван Галущинський, інж. Юліян Павликовський, д-р Кость Левицький, Остап Луцький, Юліян Шепарович, інж. Андрій Палій, інж. Євген Храпливий, д-р Павло Кривуцький, д-р Іван Гижа, Ярослав Колтунюк, Ярослав Скопляк, інж. Михайло Хроновят, д-р Роман Дашкевич.

Діло. – 1938. – 16 листопада.

⁷⁶ Дата події.

№ 385

Заклик українського греко-католицького духовенства та лідерів українських політичних партій до українського населення

20 листопада 1938 р.

ЗАЯВА.

З різних околиць краю (Львівщини, Тернопільщини, Підгаєччини, Зборівщини, Бережанщини, Дрогобиччини, Скільщини, Деятинщини, Калущини, і інших) наспівають вісти про масові репресії проти українського населення цілих околиць, при чому цілі громади, освітні і громадські установи та їхні провідники терплять моральні і матеріальні шкоди та тяжкі фізичні побої. Навіть священиків і старших жінок зневажають і побивають. Притокою до тих масових репресій мають бути, зрештою ще не виявлені, вчинки окремих одиниць, хоч тим особам, проти яких звернені масові репресії, ні судовим ані навіть поліційним слідством не пробували доказувати будь-якої вини за якийсь протизаконний вчинок.

Проти цих репресій, які нарушують не лише людську гідність, але і суперечать засадам примітивної справедливості та обов'язуючим законам, піднімаємо урочистий протест та заявляємо, що українська нація завжди протестуватиме проти стосування до неї засади збірної відповідальності.

В обличчі важкого лихоліття закликаємо всіх українців до братньої солідарності з неповинними жертвами та до впертої праці для успішної оборони слухних прав української нації.

† Андрей Митрополит.

† Йосафат, Єпископ Перемиський і Сяніцький. † Іван, Єпископ-помічник Львівський, † Григорій, Єпископ-помічник Перемиський.

Д-р. Кость Левицький, Д-р. Іван Макух.

Сильвестер Герасимович, Володимир Кохан, о. Леонтій Куницький.

Д-р Дмитро Левицький, Константина Малицька, Михайло Матчак.

Д-р Іван Німчук, Дмитро Паліїв, Мілена Рудницька.

Д-р Володимир Старосольський, Д-р Матвій Стахів.

Діло. – 1938. – 20 листопада.

№ 386

Повідомлення про ліквідацію польською адміністрацією читальні “Просвіти” у Ворохті

2 грудня 1938 р.

Припинили діяльність читальні “Просвіти” у Ворохті.

Надвірнянське староство рішенням з дня 17. листопада ц. р. припинило діяльність найрухливішої в деятинській філіяльній окрузі читальні “Просвіти” у Ворохті, що вже 35 років працює для культурно-освітнього розвитку села. В

цьому ювілейному році читальня мала коло 200 членів і гарну бібліотеку. При читальні гарно працювали самоосвітній, театральний і музичний гурток “Молода Просвіта” і хор; рік-річно відбувалися Шевченкові концерти, академії, театральні вистави та інші національні свята. В липні ц. р. читальня улаштувала першу й одну на Гуцульщині виставу книжки і преси, вкінці 21. вересня ц. р. відсвяткували найкраще на Гуцульщині ювілейне свято на честь Матері-Просвіти, що його звеличав своєю прихильністю голова Матірнього Т-ва “Просвіта” у Львові д-р І. Брик з ювілейним прапором. Текст рішення староства такий:

Starostwo Powiatowe Nadwornianskie. Nr B. A 4/72/r/38. Nadworna, dnia 17. XI. 1938. Do Zarządu T-wa Czytelnia “Proswity” w Worochcie (na rece przewodniczacego p. Fedora Hawryluka). Na zasadzie art. 41. ust. ostatni w związku z art. 16. prawa o stowarzyszeniach z dnia 27. X. 1932 (Dz. U. R. P. nr. 94, poz. 808) zawieczam działalnosc stowarzyszenia Czytelnia “Proswity” Worochctie, poniewaz Stowarzyszenie, urzadzajac dnia 21 wrzesnia 1938 r. obchod z okazji 70-lecia istnienia “Proswity”, nie zastosowalo sie do zatwierdzonego przez Starostwo programu obchodu, lecz program ten samowolnie przekroczyło, czyło przez wystapienie w czasie obchodu ze sztadarem T-wa “Proswity”, ktory w mysl decyzji M. S. Wewn. z dnia 23. II. 1938 nr. A. P: 3–100 moze byc używany przy zbiorowych wystapieniach Zarządu Głownego, co w danym wypadku nie miało miejsca.

Z powyższego wynika, że Stowarzyszenie przekroczyło zakres swoich uprawnień i wykroczyło przeciw obowiązującemu prawu, wobec czego należało zastosować rygory z art. 16 prawa o stowarzyszeniach.

Od decyzji niniejszej służy prawo wnieć odwołania do Urzędu Wojewydzkiego w Stanisławowie za pośrednictwem tut. Starostwa w ciągu dni 14-tu, licząc od dnia następnego po dniu doręczenia.

Rywnocześnie na zasadzie art. 87 pkL 4 rozporządzenia Prezydenta R. P. z dnia 22. III. 1928 o postępowaniu administracyjnym (Dz. U. R. P. nr. 36, poz. 341) orzekam, że decyzja niniejsza jako wydana w interesie publicznym jest natychmiast wykonalna i ewentualne odwołanie nie ma mocy wstrzymującej.

Za Starosta Powiatowego:
(Cais – wicestarosta).

Тут слід ще згадати, що недавно припинили діяльність читальні “Просвіти” в Яблониці коло Ворохти за те, що аматорський гурток відбував проби у Вороненці.

В днях 25. і 26 листопада ц. р. місцева поліція в асисті військової міліції опечатала бібліотеку, канцелярію і домівку читальні в Народнім Домі у Ворохті.

Внесено відклик до станиславівського воєводства.

Діло. – 1938. – 2 грудня.

**Проект Конституції автономії Галицько-Волинської землі у складі Польщі,
внесений до сейму Українською парламентарною репрезентацією**

3 грудня 1938 р.

PROJEKT USTAWY

konstytucyjnej Ziemi Halicko-Wołyńskiej
złożony przez podpisanych posłów.

WYSOKI SEJM UCHWALIĆ RACZY
załączony projekt ustawy

Warszawa, dnia 3 grudnia 1938 r.

1. Mydryj Wasyl⁷⁷.

2. D-r Stefan Wytwyckyj.

9. Dmytro Wełykanowycz

3. Włodzimierz Cełowycz.

10. D-r Nawrocki Stefan

4. D-r Paweł Łysiak.

11. D-r Pełeński.

5. D-r Franc Swistel.

12. D-r Stefan Bilak.

6. Stefan Skrypnyk.

13. D-r Roman Perfećkyj

7. Hiłary Tarnawśkyj.

14. D-r Stepan Baran.

8. D-r Hankewycz Hryń.

15. Iwan Wołański

USTAWA

konstytucyjna Ziemi Halicko-Wołyńskiej

Art. 1.

W celu zapewnienia Narodowi Ukrainskiemu w granicach Rzeczypospolitej Polskiej pełnego z Narodem Polskim równouprawnienia politycznego oraz swobody rozwoju kulturalnego i gospodarczego tworzy się na ziemiach, zamieszkałych przez ludność ukraińską, autonomiczną jednostkę publiczno-prawną pod nazwą "Ziemia Halicko-Wołyńska".

Art. 2.

1) Ziemia Halicko-Wołyńska obejmuje obszar województw stanisławowskiego, tarnopolskiego i wołyńskiego oraz obszar województwa lwowskiego bez powiatów administracyjnych kolbuszowskiego, krośnieńskiego, łańcuckiego, niskiego, przeworskiego, rzeszowskiego i tarnobrzesckiego, a prócz tego obszar gmin Polany i Tylawa z powiatu administracyjnego krośnieńskiego, dalej obszar województwa poleskiego bez powiatów administracyjnych kosowskiego i łunienieckiego, z obszaru województwa lubelskiego powiaty administracyjne bialsko-podlaski, biłgorajski, chełmsko-lubelski, hrubieszowski, tomaszowski i włodawski, z województwa białostockiego obszar powiatu administracyjnego bielskiego, wreszcie z województwa krakowskiego obszar gmin Gładyszów, Sękowa, Snietnica i Ujście z powiatu administracyjnego gorlickiego, obszar gmin Krempa i Żmigród Nowy z powiatu administracyjnego jasielskiego, obszar gmin Krynica-wieś, Łabowa, Muszyna, Tylicz oraz miasta Krynica-Zdrój i Muszyna z powiatu administracyjnego nowosandecckiego.

⁷⁷ Тут і далі в документі підписи зроблено від руки.

2) Ziemia Halicko-Wołyńska posiada autonomię w zakresie określonym przepisami niniejszej ustawy konstytucyjnej.

Art. 3.

Postanowienia ustawy konstytucyjnej z dnia 23. kwietnia 1935 r. (Dz. U. R. P. Nr. 30. Poz. 227) obowiązują na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej, jeżeli w ustawie niniejszej nie postanowiono inaczej.

Art. 4.

1) Prezydentowi Rzeczypospolitej jako czynnikowi nadrzędnemu w Państwie służą w stosunku do Ziemi Halicko-Wołyńskiej uprawnienia zastrzeżone mu w ustawie konstytucyjnej z dnia 23. kwietnia 1935 (Dz. U. R. P. Nr. 30. Poz. 227), ze zmianami, wynikającymi z postanowień ustawy niniejszej.

2) Akty urzędowe Prezydenta Rzeczypospolitej dotyczące Ziemi Halicko-Wołyńskiej wymagają do swej ważności podpisu Prezesa Halicko-Wołyńskiej Rady Ministrów i właściwego Halicko-Wołyńskiego Ministra.

Art. 5.

1) Rząd Ziemi Halicko-Wołyńskiej kieruje sprawami tej Ziemi, nie zastrzeżonymi Rządowi Rzeczypospolitej bądź innym organom władzy, określonym w ustawie konstytucyjnej z dnia 23. kwietnia 1935 r. (Dz. U. R. P. Nr. 30. Poz. 227).

2) Następujące sprawy są wyłączone z zakresu działania Rządu Ziemi Halicko-Wołyńskiej i zastrzeżone Rządowi Rzeczypospolitej bądź innym organom władzy (ust. 1) nin. art.):

- a) sprawy, dotyczące stosunku Rzeczypospolitej do Państw obcych,
- b) sprawy, dotyczące sił zbrojnych Rzeczypospolitej,
- c) sprawy dotyczące budżetu Rzeczypospolitej, pożyczek państwowych, banków państwowych, działających na obszarze całego Państwa, i systemu monetarnego.

3) Rząd Ziemi Halicko-Wołyńskiej składa się z Prezesa Halicko-Wołyńskiej Rady Ministrów i Ministrów Halicko-Wołyńskich.

4) Prezes Halicko-Wołyńskiej Rady Ministrów i Ministrowie Halicko-wołyńscy wchodzi w skład Rządu Rzeczypospolitej.

5) Organizację Rządu Ziemi Halicko-Wołyńskiej określa dekret Prezydenta Rzeczypospolitej.

Art. 6.

Odpowiedzialność parlamentarną Prezesa Halicko-Wołyńskiej Rady Ministrów i Ministrów Halicko-Wołyńskich przed Sejmem Ziemi Halicko-Wołyńskiej oraz odpowiedzialność konstytucyjną przed Trybunałem Stanu Ziemi Halicko-Wołyńskiej określa osobna ustawa halicko-wołyńska.

Art. 7.

1) Sejm Ziemi Halicko-Wołyńskiej sprawuje funkcje ustawodawcze na obszarze tej Ziemi.

2) Następujące sprawy są wyłączone z zakresu ustawodawstwa Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej i zastrzeżone właściwości ustawodawczej Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej stosownie do postanowień ustawy konstytucyjnej z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz. U. R. P. Nr. 30. Poz. 227):

a) sprawy dotyczące stosunku Rzeczypospolitej do państw obcych, w szczególności umów Rzeczypospolitej z państwami obcymi,

b) sprawy, dotyczące sił zbrojnych Rzeczypospolitej, w szczególności sprawy dotyczące obowiązku służby wojskowej ustalenia kontyngentu rekruta, dostarczania podwód, zaopatrzenia i zakwaterowania wojska,

c) sprawy, dotyczące budżetu Rzeczypospolitej, i związane z tym sprawy nakładania podatków i opłat publicznych na potrzeby państwowe, dalej sprawy, dotyczące długów państwowych i zaciągania nowych pożyczek państwowych, przyjmowania gwarancji finansowej przez Skarb Rzeczypospolitej, pozbywania, zamiany bądź obciążania nieruchomości państwowego, położonego poza obszarem Ziemi Halicko-Wołyńskiej,

d) ustawodawstwo, dotyczące ustalenia systemu monetarnego, monopoli, ustanowienia ceł i stosunków handlowych do państw obcych,

e) ustawodawstwo, dotyczące poczt, telegrafów, telefonów i radia, kolei żelaznych, żeglugi i lotnictwa,

f) ustawodawstwo, dotyczące patentów, miar i wag oraz banków państwowych, działających na obszarze całego Państwa,

g) ustawodawstwo o obywatelstwie polskim, o policji obcych i o paszportach.

3) Umowy Rzeczypospolitej z państwami obcymi, dotyczące spraw kulturalnych i gospodarczych Ziemi Halicko-Wołyńskiej, wymagają zgody Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej. Taka zgoda potrzebna jest też do zaprowadzenia na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej nowych monopoli.

4) Członkowie Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej, wybrani z obszaru Ziemi Halicko-Wołyńskiej, nie mogą uczestniczyć w rozprawach i uchwałach Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej, jeżeli przedmiotem rozpraw i uchwał są sprawy, zastrzeżone Sejmowi Ziemi Halicko-Wołyńskiej.

Art. 8.

1) Sejm Ziemi Halicko-Wołyńskiej sprawuje kontrolę nad działalnością Rządu Ziemi Halicko-Wołyńskiej, ustala budżet tej Ziemi i nakłada w granicach postanowień ustawy niniejszej ciężary na obywateli.

2) Kontrola nad działalnością Rządu Ziemi Halicko-Wołyńskiej wyraża się w prawie Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej

a) żądania ustąpienia Rządu Ziemi Halicko-Wołyńskiej lub Ministrów halicko-wołyńskich,

b) pociągnięcia Prezesa halicko-wołyńskiej Rady Ministrów bądź Ministrów halicko-wołyńskich do odpowiedzialności konstytucyjnej,

c) interpelowania Rządu Ziemi Halicko-Wołyńskiej,

d) zatwierdzania corocznie zamknięć rachunków Ziemi Halicko-Wołyńskiej i udzielania Rządowi Ziemi Halicko-Wołyńskiej absolutorium,

e) wykonywania kontroli nad długami Ziemi Halicko-Wołyńskiej.

Art. 9.

1) Sejm Ziemi Halicko-Wołyńskiej składa się z posłów, wybranych w głosowaniu powszechnym, tajnym, równym, bezpośrednim i stosunkowym.

2) Prawo zgłoszenia list kandydatów na posłów służy 50-ciu wyborcom.

3) Na każdym 50.000 mieszkańców przypada 1 poseł.

4) Wybory przeprowadza się w okręgach wyborczych. Każdy okręg wyborczy winien tworzyć całość terytorialną bezpośrednio związaną i wybierać conajmniej 4-ch a najwyżej 6-ciu posłów.

5) Wybory pierwszego Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej odbywają się na podstawie ordynacji wyborczej, uchwalonej przez Sejm i Senat Rzeczypospolitej, opartej na zasadach określonych w ust. 1), 2), 3) i 4) nin. art.

Art. 10.

1) Kadencja Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej trwa lat 5, licząc od dnia zwołania.

2) Prezydent Rzeczypospolitej może rozwiązać Sejm Ziemi Halicko-Wołyńskiej przed upływem kadencji, rozwiązanie wymaga wskazania powodu.

3) Nowe wybory zarządza Prezydent Rzeczypospolitej w ciągu 30-tu dni od rozwiązania Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej.

4) Głosowanie winno odbyć się nie później niż 60-tego dnia po zarządzeniu wyborów.

Art. 11.

1) Postanowienia ustawy konstytucyjnej z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz. U. R. P. Nr. 30. Poz. 227), dotyczące Rządu i Sejmu Rzeczypospolitej, ustawodawstwa i budżetu, stosuje się odpowiednio do Rządu i Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej, ustawodawstwa i budżetu halicko-wołyńskiego.

2) Do ważności ustaw halicko-wołyńskich wymagane jest ogłoszenie w dzienniku ustaw halicko-wołyńskich.

Art. 12.

Jeżeli konieczność użycia sił zbrojnych Rzeczypospolitej do obrony Państwa nie wymaga innych zarządzeń, siły zbrojne, stacjonowane na Ziemi Halicko-Wołyńskiej, winny być łączone na zasadzie terytorialnej w osobne formacje i składać się tylko z wojskowych pochodzących z tej Ziemi.

Art. 13.

1) Sądy na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej wymierzają sprawiedliwość w imieniu Rzeczypospolitej.

2) Sędziów Ziemi Halicko-Wołyńskiej mianuje Prezydent Rzeczypospolitej, jeżeli ustawy halicko-wołyńskie inaczej nie stanowią.

3) Administracyjny nadzór nad sądami na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej sprawuje halicko-wołyński Minister Sprawiedliwości.

4) Dla spraw dotyczących Ziemi Halicko-Wołyńskiej powołuje się z siedzibą we Lwowie:

a) Halicko-Wołyński Sąd Najwyższy do spraw sądowych, cywilnych i karnych,

b) Halicko-Wołyński Najwyższy Trybunał Administracyjny do orzekania o legalności aktów administracyjnych,

c) Halicko-Wołyński Trybunał Kompetencyjny do rozstrzygania sporu o właściwość między sądami a innymi organami władzy.

Art. 14.

1) Do zawiadywania sprawami dotyczącymi szkolnictwa oraz opieki społecznej i sprawami wyznaniowymi powołuje się osobne organy samorządowe, oddzielnie dla poszczególnych narodowości.

2) Organizację i zakres działania tych organów tudzież sposób ich powołania określa ustawa halicko-wołyńska.

3) Dla spełniania zadań im poruczonych winny być tym organom wyznaczone w budżecie halicko-wołyńskim stałe dotacje.

Art. 15.

Do sprawowania na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej kontroli państwowej w zakresie, określonym ustawą konstytucyjną z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz. U. R. P. Nr. 30. Poz. 227), powołuje się Halicko-Wołyńska Najwyższą Izbę Kontroli z siedzibą we Lwowie.

Art. 16.

1) Na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej obowiązują ustawy o podatkach i opłatach państwowych, wydane jednolicie dla Rzeczypospolitej, jeżeli moc tych ustaw rozciąga się także na obszar Ziemi Halicko-Wołyńskiej.

2) Państwowe władze skarbowe na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej wymierzają podatki i opłaty państwowe, o których mowa w ust. 1).

3) Dochód z podatków i opłat pobieranych na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej, wpływa do Skarbu Halicko-Wołyńskiego. Z tego dochodu Skarb halicko-wołyński oddaje na potrzeby ogólnopństwowe połowę sumy jakaby wypadła na Ziemię Halicko-Wołyńską ze względu na stosunek liczby mieszkańców i ogólnego dochodu z podatków i opłat państwowych z Ziemi Halicko-Wołyńskiej do liczby mieszkańców i ogólnego dochodu z podatków i opłat państwowych z całej Rzeczypospolitej.

4) Sumę należną ustala corocznie Minister Skarbu Rzeczypospolitej na podstawie wniosku halicko-wołyńskiego Ministra Skarbu i ogłasza swą decyzję wraz ze szczegółowym uzasadnieniem.

5) Na mocy ustawy halicko-wołyńskiej mogą być na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej nakładane na potrzeby tej Ziemi dodatki do państwowych podatków bezpośrednich oraz samoistne podatki i opłaty. Do wymierzania i ściągania dodatków do podatków oraz samoistnych podatków i opłat powołane są państwowe władze skarbowe na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej.

Art. 17.

Majątek Rzeczypospolitej położony na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej przechodzi na własność tej Ziemi.

Art. 18.

1) Sędziowie, urzędnicy publiczni oraz nauczyciele, zatrudnieni na Ziemi Halicko-Wołyńskiej, powinni w zasadzie pochodzić z tej Ziemi. Przy obsadzaniu urzędów publicznych i posad nauczycielskich na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej mają pierwszeństwo kandydaci pochodzący z Ziemi Halicko-Wołyńskiej.

2) Sędziowie, urzędnicy publiczni oraz nauczyciele składają przysięgę służbową według roty, przepisanej dla sędziów, urzędników, bądź nauczycieli Rzeczypospolitej, i w sposób dla tych osób wskazany.

3) Sędziowie, urzędnicy publiczni oraz nauczyciele na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej muszą do jednego roku od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy konstytucyjnej wykazać się, że władają językiem polskim i językiem ukraińskim w słowie i w piśmie.

4) W centralnych władzach Rzeczypospolitej, których zakres działania obejmuje sprawy, wyłączone z zakresu działania Rządu Halicko-Wołyńskiego, oraz we władzach, podporządkowanych tym centralnym władzom, część stanowisk służbowych odpowiadająca stosunkowi odsetkowemu ludności Ziemi Halicko-Wołyńskiej do ogólnej liczby ludności Rzeczypospolitej, winna być obsadzona osobami pochodzącymi z Ziemi Halicko-Wołyńskiej.

Art. 19.

1) We wszystkich cywilnych władzach i urzędach państwowych oraz sądach na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej język polski i język ukraiński są zupełnie równouprawnione w urzędowaniu wewnętrznym i zewnętrznym.

2) Ustawa halicko-wołyńska określa warunki, od których zależy w służbie wewnętrznej używanie jednego lub drugiego z tych języków bądź ich obu.

3) Związki samorządu terytorialnego określają swój język urzędowania wewnętrznego.

4) Cywilne władze i urzędy państwowe, sądy oraz władze i urzędy samorządu terytorialnego, obowiązane są na podania stron odpowiadać w ich języku polskim i ukraińskim, przyjmować zeznania ustnie do protokołu i przeprowadzać rozprawę w jednym z tych języków stosownie do narodowości osoby, która zeznaje do protokołu lub bierze udział w rozprawie. Jeżeli pismo urzędowe zostaje wygotowane nie na skutek podania strony winno być wygotowane w tym języku urzędowym, którego strona używa.

5) Ustawy halicko-wołyńskie i wszelkie obwieszczenia władz halicko-wołyńskich winny być ogłaszane w języku polskim i w języku ukraińskim.

6) Ustawy Rzeczypospolitej i wszelkie zarządzenia władz Rzeczypospolitej odnoszące się do Ziemi Halicko-Wołyńskiej winny być na obszarze tej Ziemi ogłaszane w języku polskim i języku ukraińskim.

Art. 20.

1) Niniejszą ustawę konstytucyjną Ziemi Halicko-Wołyńskiej uznaje się za część składową ustawy konstytucyjnej z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz. U. R. P. Nr. 30. Poz. 227).

2) Postanowienia niniejszej ustawy konstytucyjnej nie mogą być uchylone ani zmienione bez zgody Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej.

3) Do uchwały Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej o uchwaleniu bądź zmianie niniejszej ustawy konstytucyjnej stosuje się odpowiednio postanowienia ustawy konstytucyjnej z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz. U. R. P. Nr. 30. Poz. 227).

Art. 20.

1) Niniejsza ustawa konstytucyjna wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

2) Najpóźniej do 3-ch miesięcy od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy konstytucyjnej mianowany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Rząd Ziemi Halicko-Wołyńskiej obejmuje swój urząd, najpóźniej zaś do 6-ciu miesięcy od tego terminu winna być otwarta sesja Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej.

3) Wynikające z niniejszej ustawy konstytucyjnej zmiany w organizacji sądów i w podziale Państwa na województwa zarządza Prezydent Rzeczypospolitej drogą dekretów.

4) Najpóźniej do jednego roku od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy konstytucyjnej winna być przez Sejm i Senat Rzeczypospolitej uchwalona nowa ordynacja wyborcza do Sejmu i Senatu, dostosowana do utworzenia Ziemi Halicko-Wołyńskiej jako osobnej jednostki publiczno prawnej i wynikającego stąd nowego podziału administracyjnego Państwa.

Uzasadnienie.

Rzeczypospolita Polska zamierzała oprzeć swój ustrój na zasadzie szerokiego samorządu terytorialnego. Tak głosił art. 3. ustawy konstytucyjnej z dnia 17 marca 1921 r. (Dz. U. R. P. Nr. 44, poz. 267), przewidujący przekazanie przedstawicielstwom samorządu terytorialnego właściwego zakresu ustawodawstwa, zwłaszcza z dziedziny administracji, kultury i gospodarstwa, który zostanie bliżej określony ustawami państwowymi. Zgodnie z tymi zasadami postanawiają art. 2 i 3 ustawy z 26 września 1922 r. (Dz. U. R. P. Nr. 90, poz. 829) o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a szczególnie województw lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego, że ustawy państwowe określą, jakie sprawy wchodzą w zakres samorządu wojewódzkiego, zwłaszcza z dziedziny kultury, gospodarstwa, komunikacji, ochrony zdrowia, opieki nad ubogimi, administracji samorządowej i skarbowości publicznej, oraz, że w sprawach, przekazanych samorządowi wojewódzkiemu, sejmiki wojewódzkie mają prawo uchwalać ustawy w granicach postanowień ustawy konstytucyjnej oraz ustaw państwowych. Szczególnie co do województw lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego w art. 9 powołanej ustawy z 26 września 1922 r. Określono sprawy, które wchodzą w zakres działania samorządu tych trzech województw, dalej w art. 10 i 16 przewidziano, że sejmiki w tych trzech województwach składać się będą z dwóch Izb, z których jedną tworzą posłowie kurii ukraińskiej i że nadwyżkę powstałą po pokryciu wydatków wspólnych, rozdziela się pomiędzy obie izby sejmiku według stosunku budżetowego kurii ukraińskiej (ruskiej) do ogółu ludności województwa.

Ani postanowienia ustawy konstytucyjnej z r. 1921, dotyczące samorządu terytorialnego, ani też postanowienia ustawy z 26 września 1922 r. nie zostały wykonane, natomiast ustawa konstytucyjna z dnia 23 kwietnia 1935 r. (Dz. U. R. P. Nr. 30, poz. 227) wprowadziła ustrój ścisłej centralizacji, pozostawiając jedynie województwu śląskiemu pewne uprawnienia samorządowe, przyznane mu na mocy statutu organicznego wydanego ustawą konstytucyjną z dnia 15 lipca 1920 r. (Dz. U. R. P. Nr. 73, poz. 497).

Niewdając się w rostrząsanie pytania, który z tych dwóch ustrojów: samorząd terytorialny czy centralizacja jest korzystniejszy dla ugruntowania potęgi państwa oraz dla zapewnieni rozwoju kulturalnego i gospodarczego ludności, należy stwierdzić, że dla Rzeczypospolitej, która nie jest Państwem jednolitym pod względem narodowościowym i której części składowe wykazują olbrzymie różnice pod względem kulturalnym i gospodarczym, stosowanie jednolitym norm prawnych na

obszarze całego Państwa nie jest wskazane. Dotyczy to zwłaszcza ziem południowych i wschodnich, zamieszkałych zwartą masą przez ludność ukraińska, która na tych obszarach tworzy absolutną większość, ma wspomnienia własnego odrębnego bytu państwowego i posiada wyrobione poczucie narodowe, tudzież określone dążności narodowe, które nie mogą być zaspokojone w granicach istniejącego ustroju publiczno-prawnego Rzeczypospolitej.

Wychodząc z tego założenia, mocarstwa zachodnie przyznając Polsce były Galicję Wschodnią zastrzegły, że dla ziemi tej winien być wydany osobny statut autonomiczny. Rzeczypospolita zaciągnęła co do tego obszaru zobowiązanie międzynarodowe, a wyrazem tego zobowiązania było właśnie wydanie wspomnianej poprzednio ustawy z 26 września 1922 r. o samorządzie terytorialnym województw lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego.

Ustawa konstytucyjna z 17 marca 1921 r., a tak samo ustawa konstytucyjna z 23 kwietnia 1935 r. liczy się z odrębnymi potrzebami mniejszości narodowych i zawiera w artykułach 99 do 120 postanowienia, które mają zadanie chronić te mniejszości pod względem narodowym. W szczególności według art. 109 Konstytucji każdy obywatel ma prawo zachowania swej narodowości i pielęgnowania swej mowy i właściwości narodowych. Osobne ustawy państwowe zabezpieczą według zapowiedzi tego postanowienia mniejszościom w Państwie Polskim pełny swobodny rozwój ich właściwości narodowych przy pomocy autonomicznych związków mniejszości o charakterze publiczno-prawnym w obrębie związku samorządu powszechnego. W art. 110 powiedziano dalej, że obywatele polscy, należący do mniejszości narodowościowych, wyznaniowych lub językowych mają równe z innymi obywatelami prawo zakładania, nadzoru i zawiaduwania swoim własnym kosztem zakładów dobroczynnych, religijnych i społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych.

Z faktu jednak, że te postanowienia Konstytucjinie zostały wcale wykonane i bynajmniej nie są przestrzegane, wynika konieczność zabezpieczenia w inny sposób potrzeb narodowych ludności, zwłaszcza zaś tej grupy narodowej, która jest najliczniejszą i która, jak już wspomniano, zamieszkuje zwartą masą wschodnie i południowe obszary Rzeczypospolitej. Jedynym sposobem zabezpieczenia ludności ukraińskiej pełnych praw narodowych i swobody rozwoju kulturalnego i gospodarczego, jest zaprowadzenie na obszarach zamieszkałych przez tą ludność autonomii terytorialnej.

I dla części społeczeństwa polskiego nie była obcą myśl o potrzebie unormowania stosunków polsko-ukraińskich drogą udzielenia ziemiom zamieszkałym przez ludność ukraińską autonomii terytorialnej. Posłowie związku parlamentarnego Polskich Socjalistów zgłosili w Sejmie Rzeczypospolitej w dniu 9 października 1931 r. wniosek (druk Nr. 365/III) w sprawie autonomii ziem Rzeczypospolitej, zamieszkałych w większości przez ludność ukraińską. W myśl tego projektu obszar autonomiczny obejmować miał całe województwa stanisławowskie, tarnopolskie i wołyńskie, z lwowskiego województwa wszystkie powiaty na wschód od Sanu prócz nadszańskich powiatów – Sanok, Przemyśl, Jarosław i Lubaczów, a z ówczesnego województwa poleskiego powiaty Kamień Koszyrski i Sarny. Ustawodawstwo w sprawach miejscowych miał sprawować Sejm z siedzibą we Lwowie, które to miasto

miało być ośrodkiem wszystkich naczelnych władz terytorialnych, na czele których stanąć miał osobny minister i rząd krajowy. Projekt ten był przedmiotem dyskusji w sejmowej komisji administracyjnej, która projekt ten odrzuciła.

Żądanie nadania ziemiom zamieszkałym przez ludność ukraińską autonomii terytorialnej jest oddawna naczelnym postulatem politycznym wszystkich legalnie w Polsce istniejących ukraińskich partij politycznych. Podnoszono to żądanie nie raz w Sejmie w przemówieniach reprezentantów ukraińskich, poraz pierwszy w przemówieniu ówczesnego prezesa Ukraińskiej Reprezentacji Parlamentarnej posła Antoniego Wasyńczuka podczas dyskusji budżetowej w pierwszej sesji zwyczajnej pierwszej kadencji Sejmu w r. 1923. Sprawę tę podnoszono następnie w czasie corocznych dyskusji budżetowych w Sejmie i Senacie, żądając zrealizowania tego naczelnego postulatu narodu ukraińskiego, zamieszkałego w granicach Rzeczypospolitej, który tylko w zaprowadzeniu autonomii terytorialnej widzi możliwość uzyskania zabezpieczenia swego bytu narodowego, a zarazem możliwość znormalizowania stosunków polsko-ukraińskich.

W art. 1. projektu określone jest zgodnie z tym, co poprzednio powiedziano, cel zaprowadzenia autonomii terytorialnej, mianowicie zapewnienie narodowi ukraińskiemu w granicach Rzeczypospolitej pełnego z narodem polskim równouprawnienia politycznego oraz swobody rozwoju kulturalnego i gospodarczego.

Obszar, na którym ma istnieć autonomia terytorialna otrzymuje nazwę Ziemia Halicko-Wołyńska. Obszar tej ziemi podany jest w art. 2 projektu. Do obszaru tego wciągnięto wszystkie województwa, bądź powiaty lub gminy, które są zamieszkałe przez ludność ukraińską. Siedzibą władz Ziemi Halicko-Wołyńskiej jest miasto Lwów.

Według art. 3 projektu postanowienia ustawy konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 r. obowiązują naogół na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej. Prezydentowi Rzeczypospolitej jako czynnikowi nadrzędnemu w Państwie służą w stosunku do Ziemi Halicko-Wołyńskiej uprawnienia zastrzeżone Mu w ustawie konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 r.

Sprawami Ziemi Halicko-Wołyńskiej kieruje Rząd Ziemi Halicko-Wołyńskiej. Zakres działania tego Rządu ograniczony jest tylko o tyle, że sprawy dotyczące stosunku Rzeczypospolitej do państw obcych, sprawy dotyczące sił zbrojnych Rzeczypospolitej i wreszcie sprawy dotyczące budżetu Rzeczypospolitej, pożyczek i banków państwowych oraz system monetarnego, są wyłączone z zakresu działania Rządu Ziemi Halicko-Wołyńskiej i zastrzeżone Rządowi Rzeczypospolitej, bądź innym organom władzy, określonym w ustawie konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 r.

Prezes Halicko-Wołyńskiej Rady ministrów i Ministrowie Halicko-Wołyńscy wchodzi w skład Rządu Rzeczypospolitej.

Funkcje ustawodawcze sprawuje Sejm Ziemi Halicko-Wołyńskiej. W art. 7. projektu wyliczone są sprawy, które są wyłączone z zakresu ustawodawstwa Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej i zastrzeżone właściwości ustawodawczej Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej stosownie do postanowień ustawy konstytucyjnej z 23 kwietnia 1935 r. Członkowie Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej, wybrani z obszaru Ziemi Halicko-Wołyńskiej nie mogą uczestniczyć w rozprawach i uchwałach Sejmu i

Senatu Rzeczypospolitej, jeżeli przedmiotem rozpraw i uchwał są sprawy zastrzeżone sejmowi Ziemi Halicko-Wołyńskiej.

W art. 9 projektu podane są zasady, na których winna opierać się ordynacja wyborcza do Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej. Ordynację wyborczą do pierwszego Sejmu Ziemi Halicko-Wołyńskiej uchwała Sejm i Senat Rzeczypospolitej.

W art. 12 zawarte jest postanowienie, że jeżeli konieczność użycia sił zbrojnych Rzeczypospolitej do obrony Państwa nie wymaga innych urzędzeń, siły zbrojne stacjonowane na Ziemi Halicko-Wołyńskiej winne być łączone na zasadzie terytorialnej w osobne formacje i składać się tylko z wojskowych, pochodzących z tej ziemi.

Art. 13 przewiduje utworzenie z siedzibą we Lwowie Halicko-Wołyńskiego Sądu Najwyższego, Halicko-Wołyńskiego Najwyższego Trybunału Administracyjnego i Halicko-Wołyńskiego Najwyższego Trybunału Kompetencyjnego.

Według art. 14 projektu do zawiadywania sprawami, dotyczącymi szkolnictwa oraz opieki społecznej i sprawami wyznaniowymi, powołuje się osobne organy samorządowe, oddzielnie dla poszczególnych narodowości. Organizację i zakres działania tych organów, które są pomyślane jako organy autonomii narodowej określa ustawa Halicko-Wołyńska.

Ustawy podatkowe wydane dla Rzeczypospolitej obowiązują według art. 16 także na Ziemi Halicko-Wołyńskiej. Państwowe władze skarbowe na obszarze Ziemi Halicko-Wołyńskiej wymierzają podatki i opłaty państwowe, dochód zaś z tych podatków wpływa do Skarbu Halicko-Wołyńskiego. Dochód z tych podatków o opłat wpływa do Skarbu Halicko-Wołyńskiego, który z tego dochodu oddaje na potrzeby ogólnopaństwowe połowę sumy, jakoby wypadła na Ziemię Halicko-Wołyńską do liczby mieszkańców i ogólnego dochodu z podatków i opłat państwowych z całej Rzeczypospolitej.

W art. 18 zastrzeżone jest, że sędziowie i urzędnicy publiczni oraz nauczyciele na Ziemi Halicko-Wołyńskiej powinni pochodzić z tej ziemi, oraz, że do jednego roku od dnia wejścia w życie tej ustawy muszą wykazać się, że władają językiem polskim i językiem ukraińskim w słowie i piśmie. Dla władz centralnych Rzeczypospolitej, których zakres działania obejmuje sprawy wyłączone z zakresu działania Rządu Halicko-Wołyńskiego oraz dla władz podporządkowanych tym centralnym władzom przepisany jest klucz obsadzania stanowisk służbowych.

W art. 19. projektu unormowane jest na zasadzie zupełnego równouprawnienia używanie języka polskiego i języka ukraińskiego w urzędowaniu wewnętrznym i zewnętrznym cywilnych władz, urzędów pocztowych oraz sądów.

Art. 20. zawiera gwarancje konstytucyjne dla postanowień projektowanej ustawy. Wreszcie w art. 21. podane są czasokresy, do których mają wejść w życie postanowienia projektowanej ustawy.

ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2035, арк. 1–19.

Машинопис. Оригінал.

№ 388

Повідомлення в газеті “Діло” про вимогу Української парламентарної репрезентації у польському сеймі надати українським землям національно-територіальну автономію

9 грудня 1938 р.⁷⁸

Українська Парляментарна Репрезентація зголосила внесок у справі автономії для українських земель у Польщі. Нові інтерпеляції українських послів.

Варшава 9. грудня.

Найбільшою сензацією на сьогоднішньому засіданні сойму був внесок Української Парляментарної Репрезентації у справі територіальної автономії для всіх українських земель у Польщі. Необхідний для внеску п'ятнадцятий підпис дав один волинський посол. Назва проєкту така: Проєкт конституційного закону Галицько-Волинської Землі. Проєкт має 21 статей і мотивацію. Зголошення цього проєкту – тому то ніхто не сподівався, що це так швидко станеться – викликало серед представників преси і в політичних колах помітне вражіння. Президія сойму відложила відчитання проєкту і формальне його прийняття до чергового засідання. Крім цього на сьогоднішньому засіданні сойму українські послы зголосили 5 інтерпеляцій, а саме: чотирьох послів у справі відомих в Галичині, і пос. д-р Витвицький до міністра внутрішніх справ у справі конфіскати його промови з 3. XII. ц. р. в “Ділі” з 6. XII. ц. р. Довідаюся, що в цих днях відбулася конференція деяких варшавських редакцій у справі спільних кроків проти українських автономістичних тенденцій. У звязку з цією конференцією сьогоднішня полуднева варшавська преса почала сильний протиукраїнський наступ.

КТВ.

Діло. – 1938. – 10 грудня.

№ 389

Промова посла Володимира Целевича на засіданні бюджетної комісії польського сейму

14 січня 1939 р.

ПРОМОВА ПОСЛА ЦЕЛЕВИЧА В БУДЖЕТОВІЙ КОМІСІЇ СОЙМУ.

В четвер бюджетова комісія сойму радила над бюджетом міністерства внутрішніх справ. На засіданні був присутній прем'єр і міністр внутрішніх справ ген. Складковський в товаристві державних підсекретарів міністерства внутрішніх справ і державних урядовців. Бюджет реферував віцемаршал Длугош, який у обширній промові обговорив найважливіші прояви громадянського життя в Польщі: згадав про велику фреквенцію в

⁷⁸ Дата події.

парламентських виборах, ствердив розклад комуністичного руху в Польщі і поступ у напрямі стабілізації на ринку праці, накінці торкнувся жидівської й української справи. Що торкається жидів, то пос. Длугош бачить тільки єдину правильну розв'язку: “міграцію”.

“Треба виключати нереальні постуляти”.

Нормалізація – говорив пос. Длугош в українській справі – яка створює умовини довіря, спокою і праці – це підстава взаємин громадян польської й української національності. Сперте на нормалізації позитивне відношення до потреб життя українського громадянства знайшло свій повний вислів в успішному розвитку й позитивних осягах українського громадянства у всіх ділянках, особливо господарській і соціальній. Ті осяги поглиблюють відповідальність українських чинників щодо можливості реалізації польсько-української співпраці і співжиття. Але треба виключити всякі нереальні постуляти, що не можуть бути здійснені, бо викликають тільки розярення і шкідливі настрої. Одночасно треба особливо підкреслити діяльність “вивротових” українських чинників, що спричинюють невідповідальні виступи в терені. Ясно, що такі провокації українських невідповідальних чинників мусять викликати відповідь польського громадянства. За необхідну потребу треба признати відповідну настанову польського громадянства у Східній Галичині до проблеми української меншини. Громадянство прив'язує виняткове значіння до справи безпеки розвитку польського народу на терені південно-східних воеводств. Державні чинники повинні з повною дбайливістю віднестися до потреб польського громадянства і забезпечити відповідною опікою справу розвитку його сил та створити якнайкращі умовини для тієї ж цілі.

Ендецька вулиця не розв'яже української проблеми.

В дискусії над бюджетом міністерства внутрішніх справ забирає слово від УПР пос. Целевич, який заявив, що його затривожив рівень дискусії в українській справі. Гадаю – говорив пос. Целевич – що українська проблема занадто важка для польської держави, щоб можна було так невідповідно до неї підходити. Посол Вагнер думає, що супроти заогнення польсько-українських взаємин треба застосовувати репресії, що не треба приймати урядовців української національності, доки нема певности, як вони будуть поводитися. Але льяльність – це обосторонне відношення і спосіб ставлення до національної меншини впливає також на її відношення до держави. Назвали українців, що вони зняряддя чужих агентур. Це стара пісенька, що її вживали москалі й ендеки. Може посол Вагнер стане через те героєм ендецької вулиці, але це української справи не розв'яже.

Є три причини заогнення польсько-українських взаємин. Перша – це ворожість місцевого громадянства до ідеї нормалізації, друга – це поведінка адміністративної влади, і третя – пасивність уряду і брак рішень у великому стилі. Головна причина невдачі нормалізації – це становище місцевої польської людности. Ендеки від першого моменту кинули гасло боротьби з ідеєю нормалізації. Але й неендецька польська людність поставилася ворожо до нормалізації тому, що вона означає рівні права і рівні вигляди у суспільній і

господарській боротьбі. Ендеки кинули гасло, що уряд продав українцям південно-східні воєводства і що там поляки гинуть. Висувають смішне твердження, як то що українці хочуть викупити всі фабрики.

Нове заогнення вивязалося у звязку і з карпатською справою. Не можна дивуватися, що кожний українець радіє, як де-небудь українцям діється краще. Відбулися, що зрештою й українці осудили, демонстрації молоді у проти-польському дусі. Влада застосувала букву закону і багато осіб знайшлося у в'язниці. Українські політики поробили заходи, щоб ці демонстрації припинити. Високі школи, особливо львівська політехніка, стали кублом боївок. Трапився такий факт, що один боївкар викрикнув на вічу, що порухується з митрополитом Шептицьким. Гадаю, що нема нікого в цій салі, що апробував би такі методи політичної боротьби. Ендецькі відозви висували брехливі вістки, що українці збирають зброю й амуніцію. Влада мусіла проголосити спростування. Нижчі органи державної поліції підпали психозі і не протиставляються подвигам ендецьких боївок як слід. На все є один лік. Тому, коли вбито поліціанта в Гаях треба відібрати українцям інвалідські ренти. Тому не може бути нормалізації. Того вбивства українцям не доказано. Але чи легальна українська політика має відповідати за індивідуальні вчинки?

Український нарід може розвиватися в ділянці кооперації, але цей розвиток утруднюють адміністративні перешкоди. Треба влекшити життя українським організаціям у прикордонній смузі. Питання, який лад скріплює державу – це дуже важне питання. Найважливіші держави світу мають станові лади. Пос. Вагнер гадає, що українці не мають права говорити про закордонну політику держави. Українці є громадянами польської держави й можуть забирати слово у справі її закордонної політики. Пос. Вагнер стверджує, що Польща сильна. Так. І тому саме Польща повинна взятися за плян розв'язки української справи в ширшому обсязі і взяти участь у творчих процесах на Сході Європи.

Промова посла Скрипника.

Пос. Скрипник ствердив, поєдині групи польського громадянства розв'язують українську справу на власну руку і негативно. ОЗОН і досі не зясував виразно свого відношення до тієї справи.

Відповіді послові Целевичеві.

Послові Целевичеві відповідав пос. Вагнер і прем'єр Складковський.

Польська відповідь на промови українських послів у соймі.

Прем'єр Складковський про Львівські події.

У відповідь послові Целевичеві забрав слово посол **Вагнер**. Він заявляє, що, кажучи вчора про чужі агентури, мав на думці три букви, що тяготіють над українським і польським життям: ОУН. **Як довго** – говорив посол Вагнер, звернувшись до українців – **ви не спроможетесь на те, щоб ОУН перестала діяти, так довго не возьму назад мого закиду**. Ви кажете, що УНДО не має нічого спільного з ОУН. Коли проте українська суспільність уважає національними героями діячів ОУН, коли українська суспільність брала участь у панахиді Коновальця, що згинув з руки іншої агентури, то ця суспільність не сепарує себе від акції ОУН. Ми знаємо, яка роля цієї організації, наша влада

безпеки дає собі з нею раду. **Також наші суспільні організації змагатимуть до ліквідації ОУН і буде падати труп за трупа, якщо ОУН не стримає своєї акції.**

Нав'язуючи далі до демонстрації польського населення, посол Вагнер підкреслює, що вони були тільки відповіддю на акцію українців. Бесідник не захоплюється демонстраціями, проте думає, що **польська суспільність була б мертва, якщо не реагувала б на ексцеси, які були з боку українців.**

Полемізуючи з пос. Целевичем, посол Вагнер звертається до українських послів з зазивом, щоб те, що говорять у соймі й деінде було згідне, щоб не було розходження. **В господарськiм, у кооперативнiм життi українцi ведуть екстермінаційну (!) політику супроти польського населення.** Ця екстермінація тільки зміцнює обосторонній шовінізм. Наші землі бідні й тому потрібне співділання обох народів над їх здвигненням.

Після другої промови посла **Шталя**, що нарікав на українських послів за те, що вони до своїх промов вплітають міжнародні моменти, забрав голос прем'єр ген. **Складковський**. На вступі полемізував він з жидівським послом Зоммерштайном у справі положення жидівського населення в Польщі, а далі перейшов до відповіді українським послам. Він заявив: Пан товариш Целевич був ласкав у своїй вчорашній та нинішній промові кілька разів, просто як Біблію цитувати мої слова з січня минулого року. Панове товариші дозволять, що відчитаю також ті речі з моєї промови, які мені видаються відповідні для мене. Прошу високу комісію пробачити, що буду ці виїмки читати, одначе роблю це не тому, наче б я уважав, що ті речі варті цього, не тому, що вони непомильні, тільки тому, що п. Целевич насвітлив одну половину образу, а я мушу другу відслонити. П. Целевич відчитав тільки ті речі, які торкались обов'язків більшості супроти меншин в державі, а я з чемности відчитаю про обов'язки меншини.

Отож я негідник сказав м. ин. таке: “Тепер перейду до того, яке повинна зайняти становище меншина до держави, яка існує. Меншина має бути льояльна супроти держави, одначе ця льояльність не може бути пасивна, формальна. Ця меншина, яку трактують уряд та більшість льояльно, отже яка має свої права, повинна мати глибоке почуття своїх обов'язків. Вона повинна так поводитись, щоб її льояльність йшла так само як льояльність більшості, до зміцнення могутності й сили держави, з якою пов'язана. Це обов'язок льояльності для меншини, який зумовлює, що ця меншина стає повноправними громадянами”.

Ще раз прошу високу комісію пробачити, що навожу ці речі. Далі кажу таке: “Отже мушу тут сказати, що це дуже небезпечна справа, коли меншина проявляє завелику нетерплячку у змаганні до своїх прав, бо тоді родиться недовіра між більшістю та меншиною. Дивлячись в очі панам товаришам українцям мушу сказати, що в цій хвилині український нарід не має причини до нетерплячки”. Це було рік тому. “Стверджую, що в часі співжиття з Польщею український нарід розвивається культурно скоро. Розвивається також економічно в той спосіб, що дай Господи, щоб у цілій Польщі населення економічно так розвивалося, як розвивається в частині Галичини (в оригіналі Малопольщі). **Тому вважаю, що це небезпечна справа, коли український**

нарід намагається у гарячковий спосіб прискорити свій розвиток, спростувати те, що від століть було покривлене”.

Що маю додати в цій справі? Отже п. товариш (тобто посол Целевич – ред. “Діла”) навів тут **обосторонні заворушення у Львові у хвилині, коли молоді голови горіли, коли в атмосфері загального напруження родилася справа Карпатської України (Закарпатської Русі).** Товариш має жаль за низку заряджень адміністративної влади та поліції. Так само як товариш не думаю вдаватись у подробиці. Отже заявляю коротко: Я спокійний і доброї думки. Коли не зважаючи на велике напруження пристрастей найгарячіших чинників так само польської, як і української суспільності вдалося ліквідувати окремі події у Східній Галичині (в оригіналі Східній Малопольщі) без важких наслідків, які могли б спричинити дальше загострення відносин, то є це, пане товаришу, великою перемогою адміністрації та опінії тверезих осіб польського й українського населення. На цій тверезій суспільній опінії обидвох народів вже від століть приневолені і то назавше до співжиття у польській державі на спільній землі будувати дальшу реальну та справедливую політику. (Оплески).

Після цієї промови премера Складковського, яка вказує, що у відносинах між польською державною більшістю та українською меншиною нічого не змінилось, а урядники є спокійні й доброї думки та зовсім не думають робити яких-небудь коректив у свої внутрішній політиці, прийнято без поправки бюджету міністерства внутрішніх справ.

Діло. – 1939. – 14 січня.

№ 390

Стаття в газеті “Діло” про судовий процес над учасниками демонстрацій у Стрию та Золочеві на підтримку Карпатської України

31 січня 1939 р.

Зі судової салі.

Відгомін жовтневих демонстрацій у Стрию.

В січні ц. р. відбулися перед окружним судом у Стрию чотири розправи за участь у демонстраціях у Стрию дня 20 жовтня 1938 р., про які ми вже писали. Розправи тревали по два дні і всі були явні. Перша з них відбувалася у днях 3 і 4 січня ц. р. На лаві підсудних засіло 24-ох хлопців з ріжних сіл, а саме **Василь Янів, Микола Лутчин, Семко Борис, Іван Вігак, Стефан Дутка, Данило Шпита, Микола Вігак, Терентій Мельник, Олекса Попович, Микола Різник, Михайло Хар, Михайло Коваль, Василь Цюрка, Василь Сокаль, Іван Лутчин, Йосиф Лех, Йосафат Дубик, Стась Леник, Микола Кастран, Микола Чекіль, Федір Гнатишин, Гнат Леник, Йосиф Когут та Гринь Корчак.**

Всім їм закидував акт обвинувачення провину зі ст. 166 кк (“звйонзек, майонци на целю пшестемпство”) і за участь у маніфестаціях дня 20-го жовтня 1938 р. у Стрию в ринку та обиду польської держави обидливими окликами. Акт обвинувачення спирається на безпосередніх спостереженнях поліції і на

довірочних інформаціях цих останніх та дуже широко і з подробицями описує ці події. Поліція – каже акт обвинувачення – вже 11 жовтня знала, що в Стрию мають відбутися такі демонстрації. Притоку до демонстрацій дали події у Карпатській Україні. Цими демонстраціями хотів український нарід у Польщі показати світові свою живучість та силу. Хотів заманіфестувати, що він солідаризується з українцями на Закарпатті і протестує проти прилучення Закарпаття до Мадярщини. Дальше хотів заманіфестувати цими демонстраціями, що в будучности також і він буде в Польщі домагатися такої автономії.

Підчас демонстрацій – такі вістки мала поліція – мали демонстранти нищити польські і жидівські крамниці, прилавки, вибивати шиби, роззброювати поліцію і т. п. З хвилиною як на вежі костела вдарила година 10.30, українська молодь, що того дня чисельно зібралась у Стрию, почала ставати у чвірки в ринку коло “Народньої Торговлі” і пустила йти в напрямі торговиці та почти. Сильні відділи поліції швидко зліквідували цей похід. В деяких місцях приходило до бійки між демонстрантами та поліцією, внаслідок якої було ранено кілька поліцаїв. Дня 20 жовтня і в чергових днях поліція арештувала коло 300 осіб, яким доказано участь в поході.

По розправі суд засудив усіх підсудних за провини зі статті 152, 154, і 164 кк, **по однім році вязниці**. Одного лише малолітнього суд засудив на приміщення в домі поправи, але виконання кари припинив.

Друга розправа відбулася 10 січня і тревала один день. На лаві підсудних засіли: **Микола Нагорняк з Дашави, Матїшин з Голобутова і Василевський з Бережниць**. Всім їм закидав акт обвинувачення те саме, що і попереднім. Крім того підс. Нагорнякові провину зі ст. 163, якої допустився тим, що мав кинутися на поліціанта і зранити його. Підсудні боронилися тим, що участі в демонстраціях не брали і критичної хвилини не були взагалі на торговиці. Суд засудив **Нагорняка на півтора року, двох інших по році**.

Третя з черги розправа відбулася у днях 20 і 21 січня ц. р. Підсудним **Володимирові Яворові, Гриневі Бавурі, Стефанові Леськовові, Павлові Духові, Василеві Романчукові, Степанові Матїшинові та Юркові Пицкові** закинув акт обвинувачення ті самі провини, що і іншим. Суд засудив двох перших по два роки вязниці, всіх інших по одному.

Вкінці остання розправа відбулася у днях 25 і 26 січня. Підсудні Василь Брик, Іван Чабан, Василь Кушак, Йосиф Стефанків, Павло Тиркус, Микола Сенів, Михайло Мацелко, Микола Билинський, і Микола Гаврильців відповідали за ті самі провини, що інші. Підсудному Василеві Брикові акт обвинувачення закинув, що він організував цілу демонстрацію і тому справу розглядав трибунал. Підсудний Василь Брик признався, що брав участь в поході, але заперечив начеб він мав організувати цілу демонстрацію. Рівнож Билинський признався до участі в поході. Всі інші підсудні заперечили вину.

По розправі трибунал засудив **Василя Брика на два роки арешту, Миколу Гаврильцева увільнив від вини і кари, а всіх інших засудив по рокові арешту. Миколі Билинському припинив виконання кари, всі інші мусять її відсидіти**.

Всіх підсудних було разом 43. Двох підсудних засуджено по два роки в'язниці, одного звільнено, 31 по роковій в'язниці і 7-ох по році арешту. Двом виконання карі припинено, всі інші мусять відсидіти кару. Деякі з них заповіли апеляцію.

За демонстрацію в Золочеві.

Перед окружним судом у Золочеві відбулася розправа проти 21 молодих українців за “протипольські” демонстрації в Золочеві дня 23 жовтня 1938 р. Суд засудив **Мирослава Базара на півтора року в'язниці, Петра Тучапського, Михайла Смолинського і Теодора Смолинського по однім році в'язниці.** 17-х підсудних суд увільнив від вини і карі.

Діло. – 1939. – 31 січня.

№ 391

Повідомлення в газеті “Діло” про запити українських сеймових послів до польської влади щодо порушення прав українців у Галичині й на Волині

2 лютого 1939 р.

Відповіді на українські інтерпеляції.

Подаємо у скороченні кілька характеристичних відповідей на внесені недавно українські інтерпеляції в польському соймі:

На інтерпеляцію посла Лисяка в справі побиття українців у Сулятичах жидачівського повіту та в Добрівлянах і Сколім стрийського повіту прем'єр Складковський відповів, що наведені в інтерпеляції факти побиття українців військовим відділом, забирання молока й вівса без заплати зовсім не трапилося. Також зовсім видуманий факт згодного (жекомего) окруження льокалю “Просвіти” в Сулятичах вояками, які грозили мешканцям, що стояли на вулиці з крісами готовими до стрілу.

Друга відповідь торкається інтерпеляції пос. Пеленського у справі побиття та зранення в Долині Михайла Любачевського капралем КОП-у. Прем'єр Складковський відповів, що військовий прокуратор у Львові почав у цій справі слідство, яке ще не закінчене. Винних, якщо вони були, покарають.

Чергова відповідь торкається інтерпеляції пос. Біляка у справі згодного побиття військовим відділом мешканців громади Боратин у бродівському повіті. У цій справі теж ведуть слідство, яке ще не закінчене. Прем'єр ствердив, що перші розшуки виявили, що деякі мешканці громади Боратин поводитися провокаційно супроти вояків, під час їх постою. Кілька днів перед приходом військового відділу були випадки протидержавних проступків, здемольовано дім ТШЛ, збезчестили державний герб і портрети президента та вбито члена Звйонзку Стшелецького Рогозінського.

На четверту інтерпеляцію пос. Пеленського у справі згодних побоїв українського населення в Долині кінним відділом КОП-у, прем'єр відповів, що такі факти, як здемолювання чит. “Просвіти” у Витвиці й Княжолуці взагалі не трапилися. Відділ КОП-у відбував походові вправи і тому відділові взагалі

ніхто не доручував ніяких спеціальних завдань. Якщо були якісь пошкодовані, вони можуть оголошувати свої претенсії і розшуки втрат та шкід правним шляхом.

На п'яту інтерпеляцію пос. Барана у справі заборони продавати на Волині українські книжки й часописи, прем'єр Складковський дав відповідь, яку ми вже містили в цілості.

На шосту інтерпеляцію пос. Великановича у справі побоїв та поранення українського населення у Залізцях пов. Зборів військовим відділом, прем'єр Складковський відповів, що проведене слідство не потвердило закидів, поставлених в інтерпеляції щодо участі військових у побоях осіб, зібраних 20 листопада м. р. в Народнім Домі в Залізцях. Навпаки, слідство ствердило, що було зовсім інакше, як це змалював інтерпелянт. Неправда, що буцімто вояки вдерлися на салю, побили зібраних і здемолювали гладження. Збори не мали дозволу влади. На салю ввійшов тільки командант відділу, щоб домагатися вияснення, бо кілька годин перед тим із вікон Народнього Дому обкидали вояків камінням. Зібрані, мабуть, почувалися до вини, кинулися в паніці до втечі через вікна і двері та повибивали при тому шиби й виломили футрини. В салі, обчислений на сто осіб, містилося поперх 400 осіб. Щойно перед домом почалася взаємна бійка з місцевим населенням, що збіглося, приваблене галасом. При масовій утечі потурбовано кілька осіб. На чиновників поміж цивільного населення ніхто з пошкодованих не сміє вказати, не вдалося теж устійнити тожсамости. Слідство виявило, що зпоміж вояків ніхто не брав участі в авантурі (зайсьцях). Повагу війська вдержано.

Вкінці на сему інтерпеляцію посла Витвицького у справі подій у кількох місцевостях дрогобицького повіту, прем'єр відповів, що слідство зовсім не дало доказів, які потверджували б правдивість закидів.

З приводу цих відповідей "Гонец Варшавскі" пише: "З відповідей уряду на українські інтерпеляції видно, що українські протести розглянули при допомозі правильних, законних відносин, всюди переведено слідство, відповіді рішучі й тверді. Опінія сподівається, що уряд буде рішуче протиставитися українській агресії".

Діло. – 1939. – 2 лютого.

№ 392

Редакційна стаття в газеті "Діло" щодо подолання розбіжностей в УНДО

6 лютого 1939 р.⁷⁹

Львів, 6 лютого 1939.

Поважні розбіжності внутрі УНДО, такі, які виходять поза межі звичайної і природної різниці поглядів у кожній більшій партійно-політичній

⁷⁹ Дата події.

організації, виявились десь у половині 1936 року та вперше проявились прилюдно у грудні 1936, коли то у “Ділі” появилася низка статей на тему польсько-українських відносин з натяком на українську політичну тактику, статей, які викликали були спротив партійного проводу. Тісно з тією справою вязалась стаття на переломі 1936 і 1937 року про завдання і характер “Діла”, в якій яскраво підкреслено незалежний поза- і надпартійний характер нашого часопису з зазначенням окремішності від партійного апарату УНДО. Відома анкета “Діла” літом 1937 року конфлікт дальше поглибила: хоч вона була продумана спершу як ревізія всяких можливих голосів про вартість, потребу і практичні висліди дволітніх досвідів т. зв. нормалізаційного періоду, проте внаслідку повної відсутности в анкеті голосів із партійної більшости та анкета мимохіть стала своєрідною політичною акцією з внутрішньо-партійними рефлексами. А проте на найближчому Народньому Зїзді у січні 1938 не прийшло до розриву: навпаки, перемогло почуття і свідомість спільности тої партійно-політичної ідеології, що її не торкався спір, та свідомість відповідальности за долю партії, яка в житті української нації була завжди чимось багато иншим і більшим, ніж будьяка політична партія у демократичній системі. Названий останній Народній Зїзд найшов уперше компроміс між більшістю партії, що її очолював партійний провід, та меншістю, яка творила внутрішньо-партійну опозицію. У чому-ж полягав спір?

Його сутне джерело було у розбіжности в оцінці ситуації, спершу польсько-української, потім подекуди й нашої міжпартійної та внутрішньо-партійної. З ріжної оцінки випливали ріжні висновки. Опозиція формулювала їх у двох найголовніших точках: 1) змінена політична ситуація на польсько-українському фронті вимагає змінити українську політичну тактику і 2) змінені політичні обставини кажуть відділити провід партії від проводу Парляментської Репрезентації. Компроміс, добутий на Народньому Зїзді полягав у тому, що першу точку опозиції Народній Зїзд взяв під увагу при вирішуванні своєї резолюції про необхідність загострити політичну тактику, – другу вимогу опозиції передав на вирішення нововибраному Центральному Комітетові.

Ця остання справа затяжіла на внутрішньому житті партії, а проте не була перешкодою, щоб у загальних питаннях національного значіння партія виступала одностайно. Так було з відомою з відомою декларацією УНДО з 7 травня м. р. З хвилиною, коли атаки польської преси звернулися проти партійного проводу, як відповідального назверх за партійний акт, що з ним солідаризувалась внутрішня опозиція, – і “Діло” і всі члени внутрішньої опозиції вважали своїм природним обовязком боронити і декларацію УНДО і партійний провід. Було це тим легче, що ніхто у партії не провадив опозиції з особистих мотивів і не намагався дискредитувати особисто противника. Проявилось це м. и. підчас останніх соймових виборів.

На жаль, ці вибори не стали нагодою для повного вирівняння політичних ріжниць, тільки конфлікт дещо поглибили. Однак і тут розбіжність не була така не примирно-доктринальна, щоб її не можна було усунути: обидві сторони признали за собою взаємно деякі поважні річеві аргументи, а опозиція рахува-

лася з ходом і вислідом виборів як із довершеним фактом, з якого слід добувати для нації максимум користей. Зате конфлікт зазнав дальшого великого загострення у звязку з відомою “Заявою” з 20.XI м. р., коли то під нею появились підписи деяких членів внутрішньо-партійної опозиції поруч із підписами провідників інших українських партій, без відома й участі партійної верхівки УНДО. Знову промова голови УНДО й УПР Василя Мудрого у соймі з дня 3 грудня 1938 р. взаємно наблизила членів партії, бо всі з нею зсолідаризувались.

Таким чином, як бачимо, конфлікт тягнувся поперх два роки, в яких чергувались моменти злагіднення і загострення. Ми навмисне навели їх, щоб вказати на атмосферу, яка завжди була потенційно здібна для обох рішень: або замирення, або розриву. За замиренням завжди промовляло те, що поруч із згаданим зрозумінням провідної ролі УНДО був ще в усіх членів таки сентимент до партії, з якої історією кожний мав звязаний кусень власного життя, і в обох партійних крилах перемагав здоровий доосередковий гін.

Тимчасом у широкому світі, у державі і краю йшли події, які не могли проходити без сліду і на ту внутрішньо-партійну атмосферу в УНДО. Обидві сторони здавали собі справу з того, що дальше протягати конфлікт у тому вигляді і такій формі – неможливо. Обидва партійні крила почували себе спутаними, обидва відчували потребу вирішення спору на такий чи інший лад, щоб тільки не паралізувати ним дальше партії та собі не завязувати рук при якійнебудь конструктивно-організаційній партії. Було ясно, що треба або розходитись (і тоді думати, що діяти дальше, щоб не потопати у квієтизмі ані кириництва), або годитись. Здається, що нема двох людей, які б не признали би, що і міжнар. ситуація і польсько-українська дійсність і внутрішньо-українські відносини казали – годитися. Таку спробу започаткував Центральний Комітет УНДО з 26.XII м. р. І та спроба закінчилась успішно.

Подробиці були подані у вчорашньому комунікаті. Підставою порозуміння став однодушний підхід, що розбиття партії у нинішньому моменті – недопускальне. У такому підході є теж на нашу думку найбільше добро загально-національного значіння: це те моральне добро, яким є здоровий інстинкт нації, проявлений у здоровому рішенні політично відповідальних одиниць. Виходячи з такого засадничого засновку внутрішня опозиція рішила, що в нинішньому моменті не є вже річчю найважливішою переводити пер фас ет нефас засаду розділу провідницьких партійних функцій. З другого боку партійна більшість погодилась перевести таку реорганізацію провідних органів партії, щоб та партійна течія, яку представляла опозиція, могла дійсно за все, що в партії діється, відповідати, себто – щоб вона могла мати реальний вплив на хід партійних справ і партійної політики. І ніщо інше, як саме порозуміння у найважливіших і найбільш суттєвих справах політики довело до порозуміння в усіх інших точках та дозволило побороти той намул взаємних жалів, який зібрався за два роки внутрішніх суперечок.

Порозуміння у політичних справах було тому легке і можливе, бо останні події щораз більше наближували й вирівнювали оцінку ситуації всіма членами партії. Очевидно, обі сторони здають собі справу з того, що до повної

однозгідності потрібно співпраці і – час. А проте з хвилиною, коли прийнято засаду **співпраці і співвідповідальности**, всі внутрішні різниці думок переходять на внутрішній терен партії. Партія існує суцільно й одноставно.

Ми переконані, що так поставлена справа – поставлена правильно. Нема сумніву, що критика, що її в останніх роках провадило “Діло”, не раз може була занадто прикра. Вона походила з того, що частина членів партії станула була на становищі, що нема иншого виходу, як тільки порушувати всю прихильну опінію і нею старатися вплинути на зміст деяких партійних справ. Сьогодні той момент відпав, – відпав подвійно, бо відкинули його самі ті, що його раніш висували.

Здаємо собі справу, що може не всі члени партії вдоволені заключним компромісом, але не маємо ніяких сумнівів, що невдоволених мінімальне число, таке, яке не може і не буде мати ніякого впливу на дальший розвиток партійних справ. Не маємо теж ніякого сумніву, що загал українського громадянства і краю і на чужині прийме звершений позавчора факт з великим вдоволенням, стрічаючи його як вислів справжнього українського політичного розуму. Річ тепер тільки в тім, щоб нововибрані партійні установи на новій політичній базі повели таку працю, яка вже у життєвій дійсности доказала б схваленність дочиненого порозуміння. Віримо, що так і буде.

Діло. – 1939. – 8 лютого.

№ 393

Комунікат ЦК УНДО про подолання внутрішньопартійних суперечностей

7 лютого 1939 р.

ЛІКВІДАЦІЯ ВНУТРІШНЬОГО СПОРУ УНДО КОМУНІКАТ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБЄДНАННЯ

На засіданні Центрального Комітету Українського Національно-Демократичного Обєднання дня 26 грудня м. р. переведено дискусію, якої предметом були м. ин. політичні та персональні розбіжності внутрі партії. Щоб усунути і вирівняти ці різниці, Центральний Комітет вибрав Медіаційну Комісію, зложену з 8 членів і 3 заступників, себто з 2 медіаторів, 3 членів більшости і 3 членів меншости та доручив цій комісії прийти з остаточними внесками на найближче засідання Центрального Комітету.

У СКЛАД КОМІСІЇ увійшли: О. СТЕПАН ОНИШКЕВИЧ (в заступстві д-р Л. Макарушка) і СЕН. ВОЛОДИМИР ДЕЦИКЕВИЧ (в заступстві ІНЖ. ЮЛІАН ПАВЛИКОВСЬКИЙ) як медіатори, та пп. ГОЛОВА ПОС. ВАСИЛЬ МУДРИЙ, ПОС. Д-Р СТЕПАН ВИТВИЦЬКИЙ, Д-Р ФРАНЦ СВИСТЕЛЬ, Д-Р ДМИТРО ЛЕВИЦЬКИЙ (заступник ДИР. СТЕПАН КУЗИК), ДИР. ВОЛОДИМИР КУЗЬМОВИЧ і РЕД. ІВАН КЕДРИН-РУДНИЦЬКИЙ.

Комісія перевела цілу низку нарад і розмов, у висліді яких устійнила такі точки порозуміння, що мають зліквідувати внутрішні різниці у партії і

встановити можливості співпраці поміж обома напрямками партії та їх співвідповідальності:

А) ЩОДО ВНУТРІШНІХ ПОЛІТИЧНИХ РОЗБІЖНОСТЕЙ: устійнено однозгідно, що ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ ПІД ТЕПЕРІШНЮ ПОРУ ВИМАГАЄ ВІД НАС ВНУТРІШНЬО-ПАРТІЙНОЇ І ЗАГАЛЬНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ ЗГОДИ І ТОМУ КОМІСІЯ ВВАЖАЄ РОЗЛАМ У ПАРТІЇ ЗА НЕДОПУСТИМИЙ.

Б) ЩОДО ЗАГАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ СПРАВ встановлено таку плятформу дальшої співпраці:

1) Спільно боротися за повноту прав Українського Народу у Польщі, зокрема і передовсім за видвиження домагання територіяльної автономії;

2) Притягнути до тієї боротьби якнайширші круги політично зорганізованого українського громадянства.

В) У СПРАВІ ОДНОСТАЙНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ТАКТИКИ з іншими українськими політичними організаціями при виборах до самоуправи устійнено таку політично-тактичну формулу: “ЦЕНТРАЛЬНИЙ КОМІТЕТ УНДО ПОСТАНОВЛЯЄ, ЩО САМОУПРАВНІ ВИБОРИ ПОВИННІ БУТИ ПЕРЕВЕДЕНІ НА ЗАСАДІ САМОСТІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ЛІСТ. ВИБОРЧЕ ПОРОЗУМІННЯ З ІНШИМИ НАЦІОНАЛЬНИМИ УКРАЇНСЬКИМИ ПАРТІЯМИ Є НАКАЗОМ СЬОГОДНІШНЬОЇ ХВИЛИНИ”. Переведення цієї засади в життя залишається Президії Партії.

Г) ДЛЯ НАЛАДНАННЯ СПІВПРАЦІ І СПІВВІДПОВІДАЛЬНОСТІ у нинішніх верховних партійних органах рішено перевести перевибір дотеперішніх органів партії.

Новий склад партійних органів:

а) ПРЕЗИДІЯ: ПОС. ВАСИЛЬ МУДРИЙ – голова, Д-Р СТЕПАН ВИТВИЦЬКИЙ, Д-Р ДМИТРО ЛЕВИЦЬКИЙ, ДИР. ОСТАП ЛУЦЬКИЙ, ІНЖ. ЮЛІАН ПАВЛИКОВСЬКИЙ – заступники голови.

б) СЕКРЕТАРІЯТ: Замість одиничного Генерального Секретаря встановлюється установу ГЕНЕРАЛЬНОГО СЕКРЕТАРІЯТУ, який рішає колегіально і вибирає зпоміж себе провідника. До Секретаріату входять: ДИР. ВОЛОДИМИР КУЗЬМОВИЧ, Д-Р ЛЮБОМИР МАКАРУШКА і Д-Р ФРАНЦ СВИСТЕЛЬ.

в) ЕКЗЕКУТИВА: Президія в повному складі (5 осіб), Секретаріат у повному складі (3 особи) пп.: МИХАЙЛО ВОЛОШИН, ДИР. СТЕПАН КУЗИК, О. ПРАЛАТ ЛЕОНТІЙ КУНИЦЬКИЙ, РЕД. ІВАН КЕДРИН-РУДНИЦЬКИЙ і ПОС. ЗИНОВІЙ ПЕЛЕНСЬКИЙ. Шесте місце зарезервоване для кооптації.

Цей вислід Медіаційної Комісії зреферували на Центральному Комітеті УНДО в дні 1 лютого ц. р. ІНЖ. Ю. ПАВЛИКОВСЬКИЙ і Д-Р Л. МАКАРУШКА. ПОС. ВАСИЛЬ МУДРИЙ підкреслив велике партійне і загально-національне значіння заключеного порозуміння та поручив його прийняти. ДИР. В. КУЗЬМОВИЧ заявив іменем теперішньої внутрішньої опозиції, що внутрішня опозиція перестає існувати, висловлюючи переконання, що поалагодження внутрішнього спору найде свій остаточний вислів в успішній співвідповідальній праці.

На внесок О. ПРАЛАТА Л. КУНИЦЬКОГО Центральний Комітет ЗАТ-ВЕРДИВ оплесками вислід нарад Медіаційної Комісії та ВСІ ІІ ВНЕСКИ і висловив Медіаційній Комісії признання.

Діло. – 1939. – 7 лютого.

№ 394

Промова посла Степана Витвицького у польському сеймі з вимогами територіальної автономії для українців у Польщі

13 лютого 1939 р.⁸⁰

Промова пос. д-ра Витвицького Виголошена 13 лютого на пленарному засіданні сойму при дебаті над бюджетним прелімінарем на рік 1939–40. (на основі стенографічного протоколу)

Високий Сойме!

Припав мені обов'язок підчас цієї генеральної дискусії над бюджетовим прелімінарем обговорити бодай у кількох словах напрямні лінії польської офіційної політики у відношенні до українського народу. (Гамір. Голос: “Нма українського народу”). **Маршалок** “дзвонить”: Прошу панів не перешкоджувати.

Пос. Витвицький: Завдання важке тому, що під цим оглядом нема яких-небудь програмових засадничих енуціяцій. Багато більше вимови мають деякі факти і дійсність, яка наче має у собі деякі програмові напрямні. Не знаходимо також найменшої згадки на цю тему у звітах панів референтів про бюджети дотичних ресортів. Преса всього світу майже щоденно присвячує великі шпальти у своїх органах українській справі. Польська преса пише про неї майже щоденно, ця проблема – це предмет живого зацікавлення і гарячих щоденних дискусій політичного світа, а проте тут про неї зовсім тихо.

П. премієр заявив у бюджетовій комісії всупереч тому, що заявляє отсе більшість Високої Палати, що уряд признає існування українського народу, як реальний факт, та що не намагається цей нарід денационалізувати. Нарід – це історія спільних зусиль, одна думка, одно почування, одна культура й одна місія творити найвищі духові вартости. Признання народу має у собі рівночасно конечність встановити такі форми ладу і закону, які уможливили б народові та рівночасно забезпечили його економічний і духовний розвиток. Які є наміри уряду щодо цієї проблеми, про це дотепер нічого ми не чули.

А дійсність? Ось минулого року на землях Холмщини і Підляшша знищили сто кільканадцять православних святинь. Українські діти дотепер не мають українських шкіл. (Гамір. Голоси: У нас нема України! Голос: Неправда).

Перед українською молоддю замкнули ворота високих шкіл, бо відсоток української академічної молоді, що його допускають до університетських

⁸⁰ Дата події.

студій, не переходить числа 2. (Гамір). Український селянин не може навіть купити ґрунту з парцеляції, не може побільшити свого мізерного запасу землі (гамір) і стоїть перед зявою економічної катастрофи і безнадійности. В містах відбирають українським купцям їх становище, польські приватні і державні підприємства редукують українських робітників.

Під опікою деяких військових кол під гаслом т. зв. ревіндикації польських душ (гамір) переводять денационалізацію (гамір). Тим панам, що покликаються на ревіндикацію, дозволю собі відповісти словами посла Гофмана (Голос: Він вже скінчився, він вже не вернеться), що їх він сказав підчас минулої соймової сесії з отої трибуни, коли була мова про Гриньки. Посол Гофман сказав дослівно: “Гриньки – це символ того, що називають ревіндикацією польських душ. Виявилось, що маємо тут дані з метрик лановецької парохії. Працюю сам над одною історичною студією і стверджую, що в тих Гриньках були лиш дві польські родини в роках 1732–1846. Опісля тих поляків з певністю там не було. Анальогічно є в інших місцевостях прикордонної смуги. Ревіндикація душ, себто посягання у найтайніше “я” людини”, – так сказав пос. Гофман (гамір).

П. премієр закинув нам, що ми шукаємо українців там, де їх нема. Не ми їх шукаємо. Вони тяготять до нас всюди там, де чути українську мову (гамір), де люди моляться по українськи, де вірують у краще для себе майбутнє. І прикро нам, що п. премієр не знайшов ані слова хочби найскромнішої уваги на адресу тих, що шукають поляків там, де їх нема (гамір).

Недавно, бо 12 січня ц. р., відбувався у Тернополі зїзд господарчої ради СППОС з участю – підкреслюю це – представників уряду і військових достойників (гамір). Темою нарад цього зїзду були висліди праці СППОС і – зрозуміло – плян дальшої праці на майбутнє. На цьому зїзді ствердили – цитую за офіційним комунікатом – як додатній білянс праць того секретаріату значне піднесення рівня польського господарського життя, зріст числа польських економічних установ і загальмування через діяльність того секретаріату українського економічного життя (Гамір. Пос. Жиборовський: Неправда. Переривають).

Прошу панів, так сказано в офіційному комунікаті і визиваю пос. Жиборовського, щоб цьому заперечив (Пос. Жиборовський: Я Вам дам відповідь). **Пос. Витвицький:** Відсилаю вас до тогож комунікату, надрукованого в “Дзенніку Польським”, де є виразно мова про загальмування діяльністю того секретаріату економічного українського життя. Оце прошу Високої Палати, під ауспіціями членів уряду і військових достойників радять, щоб гальмувати економічне життя громадян Річипосполитої тому тільки, що вони українці? (Пос. Жиборовський: Це демагогія). А чейже не чули ми ніколи, щоб представники уряду і війська дали ініціативу такому зїздові, якого метою булоб піднести економічно життя українського громадянства та його установ. (Голос: Виб їх за це мордували). **Пос. Витвицький:** В такій атмосфері, де падають слова “холера”... **Маршалок Маковський:** Я не чув цього. Якщо таке слово впало, прикликую цього посла до порядку. Я не чув того, справджу у стенограмі. **Пос. Витвицький:** Важко в такій атмосфері промовляти. Я хотів би

запитувати один приклад з дискусії. (Голос: Ніхто цього не чув), але здається мені, що це буде даремна справа (Переривання).

Програмові сформулювання тих усіх намірів знаходимо в деклараціях керманічів ОЗН, що працюють на нашому терені. Оце один з тих провідників підчас останньої соймової дискусії над бюджетом міністерства внутрішніх справ, як референт того бюджету, сказав буквально: “Ми повинні так впливати на демографічні відносини, щоб досягнути 75 прц. поляків у нашій державі у відношенні до иншого населення, що значно переходить цифру 25 прц. (Голоси: Слушно! Дуже слушно!). Підчас львівських маніфестацій, що мали місце в листопаді минулого року, инший з відповідальних провідників ОЗН накликавав: “Мусимо повернути польському народові польську душу (браво і оплески), польську кров і польську землю (гучні оплески), бо вони були тут завжди польські (гучні оплески), бо поляки прийшли сюди в давніх часах, коли тут було тільки небо і нічия земля”. (Голоси: Слушно! Гучні оплески). Є це ясна і клясична програма радикальної екстермінації нашого народу. (Голос: Ви знов переборщуєте). Ми не чули, щоб уряд колибудь її осудив, або щоб їй протиставився чи протидіяв її реалізації.

В однім з варшавських, близьких урядові щоденників читаємо в останніх числах товстими черенками надрукований наголовок: “Програма польської офензиви у Східній Малопольщі”. (Голос: У якому щоденнику?). Офензива – це атака. Це наступ. Це війна з метою знищити свого противника. (Голос: Якого противника?). **Маршалок Маковський:** Прошу панів не перешкоджувати промовцеві. **Пос. Витвицький:** Що це все означає? Скажім собі одверто: Впливові кола польської політики знайшли вже, як здається, ключ до розв'язання української справи: якнайшвидше довести до ослаблення і зменшення і з часом до знищення української стихії “Карпс дієм”, якнайшвидше, кличуть герольди тої офензиви, гадаючи, що це вдасться за кільканадцять років. Але ці панове зле оцінюють положення. Сьогоднішня сила національної свідомости і почувань – це не є стан імлістих чи невиразних настроїв з минулих років. Не дамо собі видерти душі. (Гучні оплески на українських лавах). Заявляємо, що цей пляновий наступ, у якій би формі він не відбувався, застане нас об'єднаних і незломних у почутті нашого обов'язку, готових до посвят, до оборони, повних віри у перемогу нашої справи. (Гучні оплески на українських лавах). Уважаємо метою нашого життя змагатися з усіма перешкодами, терпіти, боротися за наше існування, за наше майбутнє, творити підстави нашого нового життя. (Гучні оплески на українських лавах).

Одначе одночасно пишуть і дискутують, що видерли ініціативу на деяких відтинках міжнародної політики, деінде говорять про потребу плекати т. зв. прометейський рух та про те, що ми не розуміємо його суті. Всупереч тим критикам я не хочу формулювати зв'язаних з тою матерією тверджень, як якогонебудь закиду, це було б замало. Підношу їх, як мemento не лише на міру сьогоднішнього дня. Оце в межах польської держави – це незаперечний факт – майже на третині її території знайшлися в компактній масі непольські національності (голос: На Куявах!), у першу чергу український нарід. На просторі 20 років не зроблено нічого, не довершено ні одного політичного акту,

що був би здібний створити тут таку атракційну точку для всіх цих сил, які шукають наближення у боротьбі за нові форми свого життя. (Голоси: Це фраза, незгідна з дійсністю. Якби так було, Ви тут не промовляли б.). Прометейська ідея – це великий перелім у культурі людства. Це світанок нового духа, що виступає до боротьби з духом Азії, з культом бруталного насильства, це перший проблиск перемоги Європи над Азією, це воля, правда, справедливість, індивідуальність та її пошанування. Тому нехай провідники того походу на знищення українського народу не сходять зі своїм вогнем на землю. (Голос: Такої демагогічної промови ще не було. Вереск.). Віцемаршалок Длугош дзвонить.

Ми не чули ніколи від уряду, що не такі дороги польської політики, як я представив. А може цю політику міродатні чинники переставили на нові шляхи? Ми є свідками, як під впливом реального факту федералізації державного ладу Чехословаччини змінилося відношення майже цілої польської публичної opinii до української справи в тому сенсі, що незалежницькі змагання українського народу під Московщиною суперечать польській державній рації. Тріснули негайно і розвіялись усі т. зв. українофільські орієнтації. За це “Газета Польська”, орган ОЗН, з нетаєним почуттям вдоволення стверджує, що на південно-східних землях, у Львові, існує російський елемент і підкреслює з таким самим вдоволенням культурно-національну єдність того елемента з цілим московським народом. Чи ж би на нашому політичному овиді зявилася знову зява Андрусова? Того Андрусова, що дозволив одночасно Московщині на внутрішню консолідацію і реформи Петра Великого, того, що довів до Полтави, до перемоги над Швецією, до опанування Московщиною Балтії, до російської інтервенції у внутрішні справи Польщі і на кінець до німого сойму з 1717 р., що мусів прийняти диктат Петра Великого. Питаємо, чи може така тепер програма уряду в справі України?

На соймовому засіданні 8 грудня мин. року ми внесли проєкт територіяльної автономії для земель з українським населенням. Цей проєкт пан маршал відкинув. Зрозуміло, не буду і не можу критикувати розпорядків пана маршала, але хочу заявити з цього місця, що ми це наше домагання піддержуємо у цілій повноті і ставимо його на чолі нашої національної політики в межах Речипосполитої. (Оплески на українських лавах). Закинули нам, що цей проєкт ми внесли, як демонстрацію. Не влаштуємо ніяких демонстрацій у поважних і великих справах (голос: Забагато демонстрації!), ми не прийшли сюди, щоб демонструвати, лише щоб боротися за життя і права для українського народу. (Голос: З ким?). З тим паном, що пише про офензиву проти українського народу у Східній Галичині.

У звязку з нашим внеском повторяємо ще раз, що ми не служимо чужим агентурам. Не мусимо вияснювати, що маємо за собою найсвятіше свідцтво крови, яку ми пролили за наші змагання і що за чужі агентури ані крови ані життя не віддають. Безнадійністю віє від тої польської opinii, що своє відношення до нас будує на таких глупих і нерозумних голосах. Наш автономічний проєкт найглибше підходить до розвязки української справи в межах Польщі.

Пригадуємо, що постановою Ради Амбасадорів з 14 березня 1923 р., якою Східну Галичину признали Польській Державі, постановили, що відносини того краю вимагають окремого автономічного статусу, та що польський уряд прийняв на себе відповідні зобов'язання. Пригадуємо, що польський сойм з 1922 р. прийняв закон про воєвідську автономію для Львівщини, Тернопільщини і Станіславівщини, який продовжував (голоси: Нам не треба того закону). Є це закон Сойму і треба його шанувати..., – який створював національні курії і з правом свобідного завідування справами поодиноких національностей і з правом накладати податки на свої потреби. Пригадуємо врешті, що 9 жовтня 1931 р. польські соціялістичні послы внесли до Сойму законопроект територіяльної автономії для згаданих воєводств, Волині і частини Полісся, з окремим соймом та урядом. Домагання автономії... (Голос: Це соціялісти). ...Але, пане после, хіба не під впливом чужих агентур. (Голос: Не виключено). Я про це не знав... Домагання територіяльної автономії для земель з більшістю українського населення підносила УПР також у 1923 р., опісля говорили про нього українські послы в черговій парламентарській каденції. Наші домагання не повстали з яких-небудь негативних мотивів у відношенні до Польської Держави.

Під впливом зросту означених політичних доктрин виробився у польській політичній думці постулат абсолютно національної держави, однаке цим домаганням заперечує дійсність. На південних і східних землях живе в компактній масі українське населення, що має там чисельну перевагу. Є це нарід із спільною історичною традицією, спільною культурою і спільним духовим життям. (Вереск). Підкреслюємо з цілим натиском, що нами керує мета і рація під кожним оглядом позитивна і конструктивна. Тому й будемо боротися за реалізацію того нашого домагання, глибоко переконані, що в той спосіб найкраще служимо справі нашого народу. (Оплески на українських лавах).

Діло. – 1939. – 18 лютого.

№ 395

Польський часопис про стан української кооперації

14 лютого 1939 р.

“Українські сто сотнарів загрожують Польщі”.

ЗАГРОЗЛИВІ ЧИСЛА.

Оті загрозливі числа, як їх назвав тижневик “Ютро Праци” (ч. 6 з 12-го лютого ц. р.) – це стан української кооперації. П. Адольф Йосиф Райт у статті п. н. “Сто українських сотнарів” пише:

“Динамізм, пружність і щоденна систематична ідейницько-організаційна праця українського руху виявляється між иншим у широко веденій кооперативній акції. Українська кооператива без уваги на її тип чи рід збирає у своїх лавах людський актив на площині приналежности до означеної, в цьому

випадку – до української, національності і вже в той спосіб стає першорядним, свідомим свого покликання політичним знаряддям у руках скритих чи явних провідників. Ці провідники здають собі аж надто добре справу з політичних можливостей кооперативного руху, з його виховної ролі і справжньої сили. Українська кооператива поза своєю функцією і господарським значінням – освічує, привчає до збірної праці, виховує й освідомлює широкі маси народу і передовсім мобілізує найцінніші елементи та втримує їх у стані безперервної диспозиційности, у постійній “боевій готовності”. Легальні форми кооперативної праці дозволяють їй якнайширше і якнайвсебічніше використати свої позагосподарські цілі. З таким “повним” використанням тих організаційних форм стрічаємося саме в українській кооперації і цим у першу чергу треба пояснювати собі її буйний розвиток на південно-східних землях”.

Після такого вступу п. Райт подає коротесеньку історію української кооперації і пише далі:

“Згідно з даними Головного Статистичного Уряду Річипосполитої Польської загальне число союзних кооператив у Польщі було в році 1935 – 11.400, в тому числі польських було 6.665, українських 3.180, що творить великий відсоток 27,8 % кооператив у Польщі; у порівнянні з числом польських кооператив українці мають 47,3 %, тобто майже половину. Коли пригадаємо собі, що згідно з останнім загальним списом людности в році 1931 на землях Польщі живе 3,222.000 (тобто 10,1 % всієї людности) громадян, які послуговуються українською “матірною мовою” – то щойно на тлі тих чисел дані, що торкаються кооперації зарисуються вповні яскраво і проречисто”.

Далі автор подає за “Атлясом України і сумежних земель” подрібні статистичні дані про українську кооперацію і каже:

“Українські кооперативи працюють головно на селі. Загальне число 2.586 хліборобсько-споживчих кооператив у 1935 році (стан на 31.XII.) було українських кооператив 2.189, а польських на терені цілого краю 379! Порівняння тих чисел не вимагає коментарів. Воно трагічне – і кінець”.

Цей успіх української кооперації – каже автор – треба завдячувати тому, що українська молода інтелігенція після студій вертається на село, “закочує рукави на мускулистих руках і з важким зусиллям творить силу власного середовища”. Автор закликає польську молоду інтелігенцію іти тим шляхом. А у своїй праці, щоб не забувала таких слів Пруса: “Тисяч сотнарів снігу, розділеного на сніжинки, тільки присипають землю і не шкодять найменшій травичці; але сто сотнарів снігу збитих в одну лявину руйнують хати і вбивають людей”. І до цього додає п. Райт від себе: “Українські “сто сотнарів” загрожують Польщі”.

Діло. – 1939. – 14 лютого.

16 лютого 1939 р.⁸¹**В обороні великої традиції українського народу.**

У відповідь на нечувані протиукраїнські виступи деяких польських послів виголосив пос. д-р **Степан Баран** на соймовому пленумі 16. ц. м. отсю промову:

В генеральній дискусії дня 13. ц. м. та й сьогодні порушили деякі панове польські послы (вереск), зрозуміло, польської національності. (Вереск. Голос: А який ви посол?). Сам уряд дотепер не висловлювався в українській справі. Головно у звязку з промовою пос. Витвицького з 13. ц. м. порушили польські промовці справу, яка з нашої сторони не може лишитися без відповіді. П. пос. **Цадек** заявив ні менше ні більше, лише те, що наші домагання суперечать конституції, яка обов'язує в польській державі, маючи на думці правдоподібно наші відомі домагання. (Переривають. Голос: Стара тема!).

Пос. Цадек побавився статистикою та й ролею опікуна “руського” населення, протиставившись українському народові, та подав популяційно-статистичні цифри південно-східних земель. В цих цифрах нарахував п. посол 2,926.000 поляків, 1,675.000 українців та 1,139.000 русинів і 421.000 жидів. У такій пропорції підкреслив п. Цадек польську релятивну більшість, але дискретно промовчав, що до території Львівського воєвідства входить великий **чисто-польський простір** на захід від Сяну, якого не можна зарахувати до етнографічної української території. Східна Галичина виказує тепер абсолютну більшість українського населення. Така пропорція є також згідна з офіційною статистикою Головного Статистичного Уряду, що її ви комбінували на нереальній політичній різниці назв “руський” та “український”, що має, зрозуміло виключно **політичну мету**. За свій виступ п. пос. Цадек дістав **похвалу російського львівського щоденника “Русскій Голос”**, що є органом московських націоналістів старого передвоєнного автораменту. Цей щоденник у 36. числі 15. ц. м. у статті під наголовком “Большой день в Сейме” пише докладно так: **“Зовсім неочікувано в обороні московського населення Галичини виступив пос. Цадек, що заявив: “Як посол, який дістав багато тисяч російських голосів, уважаю своїм обов'язком стати в обороні російського населення, що в цьому соймі не має свого представника. В одному тільки я повіті я дістав 27.000 російських голосів, всупереч українській агітації. Російський нарід домагається опіки й оборони перед українською агітацією”**”.

Сталось хіба чудо, що 27 тисяч москалів голосувало на п. Цадека (вереск), бо чейже ноторійно відомо, що біля Сянока взагалі нема російського чи московського населення. Згадане чудо було можливе тільки тому, що слово “руський” москалі перекладають завжди як слово “московський”, “російський”.

⁸¹ Дата події.

Пос. Санойца сказав, що не знає, звідкіля взявся український нарід. На його думку завжди були лише поляки і русини. І щойно за його життя повстала українська партія, українська репрезентація й український нарід. (Верески і переривання). Ні, пане после Санойца, не за вашого житя повстали назви Україна й український. Істнувала вона вже у XII столітті, отже 800 літ тому, спільно з назвою “Русь”, що обіймала виключно території, заселені прадідами сучасних українців. Тоді московські території не вживали ще назви “Русь-Росія”, бо зачали її вживати аж у XVIII столітті і то головно для цілей своєї займаницької політики.

Один з наших найстарших літописів, а саме Іпатієвський, назву “Україна” повторює кількакратно. Вона, як така, що означає українське населення і територію, вживана постійно в найстарших наших історичних думках XVI ст. (Переривання).

Існують, прошу панів, старі карти та історичні описи XVI, XVII і XVIII ст., що їх переховують головно у Бритійському Музею в Лондоні та у Французькій Національній бібліотеці в Парижі. На них фігурує назва “Україна” у протиставленні до території Польщі, Литви, Трансильванії і завжди Московщини, якої ніколи не називали словом “Русь”. З багатьох тих карт згадаю чи не найважлишу французького інжиніра і географа де Бопляна під назвою “Типус Генераліс Україна”, видану у Франції в 1656 р. Є це один з найстарших картографічних творів Європи в половині XVII ст., виготовлений інжиніром французом у службі польського короля в роках 1630–47 на підставі автопсії. Стільки з історико-політичної географії. Ми українці, не є винаходом німців чи австрійців. Назва “Україна” – це наша споконвічна назва, що її разом з назвою “Русь” присвоїла собі Москва щойно у XVIII ст. Назвою “Русь”, як виключно історичною, ми не погорджуємо, вживаючи сьогодні згідно з нашими національними потребами, назв Україна й український. **Ми стара, культурна нація з окресленими культурними й політичними аспіраціями і творимо всюди один національний моноліт, без огляду на політичні межі, бо лучить нас кров, спільна історична традиція, звичаї, мова та спільні національні змагання.** Ми не є якийсь механічний робот, що розсипується в купу залізя, коли з нього виймуть бодай одну шрубку. Одно у нас живе тіло, одна жива душа і всі штучні спроби поділити нас – не здадуться на ніщо.

Діло. – 1939. – 24 лютого.

№ 397

Повідомлення в газеті “Діло” про суд над священником Михайлом Кисілем у Коломії

22 лютого 1939 р.

Засудили священника за проповідь у листопадові роковини.

Дня 17. ц. м. відбулася в окружному суді в Коломії головна розправа проти місцевого сотрудника **о. Михайла Кисіля**, обвинуваченого за злочин зі

ст. 154 § 2 кк. Трибунал, котрому проводив суддя окр. суду К. Гливати, а вотантами були д-р Серковський і д-р Бруна, на внесок віцепрокуратора д-ра Вассермана котрий обвинувачував, зарядив тайність розправи. По переведеній розправі предсідник проголосив присуд, яким обвинуваченого признано винуватим злочину зі ст. 96 кк. і за це засуджено його **на кару 2 літ і 6 місяців вязниці без припинення виконання кари та позбавлення громадянських прав на 5 літ**. В мотивах присуду зазначив предсідник, що о. М. Кисіль у проповіді, виголошеній з нагоди листопадових поминок на цвинтарі мин. року апотеозував українсько-польські бої з 1918 року. Боронили д-р В. Старосольський зі Львова і д-р Ол. Шипайло (Коломия).

Діло. – 1939. – 22 лютого.

№ 398

Відозва українських політичних партій та громадських організацій у справі парцеляції поміщицьких земель

1 березня 1939 р.⁸²

Земля українському народові!

Земля – це підстава життя народів. Серед надзвичайно тяжких обставин обороняв Український Нарід століттями свою землю перед навалами кочовиків, що йшли на його землю руїницькими походами. Тут кожна скиба і кожна межа і кожна пільна стежина полита кровю наших батьків. І всю ту землю обробляли наші батьки без огляду на те, чи вона була у володінні селян чи дідичів.

Отже справедливе однодушне домагання всіх українських суспільних груп і політичних організацій та всього Українського Народу, щоб при парцеляції землі більшої посілості одержувало землю виключно місцеве селянство. Це домагання тим більш справедливе, що ніде в Європі нема аж такого аграрного перенаселення, як у Галичині та на вбогій землі Полісся, ба навіть вже й на Волині. Свою кров і свою працю вкладав місцевий Український Нарід у цю землю і жити без неї не може.

Тимчасом від літ український селянин не може набути ні одного морга землі, бо проти його природних прав на землю ріжні польські чинники висунули наскрізь протиукраїнське шовіністичне гасло: “Ані пяди землі в українські руки”. Тому підписані українські політичні організації, за якими стоїть весь нарід, підносять голос протесту проти стосування у практиці такого найбільш несправедливого та протигосподарського гасла польських шовіністичних кол.

Спіраючись на закон про виконання земельної реформи з 28 грудня 1925 р., польський уряд оголосив у Вістнику Законів з 15-го лютого ц. р. поіменний виказ маєтків, що підлягають примусовому викупові та окремо парцеляційний плян на 1940 рік з означенням висоти земельного запасу, що

⁸² Дата події.

його треба розparcelювати. Поіменний виказ маєтків, що підлягають примусовому викупові і плян так зв. добровільної парцеляції на черговий рік передбачають 58.157 гектарів лише з приватних маєтків у Галичині та у воєвідствах волинському й поліському. Таким робом знову кількадесят тисяч гектарів землі на цій території мають змінити своїх правних власників.

Домагаємося відкликати розпорядки та інструкції, що не дають змоги українцям набувати землю, та вимагаємо припинити кольтонізацію.

Земельна реформа через кольтонізацію не причинюється до оздоровлення аграрних відносин у перенаселеній країні з надміром карлуватих та економічно невистачальних господарств, тільки ці відносини ще погіршує, одночасно погіршуючи з соціальними також політичні умовини.

Без відкликання тих інструкцій і розпорядків заява міністра земельних справ п. Понятовського, в якій він на зїзді польської Господарської Ради в Тернополі виступив проти публичного ширення гасла “ні пяди землі українському населенню” – не має ніякої практичної вартости.

Гасло: “МІСЦЕВА ЗЕМЛЯ МІСЦЕВОМУ АВТОХТОННОМУ СЕЛЯНСТВУ В ПРОПОРЦІЇ ДО ЙОГО НАЦІОНАЛЬНОГО І ВІРОІСПОВІДНОГО ЧИСЛА” обєднує не тільки всі українські політичні та суспільні організації, не тільки всю українську інтелігенцію з усім українським народом греко-католицького і православного віросповідань, але за тим гаслом стоять також автохтонні селяни – римо-католики. Значить весь хліборобський стан і весь Український Нарід стоїть за тим, що не вільно на цю перенаселену землю спроваджувати кольтоністів зі заходу, бо вся парцельована земля належить тільки місцевому селянству.

Під цим справедливим гаслом ми вели, ведемо і будемо вести політику українського народу. З того становища Український Нарід уступити не може і не уступить.

Львів, дня 1 березня 1939.

ЗА УНДО:

В. Мудрий.

В. Кузьмович.

ЗА ДРУЖИНУ КНЯГИНИ ОЛЬГИ:

К. Малицька.

М. Рудницька.

ЗА У. С. Д. П.:

Д-р В. Старосольський.

Д-р Р. Скибінський.

ЗА У. С. Р. П.:

Д-р Іван Макух.

Д-р М. Стахів.

ЗА Ф. Н. Є.:

Д. Паліїв.

Сильвестр Герасимович.

Діло. – 1939. – 7 березня.

№ 399

Повідомлення газети “Діло” про арешти членів Фронту національної єдності у Станіславові

7 березня 1939 р.

За що арештували діячів з “Фронту Національної Єдності”?

На іншому місці містимо коротко згадку про те, що у приватному мешканні редактора “Українських Вістей” **Степана Волинця** та в його редакційному бюро поліція перевела ревізію, його самого арештувала та перевезла на переслухання до Станіславова. Цю вістку треба доповнити тим, що ред. Степан Волинець залишився у в'язниці у Станіславові з вивезеним туди перед тим видавцем “Батьківщини” й “Українських Вістей” п. **Василем Крохмалюком** й арештованими там діячами станіславівської області ФНЄ м-ром **Михайлом Кушніром**, м-ром **Рогатинським** та **М. Кіндратом**.

Причина арештування невідома. Знає її тільки краківський всезнайко “ІКЦ”, який твердить, що тільки допускається злочину державної зради. Цікаве, чим арештовані могли допуститися державної зради, коли вони працювали в легальній політичній організації? Але в очах “ІКЦ” кожний українець нічого іншого не робить тільки допускається злочину державної зради.

У зв'язку з останнім арештуванням поліція переслухала у п'ятницю провідника ФНЄ п. Дмитра Палієва.

Діло. – 1939. – 7 березня.

№ 400

Заява Української парламентарної репрезентації щодо ситуації в Карпатській Україні

17 березня 1939 р.⁸³

ЗАЯВА У. П. Р. В СЕНАТІ у справі Карпатської України.

Телефоном від нашого варшавського кореспондента.

На пленарному засіданні сенату, яке відбулося в п'ятницю 17 ц. м. виголосив у присутності цілого уряду таку декларацію від УПР сен. Творидло.

“Високий сенате! Вчора під впливом вісток про наближення мадярських військ до польського кордону вис. палата висловила вдовolenня з того приводу, що осягнуто спільний польсько-мадярський кордон. Не маю заміру займати сьогодні критичного становища до цього довершеного факту, бажаю тільки підкреслити, що в тім моменті, коли завалилася чехословацька держава і коли повстає зовсім нова політична ситуація в Середній Європі, на невеликій частині українського етнографічного краю, на території Карпатської України зложило життя і пролило кров сотні молодих українців, станувши не лише в обороні

⁸³ Дата події.

своєї землі, але і великої ідеї самовизначення народів, великої ідеї службі батьківщині і національному урядові. І коли вчорашній гнобителю українського народу в межах Чехословаччини віддав долю своєї держави в руки сильного сусіда, тоді наші брати за Карпатами проляли кров в обороні самовизначення своєї держави, як у відношенні до чехів так і мадярів. Склоняючи голову в обличчі цієї смерті ми Українська Парляментська Репрезентація у польському парляменті хочемо через те підкреслити велику життєздатність і динамічну силу життя і руху українського. Маємо глибоке переконання, що і там на Закарпатті з пролятої крові і кісток розсіяних на тій землі виросте квіт національного життя”.

В тім місци маршал Павелец відібрав промовцеві голос.

Діло. – 1939. – 19 березня.

№ 401

Відозва українських політичних партій стосовно Карпатської України

25 березня 1939 р.

Українці!

Майже всю державну територію Карпатської України заняла вже Мадярщина. Народи чеський і словацький пішли власними шляхами, розбивши державну федерацію, якої вони разом із карпатськими українцями були членами.

Оперта лише на свої сили, Карпатська Україна не могла вдержатись під збройним напором мадярських військ. Не помогли відклики до сигнатарів віденського арбітражу, засаду самовизначення безоглядно потоптано. Надлюдськими жертвами і героїзмом остатки карпатоукраїнської збройної сили боронять ще на карпатських верховинах права до життя своєї держави і свою військову честь.

Українці! Зрозумілий біль, що огортає нас сьогодні. Одначе нам не вільно піддаватись цим людським почуванням. Не вільно нам ні на одну хвилину заломитись і піддатись зневірі! Не вільно нам ні на хвилину ослабити темп нашої щоденної національної праці! Живемо в часах, де кожна хвилина слабости чи розгублености громадянства може спричинити необчислені наслідки для цілої національної збірноти. За всяку ціну мусимо виробити в собі свідомість, що ми, як і інші народи, знайшлись на повороті історії. Її подих несеться сьогодні понад народами, нівечить кволих і розеднаних, але вдержує при житті сильних вірою в себе й у свою ідею.

Залишені власним силам, ми повинні бути свідомі відповідальности, яка сьогодні на всіх нас тяжить. Усі народи шукають сьогодні захисту і рятунку у власних вартостях моральних і матеріяльних. І ми підпорядкуймо всі свої вимоги, бажання і потреби наказам національного розуму! Не даймо послуху підшептам невідповідальних одиниць, які будуть нам показувати чужих богів! Історична хвилина ставить до української національної зорганізованости

найвищу вимогу – одностайно стати до відповідальної співпраці, об'єднати всі творчі сили української збірності і сперти на них долю цілого народу.

Українці! Взиваємо Вас скрити біль з приводу трагедії наших Закарпатських Братів у найглибші тайники наших сердець! Не час на біль, зневіру, не час на розгублення і заламання.

Нехай у гарті духа і моральній силі Української Нації кується її Доля!

ЗА УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ:

Василь Мудрий.

Володимир Кузьмович.

ЗА ДРУЖИНУ КНЯГИНИ ОЛЬГИ:

Константина Малицька.

Мілена Рудницька.

ЗА УКРАЇНСЬКУ СОЦІЯЛ-ДЕМОКРАТИЧНУ ПАРТІЮ:

Д-р Володимир Старосольський.

Д-р Рудольф Скибінський.

ЗА УКРАЇНСЬКУ СОЦІЯЛІСТИЧНО-РАДИКАЛЬНУ ПАРТІЮ:

Д-р Іван Макух.

Д-р Матвій Стахів.

ЗА ФРОНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЄДНОСТІ:

Дмитро Паліїв.

Сильвестр Герасимович.

Діло. – 1939. – 25 березня.

№ 402

З обвинувального акта віце-прокурора Коломийського окружного суду за організацію селянами с. Росохач, Коломийського повіту виступу проти комасації⁸⁴ ґрунтів

27 березня 1939 р.

В грудні 1938 року Станіслав Сморовінський, земський комісар Коломийського повітового староства, приїхав до Росохача з метою обговорення справи комасації ґрунтів. Думка про комасацію ґрунтів не найшла багато прихильників в с. Росохач, а переважна частина селян була проти проведення комасації.

26 січня 1939 року земський комісар повідомив гмінну управу в Винограді, що приїде до Росохача з метою обговорення подробиць відносно проведення комасації. При цій нагоді земський комісар просив прислати підводу на залізничну станцію в Гвіздці, також видати розпорядження солтису в Росохачі, щоб він оголосив місцевим селянам про приїзд і мету земського комісара. В зв'язку з вищезгаданим солтис Ян Лазановський закликав місцеве населення, щоб зібралися перед громадським управлінням в Росохачі і очікували прибуття земського комісара.

Згідно з оголошенням солтиса селяни зібралися перед громадським управлінням, а довідавшись про мету збору, дуже захвилювалися і відразу висловились проти проведення комасації на їх ґрунтах. Це бурхливе хвилю-

⁸⁴ З'єднання роздіблених земельних ділянок у більші земельні площі.

вання населення дійшло до того, що селяни, бажаючи зібрати якнайбільшу кількість жителів, почали бити в дзвони місцевої церкви і костьолу. Жителі села, думаючи, що в селі горить, виходили натопком з будинків, а довідавшись про причину сигналів, затрималися перед громадським управлінням. Все населення ще до прибуття земського комісара висловилося проти комасації. Близько 17-ої години приїхав з Гвіздця земський комісар, якого зустрів місцевий солтис Ян Лазановський. Ян Лазановський попередив земського комісара, щоб по дорозі заїхав до постерунку ДП у Винограді з метою одержання допомоги, однак земський комісар не звернув уваги на попередження солтиса і заявив, що хоче виявити настрої населення і безпосередньо зустрітися з жителями, щоб викласти умови комасації і переваги проведення комасації ґрунту. Прибувши на місце, земський комісар став на ганок і почав пояснювати жителям умови і вигоди комасації.

Однак населення не дало земському комісару говорити, почало дуже голосно кричати і оточувати його. Солтис Ян Лазановський бачачи, що жителі ведуть себе дуже неспокійно і що вимагають від земського комісара, щоб забирався геть від громадського управління, щоб взагалі перестав толкувати про комасацію, запросив земського комісара до своєї приватної квартири.

Жителі Росохача, побачивши, що земський комісар знаходиться в домі Яна Лазановського, направилися туди і влаштовували там також галас і крики, причому домагалися, щоб земський комісар залишив квартиру і виїхав з Росохача. Оскільки земський комісар довгий час затримувався в домі Яна Лазановського, населення почало загрожувати Яну Лазановському, що пустять його з димом і знищать всі фруктові дерева в його садку. Земський комісар, переконавшись в рішучості і непохитності жителів, не обговоривши справу комасації, залишив Росохач і ні з чим повернувся до Коломиї.

Проведене розслідування ствердило, що перед громадським управлінням зібралось близько 400 осіб.

Віце-прокурор окружного суду Роман Сєвінський.

ДАІФО, ф. 90, оп. 1, спр. 226, арк. 39.

Машинопис. Оригінал. Переклад з польської мови.

№ 403

Великоднє привітання Костя Левицького в газеті “Діло” з визначенням актуальних завдань для українців

9 квітня 1939 р.

Д-Р КОСТЬ ЛЕВИЦЬКИЙ

СИЛОЮ ЖИВОГО ДУХА І НАЦІОНАЛЬНОЇ МОРАЛІ.

У минулому році було у нас загальне нарікання, що тепер ніяка політична згода між українцями неможлива. Ми доходили до розпучливого висновку, що замість безлічі політичних партій ліпша була б одна авторитетна політична організація.

З другого боку підносились голоси, що супроти грядущих подій, якими цікавиться наш український нарід, навіть одна політична партія, хоч би внутрі найсильніша, не може мати амбіцій, щоб бути провідною, монополюючою репрезентаційною партією. Бо поширене політичне життя у масах нашого народу пересуває партійні бар'єри поміж громадянством і тому політичний провід нашої української нації мусить бути такий, що **має довіря у всієї нації** – без огляду на партії.

Звідси насувався черговий висновок, що замість касувати легальні партії – бо це не так легко перевести у нас – доцільніше було б: полишити партії на свому місці, як організації та угруповання політичні, і приступити до узгоднювання й **устійнювання провідної політичної думки**.

Сьогодні під цим оглядом відносини у нас уже – на щастя – багато кращі. Розсварених у рідні лихо завжди годить. Прийшли нові події, виринули нові питання.

І тому годиться побажати, щоб ота бодай розмірна згідність та примирність вдержалась і розумним проводом довела до обеднання нашого народу. Бо цим здоровим чином у сучасних, вельми тяжких обставинах збережемо нашу силу духа та розважність у всіх наших діяннях.

Але з тої відрадної загально-громадянської події виходять самозрозумілі, хоч не все респектовані послідовности. Першою з них є те, що **протиділати** акції нац. обеднання – це значить ширити шкідливі настрої: заворушення і безділля, а цього не можна нікому робити, чи він тим вдоволений, чи ні, і тут нема оправдання. Другою послідовністю є те, що міжпартійна примирність не може проявлятися тільки тим, що разом зійдемося і заспіваємо “Мир вам браття” та **перестанемо далі працювати** у всіх важних ділянках нашого життя, бо воно, мовляв, все наладалося міжпартійно і само піде... Ніколи! А навпаки – застоїться. Бо стан партійного замирення тільки облекшує та узгоднює нашу працю в громадянській організації, але робити за нас ніхто не буде, й тому треба використовувати згідливість, щоб іще успішніше працювати та завжди мати перед собою **головне завдання**, що найпевніше є те, що зробимо **власними силами**.

А до того в сучасних тяжких міжнародних відносинах, що запанували майже в цілому світі, нам треба конечно задержати національну мораль та **йти далі конструктивною працею і не зражуватися тут чи там невдачами**, що нас стрічають. Бо як у житті кожної людини, так і в житті народу заходять прикрі часи, але через те свідомий нарід не впадає на дусі, тільки ще більше береться до єдності і праці, щоб перебути прикрощі та дороблювати те, чого нам треба.

Та вже ніяк **не вільно нам**, хочби нам найтяжче стало, **затрачувати віру в краще будуче!** Бо як сказав нам наш архипастир: **держати до гори серця!**

Це значить, що нам треба простувати руки і знеможені коліна, щоб разом іти правим шляхом своєї праці та не попадати в зневіру ані не занедбувати громадянських обов'язків. Мусимо йти далі до своєї мети й не сходити на манівці з почуттям якоїсь пімсти або сваволі, бо на це не дозволяє нам **власна національна гідність та простий розум, щоб не піддаватися жалеві ні смуткові**.

Тому треба зберегти силу чистого духа і національну мораль та перебути хочби найтяжчі терпіння за правду життя і добро нації. До цього закликає нас усіх **найбільший празник християнського світа: Христос Воскрес!**

Діло. – 1939. – 9 квітня.

№ 404

Промова Василя Мудрого на засіданні ЦК УНДО з приводу міжнародної ситуації та завдань українських політичних партій

22 квітня 1939 р.⁸⁵

Промова голови УНДО, посла Василя Мудрого, на засіданні ЦК УНДО 22 квітня 1939.

Важка міжнародня ситуація.

Живемо у великих переломових часах. На наших очах ідуть від трьох років у міжнародніх відносинах події, які з дня на день згущують атмосферу та наповнюють її зародками світової воєнної завірюхи. Особливо останній рік вніс так багато запального матеріялу до міжнародніх відносин, що кожної хвилини можна сподіватися вибуху. Процес монтування двох величезних бльоків держав, взаємне їх заскакування доконаними фактами і маневрами взаємного отруєння наглядно підтверджують, що світ свідомо зближується до катастрофи.

У розвитку цих міжнародніх подій за останній рік відіграли роллю різні елементи господарського та ідеологічного характеру. Загально відома річ, що по одній стороні барикади стоять тут тоталістично-націоналістичні держави, по другій великі демократії світу. Тільки одна тоталістично-комуністична держава, а саме Світський Союз стоїть покищо немов би осторонь тієї гри; формально схиляється в сторону бльоку демократичних держав, фактично зміряє до того, щоб бути у назріваючому конфлікті тим третім, який з воєнної трагедії народів і держав міг би витягнути якнайбільше користей для себе та зреалізувати в наслідку війни свій ідеал пролетарської диктатури в цілому світі.

Справа Карпатської України та її загальні рефлексии.

Розвиток цих міжнародніх подій зачіпив активно та безпосередньо й українську націю на невеличкому відтинку української етнографічної території – на Закарпатті. І здається, що розмірно до території Закарпаття та її населення українська нація стратила найбільше крові й життя в наслідку тієї гри чужих нам сил. Тому то пережита щойно велика драма нашого Закарпаття ввійшла до історії української нації як найтрагічніший епізод гри чужих сил коштом нашого живого організму.

Нема ніякого сумніву, що в добі, коли тратять свою державну незалежність народи, які ще рік-два тому грали в міжнародній політиці

⁸⁵ Дата події.

поважну роллю, надзвичайно важким і повним зародків трагізму мусить бути положення недержавних народів. І до ряду цих народів належить в першій мірі український нарід, що живе аж у чотирьох державах.

Щодо чисельности, то найбільше українців живе в Світах. Друге місце щодо числа українців займає та вітка українського народу, що живе в Польщі. Але коли мова про глибину національної свідомости та про громадську зрілість, то без сумніву перше місце займає в українській нації її частина, яку репрезентуємо ми. І тому, коли мова про нашу роллю в житті цілої нації, то вона дуже велика. Так було перед війною, так сталося по війні. І зложилися на це різні факти і різні причини, передовсім політичної натури.

Українська національна політика в Польщі все мала на оці найвище добро цілої української нації та всю свою практичну працю і всю політичну діяльність проводила під аспектом всеукраїнських національних інтересів. Нема сумніву, що такий характер тієї політики ніколи не зміниться і що все, у кожній політичній ситуації і при всякій конюктурі він буде живий, бо він буде впливати з найглибших джерел почуття єдности національного духа, спільности історичної традиції та спільного великого минулого українського народу.

Тому то й зрозуміло, що історія останніх подій, звязана з українським Закарпаттям, так дуже абсорбувала увагу нашого громадянства і так дуже сильно тримала в найбільшому напруженні почування всіх українців без огляду на їх соціальне і політичне зріжничкування, як ми бачили це. А по катастрофі, яка стрінула Закарпаття, можна було ствердити в усіх українців своєрідну відрухову розгубленість та болюче розчарування, яке в свою чергу спричинило частинну депресію і рівночасно ревізію політичного сентименту до тих чинників, яким досі приписувано прихильне відношення і підтримку у змаганнях українського населення у Карпатській Україні.

При цій нагоді мушу ствердити один знаменний факт. Як довго існувала справа Закарпаття, як політичний український чинник, так довго в опінії політичного світу дуже жива була справа української проблеми взагалі. Палко цікавилася нею вся світова преса, цікавилися різні міжнародні чинники, цікавилася дипломатія. З хвилиною, коли Закарпатська Земля перестала відігравати роллю політичного чинника міжнародного значіння, можемо завважити, що українська проблема стала у світі менш актуальна. Нові події, які прийшли по кривавій ліквідації карпатсько-українського визвольного руху, поставили українську проблему як цілісність немов би у сутінок. Одначе це не значить, що ця проблема у великій грі кольосів за світову політичну гегемонію перестала бути елементом першорядної ваги. Вона тільки хвилево в розпалі великих воєнних підготувань і бльокових комбінацій найшлася поза сконцентрованою увагою войовничо настроєних противників. Але вона без сумніву займе одно з перших місць у процесі самих воєнних змагань, якщо до них дійде.

Ствердження такого факту не є потішаючим для нас. Бо було б далеко краще, коли б український нарід у цій великій грі міг бути підметом, а не предметом таких чи інших заінтересовань чужих, посторонніх чинників, що з

правила мають на оці виключно свої власні, а не українські інтереси. У світлі цього ствердження найважливіша справа для української нації – це справа ведення такої національної політики, яка не рахувалась би з такими чи іншими заінтересуваннями чужих чинників в українській справі, але яка в оперті на власні моральні сили та цінності змогла б у кожному часі та при всяких обставинах витягнути якнайбільше користи для українського національного добра. При тому треба підкреслити, що в перспективі не виключені й такі обставини, при яких найвищим національним осягом могло б бути тільки максимальне збереження української національної субстанції, як у людській масі так і в її матеріальному дорібку.

У теперішніх напружених, пересичених нервозністю часах треба собі ясно освідомити, що вітка українського народу, яка живе в Польщі, найшлася разом із державою, в якій живе, у подвійно трудному, переломовому положенні. І тут немов автоматично насувається потреба перевести бодай коротку аналізу нашої політики в Польщі. Попробую зробити це.

Напрявні української політики в Польщі.

Отже найважливішим завданням української національної політики в Польщі було все, не спускаючи з ока всеукраїнської національної рації та в ім'я тієї рації – стояти на сторожі української національної субстанції, себто українського національного стану посідання, української національної культури й українського національного конструктивізму. Українська національна політична думка переходила в Польщі різні, нерозривні фази, поки вона, репрезентована нашою політичною організацією, не дійшла до концепції політичного реалізму і поки не знайшла програми цього практично-політичного реалізму разом із належним її умотивуванням. Це сталось у 1935 р. на підставі аналізу історичних фактів і глибокого розгляду фактичного положення української нації в усіх чотирьох державах.

Тоді то наша організація станула на становищі практичної доцільності в політиці та пристосувала свою програму політичного реалізму до життєвої дійсності. Так започатковано ту добу в історії української національної політики в Польщі, яка znana під назвою нормалізації. На чому вона полягала? Вона полягала передовсім на ствердженні зрозумілого для кожного реально думачого політика факту, що недержавна нація по програній визвольній боротьбі не може вести боротьби на всі фронти, себто аж з чотирма державними організаціями, до яких вона ввійшла. Далі, вона спіралася на тезі, що кожний недержавний нарід, який хоче жити повнотою своїх органічних сил, мусить рахуватися з фактичним станом і з фактичними політичними умовами до тієї міри, щоб не давати нікому спроможности обмежувати його чисто органічні еволюційні життєві можливости. Отже мусить вести свою політику так, щоб і при найтяжчих обставинах витягати для себе пропорціонально до обставин максимум, необхідне для вияву своїх життєвих конструктивно творчих сил.

На цих тезах спірається вихідна точка нашого політичного реалізму в Польщі, а саме: **бажання погодити в Польщі українську національну рацію з польською державною рацією.** З такого бажання вирости й усі ці наші

змагання, які маємо за собою по нинішній день. Є це змагання забезпечити українському народові в Польщі повноту національних прав і загарантувати їх окремим законом територіально-устроєвого характеру щодо усіх українських етнографічних земель у Польщі.

Незалежність української політики.

Ці наші змагання, що мають за собою три чи чотири роки важкої політичної боротьби, не увінчалися бажаним успіхом. Польська політична думка та відповідальні польські державні чинники досі не проявили ніякої охоти ані підійти до оцінки тих наших змагань об'єктивно ані тим більше піти їм назустріч. Мало того, бо чи не більшість польської суспільності стоїть на становищі не тільки не заспокоїти згадані постуляти української національної політики, але гірше, бо признає засаду не заспокоювати взагалі ніяких, навіть найжиттєвіших національних потреб українського населення у Польщі. Є і така група серед польських політичних чинників, яка взагалі стоїть на становищі негачії самого існування української нації як самостійного чинника та намагається засугестіонувати цілу польську політичну опінію та всі польські політичні менше чи більше відповідальні кола тезою про залежність української національної політики від чужих, посторонніх чинників та звести українську проблему в Польщі до рівня чужих агентурних інспірацій.

Нераз і не два ми проти цього застерігали, нераз і не два ми проголошували не лише в пресі, але й із парламентської трибуни ту самозрозумілу правду, що український національний рух не тільки в Польщі, але й поза нею, є явищем наскрізь органічним, що він є виявом життєвих історичних процесів одного й того самого народу, а його політичні змагання є виявом спільного українського національного духа. І тому й на цьому місці стверджую, що й українська національна політика в Польщі є політикою наскрізь українською, політикою, яка впливає з найістотніших потреб українського національного організму як суцільної національної одиниці. Українська національна політика ніколи не підлягала й не буде підлягати **ніяким** постороннім впливам так само, як ніколи не була й не буде на будуче податна на **ніякі** чужі посторонні сугестії.

Найбільше замітів удостоївся в поважній частині польської публіцистики факт нашої політичної боротьби за зміну нинішнього державного устрою в Польщі у зв'язку з українськими вимогами. Сам факт оголошення відомого проекту закону так само, як свого часу, себто в травні 1938 р., проголошення політичних тез Українського Національно-Демократичного Об'єднання, де на чоловому місці теж була та сама справа, дали численним польським політикам і публіцистам добру нагоду інтерпретувати ці кроки нашої політичної репрезентації як сугестії з Берліна і на це ми реагували й це заперечували. Цікаво, що ми, висуваючи той самий постулят, як вихідну точку нормалізаційної політики в 1935, 1936 і 1937 якось не стрічали тоді з польського боку замітів про берлінські інспірації. Так само ніхто з польської сторони не мав і не буде мати відваги зводити до берлінських інспірацій проречистого факту з часів версайського договору і потім з часів передачі Польщі Радою Амбасадорів суверенних прав над Східною Галичиною окремим

актом, в якому саме загарантовано для Східної Галичини окремих устрій з уваги на етнографічний характер її території. Так само важко дошукуватися німецьких інспірацій в польському соймі з 1922 р., коли то він дня 26 вересня ухвалив відомий закон для трьох східно-галицьких воєводств. Зі сказаного ясно, що у світлі тих фактів згадані польські політики та публіцисти доводять до абсурду свої твердження про берлінські інспірації для української політики. З уваги на те ще раз підкреслюю, що українська національна політика всяке обвинувачення у чужих інспіраціях, тим більше берлінських, **відкидає**. Вона може сама найкраще розуміти та відповідно ставити й конкретизувати українські національні домагання і вона **єдино покликана** зясовувати українські національно-політичні цілі.

Політичний реалізм.

І в 1935 р. і тепер наша організація стоїть на позиціях політичного реалізму. Таке становище диктує їй виключно тільки українська національна рація. І хоч теперішні часи та політичні обставини грубо різняться від часів із 1935 і 1936 рр., та не зважаючи на те сама вихідна точка нашого політичного реалізму не змінилася так само, як не змінилися цілі та завдання репрезентованої нами національної політики в Польщі. Під впливом подій і фактів, що сталися в нашому житті за час від 1935 р. по нинішні часи, мусіла змінитись тільки наша політична тактика.

Дотеперішні підсумки тієї нашої політики в Польщі обтяжені поважним тягарем невдач та розчарувань. На відтинку польсько-українських відносин не тільки не дійшло до відпряження, але навпаки, дійшло до небувалого напруження, особливо в ост. часах. Найважнішою і кардинальною причиною цього в терені було передовсім взаємне упередження та недовіря. Вони впливали, коли мова про українську сторону, із фактів, які наглядно доказували, що українські громадяни в Польщі стоять подекуди поза обов'язуючим правом. Маю на думці загальновідомі факти фізичних побоїв та стосовних масових репресій, відомих під популярною назвою т. зв. пацифікації. Очевидно, такі явища викликували різні реакції з українського боку. Але на загал мушу ствердити, що переважна більшість українського населення у Польщі всі надужиття та безправства, в тому числі й крикливі та в численних випадках провокаційні вибрики польської вулиці (спроби громити українські організації та національне українське добро) терпіла спокійно та зрівноважено, і в переважаючій, просто подавляючій більшості українське громадянство намагалось шукати оборони виключно тільки дорогою відкликів до обов'язуючого права та апелів точно стосувати це право супроти справжніх спричинників сумних подій.

Сумна дійсність.

До найістотніших познач ненормального стану в польсько-українських відносинах останніх часів належить між иншим факт масового припинювання діяльності українських культурно-освітніх та господарських організацій. Це має бути санкція за такі чи інші вибрики чи проступки невідомих, отже невідповідальних одиниць зпоміж українського населення. Замість притягати до відповідальности винуватих, стосується нічим неоправдані репресії супроти

громадянських організацій. Цього – підкреслюємо – не можемо вважати за вияв об'єктивного стосунку правоти до українського населення та його організаційно-творчих змагань.

Так само важко нам зрозуміти факт вивласнювання одинокої у Львові української спортової площі “Сокола Батька”, закупленої із загально-національних складок, отже збірними національними зусиллями в той час, коли у Львові є щонайменше десяток інших неукраїнських і далеко кращих площ, які могли б бути використані для такої самої цілі. Коли б до того додати ще неможливість набувати землю для українського малозем. селянина при парцеляції та труднощі, що їх влада ставить рухові землі між самим українським населенням, то прийдеться ствердити, що стан польсько-українських відносин надзвичайно прикий і важкий.

Думаю, що наведеного доволі, щоб доказати, що наш національний білянс у Польщі за останніх кілька років обтяжений поважними втратами.

Коли такі факти є відповіддю на наші безупинні законні вимоги та на нашу боротьбу за правопорядок і повноту прав українського народу у Польщі, то це не належить до приємности, ні тим більше не є відповідним елементом для заохоти працювати над зномалізуванням українсько-польських відносин.

Одначе не зважаючи на те, репрезентована нами українська політика не змінила і не має наміру змінити, як я це вже зазначив, своїх основних напрямних. Уважаю за доцільне особливо підкреслити цей факт саме тепер у світлі тих міжнародних подій, які розвиваються на наших очах і які можуть кожної хвилини поставити польську державу, а тим самим і нас, як її громадян, перед фактом війни.

Тому в обличчі такої можливості слухним і доцільним є зясувати собі докладно в добре зрозумілому й обопільному національному українському та державному польському інтересі ще раз справи польсько-українських взаїмовідносин.

Українське Національно-Демократичне Об'єднання, що вело й веде самостійну українську національну політику в Польщі, здає собі добре справу з труднощів положення держави, в якій живе, так само як і з труднощів української політики в ній. Воно висувало й висуває в добре зрозумілому інтересі обох народів домагання, що впливає із життєвих потреб українського народу в Польщі. Воно домагалось і домагається перш за все **повної правоти**, стосованої не тільки до поодиноких українських громадян Польської Держави, але й до всього українського населення як **одної суцільної національної збірности**.

Боротьба за правоту.

Українське Національно-Демократичне Об'єднання все протиставилось і буде протиставлятися стосунку польськими чинниками супроти українського населення політичної засади “дівіде ет імпера”. І тому ніколи не погодяться із штучним творенням всяких організацій такого типу, як напр. спілок загородової шляхти, чи через штучне творення т. зв. сокальського кордону і штучну ревіндікацію нібито пропавших, нібито засимільованих українцями польських душ. Ніколи Українське Національно-Демократичне

Об'єднання не зійде з позицій політичної боротьби за безпеку повноти прав для українського народу в Польщі, що мусять бути загарантовані окремим законом, бо має до цього повне право. Це своє право угрунтовує наша політика не тільки самим фактом формальної приналежності мільйонів українського населення до польської держави, але й фактами добросовісного виконання українським населенням усіх громадянських обов'язків супроти держави. Підкреслюю, що про те ми говорили не раз на відповідальних місцях в почутті власної відповідальності. Але це находило малий відгомін і реакцію по польському боці. І тому з болем приходиться нам ще раз стверджувати, що й у тих важких часах, які держава переживає тепер, серед воєнних алярмів, що лунають по цілій Європі й поза нею, якимось не видно у відповідальних за державну політику чинників доброї волі пристосувати до українських громадян в терені абсолютну правовість, та не наражувати їх на непотрібні репресії. Бо як зрозуміти інакше наприклад такі явища, які ми обсервували в часі самоуправних виборів у цілому краю і які переживаємо тепер у ході теперішньої передвиборчої кампанії у Львові, де тисячі українських виборців позбавлені права голосування на підставі реклямацій людей злої волі з польського боку, що опротестовують неспірні виборчі права українців. Очевидно, що такі явища не можуть бути засобом до якоїсь бодай налагоди польсько-українських взаємин. Можна сміло припускати, що по польському боці є багато таких одиниць, які навіть у теперішній загрозливій ситуації не вважають за доцільне мати українців співгромадянами не тільки в органах самоуправи, але й правдоподібно на фронті оборони держави.

У польській пресі кількох напрямків появилися статті, які цікаві тим, що намагаються підійти розмірно об'єктивно до оцінки польсько-українських відносин. Вони роблять це під вражінням хвилини, точніше під вражінням тої загрози, яка повисла над державою і при наявності тих подій, що розвиваються в Європі й поза нею. Але не зважаючи на те у тих статтях поза твердженням лихого стану польсько-українських відносин нема ні одного натяку на те, **як польська політична думка, як польський політичний світ уявляє собі розв'язку української проблеми в Польщі, як уявляє собі заспокоєння українських національних потреб і як урешті уявляє собі політично цю справу в найближчій будучині.** Не хочу входити тут ані в полеміку, ані тим більше в аналіз цих голосів польської преси на українські теми. Хочу лише ствердити, що українська сторона вже кілька разів від 1935 р. формулювала зі свого боку політичні постуляти, які вимагають заспокоєння, але за той час ні разу не почула з польської сторони і зокрема від відповідальних польських чинників навіть **проекту** на заспокоєння бодай мінімальних українських національних потреб.

Стверджую, що ми, Українське Національно-Демократичне Об'єднання, яке репрезентує без сумніву політичну волю більшості українського населення, можемо – без огляду на все сказане – у цій грізній і відповідальній історичній хвилині підкреслити, що свої громадянські обов'язки супроти Держави будемо виконувати як досі виконували, але одночасно вимагаємо від Держави не тільки загарантувати і практично

перевести в життя повну правовість, але й заспокоїти збірні національні потреби української нації в Польщі.

А до Вас, Панове Члени Центрального Комітету, і через Вас і до всіх Членів нашої організації, всіх наших прихильників і взагалі до всіх українців доброї волі звертаюся із гарячим закликком керуватись у теперішніх часах у всіх своїх вчинках холодним розумом, стояти на сторожі рівноваги духа та спокою, виконувати свої завдання й обовязки без упину та впливати на всіх у тому самому дусі. Щодо тих гарячих голів, які є поза орбітою наших впливів, то й до них смію апелювати, щоб добре зрозумілому українському національному інтересові не наражували українського населення на непотрібні втрати. Зокрема закликаю всіх до безоглядної боротьби з усякими такими чинниками, які намагаються при допомозі провокації стягати на мирних українських громадян усякі репресії ба навіть кровопролиття.

* * *

РЕЗОЛЮЦІЯ ЦК УНДО

“Центральний Комітет УНДО, вислухавши промову посла В. Мудрого, прийняв її до затверджуючого відома”.

Діло. – 1939. – 26 квітня.

№ 405

Повідомлення в газеті “Діло” про ліквідацію українських товариств на Станіславівщині

29 квітня 1939 р.

Далі припиняють діяльність українських товариств.

В селі **Клубівцях**, повіт Товмач, припинили діяльність усіх наших товариств, бо один сільський хлопчина побив хлопчину шляхоцького, з того зроблено політику і це дало староству притоку розвязати всі установи в селі. Те саме товмацьке староство пристосувало ті самі санкції до українських установ у **Пшеничниках**, тогож повіту: причина тут та, що молодь вечорами співала по селі, чим “закладала спокуй і пожондек”.

Як подав на днях “Век Нови”, станіславівське староство відкликало своє зарядження в справі припинення діяльності “Сокола” в **Блюдниках**.

Діло. – 1939. – 29 квітня.

6 травня 1939 р.

Stanisławów, dnia 6 maja 1939.

L. 1743/39 Plac.

Wykaz członków “Siczy”

Pochodzących z terenu R. P.

Urząd Sledczy P. P. Stanisławów.

Otrzymałem informację, że w marcu b. r. w organizacji “Sicz” na Rusi Zakarpackiej przebywały następujące osoby z terenu R. P. (nazwiska wzgl. pseudonimy).

1) Daniw – aspirant, oficer informacyjny sztabu “Siczy” w Huszt⁸⁶ – prawdopodobnie student, pochodzi ze Lwowa.

2) Inż. Wolański – porucznik, kierownik oddziału inf. sztabu “Siczy” w Huszt – pochodzi prawdopodobnie ze Stanisławowa.

3) Maksymiuk Jan, ps. “Hucuł Ja” – aspirant (podpor.) – z baonu “Siczy” w Huszt – pochodzi z Małopolski.

4) Gran (Hrab) – podpor. (czotar) ze sztabu komendy głównej “Siczy” w Huszt – pochodzi z Małopolski.

5) Jurkiw – kapitan (sotnyk) dow. komp. z baonu “Siczy” w Huszt, b. oficer U. H. A. – pochodzi z Polski.

6) Iwanyk – kapitan (sotnyk) z baonu “Siczy” w Huszt, b. oficer U. H. A. – pochodzi z Polski.

7) Solatycki Piotr – porucznik, kwatermistrz baonu “Siczy” w Huszt pochodzi rzekomo z Małopolski.

8) Kobilnyk – lekarz, pracował w szpitalu “Siczy” w Huszt, pochodzi z Małopolski; za działalność nacjon. siedział w więzieniu w Drohobyczu.

9) Skołodra – porucznik z baonu “Siczy” w Huszt – pochodzi z Małopolski.

10) Jewczuk – plutonowy (desiatnyk), podoficer gospodarczy baonu “Siczy” w Huszt – pochodzi z Polski – dnia 14.III. b. r. zginął w utarczce z Czechami.

11) Lisnycia – kapral (wistun), instruktor ze stanu baonu “Siczy” w Huszt – pochodzi z Polski.

12) Ilkiw – plutonowy (desiatnyk), instruktor ze stanu baonu “Siczy” w Huszt – pochodzi z Polski.

13) Łewus – plutonowy ze stanu baonu “Siczy” w Huszt – pochodzi z Małopolski.

14) Kalinka – kapral ze stanu baonu “Siczy” w Huszt – pochodzi z Małopolski.

15) Moroz – strzelec ze stanu baonu “Siczy” w Huszt – wraz z Urbanskim (16) chodził do Polski ze zleceniami wyw. Pochodzi z Polski. W roku 1935 siedział w więzieniu w Drohobyczu za działalność nacjonalistyczną.

16) Urbanski – strzelec ze stanu baonu “Siczy” w Huszt – wraz z Morozem (15) chodził do Polski ze zleceniami wyw. Pochodzi z Polski.

⁸⁶ Хустр.

17) Markiw – strzelec ze stanu baonu “Siczy” w Huszt – pochodzi z Polski – zbiegł z więzienia w Złoczowie.

18) Smericzka – strzelec ze stanu baonu “Siczy” w Huszt – pochodzi z Małopolski.

19) Senyk Mikołaj – strzelec ze stanu baonu “Siczy” w Huszt, pochodzi z m. Termanow pow. Przemyślany, zbiegł na Ruś dnia 3 marca b. r.

W wypadku zidentyfikowania którego z kolwiek z wyżej wymienionych działaczy “Siczy”, zawiadomić tut. Urz. St. tut. Plac.

Kierownik Placówki P. P.

Stolarz Leon kapitan

ДАІФО, ф. 68-сч, оп. 2, спр. 501с, арк. 27.

Машинопис. Оригінал.

№ 407

Із місячного звіту Станіславівського повітового управління державної поліції про опір селян села Павелче⁸⁷ збирачу податків

10 травня 1939 р.

15 квітня ц. р. о 16 год. 30 хв. постерунковий Ян Пелех з постерунку Ямниця застосував в громаді Павелче вогнепальну зброю, стріляючи з гвинтівки в повітря.

Постерунковий Пелех допомагав збирачу податків Леону Крулю з 2-го фінансового управління в Станіславі під час проведення екзекуції у Дмитра Германа в Павелче.

Герман чинив опір, причому дійшло до сварки, що стало приводом до скупчення близько 200 жителів, які прийшли на допомогу Герману, закидали збирача камінням і намагалися побити його дрючками.

У зв'язку з загрозливою поведінкою зібраних і тоді, коли попередження постерункового Пелеха не вплинуло, він вжив зброю.

Начальник слідчого відділу комісар Белянуп.

ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 507, арк. 112.

Машинопис. Копія. Переклад з польської мови.

⁸⁷ Тепер Павлівка.

№ 408

Повідомлення газети “Діло” про суд у Коломиї за спробу переходу в Карпатську Україну

13 травня 1939 р.

За намаганий перехід на Карпатську Україну.

Окружний суд у Коломиї засудив за намаганий перехід на Карпатську Україну: І. Мартиновича, студ. на 2 роки в'язниці, В. Мартиновича – 1 р., М. Мартиновича – 8 міс., І. Сумарука – 10 місяців, Д. Крижанівського – 10 міс., М. Захарука – 7 міс., М. Терлецького – 10 міс., Т. Сенчишина – 7 міс., Л. Ключука – 1 рік.

Діло. – 1939. – 13 травня.

№ 409

Повідомлення в газеті “Діло” про судовий процес над членами ОУН

15 травня 1939 р.⁸⁸

За приналежність до ОУН.

Дня 15 травня ц. р. відбулася розправа проти: 1) Василя Зазулі, 2) Василя Кубрака, 3) Миколи Манюха, 4) Дмитра Дриболенди з Яблонова пов. Рогатин та 5) Осипа Лашти з Дрищева пов. Бережани за приналежність до ОУН; підс. Дриболинду ще за провину в ст. 154 к. к.

Всі підсудні заперечили приналежність до ОУН. Підс. Зазуля признався, що мав 10 заповідей українського націоналіста, що відписав собі з нотеса підс. Манюха, бо йому дуже сподобалися. Манюх признав, що мав заповіді й що проти його волі Зазуля собі їх відписав. Ці заповіді отримав від якогось Лашти з Дрищева, але заперечує, щоб їх дістав від підс. Лашти. Василь Кубрак признався, що мав в нотесі відписану пісню-думу про полк. Євгена Коновальця. Цю пісню співають по селі хлопці та дівчата і підсудний собі відписав, щоб її вивчити. Підс. Дриболенда зізнав, що написав оповістку з погрозами проти мешканців Яблонова, які змінили гр.-кат. обряд на римо-католицький, а саме: проти Семка Круцюка та Гриця Грушецького.

Свідки поліціанти зізнали, що підсудні Зазуля і Манюх добровільно призналися в приналежності до ОУН. Розправу перервано до понеділка 22. ц. м.

Розправою проводить суддя **Польний**, обвинувачує віцепрок. **Ягодзінський**, боронять адв. д-р **В. Бемко**, м-р **Степаняк** і м-р **Ласун**.

Діло. – 1939. – 24 травня.

⁸⁸ Дата події.

№ 410

Повідомлення в газеті “Діло” про закриття українських громадських організацій у селі Воскресінцях Коломийського повіту

24 травня 1939 р.

Коломийщина.

Повітове староство в Коломиї наказало опечатати льокалі: читальні “Просвіти”, “Сільського Господаря”, “Союзу Українок”, читальні “Скала” і кружка “Рідної Школи” на терені громади Воскресінці. Як причину подано протистатутову діяльність.

Діло. – 1939. – 24 травня.

№ 411

Повідомлення в газеті “Діло” про обшуки та арешти української молоді у Станіславові

26 травня 1939 р.

Ревізії й арештування у Станіславові.

В п'ятницю 19.5. і в понеділок 22.5. ц. р. поліцейні органи у Станіславові переводили ревізії в багатьох українських установах і в помешканнях приватних осіб головно серед молоді. Між иншим була ревізія в обох муж. бурсах, тобто в “Селянській Бурсі” та в “Бурсі ім. св. Йосафата”, в домівці філії “Союзу Українок”, у підприємстві “Тріко” і т. д. Приарештовано й переслухано на поліції більше число осіб, у тому теж учеників гімн. та матуристів, так що деякі не могли здавати матури у своїй черзі. Майже всіх по переслуханні звільнили, лиш кілька осіб є ще по поліцейних арештах.

Діло. – 1939. – 26 травня.

№ 412

Повідомлення в газеті “Діло” про урочистості на могилах вояків УГА у Станіславові й Стрию

1 червня 1939 р.

Зеленосвяточний похід на могили.

Станіславів.

Традиційний процесійний похід на стрілецькі могили відбувся у нас в перший день Зелених свят під проводом о. кан. Василика і 18 священників. Станіславівський процесійний похід імпонував своєю величавістю, мальовничістю і дисципліною. Плянова організованість усюди впадала в очі. В год. 14. розпочався похід делегацій з вінцями. Несено їх 447 у віддалі кілька кроків один від одного. Вінці з найріжнороднішого матеріялу світового і

ростинного. Щодо лент – то деякі зміни потрібні. Чорні ленти при вінцях не відповідні бо по поляглих нема жалоби. (Старша генерація громадян пам'ятає, що коли на початку всесвітньої війни відбувся в Берліні похорон перших, що впали на полі слави, то жінки з рідні і знайомих поступали за караваном у ясних сукнях). Так само невідповідні ленти барви багряної, які нагадують інтернаціональний кольор. Ленти повинні бути по змозі в національних кольорах.

За делегаціями з вінцями ішли дівчата групами по селам (кожне село, організація, школа і т. д. творили свої групи). Кожна група по змозі однаково одіта. Правдива ревія строїв Станиславівщини! Якби наші пані і панночки зі Львова чи Перемишля побачили, які зграбні жовті чобітки носять тутешні сільські дівчата, то в зимі і не подивилися б на “ботки”, а носили б такі гарні і теплі чобітки. Мабуть тільки покутські шевці вміють таке робити! Багацтво народніх вишивок хапає за очі. (Шкода, що міські дівчата не виступили в народніх строях!). Не можна було відірвати очей від цих мальовничих дівочих відділів. А дисципліна? Я перший раз бачив, як ряди за рядами ішли наче стіни.

За дівчатами йшла мужеська молодь, так-само групами. Тут уже я запримітив кількох ефермів, що не додержували кроку, а два оглянулись, як заграла музика. Але загал, цілість – гарна, здисциплінована. Всеж таки від деяких відділів треба вимагати більшої напруги тугости, хоч би такої, як у дівчат.

За мужеською молоддю йшли жінки-матрони Станиславівщини. Також ревія народніх строїв жіночих. Ріжнобарвні хустки (кожна група в однакових), завязані на потилиці перш-за-все впадали в очі. Були групи жінок і в чорних хустках з барвною мережкою – видно така ноша. Відділи жінок також здисципліновані краще, як відділи старших мужчин, що йшли за жінками. Тут вже не видно було тої дисципліни, що в дівочих, парубочих і жіночих відділах, хоча в тих рядах ішли старі вояки.

Далі йшла процесія, за процесією духовенство, опісля делегації установ трійками, насамперед мужчини, за ними жінки. Кожний делегат чи делегатка мав картку на грудях з написом: Делегат. За делегаціями – вірні, також трійками.

Впорядчики справно сповняли своє завдання, удержували шпалери і регулювали рух. Бо процесійний похід тривав повні дві години, а що порушався від катедри вздовж Сапіжинської вулиці, то перетинав головні артерії комунікації. Впорядчики давали знак, коли можна було перепустити піхотинців, вози, автобуси.

Станиславівський похід має ту невігоду, що не може розвинути в цілій своїй величавості, бо віддаль цвинтаря від катедри мало що більша, як 1 км. Такий похід нпр. у Перемишлі, де стрілецький цвинтар від катедри віддалений більше як 4 км, виглядав би дуже величаво.

На цвинтарі вінці поскладано на стрілецьких могилах, котрі тягнуться двома довгими рядами просто, праворуч і ліворуч. Це український некрополь Станиславова. Стрілецькі могили дбайливо удержувані, бетоном окружені, з написами. Місце, де мала відбутись відправа, заздалегідь замкнули три сотні

соколів і до середини кола впустили тільки процесію, духовенство, хор, музику і делегації. По відправі молебня промовив молодий священник о. Добрянський. Його проповідь, гарна формою і змістом, зробила помітне вражіння. Інтелектно сконструйовані алегорії мали багато змісту і були всім слухачам зрозумілі. Тільки, на жаль, цю проповідь чули ті, що стояли близько. Для великих мас народу треба мегафонів. По проповіді хор відспівав “Вічная память”, на мелодію “Ой, та зажурилась”. Орхестра закінчила врочистість.

Треба признати організацію цього процесійного походу взірцевою. Не забуто і про відділ санітарний.

(дд-к.)

Стрий.

Традиційний похід на могили відбувся у нас через негоду в неділю – в зеленосвяточний понеділок. У ньому взяла участь маса народу з процесіями і вінками (всіх 68) під проводом 7 священників. Зразковий порядок, велика повага тисячних мас учасників і сам довезний похід зробили на всіх стріян незабутнє вражіння та імпонували навіть неукраїнцям. По відправі панахиди на цвинтарі виголосив добре обдуману палку проповідь о. Цурковський. Могутнім “Вічная память” закінчились ці великі поминки, що виявили ще раз наявно величезну національну свідомість та здисциплінованість стрійського українського громадянства.

Л.

Діло. – 1939. – 1 червня.

№ 413

Повідомлення в газеті “Діло” про заходи, присвячені вшануванню пам’яті вояків УГА у Станіславові й Коломії

3 червня 1939 р.

Зеленосвяточні походи на могили.

Коломия.

Зеленосвяткові поминки відсвяткувала колонійська українська громада в неділю Службою Божою на інтенцію українського народу в 12-ій годині та панахидою за поляглих. Перед тетраподом, украшеним символічним березовим хрестом та зеленню, обрамованим живим прямокутником молоді, за духовенством усталися свідки й учасники великих днів і дій, а далі заповнили вірні церкву – і на хвилях жалібних молитов післали свою тугу й моління перед вітар Всевишнього. Молитвою “Боже великий” закінчилася та торжественно-жалібна відправа.

Другої днини в год. 16. після маєвого богослужіння в честь Божої Матери вийшов з церкви процесійний похід на цвинтар. За церковними хоругвами й образами посувався довгий ряд вінців (усіх понад 40) від різних установ, далі духовенство під проводом о. пралата Ол. Русина. За духовенством делегації, комбатанти, за ними довгі ряди міського та ще більше сільського

населення. Гарно впорядкований похід був такий довгий, що коли хоругви спинилися над стрілецькою могилою, то кінець ще був коло церкви. Спокійно й поважно посувалися чвірка за чвіркою вулицею на просторі більш кілометра, щоб на цвинтарі віддати довг пошани Покійникам. Парастас добігав уже до кінця, як останні чвірки влились до великої громади вірних. Після панахиди, відспіваної молодим хором під проводом п. Михалевського, виголосив дуже змістовну, гарну й актуальну проповідь о. пралат, що після співу “Вічна пам'ять” та “Боже великий” зарядив 5-хвилинну мовчанку. Трикратне “Слава” закінчило той зворушливий обряд і нарід спокійно розійшовся. Сконсигнована у великому числі поліція не мала найменшої нагоди до інтервенції. Хрест і могила на цвинтарі замайлися новими вінками, символами любови й пошани.

Станиславів.

В доповненні до широкого опису зеленосвяточного походу у Станиславові (“Діло”, ч. 122) подаємо ще звіт повідомлення нашого кореспондента про панахиду в церкві та академію в честь поляглих. – Ред.

На суботу вечір 27.5 ц. р. скликали жалібні клепсидри наше громадянство до катедральної церкви, щоб дати йому змогу участю у панахиді поминути світлу пам'ять поляглих. У битком виповненій церкві відправило духовенство панахиду, а о. Кузьма виголосив проповідь.

Філія Т-ва “Просвіта” зорганізувала в зелену неділю в 12 год. впол. у “Соколі” академію в честь поляглих на полі слави. Велика саля не могла помістити всіх тих, що прибули з міста, з передмість та з сіл. З естради, на якій були стрілецька могила і національні прапори, промовив мужніми словами голова філії “Просвіти” адв. д-р Юлій Олесницький. Відтак деклямував Степан Ганушевський і хор “Думка” виконав пісні: “Народнім Лицарям” – Безкоровайного, “В горах грім гуде” – Колесси і “Під марш гармат” – Недільського. Національний гімн закінчив академію.

Діло. – 1939. – 3 червня.

№ 414

Звіт газети “Діло” про спроби польсько-українського діалогу в умовах загострення міжнародної ситуації

13 червня 1939 р.

**Українсько-польська дискусія у Варшаві.
(Від нашого кореспондента).**

Варшава, 7. червня

Заходами гуртка українських і польських журналістів у Варшаві та з їхньої приватної ініціативи влаштовано вчора в домівці редакції “Часу” українсько-польську дискусійну конференцію з рефератом українського прелегента посла д-ра Павла Лисяка на тему: “Українсько-польські відносини на тлі міжнародної ситуації”. В конференції взяли участь численні запрошені представники пресових і політичних осередків різних польських орієнта-

цій. М. ин. з польської сторони прибули **оо. ред. Урбан та суперіор Косібович** (єзуїтські видавництва), **полк. Януарій Гржендзінський** (“Чарно на бялем”), **ген. Соллогуб, полк. Ковалєвський** (б. шеф штабу О.З.Н.), **дир. Вєчоркевич, б. мін. Ладось** (Стронніцтво Людове), **ред. Я. Мошинський** (“Час”) і багато представників щоденної преси. Українську сторону заступали: **о. ігумен Решетило** (ЧСВВ), що повернувся з Карпатської України, **о. прот. Волков**, б. посол з Волині, послы **Целевич, Великанович, Лисяк, Ганкевич та Онуфрійчук** і кореспонденти галицької і закордонної української преси.

На вступі, господар зборів **д-р Ян Мошинський**, нач. редактор “Часу”, підкреслив вагу ініціативи звести разом стільки людей і різних партій і таборів при одному дискусійному столі і передав слово **д-рові Лисякові**. Український прелегент у півторагодинному рефераті накреслив актуальний стан українсько-польських взаємин, вийшовши з обширно зреферованої міжнародньої ситуації та давши конспект історії тих взаємин за останні 20 літ. Після реферату **д-ра Лисяка** забрав слово **ред. Мошинський** (сеніор), що подякував українському прелегентові за щирість висловлених поглядів, погодився з ним щодо оцінки загального політичного положення і в дуже витриманій формі висловив свої погляди на українську справу, відповівши рівночасно послові Целевичеві чому у своїй відомій передовій статті (розміщеній у “Часі”) назвав інтервю українського посла для “Юнайтед Пресс” конюктуральним.

Української проблеми не вільно – на його думку – трактувати з погляду хвилевої конюктури. Для розв'язки тої справи польська сторона мусить прийняти дві кардинальні основи: 1) українці це – нарід; 2) землі з українським населенням у Польщі – це невідлучна частина польської держави і тих земель поляки будуть боронити не менше завзято, як усіх інших. Українсько-польські суперечности можна погодити в одній синтезі і довести мирної розв'язки української справи на засадах політичної етики. Д-р Мошинський поборює польську політику, оперту на засаді “пер фас ет нефас”. З польського боку не було дотепер ініціативи щодо розв'язки української справи, а та, що була – була зле продумана. Нормалізація була великим жестом. З польського боку бракує на цьому відтинку політики – консеквенції. Зрозуміло, промовець не підіймається йти до уряду з проектом полагоди української справи, але буде й надалі на публіцистичному полі речником розумної розв'язки української справи.

Полк. Гржендзінський, лідер польської демократії, висказав своє вдоволення з рідкої нагоди особистого контакту з українцями і з таким широким гуртом представників польської опінії. Бракує в цьому вахлярі Озону, але з цього приводу полк. Гржендзінський не думає висловлювати жалю. Промовець є більший від свого попередника песиміст, хоч би тому, що не має змоги впливати в українській справі на опінію через... білі плями. Польське лицарство мало звичай перед битвою йти сповідатися... Українською справою мають обов'язок цікавитися передовсім поляки, як ті, що **відповідають за державу**. Промовець признає українцям право визнавати самостійницькі ідеали на обох берегах Збруча. Як буде в майбутньому – годі передбачити, але співжити треба.

Пос. Володимир Целевич не вірить в ангажування Совітів у майбутню війну. Навіть по евент. програній **Гітлера** – в Німеччині настане комунізм і Польща опиниться між двома комуністичними державами, між якими є місце для існування лише незалежної Польщі і такої самої України. Поляки кардинально помиляються, недооцінюючи динамізму української справи. Обговорюючи актуальні українсько-польські відносини, пос. Целевич наводить їх цікаву характеристику з різних ділянок, що говорить чейже як один з авторів нормалізації. Щодо закиду конюнктурности його інтервю для американської преси, то промовець опрокидає той закид заявою, що ніколи не декларувався як ентузіяст Гітлера, при чому вже навіть тоді, коли ще Гітлер не сказав свого останнього слова в справі Карп. України – дав інтервю для **“Пті Парізієн”**, подібне до останнього.

Окремі думки у дискусію вніс **б. мін. Ладось** (людовець), що не дивується наведеним замітам українців, бо вони існують й у відношенні до більшості опозиційних польських партій. **Нормалізація мала би кращі успіхи й вигляди, коли б заключено її не лише з урядом.** Промовця цікавить засадниче питання, а саме: **чи у прийдешній всесвітній пожежі становище українців дійсно буде по стороні поляків, чи ні?**

Ред. Ромер (“Час”) дав вислів своїм особистим поглядам і спогадам на українську справу, побоюючись, чи в масах над Дніпром існує національний гін до незалежності та піддавши в сумнів існування українців-автохтонів на Закарпатті.

Дир. Вечоркевич (Клуб Демократ.) признає українцям д. широкі права. Найбільша польська помилка – на його думку – це те, що поляки не мали відваги трактувати українську справу як міжнародню проблему. Промовець не вважав би українців за нарід, коли б вони за ціну якихсь осягів виріклися незалежницьких аспірацій.

Велике зацікавлення викликала заява **б. протоігумена ЧСВВ о. Решетила, що вернувся з Карпатської України.** Особистими спостереженнями, отже найсильнішими аргументами, промовець переконав зібраних, що на Закарпатті **був ентузіазм для української справи і то ентузіазм мас.** Коли він тепер притих, то це спричинив той режим, який там нині заістнував.

Рівень дискусії був надзвичайно високий, зміст дуже цікавий. Атмосфера – щира. З огляду на пізню пору продовження конференції (до голосу записалося ще багато учасників) відложено до іншої нагоди.

КТВ.

Діло. – 1939. – 13 червня.

№ 415

Повідомлення в газеті “Діло” про судовий процес над парохом села
Брустури Косівського повіту за “українізацію” прізвищ парафіян

16 червня 1939 р.

Зі судової салі.

Під замітом “українізування” назвищ.

О. Миколу Кейвана, пароха в Брустурах повіт Косів, засудив окр. суд у Коломиї **на 6 місяців** арешту з припиненням кари на 3 роки за “українізування” назвищ. Підсудний боронився, що 1) родичі зізнавали згідно з правдою; 2) дотепер не було ніякого розпорядку проти українського закінчення назвищ; 3) він придержувався розпорядку Еп. Ординаріяту з дня 26.3.1937, що приказує під канонічним послухом записувати парохіян у метриках правдиво; вкінці 4) що попередники так само писали.

Діло. – 1939. – 16 червня.

№ 416

Стаття в газеті “Діло”, присвячена ювілею митрополита Андрея
Шептицького на душпастирській службі

18 червня 1939 р.

40 літ Епископом.

Львів, 16. червня 1939.

І знову під святоюрську гору покотиться хвиля заяв відданости, любови та пошани всієї української нації. Знову відповідальні та умандатовані представники всіх зорганізованих клітин українського громадянства складуть найсердечніші бажання Тому, що володіє на святоюрській горі, ставши від літ її символом. І знову не будуть це заяви та бажання трафаретні, формально-куртуалійні, офіційальні, вимушені обставинами та законами чемности: все те, що сьогодні скажуть і напишуть українці під адресою Митрополита, плистиме з найщирішого серця та з найглибшого переконання у правду кожного слова. Бо й річ не йде про те, щоб когось компліментувати – особливо Того, що таких компліментів не потребує та стоїть високо над ними, – річ не йде про те, щоб комусь зробити приємність. Річ іде про те, щоб час до часу давати доказ правді та підкреслювати її щораз новими документами. А що завжди люди хочуть повторювати та раз-у-раз пригадувати Тобі все, що приємне, то й у цьому випадку залюбки вертаємось при кожній нагоді до цієї милої правди: що має українська нація бодай один авторитет, бодай одну людину, яка знімається понад усіх сучасних земляків та яка ввійшла в історію нації, як її найчільніший, найкращий син і провідник.

74 роки життя, серед них 51 літ у монашій рясі, 40 літ єпископства, 38 літ митрополитування – це кусень часу. Просимо ці дати перевірити в українській історії. Чим була українська нація тому 70, 50 і 40 літ?! Були за той час великі

культурно-відродженецькі і політично-визвольницькі здвиги, були й заломання та упадки. Але разом, у сумі всіх тих успішних і невдачних зусиль – великий шмат дороги пройшла українська нація – вперед, і йде завжди вперед. Може інколи з утратою т. зв. “стану посідання” у деяких ділянках, може з поменшеними цифрами у різних рубриках писаної статистики. А проте безумовно завжди та безупинно зі щораз більшою потенціальною вартістю і потенціальною силою, із щораз більшим питомим тягарем нації: зі зростом тих імпондерабілів, що їх оком не доглянеш і вухом не почувеш, та які проте складаються на національну вартість і національну силу. І впродовж тих 40 літ – Він, Андрей Шептицький, як той український ієрарх, який умів знайти ідеальну симбіозу інтересів Церкви і Нації та який через те став пастирем тих мільйонів, в яких найтісніше сплелось релігійне вірування та національна свідомість.

40 літ єпископства – це такий кусень часу, що може вже його самого було б досить, щоб добути для сідоглавого єпископа симпатію і пошану. Але, коли річ йде про Митрополита Шептицького, то стаж віку, літ душпастирства на його різних ієрархічних щаблях, ба навіть всі церковні, наукові, громадські, культурницькі, харитативні і філантропійні заслуги – все воно не є міркою ні поясненням популярності Його особи серед українців усіх земель і всіх віросповідань та політичних поглядів, не є міркою ролі, що її грає Митрополит в українському народі. Тайна тієї популярності та надрядного авторитету, яким Він втішається в народі, є тайною Його індивідуальності. А суть справжньої індивідуальності у тому, що на неї не складається ніщо з тих рисок вдачі, прикметних сірим мільйонам зідачів хліба, ніщо з тих – може навіть і дуже великих – заслуг, що їх може собі своєю працею та доброю волею придбати кожний рядовий громадянин.

Трагедія української нації у тім, що вона, українська нація, від часу свого відродження у половині мин. століття – мала обмаль людей на справді велику мірку. Було чимало палких патріотів, були і є легіони чесних громадських діячів та робітників на всіх ділянках громадської розбудови, були і є дуже добрі організатори, навіть люди дуже талановиті, дуже розумні, навіть з чималим полетом і широким овидом. **А проте індивідуальностей – було і є обмаль. І тому, що не було їх на чолі нації у переломових історичних моментах – ми програли.** Бо не історичний фаталізм і не “обставини” кермують подіями, тільки люди. Ми завжди шукали виправдання у “незалежних обставинах”. Однак ніякі обставини не всилі змінити суті справи, коли вони стрічають на своєму шляху людину, яка доростає до обставин і не дозволяє їм котитися понад свою голову. Знаємо, в яких обставинах опинилася Греко-Католицька Церква. А проте її авторитет в очах мільйонів вірних і ще більших мільйонів земляків некатолицького віросповідання, ба навіть в очах усіх чужинців – тому ненарушній, тому такий високий, бо на святоюрській горі живе Митрополит Шептицький. І добре імя українського народу у світі у величезній мірі скріплене авторитетом імені Того, що йому небуденну індивідуальність признають всі свої і чужі.

Одна з тих рисок, з яких складається індивідуальність Митрополита, є Його скромність. Він не любить парад у свою честь і в своїй душі напевне не має найкращої думки про тих, в яких натурі лежить підлещуватися тим, що стоять вище. Але саме тому ми, які завжди боролися з кадилом поза Богослуженням, з чистою совістю можемо в нинішній день віддати поклін Митрополитові в сорокові роковини Його єпископства.

ік.

Діло. – 1939. – 18 червня.

№ 417

Висвітлення газетою “Діло” виступу Української парламентарної репрезентації на сеймовому засіданні проти парцеляції землі в Станіславівському воєводстві

24 червня 1939 р.

Українських селян висилають по землю до ... Африки.

Інтерпеляція пос. Дм. Великановича до Міністерства Хліборобства.

Варшава, 19 червня 1939.

На останньому пленарному засіданні сойму внесла Українська Парляментарна Репрезентація через пос. Дмитра Великановича дві інтерпеляції (третю – в справі конфіскації видань видавництва “Світ Дитини” маршал сойму чомусь відкинув), з яких перша така характеристична проречистістю своєї трагічної правди для сучасних відносин в українському селі, що наводимо її (буквально за урядовим текстом) у цілості. Посол інтерпелянт пише:

Від селян з Козяри я дістав листа такого змісту: “Громада Козяри, рогатинського повіту, коло Букачівців, у Станіславівщині має 310 господарств і 1475 душ (в тому числі коло 5 % поляків, себто 70–75 осіб). Ціла громада має 1381 гектарів ґрунту, з того припадає на:

1) двір, власність д-ра Кжечуновича	702 га
2) державна водна управа	75 га
3) Греко-католицька парохія	57 га
4) громада Козяра	86 га
Разом	992 га

Дрібні селянські господарства разом з будинками, городами і неужитками займають 461 га. З наведеного видно, що дрібні селянські господарства мають 461 га землі, себто 4,61 кв. км. Помішують на одному кв. км. пересічно 320 осіб, що досадно свідчить про перенаселення. Минулого року Польське Парцеляційне Товариство у Львові, вул. Шайнохи 2, розпарцелювало в тутешній громаді Козяра 209 моргів і 808 сажнів землі з маєтку п. Кжечуновича, себто пасовиська “Вербовець”, “За річкою” і “Острівці” поміж самих поляків і то переважно німецьких. Між ними ледви 6 українців дістало по одному моргові землі, деякі 2–3 морги неужитків над самим Дністром.

В цьому році те саме Польське Парцеляційне Товариство у Львові парцелює далі пасовисько п. Кжечуновича, що його називають “Прислуп” і яке лежить у середині села та має поверхню 124 морги. Коли 30 травня ц. р. з’явилися перед делегатом того товариства п. Чарнецького місцеві малоземельні українці з проханням продати їм землю з тої парцеляції, то пан делегат заявив: **“Це польська земля і вона тільки для поляків”**, а крім того п. комісар земського уряду, делегований з повітового староства в Рогатині, заявив українцям, що **“українці нехай собі йдуть до Африки на парцеляцію”**... Можна собі уявити, яке велике огірчіння і пригноблення викликала та заява панів делегатів у місцевих безземельних і малоземельних українських селян, що їх відіпхнули від участі в парцеляції. Яка різна мірка справедливості для громадян одної і тої самої держави: одні мають право до всього, до набуття ґрунту з парцеляції, а другі мають лише **право нести тягар, платити податки і податок крови (рекрута)**, а набувати землю з парцеляції, то вже не мають права, бо женуть їх до Африки. Чи це корисно, коли з такого малоземельного села, як Козяри парцелюють землю тільки між громадян-поляків і то переважно не місцевих, коли на 1 кв. км. дуситься 320 осіб” (Підписи).

Наведений лист – пише інтерпелянт – не вимагає окремих коментарів. Але хочу підкреслити факт, що у державі повинні мати рівні права всі громадяни, тим більше, що всі вони покликані до різних обов’язків. Відсування українських хліборобів від купна землі з парцеляції спричинює нерівність громадянських прав і ставить українців поза правом здобути варстат праці. Голодні і безробітні громадяни стають для держави тягарем без огляду на національність і віроісповідання. – Вкінці посол інтерпелянт запитує прем’єра і міністра хліборобства:

1) Чи вони захочуть інтервенювати, щоб безземельних і малоземельних мешканців громади Козяри, рогатинського повіту, без огляду на національність і віроісповідання, рівномірно допущено набувати землю з парцеляції.

2) Чи міністр захоче видавати розпорядок, **щоб на цілій території східних і південно-східних воєвідств набувало землю перш за все автохтонне населення.**

3) І чи врешті пан міністр внутрішніх справ захоче видати розпорядок, **щоб адміністраційні чинники, себто старости і земельні комісари були безсторонні у видачі опінії для рефлектантів на землю, та кермувалися виключно професійними, а не політичними кваліфікаціями”.**

Наведена інтерпеляція викликала неабияке зацікавлення пресових кол у Варшаві. Вона відбігає своїм змістом і тоном далеко від усіх інших цьогорічних інтерпеляцій. Є в ній проста, простими селянськими словами висказана гореч з того приводу, що їх не допускають до чорної землі, що родить чорний насущний хліб і чорну розпуку тих, що їх панове комісари без надуми хочуть вислати до Африки.

Міністр хліборобства **Понятовський** має добрий звичай основно й об’єктивно відноситися до посольських інтерпеляцій у **селянських справах**. Українська прилюдна опінія в Галичині й на Волині памятає досі слова міністра Понятовського, сказані не так давно на одному польському зїзді у Тернополі:

“Поправа господарського положення польських господарств мусить підлягати у парцеляційній акції нашій сильній увазі. Одначе не можна, як деякі роблять, проповідувати гасло: “ані одного га землі українцям, навіть сіл їхніх не комасувати”. Це гасла, що суперечать інтересам держави, висліди таких гасел – це **поглиблювання ненависти**”.

За ці слова посипалися тоді на міністра хліборобства напасливі догани тих усіх польських галицьких чинників, що від Варшави вичікують лише **для себе – субсидій, для українців – репресій**. Думаємо, що міністр буде послідовний і в чинах та повчить кого слід, що гасло: “український селянин хай шукає землі в Африці” не належить до конструктивних гасел.

Не можемо не замітити, що згаданий в інтерпеляції поміщик, якого землю парцелюють – **п. Кжечунович** – це відомий посол до сойму. Тим більшого значіння набирають факти, що діються під його двором.

КТВ.

Діло. – 1939. – 24 червня.

№ 418

Повідомлення в газеті “Діло” про судові процеси над греко-католицькими священиками Рогатинського повіту за “українізацію” прізвищ парафіян

27 червня 1939 р.

Зі судової салі.

За “українізування” прізвищ.

Перед окружним судом з Бережан на виїздній сесії в Рогатині відбулася розправа в середу 21 і в четвер 22 ц. м. проти: 1) **о. Маріяна Клодзінського**, емер. пароха з Путятинець, 2) **о. Михайла Блозовського**, пароха з Чесник, 3) **о. Івана Щербанюка**, пароха з Вербиловець і 4) **о. Михайла Постригача** зі села Клевщівної, яких прокуратор притягнув до відповідальности за провину зі ст. 287 § 1 (за “українізування прізвищ” у метриках). По розправі суд засудив: **1) о. Михайла Блозовського та 2) о. Михайла Постригача на кару по 6 місяців вязниці; 3) о. Івана Щербанюка на кару 10 місяців вязниці з тим, що усім трьом засудженим припинив виконання кари.**

Підс. о. Маріяна Клодзінського трибунал увільнив від вини і кари.

Діло. – 1939. – 27 червня.

**Стаття Костя Левицького із закликом до українських політичних партій
Західної України діяти консолідовано в інтересах народу**

10 серпня 1939 р.

Партійне суперництво та авторитетний провід.

Львів, 8 серпня 1939.

Ми всі розуміємо, що у важких і навіть менше важких для народу часах є непотрібні, недоцільні і тому шкідливі всякі партійні гризні та беззмістовні суперництва, бо вони одних громадян відтягують від насущної праці, а інших знеохочують та поширюють серед них зневіру. Кажу про **беззмістовне** партійне суперництво, бо доцільна, шляхетна та розумна партійна ривалізація навіть дуже потрібна: вона витворює в широких колах громадянства зацікавлення до позитивної праці та до змагань на всіх ділянках життя, у всіх напрямках розвитку суспільности.

Та в сучасну хвилину можна не без причин і не без слухности поставити прилюдне питання: Чи існує в нас доцільне партійне суперництво, чи такого суперництва нема, і чи в сучасних обставинах не було б його треба для зрушення чи відновлення зорганізованого громадянського життя.

Може стрінуся з закидами партійної цесі, коли кажуть, що в останніх часах не добачую організаційного руху на тлі партійного суперництва серед нашого громадянства, а навпаки – бачу **занедбання звязків партійних організацій зі своїми долами**, так, що загал українського громадянства не тільки на північних землях, але навіть у Галичині полишений здебільша сам собі. У наших масах витворюються різні настрої і якісь дивні надії, які в сумі зовсім не є добрим підложжям для політики, особливо такої, що мала б іти проти загальних настроїв і надій. Та саме тому треба незвичайної політичної активности, щоб ці чуттєві, емоціональні порухи не запанували над політикою, або не зробили її просто неможливою на випадок, коли б вона мусіла бути непопулярна.

Цей стан не означає, що загал нашого громадянства відвертається від політики, або може сходить на політичні манівці. Коли на низах можна було почути: “Ми самі знаємо, що маємо робити”, то це лише доказ на те, що чимраз більше рвуться партійно-політичні звязки, що низи йдуть за своїми настроями.

Не без рації сказано було в “Ділі”, що в такому організаційному стані, як тепер, “агенти чужих сил готові пхнути наш нарід до політики катастроф, що може принести нам необчисленні національні втрати”. В такому важкому і важному моменті, в якому вирішуються великі справи міжнародньої політики, годі полишити народні маси без організації, поради та допомоги також у справах, бо застій у тій ділянці може довести нашу націю до вельми тяжких наслідків, яких відтак ніхто і нічим не направиць. Це не легкий, але почесний обовязок наших **легальних партійних центрів!**

З початком цього року піднялась була у нас думка про політичний **контакт між українськими партіями** для узгіднення провідних думок нашої внутрішньої політики і зроблено навіть перші кроки для міжпартійного

порозуміння. Але потім, замість поширювати контактування між партійними проводами, зачалася благодать відпочинку партійних організацій. Тепер усяка політична робота завершується газетними статтями з комбінаціями найновіших подій міжнародної політики “окружування” на всі боки, а нашу внутрішню конструктивну роботу лишаємо облогом, серед хаосу, без підготовки нашого становища супроти грядущих подій...

Не добре воно допускати таких занедбань. Зокрема це перший обов'язок партійно-політичних організаторів чуйно стежити за думками власного громадянства, щоб відтак не було запізно кермувати тими думками.

Хай тепер регулятором політичних подій і міжпартійних спорів буде безнастанний контакт партійних організацій з народом і нехай виміна думок у міжпартійних взаєминах утворить авторитетний політичний провід, що має вивести нашу націю у краще майбутнє.

Нам не пора вичікувати та сподіватися, треба необхідно діяти здоровими засобами та вірити!

Д-р Кость Левицький.

Діло. – 1939. – 10 серпня.

№ 420

Редакційна стаття в газеті “Діло” про політичні завдання української нації у контексті міжнародної ситуації

13 серпня 1939 р.

Міжнародня пливкість та український політичний наказ.

Львів, 11 серпня 1939.

(К.) Якби ми хотіли одним словом схарактеризувати сьогоднішню історичну добу, то здається, найкраще на це надавалось би слово: пливкість. Справді, сьогодні події ганяють одні за одними, заскакують нас, перевертають горі дном те, до чого ми звикли, не дозволяють ні на хвилину відпочити, ні створити собі якусь картину чи погляд на конфігурацію дійсності. Гасла, що могли бути почесним і тривким здобутком цілої культурної доби, стають за одну ніч безвартісною фразою (самовизначення народів). Політичні акти, на яких спіралися взаємини держав і народів, переминюються в одній хвилині дослівно у свитки паперу (пакт неагресії Польща – Німеччина). Чи є в політичній історії приклад, щоб суверенні держави тратили свою суверенність не в часі тижнів чи місяців, лише за кілька годин чи хвилин? Але людина до всього може звикнути, навіть до браку льогіки в політиці, навіть до пливкості, як до історичної засади. Адже звикаємо поволі до “війни нервів”, живемо якомось у вічній непевності, що принесе завтра, перестає нас дивувати сліпа вулиця, в якій бачимо не лише сучасну політику та озброєння, але й економіку, міжнародне право та етику. Тільки до одного не можемо звикнути: до того, що не вміємо схопити закону тієї пливкості, не можемо схопити в якісь закони божевільного танку сучасних подій, знайти в них якийсь глузд, що вказав би

нам, коли буде кінець, який він буде та... чи взагалі буде. Один із закордонних журналістів назвав цю безпомічність, у якій ми нині опинились, так: “Наш розум капітулює перед ірраціональним динамізмом теперішньої дійсності”.

Нехай би в цьому було і трохи перебільшення. Нехай і це окреслення теж небагато каже. Всеж як одиниці ми мусимо признатися до безрадности супроти сьогоднішньої політичної непевності і пливкості. Чи маємо право до цього признаватись як національна збірнота? І чи є взагалі доконечне, щоб почуття безрадности, яке огортає нас як одиниці супроти міжнароднього вихру подій, мусіло над нами тяжіти і в нашому прилюдному житті, і в нашій національній політиці?

Не будемо перечити, що безрадность у політиці – це катастрофа. Це відчувають усі народи. І як не дивно: щоб забезпечити себе і своє існування перед динамізмом теперішньої дійсності, перед якою капітулює розум, вони висувають новий динамізм, теж ірраціональний: динамізм своєї волі до життя. Коли неможливо побудувати безпеку на засадах розумних політичних пактів, чи етичних гасел, бо така безпека мусить залежати і від чужого стороннього чинника, то – кажуть ці народи – треба її будувати на власних можливостях, доведених до максимум. Це не припадок, що ідея Ліги Націй була можлива лише тоді, коли засади самовизначення ще не похоронили. І не припадок, що сьгодні в добі права на життєвий простір лише сильних народів, народи слабші не відкликаються до нікого, радше не вірять нікому, лише собі самим та зі себе добувають непоборну енергію. Гасла “власних сил”, боротьба “на життя і смерть”, чи до “останнього чоловіка і жінки” – це сьгодні не фраза. Це той закон, яким малі народи схоплюють сьгоднішню пливкість, засада, яка не дозволяє капітулювати їхній волі до життя перед динамізмом теперішньої історичної дійсності, хоч перед нею капітулює розум. Ці гасла усувають безрадность у національній політиці малих народів, дають їм відчуття самопевності і точку опертя та зроджують у них надію на перемогу у прийдешній зустрічі гігантів.

Все, досі сказане, може видаватися чистою теорією, коли з міжнародньої пливкості перескочити в українську. Можна сказати, що гасло боротьби до “останнього чоловіка чи жінки” має глузд у відношенні до народів, нехай би малих, та всеж до народів, що мають свої державні організації. Одначе – можна казати – для нас воно без змісту, так з ним, як без нього: нашої політичної дійсності воно не поправить, “орієнтації” в політичній практиці нам не дасть.

На нашу думку, такий підхід не схоплює суті проблеми. Гасла, що їх загрожені народи сьгодні підіймають, гасла “власних сил” чи “боротьби на життя і смерть”, дозволяють їм перевести своєрідні “передвоєнні реколекції”, себто поставити свій воєнний потенціал на висоті, підготувати справність мобілізації, перенести надзвичайні видатки воєнних тягарів, усунути внутрішні тертя та довести до національної консолідації, словом, створити моральне та матеріальне воєнне поготівля в цілому народі. Рішення боротися при всяких умовах, віддання своєї особистої долі під один наказ – стають силами, що виростають до велетенських розмірів, коли вони загальні, всенаціональні. Найближча будучність покаже, наскільки вони непоборні.

Труднощі сьогодношньої української політики в тому, що вона не наставила себе на теперішню пливкість міжнародних відносин, не дала таким гаслам як “власні сили”, “боротьба на життя і смерть” власного українського змісту, що відповідав би теперішній історичній добі.

Ці явища хочемо пояснити кількома прикладами. Сьогодні розуміємо потребу розбудови українських політичних і громадянських сил більше, ніж колинебудь давніше. Та всеж ми не вміли досі створити одного осередка національної диспозиції, який ці сили упорядкував би і зробив би їх підметом політики. Колись таку відсутність осередка диспозиції й одночасну розбудову “власних сил” можна було погодити і вважати навіть доцільною. Поставити поруч себе сьогодні такі дві речі – це політ. абсурд. Розбудова політ. сил у добі теперішньої політичної пливкості і кожночасної можливості вибуху без одночасної їх концентрації радше ослаблює національний організм, ніж його скріплює, а навіть може у критичному менті довести до важкої політичної анархії. – У нас сьогодні досить загально покутують пошуками за якоюсь “орієнтацією”. Тимчасом оцінка міжнароднього положення каже, що ані яканебудь орієнтація неможлива, ані вона не потрібна. Нема ні одної європейської потуги, яка мала б політичний плян у відношенні до українців. Тим не менше в нас люди надіються на щось, що станеться для нас – без нас. І тому досить важко боротися з чужими агентурами, які в чужому інтересі поширюють на нашій території неспокій та навіть провокують до зайвих виступів. Так само затемнена в нас потреба жертви. Кожний хотів би “терпіти”. Тимчасом не вільно жертвувати собою лиш для заспокоєння своєї потреби жертви. Наражувати себе й інших, приватних людей і установи, без політичного оправдання – це не лише безцільне марнування “власних сил”, але і служба чужим: створювання пригожих умовин, де чужі сили можуть проявитися. – Врешті ми не надто вміємо зберегти рівновагу духа та спокій супроти стану і подій, які переживаємо на нашій території. Через те ми не можемо опанувати настроїв, або опановуємо їх з великим зусиллям. Тимчасом політики не можна вести під впливом нереальних почувань: наше подразнення, хоч може об'єктивно оправдане, робить чужій політиці.

Ось так гасла “власних сил” і “боротьба до останнього вояка”, що в інших народів витворюють детермінацію та підтягають їх до стану, в якому вони зможуть протиставлятися загрозі їхнього існування – у нас не знайшли ще українського реально-політичного вияву, що відповідав би теперішнім потребам української політики. Ми є ще в нашому нутрі теж у стані пливкості. Тимчасом від нас залежить її опанувати. Від нас залежить, чи дозволимо нашому політичному розумові капітулювати перед динамізмом сучасної дійсності.

Підсумовуючи, можемо сказати, що сьогоднішня історична хвилина вимагає від нас упорядкувати українські живі сили, щоб не підіймалися проти себе та підтягнулись до найвищого ступня своїх спроможностей: підпорядкувати їх під один осередок української диспозиції; не шукати ніякої політичної орієнтації: вважати кожную чужу інспірацію диверсією проти української

політики, такою, що відвертає увагу від її потреб і завдань: треба нам зберігати живі сили народу: зберігати спокій.

Коли тривожні настрої шукання виходу і свою поведінку піддаємо під накази отсього українського закону, опануємо почуття безрадности, яке непотрібно нас сьогодні огортає. Тоді теж створимо звязок поміж міжнародньою пливкістю та нашим життям, звязок, який не буде раз-у-раз загрожувати, виснажувати наше збірне життя, замість його зміцнювати.

Діло. – 1939. – 13 серпня.

№ 421

Стаття в газеті “Діло” про завдання українського народу на випадок початку Другої світової війни

22 серпня 1939 р.

Воєнна хуртовина і наші можливости.

Львів, 19 серпня 1939.

Життєва правда, закріплена в народній приповідці, що вислід війни завжди відомий, викликає дуже ріжний відгук у людських душах. Вона така розтяжна, як іноді бувають людські вдачі. Слабкі, боязкі, позбавлені ініціативи, свідомі своєї безсилої вдачі підпадають у панічній настрій вже на саму згадку про можливість такого катаклізму, що може безрешти знівечити підстави їх прожитку, як і всі їх надбання. Зате динамічні, меткі типи бажають іноді несподіваної нагоди до необмежених можливостей. Відгук таких настроїв знаходимо також у ріжних наукових та псевдо-наукових теоріях, що заторкують проблему війни. Всупереч безоглядно-пацифістичним осудам кривавих змагів чуємо з уст французького таки пацифіста аксіому, що війна в деяких умовах стає “одним із найсвятіших обовязків”. Саме тоді, коли можна словами німецького поета сказати: “S” ist in mein Kampf um die Güter der Erde. Das heiligste schutzen wir mit dem Schwert!”. Та це тільки тоді, коли свідомість цього стає глибока, інакше ніякі апофеози війни нічого не вдіють, яні ніякі деклямації про обовязки не розпалють ентузіазму народу.

Не можна заперечити, що в українському громадянстві є таксамо сильний, динамічний осередок, що від майбутньої всесвітньої пожежі, навіть у сучасному менті, сподівається великих користей для українського народу, віруючи, що – без огляду на хід і вислід подій – він висунеться на чолі місце. Це вже ціла окрема тема: розглянути, на яких вічевих даних та особливо на яких льогічних засновках спирається такий погляд і звязані з ним надії. На цьому місці ми хочемо тільки провирити, наскільки він обективно обоснований і тимсамим наскільки стійкі звязані з ним сподівання. Добре при цьому мати у тямці зразки і досвіди, які дає історія інших народів, що колись у минулому знаходилися в подібному становищі й обставинах, як сьогодні український народ. Передовсім повчальна є історія італійського та ще більше польського народу.

Рішальними чинниками в боротьбі за покращення долі чи більше – волю народу є матеріальна сила, передусім сила збройна, фінансові засоби, дипломатичні, товариські та інші впливи і звязки, ну й відповідний рівень політичної культури громадянства. Важна тут координація змагань поодиноких груп та одиниць для досягнення загальних інтересів нації як спільної мети, важний дипломатичний фаховий апарат, який уміє у відповідному менті знайти у світі могутніх прихильників та помічників для здійснення своїх бажань. Саме цей останній чинник виявляється часто як найважливіший з усіх, навіть як єдино вирішальний, що ставляє в сутінок навіть збройну силу чи навпаки – заступає її недостачу. Щоб пригадати для прикладу рік 1866, коли переможена мілітарно Італія завдяки дипломатичному генієві Кавура вийшла з війни таки переможцем, або чехів, що без поважної армії в добу світової війни завдяки дипломатичному хистові Масарика здійснили свої народні ідеали, коли навпаки німці, без огляду на світлі воєнні перемоги, з вини препоганої дипломатії зазнали катастрофічного розгрому. При тому у згаданих змаганнях італійці, як і чехи мали ясно намічену, всебічно скристалізовану та цілим народом признану і засвоєну мету, щодо якої ніхто в народі не мав сумнівів ані застережень.

Розглядаючи історію Польщі, бачимо в добі повстань, як також у часі всесвітньої війни велику метушливість польської дипломатії при повній підтримці цілого громадянства. Розбіжність була хіба в питанні: “Як? Яким шляхом?” – та ніколи в тому: “Що”?

Такі ще свіжі досвіди світової війни повинні повчити кожного, що війна – це ельдорадо для великого капіталу та безпроглядна нужда для малих, слабких фінансово людей. Лорд Кіченер у початках світової війни сказав одверто, що війну виграють “срібні кулі”. Підіймаючи боротьбу за волю, італійці, поляки, навіть чехи мали поважні фінансові фундаменти: багату родову аристократію, великий промисл, велику фінансієру. А гроші, потрібні на війні не лише на воєнне знаряддя. Вони потрібні також на купно ласки деяких дипломатів чи посередників великодержав, що торгують чужими краями, народами та їх ідеалами, як товаром.

Доводиться часто чути, що хто має багато людського матеріалу, тому легко за армію, бо гроші на це завжди звідкілясь знайдуться. Та так ставити справу може хіба хтось, хто не хоче питати: Хто і для чієї користи буде творити таку армію? Нема таких альтруїстів на світі, що витрачували б майно виключно тільки для любови абстрактних ідеалів або співчуття для якогось покривдженого народу. Покупець людського мяса, який до ціни купна придає його продуцентів для насолоди ще задурно гарні теорії, потребує того мяса як “гарматнього”, як погною для своїх колаборацій, для своїх егоїстичних цілей.

Очевидно, що для великої багатоміліонової нації брак грошових засобів чи зорганізованої матеріальної сили ще не найбільше лихо. Зусиллям всього загалу, спрямованим до спільної мети, можна розмірно легко перемогти ці перепони. Вже тяжча справа з дипломатичними звязками, яких ніхто з дня на день не знайде і не навяже, з браком ратинованого дипломатичного апарату, не

кажучи вже про феноменального генія, який теж потребує сприятливого ґрунту, щоб розвинувся і діяв.

Але найбільше лихо – це брак політичної культури загалом, що не дозволяє тому загалові оцінити й устійнити вартости явищ і людей та добровільно погодитися на їх єрархію. Найбільше лихо – брак загальної згоди на те, що в даному менті і в даних умовах треба поставити на першому місці.

Для українського народу в сучаснім менті таким найбільшим лихом є розтіч, підсилена не тільки кордонами, але також спричинена внутрішніми умовами, та розтіч, що притьмарює, а часто й зовсім затирає свідомість загальних цілей. Бож хіба важко було б сказати, що сьогодні галицькі українці можуть знайти легко спільну мову з совітськими українцями.

Навіть різні осередки нашої європейської та американської еміграції не пробували досі знайти спільної мови на випадок загально-політичного землетрусу, після якого треба б негайно відбудовувати спільними силами всі клітини національного організму. Остання війна показала, яку велику роль грають для пропаганди національної справи різні закордонні культурні осередки. Нема нічого легшого, як звести їх унівець ворогам, у яких інтересі є показати державам-переможцям, що нарід, який домагається своїх справ, не знає сам чого хоче.

Без звязків з усіма рідними силами у краю і поза кордоном, як і без звязків у великих центрах європейської політики, що морально й матеріально рішають про перевагу одних народів над другими, ніякий нарід не має виглядів вийти міцнішим із великого змагу народів, ніж ним був, почувуючи себе знесиленим і розшматованим. Чи ми підготовані до такого змагу? Відповідь на це, здається, зайва.

С.

Діло. – 1939. – 22 серпня.

№ 422

Стаття, опублікована в газеті “Діло” про завдання для українського національно-визвольного руху в умовах загострення міжнародних протирич

23 серпня 1939 р.

Сучасна доба й українська справа.

Львів, 21 серпня 1939.

З приємністю треба ствердити, що в останньому місяці щораз частіше появляються в наших газетах статті, в яких автори на тлі міжнародних подій стараються зясувати завдання української політики під теперішній мент. Правда, те завдання дуже важке і його не легко відразу як слід розв'язати. Зариси того завдання, намічені в поодиноких статтях, надто широкі і надто ще не ясні, та всеж уже сама спроба приступити до розв'язки такого важкого для нас питання корисна.

У дальших статтях те завдання повинно щораз докладніше зарисовати і тим самим вивести нашу політику зі сліпого кута, в який її загнали блискавичні зміни та пливкі відносини в теперішньому світі. На жаль, на хід цих змін не маємо нині такого впливу, який відповідав би питомому тягареві української справи в Європі.

Основним тоном згаданих газетних статей є два ствердження: що **в міжнародній політиці панує повна хаотичність та що нам потрібний сильний, відповідальний, свідомий своїх цілей диспозиційний осередок**, який зумів би серед тих розбурханих хвиль вивести корабель українського політичного життя на ясний шлях його оконечної національної мети. Друга теза не викликає в нікого ніякого сумніву, хоча різні політичні групи уявляють собі різно, як мав би повстати такий диспозиційний осередок. Націоналісти і ФНЄ твердять, що їхні організації – кожна для себе окремо – є тим осередком, та що обов'язком всіх українців є підпорядкуватись їм. Інші політичні угруповання та їх сторонники хотіли б утворити один консолідаційний центр з усіх політичних легальних національних партій, який перебрав би керму нашого політичного життя.

Далеко менше ясний є підхід першого питання, а саме, що має означити цей хаос і пливкість у міжнародній політиці, щоб сказати ясно: за що бореться нині світ. Автор недавньої статті в “Ділі” п. н. “Міжнародня пливкість та український політичний наказ” покликається навіть на одного із закордонних журналістів, який цю безпомічність, що в ній ми нині опинились назвав так: “Наш розум капітулює перед ірраціональним динамізмом теперішньої дійсності”. Та всеж наш розум не сміє капітулювати. Ми мусимо поставити собі руба питання, що таке той ірраціональний динамізм теперішньої дійсності, за що бореться нині людство. Тільки від правильної відповіді на це питання залежить правильність нашої політичної лінії. Кожний диспозиційний осередок, який повстав або має повстати, мусить спершу дати відповідь на це питання і тільки така відповідь може нам вказати політично-тактичний шлях у теперішню пору.

Живемо у великих часах. Цілий світ мобілізується до великих зударів, які мають переіменити не тільки географічну карту теперішньої Європи, але й суспільний та соціальний лад людства. Німеччина, яка в останніх роках об'єдналась і зросла до небувалої досі світової могутности, шукає для себе відповідного життєвого простору, хоче стати такою імперією, якою була століттями Англія, щоб панувати і кермувати політичним та господарським життям сотень мільонів чужих народів.

[...] ⁸⁹.

З кінцем минулого місяця ми помістили в “Ділі” три статті, де висказали наш погляд, що **1) переживаємо час великої всесвітньої революції і нині ще не можемо докладно означити ані часу її закінчення ані її остаточного оформлення, 2) в нинішній фазі змагань нема доброї кон'юнктури для вирішення української справи в її цілості.**

[...] ⁹⁰.

⁸⁹ Текст конфісковано цензурою.

У статтях зперед місяця ми висловили погляд, що переживаємо часи повної переоцінки вартостей у суспільному, моральному і господарському ладі, що в тяжких революційних муках родиться новий світ, опертий на цінностях моралі і справедливості для національних збірнот і поодиноких людей. Таке твердження, поставлене саме сьогодні в часі найчорнішої реакції, найбруднішого матеріялізму і національного та особистого егоїзму, може видаватися дивним, та саме ця реакція і цей егоїзм – це питомі прикмети всіх революцій, а це пливкість і змінність подій, перед якими капітулює навіть деколи людський розум, характеризує найкраще всі початки революцій. Хоча на перший погляд цілі теперішніх змагань видаються ясні і для людського розуму приступні, то всеж людство як не розумом, то інстинктом відчуває, що осягнення тих цілей не закінчить процесу боротьби, бо ті цілі несуттєві для перебудови людського життя на нових підставах. Коли ми шукаємо відповіді на питання, за що йде нині боротьба у світі, то звичайно знаходимо її у твердженні, що спричинником нинішніх таких великих потрясень є держави “осі”, головно-ж Німеччина, або що це тільки боротьба між англійською і германською расою за панування над світом, або що це боротьба двох систем, тоталістичної і демократичної: котра з них має кермувати життям національних збірнот.

Певно, боротьба йде сьогодні за всі ті речі та рівночасно певно й те, що навіть повна перемога одної з воюючих сторін не закінчить боротьби людства за кращу долю, але навпаки – тільки цю боротьбу загострить. Здобуття Німеччиною т. зв. життєвого простору, отже насичення матеріяльними добрами, може і дасть німецькому народові на деякий час заспокоєння його безпосередніх матеріяльних потреб, таксамо, як версальський мир дав таке заспокоєння державам Антанти. Одначе цей мир тільки на дуже короткий час устателізував відносини світа. Кожне однобоке насичення матеріяльними добрами лише скріплює нужду загалу людства. Ось на наших очах, уже після війни, міліони людей умирали дослівно з голоду тоді, коли в інших країнах палили збіжжя і кидали в море кави, як цілком непридатний крам та з огляду на свою кількість безвартний. Таксамо ніяке панування над світом, над більшим числом чужоплемінного населення, на довший час час тепер уже неможливе. В останньому столітті з кожним днем розхитувалися стійла британської імперії, а в останніх місяцях маленький нарід, ірляндці, підіймає терор у самому серці цієї імперії, в Лондоні. Спроби Німеччини поширити свій вплив в Україні покінчилися в 1918 році невдачею, а зараз майже на другий день по проголошенні протекторату над Чехією чехи почали боротьбу з німецьким протекторатом. І перемога тоталізму, отже панування особової або елітарної диктатури, не може втриматися на довший час. Диктатури можуть бути потрібні й пожиточні в переходових часах, коли націям загрожує велика небезпека, але на довший час людство не дасть себе запрягти у примусові шори і стоптати свою власну, людську гідність.

⁹⁰ Текст конфісковано цензурою.

Коли приймемо, що наші твердження правильні, що ми живемо в часах великої всесвітньої революції і що в теперішнім її періоді нема корисної конюнктури для її розв'язки, то для кожної людини, що думає політичними категоріями, насувається з цілою настирливістю питання, коли і серед яких обставин стане наша справа актуальною...

[...] ⁹¹.

Відповідь на ці питання дуже важна і дуже відповідальна, а всеж мусимо зробити спробу цю відповідь дати. Українська проблема зросла за останніх 20 років до розміру, про який не міг мріяти навіть найбільший український оптиміст. З мало знаного народу ми стали не тільки відомі всім політичним чинникам світу, але – що важніше – всі ті чинники розуміють, що розв'язка української справи є ключем до миру на євразійському континенті. Ще на весну цього року появились тисячі статей у пресі англійській, французькій і німецькій і не менше в пресі інших народів. Ті статті зазначували вагу української справи в розв'язці європейського конфлікту.

[...] ⁹².

Діло. – 1939. – 23 серпня.

№ 423

Таємний додатковий протокол до пакту Молотова – Ріббентропа

23 серпня 1939 р.

СЕКРЕТНЫЙ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫЙ ПРОТОКОЛ

При подписании договора о ненападении между Германией и Союзом Советских Социалистических Республик нижеподписавшиеся уполномоченные обеих сторон обсудили в строго конфиденциальном порядке вопрос о разграничении сфер обоюдных интересов в Восточной Европе. Это обсуждение привело к нижеследующему результату:

1. В случае территориально-политического переустройства областей, входящих в состав Прибалтийских государств (Финляндия, Эстония, Латвия, Литва), северная граница Литвы одновременно является границей сфер интересов Германии и СССР. При этом интересы Литвы по отношению Виленской области признаются обеими сторонами.

2. В случае территориально-политического переустройства областей, входящих в состав Польского Государства, граница сфер интересов Германии и СССР будет приблизительно проходить по линии рек Нарева, Вислы и Сана.

Вопрос, является ли в обоюдных интересах желательным сохранение независимого Польского Государства и каковы будут границы этого государства, может быть окончательно выяснен только в течение дальнейшего политического развития.

⁹¹ Текст конфісковано цензурою.

⁹² Текст конфісковано цензурою.

Во всяком случае, оба Правительства будут решать этот вопрос в порядке дружественного обоюдного согласия.

3. Касательно юго-востока Европы с советской стороны подчеркивается интерес СССР к Бессарабии. С германской стороны заявляется о ее полной политической незаинтересованности в этих областях.

4. Этот протокол будет сохраняться обеими сторонами в строгом секрете.

Москва, 23 августа 1939 года

По уполномочию
Правительства СССР
В. МОЛОТОВ

За Правительство
Германии
И. ФОН РИББЕНТРОП

Трубайчук А. Ф. 1939 год. К истории советско-германского уговора / А. Ф. Трубайчук. – К. : Истина, 1994. – С. 128.

№ 424

Стаття Дмитра Левицького в газеті “Діло” про українське питання в умовах “білої війни”

24 серпня 1939 р.

Біла війна й українці.

Львів, 22 серпня 1939.

У вчорашній статті ми поставили тезу і старалися її мотивувати. Ми писали, що хоч українська проблема набирає в світі щораз більшого значіння і питомого тягару, відповідного до чисельности нашого населення і величини нашої етнографічної території, то всеж у нинішній розгрі всесвітніх сил не йде про нашу справу. Час її розв'язки наближається з неминучою історичною кінченістю, але він ще нині не настав і нам треба зберегти всю нашу національну силу й енергію на той час.

Ця теза має у нас щораз більше прихильників головно після сумної ліквідації Карпатської України. В нашій пресі в останніх тижнях появляються щораз частіше статті, в яких автори займають більше або менше ясно таке саме становище, цю справу всюди широко дискутують, а таки треба ствердити, що значна частина нашої інтелігентської верстви не поділяє цього погляду. Не тільки серед молоді, а й серед старшого громадянства ми чуємо голоси, що нам ні на один мент не вільно стояти осторонь світових подій, що коли ми не будемо активні, то колесо історії перейде над нашими головами, відсуне долю нації на довгі роки і нас як членів нації буде торошити в своїм бігу. На їх думку нам треба рішитись на якусь орієнтацію і заангажувати всі сили нації по стороні тої орієнтації. Таке твердження було б правильне, якби ми знали, що і серед діючих тепер в Європі сил існує якась сила, в якій інтересі лежить корисна для нас і для неї розв'язка української справи та ми стаємо до спільної з тою силою боротьби в обопільному інтересі. Очевидячки, що не маємо тут на думці виконання наших громадянських обов'язків у можливному збройному конфлікті

європейських народів. Ті обов'язки ми виконаємо і тільки чужий агент або крайній легкодух міг би в цій хвилині намовляти когось до якихось ходів, які мусіли б наразити націю просто на необчисленні шкоди. Коли ми говоримо про боротьбу нації, то маємо на увазі боротьбу, яку нація сама веде в ім'я своїх інтересів, веде її всіма засобами, якими розпоряджає, аж до останнього члена нації, до останньої краплі крові. Таку зачіпну війну може нам накинути тільки наш власний національний інтерес, її не можемо нести для чиеїсь користі або чиеїсь шкоди, тільки для власного національного добра.

Вчора ми висказали погляд, що теперішня боротьба в Європі не йде за засади і справи, які нас безпосередньо дотикали б і тому кожна людина, яка почуває в собі відповідальність не тільки перед нацією або історією, але й у власній совісті, мусить дати собі відповідь, чи вільно нації встрявати у боротьбу, в якій не йде безпосередньо про інтерес нації. Та відповідальність стократно важча, коли та людина хоче ще інших вести до тої боротьби. Ту відповідальність несуть на собі не тільки старші громадяни, а й молоді, і нині більше, як будьколи досі, бо нині молоді стати не тільки активні у громадянському житті, а й захопили провід частини нашого громадянства.

Не знаємо ніяких тайн чужонаціональної дипломатії, а проте стараємося пильно слідкувати за актуальними подіями із джерел кожному громадянинуві доступних і не знаходимо ясної відповіді на питання, яке всіх нас хвилює: який не йде про нашу справу. І мимоволі нападає нас острах, чи в цій нинішній такій завзятій “білій війні”, війні на витривалість нервів, деяка частина нашої інтелігентської верстви витримує нервово, чи може серед нашого теперішнього стану зроджується думка: “Нехай і гірше, аби інакше”, або чи нема й таких, що бажали б окупити тимчасовий спокій за ціну навіть національної гідності.

З цією рішучістю стверджуємо, що той наш острах торкається тільки невеличкої частини нашої інтелігенції, бо знаємо, що у переважній її більшості жадоба боротьби є впливом енергії, а не її відсутності. Цей острах висказуємо тільки тому, щоб остерегти наше громадянство, що нема більшого лиха для нації, коли навіть серед невеличкої її частини заломляться нерви, пригасне дух національного горіння. Біла війна – це не видумка німецької дипломатії і нинішніх часів, її знали вже старовинні народи, знали греки і римляни, які твердили, що дух і завзяття поборює всі, навіть – як видається – непоборні труднощі, що здобуває світ той, у кого є воля й охота той світ здобути. З найновішої історії ми знаємо, що заломання духа одної людини, шефа німецького генерального штабу Людендорфа, коли ще майже в цілості на своїх позиціях стояла не здеморалізована німецька армія, приневолило Макса Баденського просити замирення і тимсамим Німеччина мусіла підписати версайський мир.

Тому гордістю наповнюється наше серце, росте віра в нашу майбутність, коли дивимося на спокій, рівновагу і витривалі нерви наших селянських мас. Той їх спокій і непохитність охоронили нашу націю від загибуну в найтяжчих для неї часах. Доля поселила нас на перехресті двох світів, азійського й європейського, всі нещастя, які сотнями років приходили на Європу, переходили і задержувались на наших плодovitих землях. І вони загартували нашу

селянську масу. Навіть у часах, коли вся провідна верства покинула нашу націю, коли залишився тільки “хлоп і поп”, той хлоп і духовник уміли вдержати не тільки фізичну субстанцію, а й розвивати народню культуру, народню словесність, яка стала згодом головною підставою писаної культури. Той спокій селянських мас зберіг підставу нашої національної сили і в часі світової війни, коли на наших землях шаліла руїна й різня. Дослівно між двома боєвими ворожими лініями наш селянин спокійно орав та сів свою землю, збирав з неї плоди і кормив нове покоління. А зараз після війни він станув з повною мертвенністю до національного зриву і спокійно, без гомону засіяв цілу нашу землю незнаними борцями. Він спокійно переніс невдачу та з повагою й вірою у своє краще майбутнє переносить недавню втрату Карпатської України. Може хтось думати, що цей спокій, ця витривалість нервів – це ніби менше чуткий відгук на всі нинішні події і тим самим слабша на них реакція. Ні, наш селянин таксамо чуткий на всі події, як і інтелігент. Він дуже пильно слідкує, що діється тепер у нас і в світі, він навіть пильніше вчитується в газети, як пересічний інтелігент. Йому не вистачає, як ще донедавна, тижнева газета, він читає і передплачує щоденник, а в деяких повітах майже в кожному селі селяни власним коштом серед нинішньої нужди справили собі радіоапарати, щоб бути у постійному контакті зі світовими подіями. Не брак чуттєвої реакції, а самопевність, почуття сили, свідомість, що сотнями років він серед найважчих лихоліть зумів боронити своєї землі і зберегти свою націю, як підмет збірної волі одиниць, дає йому силу й віру, що перетриває і нинішнє лихоліття.

Коли ми нині дораджуємо нашому громадянству зберегти розсудливість, рівновагу і спокійні нерви, то здаємо собі докладно справу, якої тяжкої речі вимагаємо. Розуміємо розумом і відчуваємо чуттям, що треба великого героїзму, щоб серед нашої дійсності і серед великих подій у світі поводитись холоднокровно і тверезо. Бувають, правда, в житті народів хвилини, коли очайдушна відвага або принидливий егоїзм самозбереження приносять нації користь. Але такі користи бувають завсігди тимчасові. Нація здобуває своє тривке право в житті тільки великими зусиллями і розумними жертвами.

Нинішній час білої війни вимагає від нас геройства і здорових нервів. Ми на власні очі бачимо, як ця війна руйнує і підриває деякі народи, а приклад Мінхена і заломання провідників чеського народу є того доказом не тільки негативним, а й позитивним. Тільки геройство спокійних нервів дасть нам можливість перетривати недалекі може дуже тяжкі часи. Коли будемо спокійні і розважні, то зможемо створити відповідальний національний провід, який зуміє оминати політику катастроф і донести націю до кращої майбутности.

Д-р Дмитро Левицький.

Діло. – 1939. – 24 серпня.

Матеріал у газеті “Діло” про необхідність створення Національного проводу

25 серпня 1939 р.

Перед нарадами Народного Комітету.**Львів, 23 серпня 1939.**

(К.) Здається, не було багато моментів у політичній історії українського народу, з якими можна б порівняти той, що його переживаємо сьогодні. На наших очах обертається карта історії, яку знову надіємося, яку хочемо записувати й ми нашими ділами, жертвами, політичними актами. У такій хвилині збирається Народний Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

Перед кожною вдумливою українською людиною стають мимохідь питання: Чи був сенс саме сьогодні, саме в часах, де просто з дня на день змінюється політичне положення, де сказане сьогодні вже завтра надається до архіву – скликувати політичне тіло з майже найвищими – в даній українській політичній дійсності – прерогативами? Чи буде воно мати що сказати? Чи не краще в такій порі, коли мовчать великі цього світа, коли за кулісами, а не на зібраннях і в парламентах рішається доля народів – мовчати і нам?

Не поділяємо цих сумнівів. Є наші, **українські рації**, щоб саме сьогодні хтось, доконечно хтось, до широких кол українського громадянства заговорив, щоб дав йому вказівки, створив твердшу опору для його політичної орієнтації. Широкі кола нашого громадянства – і це явище помітне сьогодні майже всюди – виставлені на безліч ріжних впливів, які йдуть ріжними шляхами. Перед цими впливами безрадни провідні кола народів, що мають свої державні апарати. Пропаганда йде під землею, у таємній устній і писемній передачі, йде і над землею, в етері. Ще ніколи в політичній історії народів офіційна, контрольована і кермована пропаганда не ріжнилася так від неофіційної, як сьогодні, ще ніколи ця обставина не була така сильна, інтенсивна, приваблива. На її сугестії, на принадні голоси чужих обітниць і міражів виставлені й ми. Не можемо закрити очей, що ці інтимні “дорадники” і коректори української політики діють, розгублюють, мають вплив на наші маси – в умовинах сьогоднішньої політичної дійсності. Нерви, почування злорадности, бажання відплати – це недобрі союзники політики розуму, зате ідеальні для політики відрухів і негайної реакції. Чи в таких умовинах має капітулювати наш політичний розум, мають мовчати ті, що їх доля висунула на провідні місця?

Та є ще другий момент, який наказує найтісніший контакт провідних центральних кол з відповідальними місцевими. Недавні події в цілому краю показали, що тут і там повстає непотрібно паніка, зневіра в себе, а за тим іде втеча від громадянської праці. Це безумовно явища, які не причинюються до справного функціонування національного організму. Їх треба доконче опанувати. Чи можемо це зробити сьогодні в пресі, або в особистих зустрічах? Здається, сучасні настрої у нас можна опанувати, можна дати точку опертя для поведінки, для одностайного політичного думання найширшим масам лише

тоді, коли буде ясно сформульована українська рація на сьогоднішню хвилину і коли цю рацію сформулює якесь авторитетне тіло. Лише ось так поставлені напрямні національної політики, яких треба придержуватися, внесуть можливий порядок у нинішню нашу розгубленість, сцементують наші настрої і не дозволять нам далі розбивати собі лоби у сутінках сьогоднішніх сліпих вулиць.

Українська політична дійсність не має поки що політичного тіла, яке можна б назвати – сензу стрікто – національним проводом. Та чи це оправдовує мовчанку на всіх політичних “язицях”? Чи може живий нарід допустити до проривів у своєму збірному житті? І то саме у хвилині, коли найістотніший інтерес наказує тяглість цього збірного життя, суцільність його політики? Очевидно, що ні. І тому **таке тіло, яке матиме почуття сили сформулювати правильно, чи цього хочемо чи не хочемо, займе те пусте місце, де Національний Провід повинен стояти.** Таким чином Народній Комітет, наскільки правильно виконуватиме свою функцію, наскільки сформулює ці елементи української рації – в силу існуючих умовин у наслідок нинішнього паралічу, який спутав українське політичне життя – заповнить те місце, звідки повинні йти накази для цілого народу. Чи ці слова, які пишемо, це комплімент для УНДО і для його провідної верхівки? Далеко ні! Ці слова означають лише, яка велетенська відповідальність стоїть перед Народнім Комітетом, як незвичайно обережний, але й рішучий він повинен бути, коли устійнюватиме напрямні для української національної політики в сьогоднішню пору, як дуже він мусить годити розум, холодну льогіку сьогоднішнього політичного розвитку – з настроями, почуваннями і надіями широкого українського загалу.

Маємо непохитну надію, що ці труднощі Народній Комітет розв'яже. Ми свідомі, що лише почуття відповідальности за долю нації, лише зрозуміння сьогоднішньої історичної хвилини і ніщо інше не ляже в основу нарад та ухвал Народнього Комітету. Бажаємо йому, щоб повага його нарад та постанов дорівнювала повазі нинішньої хвилини. І будемо радіти, коли ці постанови відповідатимуть і виходитимуть з потреб української національної рації.

Діло. – 1939. – 25 серпня.

№ 426

Резолюції Народного комітету УНДО про міжнародну ситуацію, пакт Молотова-Ріббентропа й необхідність консолідації національно-державницьких сил

26 серпня 1939 р.

Резолюції Народнього Комітету

Українського Національно-Демократичного Об'єднання.

В четвер 24 серпня 1939 р. відбулося зібрання Народнього Комітету УНДО, який по промові голови В. Мудрого та живій дискусії прийняв у привіті 110 членів однодушно такі резолюції:

Народній Комітет Українського Національно-Демократичного Об'єднання, зібраний на засіданні дня 24 серпня 1939 р., всеціло одобряє політичне становище і постанови Центрального Комітету УНДО з дня 7 травня 1938 р. та політичне становище з дня 22 квітня 1939 р. і повновласти з того самого дня, якими наділено Президію та Екзекутиву Партії.

Нав'язуючи до цих постанов, Народній Комітет стверджує:

I. Сучасне міжнародне напруження дійшло до найвищого ступня та грозить кожної хвилини збройним вибухом. Стоїмо перед можливістю далекоюсяглих політичних подій і потрясінь, які можуть вимагати від нас рішень, найбільше відповідальних за нашу політичну долю сотень тисяч людських істнунань.

II. У такому історичному менті Український Нарід мусить змагати до витворення одно цілого національного Проводу. У почутті відповідальности за національну політику та супроти ваги хвилини Народній Комітет уважає своїм обовязком – до часу створення загально-національного кермуючого осередку – окреслити напрямні для Українського Народу в Польщі. Отсим Народній Комітет проголошує їх та взиває українське громадянство поступити згідно з оцими напрямними:

1) Всім українським громадянам необхідно зберігати спокій та рівновагу духа навіть у найважчих умовинах. Не попадати в паніку! Не наражувати себе на легкодушні жертви і жертви під впливом почувань або гарячих голів! Про потребу і характер політичної акції рішає лише політичний Провід, ніхто інший.

2) Не залишати ні на мент громадянської праці. Кожному виконувати свій обовязок на становищі, яке займає.

3) Упорядкувати свої українські справи та залишити свої внутрішні спори. Нехай ні один українець не підіймається проти другого! Нехай ні одна українська організація не звертається проти іншої! Треба створити в нашому нутрі моральну силу, яка давала б змогу виконувати солідарно накази українського політичного Проводу.

4) Не шукати політичних орієнтацій, не давати віри чужим підшептам. У сьогоднішній хвилині не бачимо ніякої посторонньої потуги, яка мала б на меті політичну розвязку української справи. Тому пропаганда, яка каже нам очікувати сторонньої помочі, не є згідна з українською національною рацією. Ця пропаганда в радіо, в пресі, чи поширювана нелегально намагається використати наше важке політичне положення і наївність деяких наших кол, щоб нашими жертвами зменшувати свої і щоб нашими жертвами зменшувати свої і щоб створювати диверсію, корисну виключно для своїх інтересів. Пятнуємо всякі спроби втягати наше громадянство в якунебудь диверсійну акцію як спроби чужих агентур та перестерігаємо перед ними українське громадянство, особливо нашу молодь.

5) Суперечні з українською національною рацією та з українським національним інтересом є спроби тих українських націоналістичних підпільних чинників, що, перебуваючи на чужині, намагаються поставити поза скобки української політики всі інші українські політичні організації та узурпувати

провід для себе. В теперішню пору не сміє бути виключена ніяка національно незалежна українська група від політичної співпраці, коли така група цю співпрацю деклярує і коли заявляє бажання співтворити один національний політичний Провід. Використовування важкого політичного положення Українського Народу для боротьби за владу серед такого народу – це прояв анархізму та отаманщини, що не раз у нашому минулому вже був та все доводив до катастрофи українську національну справу.

б) Не спускаючи з ока національно-політичних змагань Української Нації як цілоти стати рівноправним і повноправним народом у колі європейських народів та не резигнуючи з політичної боротьби за повноту прав Українського Народу в Польщі, Народній Комітет стверджує, що в цю історичну для українського і польського народів добу входимо – на жаль – з невіривними політичними рахунками та що й тепер польсько-українські взаємини в терені не з нашої вини з кожним днем загострюються. Народній Комітет вірить, що історична конечність доведе в обопільному інтересі обох народів до вирівняння політичних різниць між ними.

Діло. – 1939. – 26 серпня.

№ 427

Коментар газети “Діло” щодо резолюцій Народного комітету УНДО

27 серпня 1939 р.

Вияв українського національного інстинкту.

(З приводу резолюцій Народнього Комітету УНДО).

Львів, 25 серпня 1939.

Кожний з нас відчуває, що до політичних явищ не можна нині підходити з категоріями політичного думання хоч би зперед тижнів чи навіть днів. Чи можна на вид розшалілої стихії поводитись, як поводимося звичайно, думати, обмірковувати? Людина стає тоді безпомічна, безрадна. Вона починає реагувати на світ – інстинктом.

Те, що обсервуємо сьогодні в ході міжнародніх подій, має характер стихії, перед якою людина раптом відкриває своє безсилля. Льогіка, передбачування, висновки – все це сьогодні речі, які звичайного смертника залишають на леді, коли при їхній помочі він хоче аналізувати чи на “хлопський розум” зрозуміти те, що в міжнародньому світі діється. Наведемо для ілюстрації сказаного тільки один приклад, який дотого торкається нас найближче, – приклад Карпатської України. Чи з погляду пакту неагресії, підписаного вчора в Москві, не можна припустити, що Карпатська Україна не була дарунком ані для Польщі, ані для Мадярщини, лише... для Савітів? Адже ми не знаємо ще повної ціни, якою заплатили за цей пакт, а можемо тільки здогадуватися, що й ми, українці, були одним з елементів тієї ціни. Отож коли пригадаємо собі вістки, подані деякою частиною закордонної преси, а саме вістки про те, що народини ідеї пакту неагресії між Німеччиною і Москвою

припадають на момент розвалу Чехословацької Федерації – тоді здогад, що Карпатська Україна була дарунком саме для Совітів, має деяку основу.

Тим не менше треба сказати собі отверто, що й цей здогад, хоч який він видається імовірний, може бути фантастичний – у світлі якогось нового... здогаду. Ось чому найприкріше для нинішньої політики те, що вона мусить оперувати здогадами. Вона перестає бути політикою. Звідсіля те почування безрадности: сьогодні нема людини, хай би і геніяльної, яка могла б устійнити напрямні для окресленої більшої політичної акції з точністю – її здійснення або її невдачі – навіть до кількох днів. Нема політика, який наважився б поставити якусь прогнозу, подати політичний плян, концепцію чи орієнтацію. Часи порядку, льогіки, висновків покінчилися. Настали часи стихії, коли рішає сліпий інстинкт.

У такій атмосфері резолюції Народнього Комітету УНДО хочемо окреслити як резолюції українського національного інстинкту. Народній Комітет не силкувався дати українському громадянству якусь політичну концепцію, не зясував якоїсь політичної тактики. Порядок у нашому громадянстві, осторога перед чужими впливами і наказ виконати обовязок, що випливає з державної приналежности – це не політична концепція, ані політична тактика. Це засади самозбереження нації, вказівки для усуцільнення українського національного організму, щоб він міг ставити опір розшалілій хуртовині, яка може пронестись і понад нашими землями. Думка, яка від місяців товчеться в нашій публіцистиці: “зберегти національну субстанцію”, набирає сьогодні живучости. Бувають часи в житті народів, де збереження тієї субстанції є єдиною розумною політикою. Чи можемо спромогтися на иншу, коли народи з міліоновими арміями фактично иншої політики не ведуть, утікають від усякої накиненої “опіки” у формі пактів допомоги чи неагресії? Поведінка держав північної Європи, далі Швайцарії та и. – це теж політика збереження своєї субстанції, а не якась окреслена акція.

Та все ж є один політичний тон у резолюціях Народнього Комітету, який властиво не торкається нинішнього моменту. Цей тон бренив би сьогодні фальшиво, хоч перенесений у минуле чи майбутнє – він дає правильний політичний акорд. Це справа “не вирівняних рахунків”. Химерна доля захотіла, що в тому самому числі “Діла”, в якому проголошено резолюції Народнього Комітету, знайшла місце широка телеграма про згоду сербів з хорватами. У цій телеграмі ПАТ-а знаходимо місце: “Автономія для хорватів у великій мірі причиниться до скріплення внутрішньої сили й суцільности Югославії”. Хоч не час сьогодні на рефлексії, проте вони мимохить тиснуться. Коли б те, що сталося сьогодні в полудневій закутині Європи, сталося було напр. тому 16 років в иншому закутку Європи, висуненому більше на північ... Як би сьогодні виглядала державна приналежність Карпатської України? Чи був би можливий пакт неагресії між Німеччиною і Москвою? Чи не ділав би сьогодні далеко більше загрозливий принцип, небезпечніший для політичної конфігурації сходу Європи, принцип національний?

Та це тільки мимоходом. Бувають закрути на шляху дій, з яких вороття нема. На тому закруті, на якому ми сьогодні опинились, не можна дискутувати

термінами “якби”, “що то було б, колиб” і т. д. Треба поглянути на сувору дійсність та бодай усувати з неї все те, що ускладнює і без того складне положення на наших землях. Жива нація в усяких умовах мусить уміти боротися за свої права. Без боротьби, без намагання поширити свої впливи – само слово “нація” тратить усякий змисл. Закону вічних змагань не усуне з міжнародних українсько-польських взаємин ніяка резолюція. Одначе: чи взаємне винищення себе і своїх надбань є наказом політичної рації обох народів? Подібний запит ставила до них історія вже не раз. Напр. після 1648 р. і відповіла в 1654 р. переяславським договором. Поставила його ще раз у 1918 р. Маємо вражіння, що відповідь прийшла щойно вночі з 23 на 24 ц. м., себто в хвилині, коли у прияві Сталіна амбасадор Німеччини підписував акт неагресії. З обопільного винищення скористав в обох випадках той третій. Кінцевий уступ шостої резолюції Народнього Комітету неначе запитує: Чи справді історія не вмє нікого навчити?

Діло. – 1939. – 26 серпня.

№ 428

Політична програма ОУН, ухвалена на II Великому зборі українських націоналістів

26–27 серпня 1939 р.

ПОЛІТИЧНА ПРОГРАМА ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Ухвалено II Великим Збором Українських Націоналістів у серпні 1939 року

РОЗДІЛ I

Ідеологічні засади

1. Український націоналізм стоїть на становищі психологічно-суспільного волонтаризму й чинного ідеалізму в синтезі повноти творчого життя.

Ідею націоналізм розуміє як творчу силу й образ нової дійсности нації, за які йде постійний змаг.

Воля, ідея та чин становлять творчу синтезу й динаміку життя та його постійного росту. Тому націоналізм головний натиск кладе на свідомий організований чин і на постійне – ідейно змістовлене та суспільно визначене – зусилля.

2. Український націоналізм – це духовий і політичний революційний рух, зроджений із унутрішньої природи й традицій Української Нації в боротьбі за підстави й цілі творчого буття.

3. Українська нація – це підстава й мета кожної чинности українського націоналізму.

4. Органічна звязаність націоналізму з нацією – це факт природнього порядку, і на ньому спирається ціле розуміння істоти нації.

5. Нація – це найвищий тип людської спільноти, що при своїй духовій й суспільній зрізничкованості має один унутрішній зміст – витворений однаковістю природнього положення, спільним пережиттям історичної долі та невпинним змаганням до повного самоздійснення.

6. Внутрішня форма нації – це основний чинник її динамічного тривання й водночас із тим принцип її органічного єднання, що дає нації впродовж її історичного розвитку суцільну, означувану в різних її виявленнях, духову окресленість.

У цьому означенні, внутрішня форма нації – це ідея, що упідставнює її історичне ставання.

7. Історичне ставання – цей наглядний вираз постійної актуальности національної ідеї – виявляє вічний ідеал нації втриматися в світовій дійсності в ролі безпосередньо-чинного підмету з найширшою сферою впливу.

8. На шляху до власного самоздійснення в історії – нація збільшує свої біофізичні сили, поширюючи рівночасно свою територіальну базу.

В ній відбувається невпинний процес переформлювання етнічних первнів у синтезу органічної національної єдності, з погляду цієї своєї чинности – нація завжди знаходиться в стані власного росту.

9. Найвидатніший засіб росту нації – це її творчий дух, що умістовлюється у вартостях культури.

Ці вартості скріплюють унутрішню спійність і окремішність нації, посилюють її відборонність назовні та простелюють їй шляхи впливів на зовнішнє оточення.

10. Умова, що забезпечує нації тривалу й активну участь у світовому середовищі, – це найбільше пристосована до всебічних інтересів національного життя політична організація, якою є суверенна держава.

11. Держава – це зовнішня форма такої взаємочинности всіх діючих сил нації, яка відповідає основним її якостям і в цей спосіб уможливорює її нормальний розвиток.

Держава – це також форма організованого співвідношення сил, замкнених у органічну цілість-синтезу, відмежовану назверх, як самостійна збірна одиниця.

12. Через державу стає нація повновартним чинником світової історії, бо тільки державна організація надає нації всі прикмети історичного підмету.

13. Державна форма життя нації найвимовніше підтверджує чинний характер національної ідеї.

Зєдинення всієї етнічної території у власній державі – це найприродніше намагання й найважливіша життєва підстава будучности нації.

14. Найперше завдання Української Нації в стані її політичного поневолення – це відновлення політично-правної організації, означеної як Українська Суверенна Соборна Держава.

15. Для створення, закріплення й розвитку держави необхідно, щоб вона вможливлювала всебічну творчість усіх суспільних складників нації в системі їх взаємочинности на засаді інтегралізму.

16. Український націоналізм змагає до здійснення державного ідеалу зусиллями українців, організованих на принципах чинного ідеалізму, героїчної моралі та індивідуального почину.

17. Носієм ідей українського націоналізму та реалізатором його завдань є Організація Українських Націоналістів, побудована на засадах всеукраїнства, надклясовості й протипартійності.

РОЗДІЛ II

Державний лад

1. Устрій Української Держави будуватиметься на засадах націократії.

2. Націократія – це влада нації в державі, що спирається на зорганізованій й солідарній співпраці всіх соціально корисних верств, об'єднаних – відповідно до їх суспільних функцій – в представницьких органах державного кермування.

3. Основні засади націократії: національна солідарність, надклясовість й протипартійність.

Тільки спільні узгіднені зусилля цілого національного суспільства для забезпечення сили й ладу держави – запевнять у лоні нації всім її верствам внутрішній мир, працю, законність й соціальну справедливість.

4. Місце в суспільній ієрархії та участь в державному житті залежатимуть від обов'язків громадянина та його праці в користь нації, держави й суспільства.

Тільки соціально творчі складники Української Нації будуть управненими й гідними участі в кермі державою.

5. Всі верстви нації об'єднуюватимуться – відповідно до родів праці, професій і господарських функцій – в професійно-станових організаціях.

6. В часі боротьби та переходових етапів державного будівництва України – лише диктатура Вождя Нації забезпечить державі внутрішню силу й відпорність.

Устроєві форми державної влади розвиватимуться відповідно до ступневих етапів державного будівництва України, а саме: національного визволення, державного скріплення і дальшої розбудови.

7. На чолі держави стане покликаний організованою волею нації Голова Держави – Вождь Нації.

Він уособлюватиме суверенність і єдність нації, стоятиме на чолі її збройної сили й кермуватиме державою через призначені ним і відповідальні перед ним органи виконавчої влади.

8. Органи законодавчої влади держави творитимуться на засаді представництва всіх – об'єднаних у професійно-станових організаціях – суспільних верств нації.

9. Професійно-станові організації сполучатимуться, згідно з адміністративно-територіальним розподілом держави, і за принципом вертикальної організації, в центральні об'єднання.

10. Задержуючи засади інтегралізму й централізації в державному управлінні, держава водночас сприятиме здоровим формам децентралізації й широкій участі населення в місцевій самоуправі.

11. Судівництво в державі буде незалежне.

Підстава націоналістичного права – це внутрішня пов'язаність між нацією та її правом.

Держава встановить відповідне правосвідомості й традиціям українського народу право, що розірве з чужими його духові правними системами окупацій.

12. Існування політичних партій буде заборонено законом. Єдиною формою політичної організації населення Держави буде ОУН – як підстава державного ладу й чинник національного виховання та організації суспільного життя.

13. Своє відношення до національних меншин держава узалежнить від їхньої постави до визвольних змагань України та її державности.

РОЗДІЛ V

Соціяльна політика

Загальні означення

1. У творчості людини соціяльне все те, що сприяє розвиткові нації; антисоціяльне те, що цьому розвиткові суперечить.

2. Соціяльна політика творить основи й визначає норми посідання й ужиткування всіх цінностей – охоплюючи суспільне, культурне й господарське життя.

3. Націоналістична ідея соціяльності полягає у витворенні найкращих можливостей духового й матеріального розвитку для цілої національної спільноти.

4. Завдання націоналістичної соціяльної політики полягають у забезпеченні кожному громадянину однакових об'єктивних і правних умов для праці та її досягів.

5. Суспільна вартість людини зумовляється її творчістю й тими користями, які вона своєю працею приносить національній спільноті.

6. Праця – це етична засада, що зобов'язує всіх громадян і визначає їх національно-суспільну вартість.

Ухилення від обов'язку праці рівнозначне соціяльному паразитизмові.

7. Всі роди фізичної й інтелектуальної праці мають суспільну вартість й гідні пошанування, коли служать інтересам нації й держави.

8. Соціяльна політика націоналізму охороняє родину, як етичну вартість і основу національно-суспільного організму.

9. Соціяльний лад модифікує свої форми в залежності від вимог життя.

Проте засади його розвитку повинні лишатися незмінними й мають на меті внутрішнє та зовнішнє скріплення нації.

10. Націоналістичний соціяльний лад бере в свою основу національну ідею, героїку життя, етос праці, прив'язання до землі й солідарну організацію всіх верств нації по родам творчости.

Організація й охорона праці та соціяльне забезпечення

1. Політична й соціяльна структура націократичної Української Держави виходитиме з засади організації суспільства для праці й творчости. Сама її істота виключатиме визиск праці та антисоціяльні форми збагачення нетрудових елементів, що характеризують капіталістичний устрій.

Поняття охорони праці націоналізм приймає як систему практичних заходів для забезпечення найкращих суспільних, матеріальних і технічних умов праці.

2. Об'єднані в професійно-станових організаціях по галузях продукції й творчості, працівники й працедавці матимуть у центральних державних установах своїх представників, які рішатимуть питання соціальної політики й господарського виробництва країни та співпрацюватимуть у самих підприємствах при встановленні соціальних і матеріальних умов праці.

3. Встановлений державою кодекс праці регулюватиме умови праці в усіх галузях господарської продукції та іншої творчості; встановлюватиме рівень винагороди за працю; визначатиме технічний процес, виробничі норми, гігієну праці та внутрішній розпорядок робіт у підприємствах, определюватиме відносини між працівниками й працедавцями, право й форми арбітражів тощо.

4. Матеріальні й продукційні відносини окремих суспільних груп, об'єднаних у професійно-станових організаціях, як і можливі конфлікти внутрі цих організацій, будуть регульовані при участі держави покликаними для цього представницькими органами.

5. Працедавці й працівники матимуть у рамках кодексу праці й при контролі держави право персональних і колективних умов у всіх справах, що стосуються їх інтересів.

6. Штрайки працівників і льокавти працедавців будуть заборонені законом, як незгідні з поняттям націократичної держави й суперечні засадам соціальної солідарности.

7. Держава змагатиме до встановлення такої кількості годин праці, яка забезпечить успішну продукцію народнього господарства, а водночас залишить працівникам вистачальний час для відпочинку й для широкого використання можливостей культурного, фізичного й фахового розвитку.

Кожний працівник у державних чи приватних підприємствах, закладах, установах і т. д. матиме щороку право на відпустку зо збереженням належної йому за працю платні.

8. Держава запровадить єдину організацію соціального забезпечення і дбатиме про матеріальне удержання нездібних до праці громадян понад 60 років життя, всіх інших, не здатних до здобуття засобів матеріального існування, інвалідів, калік, недужих, і т. д.; про охорону здоровля працюючих, охорону материнства й підлітків тощо.

При посередництві професійно-станових організацій, держава створить установи, які піклуватимуться піднесенням культурного й фахового рівня працюючих та створюватимуть для них здорові умови для духового розвою й фізичного відпочинку.

Евгеніка, охорона народнього здоровля та фізичне виховання

1. Держава заопікується фізичним здоровлям народу шляхом поліпшення умовин його побуту та заборони явищ, які шкодять фізичній силі народу.

2. Держава високо поставить обовязкове фізичне виховання у школах; зорганізує для широких мас руханку й спорт і творитиме призначені для цих цілей організації.

3. Держава вживатиме заходів до піднесення популяції; заборонить подружні звязки недужим на означені хороби; поведе рішучу боротьбу проти соціальних недуг; зробить лікування й користування лічничими закладами приступними для широких мас суспільства і контролюватиме гігієну суспільного життя.

РОЗДІЛ VI

Народне господарство

Загальні означення

1. Господарство як одна з галузей суспільного життя вяжеться з іншими галузями в одну органічну цілість.

2. Вповні незалежною політично нація може бути тоді, коли вона незалежна економічно.

На тлі цієї незмінної засади міжнародних відносин – великодержавна роля України та інтереси її народнього господарства вимагатимуть максимальної розбудови її економічної автаркії.

3. Економічний устрій Української Держави – як заперечення капіталізму й марксизму – покладе в свою основу солідарну співпрацю всіх соціально-виробничих верств, яку нормуватиме держава в загальних інтересах нації.

4. Виходячи з узгляднення особливостей соціально-економічної структури України, український націоналізм уважає за необхідне побудувати економічний устрій держави на мішаних формах удержавленої, громадської й приватної господарської власности.

5. Український націоналізм розглядає працю як етичний і суспільний обовязок, заперечуючи властиве капіталізові поняття найманої праці та зовнішній примус праці комуністичного етатизму.

У висліді цієї засади – працедавцем стає не одиниця, а нація, що має абсолютні вартості й право встановлювати етичні й суспільні закони.

В світлі повисшої засади – право власности на всі матеріальні добра належать нації. Нація виделеговує свої компетенції фізичним і правним особам, які виступають тільки субектами даного їм нацією права володіти майном, передавати його в спадщину й бути працедавцями.

6. Право на приватну власність упідставнює праця. Посідання власности накладає зобовязання давати їй корисне для нації примінення. У випадках протидержавного чи антисоціального використання власности або зужитковання її на цілі, що суперечать моралі й добрим звичаям суспільства – вона підпадатиме конфіскаті.

7. Держава регулюватиме справедливий розподіл матеріальних багатств між населенням і забезпечить можливості матеріального росту для всіх працюючих громадян.

8. Нагромадження матеріальних багатств понад доцільні зо суспільного огляду норми – держава унеможливить окремими регулятивними заходами.

9. Держава забезпечить усі можливості творчого вияву приватної ініціативи й здорового змагу в господарській діяльності.

10. Національна економіка України розбудовуватиметься на підставі плану й контролі держави.

Аграрна політика

1. Культура землі – це підстава сили й непоборности народу. Українське селянство – це тривалий консерватор національної ідеї, індивідуально-родова засада, покладена в основу відбудови хліборобської верстви, дасть тривку органічну базу для розвитку нації.

2. Інтересам Української Держави та її економічної розбудови відповідає існування і розвиток системи трудового селянського господарства.

3. Трудове селянське господарство буде побудоване на праві приватної власності й спадковості.

Приватну земельну власність обмежуватиме державна регуляція вільної продажу й купна землі, з метою внеможливити надмірне зменшення чи збільшення господарства понад установлену продукційну норму.

4. Большевицька колективізація – як витвір непримиримо ворожої українському націоналізмові ідейно-політичної концепції і як примусова система використання праці українського селянина – буде знищена.

Колгоспи й радгоспи підпадуть ліквідації, а їх землі та майно будуть розділені між трудовими селянськими господарствами. Ті нерухомі й рухомі об'єкти колгоспів і радгоспів, що не надаватимуться до розподілу, перейдуть у власність сільськогосподарських кооперативів, сільських громад та інших органів самоуправи для різноманітних виробничих і культурних цілей.

Держава зарезервує відповідну частину земельного фонду та майна для організації досвідних стацій, агрокультурних інституцій, питомників расової худоби й спеціальних рослин, агрономічних шкіл та інших корисних сільськогосподарських установ.

5. Український націоналізм відкидає реставрацію поміщицько-капіталістичних сільських господарств і переведе в користь селянства їх безвикупне вивласнення там, де вони ще існують.

Бувши великі землевласники української національності, що бажатимуть працювати на землі, матимуть право лише на одержання земельного фонду в тому розмірі, який буде встановлений як типовий для трудових селянських господарств у даному продукційному районі.

6. Засаду безвикупного вивласнення держава поширить й на церковні (ерекціональні) землі.

До розпорядимості Української Церкви буде передана відповідна земельна площа для забезпечення її матеріальних потреб. Крім цього, держава за рахунок вивласнених церковних посіlostей створить спеціальний грошовий фонд для відбудови зруйнованих окупаційними владами церков в Україні.

7. Землі й майно колоністів, насаджених на наших землях окупантами, – будуть сконфісковані, а самі колоністи підпадуть примусовому видаленню з меж Української Держави.

Вийняток із цієї засади може бути застосований тільки до колоністів, що перебувають в Україні з давніх часів.

8. Аграрне перенаселення України внеможливиює забезпечення землею всього селянства по однаковим нормам.

Такий розподіл привів би до надмірного роздрібнення земельних наділів і до створення карлуватих господарств, що визначаються матеріальною незабезпеченістю селянської родини та неспроможністю раціонально використовувати робочу силу. Таке роздрібнення земельних наділів унеможливило би розвиток українського села.

Тому заходи держави в справі перерозподілу землі й землевлаштування будуть спрямовані до створення здатних до розвитку та інтенсифікації середніх трудових селянських господарств – як стрижня аграрного устрою.

Стаючи твердою базою для розбудови національної економіки, цей тип господарств сприятиме водночас скріпленню селянської родини як основи земельного устрою і стабілізації здорових настроїв селянських мас, перетворюючи їх у надійну опору внутрішнього державного порядку.

9. Селяни, що в боротьбі за Українську Державу жертвували кров і свободу та активно спричинялись до національного визволення, – будуть упівільновані при аграрній реформі.

10. Аграрне перенаселення держава регулюватиме шляхом приміщення надвишків селянства в промисловість та інші галузі національної творчости, і пляною колонізаційною акцією, що кермуватиметься не тільки міркуваннями економічної доцільности, але й широкими національними завданнями України.

11. Беручи приватновласницькі індивідуальні трудові селянські господарства за підставу аграрного устрою, держава водночас допускатиме й громадську власність та форми сільськогосподарського виробництва там, де вони можливі, доцільні й корисні.

12. Держава підтримуватиме трудове селянське господарство шляхом розвитку його інтенсифікації, розбудови всіх родів сільськогосподарської кооперації, широкої організації продукційного кредиту й агрокультурної допомоги і забезпечення його майна та наслідків праці державно-кооперативною асекурацією.

13. Більші лісові комплекси будуть удержавлені без викупу. Залишаючи в своєму посіданні й під управою спеціальних органів головні лісові комплекси, держава рештку лісових площ передасть у користування органам самоуправи, що обслуговуватимуть цими лісовими ресурсами потреби сільських громад, міських муніципалітетів і т. д. та вестимуть на цих площах плянову культурну господарку.

У приватній власності залишаться тільки дрібні лісові наділи.

14. Міські посілості та нерухоме майно належатимуть державній, муніципальній і приватній власності.

Побіч приватної ініціативи – активну участь у міському будівництві візьмуть державні й самоуправні органи.

15. Всі надра (підземні багатства) землі належатимуть державі.

Промислова політика

1. Для усамостійнення й всебічного розвитку народного господарства України держава приступить до переведення широкого пляну упромисловлення країни.

2. В розбудові промислового пляну, держава змушена буде вийти з тої ситуації, яку залишать в Україні окупанти, а саме – з наслідків советської індустріалізації на більшій частині України і з факту промислової нерозвинености та браку приватного національного капіталу на інших окупованих землях.

Початкові заходи влади полягатимуть у поступовій заміні існуючих форм і переорієнтації завдань промислової продукції – згідно з програмою українського націоналізму.

На тих землях України, де промисловість в цілості поглинена советською системою державного капіталізму, влада – щоб не допустити до хаосу й паралічу промислової продукції в переходовому часі господарської відбудови країни – перебере під свій заряд підприємства всіх родів і галузей промисловости, приступаючи ступнево до перебудови промисловости на нових устроевих і виробничих засадах та доцільного розподілу її окремих галузей між різними формами господарської власности.

На тих землях України, де промисловість ще перебуватиме в руках чужого промислового й фінансового капіталу, держава переведе спочатку плянову конфіскацію важніших підприємств і виробить потрібні передумови для упромишловлення цих земель, з узглядненням вищезгаданого розподілу окремих галузей промисловости між різними родами господарської власности.

3. Промислові підприємства, які давніше належали або ще належатимуть чужому приватному капіталові, держава вивласнить без викупу.

Вийняток із цієї засади допускатиметься тільки у відношенні до дрібних підприємств, що не мають загального господарського значення, і на підставі спеціального рішення державних органів у кожному окремому випадкові.

4. В сучасній добі економічних відносин, усупільненню (у формах удержавлення й муніципалізації) надаються тільки ті галузі промисловости, які характеризуються продукційно-технічною концентрацією, стандартизацією виробів і сцентралізованим кермуванням. Усупільнення цих галузей промисловости дає для народнього господарства позитивні наслідки та усуває його некорисну залежність від приватного капіталу, що має тенденцію (особливо в цих галузях) до шкідливого монополізму й картелювання. Натомість ті ділянки промислової продукції – де рішає індивідуальність у праці й кермуванні, вміння пристосуватися до еластичного попиту ринку, його складових умовин та конкуренції – найкраще розвиваються на засадах приватної й кооперативної власности та ініціативи.

Виходячи з цих виробничих критеріїв, як рівно ж із особливостей соціально-економічної структури України, держава побудує промисловість на мішаному принципі удержавленої, муніципалізованої, кооперативної й приватної власности.

Підприємства галузей промисловости – основних для розвитку народнього господарства та потреб національної оборони країни (копальні вугілля й металів, нафтові джерела, металюргія, основне машинобудівництво, виріб електроенергії, воєнна індустрія і т. д.) – будуть удержавлені. Удержавленню підпадуть також залізниці й основні роди водного та повітряного транспорту. Крім повного удержавлення підприємств, держава в потрібних випадках

творитиме мішані підприємства з участю державного й приватного, чи кооперативного капіталу.

Основні підприємства, що обслуговують широкі суспільні потреби (водотяги, електричні стації, засоби місцевої комунікації і т. д.) підпадуть муніципалізації.

Підприємства легкої, оброблюючої й харчової промисловости, що працюють на задоволення широкого товарового попиту населення – будуть (крім обмеженої кількості державних монополій) залишені ініціативі приватного й кооперативного капіталу осіб та спілок під загальною контролею держави.

5. Протегуючи розвиток приватного промислового капіталу в межах народньо-господарської діяльності, держава водночас суворо контролюватиме його національний характер, що має забезпечити українському суспільству творення конструктивної національної верстви промислових підприємців.

6. Виходячи з засади, що право на власність дає насамперед праця для суспільства, держава в тих підприємствах, де це буде можливим, надаватиме заслуженим робітникам право співвласности, витворюючи в цей спосіб умови для розбудови робітничо-кооперативних і спілкових підприємств.

7. Промислові робітники, що в боротьбі за Українську Державу жертвували кров і свободу та активно спричиняться до національного визволення, будуть упривільзовані.

8. Основним завданням промислової перебудови держава поставить переведення раціоналізації продукційних процесів у підприємствах, забезпечення їх машиновим урядженням та підготовку національних кадрів фахівців і технічних робітників, що задовольняли б вимогам сучасної техніки.

Реміснича політика

1. Реміснича продукція й реміснича верства залишаться актуальним чинником у соціально-економічній структурі України.

Виходячи з цього заложення, держава дбатиме про організацію ремісничої кооперації й про працю індивідуальних ремісників, підпираючи ремісничу верству в межах, що відповідають сучасному характерові продукції та потребам ринку.

2. Для піднесення добробуту сільського населення держава підтримуватиме хатній (кустарний) сільський промисл.

Торговельна політика

1. Торговельний обмін, як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, буде розподілений між приватним капіталом, кооперацією та державою.

2. На землях, де приватна торгівля зліквідована, держава, щоб уникнути кризи в забезпеченні населення товарами, зіпреться спочатку на існуючу торговельну систему. Після відповідної підготовки цю систему пляново заступатимуть приватні, кооперативні й державні торговельні підприємства.

На тих землях, де торгівля ще знаходитиметься в руках чужого капіталу, держава приступить до ліквідації існуючого стану шляхом плянкової розбудови національних приватних, кооперативних і державних підприємств.

3. Торговельні підприємства нельояльних супроти Української Держави чужинців будуть сконфісковані без викупу. Право чужинців на ведення торго-

вельних підприємств набуватиметься на підставі виданих владою окремих дозволів.

4. Творення національної верстви торговельних підприємців й національного торговельного капіталу – це одне з важких завдань соціально-економічної розбудови країни.

Реалізації цього завдання держава сприятиме фінансовими та іншими заходами. Окрема увага буде звернена на підтримку дрібного купецького національного стану.

5. Побіч приватного торговельного капіталу, держава створить найкращі можливості розвитку для всіх форм національної кооперації.

6. Маючи на увазі нормальний внутрішній процес торговельного обміну й розподілу, держава дбатиме рівночасно про забезпечення українським продуктам й виробам найвигідніших умов збуту на зовнішніх ринках, а для оборони інтересів народнього господарства назовні вживатиме заходів охоронного й сприяючого характеру та метод протекціонізму, що знайдуть приміщення у формі мит і торговельних договорів.

Фінансова політика

1. Український націоналізм заперечує властиву відносинам ліберального капіталізму антисоціяльну роль грошей.

Фінансова організація народнього господарства України внеможливить властиву капіталістичному устрою біржову й банківську спекуляцію національним майном.

2. Емісія грошей належатиме виключній компетенції Українського Державного Банку.

3. Український Державний Банк буде установою, незалежною від впливів закордонного фінансового капіталу, і підлягатиме контролі з боку державних та професійно-станових установ.

4. Ставлячи спекулятивну діяльність фінансового капіталу поза законом, держава дбатиме про розвиток конструктивних форм національного кооперативного та приватного банківництва, підпорядковуючи його діяльність своїй контролі.

5. Основні роди асекурації організуватимуться у формах державних, муніципальних і кооперативних установ. Участь приватного капіталу допускатиметься тільки в тих галузях асекурації, що не мають загального народнього-господарського значення.

6. Податкова система Української Держави спиратиметься на засаді єдиного рівномірного поступового й безпосереднього податку, при залишенні обмеженої кількості необхідних посередніх податків.

7. Справа уморення державних боргів, що припала б на Українську Державу в початках її існування, буде упорядкована на засадах справедливости й у рямках господарської спроможности країни.

Політична Програма й Устрій Українських Націоналістів. – Б. м. в., 1940. – С. 25–30, 36–51.

УСТРІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

Ухвалено II Великим Збором Українських Націоналістів

у серпні 1939 року

ЧАСТИНА I

Влада й організаційна структура керівних органів ОУН

Розділ А

Голова Проводу Українських Націоналістів

1. На чолі ОУН стоїть Голова Проводу Українських Націоналістів.
2. Голову ПУН проголошує Великий Збір Українських Націоналістів на підставі:
 - а) вказання чи тестаменту попереднього Голови ПУН;
 - б) своєї власної ініціативи, у випадку відсутності такого вказання чи тестаменту.
3. Голова ПУН – як керманіч і репрезентант визвольних змагань Української Нації – є її Вождем.
4. За свою діяльність й рішення Голова ПУН відповідає перед Богом, Нацією й власним сумлінням.
5. Голова ПУН скликає Великий Збір Українських Націоналістів, призначає членів ПУН, Генерального Суддю й Головного Контрольного – подаючи це до відома ВЗУН.
7. Голові Проводу прислуговує законодавча влада в міжчасі сесій ВЗУН.

Розділ Б

Великий Збір Українських Націоналістів

1. Великий Збір Українських Націоналістів є законодавчою установою ОУН. Він зосереджує провідні елементи націоналістичного активу України й репрезентує еліту Нації.
2. В обсяг завдань й компетенцій ВЗУН входить:
 - а) Проголошення Голови Проводу Українських Націоналістів.

Примітка: У випадку смерті чи уступлення Голови ПУН, його наступник негайно перебирає керму з усіма належними Голові ПУН прерогативами влади, з обов'язком скликати ВЗУН до 6 місяців. У випадку невказання Головою ПУН свого наступника – агенди Голови ПУН перебирає останній Керівник ВЗУН із обов'язком скликати ВЗУН до 6 місяців у його останнім персональним складі.

 - б) Приняття до відома складу Проводу Українських Націоналістів.
 - в) Вислухання звідомлень Голови ПУН.
 - г) Затвердження, зміни й доповнення Устрою та Програми ОУН.
 - г) Затвердження, зміни й доповнення Судового Правильника.
 - д) Затвердження, зміни й доповнення Правильника Головної Контролі

ОУН.

⁹³ Дата проведення Великого збору ОУН.

3. Членами ВЗУН є:

- а) Члени Проводу Українських Націоналістів.
- б) Генеральний Суддя ОУН.
- в) Головний Контрольний ОУН.
- г) Провідники еміграційних теренів.
- г) Особи, покликані Вождем, у признання їх заслуг чи кваліфікацій.

Примітка: Особам, вказаним у пункті г), гідність членів ВЗУН надає Голова ПУН із власної ініціативи або на пропозицію членів ПУН.

4. ВЗУН скликає Голова ПУН що два роки. У надзвичайних випадках Голова ПУН продовжує чи прискорює речинець скликання ВЗУН.

5. Ухвали ВЗУН приймаються не голосуванням, а однозгідним рішенням його членів. Якщо немає однозгідности при ухвалах ВЗУН – рішає становище відносної фахової комісії, за винятком випадку, вказаного в т. 2. а).

6. Ухвали ВЗУН, щоби стати зобов'язуючими ОУН законами, вимагають підпису Голови ПУН.

7. ВЗУН проводить його Керівник, покликаний пленумом ВЗУН на пропозицію Голови ПУН.

8. Крім Керівника ВЗУН, Президію ВЗУН складають два його Заступники, яких покликає Керівник. Керівник покликає теж двох Секретарів ВЗУН.

9. Праці ВЗУН у фахових комісіях і на пленумі відбуваються на підставі затвердженого Головою ПУН окремого Правильника.

Розділ В

Провід Українських Націоналістів

1. Провід Українських Націоналістів є дорадчим і виконавчим органом при Голові ПУН.

2. Членами ПУН є:

- а) Особи, що кермують окремими ділянками праці ПУН.
- б) Провідники Країв.

3. Членів ПУН призначає й звільняє Голова ПУН, повідомляючи про це своєчасно ВЗУН.

4. Члени ПУН за виконання своїх обов'язків відповідають лише перед Головою ПУН.

5. Доручення членів ПУН, видані ними на підставі приділених їм Головою ПУН компетенцій, зобов'язують підлеглі керівні органи й членство ОУН.

6. Кількісний склад ПУН визначає Голова ПУН відповідно до потреб і доцільности.

Розділ Г

Провідники Країв і їм підчинені керівні органи

1. а) В організаційній схемі й праці ОУН українські землі поділяються: (Не публікується з конспіративних причин), б) Кількість, величину й обсяг вищезазначених одиниць адміністративного розподілу на українських землях визначають керівні органи відповідно до існуючих умов та доцільности.

2. На чолі Країв стоять їх Провідники.

а) Провідників Країв призначає й звільняє Голова ПУН, перед яким вони відповідають за свою діяльність.

б) Провідники Країв кермують усією діяльністю ОУН в даному краю.

3. (Не публікується з конспіративних причин).

4. (Не публікується з конспіративних причин).

5. (Не публікується з конспіративних причин).

6. (Не публікується з конспіративних причин).

7. (Не публікується з конспіративних причин).

8. (Не публікується з конспіративних причин).

Розділ Г

Керівні органи на чужині

1. На чолі націоналістичного активу в поодиноких державах чи в комплексі держав стоять Провідники еміграційних теренів.

2. Організацію націоналістичного активу на чужині та керівних органів – опраділює окремих, затверджений Головою ПУН, Правильник.

ЧАСТИНА II

ОУН і організаційна карність

1. Судові установи ОУН складаються з:

а) Головного Революційного Трибуналу ОУН.

б) Краєвих Революційних Трибуналів ОУН.

в) Судів ОУН.

2. Судовими установами ОУН кермує Генеральний Суддя ОУН.

3. Структура, склад і компетенції судових установ ОУН, як також роди злочинів і переступків, належних їх розглядів, порядок процесуального поступовання й виконання присудів встановлюються затвердженим ВЗУН Судовим Правильником (Ч. 1. розділ Б. т. 2г.).

ЧАСТИНА III

Контроля

1. Контрольні установи ОУН складаються з:

а) Головної Контрольної Установи ОУН і

б) її Експозитур.

2. Контрольними установами кермує Головний Контрольний ОУН.

3. Структура, склад і компетенції контрольних установ ОУН встановлюються затвердженим ВЗУН Правильником Головної Контролі (Ч. I. розділ Б. т. 2д).

ЧАСТИНА IV

Членство

Розділ А

Загальні означення

1. Членом ОУН може бути кожний українець й українка, що задовольняє наступним вимогам:

а) Ставить понад усе добро Української Нації та визнає націоналістичну ідеологію.

б) Посідає високі особисті й громадські моральні вартості.

в) Творчо працює й сумлінно виконує доручені обовязки.

г) Підпорядковується владі ОУН.

2. Права й обов'язки членів ОУН:

а) Права членів ОУН стоять у прямому відношенні до обов'язків і відповідальності, які вони на себе перебирають.

б) Членство в ОУН зобов'язує до постійної праці над поглибленням своєї особистої культури й освіти.

в) Приналежність до ОУН зобов'язує повнити провідні функції в національно-громадському житті.

г) Перед членами ОУН, незалежно від їх звання й походження, стоїть відкритим шлях до найвищих у ієрархії ОУН керівних постів, коли вони цього гідні.

Примітка: Члени-жінки засадничо здатні до виконання тих завдань, що зобов'язують членів-мужчин, але – згідно з природнім розподілом функцій – роля членів-жінок полягає насамперед у виховній діяльності.

Розділ Б

Розподіл членства ОУН

1. Члени ОУН поділяються:

а) на дійсних

б) присяжних.

2. Дійсними членами ОУН можуть бути особи, що скінчили 18 років життя.

а) Особи, що заявляють бажання стати дійсними членами ОУН, вважаються впродовж 6 місяців кандидатами, виконуючи пробні праці й завдання. Період кандидатства керівні органи ОУН використовують як для всебічного виявлення особистих прикмет і придатності кандидата, так і для його ідеологічного і політичного підготовлення.

Примітка: Провідник даної організаційної клітини чи вищі від нього керівні органи ОУН можуть скорочувати вказаний термін кандидатства.

Відповідальність за перехід кандидата в дійсні члени ОУН несуть керівні органи, що його затверджують. До часу затвердження кандидата дійсним членом ОУН відповідальність за нього несуть речителі.

б) При затвердженні дійсним членом ОУН кандидат складає зобов'язуюче в ОУН приречення.

в) Вихід дійсного члена ОУН відбувається за згодою керівних органів.

Примітка: У випадку, коли виявиться органічна непридатність дійсного члена ОУН до праці в твердих революційних умовах – дотичний член може бути звільнений із ОУН в організаційному порядку безпосереднім провідником, який подає мотиви свого рішення на апробату зверхнім керівним органам.

г) Після виходу з ОУН, дотична особа не може належати до угруповань й брати участь в акціях, що поборюють ОУН.

Примітка: Карні санкції ОУН стосуються й осіб, що вийшли з її складу.

3. Присяжними членами ОУН можуть стати дійсні члени, що заслуговують на ту честь.

а) Про перехід дійсного члена ОУН у категорію присяжних членів рішення високі особисті прикмети даної особи та її заслуги перед ОУН, з тим,

що та особа має не менше 25 літ та була не менше 3 років дійсним членом ОУН.

Примітка: У виїмкових випадках і за виїмкові заслуги перед ОУН присяжними членами ОУН можуть стати й дійсні члени нижче 25 років життя, якщо були щонайменше 3 роки дійсними членами ОУН.

б) Номінацію присяжних членів ОУН переводить Голова ПУН по власній ініціативі або на пропозицію членів ПУН.

Примітка: У випадку неможливості персонально перевести акт запряження, Голова ПУН може доручити це Членові ПУН.

в) Запряження є урочистим актом, що підтверджує вже заслужене право даної особи бути присяжним членом ОУН. При цьому акті складає вона зобов'язуючу в ОУН присягу, згідно з устійненим ритуалом.

г) Приналежність до присяжних членів ОУН є досмертною. При надзвичайно виїмкових обставинах, звільнити від присяги може тільки Головний Революційний Трибунал, рішення якого затверджує Голова ПУН.

г) Виключення присяжного члена з ОУН може наступити тільки на підставі рішення Головного Революційного Трибуналу, затвердженого Головою ПУН.

Розділ В

Формації націоналістичної молоді

1. В цілях ідейного, націоналістично-державницького й суспільно-організаційного виховання української молоді існують при ОУН окремі формації доросту й юнацтва обох полів.

а) До груп доросту входять діти 6–14 років життя. До груп юнацтва входить молодь 15–18 років життя.

б) Організаційні форми згаданих формацій націоналістичної молоді визначають – відповідно до умов і обставин опрацьовані керівними органами ОУН – окремі, затвержені Головою ПУН правильники.

Політична Програма й Устрій Українських Націоналістів. – Б. м. в., 1940. – С. 55–64.

**Маніфест до українського народу, виголошений Андрієм Мельником
на II Великому зборі ОУН**

26–27 серпня 1939 р.⁹⁴

**МАНІФЕСТ ВОЖДЯ
з нагоди II Великого Збору Українських Націоналістів
*Український Народі!***

В особливо важкий час доля судила мені взяти керму революційної боротьби народу за свободу. Напередодні рішачучих подій злочинна рука агента ГПУ вирвала з-поміж наших рядів Євгена Коновальця. З волі Його та Великого Збору Українських Націоналістів перебрав я провід боротьби за Суверенну Соборну Українську Державу.

Преважний обов'язок, що його я рішився взяти на себе, та історична відповідальність за визволення Батьківщини, що її я несу, диктують мені в оцей переломовий час звернутися до Вас, українці, з цим словом:

Передумовами успіху в дужанні народів завжди були: моральна сила, мобілізація мас довкола одної Ідеї, одної Організації, одного Проводу та передусім організації, свідомої своїх цілей, та *великої* характером провідної верстви.

На першому й вирішному пляні при організації її ми поклали творення військового кадру. Збройна сила вирішить наш змаг! Тому ставимо її розбудову сьогодні на передове місце. Творення української збройної сили вимагає спільних зусиль усього українського загалу, усіх українських патріотів.

Безспірною була і є та правда УВО – ОУН, яку потверджує історія усіх часів і народів – саме те, що лише власними силами, під єдиним проводом, в єдиній організації, з єдиною ідеєю, якою горіли серця усіх великих патріотів, визволялися народи. Зокрема, тепер більше як коли-небудь ідея власних сил знаходить у житті своє підтвердження. Бо тільки зі сильними рахується світ і тільки сильні мають у ньому приятелів. У жорстокій боротьбі народів слабим місця немає.

Українці!

Вимагаю від вас сьогодні повного і беззастережного довіря до Проводу визвольного революційного змагу. Мусимо зосередити всі наші сили на фронті боротьби з займаннями українських земель, приборкати всі відосередні течії та прочистити національні ряди від вислужників ворогів! Всі українські патріоти знайдуть собі належне місце в широкому руслі національного росту і боротьби. Всім їм буде дана можливість праці і служби Батьківщині, а й збаламученим і несвідомим, що вчас пізнають свої похибки, не буде замкнений поворот до національної спільноти.

⁹⁴ Дата проведення Великого збору ОУН.

Але теж з усією рішучістю додаю, що *не буде пощади яничарам!* Гарячим залізом випалимо їх з національного організму!

Відкидаючи творення т. зв. єдиного національного фронту з партійних угруповань, змагаємо за націоналістичну спільноту ідеї й чину! Нам йде про якість, про характер, не про кількість! Проте ж ми захищаємо ідею єдиного національного революційного фронту боротьби нації за суверенність, ідею зєдинення спільних, однакових душ, душ борців! Хто живе, хто горить нашою ідеєю, іде з нами та не потребує скріплювати себе штучними й оманливими міжпартійними зліпками й порозуміннями. Кожен український патріот підчиниться в усьому ОУН, що право кермувати визвольно-революційною боротьбою народу здобула собі гекатомбами жертв на вівтарі Батьківщини!

Революціонери!

Я, колишній Шеф Штабу Дієвої Армії та Корпусу СС-ів і Краєвий Комендант УВО, що завжди горів і горю тими самими ідеями, що ви в краях, і знаю переважкі умовини революційної підпольної боротьби, взиваю вас сьогодні у цей грізний час видобути зі себе та народу якнайбільше зусилля напередодні важливих подій, щоб спрямувати їх у корисне Україні русло.

Памятайте, що найважливіша річ зараз на потребу – це сильна організація провідників, яка потрапить зорганізувати народ і надати його змагові правильний напрям. Я повторюю, передусім розбудова збройної сили – це передумова визволення. Ідея і меч – це непоборна сила!

Націоналісти!

Запалюйте навкруги жар свободи і подайте руку всім тим, що, як Ви, змагають за героїчне, вольне життя. Будьте сильні і готові на все. Гряде великий час, що вимагає і вимагатиме людей залізної волі та великих чеснот.

Український народє!

Коли перед 13 роками в Парижі, а перед роком у Ротердамі з рук Москви падали Симон Петлюра й Євген Коновалець, Головний Отаман і Вождь-Основоположник та Обновитель, думали вороги, що завдали смертні удари самій Ідеї. Та помилилися. Освячена кровю Вождів ідея зросла буйними паростями в душах наших! Українська Держава існує в серцях народу сьогодні, а завтра буде наявним фактом.

ОУН, незважаючи на важкий удар, скріпила свою діяльність на СУЗ і в рішальних подіях виконає своє історичне завдання. Ідеї українського націоналізму під тими чи другими формами проникають вже сьогодні всю дійсність над Дніпром. Організаційним завершенням цих ідей була й є ОУН Євгена Коновальця! Смерть Євгена Коновальця – це доказ тієї великої небезпеки, якою є для Москви Українська Національна Революція, це доказ сили ОУН на СУЗ.

Польща, другий відвічний ворог України, вогнем і мечем винищує борців за волю. Слідами Москви і Польщі ідуть у боротьбі з українством Румунія і Мадярщина. Даремні зусилля ворогів! Щоб вбити ідею свободи, треба винищити всіх українців. Воліємо згинуть, ніж жити рабами. Наша боротьба та

смерть на полі хвали залишила б світові на віки вічні спомин великий про нарід лицарів, нарід, що ставить честь і свободу понад усе. Героїчний і трагічно величний змаг за волю Срібної Землі⁹⁵ – проречисте свідомство наших слів!

Українці! Найблищий час може поставити нас перед нову історичну пробу. На порядок дня, по нашій силі і волі, прийде, може, вже незабаром рішальний бій за Суверенну Соборну Українську Державу.

Проте ж я звертаю водночас нашу увагу на те, що можуть нас зустрінути нові, ще важчі, ніж досі, удари.

У переломових хвилинах окупанти України вживатимуть нових заходів нової облуди, щоб внести роздор у народ, використовуючи для цього національних відступників і партійних слабодухів. Тому треба повного довіря у ці важливі дні до Проводу боротьби, до ОУН. Щоб уже ніколи за чужі ідеали не гинули українці! Хто в сьогоднішній грізний час поборює ОУН, той служить інтересам ворогів, той зраджує Націю! Ті противизвольні українські політичні чинники, що саботують нашу боротьбу, мусять тямити, що в Українській Державі зустріне їх заслужена кара.

ОУН стоїть в обличчі міжнародних подій по стороні тих сил, що респектують і респектуватимуть ідею українського державного соборного визволення. Її боротьба була, є і буде завжди визначена протимосковським, протипольським, протирумунським і протимадярьським фронтом!

Москва, червона чи біла, большевицька чи націоналістична, Польща й другі окупанти українських земель, під якими формами вони не виступали б, зостануться ворогами української землі.

Змаг проти Москви й актуального вияву її імперіялізму, большевизму і всіх окупантів Українських Земель вестиме Україна безвтомно, навіть коли б прийшлося їй вести його самотньо.

Щоб скріпити фронт боротьби проти окупантів, я закликаю усі поневолені окупантами України народи тісно співпрацювати з ОУН, щоб досягнути швидше кожному народові свою мету.

Великий Збір Українських Націоналістів виніс низку рішень і подав докладний образ Української Держави та шляхи до її здійснення. Рішення ці ми прийняли тому, що так подиктувало нам наше розуміння добра Нація, наша честь та відчуття, що такий суспільно-політичний порядок скріпить найбільше Націю.

Не життя без трудів обіцюємо в Українській Державі, але суворе, в імя Богданового клича: “железо добреє важте і над злато”. Програму, яку ми прийняли, здійснити будемо, як досі, й ціною власного життя, так твердо віримо в її правильність.

Ця наша віра тим сильніша, що становище УВО – ОУН у всіх питаннях внутрішньої й зовнішньої політики виправдалося досі в усій повноті. Усі визвольні кличі УВО – ОУН стали вже правдами віри для народу.

Висловлюю непохитну надію, що в дальших змаганнях, як моему Попередникові, так і мені, увесь український народ дасть свою піддержку, а

⁹⁵ Карпатської України.

революційні кадри в краях є запорукою організованого проведення боротьби й перемоги.

Я певний теж, що українська еміграція усього світу й надалі буде помічною у боротьбі за свободу Батьківщини.

Складаю моє признання Краєвим Провідникам і ексекутивам та всім Революціонерам Соборної України за ту велетенську роботу, яку вони доконали, між ними і Борцям за волю Карпатської України.

Як усі вони є мені віддані на життя й смерть, так і я цілого себе віддаю і віддам тій Ідеї, якою горять вони й на жертівнику якої мільйони найкращих синів своє життя поклали.

Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава!

Хай живе Українська Національна Революція!

Хай живе Організація Українських Націоналістів!

АНДРІЙ МЕЛЬНИК

Дано в місці постою в серпні 1939 року.

Пробоем (Прага). – Рік VI. – Ч. 12. – С. 108–110.

№ 431

Відозва учасників II Великого збору ОУН

26–27 серпня 1939 р.⁹⁶

ВІДОЗВА

II Великого Збору Українських Націоналістів

Націоналісти! Українці!

Українським народом після довгих років неволі відновлені та його іменем проголошені державно-правні акти *Самостійности й Соборности України* – існують і зобов'язують нас!

Героїчною смертю тисячей і тисячей борців закріпили ми їх у наших душах і чинах. І хоч хвилиночку нас переможено, та духово ми знову стали державним народом.

Сьогодні ще немає Української Держави, та вона не вмерла. Як ідея й боєве гасло вона живе в наших серцях, а її здійснення є справою обов'язку, чести й гідности кожного українця.

Володіння Сходом Європи колись належало нам. Перша Великокнязівська Київська Держава, Галицько-Володимирська Держава й Гетьманщина Богдана залишили нам світлі традиції.

Черпаючи в героїці й трагічній величі нашого історичного минулого силу для відродження нації, теперішній керівник боротьби українського народу, Організація Українських Націоналістів, піднялася зруйнувати окупації та здвигнути Українську Державу.

На шляху тієї боротьби згинув Вождь ОУН і народу – Євген Коновалець. Вбиваючи Вождя, сподівалася Москва заломити визвольний рух Української

⁹⁶ Дата проведення Великого збору ОУН.

Нації. Але не досягла своєї цілі! Загинувший Вождь, як символ боротьби, ще сильніше зєднав увесь український народ.

Перемога або смерть! – це заповіт, що його залишив нам Вождь, Основоположник і Обновитель.

В найглибшій пошані до священної волі Першого Вождя Націоналістичної України, визнаючи довічне значення Його зусиль і трудів для народу – **Великий Збір Українських Націоналістів** однодушно затверджує рішення Євгена Коновальця *призначити своїм наступникам колишнього шефа штабу Дієвої Армії й корпусу СС та крайового коменданта УВО – полковника Андрія Мельника.*

Великий Збір Українських Націоналістів, що складається з провідників революційно-визвольної боротьби в підсоветській Україні, Галичині, Волині й сумежних із ними північних землях, в Буковині, Бесарабії й в Карпатській Україні та з представників націоналістичних кадрів української еміграції в Європі, в Зєдинених Державах Північної Америки, Канади, Аргентини, Бразилії й Далєкого Сходу, – є виразником волі всього українського народу.

Боротьба націоналістично-революційних сил всієї України, остаточно оформлена Першим Конгресом Українських Націоналістів у 1929 р. в ОУН, показала могутній порив борців, що збройними чинами кинули визов окупантам в імя Нової ідеї.

З гордістю дивимося ми сьогодні на ту боротьбу, що змобілізувала всі здорові сили українства на площині непримиренного змагу з ворогами.

Ми горді, що ОУН вийшла з рядів фронтових вояків-учасників нашого збройного Визвольного Зриву.

З чину, з крови й смерти для ідеї зродилася нова Віра українства – Український Націоналізм!

Те, що початок організованому націоналістичному рухові дало вояцтво Великого Визвольного Зриву, має глибоке значіння!

Українська збройна сила від століть високо держала прапор національної ідеї всупереч усім силам розкладу і рабства. Вірна своїм традиціям, вона вилонила тих, що здвигнули Націоналістичну Революцію.

Хвилина, яку тепер переживаємо, вимагає від нас найбільших зусиль, щоб зорганізувати сили нації для рішального бою з займаннями українських земель.

Щоб успішно повести революційний зрив, треба ще сильніше і з більшою напругою волі продовжати творення і відбудову Української Армії.

Збройна сила – це завдання дня!

Виховати політичних та громадських провідників у дусі націоналістичних ідеалів, які потрапили б зорганізувати народні маси для організованого чину і були б взором усіх особистих і громадських чеснот, – це наше повсякчасне завдання.

Перевиховати народ у націоналістичну спільноту, виплекати націоналістичну людину волі, чести й посвяти, створити новий, героїчний тип українця – це вічне завдання націоналізму.

Або українство стане націоналістичне, або ми останемо рабами!

Українці!

Щоб досягнути нашої мети, треба органічного зєдинення всього здорового українства навколо одної Ідеї, одної Організації і одної Людини. Єдиний національно-революційний фронт під кермою Вождя Андрія Мельника – це вимога хвилі.

На шляху Національної Революції не може бути приязної стрічі і спільного маршу борців з рабами!

Чинна співпраця всіх верств і станів українського народу в революційній боротьбі – це передумова відбудови нашої держави.

Кожний українець – селянин, робітник і інтелігент – прикладе руку до Великої Будови і боротьби, або він раб і безвартісна людина.

Українець іде до боротьби за Державу не ради лакомства нещасного, а тому, що він уже людина вільна і горда та воліє згинутися героєм, як животіти рабом.

Власна Держава – це теж праця, земля й хліб.

Без національної революції – немає соціальної.

Націоналістична революція – це революція національна і соціальна!

Україна для Українців!

Не залишити ні грудки Української землі в руках ворогів і чужинців! Бо земля – це джерело внутрішньої сили українського народу і підстава його дужання з зовнішнім світом.

Наш змаг іде:

за національну засаду організації світу; за націю, а не клясу; за ідеалізм, а не матеріалізм;

за державу праці і соціальної справедливості, а не державу комуністичного чи капіталістичного визиску; за право власності, здобуте працею; за сильну владу найкращих з усіх верств народу; за героїчну культуру і вільну творчість українського духа; за безоглядне винищення сил руїни і розбрату!

Українська молоде!

Ти завжди була пробоевиком нових ідей в Україні! Ти підхопиш кинені гасла і понесеш їх по всій широкій землі українській, в наші села і міста, щоб пірвати українців до бою за Українську Великодержавність.

Особливе признание належить Тобі, селянська, робітничка і студентська молоде, за ті жертви, які Ти положила на вівтарі України. Український народ гордий на свою молодь!

Українці на чужині!

Великий Збір Українських Націоналістів одобрює вашу працю та моральну і матеріальну підтримку революційної боротьби в Батьківщині!

Революціонери Земель висловлюють Вам свою вдячність! В переломових днях, що грядуть, українська еміграція і надалі твердо стоятиме під націоналістичними прапорами!

Революціонери!

Від нашої внутрішньої сили залежить перемога. Тільки кров і залізо розсудять нас із ворогами!

Зо шляху Української Національної Революції не сміє завернути Вас ніщо: ні тортури, ні пекло тюрем і таборів, ні смерть!

За Соборну Українську Державу проти Москви, Польщі, Румунії і Мадярщини іде наш кривавий змаг!

Українці!

Наша зовнішня політика залишається незмінною від хвилини, коли впали перші стріли боеків-націоналістів. Ключеве положення України на грані двох світів визначає її особливу ролю в Європі. Тому боротьба за Українську Державу не буде ні легкою, ні простою, ні тим більше, безкровною. Легка річ не гідна слави!

Щоб проділати важке завдання відбудови Української Держави, треба ще тіснішого зєдинення всіх українських патріотів, усунення слабодухів, винищення запродавців і перевертнів!

Великий Збір Українських Націоналістів закликає всі поневолені окупантами України народи, що борються за своє визволення, до співділання з ОУН.

Проти Росії і большевизму, проти Польщі, Румунії, Мадярщини, а за Суверенну Соборну Українську Державу бореться весь український народ під проводом Андрія Мельника і ОУН. З того шляху він **ніколи** і серед **ніяких** умовин не зійде, хоча б і довелося йому стати на прою з цілим світом.

Грядуть переломові та грізні дні, що можуть нам принести і чергові удари. Проте ж ми **віримо в остаточну перемогу нашої Великої Святої Ідеї!**

Хай живе Суверенна Соборна Українська Держава!

Хай живе Українська Національна Революція!

Хай живе Організація Українських Націоналістів!

Слава Першому Вождєві Націоналістичної України Євгєнові Коновальцеві!

Слава Вождєві Андрієві Мельникові!

Слава Україні!

Дано у місці постою в серпні 1939 р.

Президія
II Великого Збору Українських Націоналістів

Пробоем (Прага). – 1939. – Рік VI. – Ч. 12. – С. 110–113.

№ 432

**Доповнення до тексту таємного додаткового протоколу до пакту
Молотова – Ріббентропа**

28 серпня 1939 р.

**РАЗЪЯСНЕНИЕ К “СЕКРЕТНОМУ ДОПОЛНИТЕЛЬНОМУ
ПРОТОКОЛУ” ОТ 23 АВГУСТА 1939 ГОДА**

В целях уточнения первого абзаца п. 2-го “Секретного Дополнительного Протокола” от 23-го августа 1939 года настоящим разъясняется, что этот абзац следует читать в следующей окончательной редакции, а именно:

“2. В случае территориально-политического переустройства областей, входящих в состав Польского Государства, граница сфер интересов Германии и СССР будет приблизительно проходить по линии рек Нисса, Нарева, Вислы и Сана”.

Москва, 28 августа 1939 года.

По уполномочию
Правительства СССР
В. МОЛОТОВ

За Правительство
Германии
И. ФОН РИББЕНТРОП

**Трубайчук А. Ф. 1939 год. К истории советско-германского сговора /
А. Ф. Трубайчук. – К. : Истина, 1994. – С. 129.**

№ 433

**Редакційна стаття в газеті “Діло” про необхідність утворення єдиного
українського політичного проводу на Західній Україні**

30 серпня 1939 р.

У критичних годинах...

Львів, 28 серпня 1939.

У хвилині, коли пишемо ці рядки, рішається доля миру. Вже не дні, лише години можуть принести те вирішення. Європейська криза переступила свій вершок, момент найвищої напруги зрівнявся з моментом, від якого починається розв'язка. Однак це не означає, що вступаємо на твердий ґрунт ходу подій, який можемо схопити. Розв'язка нам невідома, невідомий теж її напрям: або війна, або якийсь новий Мінхен. Або за кілька чи кільканадцять годин злетять зі своїх становищ бомбовики, або сучасні земні боги піchnуть викроювати нову карту Європи. В цій хвилині ще невідома відповідь англійського уряду на ініціативу канцлера Гітлера. Агенція Райтера заповіла, що цю відповідь проголосять ще нині передполуднем. Знаємо теж, що нині має зібратись англійський парламент та що нині пополудні з Англії відлітає літаком амбасадор Гендерсон, який перевезе зі собою відповідь Англії Гітлерові. Думки мільонів людей, що в найближчих днях можуть застелити своїми тілами криваві побоевища, будуть безпомічно слідкувати за літаком, що везе їх долю... Ось апокаліптична

комбінація техніки і безпорадності... Ось і стиль сучасної історії: різке відмежування предмету історії, одиниць, мас, націй – від підмету, себто людей, які диктують свою волю мільонам.

Та як би не було, навіть у таких часах, як сьогодні, не вільно національній політиці розгублюватись у несуттєвих справах, **не вільно нам затрачувати головної цілі, яка стоїть перед нами.**

Нам видається, що з хвилиною, коли почалась розв'язка європейської кризи, коли мертва точка тієї кризи за нами – **українська справа повинна ввійти знову в політичну конюнктуру.** Від нас залежатиме, чи цю конюнктуру використаємо, чи матимемо на неї вплив, або чи знову спізнаємось і будемо стидатися того, що прогавили такий важний момент. На нашу думку нам, нашій політиці, не вільно затрачувати ініціативи, навіть не спробувавши шукати її, тим більше не вільно вколихувати себе пошумом шаленого вихру сьогоднішніх подій, і хоч від невідомого нам маленького свитка паперу, який у хвилині, коли ці слова дістануться на друкарську машину, летітиме разом з Гендерсоном десь над морем чи суходолом – залежить невідома наша доля і може доля цілого людства, то всеж мусимо шукати льогіки розвитку теперішніх подій, якої і той свиток паперу не всилі змінити.

В західно-європейській пресі живо дискутують справу, як можна устabilізувати рівновагу, що прийде після теперішнього напруження: чи зломивши німецьку експанзію і динамізм німецького народу, чи змінивши сучасний німецький режим, щоб опертись на інший – напр. з демократичною верхівкою. Переважає в цій пресі погляд, що реорганізація будучої Європи неможлива, коли остаточно не спинять національно-культурної і господарської експансії Німеччини. Звідсіль висновок, що це можна зробити лише скріпивши теперішні та викликавши нові сили, які є в Європі. Такі нові сили – на думку політиків, що висловлюють такі погляди – дримають серед **славянських народів середущої і східної Європи.** Господарська консолідація і політичний розвиток цих молодих народів під опікою західно-європейських держав створить новий, ледве назрілий динамічний опір, який з успіхом можна буде протиставити гегемонії Німеччини, що загрожує Європі. Як бачимо, європейська публіцистика свідомо вже дилеми: або Франція й Англія, навіть коли безпосередньої загрози для їхнього великодержавного становища не буде, **активно і безпосередньо** впливатимуть на зріст потенціалу славянських народів і спіратимуть на них європейську рівновагу, або вони залишать на поталу держав осі ці народи і до рівноваги ніколи не доведуть та самі під німецьку гегемонію підпадуть.

Пакт неагресії між Москвою і Німеччиною поставив ясно проблему, що Німеччина змагає до гегемонії Європи через васальне підчинення своїй експансії славянських народів. І тому, коли приймемо тезу, що європейська криза, викликана Німеччиною, ввійшла в стадію розв'язки, тоді з неминучою конечністю мусимо прийняти, що почалась конюнктура для славянських народів у середущій і східній Європі, яким загрожує варваризація. І то в обох можливих випадках тієї розв'язки: і коли вона прийме форму нового мирного поділу Європи і коли прийме форму збройного зудару. В першому випадку підуть

торги, куди мають іти лінії поділу, в другому проблема славянських народів буде одною з цілей війни: як у 1914 р. гасло самовизначення, або програма поділу Австрії. Пакт неагресії між Совітами і Німеччиною справи не затемнює, навпаки – він її актуалізує. Бо коли напр. пакт хотів би справу українську погребати, то ясно, що чинники, які пакт поборюють, або яким пакт дав свободу рухів, мусітимуть українську проблему відгребати. Реакція Німеччини, яка на це прийде, не може бути негативна. Німеччина муситиме виставити – у противагу – теж якусь конструктивну розв'язку української проблеми.

Таким робом разом з новим порядком Європи, який повинен бути цілком розв'язки теперішньої кризи, вирінає проблема ролі славянських народів у цій розв'язці і роля українського народу, яким можуть розхитувати міць пакту неагресії між Німеччиною і Москвою. Якнебудь би не було, є місце на нині – в логіці європейських подій – **поставити українську проблему як одну з ланок цих подій**. Ось так хвилина, коли на години можна рахувати час, потрібний до того, щоб розв'язка сьогоднішньої європейської кризи прийняла вже окреслену форму війни і миру, а не баянсувала між війною і миром, сигналізує нам, що **українська декон'юнктура може покінчитися**.

Той, хто колись перекидатиме сторінки нинішніх українських часописів, стидатиметься одного напевно. Не того, що ми почувались такі безпомічні у хвилинах, коли рішення долі цілих держав і навіть континентів, замикалось у годинах; не того, що ми цього рішення не могли вгадати, ані не того, що ми піддержували політику не робити вужчої політики, тільки себе зберігати. Цей “хтось” буде стидатись того, що сьогодні, 28 серпня 1939 р., себто в дні, який мабуть пічне нову добу історії Європи – українські часописи не сигналізували, що пробудилося з омертвіння українське політичне життя. Чи справді мусимо паленіти від сорому, що в славянській кон'юктурі не буде кому виступити в українському імені? Коли нарешті скінчиться параліч творення українського Проводу?

Діло. – 1939. – 30 серпня.

№ 434

Оцінка діяльності ОУН Зеноном Пеленським

Не раніше 1 вересня 1939 р.

Зформована у Відні з 28 січня до 3 лютого 1929 р. Організація Українських Націоналістів дуже швидко опинилася перед своєю рідною (послуговуючись терміном узятим з логіки) політичною антиномією: двобічністю своїх вихідних точок і своїх завдань. Мовиться про становище в процесі мислення і діяння, де – “два засновки речення є цілком супротивні, обидва себе виключають, але проте обидва є дійсні і правдиві”. (Кант).

Цим переходимо до розгляду другого етапу в історичному розвитку організованого західноукраїнського націоналізму: від заснування ОУН, до вибуху 2-ої світової війни 1939 р.

Антиномію в розвитку українського націоналістичного руху створювала розбіжність між двома можливими, двома потрібними, а навіть конечними, але двома взаємно непримиренними і непеєднальними шляхами дії: легальним і нелегальним, еволюційним і революційним. З перспективи історії можна вже сьогодні ствердити, що протягом другого міжвоєнного десятиріччя та водночас першого десятиріччя своєї дії, від 1929-го до 1939-го року, ОУН не знайшла виходу з цієї двобічності, а навіть внутрішнього розриву.

При заснуванні 1929 р. ОУН не була первісно подумана і плянована, як законспірована підпільна бойова, навіть терористська організація. Хоч не було й мови про побудову цілковито легальної організації в згоді з панівними польськими та ще більшовицькими законами, проте її конструйовано не як ще одну партію, але як масову, явну політичну організацію; вона мала у своїй дії користуватися і послуговуватися також панівними законами. Початкова концепція була та, що при явності дій ОУН одночасно УВО зберігає свою організаційну самобутність та бойовий засяг своїх дій; так мовити б, залишається “збройним раменом” всього національно-визвольного руху.

Одначе розвиток ОУН пішов згодом цілком іншими шляхами, ніж було фактично проєктовано на віденському Конгресі. *Вія факті* в половині 30-их років ОУН остаточно опинилася в конспіративному підпіллі та в практиці перейняла всі бойові завдання УВО.

Одночасно має всі підстави твердження, що вирішення про перехід ОУН на підпільні, конспіративні й бойові позиції був вислідом своєрідного внутрішнього самовластя в крайових лавах ОУН. Організатором і виконавцем перевороту була тоді у Львові група радикальної, переважно академічної молоді, коротко т. зв. “Академічний Дім”. Переворот проведено за умов спротиву з боку більшости керівництва УВО. Не було для нього також будь-яких ухвал законних гремійв ОУН.

Об'єктивність вимагає сказати, що “академічна хунта”, безумовно, мала морально чисті руки. Напруга між провідними колами ОУН, що перебували на еміграції та становищем революційних націоналістичних елементів, які перебували в краю, існувала вже від довшого часу. Однією з причин цієї напруги було, м. ин., почуття “крайовиків”, що провід ОУН перебуває закордоном під небезпекою проникання чужих агентур, ладних зловживати Організацією для цілей, чужих українському визвольному зусиллю.

Проте, проведений переворот потребував деякого часу, щоб розгорнутися повністю і проявити свої кінцеві тенденції. Він поглиблювався етапами. Його найважливішими актами були:

- проголошення т. зв. Декалогу Українського Націоналіста, 1930 р.;
- замах на пошту в Трускавці, 8 серпня 1931 р.;
- атентат на польського діяча Тадеуша Голувка в Трускавці, серпень 1931 р.;
- замах на пошту під Печеніжином, 31 серпня 1931 р.;

- замах на пошту під Бібркою, 30 липня 1932 р.;
- замах на пошту в Городку, 30 листопада 1932 р.

Одночасно розгорталася акція саботажів, розкидування революційних летючок, покарань національних шкідників, нівечень ворожого майна тощо.

Але, паралельно з цими різкими акціями, спрямованими проти зовнішнього ворога, відбувалася і що далі, то більше розгорталася акція, скерована також проти уявлюваного українського “внутрішнього ворога”: акція послідовної дискримінації легалістичних проявів українського політичного життя, зокрема ж дискримінація українських політичних партій та органів їхньої преси. Відбувався процес радикалізації націоналістичного руху. В логічному вивершенні цієї радикалізації виникло гасло т. зв. “перманентної революції”; увесь рух почав приймати риси тоталітаризму. Про це одначе – далі.

Переворот проти УВО і в середині ОУН в бік радикальної революційної течії ще далеко не вирішив і не міг вирішити політичної антиномії всього національно-визвольного руху. Аджеж ОУН мала діяти не в якомусь безповітряному просторі, але серед живого суспільства, серед усієї різноманітності його потреб. Українське громадянство було чимось куди більшим і ширшим, ніж тільки горизонт групи гарячих голів в українському, здебільшого, студентському середовищі.

[...] ⁹⁷

З літа 1930 р. провід ОУН на ЗУЗ діяв щораз більше під гаслом “перманентної революції”. Але знаменна річ: будучи дійовим, це гасло ніколи не було чітко розроблене. Воно діяло скоріше, як потужний політичний настрій, що аж ніяк не зменшувало його ефективності. Важко було збагнути, до чого воно мало практично довести; відповіді на це немає і до сьогодні.

Можна хіба тільки здогадуватися, що воно мало у свій час довести до загального західноукраїнського протипольського збройного повстання. Шанси успіху такого почину були, звичайно, ніякі. Головним провідним кадром повстання могли бути в кращому разі не більше, як 2.000 українських студентів, обійнятих організованим зусиллям руху. Не знати навіть, чи для такого почину в українському посіданні на ЗУЗ було того часу хоча б і сто мисливських рушниць. Про відокремлене західноукраїнське збройне повстання не зважувались відверто говорити навіть найбільш запеклі націоналістичні фанатики.

Скоріше треба приймати гіпотезу, що при “перманентній революції” йшлося головним чином про створювання і прогресуюче посилювання настрою загальної постійної психічної революційної мобілізації народніх мас, до т. зв. “слухного часу”. Ніколи не було чітко зясоване, що треба б уважати таким “слухним часом”. Його перспектив зокрема не створював міжнародній розвиток цієї доби. “Перманентна революція” досягла найбільшого розмаху та ефективної дійовості в терені в половині 30-их років, саме в часі, коли, напр., за т. зв. “ери Бека” німецький нацизм шукав – і знаходив! – порозуміння з

⁹⁷ Пропущено текст із оцінкою міжнародного становища Польщі та аналізом суспільного розвитку західно-українських земель у міжвоєнний період.

фашизуючою “пулковницькою” Польщею. Як відомо, 26. 1. 1934 р. гітлерівська Німеччина й Польща уклали пакт ненападу. Клітини ОУН німецького терену були змушені значною мірою перенести свою активність на терен Австрії і до ЧСР; німецька поліція видавала до рук польського режиму українських націоналістів-революціонерів.

Важка загроза, навіть смертельна небезпека “перманентної революції” полягала, однак, того часу в чомусь іншому: у підриванні західно-українського внутрішнього громадського миру. Це був час найзапеклішої моральної війни проти всього українського т. зв. “легалістичного сектора”; боротьби з т. зв. “національним опортунізмом”; в кожному легалістичному заході добачувано ознаки мало не національної “зради”, “угодовства” чи й “хрунівства”. Проте, чи була потрібного ця націоналістична радикалізація? Ця моральна внутрішньо українська війна була тим більш невиправданою, що відбувалася проти більшості високопатріотичного українського суспільства, з твердою національною державницькою свідомістю. Це суспільство провадило на своїх легалістичних секторах не менш вперту боротьбу з польським режимом за збереження української національно-державної субстанції. Але ця війна, якщо б потривала довший протяг часу, могла б у кінцевих результатах довести хіба тільки до одного: суцільної деклясації всього суспільства, зіпхнення його до рівня одностайної зревольтованої черні. На щастя, історичний розвиток кінця 30-их років урятував західноукраїнське громадянство від такої перспективи. Проте, в своїх соціологічних засновках розвиток у напрямку охлократизації українського громадянства на ЗУЗ був абсолютно даний і реальний.

Та справедливість вимагає сказати, що схвалена 1929 р. програма і статут ОУН не знали поняття “перманентної революції”. Це поняття не здобуло того часу, але й ніколи пізніше, схвалення і санкції будь-якого конгресу, конференції чи інших провідних гремій Організації. Принцип “перманентної революції” виник і був практикований самотужки, з невеличкого кола фанатичних одиниць.

На переламі років 1934/35 помітний в лінії історичного розвитку ОУН на ЗУЗ початок знаменного зламу: значне послаблення революційної “аксіон дірект”, спад безпосередньої революційної дії, отже атентатів, замахів, саботажів і т. д.

Склалися на це різні причини. Однією з важливіших було здесяткування польським режимом організованих, безпосередньо активних революційних політичних студентських кадрів, що й були головним носієм ряду вже вище згаданих замахів, т. зв. “ексів” та атентатів, від 1929 по 1934 рр. Судові вирокі проти українських націоналістів ставали щораз суворіші та безоглядніші; в'язниці були вщерть забиті.

На цьому місці буде доцільним різко заперечити просто таки підлу інфамію, поширювану в окремих колах також німецької публіцистики, нібито революційна активність ОУН на ЗУЗ послабла в половині 30-их років “під наказом” Гітлера, який того часу шукав порозуміння з Польщею. Ця інсинуація сугерує, нібито взагалі організований український націоналістичний рух був “німецькою інтригою”, оплачуваним результатом праці агентур і розвідок.

Неспірним залишається всупереч цьому факт, що однаково І. Конгрес українських націоналістів і виникнення 1929 р. ОУН, а далі в краю переворот проти УВО, крайові революційні дії початку 30-их років і, нарешті, “перманентна революція” виникли таки на рідному ґрунті. І більше того, події в краю виростили радше з настрою незадоволення і зростаючого спротиву “крайової” опозиції до провідних ґремій ОУН закордоном. В цій площині про будь-яку “агентуру” не може бути і мови.

Причина спаду революційної активності ОУН в краю була инша – і простіша. В лавах ОУН настав період деякого фізичного вичерпання, навіть важкої перевтоми. Надто багато активістів опинилося у в'язницях. Провідні клітини були розпорошені, не раз таки розгромлені. Виникала потреба упорядкувати “терен”, “зімкнути ряди”. Абсолютно немає підстав приймати, що після потрібної “передешки” “перманентна революція” не відновить своїх дій.

Не підлягає сумніву: українська громадськість на ЗУЗ в своїй більшості безумовно симпатизувала українським націоналістам-революціонерам, цінувала їхній патріотизм і жертвенність.

Проте, серед західноукраїнського громадянства відчувалося водночас помітно зростаюче “націоналістичне втомлення”. Зокрема громада в своїй масі щораз виразніше відмовлялася сприймати тезу “перманентної революції” та за нею слідувати. Громадянство, очевидно, боялося втрати своїх державотворчих субстанцій, в посіданні яких воно було та цінність яких дуже докладно усвідомлювало. Було для нього ясним, що за умов зростання польського фашизму, “перманентна революція” веде до радикалізації і деклясації всього українського життя.

Крайова ОУН опинилася перед своєрідною ділемою: або змінити форми її дотеперішньої визвольної дії, або ж утратити симпатії громадянства. Діалектика цієї ділеми немалою мірою причинилася, принаймні переходово, до спаду безпосередньої революційної активності ОУН.

Того часу трапилася подія симптоматична і промовиста для зясованого вище настрою українського суспільства. В жовтні 1938 р. відбулися вибори до польського парламенту. УНДО, що з 1935 р. провадило політику т. зв. “нормалізації”, закликала громадянство взяти участь у цих виборах. Проти участі в них були навіть в т. зв. легалістичному таборі різкі спротиви. Зате ОУН, так скажу, “зігнувала” справу; не висловилася ні за, ні проти.

Безумовно, в провідних колах крайової ОУН перемогла свідомість, що громадянство може не скоритися забороні ОУН взяти участь у виборах; такої конфронтації Організація не забажала на себе взяти. І слушно. Виявилось, що західноукраїнська громада, назагал взяла здисципліновано участь у цих виборах. Подібно, як уже в виборах 1935 р., також 1938 р. до сойму увійшло 13 послів і 4 сенатори з УНДО, та 1 посол і 1 сенатор з католицької УКНП. З Волині пройшло 5 українських послів та 1 сенатор; волиняки мали свій клуб, окремий від Української Парламентської Репрезентації, складеної тільки з галицьких депутатів. Після відкриття 1-ої сесії сойму з 1938 р. польський уряд випустив з Берези Картузької більшість українських в'язнів і схвалив (з

українськими поправками) законопроект про амністію. Цей закон полегшив, зокрема, становище членів ОУН, засуджених за вбивство польського міністра Бр. Перацького.

І нарешті, не менш важливою для послаблення безпосередньої революційної активності ОУН під кінець 30-их років була свідомість щораз наростаючого міжнародного конфлікту, який і призвів до вибуху 2-ої світової війни. Не зважаючи на нацистсько-пулковницьку “дружбу” і пакт “ненападу” з 1934 р., ніхто поважно не вірив у німецько-польське “замирення” – на довшу мету. Всяка ширша революційна активність, скерована напередодні війни проти Польщі, була б неминуче й скрізь у світі інтерпретована, як пронимецька агентурна робота.

Не було потреби, ні також найменшого політичного виправдання такої одією на себе брати. Таким чином “перманентна революція” 2 роки перед вибухом 2-ої світової війни майже цілком затихла.

І до I. Конгресу УН у Відні, і після Конгресу я мав можливість чимало разів розмовляти з полк. Євгеном Коновальцем про натуру, побудову, призначення й перспективну історичну роль Організації Українських Націоналістів. Аджеж I. Конгрес створив тільки рамки, що їх треба було в ході дальшого розвитку заповнити реальним змістом. Як і чим?

Зокрема I. Конгрес націоналістів не вирішив двох кардинальних питань: явності або конспіративності Організації, принципу легалістичної або ж безпосередньої революційної її дії, з усіма виникаючими також проблемами дальшого стосунку ОУН до УВО і практики співдії між ними. Новозформована ОУН стояла між двома конечностями; обидві лінії акцій були історично конечні.

Повернувши влітку 1929 р. зі студій у Берліні на працю до Краю, я потім ще двічі виїздив закордон для зустрічів з полк. Е. Коновальцем: раз у червні, потім пізньою осінню 1930 р. Головним предметом моїх поїздок і зустрічів було все ще невияшене питання щодо легалістичного характеру ОУН та взаємин з УВО.

Стверджую, що в розмовах зі мною полк. Е. Коновалець, принаймні того часу, постійно стояв на становищі, що ОУН призначена бути явною, на базі легалізму діючою масовою організацією. Полк. Коновалець, безумовно, розумів потребу діяння організованого українського націоналізму в усій сфері наявного, діючого на базі легалізму українського політично-громадського життя. Правда, ОУН не була задумана і призначена стати ще однією українською політичною партією, але загальнонаціональною організацією, яка унапрямувала б, і значною мірою також контролювала б усі, також легалістичні прояви українського життя.

Особисто я повернувся влітку 1929 р. до Краю в характері Крайового провідника ОУН. Безпосередньо від полк. Євгена Коновальця я мав інструкцію діяти легально. Вже того часу була мова про те, що маю почати відповідно діяти публіцистично, з перспективою широкого розгорнення націоналістичної пропаганди. Була мова про заснування великого пресового націоналістичного органу, спочатку тижневика, а далі масового популярного щоденника. Цю

концепцію незабаром здійснено, принаймні частково, у формі перебрання перемиського тижневика “Український Голос”.

Я мав також доручення навязати і розвивати контакти з українськими громадськими установами в усіх розрізах їхньої дії, також з легальними партіями та Українською Парляментською Репрезентацією; зокрема ж висловлювати завваги, побажання й критику, – як того часу воно називалося, “з боку українського націоналістичного табору”.

Про потребу злиття УВО з ОУН полк. Е. Коновалець ніколи мені нічого не говорив. Як вже було відмічено, жадної постанови в цьому сенсі не виніс також І. Конгрес. Навпаки, полк. Е. Коновалець дав мені обов'язуюче доручення уникати в Краю будь-яких ближчих контактів з УВО та не втручатися до її справ. До УВО було мені дано тільки два контакти: до полк. Романа Сушка та о. Ярослава Чимеринського. Контакти з останнім стосувалися виразно тільки фінансових справ. Доручена мені абстиненція від УВО мала єдине на меті: не загрожувати для ОУН можливостей явної, легалістичної дії.

Не знав також нічого про потребу чи хоча б тільки намір про злиття УВО з ОУН в єдину організацію також і полк. Роман Сушко. Не є жадною таємницею, що він, як Крайовий комендант УВО, найрішучіше відмовлявся від проєктів і самовільних спроб такого злиття та перебував з промоторами такого розвитку в постійному і щораз більш різному конфлікті. Це злиття він вважав тоді політично недоцільним і тактично шкідливим.

Своєрідна “компетенційна тяганина” між УВО й ОУН тривала декілька років. На всякий випадок обидва апарати зберігали свою організаційну окремішність. Знаменне, що під час Варшавського процесу за вбивство мін. Бр. Перацького, 1934 р., Степан Бандера з притиском підкреслив, що він є провідником двох організацій, ОУН і УВО, та що бере на себе відповідальність за дії обох.

Однак вся ця “компетенційна тяганина” прогресуючими темпами втрачала своє практичне значення. Як було з'ясовано, т. зв. “Академічний дім”, тобто студентські націоналістичні екстремісти вирішили справу практично за власним розумінням, загнавши протягом всього кількох місяців ОУН у підпілля. Не було нічого легшого. Вистачило надати фірму ОУН декільком навіть дрібним конспіративним акціям або підписати іменем ОУН дві-три декларації або летючки, щоб досягти вимаганого ефекту.

З переведенням ОУН у підпілля та позбавленням ОУН статусу явності і легальності закінчилась автоматично надана мені роля Крайового провідника ОУН. Дія в конспірації рішуче розходила з обсягом і сферою уделених мені завдань.

Я й досі переконаний, що фактична ліквідація УВО та перехід ОУН у революційно-бойове підпілля були важкою політичною помилкою. УВО могла й повинна була й далі виконувати за традицією свою безпосередню бойову роботу. Так само я переконаний, що масова явна активність ОУН була б дала значно кращі результати лінією масової національно-державницької (зокрема психічної мобілізації українського суспільства, і не тільки на ЗУЗ), ніж їх

з змогли дати дискриміновані, осмішувані й поборювані тодішні західноукраїнські політичні партії.

Мавши свої останні зустрічі з полк. Євгеном Коновальцем восени 1930 р., я зясував йому радикалістичні тенденції, які того часу щораз виразніше перемагали в лавах крайової ОУН. Полк. Коновалець сприймав їх вкрай серйозно. Без сумніву, мав щодо ролі і призначення ОУН в Краю, принаймні того часу, інакші задуми й уявлення, ніж вони реально здійснювалися. В розмовах зі мною він не приховував свого неспокою, часто й схвилювання. Але й правда також, наскільки мені відомо, не приймав стосовно цього розвитку відповідних корективних заходів. Бувши людиною фактів, очевидно сприймав їх такими, як вони були, з наміром добути із них можливо найкращі наслідки.

Я переконаний, що полк. Е. Коновалець бачив далеко і розумів глибоко, коли заступав погляд явності і легалізму крайової ОУН. Невідомо, як довго стан явності й легалістичної дії Організації взагалі можна було того часу втримати за умов польської займанщини. Однак в такій ролі ОУН взагалі не спробувала на ЗУЗ шанси себе історично виявити.

Було б історично невірне, і головне несправедливо, коли б сьогодні пробувати без решти засуджувати шлях щораз радикальнішого розвитку ОУН на ЗУЗ між обома війнами. Цей розвиток приніс з собою, як мало виявитися пізніше, хоч і непередбачені в таких формах, однак дуже позитивні результати. У позитивному балянсі розвитку ОУН треба поставити факт, що головне завдяки існуванню і дії Організації на ЗУЗ постали кадри загартованих націоналістів-революціонерів, які під час і після другої світової війни становили тверде ядро цілого ряду державотворчих спроб і починань, що глибоко і творчо закарбувались на сторінках новітньої історії України. Без ОУН не були б зформувалися пізніші бойові т. зв. “похідні групи”. Без них не було б стало можливим відновлення в досягнених формах державности Карпатської України. Без них не були б стали можливими спроби реституції української державности також і в інших частинах України. І головне, без них не було б виникнення і формації Української Повстанської Армії. Коли не більше – залишився живий доказ негнущого і незнищимого, великими жертвами окупленого прагнення і прямування кращих частин молоді українського народу до своєї суверенної національної соборної держави; залишилася велика легенда, досить потужна, щоб і далі психічно мобілізувати та морально формувати усе національно мисляче і почуваче українське суспільство. Без цих зусиль і жертв новітня історія України була б куди безформнішою та біднішою.

Історія життя полк. Євгена Коновальця та постання ОУН далеко не були б повними, коли б не дослідити і не зясувати соціальних процесів, необхідностей і вимог, але й виникаючих з них небезпек того часу.

Я переконаний, більш того, я знаю, що полк. Е. Коновалець бачив і добре розумів соціальні компоненти українських визвольних процесів, а зокрема був супротивником на ЗУЗ розвитку ОУН в напрямку т. зв. “перманентної революції”. Він не добачав жадного добра у загрожуванні і зменшуванні реальних державницьких субстанцій і потенцій у своєму народі. Радикалізація українського націоналістичного руху на ЗУЗ сповняла його справжньою

тривоною. Він абсолютно погоджувався з аргументацією, що національно-державне визволення ніколи не буває функцією самого тільки передового загону революційних бійців, але не меншою мірою є й функцією державотворчої здатності всього соціально зформованого суспільства. Без творчого балансу обох цих сил визволення бути не може. Довголітній, до самої смерті полк. Е. Коновальця триваючий відомий конфлікт т. зв. “закордону” з “Краєм” мав у цій розбіжності поглядів щодо характеру революції своє головне узаasadнення.

Не було б більшої кривди для пам'яті полк. Е. Коновальця, коли б його ставили на одну площину з горе-вождями усяких новітніх тоталітарно-терористських рухів, Муссоліні починаючи та Павелічем чи іншим подібними кінчаючи. Полк. Е. Коновалець був у повному розумінні цього слова визначною українською державницькою людиною, з усіма з цього поняття виникаючими повязаннями і зобовязаннями, а не “фюрером” будь-якої радикальної терористської хунти.

Помірковане, завжди вирівнююче, враховуюче істотні державні конечності становище полк. Е. Коновальця зберігає своє значення також для будучности.

Пеленський З. Між двома конечностями / Зенон Пеленський // Євген Коновалець і його доба. – Мюнхен : Видання Фундації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 521–524.

№ 435

Проект Конституції української автономії у складі Польщі, запропонований УНДО

1 вересня 1939 р.

КОНСТИТУЦІЯ

УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРОВОДУ,

ухвалена на конгресі Українських Громадян дня

1) Український Національний Провід (УНП) має завдання сконсолідувати і скоординувати політичні та громадянські сили Українського Народу в Польщі.

2) УНП складається з членів, покликаних до Проводу на засаді особистого підбору та громадянського стажу з усіх ділянок українського зорганізованого життя.

3) УНП репрезентує назовні Український Нарід у Польщі.

4) УНП окреслює українську політичну рацію та згідно з нею порядкує українським національним життям.

5) Відношення УНП до національних політичних організацій та інших осередків національного життя означає окремий правильник, ухвалений Проводом.

Проект УНДА

Українці!

Ми знову знайшлися в історичній добі, в якій рішається доля (судьба) цілих народів і держав. Знову обертається карта історії та відчиняється нова. Ми, Український нарід, стоїмо перед можливістю цю карту своїми чинами і жертвами записувати.

Ця нова, така важлива в наслідках історична доба застає нас політично розбитих між чотири державні організми, застає нас виснажених важкою боротьбою за політичні права, за культурний і соціальний розвиток та навіть за просте фізичне існування нашого народу. До того позбавлені власного державного організму, ми не вміли витворити досі таких умовин нашої політичної організації, щоб за цілий Нарід і в імені його міг промовити один, признаний усіми, український політичний авторітет. Дня це врешті сталося. Відповідальні за наше політичне, культурне й економічне життя громадяне покликали до життя нас і надали нам авторітет Українського Національного Проводу.

Ми, Український Національний Провід в обличчі важливих подій беремо на себе обовязок проголосити отсим український національний наказ для західньо-української вітки нашого Народу. Проголошуючи його звиваємо всіх Українців в імя майбутньости Українського Народу, в імя тих безцінних жертв, які він на шляхах свого історичного буття положив, – ці накази виконати:

1) Маємо зберігати спокій і рівновагу духа навіть у найважчих умовинах. Спіраймо цей спокій на вірі в невмірущі сили великого Українського Народу, якого змагань до становлення про себе ніякі жертви не можуть ослабити. Виробляймо в себе свідомість, що гряде час, який вимагатиме від нас найвищих жертв. Тому не попадаймо в паніку з приводу дрібниць. Але також не наражуймо себе на непотрібні жертви легкодушно, або під впливом почування. Якнайгарячіше апелюємо до нашої молоді, перш усього селянської, яка сьогодні несе найприкріший тягар теперішнього політичного положення, стриматись від відрухових виступів. Не сміємо затратити і в найважчих умовинах спроможности холодного розважання. Мусимо теж за всяку ціну зберегти засаду: про потребу політичної акції, чи потребу жертв рішає лише відповідальний політичний Провід, ніхто инший. Обовязком нас усіх, обовязком, за який відповідаємо перед Богом та перед нашою історією, є зберегти живі сили Українського Народу на рішальну добу, яка прийде, та не розтрачувати їх передвчасно у непригожому моменті.

2) Не залишаймо ні на мент громадянської праці, виконуймо кожний з нас свій обовязок на місці, де нас доля поставила. Упорядкуймо свої українські справи та залишім усі наші спори. Нехай ні один Українець не піднімається проти другого, нехай ні одна українська організація не звертається проти іншої. Творім український одностайний моральний стан, щоб спертись виключно на українській національній ідеї та на українському національному інтересі.

3) Не шукаймо за політичними орієнтаціями, не даваймо віри ніяким чужим підшептам, які обіцяють нам поміч.

Сьогодні нема реальних політичних умовин, щоб ми могли чи самі, чи в оперті на якусь приязну політичну силу здійснювати українську політичну ідею. Однак такий момент може в короткій будучині наступити і він тоді поставить до нас, до наших моральних, політичних та організаційних цілей якнайвищі вимоги. Не можемо сказати коли це станеться. Факт, що такого моменту – не можемо сьогодні точно сказати, не є ані ознакою нашої слабости, ані ознакою нашої політичної дезорієнтації. Він означає тільки, що докладно здаємо собі справу з реально-політичної вартости теперішнього політичного положення для української справи.

Українці на Українських Землях у Польщі

Доля судила нам жити в державі, як у польський нарід здвигнув своєю кровю і жертвами. Однак ця сама доля не дозволила нам дійти з тим народом до політичного порозуміння, яке уможливилоби нам, обом народам, виставити в сьогоднішній хвилині спільні політичні цілі. Мимо того в почутті повної відповідальности звиваємо Вас, Українці, як громадян Держави, виконати обовязок, який на Вас накладає приналежність до Польської держави.

Українці! Сьогоднішня хвилина вимагає від нас усіх, де ми не жилиб і до якого політичного світогляду ми не належалиб – упорядкувати наші політичні взаємини. Недавнє минуле навчило нас, що національна солідарність вироблена в Українців цілого світу незвичайно високо. Одначе та саме минуле навчило нас, що замале в нас політичне вироблення, замалий політичний реалізм і не вміємо ми скоординувати своїх сил на одному відтинку, який такої координації вимагає. Не повторім цих помилок ще раз. Не попадаймо в екстреми, не биймося за владу в нашому Народі тоді, коли хвилина вимагає підпорядкувати себе одному наказові.

Українці! Нехай світлий Геній Українського Народу дасть нам сил вийти побідно зі змагу народів, який стоїть перед нами. Нехай жертви, які прийдеться нам принести, не підуть на марне. Звиваємо Вас до єдности, спокою і координації сил.

ДЕКЛЯРАЦІЯ.

КОНГРЕСУ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН, ВІДБУТОГО ПІД ПРОВОДОМ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

В ДНІ У ЛЬВОВІ.

Ми, представники українського зорганізованого політичного, культурного й економічного життя, зібрані в хвилину, коли разом з іншими народами рішається доля й Української Нації, беремо на себе відповідальність перед Богом, історією та нашою совістю проголосити, що слідує:

З нинішнім днем покликуємо до життя Український Національний Провід, надаємо йому конституцію та доручаємо йому репрезентувати і кермувати в імені Українського Народу в Польщі справами цього Народу.

Звиваємо всіх Українців, зокрема Українців, замешкалих у Польщі, підчинитись наказам цього Проводу!

Нехай Всевишній опікується нами!
(Підписи всіх учасників Конгресу)

Проект

ПРАВИЛЬНИК устрою, організації праці та компетенції У.Н.П. I. Устрій У.Н.П.

§.1. У.Н.П. складається з:

- а) Почесної Президії, до якої входять українські церковні найвищі Єрархи.
- б) Президії, зложеної з 11 членів.
- в) Головної ради, до якої входять члени Президії та 24 членів Ради.

§.2. У.Н.П. покликуює до життя воєвідські, повітові, волосні і громадські Проводи, які організуються на тих самих засадах, що Централь УНП.

II. Організація праці У.Н.П.

§.3. Президія:

а) підготовляє порядок нарад Ради та окреслює всі справи, передбачені Конституцією УНП для рішень Ради УНП. Постанови Президії УНП приймають звичайною більшістю голосів. До важности ухвал потрібна приявність 6 членів Президії. На випадок неможливости зібратись 6 Членам, вирішує справи кожне число приявних.

б) Веде біжучі справи та виконує ухвали Ради УНП.

в) Репрезентує УНП назверх.

г) Комунікується назовні писемно з іншими організаціями та установами.

Письма підписує Президент, або один з Віцепрезидентів та Секретар.

§.4. Рада УНП:

а) вирішує справи передані їй до рішення Президією. До важности постанов Ради потрібна звичайна більшість приявних членів Ради.

б) Вирішує справи, підняті безпосередно на пленумі Ради, подані на письмі найменше 3-ма членами Ради, – двома третинами приявних членів на Раді.

в) Видає маніфести та обіжники, коли вони ідентично мають святочну форму.

г) Покликуює до життя відповідні Комісії для окремої підготовки конкретних справ.

г) Устійнює та змінює отсей правильник постановою 2/3 приявних Членів Ради.

III. Компетенція У.Н.П.

§.5. До компетенції У.Н.П. входять усі справи українського зорганізованого життя, які вимагають узгіднення та консолідують живі сили Українського Народу в Польщі.

§.6. У.Н.П. репрезентує Український Нарід перед чужими чинниками та виступає перед ними в його імені.

§.7. Українські політичні організації зрікаються з хвилиною акцесу до У.Н.П. – на час існування У.Н.П.:

а) своїх прерогатив у справах репрезентації назверх,

б) обмежують свою діяльність до організаційних та пропагандових справ.

§.8. Поодинокі члени У.Н.П. діють і рішають усі справи в органах У.Н.П. не як делегати своїх організацій, лише як члени У.Н.П., керуючись при тому своєю горожанською совістю.

§.9. Рада може виключити зі свого складу члена на внесок Президії – з причин дискваліфікуючи члена Ради політично або особисто.

ВАША ДОСТОЙНОСТЕ!

За ініціативою і на пропозицію Президії Українського Національно-Демократичного Об'єднання маю шану запросити Вас на

КОНГРЕС УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДЯН,

що відбудеться у Митрополичій Палаті, Львів, пл. св. Юра ч. 5. дня 4. вересня 1939. р. в год. 12-тій вполудне.

на порядку нарад Конгресу важні справи, звязані з теперішнім положенням нашого Народу.

У Львові, дня 1. вересня 1939. р.

Галицький Митрополит.

Проект УНДА

I. ПРЕЗИДІЯ

1. Др. Кость Левицький	– Президент
2. Василь Мудрий	– I. Віцепрезидент
3. Др. Іван Макух	– II. -//-
4. Дмитро Паліїв	– III. -//-
5. Володимир Кузьмович	– Секретар

ЧЛЕНИ ПРЕЗИДІЇ:

6. Др. Степан Витвицький
7. Др. Дмитро Левицький
8. Остап Луцький
9. Андрій Палій
10. Мілена Рудницька
11. Др. Матвій Стахів

II. РАДА У.Н.П. – Попередні та:

12. Др. Михайло Волошин
13. Др. Роман Дашкевич
14. Др. Іван Гіжа
15. Володимир Кохан
16. о. Леонтій Куницький
17. Степан Кузик
18. Євгенія Макарушкова
19. Др. Любомир Макарушка
20. Константина Малицька
21. Михайло Матчак
22. Др. Осип Назарук
23. о. Степан Онишкевич
24. Юліян Павликовський
25. Ред. Зенон Пеленський

26. Др. Іван Раковський
27. Іван Кедрин Рудницький
28. Др. Володимир Старосольський
29. Др. Франц Свістель
30. Юліян Шепарович
31. Др. Євген Храпливий
32. Михайло Хроновят
- 33.
34. представники різних груп молоді
- 35.
36. ~~єдин представник т. зв. москвофілів~~⁹⁸

III. ПОЧЕСНА ПРЕЗИДІЯ:

- Ексц. Андрей Шептицький, Галицький Митрополит
-//- Григорій Хомишин, Станиславівський Єпископ
-//- Йосафат Коциловський, Перемиський -//-

ЦДІУАЛ, ф. 344, оп. 1, спр. 20, арк. 1–11.

Машинопис. Оригінал.

№ 436

Повідомлення в газеті “Діло” про виступи українських послів у польському сеймі

5 вересня 1939 р.

Історичне засідання польського сойму.

Заява представників національних меншин.

Деклярація прем'єра Складковського про війну.

В суботу 2-го вересня відбулося пленарне засідання польського сойму. Перед початком нарад забрав слово прем'єр ген. Славоу-Складковський, який на вступі подякував сойму за те, що сойм розуміючи вагу положення влекши в урядові працю тим, що ще перед війною, тобто у травні ц. р. ухвалив повновласти в ділянці справ господарських та оборони держави. “Висока Палато! – говорив прем'єр Складковський – Заявляю в імені уряду, що стаю до диспозиції Начального Вождя. Він нав'язаний непохитною волею вести боротьбу аж до перемоги і з урядом уся Польща нав'язана тим самим духом. Ми спокійні, накинену війну виграємо так, як учив нас Йосиф Пілсудський. На заклик Президента підемо всі плече об плече. Війну виграємо, бо маємо вождя Сьміглого Ридза й виконаємо у твердому вояцькому послусі всі накази, що ведуть Польщу в Імя Боже до перемоги”.

Промову прем'єра Складковського сойм часто й гарячо оплескував.

Після прем'єра Складковського, якого промову сойм прийняв бурхливими й довгими оваціями, забрав слово віцемаршал сойму полк. Венда, який ствердив, що Польщі накинени війну. “Нема сьогодні у Польщі – говорив далі

⁹⁸ Текст перекреслено в оригіналі.

полк. Венда – ані одного громадянина, якого серце не вдаряло би гарячим ритмом, коли розлягається оклик: до зброї! Стверджую, що всі громадяни Річипосполитої Польської творять сьогодні один великий збройний табор, відданий наказам Начального Вождя Едварда Сьміглого Ридза, під якого наказами боронитимемось за свободу і світлість Річипосполитої Польської”.

Наприкінці своєї промови полк. Венда подав до відома, що парламентарний клуб О. З. Н. зголосив до сойму внесок про військову службу послів і сенаторів.

Заяви представників українців та жидів.

Промова посла М. Скрипника.

Ствердивши на початку своєї промови, що Польща знову входить у період великої історичної спроби, посол Скрипник говорив: **“Провидіння наложило на сьогоднішні покоління українців та поляків завдання боронити ті землі, на яких лучаться дві культури, сходу і заходу. Історія століття повчає нас, що народи свідомі своїх завдань лучаться перед спільною небезпекою. Наш обов'язок – забути про болісні досвіди минулого й у почутті великої відповідальності за долю Річипосполитої станути на спільному фронті. Людність Волині станула з цілою готовністю на заклик держави. Вже сьогодні мої брати зрошують поля боїв власною кровю”**.

Промовець відкликається до ідеї з 1920-го року, ідеї спільної долі обох народів та спільної оборони, що її висловили Пілсудський і Петлюра. Рік 1939-ий нічим не різниться від 1920 р. Вороги ті самі, тільки інакше поділили ролі між собою. **“Бажаємо тільки підтвердження – говорив пос. Скрипник – що ідея польсько-українського порозуміння живе і що вона сцементує народи польський та український у боротьбі за найбільше добро народу і людства”**.

Сойм у багато місцях оплескував промову.

Промова посла Василя Мудрого.

“Дня 24-го серпня відбувся красний конгрес УНДО, на якому одногосно прийнято резолюцію, що в теперішніх важких для Річипосполитої часах український нарід виконає громадянський обов'язок крові і майна супроти держави та що неполаднані досі українські справи в державі будуть згідно і справедливо в інтересі народу вирішені вже в найближчому майбутньому. (оплески на українських лавках). Ми, Українська Парляментарна Репрезентація, як політична репрезентація УНДО і члени Народньої Обнови заявляємо, що тепер не час на взаємні політичні спори. (Загальні бурхливі оплески). Разом із усім громадянством українці виконають обов'язок і принесуть усі жертви для оборони держави. (Довготривалі загальні оплески)”.

Промова посла Зайдемана.

Представник Жидівського Клубу пос. Зайдеман заявив, що тепер не час на довгі промови і тому він в імені жидівської людности в Польщі, покликуючись на всі дотеперішні деклярації Жидівського Клубу, ще раз заявляє, що жидівська людність у Польщі без застережень віддається до диспозиції і під накази Начальної Команди Армії і стає на заклик готова на всі

жертви, що їх вимагатиме історична хвилина. (Сойм прийняв цю промову довгими оплесками).

Закон про чинну військову службу послів і сенаторів.

Після промов маршал **Маковський** повідомив, що посол **Женчиковський** зголосив законопроект про чинну військову службу послів та сенаторів та закликав сойм, щоб ухвалив той закон у скороченім порядку. Після того пос. Женчиковський коротко зреферував законопроект, який дає послам і сенаторам змогу звільнитися від публичної служби й добровільно вступити до війська, при чому не тратить мандату. Сойм ухвалив цей закон одногосно.

Засідання сенату.

Того самого дня відбулося теж повне засідання сенату, на якому **премієр Складковський** виголосив таку саму промову, як у соймі. **Маршал Медзінський** виголосив після того промову про теперішнє положення.

Діло. – 1939. – 5 вересня.

№ 437

Відозва релігійних, політичних та культурних діячів Галичини до громадян Польщі

5 вересня 1939 р.

Громадяни Польської Держави!

Відвічна німецька жадоба займанщини, що її гітлеризм довів до злочинного шалу, розпутала знову світову війну і простягнула руку по землі Польської Держави.

Єдиною відповіддю Річипосполитої на цей замах – може бути і є збройний опір.

То не Польща почала війну. Але почату приймає з рішучістю, непохитною волею перемоги і глибокою вірою, що Бог поблагословить зброю Річипосполитої. Бо стаємо до справедливої боротьби в обороні власної свободи, свободи славянщини і цілої Європи. Стаємо до боротьби з варварством за гідність людини, за непохитні релігійні, культурні й етичні вартости.

Але почата війна – то не тільки боротьба армій. То війна цілих народів, то війна, в якій кожний громадянин мусить бути вояком.

Не може забракувати ані одного громадянина Польської Держави, що не працював би для перемоги.

Совість кожного громадянина наказує помножувати сили Держави в цій святій війні.

Жертвенне зусилля, що випливає з власного пориву громадянської праці, так само необхідне для перемоги, як геройство вояків на фронті.

Не може нічого бракнути нашим синам, братам, мужам, батькам, що збройно борються. Не можуть вони залишитися без опіки, позбавлені

кормителів, родини. Мусять чути, мусять знати кожної хвилини наші вояки, що той сам боєвий дух, який їх оживляє, є в цілому громадянстві.

Геройству збройної боротьби вояків мусить товаришити не менш геройське зусилля громадянської праці всіх, що залишаються поза фронтом.

Не тільки з наказу, але зі свободної волі хочемо всі прикласти руку до перемоги Польщі. Але щоб наша праця була справді успішна – вона мусить була плянова, зорганізована.

Так як зєднана, одноціла армія – так само зєднане й одноціле сьогодні ціле громадянство.

Припинюються у цьому моменті всі внутрішні протилежності й нехить національна, клясова, віроісповідна і партійна. Всі громадянські союзи й товариства Львова і трьох південно-східних воєвідств звертаються у спільній відозві до всіх громадян держави з закликом:

Віддайте жертвенно все своє зусилля праці для Держави, підпорядкуйтеся уладно наказам влади.

Нехай не буде ні одного громадянина, що живе тільки для себе і своєї родини, як теж такого, що ходить самопас, коли вирішується доля Держави на цілі століття.

Воля перемоги мусить бути зорганізованою волею.

Памятаймо:

Свобода Держави, то свобода громадян!

Сьогодні не має ваги життя одиниці і приватне життя. Важне тільки життя і свобода Річипосполитої.

Все для перемоги в накиненій нам святій війні!

† Андрей Шептицький, Архиепископ-Митрополит греко-кат. обряду,

† Болеслав Твардовський, Архиепископ-Митрополит лат. обряду,

Кс. Діонісій Каєтанович, Вікарій Капітули вірменського обряду,

Франц Буяк, Антін Ербах, Адам Фішер, рабін Леві Фройнд, Станіслав Гломбінський, Станіслав Грабський, кс. Болеслав Грудзенський, Артур Гавзнер, Генрик Гешелєс, Яків Гайхерт, Іван Кедрин-Рудницький, Броніслав Лясковніцький, о. Роман Лободич, Василь Мудрий, Зенон Пеленський, Михайло Рінгль, Броніслав Скаляк, Еміль Зоммерштайн, Станіслав Старжевський, Стефан Свідерський, Франц Свістель, Броніслав Войцеховський.

Діло. – 1939. – 5 вересня.

Без дати.

Декалог

("Десять заповідей українського націоналіста")

Для підкреслення того, що ОУН є для її членів не якимось механічним об'єднанням на зразок партій але окремою вірою в політичній ділянці, було укладено "Десять заповідей українського націоналіста", що стали загально-знаними під своєю грецькою назвою "Декалог". Їхній текст такий:

"Я – Дух одвічної стихії, що зберіг Тебе під татарської потопа й поставив на грані двох світів творити нове життя:

1. Здобудеш Українську Державу, або згинеш у боротьбі за неї.
2. Не дозволиш нікому плямити слави, ні чести Твоєї Нації.
3. Памятай про великі дні наших Визвольних змагань.
4. Будь гордий з того, що Ти є спадкоємцем боротьби за славу Володимирового Тризуба.
5. Пімстиш смерть Великих Лицарів.
6. Про справу не говори з тим, з ким можна, а з тим, з ким треба.
7. Не заважаєшся виконати найнебезпечнішого чину, якщо цього вимагатиме добро справи.
8. Ненавистю й безоглядною боротьбою прийматимеш ворогів Твоєї Нації.
9. Ні просьби, ні грьоби, ні тортури, ані смерть не приневолять Тебе виявити тайни.
10. Змагатимеш до поширення сили, слави, багатства й простору Української Держави"⁹⁹.

Автором "Декалогу" був Степан Ленкавський, мотто уклад Р. О. Вперше "Декалог" був кольпорований, як вкладка до "Сурми", влітку 1929 року.

"12 прикмет характеру українського націоналіста"

Доповненням "Декалогу" мали бути "12 прикмет характеру українського націоналіста" та "44 правила життя українського націоналіста". Щоправда, вони не стали так широко відомими, як "Декалог", та все ж таки всі провідні члени ОУН були зобов'язані самі знати і пояснити їх низовим членам, зокрема юнацтву, в пляні ідеологічного вишколу.

⁹⁹ Наведений нами текст – це остаточно прийнятий. У первісній редакції були такі відмінності: а) текст 7-ої заповіді звучав: "Не заважаєшся виконати найбільший злочин, якщо цього вимагатиме добро справи". Під "найбільшим злочином" тут розумілося вбивство, перед виконанням якого не повинен вагатися член революційної організації, якщо воно було кінцевим для добра визвольної боротьби українського народу, б) У 8-ій заповіді замість "безоглядною боротьбою" було "і підступом прийматимеш ворогів Твоєї Нації". Це мало бути підкресленням, що в боротьбі з національними ворогами українці, за прикладом інших народів, не повинні вагатися теж т. зв. "валленродизму", в) В 10-ій заповіді наприкінці була ще додана фраза: "навіть шляхом поневолення чужинців". Це був вислід дискусій про те, чи Українська Держава повинна давати повну свободу чужинцям навіть тоді, коли вони діють на її шкоду, як це було в 1917–18 рр. на Наддніпрянщині, чи навпаки – "поневолювати" їх, як цього вимагає безпека і ріст Української Держави. Та з уваги на різні інтерпретації наведені місця первісного тексту були змінені (Примітка П. Мірчука).

Текст “12 прикмет характеру українською націоналіста” такий:

“Український націоналіст є:

1. Все готовий, це значить, що він є вояком Української Революційної Армії. Він бореться на великому всеобіймаючому фронті Української Національної Революції, віддаючи всі свої сили, готовий кожної хвилини віддати і своє життя. Український націоналіст є завжди в повній бойовій готовості.

2. Безкорисливий, це значить, що Ідею Українського Націоналізму й службу для неї ставить він вище всіх скарбів світу цього. Для неї він промінєє з радістю можливість спокійного та вигідного життя на тверду долю жовніра-борця, теплу хату – на окопи чи тюрму. Щастя шукає і знаходить він у радості з боротьби й перемоги на службі Великій Святій Справі. Лише в щасті Української Нації щастя українського націоналіста. Її воля, слава й могутність – його найбільше бажання.

3. Чесний, це значить, що він імя націоналіста носить гідно й ніколи не сплямить ніяким нечесним вчинком. Він завжди придержується високих вимог націоналістичної моралі. Мораль опортуністичного світу родить і плекає безділля, страх, фарисейство й угоди. Мораль націоналістична – це мораль всього світу, світу чину й боротьби, її засади взнеслі й тверді. Вона є основою чинного й чистого, мов хрусталь, характеру українського націоналіста, Лицаря-Революціонера.

4. Карний, це значить, що він безоглядно підпорядкований і вірний аж до смерти Ідеї Українського Націоналізму, Організації Українських Націоналістів і своїм провідникам. Кожний наказ для нього святий Він знає, що карність – це основа організації й сили, а анархія – це руїна. Тому він завжди піддержує авторитет Проводу Української Нації в Організації.

5. Активний і підприємчивий, це значить, що він бореться всіма силами, використовуючи всі можливості, кожную хвилинку для добра Великої Справи – Української Національної Революції. Він не знає безділля. В нього за думкою і словом іде чин, мов за блискавкою грім. Бо життя – це рух, боротьба, а спокій – це застій і холодна смерть. Кожну ідею, організацію чи людину він оцінює по ділах, а не по словах. Пасивність – це прикмета раба. Пасивності раба протиставляє він творчу ініціативу й напружену активність борця-провідника.

6. Відважний, це значить, що він завжди відважно і невстрашно протиставиться всім перешкодам і небезпекам. Він не знає, що то є страх. Заяча вдача боягуза-труса йому чужа й гидка.

7. Рішучий, це значить, що він кожний наказ і кожную свою постанову виконує рішучо, без вагань. Постановив – зробив.

8. Витривалий, це значить, що він завжди бореться завзято й витривало. Він знає, що без витривалости, доведеної аж до впертости, немає перемоги.

9. Зрівноважений, це значить, що він у всіх випадках життя задержує повну рівновагу духа. Життя українського націоналіста повне трудів, перешкод і небезпек. Щоб їх перебороти, щоб опанувати положення і зібрати всі сили до удару в відповідне місце, треба насамперед опанувати себе. Тому український націоналіст у підпіллі й у твердому бою, в окопах і в тюрмі, в тріумфі чи на

ступнях шибениці, завжди зрівноважений, завжди однаково спокійний, гордий і усміхнений. Вміє по-лицарськи перемагати і по-геройськи вмирати.

10. Точний, це значить, що він завжди придержується точности в житті аж до дрібниць.

11. Здоровий, це значить, що він хоче бути здоровим. Він хоче, щоб ціле молоде українське покоління було здорове. Україна потребує сильних і здорових тілом і духом синів. Тому він в міру можливости вправляє та поширює руханку і спорт, не нищить свого здоров'я вживанням отрут, – не п'є і не курить, – ні гулящим життям. В українського націоналіста Велика Ідея в серці, вогонь революційного духа в грудях, міцні й гнучкі м'язи, сталеві нерви, бистрий соколиний зір і слух та твердий п'ястук.

12. Обережний, це значить, що він завжди суворо придержується усіх засад конспірації”.

“44 правила життя українського націоналіста”

“Невмируща владарна воля Української Нації, що казала Твоїм предкам завойовувати світ, водила їх під мури Царгороду, поза Каспій та Вислу, здвигнула могутню Українську Державу, мечем і плугом зазначувала границі своєї владарности, в боротьбі проти орд сповняла історичну місію України, що проявлялася в державницьких чинах і творчих замірах Великих Гетьманів і Геніїв, що піднялися з руїни до нового революційного чину й державного будівництва, що посягає тепер владно по нове життя і творить могутню епоху Українського Націоналізму й наказує Тобі: Встань і борись! Слухай і вір, здобувай і перемагай, щоб Україна була знову могутня, як колись і творила нове життя по власній уподобі і по своїй волі.

1. Приймай життя як героїчний подвиг і здобувчий чин незламної волі та творчої ідеї.

2. Найвищим Твоїм законом і Твоїм бажанням є воля й ідея Нації.

3. Будь гідним виконавцем заповітів великих синів Твоєї Нації і борись та працюй для великого майбутнього.

4. Твоїм найбільшим добром і Твоєю честю є сила і велич Твоєї Нації.

5. Залізна дисципліна супроти Ідеї та Проводу й обов'язок праці є Твоєю чеснотою

6. Памятай, що Україна покликана до творення нового життя і тому працюй для її могутности й розвитку.

7. Плекай духа волі й творчости, неси всюди ідею Правди України і закріплюй в життя її історичну місію.

8. Твоєю найбільшою любов'ю є Українська Нація, а Твоїми братами всі члени української національної спільности.

9. Будь вірний Ідеї Нації на життя і смерть і не здавайся, хоч би проти Тебе був увесь світ.

10. Красу і радість життя вбачай у невпинному стремлінні на вершини духа, ідей і чину.

11. Могутній Бог княгині Ольги і Володимира Великого жадає від Тебе не сліз, ані милосердя чи пасивного роздумування, але мужности й активного життя.

12. Знай, що найкраще віддаси Богові почесь через Націю та в імя Нації чинною любовю до України, суворою мораллю борця та творця вільного державного життя.

13. Здобувай знання, що допоможе Тобі опанувати світ і життя, підмести Україну й перемогти ворогів.

14. Будь свідомий того, що Ти є співвідповідальним за долю цілої Нації.

15. Памятай, що найбільшим злочином є шкодити своїй Нації.

16. Твоїми ворогами є тільки вороги Твоєї Нації.

17. З ворогами поступай так, як цього вимагає добро і велич Твоєї Нації.

18. Знай, що найкращою ознакою українця є мужній характер і вояцька честь, а охороною – меч.

19. Постійно пізнавай, удосконалюй себе, а здобудеш світ і життя.

20. Знай, що світ і життя – це боротьба, а в боротьбі перемагає той, хто має силу.

21. Тоді Ти повна людина, коли перемагаєш себе і світ і постійно стремиш на вершини.

22. Знай, що в боротьбі перемагає той, хто не заламлюється невдачами, але має відвагу піднятися з упадку й завзято змагає до цілі.

23. До перемоги треба витривалости й постійного зусилля в діянні й боротьбі.

24. Кожночасно будь готов на найбільший чин, але при тому не занедбуй щоденної праці.

25. Будь перший в боротьбі й перемогах життя, щоб здобути для Нації вінець перемоги.

26. Живи ризиком, небезпеками і постійним змагом, а погорджуй всякою вигодою та спокійним життям філістера.

27. Радо й без нарікань виконуй покладені на Тебе обовязки, щоб власною працею й наявними вартостями здобути собі право на провідництво.

28. Памятай, що провідництво вимагає постійних трудів і великих зусиль.

29. Будь сильний і незламний навіть в обличчі смерті і всяких терпінь.

30. Став гордо чоло небезпекам, а на удари життя відповідай збільшеним зусиллям праці й боротьби.

31. Памятай, що милостиню приймає тільки немічний прошак, що не може власною працею і власними вартостями здобути право на життя.

32. Не покладайся на нікого. Будь сам творцем свого життя.

33. Будь скромний і шляхетний, але знай, що значить слабість і покора.

34. Співчуття з велетнями дух Тебе підносить, а співчуття з підлими і безхарактерними людьми ослаблює. Подай братню руку тим, що хотять, як і Ти, йти на верхівя.

35. Не завидуй нікому. Приймай те, що здобудеш власною працею й вартістю.

36. Будь товариський. Завяжуй побратимство духа, ідеї і зброї в житті, праці й боротьбі.

37. Звяжуй тісно своє життя з життям Нації. Віддай Україні свою працю, майно, кров.

38. Гидуї всякого лицемірного облудою і хитрим фальшем, але перед ворогом укривай таємні справи і не дайся заманути в наставлені сіті, для здобуття ж тайни від ворога вживай навіть підступу.

39. Шануй жінок, що мають стати Тобі товаришками духа, ідеї й чину, але гидуї розгнущаними.

40. Ціни високо материнство, як джерело продовження життя. З Твоєї родини зроби кивот чистоти Твоєї Раси і Нації.

41. Люби й опікуйся дітворою, як молодістю майбутнього Нації.

42. Плекай фізичні сили, щоб тим видатніше працювати для своєї Нації.

43. Будь точний. Вважай за втрачену частину життя кожную хвилину, що пройшла без діла.

44. Що робиш, роби совісно й так, якби воно мало остатися вічно й мало стати останнім і найкращим свідоцтвом про Тебе.

На кров і славу пам'ять Великих лицарів, в ім'я майбутніх поколінь все і всюди засвідчуй чином вірність і любов Україні. Неси гордо й непохитно прапор Українського Націоналізму, високо ціни й шануй честь та ім'я Українського Націоналіста”.

“12 прикмет характеру українською націоналіста” та “44 правила життя українського націоналіста” постали кілька років пізніше, ніж “Декалог”. Вони є продовженням намагання на відтинку ідеології та світогляду членів ОУН створити систему зобов'язуючих моральних законів, які помагали б вирощувати кадри високоідейних, працюючих, жертвних і активістично наставлених до життя борців за інтереси Української Нації. А тому, якщо обидва ці твори й не захоплюють стилістикою, то з уваги на те високоблагородне завдання, якому вони мали служити, вони є наскрізь позитивним вкладом у змагання за відродження героїчної духовости української людини.

Автором “44 правил життя українського націоналіста” був Зенон Коссак. Він написав їх у львівській тюрмі.

Мірчук П. Нарис історії ОУН. 1920–1939 роки / П. Мірчук. – К. : Українська видавнича спілка, 2007. – С. 126–130.

Перелік скорочень наявних у першому томі

акт. обв. – акт обвинувачення

арк. – аркуш

б. полонений – бувший полонений

б. р. – бувшого року

ББВР – Безпартійний блок співпраці з урядом

ББК – Бібліотечно-бібліографічна класифікація

ББСУ – Безпартійний блок співпраці з урядом

ВЗУН – Великий збір українських націоналістів

вид. – видання

ВКП(б) – Всесоюзна комуністична партія (більшовиків)

ВНК – Всеукраїнський національний конгрес

ГВЗ – Галицько-волинська земля

ген. – генерал

ГКРУ – Громадський комітет рятунку України

гр.-кат. – греко-католицька

Гр.-Кат. – греко-католицькі

ГПУ – Державне політичне управління

Д.П.У. – Державна політична управа

ДАІФО – Державний архів Івано-Франківської області

ДАЛО – Державний архів Львівської області

дир. – директор

док. – документ

ДП – державна поліція

ДПУ – Державне політичне управління

д-р – доктор

др. – доктор

др. – других

дра. – доктора

еп. – єпископ

З.О.У.Н.Р. – Західна область Української народної республіки

Загальні Збори РСУК – Загальні збори ревізійного союзу українських кооперативів
заст. – заступник
зл. – злотий
ЗО УНР – Західна область Української народної республіки
ЗУЗ – західноукраїнські землі
ЗУНР – Західноукраїнська народна республіка
ІКЦ – Інформаційний католицький центр
ім. – імені
ін. – інше, інші
інж. – інженер
К. У. М – Комітет української молоді
КАУМ – Комітет академічної української молоді
КЕ – Крайова екзекутива
КЕ ОУН – Крайова екзекутива Організації українських націоналістів
Клуб ББ – Безпартійний блок співпраці з урядом
км. – кілометрів
кн. – книга
Конгрес УН – Конгрес українських націоналістів
КОП – Корпус охорони прикордоння
кор. – корона
КПЗУ – Комуністична партія Західної України
м. – місто
м. и. – між іншим
млн. – мільйонів
НАН України – Національна Академія Наук України
напр. – наприклад
нач. – начальник
НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
НТШ – Наукове товариство імені Тараса Шевченка
о. – отець

ОЗН (О.З.Н.) – Табір національного єднання

оп. – опис

ОУН – Організація українських націоналістів

ОУН (б) – Організація українських націоналістів (бандерівці)

ОУН (м) – Організація українських націоналістів (мельниківці)

ОУН (р) – Організація українських націоналістів (революційна)

п. – пан

П. Н. К. – Повітовий народний комітет

ПАТ – Польська телеграфна агенція

п-на – панна

ПНК – Повітовий народний комітет

пов. – повіт

пос. – посол

пп. – пани

ППС – Польська соціалістична партія

ППС-Лівиця – фракція Польської соціалістичної партії

ПУН – Провід українських націоналістів

р. – рік

р. – річка

Р. С. У. К. (РСУК)– Ревізійний Союз Українських Кооперативів

Р.Ш. – Рідна Школа

р-кат. – римо-католицький

РП – Річ Посполита, Польща

РПП – Річ Посполита Польська

рр. – роки

РСФРР – Російська Соціалістична Федеративна Радянська Республіка

с – село

С. – сторінка

С. С. Службниці – сестри-монахині

С. У. – Союз Українок

с. р. – цього року

св. – свята
св. Церкви – святої Церкви
СВУ – Союз визволення України
Сель-Роб – Українське селянсько-робітничє об'єднання
СППОС – Секретаріат порозуміння польських організацій суспільних
спр. – справа
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
СС-и – січові стрільці
СССР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст. – століття
ст. – станція
студ. прав. – студент права
СУЗ – Східноукраїнські землі
СУМ – Спілка української молоді
СУНМ – Союз української націоналістичної молоді
СУСОП – Союз українських студентських організацій під Польщею
Сх. Галичина – Східна Галичина
США – Сполучені Штати Америки
Т. – том
т. в. о. – тимчасовий виконувач обов'язків
т. д. – так далі
т. зв. – так звана, так зване, так звані
Т. Н. К – Тісніший народний комітет
т. д. – так дальше
т. п. – тому подібне
т. ч. – тому числі
тис. – тисяч
тов. – товариш, товариші
ТШЛ – Товариства школа людова
У. Ж. Конгрес – Український жіночий конгрес
У. Нац. Рада – Українська національна рада

У.Н.Є. – Українське народне єднання
У.Н.Р. – Українська народна республіка
УА – Українська армія
УВО – Українська військова організація
УГА – Українська галицька армія
УГКЦ – Українська греко-католицька церква
УДК – Універсальна десяткова класифікація
УЖК – Український жіночий конгрес
УКНП – Українська католицька народна партія
укр. – український
УКС – Український католицький союз
ул. – вулиця
УНДО – Українське національно-демократичне об'єднання
УНО – Українська народна обнова.
УНП – Українська народна партія
УНП – Український національний провід
УНР – Українська народна республіка
УНРада – Українська національна рада
УНС – Український національний союз
УНТП – Українська народно-трудова партія
УПНР – Українська партія національної роботи
УПП – Українська партія праці
УПР – Українська парламентарна репрезентація
УПС – Українська пресова служба
УПСР – Українська партія соціалістів-революціонерів
УПТ – Українське педагогічне товариство
УРП – Українська радикальна партія
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
УСДП – Українська соціал-демократична партія
УСО Селянського Союзу (Сельсоюз) – Українське соціалістичне об'єднання селянський союз

УСРП – Українська соціалістично-радикальна партія
УСРР – Українська Соціалістична Радянська Республіка
УСС – Українські січові стрільці
УССД – Українська самостійна соборна держава
УХСП – Українська християнсько-суспільна партія
учит. – учитель
ф. – фонд.
Філія Т-ва ОВМ – філія Товариства охорони воєнних могил
ФНЄ – Фронт національної єдності.
Ц.К. Р.К.П. – Центральний комітет Російської комуністичної партії
ц. м. – цього місяця
Ц.К. ПНВ – Центральний комітет Партії народної волі
ц.р. – цього року
ЦДАВО України – Центральний державний архів вищих органів
влади та управління України
ЦДІА України, м. Львів – Центральний державний історичний архів
України у м. Львові.
ЦК – Центральний комітет
ЦК КП(б)У – Центральний комітет Комуністичної партії
(більшовиків) України
ЦК КПЗУ – Центральний комітет Комуністичної партії Західної
України.
ЦК УНДО – Центральний комітет Українського національно-
демократичного об'єднання.
ЦК. К. П. У. – Центральний комітет Комуністичної партії України
Ч. С. В. В. – Чин святого Василя Великого (чоловічий чернечий
орден)
Члени ДК – Члени Ділового комітету
ЧСВВ – Чин святого Василя Великого (чоловічий чернечий орден)
ЧСР – Чехословацька Соціалістична Республіка
ЧУГА – Червона українська галицька армія

AAN – Архів нових актів у Варшаві
Art – розділ
СК – Центральний комітет
Dz. U.R.P – Щоденник законів Речі Посполитої
FNJ – Фронт національної єдності
K.P.R.P. – Комуністична партія Речі Посполитої
K. P. Z. U. – Комуністична партія Західної України
MSW – Мінстерство внутрішніх справ
OUN – Організація українських націоналістів
P. P. – державна поліція
P.K.P.P. – Повітовий комісар державної поліції
P.O.W. – Польська військова організація
P. W. – Польська армія
P.D.U.W. – Польська дирекція соціального страхування
P.P.S. – Польська партія соціалістична
P.U.W.F. – Державний уряд фізичного виховання
P.W. – Польська армія
R. P. – Річ Посполита, Польща
SO, S.O. – Окружний суд
S.U.S – Товариство сестер святої Урсули (жіночий чернечий орден)
U. H. A. – Українська галицька армія
U.N.D.O. – Українське національно-демократичне об'єднання
U.O.W. – Українська військова організація
U.P.T. – Українське педагогічне товариство
U.S.D.P. – Українська соціал-демократична партія
U.S.D-rowsy – члени Української соціал-демократичної партії
U.S.R.P – Українська соціалістично-радикальна партія
U.W.O. – Українська військова організація
Ukr. Tow. – Українське товариство
USRP – Українська соціалістично-радикальна партія
UWO – Українська військова організація

Іменний покажчик

- Алексевич Іван – 80.
Аліман Іван – 126.
Аліман Михайло – 126.
Андрієвський Д. – 156–157.
Андрусів Ал. – 164–165, 176–177.
Андрусів Михайло – 130.
Андрухів Й. – 168.
Андрушків М. – 71.
Аніцер – 199.
Антиша М. – 168.
Антків Богдан – 348.
Антонович Ю. – 71.
Антонюк Михайло – 131.
Антоняк Ганна – 98.
Антоняк Микола – 98.
Аронець Іван – 284.
Арцішевські Томаш – 167, 180.
Атаманчук В. – 38, 118.
- Бабаський Василь – 171.
Бабаський Дмитро – 171.
Бабій Іван – 25, 171, 299.
Бабій Олександр (Олесь) – 155, 157, 160.
Бабюк Д. – 63.
Бабяк С. – 68.
Бавур Гринь – 396.
Баденський Макс – 451.
Базар Мирослав – 397.
- Базюк Олекса – 186, 189.
Бакович Петро – 117.
Бакстон Ноель – 163.
Балан Г. – 72.
Банах – 348.
Банах С. – 73.
Бандера Василь – 25.
Бандера Степан – 9, 13, 17–18, 22, 25, 27, 32, 36, 257–258, 260–262, 297–299, 489.
Бандрівський М. – 168.
Бандурак В. – 73.
Бандурка Юрій Гнатович – 126.
Бар Джеймс – 163.
Баравська Юлія – 150.
Баран Василь – 130.
Баран Г. – 73.
Баран Іван – 73.
Баран Олекса – 73.
Баран Степан – 19, 28, 283, 352, 361, 398, 409.
Барановський Роман – 25, 213, 251.
Барановський Ярослав – 32, 344.
Бариляк – 190.
Барнич А. – 170.
Бартель Казимир – 3.
Басараб Ольга – 12, 38, 150–

151, 352, 361.
Батіг Ю. – 169.
Бацвин Володимир – 348.
Бачинський (Пукшин-Бачинський) Яків – 193, 261, 299.
Безкоровайний – 432.
Бек – 254–255, 485.
Бемко – 428.
Береза Гриць – 76.
Береза Євген – 298, 304.
Березинський Юрій (Михайло) – 17–18, 164, 174–175, 192.
Березовський І. – 73, 349.
Березовський К. – 169.
Беркій Богдан – 130.
Беркій Іван – 129–130.
Беркій Кирило – 130.
Белянук – 427.
Бєсядецький – 71.
Бзова О. – 68.
Билинський Микола – 396.
Бих Микола – 277, 349.
Бичкович В. – 72.
Біда Роман – 11, 69.
Білас Василь – 14, 18, 164–167, 172, 174–181, 251.
Білас Володимир – 166, 180.
Білецький Василь – 360.
Білецький І. – 73.
Біляк Степан – 50, 156, 161, 164, 174–175, 275, 283, 300, 397.
Біндас М. – 170.
Бітрик І. – 171.
Блашкевич – 48.
Блозовський Михайло – 20, 80, 439.
Блозовський О. – 80.
Бобеляки – 175.
Бобик Настя – 98, 130.
Бовдур – 176.
Богуславський – 56.
Боднарчук Федь – 124.
Бойдуник Осип – 155, 159, 319.
Бойрак П. – 68.
Бойчук – 68.
Бойчук Михайло – 348.
Бокієвич Атаназій – 360.
Болюх Василь – 282.
Бомба – 79.
Бонковський М. – 190.
Боплан – 410.
Бора Володислав – 337, 344.
Бордуляк Віктор – 271.
Борис В. – 72.
Борис Семко – 395.
Борковський – 71.
Боровець Тарас – 25.
Борошенко П. – 171.

Борщ В. – 72.
Боюк Іван Іванович – 126.
Брик Василь – 59, 396.
Брик Іван – 378, 380.
Брилинський В. – 72.
Бриневи́ч Б. – 59.
Бринявський В. – 72.
Брія́н – 74.
Бронич Андрій Онуфрійович – 126.
Бруна – 411.
Бубела Петро – 97.
Буджак М. – 157.
Будів В. – 71.
Будка Никита – 100, 187.
Букатович – 291.
Буній – 165, 179.
Буняк Порфір – 257, 265.
Бурадз Теодор – 126.
Бурачок Лілія – 37.
Бутковська Олена – 18.
Бутковський Іван – 30, 71–72.
Бучацький – 72.
Бучко Іван (Йоан) – 100, 185, 187.
Бучковський Д. – 168.
Бучковський Степан – 168.
Буяк Франц – 499.
Вагнер – 392–394.
Вази – 154.
Ваків Василь – 130.
Валюх – 31, 342–344.
Валько С. – 190.
Вальченко Прокіп – 360.
Варениця Іван – 79.
Василев Іван – 168.
Василевський – 396.
Василик – 72, 429.
Василишин Йосиф – 271.
Василів – 127.
Василів І. – 168.
Василів О. – 285.
Василів Ст. – 168.
Васильчук Павло – 6.
Васілевські Ст. – 168.
Вассерман – 411.
Вассіян Юліан – 155–156, 160.
Вахирич – 71.
Вахнюк М. – 265.
Вацик І. – 69.
Вегеш М. – 32.
Веджвуд Ц. – 163.
Великанович Дмитро – 186, 189, 203–204, 249, 264, 271–275, 283, 285, 292, 398, 433, 437.
Веляновський Казимир – 353, 361.
Венглі́нський – 269.
Венда – 496–497.
Веприк П. – 68.

Вербицький І. – 38, 118.
Верхола – 59.
Вечоркевич – 433–434.
Видра – 303.
Винничук – 291.
Витвицький Степан (Стефан) – 65, 391, 398, 401–405, 409, 495.
Вишинський Степан – 283.
Вишнівецький – 154.
Вігак Іван – 395.
Вігак Микола – 395.
Відацький – 305.
Відливаний Е. – 285.
Вілліямс Віттінг – 222.
Вільсон – 363.
Вільшинський В. – 72.
Вінтер Ізаак – 164, 174.
Вірстюк – 71.
Вітенко Микола – 2, 37.
Вітик В. – 170.
Вітрик П. – 168.
Вовк В. – 170.
Вовчук – 168.
Войцеховський – 111.
Войцеховський Бронислав – 499.
Волинець Степан – 193, 413.
Волинський Михайло – 348.
Волков – 355.
Волков – 433.
Волошин Михайло – 402, 495.
Волошин Я. – 68.
Волошиновський – 190.
Волянський Іван – 256–257, 283.
Врага Ришард – 222.
Вульчик Р. – 167.
Габорик Лук. – 192.
Габрусевич Іван – 9, 11, 14, 17.
Гавзнер Артур – 499.
Гаврилів Дмитро – 292.
Гаврилов І. – 68.
Гаврилюк – 72.
Гавриляк Іван – 167.
Гаврильців Микола – 396.
Гавриш Федір – 273.
Гаврищук М. – 348.
Гайдар М. – 70.
Гайдук Р. – 265.
Гайовський – 72.
Гайхерт Яків – 499.
Галань С. – 68.
Галецький Микола – 298, 303.
Галицька-Дідух Тамара – 2, 37.
Галіщук Федько – 126.
Галущинський Іван – 378.
Галущинський Михайло – 15, 50, 142.
Галька Осип – 78.

Ганкевич – 71.
Ганкевич Лев – 99, 156, 159–160, 177, 198, 256, 258, 433.
Ганкевич Микола – 71.
Ганушевський Степан – 432.
Гапій Дарія – 347.
Гарап В. – 72.
Гарасимів – 303.
Гарасимюк Дам. – 168.
Гарбен – 175.
Гасин Олекса – 9, 25.
Гасин Ю. – 171.
Гашинський – 292.
Гевюк Петро Степанович – 126.
Гендерсон – 481–482.
Герасим Михайло – 79.
Герасимович Сильвестр – 379, 412, 415.
Герман Дмитро – 427.
Германюк О. – 284, 300.
Гешелес Генрик – 499.
Гілс Джон В. – 163.
Гірний – 171.
Гірник Марія – 298, 304.
Гірник Олекса – 372.
Гірняк – 124.
Гітлер – 33, 364–366, 434, 481, 486.
Гладиш Микола – 348.
Гладкий Гриць – 50, 186, 190.
Гладкий С. – 62.
Гливати К. – 411.
Глуханюк Василь – 126.
Глуханюк Семен – 126.
Глухий Д. – 170.
Глушкевич – 177, 179.
Гнатевич Богдан – 117, 299.
Гнатишин Федір – 395.
Гнатів М. – 68.
Гнатківська Дарія – 257–262, 293, 297.
Гнатяк Осип – 320.
Годинський М. – 73.
Годований Ст. – 265.
Голинський Дмитро – 271.
Головінський Юліан – 10–13, 104, 111–114, 118, 141.
Голояд Володимир – 73.
Голояд Мирослав – 73.
Голувко Тадеуш – 14–15, 153–155, 165, 167, 178–179, 213, 340, 484.
Горак Михайло – 298, 303.
Горбачевський Антін – 203, 249, 264, 349.
Горбовий – 258.
Горбовий Ярослав – 273.
Гординський – 78.
Горик Семен – 298, 304.
Городецький М. – 170.
Городиловський Е. – 192.

- Горох – 71.
Гофман – 404.
Гошовський – 82.
Гошовський Б. – 72.
Гошовський Л. – 69.
Гошовський Петро – 271.
Гошовський Ю. – 38.
Грабінський – 164, 174.
Грабовецька А. – 284.
Грабовський – 117.
Грабський Станіслав – 56–57, 224, 499.
Грегораш Микола – 266.
Гречка М. – 170.
Гривнак Андрій – 79.
Григоріїв Н. – 265.
Григорців Степан – 60.
Грималюк Дмитро – 126.
Грималюк Михайло – 126.
Гриник Василь – 186.
Гринів Роман – 298, 303.
Гринюк Іван – 127.
Гриньчук М. – 170.
Грицай Дмитро – 9, 25, 34.
Грицай Роман – 62.
Грицин – 79.
Гричанівський Дмитро – 117.
Грінфел Д. Р. – 163.
Гріфітс Том – 163.
Грушевський Михайло – 124.
Грушецький Гриць – 428.
Гук Михайло – 118.
Гуляківна К. – 68.
Гурак Ігор – 2, 37.
Гадомський – 213.
Гаклік Леонард – 118.
Галиш О. – 72.
Гижа Іван – 186, 190, 202, 378, 495.
Гижа Степан – 117.
Гломбінський Станіслав – 499.
Гнип Мирослав – 348.
Голуховський – 73.
Гораль Петро – 50.
Гржендзінський Януарій – 433–434.
Грица (Грица) Андрій – 298, 303.
Грица Іван – 298.
Грошевський І. – 59.
Грудзенський Болеслав – 499.
Гумоновський Яр. – 169.
Давидович – 303.
Даггар Г. – 163.
Данилишин Дмитро – 14, 18, 164–167, 172, 174–181, 251.
Данилів Петро – 130.
Даньків П. – 50.
Дашкевич Роман – 378, 495.

Дашкевич Т. – 168.
Двожак – 177.
Дединський – 80.
Дейвіс Рис І. – 163.
Дейчаківський Василь – 16.
Деманчук Дмитро – 348.
Деманчук Михайло – 348.
Дембіцький (Дембіцкі) – 164,
174–175.
Демко Іван – 298, 304.
Демчик І. – 170.
Демчук Д. – 156.
Демчук Семен – 360.
Дерень – 182.
Дерень П. – 169.
Дереш Олекса – 272–273, 285,
292.
Дерлиця Остап – 274.
Децикевич Володимир – 401.
Дедик М. – 71.
Дедик С. – 71.
Джовнс І. Г. Морріс – 163.
Джовнс Фред Левеллін – 163.
Джулинський Г. – 73.
Дзиндра Ярослав – 348.
Дзюбинський Т. – 72.
Дивиданяк – 129.
Дирів Іван – 272.
Дідич Михайло Онуфрійович
– 126.
Дідора Р. – 73.
Дікінсон – 163.
Діонісій – 211, 355, 361.
Длугош – 391–392, 406.
Дмитерко – 319.
Дмитерко Михайло
Григорович – 126.
Дмовський (Дмовські) Роман –
108.
Добровольські – 167, 180.
Добруцький – 168.
Добрянський – 431.
Добрянський Агатон – 190.
Добрянський М. – 68.
Долішній Дмитро – 349.
Домазарь Я. – 72.
Доманський Іван – 50.
Домашевич – 306.
Домбровський М. – 56.
Домбчевський – 292.
Донцов Дмитро – 25, 31.
Дорожинський Євстахій – 127.
Дорожинський Л. – 73.
Дорош Антін – 117.
Дорошенко Олекса – 124.
Достоевський – 205.
Доценко Л. – 191.
Драган П. – 68.
Драган Р. – 59.
Дриболенда (Дриболинда)
Дмитро – 428.
Дрозд Ст. – 169.

Дройк М. – 168.
Дручків Мих. – 192.
Дрюмонд – 69.
Дуб І. – 156.
Дубик Йосафат – 395.
Дубів М. – 71.
Дудик В. – 38.
Дудка – 72.
Дудка Ю. – 68.
Дудко Ф. – 190.
Дудяк Михайло – 168.
Думний – 71.
Думник М. – 73.
Дунак Я. – 59.
Дункан Чарльз – 163.
Дурбак І. – 265.
Дусяк Ярослав – 348.
Дутка Василь – 77.
Дутка Володимир – 349.
Дутка Стефан – 395.
Дух Павло – 396.
Душник С. – 68, 73.
Дюшка О. – 68.
Дяків Б. – 59.
Дяків В. – 71.
Дячишин – 319.

Екерт – 305.
Енджеєвич Е. – 15.
Ербах Антін – 499.
Ешбі М. Корбет – 200.

Євчук Микола – 126.
Єнджиєвич – 223, 227.
Єндик Я. – 169.

Жданов – 253.
Желенський – 297.
Женчиковський – 498.
Жерноклеєв Олег – 2, 37.
Жиборовський – 404.
Жиборські – 293.
Жибчин Яр. – 192.
Жовтий Л. – 68.
Жовток Іван – 171.
Жугаєвич – 81.
Жук – 126.
Жуковський А. – 72.
Жуковський Іван – 360.
Жуковський К. – 72.
Жураківський Маріян – 18,
164–165, 177, 180.

Заваликут Іван – 283–284, 291,
300, 348.
Загайкевич Володимир – 15,
48, 186, 203, 249, 264.
Задорожний Я. – 168.
Зазуля Василь – 428.
Зайдеман – 497.
Зайшлий – 300.
Залуський – 72.

- Зарицька Катерина – 257–262, 298–299.
- Зарицький І. – 68.
- Заставний Іван – 130.
- Захаревич М. – 169.
- Захарук М. – 428.
- Захатинські – 72.
- Захожий Ізидор – 360.
- Заячківський Мирон – 22.
- Збожень Юзеф – 125, 127.
- Зборовський – 286.
- Зелений – 190, 273.
- Земба – 168.
- Зибликевич Євген – 155, 157, 160–161.
- Злупко Ю. – 171.
- Зоммерштайн Еміль – 394, 499.
- Зотенберг Хай – 164.
- Зроль Петро – 360.
- Зубик Роман – 50–51.
- Зубрицький Володимир – 117.
- Іванейко М. – 310.
- Іваненко Григорій – 22.
- Іванков Степан – 130.
- Іванчук Микола – 127.
- Івасик Володимир – 299.
- Івасюк Микола – 131.
- Івасько В. – 59.
- Ільків Я. – 68.
- Інніцер Т. – 221, 223.
- Кавур – 445.
- Каєтаєвич Діонісій – 499.
- Калин І. – 170.
- Калуський – 303.
- Кальчук Євген – 360.
- Каменецький Ю. – 62, 64.
- Каменський – 190.
- Кант – 483.
- Карамах М. – 71.
- Каролинський Андрій – 354.
- Карпенко Олександр – 1, 36–37.
- Карпинець Ярослав – 27, 257–258, 260, 297.
- Карпінський – 190.
- Каспжицький Т. – 5, 33.
- Кастран Микола – 395.
- Качмарський Євген – 257–258, 262, 298–299.
- Качмарський Р. – 69.
- Качоровський Н. – 73.
- Квапінські – 167, 180.
- Квасниця Іван – 99, 198, 256, 265.
- Квасній Іван – 124.
- Квасній Михайло – 124.
- Квецінська Ванда – 260.
- Кедрин (Кедрин-Рудницький) Іван – 7, 156–157, 190, 262–

263, 401–402, 496, 499.
Кейван Дмитро – 131.
Кейван Микола – 435.
Кепещук Михайло – 348.
Кечмур – 286.
Кжечунович – 437–439.
Кирилюк О. – 69.
Киселевська – 300.
Кисілевська Олена – 30.
Кисілевський М. – 190.
Кисіль – 154.
Кисіль Михайло – 410–411.
Кифор І. – 68.
Кичмур – 273–274.
Кіндій М. – 176, 178.
Кіндрат М. – 413.
Кіцера Степан – 148.
Кіченер – 445.
Клим Я. – 170.
Климишин Микола – 257–258,
260, 297.
Климів Іван – 25.
Клімчак – 164, 174.
Кліш Я. – 69.
Кліщ М. – 190.
Клодзінський Маріян – 439.
Клюфінський Микола – 270.
Ключ Анатоль – 360.
Ключук Л. – 428.
Кльоц А. – 48, 73.
Кметик В. – 59.
Коберський Остап – 117.
Кобилянський Іван
Григорович – 126.
Кобринська Наталя – 235, 239,
243–244.
Кобринський Б. – 284.
Ков В. Г. – 163.
Ковалєвський – 433.
Ковалюк Володимира – 320.
Ковалюк Марія – 319–320.
Коваль Й. – 168.
Коваль Михайло – 395.
Коваль Ф. – 168.
Ковальський – 71.
Ковальчук І. – 71.
Ковач – 164.
Ковч Омелян – 24.
Когут Йосиф – 395.
Когут О. – 169, 277.
Кожевніков П. – 156.
Козак Анастасія – 353.
Козак В. – 168.
Козак Катерина – 168.
Коздровський Микола – 170.
Коздровський Михайло – 170.
Козик С. – 68.
Козицький Іван – 50, 190.
Козланюк М. – 190.
Кокодинський Андрій – 79.
Колач – 174.
Колесса – 432.

Колодзінський М. – 69.
Колодій В. – 59, 72.
Колтунюк Ярослав – 378.
Коман – 174.
Комар Володимир Леонович – 6.
Конар (Палащук) – 197, 206.
Конечко Й. – 168.
Коновалець Євген – 8, 11, 17, 29, 31–32, 117, 141, 156–157, 189, 337–346, 377–378, 393, 428, 474–475, 477–478, 480, 488–491.
Коновалець Мирон – 189, 342.
Конрад – 50, 63.
Конрад А. – 59.
Копач Михайло – 171, 319–320.
Корда Іван – 298, 303.
Кордуба Ф. – 38.
Кордюк Богдан – 18.
Корженець М. – 72.
Коржинський Б. – 285.
Коркоза Микола – 126.
Король – 285.
Королько Андрій – 37.
Корчак Гринь – 395.
Корчинський Іван – 59.
Корчинський Осип – 171.
Косарчин Ольга – 347.
Косач Юр. – 168.
Косило Василь – 272.
Косібович – 433.
Косівна – 261–262.
Косович – 63.
Коссак Зенон – 27, 164, 177, 179–180, 504.
Коссобудзький (Кособудський) Володислав – 261–262, 299.
Костарів – 156.
Костів – 292.
Косцялковський М. – 26, 303, 306.
Косьмій Гнат – 360.
Котовська С. – 68.
Кохан – 50.
Кохан Володимир – 47, 379, 495.
Коханський Михайло – 168.
Кохман – 164.
Коциловський Йосафат – 100, 187, 379, 496.
Коцюмбас Володимир – 299.
Коцюмбас Я. – 72.
Кочала – 78.
Кощовий Володимир – 360.
Коят А. – 164, 167, 175, 177–178.
Кравець Павло – 265.
Кравців Б. – 59.
Кравчик В. – 168.

Кремінецький В. – 71.
Кривецький М. – 190.
Кривуцький Павло – 378.
Кривуцький Т. – 186.
Крижанівський Д. – 428.
Крисович – 360.
Крицун В. – 72.
Кріль Володимир – 98.
Крохмалюк Б. – 73.
Крохмалюк Василь – 413.
Круль Леон – 427.
Круців Онуфрій – 298, 303.
Круцюк Семен – 428.
Кручковський Василь – 347.
Крушельницька Марія – 348.
Крушельницький Тарас – 11, 69.
Кубрак Василь – 428.
Кугутяк Микола Васильович – 1–2, 4, 7, 20–21, 23, 37, 600.
Куземський – 71.
Кузик – 128, 266.
Кузик Володимир – 117.
Кузик Д. – 72.
Кузик Й. – 170.
Кузик Степан – 401–402, 495.
Кузич І. – 170.
Кузьма – 432.
Кузьма М. – 72.
Кузьмінський О. – 191.
Кузьмович Володимир – 20, 28, 189, 283, 401–402, 412, 415, 495.
Кулик Д. – 378.
Кульчицький Я. – 69, 72.
Кунда В. – 171.
Куник Я. – 169.
Куниця Іл. – 168.
Куницький А. – 50.
Куницький Леонтій – 28, 47, 191, 248, 264, 379, 402–403, 495.
Купецький Григорій – 18.
Купчик Д. – 169.
Курасінські – 176.
Курбас – 292.
Курганевич Василь – 126.
Курянський І. – 59.
Куспіль Степан – 18.
Кухар В. – 68.
Кучабський Василь – 117.
Куш Анастасія – 168.
Куш Й. – 168.
Кушнір Макар – 9, 170.
Кушнір Михайло – 413.
Кущак Василь – 396.
Ладось – 433–434.
Лазановський Ян – 415–416.
Лакота Григорій – 100, 187.
Лапчинський Василь – 347.
Ласун – 428.

Лашта Осип – 428.
Лебідь Микола – 18, 27, 228, 257–258, 260–261, 293, 297–298.
Левицька Ганна – 130.
Левицький В. – 189, 300.
Левицький Дмитро – 7, 16, 20, 23, 27–28, 47–48, 51, 53, 65, 69, 99, 141, 146, 150–152, 186, 189, 203–205, 210, 222, 248–249, 254, 256, 264–265, 267, 269, 273, 362, 379, 401–402, 452, 495.
Левицький Кость – 186, 190, 271, 377–379, 416, 440–441, 495.
Левицький Михайло – 130.
Левицький Р. – 190.
Левицький Юрій – 271.
Левицькі – 150.
Левчук Василь – 171.
Левчук Г. – 170.
Левчук Павло – 171.
Лемик Микола – 22, 207, 215.
Лемішка В. – 69.
Леник Гнат – 395.
Леник Стась – 395.
Ленін – 141, 193, 205–206, 362.
Ленкавський Степан – 9–10, 17, 155, 157, 160, 500.
Лепкалюк Микола – 60.
Леся Українка – 231.
Леськів Стефан – 396.
Лех Йосиф – 395.
Лирик – 348.
Линда Осип – 80.
Липський Богдан – 166, 180–181.
Лисий Р. – 72.
Лисик – 78.
Лисинецький – 270.
Лисяк – 397.
Лисяк П. – 331.
Лисяк Павло – 432–434.
Литвинець Дмитро – 124.
Литвинець Михайло – 124.
Лициняк – 190.
Лівицький А. – 121, 137.
Лілякевич Методій – 360.
Лінкевич Й. – 169.
Лісневич Г. – 168.
Літвинович Б. – 170.
Ліщак Михайло – 50.
Ллойд–Джордж – 102.
Лобай І. – 38.
Лободич Роман – 186, 499.
Лозинський В. – 168.
Лопатинський Г. – 170.
Лоюк Іван – 291.
Луговий А. – 72.
Лужецький – 303.
Лукаsevич Е. – 72.

Лукашевський – 72.
Лутчин Іван – 395.
Лутчин Микола – 395.
Луців – 273.
Луцький Антін – 50.
Луцький Олекса – 34.
Луцький Остап – 15, 26, 50,
60, 203, 249, 254, 264–265, 275,
306, 349, 355, 378, 402, 495.
Лучинський В. – 186.
Любачевський Михайло – 397.
Любович Ярослав – 39, 41,
118.
Любомирський – 71.
Людендорф – 452.
Люсюк Яків – 360.
Лялька Ярослав – 12, 352, 361.
Лясковніцький Бронислав –
499.
Лятишевський Йоан – 100,
187.
Ляуфер – 308–310.
Льо Бонар – 163.

Магаляс С. – 189.
Мадей Михайло – 168–169.
Мазепа Іван – 181, 231, 311,
338.
Мазепа Ісаак – 198, 265.
Мазун Йосиф – 191.
Майлов Олексій – 22, 299.

Майорчак – 285.
Майхрович – 273.
Макарушка Євгенія – 495.
Макарушка Любомир – 47, 49,
99, 152, 186, 190, 248, 264–265,
267, 299, 401–402, 495.
Маковський – 404–405, 498.
Маковяк М. – 168.
Маковяк П. – 168.
Макогон В. – 71.
Максимів Теодор – 298, 303.
Максимович В. – 71.
Максимонько – 190.
Макух Іван – 90, 99, 198, 256,
379, 412, 415, 495.
Макух–Павликовська Ірена –
190.
Маланюк – 126.
Малащук Роман – 34.
Маленький Й. – 169.
Малиновський – 68.
Малицька Костянтина – 30,
379, 412, 415, 495.
Малюца Іван – 72, 257–262,
298–299.
Маляр Ів. – 169.
Мальовн Сесіль Лестрейндж –
163.
Мальчевський – 67.
Мандзій – 80, 86, 148.
Мандюк – 72.

Манюха Микола – 428.
Маринович – 50.
Маринюк – 68.
Марітчак – 166, 177.
Маркович Володимир – 168.
Мартель Рене – 141.
Мартинець В. – 156.
Мартинович В. – 428.
Мартинович І. – 428.
Мартинович М. – 428.
Мартинюк Б. – 169.
Марчук Василь – 2.
Маршал – 73.
Маряш Іван – 127.
Масарик – 366, 445.
Маслов – 355.
Матвіяс Софрон – 117.
Матійчик Лесь Васильович – 126.
Матійчук Гр. – 192.
Матіішин – 396.
Матіішин Степан – 396.
Матла Ол. – 169.
Матчак Ів. – 170, 190.
Матчак Михайло – 117, 257, 265, 379, 495.
Матчинські Мечислав – 353.
Махницький В. – 69.
Мацейко Григорій – 24, 257–261, 293.
Мацелко Михайло – 396.
Маців В. – 68.
Мацієвич К. – 265.
Мащак Осип – 68, 299.
Мащак Степан – 18.
Медведь А. – 71.
Медведь В. – 71.
Медвідь Антін – 292.
Мекдональд Гордон – 163.
Мельник – 319.
Мельник Андрій – 25, 32, 319, 342, 474, 477–480.
Мельник Софія – 342.
Мельник Терентій – 395.
Мельник Федько – 130.
Менгинський Олекса – 266.
Менсаль Олекса – 97.
Мережковський – 205.
Меркун – 59.
Меркун Павло – 118.
Мерцали – 319.
Медзінський – 498.
Мигаль (Миголь) Роман – 257–259, 261–262, 298–299.
Мигаль В. – 190.
Микитюк – 300.
Милянч А. – 72.
Мирон Дмитро – 9, 34, 170, 319, 320.
Миронів Павло – 127.
Мирош В. – 72.
Мисюк – 348.

Михайлега Дмитро – 272.
Михайлів Іван – 348.
Михайлюк Мих. – 192.
Михалевський – 432.
Мицик Роман – 39, 118.
Мицко – 320.
Мігалє – 177.
Мільков Ксенофонт – 353.
Мірчук Петро – 8, 13, 17, 34,
500, 504.
Мітринга Матвій – 76.
Міхалович – 309.
Міщена Іван – 167.
Міщишин Федуня – 168.
Міщук Андрій – 2, 37.
Млинарські – 155.
Млодзяновський – 55.
Мовінкель Йог. Л. – 198, 200,
221, 223.
Мовчан Михайло – 130, 148.
Мовчан Олекса – 130.
Молевський – 70.
Молотов – 449–450, 454, 481.
Моравський С. – 73.
Моралевич – 156.
Мороз В. – 68.
Мороз Микола – 97.
Мостовські – 166, 177.
Мосціцький Ігнацій – 24.
Мотика Микола – 179–180.
Мошинський Я. – 433.
Мудрак Ю. – 186, 190.
Мудрий Василь – 7, 20, 26–30,
33, 47, 74, 104, 186, 189, 202–
203, 248, 264–265, 267, 283,
286, 291, 301, 304, 332, 400–
402, 412, 415, 418, 425, 454,
495, 497, 499.
Мудрий Михайло – 192.
Мудрик А. – 186, 190.
Мупла Г. – 68.
Мурафа Степан – 50.
Мурин – 62.
Мурин В. – 59.
Мурович – 50.
Муссоліні – 364–366, 491.
Мусякевич І. – 59.
Навроцький Остап – 117, 277.
Нагаєвський Ісидор – 25.
Нагорняк Микола – 396.
Назарук Осип – 156, 160–161,
256, 265, 495.
Найгольник – 72.
Найдич Теодор – 192.
Наконєчнікоф – 83.
Наорлевич О. – 69.
Недільський – 432.
Незабітовський – 56.
Немитович Д. – 59.
Нижанківський Степан – 14.
Никифорчин – 59, 347.

- Никифорчин Микола – 347.
Никифорчук М. – 72.
Николайчук – 266, 270.
Николайчук Микола – 348.
Николишин – 300.
Николишин Олександр – 298, 303.
Нізола П. – 156.
Німчук Іван – 379.
Новак Йозеф – 337–338, 343–344.
Новицький С. – 38.
Новосад Д. – 59.
Носик Федь – 130.
- Огородник К. – 38.
Огородник С. – 69.
Ожех – 308–309.
Озарків Омелян – 167.
Олейко Роман – 16.
Олександр II – 106.
Олесницький Юрій – 432.
Олеїник Р. – 72.
Олійник Іван – 360.
Ольшевський – 167.
Ольшевський Ліс. – 303.
Онишкевич Мир. – 168.
Онишкевич Степан – 401, 495.
Онишкевич Ю. – 69.
Онуфрійчук – 433.
Опенгейм Гелена – 84.
- Ординець Володимир – 118.
Ориш В. – 68.
Орловський Й. – 169.
Орляк Степан – 347.
Осадца Іван – 348.
Осадчук Д. – 68.
Осінчук Р. – 72.
Остафійчук Максим – 126.
Остафін – 305.
Отаманюк Федір – 126.
Оффенбергер – 125.
Охнич Євген – 360.
Охоб Володимир – 360.
Охримович Богдан – 157.
Охримович Володимир – 366.
Охримович Степан – 10–11, 13, 157.
Охримович Теодозій – 157.
- Павелец – 414.
Павеліч – 491.
Павенцький – 258.
Павлик М. – 72.
Павликовський Юліан – 26, 190, 248, 264, 378, 401–402, 495.
Павлів Д. – 292.
Павловський Григорій – 354.
Павляк Й. – 170.
Пагіря О. – 32.
Падох Я. – 303.

Пазинський Леонід – 360.
Пазюк М. – 39.
Палій Андрій – 190, 378, 495.
Паліїв Дмитро – 6, 8, 15, 50, 60, 117, 169, 194, 379, 412–413, 415, 495.
Палка Павло – 192.
Паничевський Корнило – 72.
Паничевський Ярослав – 72.
Пантелюк І. – 192.
Панчишин Іван – 76.
Панчишин М. – 131.
Панчук Май – 2.
Паньків Іван – 298, 303.
Паньківський – 165–166, 177.
Папроцький Й. – 170.
Паращук Василь – 126.
Пасіка В. – 72.
Пасіка І. – 68–69.
Патрило – 191, 292.
Паук – 72.
Пашкевич Олександр – 299.
Пеленський Зенон – 10, 20, 72, 155, 159, 198–199, 203–204, 283, 349, 397, 483, 402, 491, 495, 499.
Пеленський М. – 59.
Пеленські – 72.
Пелех – 68.
Пелех Р. – 72.
Пелех Ян – 427.
Пелліх – 169.
Пельд С. – 71.
Пеніський – 72.
Пенкальський – 72.
Перацький (Перацький, Перацкі) Броніслав – 15, 24–25, 27, 93, 114, 249, 257–259, 261, 297, 488–489.
Перегінчук Степан – 126.
Перейма С. – 73.
Перфецький Роман – 283.
Петлюра Симон – 475, 497.
Петляра Б. – 59.
Петрасевич Роман – 171.
Петренко А. – 190.
Петрик Надія – 38.
Петрик Петро – 117.
Петрів Д. – 190.
Печенюк Д. – 39.
Пилипонько Олекса – 348.
Пилипчак Микола – 349.
Пиріг М. – 63.
Пицко Юрко – 396.
Підгайний Богдан – 25, 257–259, 262, 297–299.
Піжик С. – 71.
Пій XI – 186.
Пілсудський Юзеф (Йосиф) – 4, 24, 26, 45, 75–76, 81, 84, 87–88, 93, 97, 102, 108, 114, 117, 135, 137, 139–140, 171, 218,

294, 351, 366, 496, 497.
Пірус Михайло с. Гриня – 377–378.
Пісецький – 50.
Пісецький Г. – 70, 72.
Плазинський Іван – 348.
Плашовецький Е. – 68.
Пліщук Мих. – 170.
Плохий К. – 156.
Полевой О. – 73.
Поливодович М. – 171.
Політач Олекса – 97.
Полотнюк Плятон – 118.
Польний – 428.
Понятовський – 412, 438.
Попадинець Дмитро – 272.
Попадюк В. – 69.
Попович Олекса – 395.
Порайко І. – 72.
Посівнич Микола – 9, 10, 32–33.
Пославська Галина – 2, 37, 600.
Постолюк Гриць – 130.
Постригач Михайло – 439.
Потічний В. – 169.
Потоцький – 67.
Пришляк Володимир – 68.
Пришляк Євген – 298, 303.
Пришляк Осип – 68.
Пришляк Ярослав – 298, 304.
Пришлякович В. – 71.
Прокопів Б. – 72.
Прокопович Л. – 68.
Процик К. – 68.
Проців Гнат – 298, 304.
Проців Гриць (Гринько) – 298, 303.
Проців Михайло – 50.
Проців Степан – 298, 303.
Процюк Михайло – 60.
Прус – 408.
Прус Дамян – 97.
Прушинський Ксаверій – 56, 293.
Пуйда Михайло – 170.
Пукас Василь – 272.
Пура – 72.
Пурталь – 167, 180.
Равлик Іван – 299.
Радзівіл – 56.
Радловський – 190.
Райнлендер – 155.
Райт Адольф Йосиф – 407–408.
Рак П. – 59.
Рак Ярослав – 257–258, 260–262, 274, 298.
Раковський Іван – 378, 496.
Ратушинський М. – 72.
Рачкевич – 306.

Рачук Семен – 299.
Ребет Лев – 27.
Регніс (Сінгер) – 262.
Реєнт Олександр – 2.
Решетило – 433–434.
Решетилівич І. – 285.
Рибіцький – 303.
Рибчук Богдан – 34.
Ридз–Смігли Едвард – 33,
496–497.
Рижак Б. – 170.
Ріббентроп – 449–450, 454,
481.
Різнюк Микола – 395.
Рінгль Михайло – 499.
Ріпчинський – 168–169.
Рогатинський – 413.
Рогатинський Петро – 349.
Рогозінський – 397.
Рожнецькі – 154.
Розвадовський – 71.
Романанів Г. – 72.
Романенко А. – 186.
Романишин – 286.
Романишин Іван – 97.
Романів В. – 72.
Романівна Я. – 72.
Романович Яків – 348.
Романчук Василь – 396.
Романчук М. – 71.
Романюк Антін – 72.
Романюк Ярослав – 72.
Ромах М. – 62.
Ромер – 434.
Рондяк Петро – 60.
Ропяник – 286.
Росоляк Олекса – 78.
Рошко Степан – 18.
Рубель Роман – 270.
Рублева Амалія – 349.
Рубчак Я. – 285.
Рудавський К. – 68.
Рудакевич Я. – 72.
Руденський Г. – 169.
Руденський І. – 169.
Рудий – 82.
Рудик Федір – 127.
Рудикевич – 292.
Рудко Гринь – 298, 304.
Рудницька Мілена – 20, 30, 50,
186, 190, 198–199, 204, 229,
254, 265, 379, 412, 415, 495.
Рудович І. – 59.
Русин Ол. – 431.
Рушак М. – 72.
Сабат Володимир – 60.
Саварин Іван – 298, 303.
Савінда Ю. – 168–169.
Савчинський Ярема – 18.
Савчук В. – 72.
Садко Теодор – 360.

Сайкевич – 130.
Саймон Джон – 163.
Салівка М. – 171.
Самбор – 310.
Самчук Улас – 23.
Сандлер – 252.
Санойца – 410.
Сараба – 68.
Сафіян – 72.
Свентославський – 306.
Свенціцька Віра – 260–262,
293, 299.
Свідерський Стефан – 499.
Свірський – 190.
Свістель Франц – 348, 401–
402, 496, 499.
Світальський Казимир – 3, 56.
Сворак Панько – 349.
Сегейда – 56.
Секрет Микола – 117.
Селезінка – 148.
Сельський К. – 72.
Семенюк Йосип – 126.
Семенюк С. – 73.
Сеник Омелян – 25, 32, 112.
Сеник С. – 68.
Сениця М. – 71.
Сенів М. – 68.
Сенів Микола – 396.
Сенчишин Т. – 428.
Сеньгуриш Федір – 272.
Сеньків Роман – 261–262, 299.
Сепула Я. – 170.
Сербинський Р. – 73.
Середа Ілько – 126.
Середа Федір – 126.
Серковський – 411.
Севінський Роман – 416.
Сивуляк Михайло – 190.
Сиротюк – 190.
Сиса – 171.
Сич Олександр – 2.
Сікташ Стефан – 98.
Сілецький Володимир – 73.
Сілецький Яків – 73.
Сілінський Лев – 284.
Сімків – 292.
Сімків Тарас – 271.
Сінгалевич В. – 190.
Січка – 292.
Скаляк Бронислав – 499.
Скальський – 309.
Скальський І. – 73.
Скасків – 50.
Скибінський – 412, 415.
Скицький Е. – 38.
Скобельський Лев – 60.
Скопляк Ярослав – 378.
Скорець Михайло – 348.
Скородинська Анна – 348.
Скрипка Мирон – 191.
Скрипник – 355, 393.

Скрипник Микола – 22, 193, 195–197, 206, 215, 253, 367, 497.
Скрипничук Василь – 2.
Славек – 56, 207.
Славой–Складковський Ф. – 12, 29, 33, 147, 391, 393–395, 397–398, 496, 498.
Слезановські – 155.
Слівінський О. – 38.
Слободян Юра – 284.
Слугоцкі Е. – 164, 175, 177.
Смолинський Михайло – 397.
Смолинський Теодор – 397.
Сморавінський Станіслав – 415.
Собінський – 111, 118.
Сокаль Василь – 395.
Соллогуб – 433.
Соловій – 63.
Соломка – 63.
Сомчинський З. – 168.
Сомчинський Сергій – 168.
Сосновський – 186.
Сохацький І. – 50, 71, 284–285.
Спільчак Семен – 16.
Спольський Ярослав – 299.
Стадник П. – 73.
Сталін – 31, 458.
Станкевич – 174.
Старжевський Станіслав – 499.
Старик Володимир – 19, 164, 175, 192.
Старосольський Володимир – 156, 160–161, 165–166, 177, 181, 259, 265, 303, 379, 411–412, 415, 496.
Старух Ярослав – 9, 25.
Стасів Теодор – 298, 304.
Стасюк Михайло – 348.
Стахів Матвій – 99, 198, 256, 265, 379, 412, 415, 495.
Стеблецькі – 174.
Стельмах І. – 73.
Степанівна Олена – 150.
Степаняк – 428.
Степаняк М. – 72.
Стефаник Василь – 1–2, 36–37.
Стефанишин Іван – 276.
Стефанівський М. – 190.
Стефанків Йосиф – 396.
Стефанович Олександр – 50.
Стефюк Іван – 171.
Стецько Ярослав – 9, 299.
Стойкевич Е. – 73.
Столярський Д. – 71.
Стрільчик – 126.
Стронський – 142, 145, 193.
Струтинський М. – 50.
Ступар І. – 73.
Судоплатов Павло

Анатолійович – 31, 342, 345.
Суйковський – 55.
Сумак Роман – 270.
Сумарук І. – 428.
Супрун Василь – 272–273.
Сурмей М. – 73.
Сухенек (Сухенек–Сухецкі) – 93–94, 293.
Сухий – 271, 291–292.
Сушкевич С. – 69.
Сушко Роман – 118, 489.
Сцібор–Мархоцький – 269.
Сціборський М. – 156–157, 269.
Сяйка Ярослав – 274.

Табінський (Тобинський)
Микола – 298, 303.
Табор І. – 190.
Танашевич Валя – 38.
Танчаківський – 193.
Таранович Ал. – 191.
Тарнавський Мирон – 349.
Тарнавський О. – 190.
Тарновський Ю. – 71.
Татомир – 50.
Твардовський Болеслав – 499.
Твердохліб Сидір – 69, 117–118, 342.
Творидло М. – 186, 190, 413.
Терещук Михайло – 11, 69.

Терлецький Д. – 169.
Терлецький М. – 68, 428.
Терлецький Степан – 117.
Тернавський З. – 72.
Терпиляк Андрій – 277.
Тершаковець Гринь – 28, 47, 248, 264, 283.
Тесля І. – 72.
Тибер – 337.
Тильна – 277.
Тимчій Володимир – 30, 34.
Тиркус Павло – 396.
Тисовський Ілько – 38.
Тичковська З. – 71.
Ткач – 68.
Ткачишин Ст. – 170.
Токар Юрко – 271.
Томицький Микола – 298, 303.
Трач А. – 189.
Трильовський – 291.
Тришкалюк Дмитро
Федорович – 126.
Троцький – 141.
Троян Корнило – 50, 283.
Тужовець О. – 170.
Тураш Мирослав – 30, 34.
Турковський Василь – 34.
Турянський Андрій – 79.
Турянський І. – 300.
Тучапський Петро – 397.
Туш – 308.

Тютюк Михайло – 89, 148.
Тюшко Осип – 273.

Увасиков Б. – 72.
Угера Михайло – 298, 303.
Угрин М. – 73.
Улян Й. – 168.
Уляновський А. – 170.
Уляновський Й. – 168.
Уляновський Я. – 170.
Уляновський Я. (Мацько) – 170.
Уляновський Я. (Мороз) – 170.
Урбан – 433.
Устіяновський А. – 168.
Устіяновський О. – 168.

Фарсон – 89.
Федак Анна Дарія – 299.
Федак Степан – 117.
Феденко Панас – 198.
Федер Ганна – 131.
Федеркевич – 72.
Фединський – 50.
Федоренко Єфрем – 360.
Федорів Петро – 34.
Феник Осип – 299.
Фенцик М. – 168.
Ференц Ярослав – 348.
Филипович І. – 186.
Філяс О. – 186.

Фішер Адам – 499.
Фогельгесанг – 174.
Фостяк Р. – 72.
Франко Іван Якович – 215, 218, 311–312.
Фройнд Леві – 499.
Фуць Микола – 126.

Хамів Я. – 73.
Хар Михайло – 395.
Хархан – 68.
Хвильовий Микола – 22, 196–197, 206, 215, 253, 367.
Хичій – 50.
Хмель Казимир – 353–354.
Хмельницький Богдан – 181, 231, 311.
Ходак Тетяна – 2, 37.
Холєвчук М. – 190.
Хомишин Григорій – 87, 100, 187, 496.
Храпливий Євген – 378, 496.
Хромий В. – 168.
Хроновят Михайло – 378, 496.
Хруцький Сергій – 47, 50, 61.
Хухра Антін – 60.

Цадек – 409.
Цап Василь – 347.
Цап І. – 71.
Цар Гнат – 348.

- Целевич Володимир – 6, 20, 47, 49–50, 65, 117, 146, 191, 248, 256, 264, 283, 291, 306, 391–395, 433–434.
- Цепенда Ігор – 2.
- Цибульський В. – 73.
- Циган – 155.
- Циган В. – 71.
- Цимбалистий – 131.
- Цмоць Костянтин – 34.
- Цотенберг Ч. – 174.
- Цурковський – 431.
- Цюрка Василь – 395.
- Чабан Іван – 396.
- Чайківська О. – 293.
- Чайківський Дмитро – 124.
- Чайківський М. – 71.
- Чайковський Теодор – 98.
- Чаниж – 272–274.
- Чапський – 124.
- Чарнецький – 438.
- Чекіль Микола – 395.
- Чемеринська Анна – 261.
- Чемеринський
(Чимеринський) Ярослав – 14, 489.
- Червінський М. – 62.
- Чермак В. – 59.
- Чернега (Чорнега) – 285–286.
- Чеховський Емільян – 17.
- Чиж Ярослав – 117.
- Чикаленко Лев – 168.
- Чингізхан – 206.
- Чіх М. – 68.
- Чмола Іван – 25.
- Чорній Яків – 257.
- Чубатий С. – 72.
- Чукор (Чукур) Юра – 50, 192, 270, 284.
- Чучман С. – 32.
- Шабан В. – 69.
- Шайноха – 144.
- Шандро Антон – 98.
- Шанковський – 292.
- Швагуляк Михайло
Михайлович – 12.
- Шевченко Тарас – 7, 60, 78, 108, 123–124, 131, 186, 189, 218, 231, 316, 380.
- Шелінський Ярослав – 360.
- Шемердяк Е. – 39.
- Шепарович Іван – 277.
- Шепарович Олена – 30.
- Шепарович Юліян – 378, 496.
- Шептицький Андрей – 12, 20, 84, 89, 100, 132, 141, 147, 187, 199, 221, 350, 352, 379, 393, 435–437, 495–496, 499.
- Шерф Пінкас – 277.
- Шибінська Катерина – 168.

Шиманський О. – 59, 170.
Шипайло Ол. – 411.
Шиян М. – 68, 71.
Шіпшінкс Мері – 84.
Шкварко Яків – 360.
Шкварок І. – 72.
Шкварок П. – 72.
Шкільний Михайло – 98.
Шлапак – 258.
Шлемкевич Василь – 126.
Шлемкевич Микола – 126,
310.
Шмагала Гринько – 98.
Шмега В. – 71.
Шмега–Лесюк М. – 71.
Шостак Р. – 68.
Шпита Данило – 395.
Штайден О. – 271, 292.
Шталь – 394.
Штейн – 62.
Штик Ф. – 117.
Штокало І. – 38.
Шульгин – 137.
Шумський М. – 71, 197.
Шумський Михайло – 273.
Шумський Осип – 277.
Шух Михайло – 298, 303.
Шухевич Роман – 9, 14, 18, 25,
27, 30, 32, 299.
Шухевич Степан – 156, 159–
160, 165–166, 177, 180, 259.
Щебиволок – 76.
Щербанюк Іван – 439.
Юзефський Г. – 4–5, 61, 226,
299.
Юзьків Т. – 73.
Юрик – 78.
Юристовський І. – 168.
Юристовський О. – 170.
Юрків Микола – 272.
Юрко Яків – 168.
Юрчинська Наталія – 38.
Явір Володимир – 396.
Явний Яр. – 169.
Яворський – 72, 79.
Ягодзінський – 155, 159, 177,
428.
Якімова – 300.
Якимчук Костянтин – 360.
Якубович О. – 169.
Янів Василь – 395.
Янів Володимир Михайло –
299.
Янковяк – 125.
Янушайтіс М. – 33.
Янушевський – 291.
Яремчук Гриць – 291.
Яріш Іван – 299.
Ярошак Тарас – 130.

Ясенецький Ярослав – 349.
Яськів – 299.
Яцик Михайло – 377.
Яцишин В. – 59, 72.
Яцишин Юстина – 168.

Andrijew Ołeksza – 374.
Arnott John – 91.
Ayles Walter – 91.

Babij Iwan – 323.
Baran Stefan – 381.
Baranyk Wasyl – 42.
Barr James – 91.
Bazański Józef – 325.
Benson G. – 91.
Berład Michał – 53.
Bilak Stefan – 381.
Biłas – 375.
Bohdan Wasyl – 325.
Bowen J. W. – 91.
Brockway A. Fenner – 91.
Brown C. – 91.
Brown W. J. – 92.
Budzowski Wasyl – 325.

Cais – 380.
Cameron A. G. – 91.
Carter William – 91.
Cełewycz (Celewicz)
Włodzimierz – 52–53, 381.

Charvat V. – 139.
Cove W. G. – 92.

Dagger G. – 91.
Danczewski Andrzej – 323.
Daniw – 426.
Daniw Józef – 373.
Danyłko Michał – 376.
Danyłyszyn – 375.
Davies Rhys – 91.
Dereń – 183.
Drummond Eric – 90.
Dundan Charles – 91.
Dydec Nykoła, s. Wasyla – 324.
Dydecz Michał – 324.
Dydecz Nykoła, s. Ołeksy – 324.
Dydyk Hryn – 325.

Elliot John – 140.

Farson Negley – 88.
Forgan Robert – 91.
Franko – 140.
Freeman Peter – 91.

Gerort Maria – 324.
Gossling A. G. – 91.
Graham Duncan – 91.
Graham–White H. – 91.
Gran (Hrab) – 426.
Grenfell D. R. – 91.

Griffits T. – 91.
Grodzowatyj Piotr – 323.
Guzowaty Piotr – 323.

Hallgren M. A. – 140.
Hankewycz Hryń – 381.
Hasstings Somerville – 91.
Hawryluk Fedir – 380.
Hawryluk Iwan – 325.
Hawryłyszyn – 325.
Haycock A. W. – 92.
Hirnyk Oleksa – 372–376.
Hirst W. – 91.
Hoffman P. G. – 92.
Hołowej Mychajło – 376.
Hopkin Daniel – 92.
Horrabin J. F. – 92.
Hudson J. H. – 92.

Ilkiw – 426.
Iwanycki Roman – 325.
Iwanyk – 426.

Jacyszyn Michał – 324.
Jakubiw Wasyl – 325.
Janaszow Matias – 376.
Janczewski – 323.
Jarenka Semen – 325.
Jarosiewicz Iwan – 323–324.
Jaworska Mirosława – 375.
Jaworska Rozalia – 376.

Jewczuk – 426.
Jurkiw – 426.

Kalinka – 426.
Kenworthy J. M. – 92.
Kinley J. – 92.
Kłym Iwan – 323.
Knihicki Iwan – 325.
Kobilnyk – 426.
Koh – 324.
Kostecka Helena – 323–324.
Kostyszyn Izidor – 324.
Kozak – 53.
Kozak Mikołaj – 323.
Kozoris Osyp – 376.
Krechowski Bazyl – 325.
Krycun Włodzimierz – 373, 376.
Krycyn Konstanty – 376.
Kuhar Hryn – 325.
Kuzmycz – 53.
Kuzyk W. – 43.

Law Arthur – 92.
Lawther Will – 92.
Lee Jennie – 92.
Lengden Fred – 91.
Lewicki D. – 42.
Lewis Wm. – 92.
Lindley F. W. – 91.
Lisnycia – 426.
Llewellyn–Jones F. – 92.

Łewus – 426.
Łysiak Paweł – 381.

Macdonald Gordon – 91.
Makaruszka L. – 42.
Maksymiuk Jan – 426.
Maksymowicz – 46.
Malone Cecil – 91.
March S. – 91.
Markham S. – 91.
Markiw – 427.
Marley James – 91.
Marshall F. – 91.
Martyniec Michał – 373, 375.
Martyniec Olga – 374–375.
Martyniec Włodzimierz – 375.
Maruniak (Maryniak) Wasyl – 323-324.
Mathers Geo. – 91.
Maxton James – 91.
Mazak Wasyl – 326.
Medwid Włodzimierz – 323–324.
Mieszczuk Wasyl – 324.
Mills Jack – 92.
Morgan H. B. – 92.
Morley Ralph – 92.
Moroz – 426.
Muff G. – 92.
Muggeridge H. T. – 92.

Muzyka Ilko – 325.
Mydryj Wasyl – 381.

Naczman Molas – 325.
Nawrocki Stefan – 381.
Nikiforczyn Nykoła – 373.
Nowicki Józef – 374.
Nowodworski – 53.

Obr Josef – 139.
Oliver G. H. – 92.
Oppenheim Helene – 88.

Paling W. – 92.
Paljiw D. – 43, 52–53.
Pełenskyj – 381.
Perfećkyj Roman – 381.
Podłuski Łukasz – 373.
Poluk Piotr – 376.
Price M. Philips – 92.
Proc Michał – 323–324.
Prytulak Denys – 323.
Prytulak Maria – 323–324.

Riley Ben – 92.
Riley F. F. – 92.
Romańczuk Mikołaj – 324.
Rosolanka Mykoła – 325.
Rożanowski Jurko – 323.

Sawicki – 153.

Senyk Mykołaj – 427.
Sheepshenks Mary – 88.
Shepherd Arthur – 92.
Skołorda – 426.
Skrypnyk Stefan – 381.
Smericzka – 427.
Smith Bennie – 92.
Sobotowicz – 323.
Solatycki Piotr – 426.
Sołodiuk Wasyl – 325.
Sołomiec – 323.
Stachiw – 52.
Stolarczyk Wasyl – 326.
Stolarz Leon – 427.
Sweryda Paweł – 324.
Swistel Franc – 381.
Sworak Dmytro – 325.
Szypajło – 53.

Tarnawśkyj Hiłary – 381.
Toole J. – 92.
Turjanski – 53.

Uchacz Matij – 324.
Urbanski – 426.

Warywoda Paulina – 323–324.
Wasyluk Dmytr – 323.
Wasyluk Hawryło – 324.
Wellock Wifred – 92.
Welsh James – 92.
Welykanowicz Dmytro – 46,
381.
Wesełowski Roman – 324.
Whiteley Wifred – 92.
Wilkinson Ellen – 92.
Witwicki Piotr – 325.
Wolański Inz. – 426.
Wolańskyj Iwan – 381.
Wynnyk Iwan – 325.
Wynnyk Oksana – 323–324.
Wytwyckyj (Witwicki) Stefan –
325, 381.

Young R. S. – 92.

Zarwanitzer – 324.
Zukiewicz Marian – 323–324.
Zyznowski Zygmund – 376.

Географічний покажчик

- Азія – 3, 205, 406.
Америка – 3, 63, 243, 362, 478.
Африка – 3, 188, 437, 438, 439.
- Бабин – 63.
Бабинці – 331.
Бабухів – 128.
Балтійське море – 3.
Бартатичі – 358.
Бартатів – 97.
Бельгія – 31.
Бенева – 68.
Бережани – 9, 30, 75, 77, 78, 98, 149, 167, 267, 283, 309, 347, 379, 428, 439.
Бережниця – 396.
Берездівці – 347.
Березів Середній – 275.
Березівка – 356.
Березна – 357.
Берлін – 118, 141, 207, 215, 260, 421, 430, 488.
Бессарабія – 188, 243, 327, 478.
Библо – 129.
Бишов – 71, 72.
Бібрикова – 170.
Бібрка – 12, 67, 70–72, 75, 94, 97, 112, 148, 267, 283, 347, 485.
- Біла Підляська – 59, 356, 358.
Біла Церква – 339, 342.
Білгорайськ – 355, 358, 359.
Більськ – 356.
Більськ-Підляський – 355, 358, 359.
Більшівці – 50, 266.
Бірча – 14.
Біща (Біще) – 356, 358
Блюдники – 276, 425.
Богатківці – 80, 148.
Богородчани – 117, 276, 277.
Боднарів – 276.
Божиків – 34.
Бокове – 68.
Болехів – 71, 271, 272, 291, 292, 377.
Борислав – 14, 67, 70.
Борщів – 24, 50, 72, 210, 267, 283, 347.
Бразилія – 44, 478.
Братківці – 192.
Броди – 72, 267, 283, 397.
Брусно – 358.
Брустури – 435.
Букачівці – 266, 437.
Буковина – 8, 185, 188, 230, 239, 243, 327, 338, 356, 478.
Букшовичі – 72.

Бурштин – 266, 347.
Бучач – 50, 72, 149, 267, 283, 347.

Варшава – 24, 27, 49, 52, 93, 94, 132, 139, 140, 146, 169, 170, 209, 223, 251, 257–261, 275, 293, 328, 354, 361, 432, 437–439, 489.
Васючин – 129, 130, 148.
Великий Ключів – 38.
Вербилівці – 63, 128, 439.
Вербівці – 126, 332.
Вербіж Вижній – 274.
Верин – 164, 165, 175–177, 298.
Версаль – 161.
Винники – 59, 72, 145, 148, 267.
Виноград – 415, 416.
Вислобоки – 67, 71.
Витвиця – 292, 397.
Витично – 358.
Вишківський перевал – 32.
Відень – 8, 107, 143, 150, 156, 157, 232, 342, 344, 371, 483, 488.
Військове – 50.
Вікно – 126.
Вільхівці – 72, 357.
Вісла – 449, 481, 502.

Вогінь (Вогні) – 356.
Волинь – 3–9, 11, 13, 17, 19, 21, 24, 25, 27, 30, 31, 34, 35, 65, 66, 68, 91, 115, 117–119, 167, 169, 188, 210, 212, 226, 230, 239, 243, 256, 350, 355, 397, 398, 407, 411, 433, 438, 478, 487, 497.
Волове – 71.
Володавськ – 355, 360.
Володимир-Волинський – 14.
Волосів – 59, 270.
Волоське Село – 291.
Ворохта – 261, 379, 380.
Воскресінці – 429.
Воскресничі Великі – 356.
Воютичі – 78.

Гайворонці – 71.
Гаї – 13, 88, 89, 97, 148, 393.
Гаї Великі – 59, 72.
Галич – 18, 59, 277.
Галичина – 3–14, 16, 18, 19, 21–23, 25, 26, 30, 31–35, 44, 53, 66, 75, 82, 84, 88, 93–96, 102, 103, 112, 116–119, 122, 139–141, 162, 188, 194, 211, 212, 230, 232, 238, 243, 260, 338, 259, 369, 391, 392, 394, 397, 409, 411, 412, 438, 440, 478, 498.

Ганськ – 358.
Гвізд – 70, 270, 291, 415.
Гвіздець – 274, 416.
Гдешин – 357.
Глинна Навара – 164, 165, 175–177.
Глібовичі – 112.
Гнилички – 72.
Гозіїв – 271.
Гозіїв Старий – 377, 378.
Голобутів – 396.
Головно (Головне) – 358.
Голубе – 357.
Гонятичі – 59, 358.
Горбів – 356.
Горишів Польський – 357.
Городенка – 16, 50, 70–72, 78, 81, 125–127, 147, 149, 170, 267, 283, 300.
Городок – 50, 97, 145, 164, 165, 172, 173, 175–177, 192, 267, 356.
Городок Ягеллонський (Ягайлонський) – 18, 172, 213, 283, 485.
Горожанка – 59.
Горохолино – 348.
Горошиці – 357.
Гостів – 348.
Гошів – 68, 71, 292.
Грабівці – 348.
Григорів – 129.
Гриня – 377.
Гринява – 348.
Громадки – 118.
Грубешів – 352, 355, 358–360.
Гусине – 357.
Гусятин – 145, 148, 267
Гусятинч – 97.
Гучва – 353.
Гущанці – 76.
Данилівці – 77.
Данильці – 71.
Данильче – 63, 79, 128, 171.
Данціг – 118, 261.
Дашава – 396.
Деліїв – 276.
Делятин – 23, 266, 277, 348, 379.
Деманів – 78.
Демня – 63, 348.
Денисів – 76, 78, 79, 81.
Депултичі – 354, 357.
Дзвиняч – 71.
Дитятин – 129.
Дібринів – 171.
Дніпро – 21, 111, 137, 154, 184, 188, 189, 192, 205, 214, 339, 434, 475.
Дністер – 19, 111, 165, 176, 204, 437.

Добрівляни – 23, 397.
Добромиль – 50, 283.
Доброчин – 348.
Довжанка – 98.
Долина – 68, 71, 118, 160, 267,
272–274, 283, 285, 286, 292,
346, 377, 378, 397.
Дон – 189, 194, 311.
Дрищева – 428.
Дрогобич – 12, 14, 71, 77, 149,
164, 177, 267, 283, 379, 398.
Дубляни – 68.
Дубно – 68.
Дунаєв – 117.

Європа (Европа) – 3, 8, 9, 15,
30, 35, 74, 84, 88, 89, 92, 96,
102, 103, 115, 140, 184, 188,
189, 194, 197, 199, 204–206,
213, 214, 221, 223, 224, 228,
229, 232, 234, 259, 327, 328,
341, 363, 393, 406, 410, 411,
413, 424, 447, 450, 451, 457,
477, 47, 480–483, 498.
Єзупіль – 276.

Жаб'є – 127.
Женева – 74, 90, 103, 122, 141,
155, 161, 198, 199, 252, 254,
342.
Живачів – 127.

Жидачів – 63, 164, 177, 267,
283, 348, 397.
Жовква – 267, 283.
Жовчів – 63, 129.
Журів – 98, 129, 130.

Забірці – 357.
Заболотів – 50, 171.
Завадів – 14, 157.
Завалів – 73.
Завій – 284.
Загір'я – 129.
Загорово – 356.
Закарпаття – 6, 8, 29, 30, 32,
185, 188, 327, 338, 395, 396,
414, 415, 418, 419, 434.
Закаспій – 9
Закровець – 357.
Заліщики – 71, 283, 300, 348.
Залозець – 72.
Залужжя – 128.
Залуква – 277, 348.
Замостя – 354, 358, 359.
Замх – 356, 358.
Запитів – 71.
Заставче – 68.
Збараж – 71, 72, 75, 76, 78, 79,
149, 267, 282, 347.
Збереже – 358.
Збоївська – 77, 82.
Збруч – 19, 52, 55, 107, 159,

162, 192, 204, 230, 231, 300,
433.

Звенигород – 72.

Зерники – 357.

Зимне – 354.

Золочен – 349.

Золочів – 72, 73, 78, 170, 192,
336, 395, 397.

Ірландія – 102.

Ісаків – 127.

Італія – 32, 107, 161, 342, 362,
365, 366, 445.

Кавказ – 9, 194, 311.

Калуш – 14, 17, 50, 117, 127,
267, 275, 283, 284.

Камінка – 283.

Камінка Стара – 267.

Камінки Великі – 274.

Канада – 31, 44, 141, 243, 346,
478.

Карлова – 131.

Карпатська Україна – 30, 32,
33, 395, 396, 413–415, 419, 426,
428, 433, 434, 450, 452, 456,
457, 476–478, 490.

Керниці – 98.

Київець – 356, 358.

Китай – 31, 188.

Кінчаки – 59.

Клевщівна – 439.

Клубівці – 425.

Клятви – 358.

Кмічин – 357.

Княгиничі (Кнігиничі) –
68, 269, 269, 270.

Княжолука – 397.

Княжопіль – 356.

Кодень – 356.

Козяри – 437, 438.

Колеховичі – 358.

Колінки – 127.

Колодіївка – 277, 349.

Коломия – 9, 14, 16, 30, 39, 52,
59, 70, 71, 72, 126, 169, 192,
259, 267, 274, 275, 283, 284,
291, 293, 298, 300, 332, 347,
410, 411, 415, 416, 428, 429,
431, 435.

Комарне – 59, 267.

Конюшки – 128, 129, 308.

Копичинці – 50, 170, 210, 267,
283.

Корнів – 70, 72, 127.

Корниця – 356, 358.

Коросно – 283.

Коростовичі – 129.

Коршів – 274.

Косів – 14, 60, 127, 260–262,
283, 331, 332, 348, 435.

Космач – 38, 274.

Костомолоти – 358.
Краків – 160, 209, 258, 260, 267.
Краковець – 267.
Красноставець – 359.
Крем'янці – 167, 169.
Кривеньке – 145, 148.
Крилів – 357.
Крилос – 348.
Кубань – 189, 193–195, 230, 313.
Кулаковичі – 357.
Кулачківці – 274.
Куликів – 70.
Купчинці (Купчинець) – 77, 78, 81, 98.
Курівці – 97.
Курманів – 357.
Кутківці – 282.

Лаговець – 358.
Ласків – 357.
Латвія – 449.
Лащів (Лащев) – 357, 353, 354.
Лемківщина – 15, 211, 221, 256, 330.
Лещани – 357.
Ликошине – 357.
Липини – 356, 358.
Липиці Долішні – 128, 170, 266.

Липиці-Горішні – 128.
Лисець – 276.
Лисів – 356.
Лисовичі – 271, 292.
Литва – 9, 25, 293, 410.
Литвинів – 348.
Лімниця – 292.
Ліско – 283.
Лісники – 78.
Лісовець – 348.
Лісько – 17, 172, 267.
Ломази – 356.
Луцьк – 4, 9, 168, 339, 342.
Лучинці – 128.
Любачів – 283, 359.
Любень – 358.
Любин – 98.
Люблин – 258, 260, 352, 355, 359–361.
Люблин Великий – 80.
Любша – 128, 129.
Ляхівці – 276.
Ляцьке – 243.
Львів – 4, 9, 12, 15, 17, 22, 24, 30, 32, 35, 37, 47, 50, 59, 64, 69–71, 73, 75, 82, 116, 124, 131, 141, 146, 149, 151, 154, 155, 161, 164, 165, 167, 177, 185, 189, 195, 198, 202, 213, 248, 256, 263, 267, 283, 304, 331, 339, 352, 359, 361, 362, 364,

367, 369, 378, 379, 393, 398,
407, 409, 412, 435, 440, 441,
444, 446, 450, 453, 456, 481,
495.

Магдалівка – 73.

Мадярщина – 141, 396, 414,
456, 475, 480.

Майдан Княжий – 356.

Майдан Середній – 270.

Майкова – 68.

Макареве – 71.

Маківка – 145, 341.

Малків – 357.

Манчжурія – 31.

Маріямпіль – 276.

Маркова – 68.

Мартинів-Новий – 129.

Матіївці – 274.

Медин – 347.

Межигірці – 18.

Межилистя – 356.

Миклашеве – 71, 72.

Миколаїв – 50, 165, 175, 298.

Микуличин – 78.

Мишин – 38.

Мишкове – 192.

Мізунь – 191.

Мілні – 128.

Могильниця – 357.

Модрин – 357, 358.

Мозолівці – 78.

Молотків (Молодьків) – 270.

Молошковичі – 79.

Монаєв – 77.

Монастирок – 358.

Моратин – 354.

Моршин – 271.

Москва – 22, 23, 66, 67, 120,
121, 137, 193–195, 197, 204–
207, 214, 222, 223, 230, 263,
264, 328, 340, 341, 345, 346,
410, 450, 456, 457, 475–477,
480–483.

Мости – 75.

Мостисько – 267, 283.

Мшана – 356.

Наброж – 357.

Нагірники – 347.

Надвірна – 23, 182, 266, 267,
270, 277, 283, 348, 349, 376,
379.

Надієв – 272.

Надітичі – 298.

Наконечне – 79, 80.

Наконечне-Яворове – 76.

Нарев – 449, 481.

Неверків – 357.

Нестреб – 72.

Нижній Березів – 38.

Нисса – 481.

Нідерланди – 31.
Німеччина – 9, 19, 25, 26, 32, 33, 35, 88, 103, 181, 315, 337, 342, 362, 365, 366, 434, 441, 447, 448, 451, 456–458, 482, 483, 486.
Новогрудськ – 4.
Норвегія – 25, 221.
Нью-Йорк – 140, 141.

Обільниці – 308.
Обша – 356, 358.
Олешків – 171.
Ортель Княжий – 356.
Острів – 348.
Острівок – 358.
Ощів – 357.

Павлівка (Павелче) – 18, 70, 427.
Панасівка – 72.
Париж – 141, 162, 410, 475.
Парище – 270.
Пасічна – 164, 270, 276.
Пациків – 272.
Пашенки – 356.
Перегінське – 191, 292.
Перегоріле – 357.
Перемишляни – 14, 24, 63, 72, 267, 283, 347.
Перемишль – 9, 14, 67, 70, 72, 49, 169, 170, 186, 267, 283, 430
Перерісль – 270, 348, 376.
Петрикове – 76.
Петрове – 127.
Печеніжин – 14, 38, 50, 274, 484.
Підберізці – 80, 97, 148.
Підвисоке – 63.
Підгайці – 50, 68, 71, 73, 75, 77-81, 83, 148, 267, 283, 348, 379.
Підгірря – 357.
Підкамінь – 266.
Підліски Малі – 71.
Підляштя – 5, 8, 15, 66, 115, 221, 256, 330, 350, 403.
Підмихайлівці – 129.
Підпечари – 349.
Підшумлянці – 129.
Пнів – 376, 377.
Поздимир – 192.
Полісся – 7, 27, 65, 66, 91, 115, 172, 210, 221, 226, 243, 256, 330, 350, 407, 411.
Поляниця – 71.
Польща – 3–6, 9, 10, 12-16, 19, 23, 24, 26-36, 38, 43–49, 51, 53–57, 64–66, 69, 74, 74, 82–84, 88–94, 102, 103, 109, 114–121, 136–140, 143, 149, 153, 154, 157–159, 161–163, 191, 195,

202, 204–207, 209–211, 217,
218, 221, 228, 254, 255, 259,
267, 268, 272, 275, 281, 285–
288, 291, 300, 301, 303, 304,
306, 307, 312, 320, 328, 329,
332–335, 341, 344, 349–352,
360–361, 364, 366, 369, 370,
381, 391–396, 402, 403, 405–
408, 410, 419–25, 433, 434, 441,
445, 455, 456, 475, 476, 480,
485, 486, 488, 491, 493, 494,
496–499.

Потік – 129.

Поториця – 171.

Поточиська – 73.

Прага – 18, 39, 84, 88, 89, 118,
119, 156, 160, 338, 477, 480.

Прошова – 70, 92.

Прут – 171.

Псари – 128.

Пуків – 63, 128, 170, 171.

Пустомити – 175.

Путятинці – 63, 439.

Пшеничники – 425.

Рава Руська – 68, 283.

Радехів – 148, 267, 283, 336,
349.

Раделичі – 77.

Радинь – 356, 359.

Радча – 349.

Радче – 356.

Ракова – 274.

Ратичів – 354.

Ременів – 71.

Рівне – 9, 68, 210.

Ріпне – 346, 347.

Річка – 331, 332.

Рогатин – 8, 12, 18, 50, 62–64,
68, 71, 72, 75, 78, 79, 82, 94, 98,
127–130, 149, 170, 266–269,
283, 308, 309, 349, 413, 428,
437–439.

Рожнятів – 292, 347.

Розвадівка – 175, 176, 298,
358.

Розкошниці – 78.

Романівці – 73.

Романове – 67.

Росохач – 415, 416.

Роттердам (Роттердам) – 31,
337, 338, 342–346, 475.

Рудики – 167.

Рудка – 75, 267, 283.

Рудники – 68.

Румунія – 25, 32, 108, 199, 204,
224, 327, 475, 480.

Савин – 353.

Сагрин – 357.

Самбір – 30, 38, 39, 50, 75, 78,
213, 267, 283, 310.

Сарники-Середні – 129.
Свительники – 128.
Свірж – 72.
Седлище – 357.
Серафинці – 81, 125, 126.
Серебрище – 354.
Синевідськ Вижній – 67.
Сичині – 353.
Сівка Калуська – 284.
Сілець – 354, 357.
Скалат – 50, 73, 267, 282.
Сколе – 67, 71, 267, 397.
Скоморохи-Нові – 129.
Скоморохи-Старі – 129
Слобідка – 14.
Смодна – 260.
Сновичі – 70.
Снятин – 131, 283.
Сокаль – 9, 50, 71, 72, 75, 78,
148, 149, 171, 192, 267, 283,
348, 359, 395.
Сокирчин – 127.
Солотвино – 266, 348, 376.
Сольце – 73.
Сохівці – 79.
Ставчани – 98.
Станіславів (Станиславів,
Станислав) – 2, 5, 7, 9, 11, 12,
14–18, 21–23, 25, 30, 32, 34–36,
38, 42, 43, 46, 52, 59, 62, 70, 87,
95, 100, 124, 125, 129, 131, 141,
152, 164, 170, 177, 181, 182,
186, 187, 192, 224, 229, 243,
266, 267, 275, 276, 278, 283,
308, 319, 320, 332, 347–349,
377, 380, 407, 413, 415, 425,
427, 429–432, 437, 496, 505.
Старе Село – 70.
Старий Гвіздець – 71.
Старий Косів – 332.
Старий Самбір – 267.
Старий Угринів – 17.
Старі Богородчани – 276, 347.
Старі Кути – 60, 331.
Старуня – 270.
Стриганці – 18.
Стрий – 9, 14, 18, 30, 34, 70–
72, 171, 267, 283, 298, 303, 431,
377, 378, 395, 396, 429.
Стримба – 348.
Стрілки – 70, 71.
Стрілків – 71.
Стрільче – 126.
Струсів – 63, 71.
Струтин Вижній – 292.
Струтин Нижній – 292, 347.
Сулятичі – 397.
Східна Галичина – 53, 55, 64,
75, 81, 82, 84, 88, 90, 91, 95–97,
102–105, 114–117, 139–141,
143, 155, 161–163, 184, 211,
307, 330, 335, 392, 395, 406,

407, 409, 421, 422.
Східна Європа (Східна Європа) – 9, 35, 43, 88, 115, 184, 229, 234.
Східна Україна – 114.
Сян (Сан) – 226, 409, 449, 481.
Сянок – 50, 168–170, 283, 379, 409.

Тарнів – 342.
Тарноватка – 357.
Тарновиця Лісна – 266.
Теребовля – 63, 71–73, 77, 267, 283.
Тернопіль – 4, 9, 11, 12, 15, 19, 23, 34, 35, 38, 59, 71, 72, 75–78, 82, 83, 95, 97, 98, 130–132, 141, 146–149, 267, 282, 283, 348, 379, 404, 407, 412, 438.
Тисів – 272.
Тишківці – 126, 127, 147.
Товмач – 243, 283, 348, 425.
Товмачик – 274.
Томашів – 353.
Топільча – 358.
Торговиця-Пільна – 127.
Торськ – 348.
Тростянець – 274.
Трускавець – 14, 164, 165, 177, 179, 484.
Туреччина – 25.

Турка – 283.
Турковичі – 352, 357.
Туробин – 357.
Турчан – 50.
Тустановичі – 68.
Тучапи – 357.
Тяжів – 124.

Угерці – 168.
Угнин – 358.
Угорники – 17, 276.
Ужгород – 118.
Устя – 298.
Ухане – 357.

Фитьків – 348.
Фінляндія – 449.
Фраза (Фрага) – 128.
Франція – 31, 71, 107, 161, 255, 362, 410, 482.

Харків – 214, 222.
Хлопків – 356.
Хмельок (Хмільок) – 356, 358.
Ходиванці – 358.
Ходорів – 72, 283.
Холм – 7, 8, 15, 27, 32, 50, 66, 115, 188, 221, 226, 256, 350, 351, 353–355, 357–359, 403.
Хуст – 426.

Царицино – 341.

Чагрів – 129.

Чепирносів – 63.

Черганівка – 331, 332.

Черкаси – 165, 175.

Чернелиця – 78.

Чернилів-Руський – 78, 83.

Черніїв – 276, 357.

Черче – 128, 171.

Чесники – 18, 63, 128, 170, 439

Чехословаччина – 25, 29, 160,
224, 259, 260, 339, 342, 406,
414.

Чижики – 71, 72.

Чорне море – 3, 139.

Чортків – 170, 283.

Чортовичі – 357.

Шароволя – 358.

Швейків – 77, 83, 348.

Шешори – 331, 332.

Шило – 71, 79.

Шістка – 356.

Шляхтинці – 59.

Щебрешин – 358.

Щирець – 267.

Юнашкове – 308.

Юрів – 358.

Яблониця – 380

Яблонів – 267, 274, 339, 428.

Яблунецький перевал – 32.

Яворів – 23, 72, 75, 76, 79, 80,
94, 169, 331.

Явче – 129, 270.

Якимчиці – 283.

Ямна – 260–262.

Ямниця – 16, 124, 125, 427.

Янів Люблинський – 257.

Японія – 9, 31, 32, 161, 362.

Ярослав – 261, 283.

Ярославець – 357, 359.

Ярославці – 358.

Ясенівця – 272.

Ясеня – 260, 272.

Ясинів – 348.

Яструбичі – 192.

Bircza – 152.

Bohorodczany – 324, 372-376.

Borszczów – 42, 295

Buczacz – 295.

Czechosłowacja – 373, 374.

Dolina – 322.

Drohobyc – 152, 295, 426.

Galicia – 140.

Horodenka – 322, 324.

Huszt – 426, 427.

Kałuż – 322, 324.

Kołomyja – 52, 53, 152, 322,
324, 325, 373.

Kopyczynek – 295, 376.

Ławoczne – 373.

Leske – 182.

Lisko – 295.

Nadworna – 322, 380.

Peczeniżyn – 152.

Praha – 139, 140.

Przemysł – 152, 294, 388, 427.

Rohatyn – 52, 322–324.

Sanok – 294, 388.

Sniatyn – 322.

Stanisławów – 152, 182, 295,
320–326, 372, 375, 376, 381,
387, 388, 426/

Stary Sambor – 295.

Stryj – 322–325, 372, 374, 375.

Tarnopol – 295, 381, 387, 388.

Tłumacz – 322.

Truskawiec – 152.

Ukraina – 294, 324.

Wołosów – 374.

Wołyń – 295, 381–390.

Worochta – 380.

Zaleszczyki – 295.

Złoczów – 375, 376, 427.

Найвідоміші українські громадсько-політичні діячі, політичні партії, пресові органи та громадські організації Західної України (1919 – 1939 рр.)

“Діло” – найстаріша та найвпливовіша українська газета, заснована у 1880 р. у Львові. У міжвоєнний час перебувала під впливом УНДО.

“Заграва” – газета націоналістичного напрямку, виходила двічі на місяць у 1923-1924 рр. у Львові і дала поштовх створенню однойменної політичної групи, ідейним натхненником якої був Д. Донцов. У редакції працювали: Д. Паліїв, В. Кучабський, М. Матчак та В. Кузьмович. 21.04.1924 р. група “Заграва” оформилася в Українську Партію Національної Роботи (УПНР), для посвячених “революції”. До керівництва партії, крім вищезгаданих осіб, належали С. Підгірський та О. Луцький. Програма партії містила основні ідеї українського націоналізму: державна самостійність, соборність, орієнтація на власні сили, боротьба з радянофільством. Це була невдала спроба створити легальну націоналістичну політичну партію і керівництво організації взяло участь у консолідаційному процесі, що у 1925 р. привів до створення УНДО.

“Луг” – спортивно-руханкове товариство, засноване у 1925 р. з ініціативи Р. Дашкевича. Одна з найбільш масових молодіжних організацій у Галичині. Виникла як реакція на заборону в 1924 р. “Січі”. Припинив діяльність у 1939 р.

“Пласт” – молодіжна організація скаутського типу, одна з найбільш масових у міжвоєнний період. У 1911 р. у Львові виник перший осередок. Головний ідеолог – О. Тисовський. Заборонений польською владою у 1930 р., існував нелегально.

“Просвіта” – культурно-освітнє товариство, засноване у Львові 1868 р. Заборонене радянською владою у 1939 р.

“Січ” – українська руханково-спортивна організація, заснована 1900 р. К. Трильовським. Її мережа Галичину, Буковину, Закарпаття та осередки еміграції. Заборонена польською владою у 1924 р. У с. Горбачах біля Львова проіснувала до 1930 р.

“Сокіл” – перша спортивно-руханкова організація Галичини, заснована у 1894 р. Створювалась за зразком чеських спортивно-патріотичних товариств. Припинила існування в роки Другої світової війни.

Бандера Степан (1.01.1909. Старий Угринів, тепер Калуського району Івано-Франківської області – 15.10.1959, Мюнхен, ФРН; (псевд.: Старий, Баба, Бийлихо; 01.12.1909–15.10.1959) – теоретик і провідний діяч українського національно-визвольного руху 1930–50-х рр. Син Андрія Бандери. Член Української військової організації (1928), Організації українських націоналістів (з 1929), крайової езекутиви ОУН на зх.-укр. землях (од 1931), заст. крайового провідника ОУН (з черв. 1932). Від 1933 – крайовий провідник ОУН на зх.-укр. землях. Засуджений до смертної кари на Варшавському процесі ОУН 1935–1936 та Львівському процесі ОУН 1936, згодом міру покарання було замінено на довічне ув’язнення. Утримувався в тюрмі “Святий хрест” у Варшаві (1933–39). Після звільнення, зумовленого розвалом Польс. д-ви на поч. Другої світової війни, очолив опозиційну течію в проводі укр. націоналістів, прибічники якої наполягали на радикалізації форм і методів боротьби. II Великий збір ОУН у квіт. 1941 обрав його головою революц. проводу, який підготував “похідні групи” ОУН та ініціював проголошення відновлення укр. державності 30 черв. 1941. Заарештований

гітлерівцями та ув'язнений у концтаборі Заксенгаузен (6 лип. 1941). Звільнений у верес. 1944. Повернувся до виконання обов'язків голови ОУН. Внаслідок розходжень з кер-вом крайового проводу ОУН у серп. 1952 залишив пост голови ОУН. 1946–53, 1956–59 – голова проводу закордонних ч. ОУН. Жив у містах Інсбрук (Австрія), Зеєнфельд, Мюнхен. Убитий агентом КДБ Б.Сташинським у Мюнхені. Прізвище Бандери є символом українського національно-визвольного руху 1930–50-х рр.

Барановський Ярослав (7.07.1906 – 11.04.1943, Львів; псевдоніми: Бора, Лімницький, Макар, Фіялка, Фіялкович) – громадсько-політичний діяч. Син священика. Середню освіту здобув в українській гімназії в Станіславові. Здобув вищу юридичну освіту і захистив докторську дисертацію в Українському вільному університеті в Празі. У 1922-1925 рр. – член “Летючої бригади” УВО під командуванням сотника Ю. Головінського, брав участь у нападі на головну пошту у Львові 28.03.1925 р. У 1926 р. у Львові на процесі “поштовців” засуджений до 3-х років ув'язнення. На Конгресі 1929 р. був представником УВО з Галичини, працював у культурно-освітній комісії. Учасник конференції УВО-ОУН у травні 1930 р. у Львові. З 1930 р. – на еміграції, кооптований член ПУН, референт зв'язку з Галичиною. З 1933 р. – секретар ПУН. У 1933-1939 рр. – президент ЦЕСУС. Після розколу ОУН працював в Організації А. Мельника. Вбитий за нез'ясованих обставин у Львові, недалеко від собору св. Юра, похований на Личаківському цвинтарі.

Вассиян Юліян (12.01.1894, с. Колоденце, округ Жовква, Галичина (тепер – с. Колоденці, Жовківський р-н, Львівська обл.) – 3.10.1953, м. Чикаго, США; псевдонім: Армяшка) – публіцист, громадсько-політичний діяч, ідеолог. Син учителя. Середню освіту здобув в Академічній гімназії у Львові. Був студентом факультету філософії

Львівського університету. Брав участь у військових діях в складі Легіону Українських Січових Стрільців та УГА в чині четаря. У 1920-1922 рр. був у таборі інтернованих у Домб'є, У 1922-1924 рр. – провідний діяч Українського таємного університету, член ГУДМ, Після остаточної ліквідації закладу продовжив навчання у Празі. У Чехословаччині – активний діяч ГУНМ, її голова у 1926-1928 рр. Учасник 1-ї та 2-ї Конференцій Українських Націоналістів у 1927 та 1928 рр. На Конгресі Українських Націоналістів 1929 р. у Відні Ю. Вассіяна було обрано заступником голови президії, головою ідеологічної комісії. Брав участь у засіданнях державно - політичної комісії, виголосив доповідь “Ідеологічні основи українського націоналізму”. Рішенням Конгресу був обраний ідеологічним референтом ПУН (займав цю посаду до 1934 р.). Один з основних творців ідеології ОУН. У 1930 р. закінчив навчання в Карловому університеті у Празі зі ступенем доктора філософії. Восени 1930 р. повернувся в Галичину. На процесі “конгресівців” 1932 р. був засуджений до 4-х років тюрми. Після виходу з тюрми заарештований повторно і до 1939 р. перебував у концтаборі Береза Картузька. У 1941-1944 рр. працював перекладачем в УДК у Бродах. У 1944 р. ув'язнений у німецькому концтаборі Бретц. Після війни опинився на еміграції в Австрії, а з 1950 р, – у США.

Група Української Національної Молоді (ГУНМ) – націоналістична організація, створена у 1922 р. в таборах інтернованих вояків Ліберець та Йозефів (Чехословаччина). Поширила свою діяльність у Празі, Пшібрамі, Брно, Відні, Леобені, Граці. Входила до складу Української Академічної Громади в Празі. Через ідеологічний розкол у громаді, весною 1924 р. на з'їзді ГУНМ було схвалено рішення про усталення ідеологічної платформи, створення центрального керівного органу, видання органу “Національна Думка” (квітень 1924 – грудень 1927 р.). Керівниками

організації були: Петрів, Л. Макарушка, М. Коновалець, І. Гижа, Снігурович, О. Бойдуник. Члени ГУНМ – переважно галичани, наддніпрянці становили бл. 30%. Перестала існувати внаслідок влиття в ОУН.

Донцов Дмитро (29.8(10.9). 1883, м. Мелітополь, Катеринославська губ. (тепер – Запорізька обл.) – 30.3.1973, м. Монреаль, Канада) – визначний український публіцист, політичний діяч, літературний критик, ідеолог українського націоналізму. У 1902-1907 рр. навчався у Петербурзькому, у 1909-1911 рр. – у Віденському, а у 1911-1914 рр. – у Львівському університетах. Член РУП та УСДРП. У 1905 та 1907 рр. був заарештований у Києві. У 1908 р. Д. Донцов емігрував до Галичини. У 1913 р. виступав на другому студентському з’їзді у Львові з доповіддю “Сучасне політичне положення нації і наші завдання”. У 1914 р. – перший голова й активний член Союзу Визволення України. У березні 1918 р. повернувся до Києва. В період Гетьманату очолював Українське Телеграфне Агентство і Державне Бюро Преси. У 1919-1921 рр. – керівник Українського Пресового Бюро у Берні. З 1922 р. проживав у Львові, де став організатором УПНР, у 1923-1924 рр. редагував її орган “Заграда”. У 1922 р. під час відновлення журналу “Літературно-Науковий Вістник” став його головним редактором, у чому немало роль відіграв Є. Коновалець. Залишався на цій посаді до 1939 р. (у 1932-1939 рр. журнал виходив під назвою “Вістник”). З 1939 р. жив на еміграції в Німеччині, Чехословаччині, Франції. З 1947 р. оселився у Канаді, де викладав українську літературу в Монреальському університеті. Автор праць: “Модерне москвофільство” (1913), “З приводу одної ересі” (1914), “Історія розвитку української державної ідеї” (1917), “Підстави нашої політики” (1921), “Кріза української культури” (1923), “Націоналізм” (1926), “Криве зеркало української літератури” (1929), “Естетика декадансу” (1930), “Василь Стефаник” (1931), “Дурман соціалізму”

(1936), “Де шукати наших історичних традицій” (1938), “Дух нашої давнини” (1944), “Демаскування шашлів” (1949), “Туга за героїчним. Постаті й ідеї літературної України” (1952), “Поетка вог-нених меж. Олена Теліга” (1953), “Похід Карла XII на Україну” (1953) та ін.

Кедрин-Рудницький Іван (22.4.1896, м. Ходорів, округ Бережани, Галичина (тепер – Жидачівський р-н, Львівська обл.) – 4.3.1995, м. Нью-Джерсі, США; справжнє прізвище: І. Рудницький) – політичний діяч і журналіст. Брат Мілени Рудницької. Середню освіту здобував у Бережанській та Львівській гімназіях. З 1915 р. служив в австрійській армії. У 1916 р. потрапив у російський полон, перебував у таборі в Забайкаллі. З початком революції в Росії переїхав у Київ, де працював в українських державних установах освіти. Вступив до Армії УНР, брав участь у боях, працював референтом військової газети. З 1920 р. жив на еміграції. У 1923 р. закінчив філософський факультет Віденського університету. Після повернення до Львова займався журналістською діяльністю. Працював у газеті “Діло”, у 1925-1931 рр. – кореспондент і пресовий референт УПР у Варшавському сеймі, довголітній секретар Товариства письменників і журналістів у Львові. У 1937-1939 рр. був співредактором газети “Діло”. З 1925 р. – член ЦК УНДО. У 1920-1930-х рр. політична діяльність І. Кедрин-Рудницького була пов’язана з екзильним урядом УНР та УНДО. Відповідав за підтримання зв’язків між УНДО й ОУН, контактів УНДО з екзильним урядом УНР. У вересні 1939 р. виїхав до Кракова, з 1944 р. проживав в Австрії, де протягом 1946-1949 рр. очолював Українське Центральне Допомогове Об’єднання в Австрії. В 1949 р. емігрував до США. З 1953 до 1973 р. Працював у редакції газети “Свобода”. Продовжував займатися громадською діяльністю – був членом ЦК УНДО, головою Спілки українських журналістів, заступником голови НТШ, співредактор органу Об’єднання бувших вояків українців в Америці “Вісті Комбатанта” (з

1961). Автор книг: “Берестейський мир: спомини і матеріали” (1928), “Причини упадку Польщі” (1940), “Паралелі з історії України” (1971), “Життя-події-люди” (1976).

Комуністична партія Західної України (КПЗУ), створена у 1923 р. була нелегальною, а свою участь у виборах та представництво в парламенті здійснювала через легальну структуру – Українське селянсько-робітничє об’єднання – Сельроб. Восени 1927 р. з ЦК партії вийшла група колишніх членів “Народної волі” (К. Вальницький, М. Заяць, К. Пелехатий) і створила організацію Сельроб-Лівиця, яка підтримувала політичну лінію Й. Сталіна та Л. Кагановіча. Сельроб (Сельроб-Правиця) стояв на позиціях націонал-комунізму, виступав проти більшовицької національної політики в УРСР. У травні 1928 р. відбулося об’єднання обох груп під назвою Сельроб-Єдність. Частина членів Сельроб-Правиці перейшли до інших українських політичних партій.

Коновадець Євген (14.6.1891, с. Заліків, округ Золочів, Галичина (тепер – Жовківський р-н, Львівська обл.) – 23.5.1938, м. Роттердам, Нідерланди; псевдоніми: Віра, Вірменко, Вірський, Дід, Дядько) – видатний політичний та військовий діяч. У 1901-1909 рр. навчався в Академічній гімназії у Львові та у 1909-1914 рр. – на юридичному факультеті Львівського університету. У 1912- 1914 рр. брав активну участь у студентському житті – член керівних органів Українського Студентського Союзу та Академічної громади. Був членом Української Національно-Демократичної Партії. На початку війни мобілізований у 19-й полк крайової оборони Львова австрійської армії. На початку травня 1915 р. у боях на Маківці потрапив у російський полон. У 1915-1917 рр. перебував у таборах військовополонених, зокрема у м. Царицин (тепер – Волгоград). З початком революції в Російській імперії втік з табору та приїхав у

Київ. З листопада 1917 р. – організатор київських формацій Січових Стрільців (Галицько-Буковинський курінь Січових Стрільців, 1-й курінь Січових Стрільців, 1-й полк Січових Стрільців, Окремий загін Січових Стрільців, Осадний корпус, корпус Січових Стрільців, група Січових Стрільців). Голова Стрільцької Ради, полковник Армії УНР. На чолі цих формацій брав участь у найголовніших воєнних операціях 1918-1919 рр. (придушення більшовицького заколоту в Києві та оборона столиці в грудні-лютому 1918 р., визволення Києва від більшовицьких військ 1-2.03.1918 р., антигетьманське повстання та бій під Мотовилівкою у листопаді 1918 р., бойові операції проти більшовицьких та денікінських частин та ін.). У грудні 1919 р. згідно з рішенням Головного Отамана Армії УНР видав наказ про демобілізацію Січових Стрільців. У листопаді 1919 – навесні 1920 рр. перебував у польському полоні в таборі м. Луцька. Виїхавши до Чехословаччини, вивчав можливість формування українських військових частин з інтернованих вояків УГА та полонених на італійському фронті. У 1920 р. брав участь у прийнятті рішення про створення УВО як підпільної армії. Повернувся до Львова та очолив Начальну команду УВО. У грудні 1922 р. під загрозою арешту емігрував, проживав у Чехословаччині та Німеччині. Користувався підтримкою литовських урядових кіл (зокрема, для полегшення пересування користувався литовським паспортом). З середини 1920-х рр. як керівник УВО підтримав ініціативу створення нової політичної організації націоналістичного напрямку. На 1-й Конференції Українських Націоналістів у Берліні 3-11.11.1927 р. обраний головою ПУН. На Конгресі Українських Націоналістів виголосив доповідь “Сучасне положення на українських землях”, автор реферату “Військова справа”, був головою військової комісії. 3.02.1929 р. обраний керівником новоствореної ОУН. Як голова нелегальних організацій здобув величезний авторитет прагматичного політика і висококласного менеджера, майстра виходу з кризових ситуацій.

Створивши фінансову базу серед українців Північної Америки, зміцнив ОУН та розбудував її структури за кордоном (Австрія, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Вільне Місто Данціг, Італія, Литва, Німеччина, Франція, Чехословаччина, Югославія, Японія та ін.). Усвідомлюючи важливість впливів ОУН в Україні, надавав великого значення розбудові структур ОУН в краю. 2.03.1930 р. переїхав на постійне місце проживання у Швейцарію. Під тиском польських та радянських дипломатичних служб після замаху на міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького та Варшавського процесу ОУН Є. Коновальцю було заборонено проживати у Швейцарії, і він переїхав до Італії (8.06.1936). Діяльність Є. Коновальця на посту голови ПУН у можливостях початку Другої світової війни викликала занепокоєння радянського керівництва. 25.05.1938 р. у Роттердамі Є. Коновалець загинув від вибуху пакета, переданого йому агентом радянських спецслужб П. Судоплатовим, що користувався легендою кур'єра між керівництвом ОУН за кордоном та антирадянськими організаціями в Україні. Автор праці "Причинки до історії української революції" (Прага, 1928). Похований на цвинтарі Кросвік у Роттердамі.

Кравців Богдан Юрій (5.05.1904, с. Лоп'янка, округ Стрий, Галичина (тепер – Рожнятівський р-н, Івано-Франківська обл.) – 21.11.1975, м. Ратерфорд, Нью-Джерсі, США; псевдоніми: Граф, Остап, Самітній Олень, Шевчик) – діяч національно-визвольного руху, редактор, поет, дійсний член НТШ. У 1923 р. закінчив Філію Академічної гімназії у Львові. Навчався на філософському факультеті Українського таємного університету у Львові (1923-1925), філософському (1925-1928) та правничому (1928-1930) факультетах Львівського університету. Член 3-го пластового куреня УСП "Лісові Чорти", у грудні 1927 – влітку 1929 рр. – командант УСП. Член ОВКУТ, голова Української студентської громади. У 1926 р. був

одним зі співзасновників СУНМ, у 1926-1928 рр. – член його Проводу, у 1928-1929 рр. останній голова СУНМ. Делегат від СУНМ на 1-й та 2-й Конференціях українських націоналістів 1927 та 1928 рр. Член УВО, референт пропаганди крайової команди УВО. Організатор масових акцій на честь десятиліття Листопадового зриву у Львові 1.11.1928 р., заарештований польською поліцією і тому не зміг бути на Конгресі Українських Націоналістів. Вийшов на волю в лютому 1929 р. У лютому-листопаді 1929 р. – крайовий провідник ОУН на ЗУЗ, у 1929-1930 рр. – провідник ОУН у м. Львові. Учасник конференції ОУН у лютому 1930 р у Львові. Засуджений 26.11.1930 р. до 3-х років ув'язнення, з якого вийшов на волю 1933 р. Заступник політичного референта КЕ ОУН на ЗУЗ. Редактор львівських часописів “Вісті”, “Голос”, “Голос Нації”, “Дажбог” та “Обрії”. У листопаді-грудні 1934 р. – політв'язень концентраційного табору в Березі Картузькій. У вересні 1939 р. був організатором української міліції у Львові. З 1939 р. проживав на еміграції в Німеччині. У 1940-1945 рр. редагував щоденник “Голос” у Берліні. З 1949 р. проживав у США, працював у редакціях газет “Америка” і “Свобода”, журналу “Сучасність”, пластового видання “Молоде Життя” та Енциклопедії українознавства. Автор поетичних збірок “Дорога” (1929), “Промені” (1930), “Сонети і строфи” (1933), “Остання осінь” (1940), “Під чужими зорями” (1941), “Зимозелень” (1951) та ін.; написав низку літературознавчих та бібліографічних досліджень, розвідок про стародавні карти та міфологію. Похований на українському цвинтарі Бавнд-Брук, штат Нью-Джерсі.

Кузик Степан (18.04.1888, с. Загір'є, округ Бережани, Галичина (тепер – с. Загір'я, Рогатинський р-н, Івано-Франківська обл. – 5.04.1947, м. Берхтесгаден, Німеччина) – громадсько-політичний діяч, кооператор. Закінчив Коломийську гімназію. У 1914 р. закінчив юридичний факультет Львівського університету. На початку Першої

світової війни в дорозі до місця збору Легіону Січових Стрільців потрапив у російський полон. На початку революції в Росії 1917 р. перебував у Харкові. Працював в українському Міністерстві закордонних справ, зокрема в посольстві в Туреччині. На початку 1920-х рр. повернувся у Галичину. Взяв активну участь у розбудові громадських інституцій Рогатинщини – “Просвіта”, “Рідна Школа”, “Сільський Господар”. Учасник організаційного кооперативного комітету Рогатинського повіту. У 1924 р. обраний головним директором Повітового Союзу Кооператив у Рогатині (з 1930 р. – Окружний Союз Кооператив). З 1926 р. – член Ревізійного союзу українських кооператив у Львові, член президії, віце-президент централі. Брав участь у реорганізації Центросоюзу, член Надзірної ради. Член керівних органів видавничої спілки “Діло”, “Просвіти”, “Рідної Школи”, “Сільського Господаря”, надзірної ради “Народної Торгівлі”. Член ЦК УНДО. У 1929-1935 рр. на дві каденції був обраний депутатом польського сейму. Заарештований у 1930 р. під час “пацифікації”. У жовтні 1933 р. у Рогатині організував Повітовий комітет рятунку України, завданням якого було протестувати проти голодомору в Радянській Україні. У 1935-1939 рр. постійно проживав у Львові. З 1936 р. очолював Центробанк. У вересні 1939 р. виїхав до Кракова, де за дорученням Українського Центрального Комітету займався організацією центральної каси Української кооперації для потреб Лемківщини, Засяння й Холмщини. У другій половині 1941 р. повернувся до Львова, де займався відродженням кооперативного руху, зокрема Центробанку. У 1942-1944 рр. – голова Надзірної ради Центросоюзу. З літа 1944 р. проживав на еміграції в Німеччині. Помер внаслідок складної форми цукрового діабету.

Левицький Дмитро (30.10.1877–31.10.1942) – правник, громад. і політ. діяч, дипломат Західноукраїнської Народної Республіки. Д-р права (1910). Народився в с. Добрачин (нині с. Добрячин

Сокальського р-ну Львів. обл.). Навч. у Львів. та Віденському ун-тах. Працював адвокатом у містах Рава-Руська (від 1912) і Бережани (від 1914). Влітку 1914 мобілізований до австрійс. армії. В одному з боїв на Галицькому фронті потрапив у рос. полон, перебував у таборі в м. Ташкент (нині столиця Узбекистану). Влітку 1917 (після Лютневої революції 1917) звільнився і прибув у Київ, де взяв участь у створенні Галицько-Буковинського к-ту допомоги жертвам війни й очолив його. У період Української Держави гетьмана П. Скоропадського працював секретарем Українського національного союзу. За дорученням уряду ЗУНР 24 листопада 1918 разом із Л. Цегельським очолював дипломатичну місію на Великій Україні. 1 грудня у м. Фастів підписав з Директорією Української Народної Республіки Передвступний договір. У січні 1919 призначений послом УНР у Данії і виїхав у м. Копенгаген. Перебував на цій посаді до початку 1920. В еміграції керував (1921–22) орг-цією “Молода Україна”. Повернувся до Львова 1923, працював адвокатом й одночасно очолював редакцію газ. “Діло”. Співзасновник Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО) в липні 1925, обраний його першим головою (займав цю посаду до 1935). Під час пацифікації у вересні 1930 ув’язнений польс. властями, звільнений у липні 1931. Від 1935 – заст. голови УНДО, голова редколегії “Діла”. 1928–35 – посол (депутат) сейму Польщі, керівник у ньому Української парламентської репрезентації. Після входження до Західної України військ Червоної армії заарештований 28 вересня 1939 у м. Львів органами НКВС СРСР і невдовзі засуджений. Згідно з офіц. даними, влітку 1942 звільнений за амністією з ув’язнення в таборі і відправлений на заслання. Помер у м. Бухара (нині Узбекистан).

Левицький Кость (18.11.1859–12.11.1941) – держ. і громад. діяч, дійсний (1899) та почесний член Наукового товариства імені

Шевченка, почесний член т-ва Просвіта. Народився в м. Тисмениця в сім'ї священика. Навч. на юрид. ф-тах Віденського та Львів. ун-тів. Будучи студентом ун-ту, став одним з ініціаторів створення Кружка правничого – фактично першого професійного об'єднання укр. правників на західноукр. землях. Доповідь Л. “Про Руську правду”, виголошена на засіданні гурт-ка, була опубл. в ж. “Зоря” (1882). У гуртку була розпочата робота над виробленням укр. юрид. термінології, вона знайшла своє завершення у виданому Л. німецько-укр. юрид. словникові (1893). Після закінчення навчання відкрив адвокатську канцелярію у Львові й одним із перших став писати скарги і подання до суду українською мовою. Розпочав активну громад. діяльність у т-ві Просвіта виданням популярно-правових праць: “Про закон о товариствах і право збору” (1884), “Наша свобода або які ми маємо права” (1888), “Наш закон громадський або які ми маємо права і повинності в громаді” (1889), “Про польові пошкоди” (1893) та ін. Був ініціатором перетворення Просвіти з просвітнього т-ва на просвітньо-екон., автором її нового статуту (1890), брав участь у створенні низки ін. укр. громад. інституцій, зокрема: т-ва укр. ремісників “Зоря”, першого на західноукр. землях споживчого кооперативу “Народна торгівля”, Крайового союзу кредитового, Крайового союзу ревізійного. Був співзасн. і ред. першого україномовного юрид. періодичного вид. “Часопись правнича” (1899–1900). Активно займався політ. діяльністю. Був співзасн. і секретарем політ. Народної ради у Львові, на її основі згодом утворилося Національно-демократ. (нар.) сторонництво (1899), потім перейменоване на Українську національно-демократичну партію. Входив до кер-ва партії, з часом очолив її. 1907 був обраний послом (депутатом) до австрійс. парламенту, очолював там Український парламентський клуб. 1908 обраний також послом до Галицького крайового сейму, очолював там Укр. сеймовий клуб. З початком Першої світової війни став на чолі (1 серпня 1914) Головної

української ради у Львові (вона була понадпарт. політ. представництвом галицьких українців), опісля – Загальної української ради у Відні (5 травня 1915) як репрезентацію всього укр. народу. 10 жовтня 1918 став головою галицької делегації створеної у Львові Укр. нац. Ради (див. Українська національна рада ЗУНР), яка за відсутності президії на чолі з Є. Петрушевичем, що перебувала у Відні, підготувала та 1 листопада 1918 здійснила перебрання на себе всієї повноти влади на західноукр. землях. Після проголошення Західноукраїнської Народної Республіки обраний Укр. нац. радою першим главою її уряду – Державного секретаріату Західноукраїнської Народної Республіки. Після відставки став головою Комісії виборчої реформи в Укр. нац. раді в Станіславі (нині м. Івано-Франківськ). У серпні 1920 – уповноважений у справах преси і пропаганди, а від січня 1921 – уповноважений у закордонних справах в уряді Є.Петрушевича. Очолював укр. делегації на переговорах у Ризі (Латвія; 1920) та Женеві (Швейцарія; 1921, 1922). Після повернення з еміграції до Львова (1924) був обраний членом ЦК Українського національно-демократичного об'єднання, очолив Союз укр. адвокатів, заснував його друкований орган — ж. “Життя і право” (1928–39). Очолював Центробанк у Львові. У цей період видав праці: “Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів і документів. У двох частинах” (Львів, 1926–27), “Історія визвольних змагань галицьких українців з часу світової війни 1914–1918. На підставі споминів і документів” (Львів, 1928), “Великий зрив (до історії української державності від вересня до листопада 1918 року. На підставі споминів та документів” (Львів, 1931), “Українські політики: Сильвети наших давніх і політичних діячів” (Львів, 1936). З приходом рад. військ у Західну Україну на початку Другої світової війни був заарештований органами НКВС УРСР й утримувався в тюрмах Львова та Москви 20 місяців. Звільнений напередодні нападу Німеччини на СРСР. Повернувся до

Львова. Після проголошення Акта 30 червня 1941 став головою Ради сеньйорів, що мала бути всеукр. понадпарт. представницьким органом. Невдовзі помер у м. Львів. Похований на Янівському цвинтарі.

Легія Українських Націоналістів (ЛУН) – націоналістична організація, створена 12.11.1925 р. на з'їзді представників трьох організацій – Українського Національного Об'єднання, Союзу Українських Фашистів та Союзу Визволення України. Восени 1926 р. учасники 3-го делегатського з'їзду ЛУН прийняли політичну програму, статут та план діяльності. Вважається, що саме в середовищі Легії виникла ініціатива об'єднання націоналістичних організацій. Основу організації творили наддніпрянці, кількість галичан була незначною. До провідних діячів ЛУН належали: М. Сціборський, П. Кожевників, Л. Костарів, Д. Демчук та ін.

Ленкавський Степан (6.07.1904, с. Загвіздь, округ Станіславів, Галичина (тепер – с. Загвіздя, Тисьменицький р-н, Івано-Франківська обл.) – 30.10.1977, м. Мюнхен, Німеччина; псевдонім: Коваль) – громадсько-політичний діяч, ідеолог, публіцист. Син священника. Середню освіту здобув в українській гімназії в Станіславові. Продовжував студії на філософському факультеті Львівського університету. На початку 20-х рр. – провідний діяч ОВКУГ. З 1926 р. – член СУНМ, член її проводу. У 1928 р. брав участь в організації видання журналу “Юнак”. На Конгресі 1929 р. був делегатом СУНМ, брав участь у роботі ідеологічної комісії. Автор реферату на тему “Суверенна Україна та національна революція”. У 1929-1931 рр. був ідеологічним референтом Крайової Екзекутиви ОУН. Автор Декалогу (“Десяти заповідей українського націоналіста”). У травні 1930 р. – учасник Конференції УВО-ОУН у Львові. У вересні 1932 р. на процесі “конгресівців” у Львові засуджений до 4-х років позбавлення

волі. Друкувався у виданнях: “Український Голос” (Перемишль), “Бюлетень КЕ ОУН на ЗУЗ” (підпільне видання), “Юнак” (Львів). Після розколу Організації – провідний діяч ОУН (б), учасник 2-о ВЗ ОУН у Кракові (1-3.04.1941). Після проголошення Акту відновлення української держави 30.06.1941 р. був в’язнем німецьких концтаборів. Після Другої світової війни – на еміграції в Німеччині, член Проводу 34 ОУН (1945-1959), голова Проводу ЗЧ ОУН (1959-1968), редактор газети “Шлях Перемоги”. Похований на цвинтарі Вальдфрідгоф у Мюнхені.

Лівицький Андрій (1879-1954) – громадсько-політичний діяч. Член УЦР та міністр Директорії УНР. З 1919 р. перебував у Варшаві, де підготував та підписав Варшавський договір 1920 р. У 1920-1921 та 1922-1926 рр. – очолював уряд УНР. Після смерті С. Петлюри обраний президентом УНР в екзилі.

Макарушка Любомир (12.08.1899, с. Сівка Войнилівська, округ Станіславів, Галичина (тепер – Калуський р-н, Івано-Франківська обл.) – 6.02.1986, м. Бад Годесберг, Німеччина; псевдонім: Сеніор) – громадсько-політичний діяч. Закінчив Академічну гімназію у Львові (1917), Військову Академію у Віннер-Нойштадті, старшина австрійської армії, сотник УГА. Навчався в Карловому університеті в Празі, згодом вивчав економіку в Торговій Академії у Відні. У 1922 р. був обраний генеральним секретарем ЦЕСУС. У середині 1920- х рр. – голова ГУНМ у Празі, член УВО, член крайової команди УВО. У 1927 р. брав участь у 1-й Конференції Українських Націоналістів у Берліні. З 1926 р. – член УНДО, у 1927-1929 рр. – генеральний секретар УНДО, у 1930- 1935 рр. – посол до польського сейму. У червні 1941 р. був членом УНК у Кракові. У 1943-1944 рр. працював референтом набору військових старшин Військової управи Дивізії “Галичина”. Після війни проживав на еміграції в Німеччині.

Мудрий Василь (псевдоніми – Вавринич, Вавричан, Я.В.Борович; 19.03.1893–19.03.1966) – громад. і політ. діяч, журналіст. Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка (1958). Народився у с. Вікні (Терноп. обл.). Навчався у Львів. ун-ті. Член (1918–19) і голова (1920) земської управи в Проскуріві (нині м. Хмельницький). Співорганізатор, скарбник, секретар Львівського таємного українського університету (1921–25). Гол. редактор щоденної газети “Діло” у Львові (1927–35). Генеральний секретар (1925–30) та заст. голови (1932–39) Гол. управи Львівського товариства Просвіта. Співзасн. і заст. голови Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО; 1928–35), голова УНДО (1935–39), вибраний послом (депутатом) до сейму Польщі (1935). Виступив одним з ініціаторів політсили “нормалізації” українсько-польських відносин у Західній Україні. Провідник Української парламентської репрезентації та віцемаршалок сейму Польщі. Секретар Укр. нац. к-ту в Кракові (1941). Співробітник референтури зовнішніх зв’язків Проводу українських націоналістів (1943–44). Учасник Великого збору Української головної визвольної ради (УГВР), вибраний першим її віце-президентом (1944). Президент Центр. представництва укр. емігрантів у Зх. Німеччині (1945–49). 1949 переїхав до США. Виконавчий директор Українського конгресового комітету Америки (1953–66). Автор праць “Боротьба за огнище української культури на західноукраїнських землях” (1923), “Український університет у Львові. 1921–1924” (1948), “І.Франко, як громадський діяч” (1957). Помер у м. Нью-Йорк (США).

Нижанківський Степан (1897/1898 – 9.6.1931, м. Стрий, Галичина (тепер – Львівська обл.) – військовий і політичний діяч. Син українського композитора о. Остапа Нижанківського. Учасник українсько-польської війни 1918-1919 рр., старшина УГА. Емігрував

до Чехословаччини. В 1920-х рр. активно займався створенням українських молодіжних політичних організацій. Став одним з провідних членів ГУНМ, керівник осередку в Празі, співредактор органу “Національна Думка”. Ініціатор створення ЦЕСУС, у 1926-1927 рр. був його головою. Член Української Академічної Громади в Празі, співробітник “Студентського Вісника”. Член УВО, у 1926-1927 рр. – уповноважений Начальної Команди УВО у Чехословаччині. З початком 1927 р. за дорученням ГУНМ вів переговори з керівництвом ЛУН про об’єднання цих двох організацій, що привело до створення координаційного центру їх діяльності – СОУН (з липня 1927 р. – його секретар), а в січні 1928,р. –до повного організаційного об’єднання у СУН. Учасник 1-ї та 2-ї Конференцій Українських Націоналістів. У документах Конгресу Українських Націоналістів немає згадок про участь С. Нижанківського в його нарадах. Однак у переліку виголошених рефератів вказані дві доповіді його авторства – “Проблема майбутнього устрою України” і “Фашистська Італія”. Після створення ОУН став її членом, виконував обов’язки члена Головного Суду ОУН та відповідального редактора органу ПУН “Розбудова Нації”. У 1930 р. – голова ПУН Є. Коновалець підтримав кандидатуру С. Нижанківського на посаду Крайового Провідника ОУН на ЗУЗ та одночасно Крайового Коменданта УВО. Проте тяжка хвороба (рак шлунка) перешкодила йому очолити націоналістичний рух на західноукраїнських землях.

Охримович Степан (18.09.1905, м. Сколе, округ Стрий, Галичина (тепер – Львівська обл.) – 10.04.1931, с. Завадів, Стрийський повіт, Галичина; псевдоніми: Данило, Обух, Обухович, Петька) – політичний, громадський та студентський діяч, публіцист. Син священика. У 1915-1923 рр. навчався у Львівській та Стрийській гімназіях. Член “Пласту”. У 1923 р. студент Українського таємного університету. Працював у Національному музеї у Львові. Провідний

діяч ГУДМ. У 1926 р. під час створення СУНМ був обраний організаційним та ідеологічним референтом. Делегат СУНМ на 1-у та 2-у Конференції Українських Націоналістів 1927 та 1928 рр. На Конгресі був обраний секретарем Президії. В офіційних документах Конгресу з конспіративних міркувань виступав під псевдом В. Арсенич. Брав участь у роботі ідеологічної комісії, автор доповіді “Причини невдачі наших визвольних змагань”. У 1929-1930 рр. – організаційний референт КЕ ОУН на ЗУЗ. Редактор “Бюлетеня КЕ ОУН на ЗУЗ”. Учасник Конференції УВО-ОУН у Львові в травні 1930 р. У 1930-1931 рр. – Крайовий Провідник ОУН. Внаслідок в’язничних тортур втратив здоров’я та помер за два тижні після виходу з арешту. Похований на сільському цвинтарі в Завадові.

Паліїв Дмитро (17.05.1896, Перевозець, округ Стрий, Галичина (тепер – Калуський р-н, Івано-Франківська обл.) – 19(20).07.1944; псевдонім: Білий) – громадсько-політичний та військовий діяч, журналіст, редактор. Син священника. У 1915 р. закінчив Перемиську українську гімназію. У роки Першої світової війни служив у Легіоні Січових Стрільців у чині підхорунжого. У 1918 р. – організаційний референт Військового комітету й один з організаторів Листопадового зриву. Продовжив військову службу четарем в УГА та ад’ютантом Д. Вітовсь-кого і генерала М. Тарнавського. Один з засновників УВО, у 1921-1926 рр. – член її Начальної Команди. У 1923-1924 рр. – співзасновник УПНР та редактор її органу “Заграва”. У 1923 р. за кошти УВО відновив газету “Новий Час” та очолив її редакцію (займав цю посаду з перервами до 1933 р.). У 1925 р. – один із засновників УНДО і член його ЦК. Один із зв’язкових цієї структури з Є. Коновальцем. У 1928-1930 рр. – посол до Польського сейму. Кілька разів заарештований, відбував ув’язнення у 1930-1933 рр., зокрема в концтаборі Береза Каргузька. У 1933 р., не погоджуючись з політикою “нормалізації”, вийшов з УНДО та організував легальну

націоналістичну організацію Фронт Національної Єдності (ФНЄ). Редагував газети “Батьківщина” (1934-1939), “Перемога” й “Українські Вісті” (1935-1939). У 1943 р. – один з організаторів української дивізії “Галичина”, очолював відділ старшинського вишколу. Загинув у боях під Бородами.

Пеленський Зенон (26.07.1902, с. Тулиголови, округ Самбір, Галичина (тепер – с. Березець, Городоцький р-н, Львівська обл.) – 30.10.1979, м. Мюнхен, Німеччина; псевдоніми: Зеленко, Остап Зеленко, Олександр, Паке, Франк Ходя) – громадсько-політичний діяч, журналіст. Син учителя. Вищу освіту здобув у Берліні. Як редакційний співробітник органу ГУНМ “Національна Думка” брав участь у 1-й Конференції Українських Націоналістів 3-7.11.1927 р. у Берліні. У 1926-1928 рр. був берлінським кореспондентом щоденника “Діло”. На Конгресі брав участь у роботі державно-політичної комісії. Виголосив реферат “Міжнародна політика України”. Перший Провідник КЕ ОУН на ЗУЗ. Через непорозуміння з крайовими членами ОУН фактично не виконував цих обов’язків. З лютого 1929 р. – заступник Крайового Провідника Б. Кравціва та політичний референт. З 1929 р. – головний редактор “Українського Голосу” (Перемишль). Учасник двох Конференцій УВО-ОУН в травні 1930 р. у Львові та червні 1930 р. у Празі. Засуджений на процесі Богдана Кравціва і товаришів 19.10-26.11.1931 р. до 3-х років ув’язнення; засуджений у Львові на т.зв. “процесі конгресівців” 5-9.09.1932 р. до 3-х років ув’язнення, апеляційний суд 16.01.1933 р. рішення 1932 р. скасував. Вийшов на волю восени 1933 р., покинув лави ОУН у 1934 р. У 1935-1939 рр. – діяч УНДО, редактор його офіційного органу “Свобода”. Під час Другої світової війни працював у керівництві Цукротресту в райхскомісаріаті Україна (1942-1943). Учасник ВЗ УГВР (11-15.07.1944), вибраний членом Президії УГВР. Після війни проживав на еміграції у Мюнхені, був головним редактором

тижневиків “Українська трибуна” (1946-1947) і “Український самостійник” (1950), членом редакції українського відділу Радіо “Свобода” (1955-1967), членом ЗП УГВР.

Рудницька Мілена (15.07.1892, м. Зборів, округ Тернопіль, Галичина (тепер – Тернопільська обл.) – 1976, м. Мюнхен, Німеччина) – громадсько-політична діячка, журналістка. Сестра І. Кедрина-Рудницького. У 1910 р. закінчила Львівську гімназію. У 1910-1917 рр. навчалася на філософському факультеті Львівського та Віденського університетів. У 1925-1935 рр. – член УНДО, працювала в газеті “Діло”. У 1928-1935 рр. обрана депутатом польського сейму. Одна з найактивніших політиків у протестаційних акціях проти “пацифікації” Галичини у 1930 р. та Голодомору 1932-1933 рр. Попри критичне ставлення до діяльності ОУН в Галичині, на арені міжнародної пропаганди української справи тісно співпрацювала з нею. Зокрема, у 1933 р. мала зустріч з Б. Муссоліні, організатором якої був представник ОУН в Італії Є. Онацький. На зустрічі, зокрема, обговорювалося питання державних стипендій для українських студентів – членів ОУН для навчання в італійських військових вузах. Організатор жіночого руху, була Головою Центральної управи Союзу українок у Львові, редактором двотижневика “Жінка” (1935-1939). Після Другої світової війни – на еміграції в США та Німеччині.

Сель-Роб (Українське Селянсько-Робітниче Соціалістичне Об’єднання) – українська політична партія радянофільського напрямку. Існувала у 1926-1932 рр. Друковані органи – “Сель-Роб”, “Наше Життя”, “Наше Слово”, “Нове життя”.

Сеник Омелян (19.01.1891, м. Яворів, округ Стрий, Галичина (тепер – Львівська обл.)– 30.08.1941, м. Житомир; псевдоніми: Біляк, Брощак, Гриб, Грибаускас, Грибівський, Канцлер, Кащук, Урбан,

Урбанський, Яніцкі – громадсько-політичний діяч. Вояк австрійської армії, сотник УГА. З 1921 р. – член УВО, входив до Начальної та Крайової Команди УВО. У 1924 р. – бойовий референт крайової команди УВО. У 1924-1926 рр. – член “Летючої бригади” УВО. У лютому 1929 р. призначений крайовим комендантом УВО, виконував обов’язки до кінця 1929 р. У жовтні 1931 р. став членом ПУН, відповідав за зв’язок з КЕ ОУН та фінансові справи в Північній Америці. У 1932 р. перейняв від Д. Демчука справи фінансової референтури ПУН. У серпні 1938 р. був головою 2-о ВЗУН у Римі. У 1941 р. – один з керівників Основної похідної групи ОУН(м). Загинув за нез’ясованих обставин, похований у Житомирі.

Союз Української Націоналістичної Молоді (СУНМ) – об’єднана молодіжна крайова організація, що утворилася шляхом злиття низки студентських ідеологічних товариств та груп, зокрема ГУДМ та ОВКУГ у 1926 р. До керівництва СУНМ належали: О. Боднарович, І. Габрусевич, М. Демкович-Добрянський, С. Ленкавський, С. Охримович. Організація видавала легальні журнали “Смолоскипи” та “Юнак”. Перестала існувати внаслідок входження до ОУН.

Сушко Роман (9.03.1894, с. Ременів, округ Золочів, Галичина (тепер – Кам’янка-Бузький р-н, Львівська обл.) – 14.01.1944, м. Львів; псевдоніми: Гіполіт, Кіндрат, Кібіц, Ленін, Микита, Сич, Степан Мельничук:) – громадський та військовий діяч. У 1913 р. закінчив Філію Академічної гімназії у Львові, у 1913-1914 рр. навчався на юридичному факультеті Львівського університету. Член “Пласту”. Четар, поручник 2-ї сотні І-о полку УСС. 21.09.1916 р. у боях під Лисонею потрапив у російський полон. Брав участь в організації київських формувань Січових Стрільців. У 1918-1919 рр. перебував на різних військових постах, був членом Стрільцької Ради. У 1921 р. як командир бригади у повстанчій групі брав участь у Другому

зимовому поході. Полковник Армії УНР. Співорганізатор УВО, член Начальної Команди УВО. У 1927 – листопаді 1928 та кінці 1929 – червні 1930 р. був крайовим комендантом УВО. Учасник 2-ї Конференції Українських Націоналістів у 1928 р. в Празі. Кілька разів арештований польською поліцією, зокрема у 1928 та 1930 рр. У 1933-1938 рр. під псевдом Степан Мельничук працював над розбудовою ОДВУ в Америці. У 1938-1939 рр. – співробітник військової референтури ПУН. У 1939 р. командував Військовими відділами націоналістів (ВВН). У 1940 р. – крайовий провідник ОУН(м) у Кракові та у 1941-1944 рр. – у Львові. Вбитий на вулиці за нез'ясованих обставин, похований на Личаківському цвинтарі у Львові.

Сціборський Микола (28.04.1897, м. Житомир – 30.08.1941, там само; псевдоніми; Богдан, Житомирський, Місько, Органський) – військовий, громадсько-політичний діяч, ідеолог, публіцист. Середню освіту здобував у 1-й Житомирській гімназії. З початком Першої світової війни покинув навчання і вступив до російської армії. 1.01.1916 р. закінчив Військову школу та отримав офіцерське звання. Перебував на службі в 1-у Лейб-Гвардійському полку. Службу в російській армії закінчив у чині поручника на посаді командира куреня. Два рази поранений і отруєний газами, внаслідок чого визнаний інвалідом з втратою 50% працездатності. Кавалер орденів св. Анни 3-о і 4-о ступенів, св. Станіслава 3-о ступеня, Юрійвського хреста 4-о ступеня. В українську армію вступив добровольцем 1.10.1917 р. Воював в армії УНР, після закінчення курсів Генерального штабу отримав звання полковника. З 1920 р. інтернований у польському таборі в м. Каліш. З 1922 р. – на еміграції в Чехословаччині. У 1925 р. здобув середню освіту на магуральних курсах при УГАкадемії. У 1929 р. закінчив УГАкадемію за фахом “інженер-економіст”, захистивши дипломну роботу на тему “Аграрна

політика українського націоналізму”. За ініціативи М. Сціборського як керівника Українського національного об’єднання в 1925 р. було зібрано установчі збори ЛУН. Тоді ж був обраний головою ЛУН. У 1926-1927 рр. входив до складу редакційної колегії органу ЛУН “Державна Нація”. Учасник 1-ї та 2-ї Конференцій Українських Націоналістів у 1927 та 1928 рр. На 1-й Конференції його було обрано політичним референтом ПУН. На Конгресі був обраний Головою Президії, виголосив реферати на теми “Аграрна політика” та “Торгівельна політика”. Обраний організаційним референтом нового ПУН. На початку 30-х перебував у Парижі, пізніше – у Відні. Після розколу ОУН працював в ОУН(м). Учасник Похідної групи ОУН(м). Автор таких праць, як “ОУН і селянство” (1933), “Робітництво і ОУН” (1935), “Націократія” (1935) та ін. Вбитий за нез’ясованих обставин.

Українська Парламентарна Репрезентація у Польському Сеймі і Сенаті (1922-1939). Створена у 1922 р., становила блок депутатів від Волині та Холмщини. Існувала до 1927 р. Друга, обрана у березні 1928 р., складалася з 46 депутатів до Сейму від різних українських партій і 30 депутатів – до Сенату. Посли і сенатори від УНДО формували УПР, що мала своє представництво в президії Сейму. Члени УПР брали участь у конгресах Міжпарламентарної унії, з’їздах національних меншин. Члени клубу були зобов’язані захищати національні й політичні інтереси українського населення Галичини, Волині, Холмщини й Підляшшя шляхом подання внесків та інтерпеляцій до Сейму і Сенату, а також вести агітаційну роботу на місцях у дусі загальної політики клубу. Припинила свою діяльність у 1939 р.

Українська Партія Праці (УПП) – західноукраїнська політична партія радянофільського напрямку. Створена у 1927 р. у Львові. УПП

виступала за повну підтримку уряду ЗУНР. Головою партії був В. Будзиновський. Існувала до 1930 р. Пресові органи – “Рада”, “Праця”.

Українська Партія Соціалістів-Революціонерів (УПСР) – створена в Києві 1917 р. З 1919 р. частина її членів потрапила на еміграцію, переважно в Чехословаччину та Австрію. На початку 1921 р. партія розкололася на декілька осередків – 1) прорадянська група, очолена “закордонною делегацією” (М. Грушевський, Д. Ісаєвич, П. Христюк, М. Чечель, М. Шраг); 2) празька група під керівництвом М. Шаповала та Н. Григоріїва та 3) Організаційний комітет УПСР за кордоном (М. Ковалевський, М. Залізник). На початку 30-х рр. організації есерів створили у Празі Центральний Комітет УПСР. Органами партії у різний час були видання: “Борітеся-Поборете”, “Вільна Спілка” та “Трудова Україна”.

Українська Радикально-Демократична Партія (УРДП) – йдеться про переіменовану у 1923 р. в Празі Українську Партію Соціалістів-Федералістів. Головою партії було обрано О. Лотоцького. Серед відомих членів партії – В. Біднов, К. Мацієвич, В. Прокопович, О. Шульгин, А. Яковлева та ін. Органом партії був журнал “Український Вісник”. Проіснувала до 1939 р.

Українська Соціалістично-Радикальна Партія (УСРП) – українська партія в Західній Україні, заснована у 1890 р. Змінила назву на “соціалістично-радикальну” у 1926 р. після приєднання волинської групи есерів. Попри те, що ідеологічно партія дотримувалася соціалістичних ідей, УСРП засуджувала орієнтацію на Радянський Союз та засуджувала політику більшовиків в Україні. У 1928 р. на парламентських виборах УСРП здобула 11 мандатів до сейму та 3 до сенату. У 1930 р. було утворено спільний виборчий блок з УНДО. З 1931 р. партія стала членом II-го Соціалістичного

Інтернаціоналу. Пресовим органом партії була газета “Громадський Голос”. Лідери партії – Л. Бачинський, І. Макух, М. Матчак, М. Стахів та ін. Партія створила свої молодіжну та жіночу організації – “Каменярі” та Союз українських працюючих жінок. Попри те, що до партії належало ряд колишніх діячів УВО О. Навроцький, М. Матчак, М. Курах між ОУН та УСРП в принципі не могло бути приятних стосунків як з ідеологічних так і з політичних причин.

Українське Національно-Демократичне Об’єднання (УНДО) – найбільш впливова українська політична партія на Західній Україні, заснована 1925 р. Офіційний орган партії – тижневик “Свобода”. Під впливом УНДО перебували: щоденник “Діло”, товариство “Просвіта” та більшість кооперативних українських організацій – Ревізійний Союз Українських Кооперативів, Центросоюз, Асекураційне товариство “Дністер” та ін. Головами партії були Дмитро Левицький та Василь Мудрий. До УНДО належали особи, які у 20-х рр. були пов’язані з УВО, Українською Партією Національної Роботи (Революції), зокрема: Д. Паліїв, В. Целевич, М. Рудницька та ін. У площині внутрішньої української політики між УНДО та ОУН тривала постійна ідеологічна боротьба. Офіційно, згідно з рішенням 2-ї Конференції Українських Націоналістів та Конгресу, ОУН протиставлялася політиці українських політичних партій, передусім УНДО, як найсильнішій з них. Попри взаємне поборювання в пресі, між УНДО та ОУН завжди існував контакт, відбувався взаємний обмін інформацією про крайові справи. На початку 30-х рр. здійснено кілька спроб порозуміння між двома організаціями, наприклад висунуто ідею створення двох крил – політичного та бойового (подібно до стосунків Шин Фейн та Ірландської республіканської армії)- Найбільш активно співпраця розвивалася в площині міжнародної пропаганди української справи, зокрема, справа “Пацифікації” у Лізі Націй тощо. Серед членів Центрального

Комітету УНДО постійно існували довірені особи ОУН. Достеменно невідомо, хто займав цю відповідальну і одну з найбільш законспірованих у структурі ОУН посад, однак найбільш реальними претендентами були: С. Кузяк, І. Кедрин-Рудницький та Д. Паліїв. Остаточного порозуміння між УНДО та ОУН ніколи досягнуто не було. УНДО як виразник українських національних інтересів у польському парламенті було приречене на поразку. В Європі міжвоєнного періоду внаслідок серйозних соціально-економічних потрясінь, системи державного управління поступово змінювалися на користь посилення виконавчої влади за рахунок законодавчої гілки. Після травневого перевороту 1926 р. роль польського парламенту суттєво зменшилася. В таких умовах Українська Парламентська Репрезентація, яка складалася в основному з представників УНДО, була позбавлена можливості реально впливати на політичну ситуацію. Оголошення політики “нормалізації” у 1935 р. остаточно зашкодило можливості порозуміння ОУН та УНДО.

УСДП – українська політична партія на Західній Україні, створена у 1900 р. У 1924 р. УСДП та її офіційні органи “Вперед”, “Земля і Воля”, “Нова Культура” були ліквідовані польською владою. Частина членів приєдналася до КПЗУ. Інша частина об’єдналася навколо культурно-освітнього товариства “Робітнича Громада” й заснувала групу “Вперед” під керівництвом А. Ганкевича. З 1928 р. УСДП відновлено. Партія була членом II-го Соціалістичного Інтернаціоналу. До її визначних діячів належав В. Старосольський.

Целевич Володимир (1890/1891 – 1943/1944) – політичний діяч, за фахом правник. Родом з Галичини. У 1920-1925 рр. – член УВО, у 1920-1921 рр. – член її Начальної Команди, у 1924 р. – член Політичної колегії при Крайовій Команді УВО. Один із співробітників УНДО, у 1925-1928 та 1932-1937 рр. – генеральний

секретар УНДО. У 1928-1930 та 1935-1939 рр. – депутат польського сейму. Разом з В. Мудрим стояв на позиціях “нормалізації” польсько-українських стосунків. У вересні 1939 р. заарештований НКВС, подальша доля невідома. За деякими даними, помер в тюрмі м. Саратова.

Чучман Сидір (1.06.1889, м. Буськ, округ Золочів, Галичина (тепер – Львівська обл.) – 18.08.1942, м. Львів; псевдонім: Степняк) – громадський та військовий діяч. Однокласник і друг Є. Коновальця. Навчався на юридичному факультеті Львівського університету. Вояк австрійської армії, потрапив у російський полон під Перемишлем. З початком Лютневої революції в Росії втік до Києва. Разом з Є. Коновальцем займався організацією київських формацій Січових Стрільців, учасник розгрому заколоту арсенальців у Києві. У листопадові дні 1918 р. працював у штабі Д. Вітовського (молодший брат Чучман Юліян – четар УГА, ад’ютант Вітовського, загинув разом з ним у 1919 р. в авіакатастрофі). У міжвоєнний період проживав на еміграції в Берліні, член Союзу українських старшин. Один з організаторів УВО та ОУН. Автор низки статей, розміщених в органі УВО “Сурма”. З початком Другої світової війни хворим повернувся до Львова. Переслідувався гестапо. Похований на Личаківському цвинтарі.

Шептицький Андрей (1865-1944) – видатний релігійний діяч ХХ століття. Народився 29 липня 1865 року в родовому маєтку графа Івана Шептицького в селі Прилбичах неподалік Явора на Львівщині. Його мати Софія була дочкою відомого письменника Олександра Фредра. Мала семеро синів, трьох з яких батько назвав на честь галицьких князів Романом, Левом і Юрієм. Початкову та середню освіту здобув удома та в гімназії Св. Анни у м. Кракові (Польща). Після закінчення 1883 гімназії деякий час перебував на військовій

службі, але через хворобу змушений був її залишити. Навчався на юридичному факультеті Краківського та Вроцлавського університетів. 1888 здобув наукову ступінь доктора права. 1887 здійснив подорож в Україну та Росію, під час якої познайомився з філософом В. Соловйовим та істориком В. Антоновичем. 28.5.1888 вступив до монастиря отців Василіян у Добромилі. У чернецтві прийняв ім'я Андрій. Згодом студіював філософію та теологію у Кракові. Після закінчення навчання отримав наукові ступені доктора теології та доктора філософії 22.8.1892 був висвячений на священника у Перемишлі, згодом – магістр новиків (молодих ченців) у Добромилі (1892 – 1896), а з 20.6.1896 – ігумен монастиря Св. Онуфрія у Львові. Деякий час був проф. теології у Кристинополі. 1899 імператор Франц Йосиф I іменував Шептицького Станіславським єпископом, а папа римський Лев XIII затвердив це рішення (хіротонія відбулася 17.9.1899). Після смерті митрополита Ю. Сас-Кубновського Шептицького в 1900 р. був номінований галицьким митрополитом. Інtronізація відбулась 1901 у соборі Св. Юра у Львові. Шептицький будучи депутатом Галицького сойму і членом Палати панів австрійського парламенту у Відні, відстоював інтереси українського населення Галичини. У січні 1906 очолював делегацію до імператора Франца Йосифа I, яка поставила питання про надання українцям рівних прав з іншими народами Австро-Угорської монархії. Після окупації на початку Першої світової війни Львова російськими військами митрополит був 18.9.1914 заарештований і вивезений спочатку до Києва, а згодом – до Росії, де утримувався у Новгороді, Курську та Суздалі. Після Лютневої революції 1917 звільнений. У вересні 1917 він повернувся до Львова і відразу включився у політичне життя краю. 28.2.1918 у Палаті панів виступив з промовою, в якій відстоював право всіх націй імперії на самовизначення. У міжвоєнний період продовжував роботу з розбудови греко-католицької церкви. За ініціативою Шептицького було засновано

Львівську греко-католицьку академію (1928), Богословське наукове товариство (1929). На початку радянсько-німецької війни 1941-1945 митрополит Андрей вітав відновлення української державності і створення уряду Української держави – Українського державного правління. 1941 Шептицький очолив Українську Національну Раду, а 1944 – Всеукраїнську Національну Раду. Митрополит негативно ставився до німецького окупаційного режиму. Помер Андрей Шептицький 1 листопада 1944 року. Похований у підземеллі собору святого Юра.

Ярий Ріко (Ріхард Франциск Маріан Яри; 14.04.1898, м. Ряшів, Галичина (тепер – Польща) – 20.04.1969, Австрія; псевдоніми: Карпат, Рітмайстер, Річенька) – військовий та громадсько-політичний діяч. Сотник УГА. З початком 20-х рр. проживав у Берліні. Член Союзу українських старшин у Берліні. З 1927 р. входив до редакційної колегії місячника “Сурма”, відповідав за військову тематику. Учасник 2-ї Конференції Українських Націоналістів 3-9.04.1928 р. в Празі як представник Головної Команди УВО. На Конгресі брав участь у роботі військової комісії, де виголосив довірочний реферат. Був також автором доповіді “Закарпаття”. Після Конгресу Р. Ярого було кооптовано до складу ПУН як зв’язкового до Головної Команди УВО. Представник ОУН в Німеччині. Під час розколу Організації підтримав сторону Степана Бандери. Після Другої світової війни проживав в Австрії.

Зміст

Передмова	3
Розділ 4. Консолідація українського національно-визвольного руху в умовах світової економічної кризи та загострення міжнаціональних протиріч у Польщі (3 лютого 1929 р. – 28 грудня 1934 р.)	38
№ 236 Зі звіту Станіславівського воєводського управління про ліквідацію приватних українських шкіл у Печеніжинському повіті <i>(13 квітня 1929 р.)</i>	38
№ 237 Стаття в часописі “Сурма” про виступи членів УВО, ОУНта репресії проти них польських властей <i>(Квітень 1929 р.)</i>	38
№ 238 Редакційна стаття часопису “Сурма” про експропріаційні виступи УВО <i>(Квітень 1929 р.)</i>	40
№ 239 Із ситуативного звіту Станіславівського воєводського управління про напрями діяльності УНДО, випрацьовані президією ЦК партії <i>(11 травня 1929 р.)</i>	42
№ 240 Із тижневого звіту Станіславівського воєводського управління про активізацію діяльності УНДО на Прикарпатті <i>(25 травня 1929 р.)</i>	43
№ 241 Редакційна стаття газети “Сурма” про завдання визвольного руху – створення власної держави <i>(Травень – червень 1929 р.)</i>	43
№ 242 Із ситуативного звіту Станіславівського воєводського управління про діяльність УНДО серед культурно-освітніх товариств Прикарпаття <i>(7 вересня 1929 р.)</i>	46
№ 243 Звернення ЦК УНДО про потребу активізації організаційно-політичної діяльності та консолідації національних сил <i>(5 жовтня 1929 р.)</i>	46
№ 244 Протест Української парламентарної репрезентації проти розгортання антиукраїнського терору в УРСР <i>(16 листопада 1929 р.)</i>	47
№ 245 №№ 245–247 Матеріали засідання Народного комітету УНДО <i>(29 листопада 1929 р.)</i>	48
Наради Народного Комітету. Відкриття і порядок нарад	48
№ 246 Наради Народнього Комітету в п'ятницю, 29 листопада 1929. Дискусія над рефератами.	50

№ 247	Резолюції Народнього Комітету, прийняті на нараді дня 29 листопада 1929 р.	51
№ 248	Із ситуативного звіту Станіславівського воєводського управління про активізацію вічевої кампанії, а також про спільну конференцію УНДО і УСРП у Коломиї (1 грудня 1929 р.)	52
№ 249	Промова голови Української парламентарної репрезентації посла Дмитра Левицького у сеймі про польську політику щодо українців (5 грудня 1929 р.)	53
№ 250	Місячний інформаційний звіт в часописі “Сурма” про виступи членів УВО і ОУН (Грудень 1929 р.)	59
№ 251	Повідомлення газети “Діло” про організаційну діяльність УНДО (3 січня 1930 р.)	60
№ 252	Заява посла Сергія Хруцького в сеймі від імені УПР проти проведення польським урядом політики регіоналізації (7 січня 1930 р.)	61
№ 253	Стаття Ю. Каменецького у виданні “Літопис Червоної Калини” про спорудження в Рогатині пам’ятника борцям за волю України (Січень 1930 р.)	62
№ 254	Заява Української парламентарної репрезентації проти чотирьох законопроектів польського уряду про військову колонізацію українських і білоруських земель (25 лютого 1930 р.)	64
№ 255	№№ 255–256 Матеріали засідання ЦК УНДО, на якому розглядалися проблеми військової колонізації українських земель, ліквідації православних церков на Волині та колективізації на радянській Україні (8 березня 1930 р.)	65
№ 256	Засідання ЦК УНДО	66
№ 257	Резолюції ЦК УНДО	66
№ 257	Місячний інформаційний звіт у часописі “Сурма” про антиурядові виступи членів УВО і ОУН та репресії польських властей (Травень 1930 р.)	67
№ 258	Газета “Діло” про лист голови УПР Дмитра Левицького до генерального секретаря Ліги Націй (28 серпня 1930 р.)	69
№ 259	Повідомлення газети “Сила” про підпали панських маєтків у селах Західної України (31 серпня 1930 р.)	69

- № 260 Місячний огляд часопису “Сурма” експропріаційних і саботажних виступів членів ОУН та репресій польських властей проти них *(Серпень 1930 р.)* 70
- № 261 Промова члена ЦК УНДО, головного редактора газети “Діло” Василя Мудрого на VI Конгресі національних меншин у Женеві *(5 вересня 1930 р.)* 74
- № 262 Постанова ЦК УНДО в справі виборів до польського сейму і сенату *(5 вересня 1930 р.)* 74
- № 263 Стаття в часописі “Розбудова нації” присвячена аналізу дій польської влади, військ та репресивних органів у Галичині у ході “пацифікації” *(Серпень–вересень 1930 р.)* 75
- № 264 Звіт генерального секретаря Жіночої інтернаціональної ліги миру і свободи Мері Шіпшінкс та перекладача Гелени Опенгейм про поїздку в Галичину і особисті враження про результати “пацифікації” *(Серпень–вересень 1930 р.)* 84
- № 265 Відгуки американської преси про пацифікацію в Галичині *(Серпень–вересень 1930 р.)* 88
- № 266 Англійські парламентарі в обороні прав українського народу *(Серпень–вересень 1930 р.)* 90
- № 267 №№ 267–268 Огляд повідомлень польської періодики про діяльність УВО та ОУН у часописі “Сурма” *(Вересень 1930 р.)*
- Голоси польської преси з нагоди останніх виступів УВО 92
- № 268 Трагедія України *(Вересень 1930 р.)* 96
- № 269 Комунікат українських політичних партій Західної України у зв’язку з пацифікацією *(1 жовтня 1930 р.)* 99
- № 270 Пастирський лист греко-католицького духовенства з осудом саботажів ОУН та пацифікації *(13 жовтня 1930 р.)* 100
- № 271 Американський кореспондент про польські погроми українського населення в Галичині *(16 жовтня 1930 р.)* 102
- № 272 Редакційна стаття часопису “Сурма” з розкриттям цілей та завдань перманентної революції *(Жовтень 1930 р.)* 104
- № 273 Повідомлення в часописі “Сурма” про обставини загибелі Юліана Головінського *(Жовтень 1930 р.)* 111
- № 274 Відозва Команди УВО до учасників національно-визвольної боротьби *(Жовтень 1930 р.)* 113

№ 275	Відозва Команди Української Військової Організації до міжнародної спільноти	<i>(Жовтень 1930 р.)</i>	114
№ 276	Огляд польської періодики в часописі “Сурма”	<i>(Жовтень 1930 р.)</i>	116
№ 277	Заява Проводу ОУН про здійсненні саботажі та про пацифікацію	<i>(Листопад 1930 р.)</i>	120
№ 278	З обґрунтування інтерпеляції українських сенаторів до польського сенату про пацифікацію Галичини	<i>(17 грудня 1930 р.)</i>	122
№ 279	Відозва Проводу УВО до українського населення Західної України	<i>(Листопад – грудень 1930 р.)</i>	133
№ 280	Огляд закордонної преси в часописі “Сурма” з оцінками подій у Галичині	<i>(Листопад–грудень 1930 р.)</i>	139
№ 281	Промова посла Михайла Галушинського в польському сеймі в справі пацифікації	<i>(20 січня 1931 р.)</i>	142
№ 282	Інформація Міністерства внутрішніх справ Польщі про пацифікацію населення Західної України	<i>(Січень 1931 р.)</i>	149
№ 283	Стаття в часописі “Сурма” присвячена Ользі Басараб	<i>(Березень 1931 р.)</i>	150
№ 284	Повідомлення газети “Діло” про ув’язнення голови УНДО посла Дмитра Левицького	<i>(5 липня 1931 р.)</i>	151
№ 285	Розпорядження Станіславівського воєводського уряду повітовим староствам активізувати виявлення та ліквідацію мережі УВО на території Станіславівського воєводства	<i>(1 вересня 1931 р.)</i>	152
№ 286	Огляд преси у газеті “Діло” у справі вбивства оунівцями Тадея Голувка	<i>(2 вересня 1931 р.)</i>	153
№ 287	Інформація газети “Новий час” про політичний процес над членами ОУН у Львові	<i>(7 вересня 1932 р.)</i>	155
№ 288	Редакційна стаття газети “Новий час” про петицію англійських парламентарів до Ліги націй	<i>(14 жовтня 1932 р.)</i>	161
№ 289	Повідомлення в газеті “Новий час” про початок судового процесу над Дмитром Данилишином та Василем Біласом	<i>(18 грудня 1932 р.)</i>	164
№ 290	Повідомлення в часописі “Новий час” про остаточний вирок у справі Дмитра Данилишина та Василя Біласа	<i>(24 грудня 1932 р.)</i>	165

- № 291 Стаття “Після присуду” про обставини страти бойовиків ОУН Василя Біласа і Дмитра Данилишина
(25 грудня 1932 р.) 166
- № 292 Перелік судових процесів над членами ОУН у часописі “Сурма”
(Грудень 1932 р.) 167
- № 293 Стаття в часописі “Сурма” про еспропріаційну акцію ОУН і страту Дмитра Данилишина та Василя Біласа
(Грудень 1932 р.) 172
- № 294 Текст присяги члена ОУН, виявлений польською поліцією в Станіславові
(1932 р.) 181
- № 295 Пропозиції Надвірнянського коменданта поліції Дереня керівнику Станіславівського воєводського слідчого управління про вжиття заходів для запобігання повстанню українців під керівництвом ОУН
(28 січня 1933 р.) 182
- № 296 Резолюції ЦК УНДО про становище в Радянській Україні
(24 червня 1933 р.) 183
- № 297 Звернення греко-католицького єпископату, послів УНДО та представників громадськості у зв’язку з повинню в Західній Україні
(15 липня 1933 р.) 184
- № 298 Звернення єпископату Української греко-католицької церкви до віруючих із закликом допомогти голодуючим українцям у Радянській Україні
(24 липня 1933 р.) 186
- № 299 Звернення Української парламентарної репрезентації та громадських організацій у зв’язку з голодом на Великій Україні
(25 липня 1933 р.) 188
- № 300 Повідомлення газети “Діло” про віче протесту в Перегінську проти більшовицької політики голодомору в Україні
(20 серпня 1933 р.) 191
- № 301 Повідомлення про акцію протесту в с. Братківці Станіславівського повіту проти голодомору на Наддніпрянщині
(27 серпня 1933 р.) 192
- № 302 Місячний звіт часопису “Сурма” про судові розправи польських властей над членами ОУН та повідомлення про голод в Україні
(Серпень 1933 р.) 192
- № 303 Заклик Українського громадського комітету рятунку України “До культурного світу!” у зв’язку з голодомором у Радянській Україні
(8 вересня 1933 р.) 194

- № 304 Заклик українських соціалістичних партій Західної України до соціалістів усього світу бойкотувати СРСР, сприяти зміні політичного ладу в Радянській Україні
(13 вересня 1933 р.) 196
- № 305 Меморіал представників Українського громадського комітету рятунку України, послів Мілени Рудницької і Зенона Пеленського до голови Ради Ліги Націй Мовінкля з вимогою розглянути справу голодомору в Радянській Україні й надати допомогу голодуючим
(3 жовтня 1933 р.) 198
- № 306 Резолюції ЦК УНДО в справі шкільної політики польських властей на Західній Україні і шкільних саботажів
(9 жовтня 1933 р.) 200
- № 307 Комунікат Українського громадського комітету рятунку України у зв'язку з оголошенням 29 жовтня 1933 року Днем національної жалоби і протесту проти голоду в Радянській Україні
(12 жовтня 1933 р.) 201
- № 308 Повідомлення Українського громадського комітету рятунку України про заборону польськими властями народних віч і зборів на відзначення дня жалоби і протесту проти голоду в Радянській Україні
(26 жовтня 1933 р.) 203
- № 309 Комунікат Української парламентарної репрезентації у зв'язку з відзначенням 29 жовтня 1933 року Дня жалоби і протесту проти голоду в Радянській Україні
(26 жовтня 1933 р.) 203
- № 310 Відозва Проводу ОУН про голод у Радянській Україні
(Вересень–жовтень 1933 р.) 204
- № 311 №№ 311–312 Промова голови Української парламентарної репрезентації Дмитра Левицького про становище українського народу в Польщі
(3 листопада 1933 р.) 205
- № 312 Положення українського народу в Польщі. Завершення промови голови Української Парляментарної Репрезентації посла д-ра Дмитра Левицького на пленарному засіданні сойму дня 3. листопада 1933 р. при першому читанні бюджетового прелімінара на 1934/35 рік. 210

№ 313	Стаття в часописі “Розбудова нації” про причини голоду в УРСР та заклик до українців продовжувати боротьбу <i>(Листопад–грудень 1933 р.)</i>	213
№ 314	Відозва ОУН до української молоді <i>(1933 р.)</i>	216
№ 315	Листівка ОУН до батьків українських школярів із закликом до захисту української школи <i>(1933 р.)</i>	218
№ 316	Постанови Народного комітету УНДО <i>(1 січня 1934 р.)</i>	220
№ 317	Промова голови Української парламентарної репрезентації Дмитра Левицького на пленумі сейму з критикою польської влади за її позицію щодо голодомору <i>(6 лютого 1934 р.)</i>	222
№ 318	Промова голови Союзу українок Мілени Рудницької на відкритті Українського жіночого конгресу в Станіславі <i>(23 червня 1934 р.)</i>	229
№ 319	Повідомлення газети “Нова зоря” про сутички між українськими селянами і польською поліцією в Тлумацькому повіті <i>(24 червня 1934 р.)</i>	243
№ 320	Резолюції Українського жіночого конгресу в Станіславі <i>(27 червня 1934 р.)</i>	243
№ 321	Постанови президії УНДО і УПР про політику ОУН <i>(13 липня 1934 р.)</i>	247
№ 322	Повідомлення газети “Нова зоря” про голод в Наддніпрянській Україні <i>(16 серпня 1934 р.)</i>	249
№ 323	Стаття у часописі “Розбудова нації” з критикою політики УНДО щодо польської влади <i>(Липень – серпень 1934 р.)</i>	249
№ 324	Лист представників Української парламентарної репрезентації до голови Ліги Націй з протестом проти прийняття до неї СРСР <i>(11 вересня 1934 р.)</i>	252
№ 325	Заява голови УНДО Дмитра Левицького представнику французького інформаційного агенства “Авар” <i>(16 вересня 1934 р.)</i>	254
№ 326	Протест УНДО, УСРП, УСДП, УНО проти обмеження польською владою діяльності українських кооперативних організацій <i>(29 жовтня 1934 р.)</i>	256
№ 327	Стаття в газеті “Жіноча доля” про суд у Варшаві над членами ОУН <i>(15 грудня 1934 р.)</i>	257
№ 328	Стаття “Варшавський процес” у газеті “Жінка” <i>(20 грудня 1934 р.)</i>	259

- № 329 Постанови Президії УНДО і УПР у зв'язку зі становищем на Радянській Україні (23 грудня 1934 р.) 263
- № 330 Повідомлення газети “Діло” про нараду українських політичних партій у Львові в справі скликання Всеукраїнського національного конгресу (27 грудня 1934 р.) 265
- Розділ 5. Національно-визвольна боротьба українців Станіславщини напередодні Другої світової війни**
(29 грудня 1934 р. – 1 вересня 1939 р.) 266
- № 331 Повідомлення в газеті “Діло” про хід виборчої кампанії на Рогатинщині (24 січня 1935 р.) 266
- № 332 Повідомлення в газеті “Діло” про хід виборчої кампанії у Надвірній (6 лютого 1935 р.) 266
- № 333 Повідомлення в газеті “Діло” про хід наради Народного комітету УНДО (11 лютого 1935 р.) 267
- № 334 Постанови Народного комітету УНДО в справі підготовки Всеукраїнського національного конгресу (2 березня 1935 р.) 268
- № 335 Повідомлення в газеті “Діло” про хід передвиборної кампанії в селі Княгиничі Рогатинського повіту (5 березня 1935 р.) 269
- № 336 Повідомлення в газеті “Діло” про хід передвиборної кампанії на Надвірнянщині (15 березня 1935 р.) 270
- № 337 Повідомлення в газеті “Діло” про хід передвиборної кампанії на Болехівщині (19 березня 1935 р.) 271
- № 338 Повідомлення в газеті “Діло” про нараду повітового Народного комітету УНДО в Долині (21 березня 1935 р.) 272
- № 339 Повідомлення в газеті “Діло” про хід виборів на Коломийщині (30 березня 1935 р.) 274
- № 340 Повідомлення в газеті “Діло” про повітову нараду УНДО в Калуші (1 квітня 1935 р.) 275
- № 341 Повідомлення в газеті “Діло” про хід виборів у Станіславському повіті (1 червня 1935 р.) 276
- № 342 Повідомлення в газеті “Діло” про хід виборів у Надвірнянському повіті (8 червня 1935 р.) 277
- № 343 Резолюція з'їзду української молоді у Станіславі (29 червня 1935 р.) 278
- № 344 Програмні засади Української народної обнови (11 серпня 1935 р.) 281

- № 345 Комунікат УНДО про кандидатів на вибори до сейму
(12 серпня 1935 р.) 282
- № 346 Повідомлення в газеті “Діло” про передвиборну нараду повітового комітету УНДО в Коломиї
(13 серпня 1935 р.) 284
- № 347 Повідомлення в газеті “Діло” про передвиборну нараду повітового комітету УНДО в Калуші
(27 серпня 1935 р.) 284
- № 348 Повідомлення в газеті “Діло” про передвиборну нараду повітового комітету УНДО в Долині
(29 серпня 1935 р.) 285
- № 349 Стаття Василя Мудрого в часописі “Шлях нації” з обґрунтуванням політики “нормалізації” між легальними українськими політичними силами й урядом Польщі
(1 вересня 1935 р.) 286
- № 350 Виборча відозва Президії УНДО (4 вересня 1935 р.) 290
- № 351 Повідомлення в газеті “Діло” про передвиборні наради та віча у Станіславівському воєводстві
(4 вересня 1935 р.) 291
- № 352 Стаття “Великий політичний процес у Варшаві” у газеті “Жіноча доля”
(Січень 1936 р.) 293
- № 353 Засади польської національної політики після смерті Ю. Пілсудського
(Січень 1936 р.) 294
- № 354 Стаття в газеті “Жіноча доля” про судовий вирок учасникам варшавського процесу над членами ОУН
(1 лютого 1936 р.) 297
- № 355 Повідомлення в газеті “Діло” про судовий процес над членами ОУН у Стрию
(7 лютого 1936 р.) 298
- № 356 Повідомлення в газеті “Діло” про початок нового судового процесу над групою членів ОУН під керівництвом Степана Бандери у Львові
(14 лютого 1936 р.) 299
- № 357 Повідомлення в газеті “Діло” про нараду української інтелігенції в Коломиї
(16 лютого 1936 р.) 300
- № 358 Виступ голови Української парламентарної репрезентації Василя Мудрого на засіданні сейму з вимогою автономії для українських земель у складі Польщі
(17 лютого 1936 р.) 301

№ 359	Повідомлення в газеті “Діло” про завершення судового процесу над членами ОУН у Стрию	
		<i>(17 березня 1936 р.)</i> 303
№ 360	Стаття Василя Мудрого про діяльність Української парламентарної репрезентації, опублікована в газеті “Діло”	<i>(12 квітня 1936 р.)</i> 304
№ 361	Донесення Станіславівського воєводського управління Міністерству внутрішніх справ про визволення селянами своїх товаришів, арештованих у Конюшках Рогатинського повіту	<i>(Не раніше 26 червня 1936 р.)</i> 308
№ 362	Ідеологічний реферат Миколи Шлемкевича (М. Іванейка) виголошений на I Конгресі Фронту національної єдності	<i>(20 вересня 1936 р.)</i> 310
№ 363	Повідомлення газети “Громадський голос” про судовий процес над членами ОУН у Станіславові	<i>(19 червня 1937 р.)</i> 319
№ 364	Інформація слідчого управління державної поліції Польщі про діяльність ОУН на території Станіславівського воєводства в 1937 році	<i>(Не раніше грудня 1937 р.)</i> 320
№ 365	Резолюції п’ятого Народного з’їзду УНДО	<i>(4–5 січня 1938 р.)</i> 327
№ 366	Повідомлення в газеті “Діло” про намагання польської влади обмежити діяльність товариства “Луг” у Косівському повіті	<i>(14 квітня 1938 р.)</i> 331
№ 367	Комунікат і декларація ЦК УНДО про автономію українських земель у складі Польщі	<i>(7 травня 1938 р.)</i> 332
№ 368	Резолюції ЦК УНДО	<i>(7 травня 1938 р.)</i> 335
№ 369	№№ 369–373 Матеріали в газеті “Діло” про життя та трагічну загибель керівника ОУН Євгена Коновальця	<i>(29 травня – 1 червня 1938 р.)</i>
	Полк. Євген Коновалець убитий?	337
№ 370	Євген Коновалець.	338
№ 371	Короткий життєпис полк. Євгена Коновальця.	341
№ 372	Після трагічної смерті полковника Євгена Коновальця.	343
№ 373	Подробиці про замах на полковника Євгена Коновальця.	343
№ 374	Некролог у часописі “Новий шлях”, присвячений Євгену Коновальцю	345
		<i>(Без дати)</i>

- № 375 Повідомлення газети “Діло” про ліквідацію читалень “Просвіти” в Долинському повіті
(20 червня 1938 р.) 346
- № 376 Повідомлення газети “Нова зоря” про суд над українською інтелігенцією у Станіславові
(23 червня 1938 р.) 347
- № 377 Повідомлення про політичні наради повітових осередків УНДО в Станіславівському воєводстві
(16 липня 1938 р.) 348
- № 378 Пастирський лист митрополита Андрея Шептицького до єпископів і духовенства Галицької провінції про руйнування польськими властями православних церков на Холмщині
(20 липня 1938 р.) 350
- № 379 Інтерпеляція посла польського сейму Степана Барана до прем’єра Ради міністрів Польщі у справі руйнування Автокефальної православної церкви
(21 липня 1938 р.) 352
- № 380 Програмна стаття Д. Левицького про завдання українського національно-визвольного руху
(4 жовтня 1938 р.) 362
- № 381 Особова картка члена Організації українських націоналістів Олекси Гірника
(26 жовтня 1938 р.) 372
- № 382 Повідомлення про заборону польськими властями діяльності товариства “Луг” у Надвірнянському повіті
(26 жовтня 1938 р.) 376
- № 383 Повідомлення про заборону діяльності товариства “Просвіта” у с. Гозіїв Старий Долинського повіту
(28 жовтня 1938 р.) 377
- № 384 Відозва української інтелігенції до членів українських економічно-господарських, культурно-освітніх і спортивних товариств
(15 листопада 1938 р.) 378
- № 385 Заклик українського греко-католицького духовенства та лідерів українських політичних партій до українського населення
(20 листопада 1938 р.) 379
- № 386 Повідомлення про ліквідацію польською адміністрацією читальні “Просвіти” у Ворохті
(2 грудня 1938 р.) 379

- № 387 Проект Конституції автономії Галицько-Волинської землі у складі Польщі, внесений до сейму Українською парламентарною репрезентацією
(3 грудня 1938 р.) 381
- № 388 Повідомлення в газеті “Діло” про вимогу Української парламентарної репрезентації у польському сеймі надати українським землям національно-територіальну автономію
(9 грудня 1938 р.) 391
- № 389 Промова посла Володимира Целевича на засіданні бюджетної комісії польського сейму
(14 січня 1939 р.) 391
- № 390 Стаття в газеті “Діло” про судовий процес над учасниками демонстрацій у Стрию та Золочеві на підтримку Карпатської України
(31 січня 1939 р.) 395
- № 391 Повідомлення в газеті “Діло” про запити українських сеймових послів до польської влади щодо порушення прав українців у Галичині й на Волині
(2 лютого 1939 р.) 397
- № 392 Редакційна стаття в газеті “Діло” щодо подолання розбіжностей в УНДО
(6 лютого 1939 р.) 398
- № 393 Комунікат ЦК УНДО про подолання внутрішньопартійних суперечностей
(7 лютого 1939 р.) 401
- № 394 Промова посла Степана Витвицького у польському сеймі з вимогами територіальної автономії для українців у Польщі
(13 лютого 1939 р.) 403
- № 395 Польський часопис про стан української кооперації
(14 лютого 1939 р.) 407
- № 396 Виступ посла Степана Барана в сеймі
(16 лютого 1939 р.) 409
- № 397 Повідомлення в газеті “Діло” про суд над священником Михайлом Кисілем у Коломиї
(22 лютого 1939 р.) 410
- № 398 Відозва українських політичних партій та громадських організацій у справі парцеляції поміщицьких земель
(1 березня 1939 р.) 411
- № 399 Повідомлення газети “Діло” про арешти членів Фронту національної єдності у Станіславові
(7 березня 1939 р.) 413

- № 400 Заява Української парламентарної репрезентації щодо ситуації в Карпатській Україні *(17 березня 1939 р.)* 413
- № 401 Відозва українських політичних партій стосовно Карпатської України *(25 березня 1939 р.)* 414
- № 402 З обвинувального акта віце-прокурора Коломийського окружного суду за організацію селянами с. Росохач, Коломийського повіту виступу проти комасації ґрунтів *(27 березня 1939 р.)* 415
- № 403 Великодне привітання Костя Левицького в газеті “Діло” з визначенням актуальних завдань для українців *(9 квітня 1939 р.)* 416
- № 404 Промова Василя Мудрого на засіданні ЦК УНДО з приводу міжнародної ситуації та завдань українських політичних партій *(22 квітня 1939 р.)* 418
- № 405 Повідомлення в газеті “Діло” про ліквідацію українських товариств на Станіславівщині *(29 квітня 1939 р.)* 425
- № 406 Список галичан, які вступили до Карпатської Січі *(6 травня 1939 р.)* 426
- № 407 Із місячного звіту Станіславівського повітового управління державної поліції про опір селян села Павелче збирачу податків *(10 травня 1939 р.)* 427
- № 408 Повідомлення газети “Діло” про суд у Коломиї за спробу переходу в Карпатську Україну *(13 травня 1939 р.)* 428
- № 409 Повідомлення в газеті “Діло” про судовий процес над членами ОУН *(15 травня 1939 р.)* 428
- № 410 Повідомлення в газеті “Діло” про закриття українських громадських організацій у селі Воскресінцях Коломийського повіту *(24 травня 1939 р.)* 429
- № 411 Повідомлення в газеті “Діло” про обшуки та арешти української молоді у Станіславові *(26 травня 1939 р.)* 429
- № 412 Повідомлення в газеті “Діло” про урочистості на могилах вояків УГА у Станіславові й Стрию *(1 червня 1939 р.)* 429
- № 413 Повідомлення в газеті “Діло” про заходи, присвячені вшануванню пам’яті вояків УГА у Станіславові й Коломиї *(3 червня 1939 р.)* 431
- № 414 Звіт газети “Діло” про спроби польсько-українського діалогу в умовах загострення міжнародної ситуації *(13 червня 1939 р.)* 432

- № 415 Повідомлення в газеті “Діло” про судовий процес над парохом села Брустури Косівського повіту за “українізацію” прізвищ парафіян (16 червня 1939 р.) 435
- № 416 Стаття в газеті “Діло”, присвячена ювілею митрополита Андрея Шептицького на душпастирській службі (18 червня 1939 р.) 435
- № 417 Висвітлення газетою “Діло” виступу Української парламентарної репрезентації на сеймовому засіданні проти парцеляції землі в Станіславівському воєводстві (24 червня 1939 р.) 437
- № 418 Повідомлення в газеті “Діло” про судові процеси над греко-католицькими священиками Рогатинського повіту за “українізацію” прізвищ парафіян (27 червня 1939 р.) 439
- № 419 Стаття Костя Левицького із закликом до українських політичних партій Західної України діяти консолідовано в інтересах народу (10 серпня 1939 р.) 440
- № 420 Редакційна стаття в газеті “Діло” про політичні завдання української нації у контексті міжнародної ситуації (13 серпня 1939 р.) 441
- № 421 Стаття в газеті “Діло” про завдання українського народу на випадок початку Другої світової війни (22 серпня 1939 р.) 444
- № 422 Стаття, опублікована в газеті “Діло” про завдання для українського національно-визвольного руху в умовах загострення міжнародних протиріч (23 серпня 1939 р.) 446
- № 423 Таємний додатковий протокол до пакту Молотова – Ріббентропа (23 серпня 1939 р.) 449
- № 424 Стаття Дмитра Левицького в газеті “Діло” про українське питання в умовах “білої війни” (24 серпня 1939 р.) 450
- № 425 Матеріал у газеті “Діло” про необхідність створення Національного проводу (25 серпня 1939 р.) 453
- № 426 Резолюції Народного комітету УНДО про міжнародну ситуацію, пакт Молотова-Ріббентропа й необхідність консолідації національно-державницьких сил (26 серпня 1939 р.) 454
- № 427 Коментар газети “Діло” щодо резолюцій Народного комітету УНДО (27 серпня 1939 р.) 456

№ 428	Політична програма ОУН, ухвалена на II Великому зборі українських націоналістів	(26–27 серпня 1939 р.)	458
№ 429	Статут Організації українських націоналістів	(26–27 серпня 1939 р.)	469
№ 430	Маніфест до українського народу, виголошений Андрієм Мельником на II Великому зборі ОУН	(26–27 серпня 1939 р.)	474
№ 431	Відозва учасників II Великого збору ОУН	(26–27 серпня 1939 р.)	477
№ 432	Доповнення до тексту таємного додаткового протоколу до пакту Молотова – Ріббентропа	(28 серпня 1939 р.)	481
№ 433	Редакційна стаття в газеті “Діло” про необхідність утворення єдиного українського політичного проводу на Західній Україні	(30 серпня 1939 р.)	481
№ 434	Оцінка діяльності ОУН Зеноном Пеленським	(Не раніше 1 вересня 1939 р.)	483
№ 435	Проект Конституції української автономії у складі Польщі, запропонований УНДО	(1 вересня 1939 р.)	491
№ 436	Повідомлення в газеті “Діло” про виступи українських послів у польському сеймі	(5 вересня 1939 р.)	496
№ 437	Відозва релігійних, політичних та культурних діячів Галичини до громадян Польщі	(5 вересня 1939 р.)	498
№ 438	Ідеологічні засади ОУН, сформульовані для виховання української молоді	(Без дати)	500
	Перелік скорочень наявних у першому томі.....		505
	Іменний покажчик.....		512
	Географічний покажчик.....		542
	Найвідоміші українські громадсько-політичні діячі, політичні партії, пресові органи та громадські організації Західної України (1919 – 1939 рр.).....		555

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ НА ПРИКАРПАТТІ В ХХ СТОЛІТТІ

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

У 3-х ТОМАХ

ТОМ 1. КНИГА 2

Відповідальний редактор *професор Микола Кугутяк*
Верстка *Миколи Вітенка*
Коректор *Галина Пославська*

УДК 94 (477) “1929 – 1939”

ББК 63.3 (4 Укр) 625

У 45

Український національно-визвольний рух на Прикарпатті в ХХ столітті. Документи і матеріали / від. ред. М. Кугутяк. – Т. 1. – Кн. 2 (1929–1939). – Івано-Франківськ : КПФ “ЛІК”, 2014. – 600 с.

Документи і матеріали, вміщені в другій книзі першого тому видання “Український національно-визвольний рух на Прикарпатті у ХХ столітті”, висвітлюють боротьбу українців Станіславівщини за національне визволення й українську державність. Вони відтворюють атмосферу польської окупації краю, демонструють політику, методи і засоби дискримінації польським режимом українського населення, засвідчують незламність державницьких прагнень українців, окреслюють коло їхніх політичних і суспільних ідеалів, розкривають засади та рушійні сили визвольної боротьби.

Видання розраховане на науковців, викладачів, учителів, студентів, учнів, широке коло читачів.